

Vasilis BYKAVAS

Negandos
ženklas
Migloje

[Ž]

Vasilis
BYKAVAS

Negandos
ženklas
Migloje

ŽIBURIAI

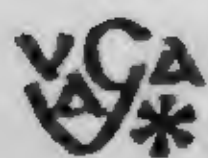
Vasilis
BYKAVAS

Negandos
ženklas
Migloje

Apysakos

Iš rusų kalbos vertė

ALGIMANTAS ANTANAVIČIUS

VILNIUS 1989

BBK 84Balt-44
Bi 205

Василь Быков ЗНАК БЕДЫ
М., «Молодая гвардия», 1984
В ТУМАНЕ
М., «Дружба народов», 1987, № 7

Serijs leidžiama nuo 1982 m.

4702120201—189
B Neskelbta
M852(08)—89

ISBN 5-415-00197-2

© Издательство «Молодая гвардия»,
1984
© «Дружба народов» № 7, 1987
© Vertimas į lietuvių kalbą,
„Vagos“ leidykla, 1989

NEGANDOS ŽENKLAS

Iš kadaise čia stovėjusios plačios, didelės vienkiemio sodybos laikas ir žmonės mažai ką tepaliko. Jos liekanas ženklino tikrai kur ne kur iš žemės kyšantis kertinis pamatų akmuo, susmegęs plytų kauburys ir du akmeniniai laipteliai prie buvusių prieangio durų. Tie prieslenksčio akmenys tebegulėjo kaip ir prieš daugelį metų, ir mažytės rudos skruzdėlės, kažkur netoliese apsirinkusios vietą savo būstui, rimtai ropinėjo po apatinį, žemėn įsmėgusį laiptelį. Daubos alksnynas, užėmęs vienkiemio lauką, augo jau prie pat atšlaimo; pakuros vietoje didingai kerojo tankus erškėtrožių krūmas, apsuptas varnalėšų, dilgėlių ir aviečių sąžalyno. Šulinio nieko nebebuvo likę: rentinys supuvo, o gal jį išardė žmonės, vanduo, pasidaręs niekam nereikalingas, išseko, nuėjo gilyn į žemę. Kur stovėta pirkios, iš piktžolyno stiebėsi į šviesą dygliuota laukinė kriaušė — greičiausiai niekam nereikalinga kadaise čia augusių vasarinių kriaušių atvaša, o gal miškinukė, išdygusi iš netyčia paukščių atneštos sėklos.

Žiūrint nuo kelio, nuo vieškelio, nedaug kas terodė, kad čia būta sodybos, gal tik viena iš dviejų liepų, kadaise gražiai žaliavusių prie vienkiemio vartų. Antrosios nebebuvo nė žymės, o ir ta išlikusioji atrodė graudžiai: apdegusi, tetrinti pusę lajos; tiesiog sunku buvo suprasti, kaip subjaurotas storas jos stiebas su išpuvusia baisia šova dar išlaiko keletą didžiulių šakų. Atskridę iš miško paukščiai kažkodėl niekada netūpdavo ant jos, geriau nusileisdavo netoliese į aukštą alksnyną. Varnos, matyt, dar kažką minė, o gal savo amžinu instinktu jautė, kad sužalotame medyje tūno nelaimės dvasia, senos negandos ženklas. Tą lemties ženklą čia galėjai pamatyti visur: sutrešusiose sodybos liekanose, plačiai kerojančiose vešliose piktžolėse ir avietėse, išdidžiai pasipūtusioje dygioje erškėtrožėje ir net kreivoje laukinėje

kriaušaitėje. Tiktai liaunutė jauna šermukšnėlė, neseniai išleidusi į pasaulį keletą lapelių vidury apaugusio žole atšlaimo, narsi, tačiau bejėgė, atrodė lyg viešnia iš kito pasaulio, lyg kažkokio kito, nematyto gyvenimo įsikūnijimas.

Daugiau viskas čia tikriausiai priklausė praeičiai, nugalėtai trūnėsių ir nebūties.

Viskas, tiktai ne žmonių atmintis, prieš kurią laikas bejėgis, kuri nuo amžių geba paversti praeitį nūdiena, sieti dabartį su ateitimi...

1

Karvė kantriai, besotiškai pešė šlapią, naktį aprasojusią žolę, pamažėle žingsniuodama savo išvaikštinėtu maršrutu: palei vieškelį, aukštų žolių prižėlusiu grioviu, kelio sankasos pakraščiu, per žolėtą lomą su glotnu lyg nupenėtas meitėlis akmeniu ir toliau, į pamiškę, plačiu lanku juosiančią kalnelį su vienkiemiu. Scepanida žinojo, kad pamiškėje karvė pasuks Avinų Lomos link ir tenai, alksnyne, reikės ją sekti atidžiau, kad kur nenuklystų ir nedingtų iš akių. Keršė buvo mitri karvė ir, nors marga,— juoda su baltais lopais,— bet kai prapuls kur, tada jau prisibėgiosi po krūmus. Žinoma, taip atsitinka tenai, pamiškėje, o čia ji niekur nepasidės — neaukšta kelio sankasa ir plynas bulvių laukas, čia galima ir pasėdėti sau ramiai. Ir Scepanida, atsišliejusi šlaunimi į apvalų akmens šoną, stipriau suglaudusi ant žemės basas kojas, tik retkarčiais žvilgčiojo į savo Keršę.

Buvo nešalta, nors kojos ir žvarbo šlapioje rasotoje žolėje, pūtė vėjas. Visą dangų niaukė lietaus pritvinkę debesys, saulė nesirodė nuo pat ryto; pilkoje, nejaukioje laukų erdvėje netildamas švokštė vėjas, nejučiomis ėmė noras nuo jo nusigręžti, geriau apsisiausti vatine, nejudėti. Šalia ant vieškelio, kaip visada tomis dienomis, buvo tuščia ir tyku, dabar čia mažai kas vaikščiojo ir niekas nebevažinėjo. Jeigu ir pasirodydavo vienas kitas praeivis, tai dažniausiai rytą — nukulniuos protekiniais į miestelį kokia nors moteris iš netolimo kaimo, o namo grįžta jau tiktai vakarop. Ta nuolatinė kelio nykuma slėgė Scepanidą, ypač dėl to, kad

neseniai viskas aplinkui užė ir vaitojo nuo mašinų, vežimų, arklių, nuo nesuskaičiuojamų kariuomenės kolonų, kurios dieną naktį traukė į rytus. Rodės, kad galo nebebus tam baisiam ėjimui, o kartu nesibaigs ir nerimastingas šurmulys vienkiemyje. Žinia, pakelės sodyba: atsiras koks reikalas — į jį visi žiūri. Scepanida su Petroku be kojų liko sutikinėdami ir lydėdami kiekvieną užvažiavusį, užbėgusį, sustojusį persiauti, atsigerti, pasilsėti karštyje po liepomis, pašerti arklių, užkasti, pasiklausti kelio. Tiesa, vieną pavakarę vieškelis aptuštėjo, eismas gerokai sumažėjo ir, matyt, jau visai turėjo liautis, nes mašinos nebevažiavo, o raudonarmiečių rikiuotė, pasukusi iš kelio, grandine pasiskleidė bulvėse. Du vadai, užvažiavę į vienkiemį, kažką ilgai žiūrinėjo žemėlapyje; jų kareivis arklininkas paprašė kibiro arkliams pagirdyti ir pasakė, kad čia bus mūšis, todėl pasilikti vienkiemyje pavojinga. Išsigandusi Scepanida užnėrė karvei ant ragų virvę ir per krūmus leidosi į Avinų Lomą. Vienkiemyje liko Petrokas — juk nepaliksi namų be priežiūros. Gerokai prisibaimino bekiūtodama beržynėlyje per naktį ir dar visą pusdienį. Po vidurdienio suūžė lėktuvai, staiga sudrebėjo žemė, kažkur supoškėjo, sutratėjo, ir už lomos danguje iškilo pilkas dūmų stulpas. Pamažėle atsitokėjusi po išgąščio, Scepanida suprato, kad jisai toli, gal ant vieškelio, o gal dar toliau, miestelyje. Netrukus viska nutilo — tarytum nieko nė nebuvo. Kiek palaukusi, ji baugščiai nukūтино su karve į viensėdį, nebesitikėdama pamatyti jį tebestovintį, na, o savo Petroką — surasti gyvą. Tačiau namai, lyg niekur nieko, ramiai sau stovėjo po liepomis prie kelio, o po atšlaimą, išlindęs iš rūsio, vaikštinėjo Petrokas su šiaudu barzdoje, ir vėjas iš anapus žiogrio nešė pažįstamą jo suktinės dūmelį.

Tą naktį raudonarmiečiai paliko ant bulvių kalnelio nebaigtą kasti tranšėją ir kažkur nuėjo užuolankom; vieškelis visai ištuštėjo, nurimo, rytą pasirodęs vienas kitas kariuomenės vežimas suko atgal — darė lankstą per Kulbakus, nes lėktuvai subombordavo pelkėtosios Dzeraviankos tiltą ir pasiekti miestelio vieškeliu jau nebuvo galima.

Atėjus vokiečiams, prasidėjo kitoks, nejprastas ir todėl baisesnis gyvenimas, kuris pamažu, bet nesulaikomai nuosek-

liai ėmė įsigalėti rajone. Pirmiausia Viselkuose buvo paleistas kolūkis, žmonės ėjo pasiimti menko jo turto, inventoriaus, arklių, todėl ir Scepanida pasiuntė Petroką parsivesti savosios, kadaise suvisuomenintos kumelės. Bet kumelės kolūkyje nebebuvo — prieš pat ateinant vokiečiams kažkas pasiuntė į stotį pastotę su paaugliu, o tasai iš ten nebesugrįžo. Ji aprėkė Petroką, nes, jeigu jau taip atsitiko, reikėjo paimti kokį nors kitą arklių — kaipgi ūkyje be arklio? Kaip be jo gyvensi? Bet tasai senas kvaiša Petrokas, argi jis ką dorai padarys? Tik vieną darbą temoka — tyli ir dūmija savo smirdančią machorką. Gyvenk dabar, kaip išmanai. Gera dar, kad liko Keršė, ji visa viltis, ji kol kas abu maitina. O kas bus toliau?

Tuo tarpu Keršei, matyt, nusibodo ganytis ant kieto pakeelės šlaito, ir karvė užlipo aukščiau, ant vieškelio krašto. Scepanida atsikėlė nuo akmens — nereikia, kad karvė išlįstų iš už sankasos, maža kas gali atsitikti, dar paklius kam po akių. Tiesa, per tuos du mėnesius gyvenimo vokiečių valdžioje ji suprato, kad nuo visko neišsisaugosi net ir kažin kaip slėpdamasis — jeigu jie užsimanys, vis tiek suras. Tuo labiau kad vokiečiams jau ėmė rasti ir pagalbininkų iš vietinių, policajų, kurie čia pažįsta visus iki vieno. Praeitą savaitę pakorė du komunistus aikštėje, vienas jų buvo direktorius, kurio mokykloje mokėsi josios Fenka su Fedzka. Tenai, miestelyje, ant namų sienų ir tvorų baltavo jų skelbimai su grasinimais rūsčiai susidoroti su kiekvienu, kuris nepaklausys arba nepaisys vokiečių valdžios, tuo labiau jeigu jai pasipriešins.

Scepanida užlipo ant kelio šlaito, žagaru švelniai sušėrė Keršei per užpakalį, ir toji negaišdama oriai nužingsniavo į griovį. Žinoma, žolė čia buvo nelabai gardi — stabarai ir pienės. Scepanida kiek pastovėjo ant vieškelio, žiūrėdama nuo sankasos į vienkiemio lauką, kuriame žinojo kiekvieną mažiausią vietelę. Dešimt metų, kai jis nebe jos ir Petroko, o kolūkio, bet kieno bus dabar? Vargu ar vokiečiai atiduos žemę valstiečiams, juk tikriausiai žino, kad, paleidęs iš rankų, vėl nebenutvers. Kad ir kokia ji, toji žemelė, tasai dievo prakeiktas kauburėlis, vadinamas Golgota, bet va gaila jo, kaip motinai gaila nors ir paliegusio,

bet vienintelio savo vaiko. Kiek čionai prisivaikščiojo nebejaunos jos kojos, kiek darbų nudirbo jos išvargusios rankos! Kiek metų ji su Petroku čia arė, sėjo, pjovė, kratė mėšlą ir daužė molio grumstus, ypač tenai, kur molžemis. Į tą nesudėtingą sodiečio darbą ilgainiui įsitraukė ir Fedzia. O Fenia užsimanė mokytis ir išvažiavo į Minską. Kur dabar jos vaikai? Fenia gal dar ir gyva, jeigu suspėjo laimingai pasitraukti į rytus, ir dabar kur nors Rusijoje. O Fedzka? Kai išėjo rudenį į kariuomenę, tai per žiemą atsiuntė tris laiškus iš Latvijos; tik pradėjo savo tarnybą tankuose — ir karas! Kur jis, ar tebėra dar gyvas?

Pro siaurą debesų properšą švystelėjo saulė ir nužėrė žemę nelaukta šalta šviesa. Apniukusios rudens platumos iškart pametė savo liūdnumą, tarytum nusišypsojo, laukdamos saulės glamonių. Nušviesti įstrižų spindulių, žemėje išryškėjo Slabados Viselkų daržai, sodai ir trobesiai, ilga vora nusidriekę ant kalvelės anapus kelio, tolėliau sumėlynavo dantyta eglyno siena, o arčiau ir dešinėje linksmi susigarbanojo ant šlaito jauno pušyno tankumynas, perkirstas siauros kelio juostos. Į šalį nuo jos už lauko metė ilgą šešėlį vienkiemio sodyba, stovinti po didžiuliais dviejų senų liepų vainikais. Tai buvo jos Jachimovščina. Scepanida pasižiūrėjo geriau, norėdama pamatyti tenai Petroką, sužinoti, ką veikia senis. Išgindama rytą karvę, ji liepė šį tą padaryti namie, o svarbiausia — šilčiau apkloti ir apkasti žemėmis bulvių kaupą darže. Deja, Petroko tenai nebuvo matyti, be to, ir saulė greitai užlindo už debesų, vienkiemio laukas aptemo, apniuko, ir ji taip ir nebesuspėjo ką nors įžiūrėti atšlaime.

Scepanida nulipo nuo sankasos — kam stypsoti be reikalo ant kelio — ir pamažėle nusekė paskui karvę.

Jau gerokai nuėjusi nuo akmens, visai prie pamiškės, ji staiga išgirdo balsą iš anapus kelio. Pakėlusį galvą, ėmė klausytis, bet iškart nusiramino, kai tiktai ant kelio sankasos pasirodė vikruolis Rudis. Išlėkęs į šalikelę, šunelis iškart stabtelėjo, nes irgi pažino moteriškę, ir džiaugdamasis ėmė vizginti uodegą. Vėjas vėl atnešė prislopintą riktelėjimą, ir Scepanida suprato, kad tai Janka iš Viselkų gano savo bandą anapus kelio, kaip ji Keršę šiapus. Įkandin Rudžio

ant sankasos pasirodė ir jis pats — ilgakojis paauglys, susikišęs į kelnes tamsius marškinius, su botagu rankoje. Scepanida neretai jį sutikdavo tame pakelės lauke arba krūmuose vis su tomis pačiomis keturiomis karvėmis, ir jai visada gailestis suspausdavo širdį — toks jis buvo sulysęs, neprižiūrėtas, palaikėmis kelnėmis, sujuostomis virvagaliu, ir amžinai basas. Su nerimu ir nuostaba vaikas pažvelgė jai į veidą, lyg norėdamas kažką suvokti, bet nepajėgdamas; kartais stengdavosi kažką pasakyti nesuprantama rankų ir šaižių gerklinių garsų kalba, kuri ją gąsdindavo savo netikėtumais. Kartais ji mėgindavo šį tą jam paaiškinti, bet jis atsakydavo vis tais pačiais gerkliniais rikčiojimais, ir ji nežinodavo, ar jis ką nors suprato. Tačiau bulvę arba kąsnelį duonos su lašiniais, kurių jam paduodavo, paimdavo iš karto ir, susigūžęs kur nors ant ežios, suvalgydavo viską iki trupinėlio. Matyt, dažnokai jis bėgiodavo alkanas — žinia, gyveno ne pas tikrą motiną, o pas tolimus kaimo gimines ir nuo pavasario ganė galvijus už menką kąsnelį ir guolį pastogėje.

Tuo tarpu piemenukas apžvelgė savo nedidelę bandą, pliaukštelėjo ore botagu ir, priėjęs prie Scepanidos, tylėdamas atsisėdo ant kelio krašto. Jo nušašusios, skauduliuotos kojos iki kelių kyšojo iš drobinių kelnų, rankas jisai šiurpdamas sunėrė ant krūtinės, susirietė, alkūnėmis įsirėmė į kelius.

— Y-y, a-a-a! — pamėgino kažką pasakyti. — A-e-e!

Kas žino, kokios mintys nedavė jam ramybės, kodėl krūpčiojo nešukuota galva po suglamžyta, perlaužtu snape-liu kepure, ką norėjo pasakyti jo naiviai išplėstos akys? Atsiradus kokiam reikalui, Scepanida kartais palikdavo jam pusdienį arba visą rytą savo Keršę, o grįždama į lauką, pasirūpindavo paimti kokių lauktuvių — sklindį, spirginių, saują žirnių arba nuskindavo nuo medžio bent obuolį pri-nokusį.

— Šalta, Janačka? Ko tu šiltesnio drabužio nepasiėmei? — tarė ji priekaištingai, žiūrėdama iš apačios.

— A-a, e-e-e! — sumykė jis ir numojo ranka.

— Toks vėjas, perpūs ir apsirgsi. Supranti, apsirgsi, — paplekšnojo ji sau per krūtinę. — Eik, pasiimk kokį drabužį! Drabužį, kur šiltesnį!

Tarytum kažką supratęs, Janka stryktelėjo ant kelio, perleido akimis savo nedidelę bandą.

— A-a-a! U-a-a-a!

— Eik, eik! — pasakė ji. — Aš paganysiu. Paganysiu! — pakartojo garsiau ir parodė ranka į jo karves ir į savo Keršę.

Keistas dalykas, bet jis kažką suprato — iš karto, lyg išgirdęs. Nulėkė nuo kelio, šmaukštelėjęs botagu, pagražino į priekį nuėjusią juočkę ir tekinas pasileido pušyno link, tenai, kur iš vieškelio suko kelelis į Viselkus. Rudis iš pradžių buvo bebėgęs paskui berniuką, bet, tarytum prisiminęs, kad reikia ganyti, sugrįžo ir atsitūpė šalikelėje, netoli Scepanidos.

— Rudi, Rudi, eikš čia! — pašaukė Scepanida. Tačiau Rudis tiktai pakraipė ausis — jis jau akylai sekė bandą, ramiai ėdinėjančią griovyje ir ant kelio šlaito. Apskritai kalbant, tai buvo puikus, nors ir gana gudrus šunėkas — neidavo prie žmogaus, nepamatęs jo rankose ko nors ėsti.

Kad neprasilenktų su Jankos banda, Scepanida pervarė Keršę kitapus vieškelio, o pati liko ant sankasos. Iš čia ji gerai matė, kojoms buvo minkščiau žengti per sausą kelio žolę, bet užtat smarkiau pūtė vėjas, ir ji atsuko jam nugarą. Danguje lėkė, grūdosi debesys, nebežinia, kur tenai buvo saulė ir ar greitai užeis vakaras. Bet ji jautė, kad jau seniai po pusiaudienio, kad po valandos kitos lauke pradės temti. Seniau šis dienos metas jai patikdavo, ir ji laukdavo, kada galės po lauko darbų pareiti namo, kur susirinks visa šeima. Visokiausia namų ruoša jai niekad neatrodė sunki, net nusidirbus laukuose. O dabar artėjantis vakaras nelabai tedžiugino, netraukė ir vakarienės virimas prie krosnies — šeimos, sakyk, nebebuvo: vienas po kito išėjo į aną pasaulį seni tėvai, paūgėję išsilakiojo vaikai, nepastebimai pasibai-gė visi jų auginimo vargai ir džiaugsmai. Pasiliko tiktai Petrokas, o dviem senukams kiek čia tereikia? Užvalgei šio to — ir miegoti, užsiklojus palaike skrandute; net krosnelės nebesinorėdavo nakčiai kūrenti, gerai būdavo ir taip. Tiesa, buvo dar gyvulių: karvė, paršelis tvarte, gal dešimt vištų. Juos reikėdavo pašerti, pagirdyti, palesinti, sužiūrėti. Tai beveik ir visi paprasti jos namų žygiai.

Jauna žala karvutė iš Viselkų bandos ėmė liktis nuo kitų, ir Scepanida negarsiai ant jos riktelėjo. Bet ši, matyt, nepratusi prie svetimo balso, nesiskubino vytis bandos. Nulipusi nuo sankasos, Scepanida paėjo atgal ir pavarė karvę. Vėl užlipusi ant vieškelio, staiga pamatė nuo pušynėlio kažką taip lekiantį, jog net marškiniai ant nugaros išsipūtę kilnojosi. Geriau pasižiūrėjusi, pažino Janką. Bet kodėl jis sugrižo, kodėl nebuvo parbėgęs į Viselkus? Nuo vėjo ašarojančiomis akimis ji vis žiūrėjo į bėgantį, ir staiga pajuto, kaip nusmelkė širdį — kažkoks neaiškus nerimas iš berniuko persidavė ir jai.

Nustėrusi Scepanida stovėjo ant vieškelio, jau žinojo, kad atsitiko kažkas negera, tik dar negalėjo suprasti — kas? Paskui ji ne kartą prisimins šią savo nuojautą ir stebėsis, kaip teisingai širdis atspėjo artėjantį įvykį, kuris taip staigiai pervertė jos gyvenimą. Su ta nuojauta, beveik panašia į baimę, ji ir pasitiko Janką. Dar ne visai pribėgęs, piemuo šoko nuo sankasos prie pirmutinės karvės ir, perliejęs ją botagu, ėmė kaip pašėlęs gręžti bandą atgalios. Karvės iš pradžių nenoromis, o paskui viena po kitos šoko bėgti palei griovį į pamiškę; Janka tiktai kažką garsiai ir nesuprantamai rėkavo, be atvangos šmaukščiojo ore botagu ir vis rodė ranka atgal. Jo veidas buvo perkreiptas išgąščio, o gal nuostabos, ir Scepanida, nors dvejojama, taip pat pagražino savo Keršę. Matyt, tenai, pušyne, atsirado pavojus, kurio reikėjo saugotis,— taip suprato ji Jankos išgąstį ir pati vis labiau gąščiojosi.

Per kokį ketvirtį valandos juodu suvarė visą bandą į alksnių krūmus pabalyje, ir ji priėjo prie Jankos. Piemenukas pasižiūrėjo kažkokiu persimainiusiu, nematytu žvilgsniu ir, nuogąstingai šūkčiodamas gerkliniu balsu, vis rodydamas ranka į vieškelį, pamėgino kažką paaiškinti.

— Kas ten? Kas? — klausė Scepanida, nugairintame strazdanotame Jankos veide matydama tiktai išgąstį, kraupiai žibantį taip pat ir jo išplėstose akyse. Tačiau Janka tik mataravo rankomis, vis rodydamas į krūmus, suko ore kažkokius ratus, visaip kraipė pirštus, ir ji nieko negalėjo suprasti.

„Dieve tu mano, ir apsigimk tu man tokiam kvaiše-

liui!“ — pirmąkart su apmaudu pagalvojo ji ir ėmė klausytis. Bet alksnyne buvo tyku, tiktai šniokštė vėjas ir kažkuri karvė, įlindusi į tankumyną, traškino tolėliau žagarus. O nuo kelio nebuvo girdėti jokio garso, ir Scepanida nusprendė nueiti prie pušyno.

— Tu paganyk Keršę. Na, paganyk karvę! Aš nueisiu. Aš greitai.

Janka tik sumykė kažką, pamataravo rankomis, nieko nesuprasdamas, o gal nesutikdamas, bet ji, valandėlę palaukusi, ėmė atsargiai eiti kelio link.

Ant vieškelio po senovei nieko nebuvo, taip pat ir palei pušyną. Ji kiek pastovėjo, pagalvojo ir, neužlipusi ant sankasos, sparčiai nužingsniavo pagrioviu.

Niekaip negalėjo suvokti, kas atsitiko Jankai, nors visą laiką žiūrėjo į vieškelio tolumą ir kokius keturis kartus stabtelėjo, pasiklausė, pasvarstė. Slabados Viselkuose irgi visur buvo tylu, kaip ir bulvėmis apsodintoje atšlaitėje prie jos namų, iš priekio šuorais pūsčiojo vėjas, ir jai pasirodė, kad tuoj tuoj pro debesis sušvis saulė. Bet saulė taip ir nepasirodė. Jau netoli pušyno, kurio glaudi tankmė augo kiek pasitraukusi į šalis nuo kelio, savo klusiomis ausimis pirmą kartą sugavo keistą garsą. Per šaltą vėjuotą orą iš anapus pušyno dusliai ataidėjo lyg koks tolimas sunkus bildesys, ir jai staiga toptelėjo: tiltas! Taip, kažkas jau prasidėjo anapus miško, tuojau už kelio vingio, kur nuo vasaros kyšojo iš upės subombarduoto tilto liekanos.

Scepanida sulėtino žingsnius, lyg ketindama stabtelėti, bet nesustojo, o protekiniais nubėgo į pamiškę ir, kad nereikėtų eiti keliu, pasuko į spygliuočių tankumyną.

Namai iš čia buvo ranka pasiekiami, čia ji žinojo visas progumas ir takelius, nes per daugelį metų šias vietas buvo išvaikštinėjusi šimtus kartų. Kone tekina, kliūdama už aštrių šakų, prabėgo pro neaukštą kalnelį, apaugusį spygliuočių jaunuolynu, ir iš miško pakraščio atsargiai pasidairė po plačią lanką, kur suko vingį iš tos vietos dar nematoma upė. O nuo tilto jau visai aiškiai aidėjo balsai, sunkiai dunkstelėjo žemėn iš vežimo metamas rąstas, ji palenkė į šalį nuo akių tankią pušies šaką ir apmirė. Ant vieškelio palei tiltą, prie pat vandens ir ant sprogimo išdraskytos sankasos,

triūsinėjo žmonės: vieni kasė žemę, kiti krovė iš vežimų rąstus, o ties skardžiu, šalia išvartytų polių ir sijų, stypsojo keletas vyrų nematytomis kareivių uniformomis, su ginklais ant peties. Vienas iš jų, aukšta plačiasnape kepure, kažką rodinėjo ranka į šalis, kiti tylėdami klausėsi, susirūpinę apžiūrinėjo sugriauto tilto liekanas, ir ji, ūmai išsigandusi, suprato — tai juk vokiečiai!

2

„Kas dabar bus? Ko reikia tikėtis iš vokiečių? Kur mūsų šiečiai? — liūdnai mąstė Petrokas. — Ir kaip toliau gyventi?“

Šitų širdį draskančių klausimų buvo daugybė, ir, nesusiradęs atsakymo bent į vieną, negalėjai atsakyti į kitus. Bet kas iš to, kad laužysi galvą, sielosies, tikriausiai nieko čia nebesugalvosi, reikės gyventi kaip tau laimės lemta.

Bet mintys vis tiek lindo į galvą, darėsi neramu: lyg kokia kinivarpa nuo pat karo pradžios širdį graužė įkyrus liūdesys, ir jo niekaip negalėjai numaldyti.

Tačiau nepasakysi, kad vienkiemyje pasidarė visai blogai, kad, stojus naujajai, vokiečių, valdžiai, būtų kas pasikeitę. Priešingai, beveik viskasėjo po senovei: kaip visada vargino rudens rūpesčiai dėl duonos, buvo karvutė, tvartelyje žvygčiojo nedidelis paršelis, po atšlaimą vaikštinėjo vištos. Buvo šio to ir viralui: darže burokėlių, kopūstų, bulvių, daržinėlėje gulėjo trys kapos nekultų rugių — su Scepanida rudeniop prisipjovė paliktame kolūkio lauke. Ant stalo būdavo duonos, net daugiau negu kitados, o bulvių galėjai ir dar prisikasti — ana už žiogrio, Golgotoje, pasodintos kolūkio, o dabar, taip sakant, niekieno. Drąsesnės Viselkų moterėlės jau tyliai sau kasė prie kelio, nelaukdamos, kada kas duos leidimą. Jam irgi reikėtų pasikasti maišelį kitą kaupui, kurio negalėjo supilti per savaite. Scepanida liepė šiandien užbaigti, štai parves karvę, vėl gaus bariamo. Tačiau Petrokui nebelinko prie darbo širdis, galvoje sukosi visai kitokie rūpesčiai, jis graužėsi, be perstojo dū-

mijo taboką ir, lyg apsirgęs, sėdinėjo ant žemo suoloelio palei slenkstį arba maklinėjo iš kampo į kampą po atšlaimą. Niekas jo nebedomino, niekas nebetraukė, viskas buvo įprasta, pažįstamas kiekvienas mažiausias daiktelis, tarytum jau virtęs dalimi jo paties. Bet ko gi stebėtis: dvidešimt metų čia pragyventa, dirbta, plušėta, vargta, ir štai dabar tasai gyvenimas jau eina niekais, o kito nebebus. Gal ir būtų užbaigęs tą dievo skirtą gyvenimą kad ir ne sotus, tai bent jau ramiai. Jeigu ne karas...

Ėmus dažnai lyti, pastaruoju metu ties prieangiu ir palei žiogrį vešliai sužėlė veja, kuri visada būdavo rasota, todėl Petrokas, taikydamas eiti kur sausiau, nužingsniavo pašaliu ir sustojo vidury atšlaimo. Daug metų jis čionai šeimininkavo, gerai ar blogai, bet tvarkė sodybą, o dabar ėmė žiūrėti į ją lyg nebe savo akimis, lyg kažkur išvažiuodamas ir ketindamas atsisveikinti su vieta, kur prabėgo gyvenimas. Iš teisybės, gerai pagalvojus, gailėtis nebuvo ko. Pirkia jau seniai buvo nenauja, nors kadaise ir pastatyta iš gero miško — iš brandžių, sakingų pušinių rąstų; sienojai kiek supleišėję, bet nė vieno supuvusio. Dar pastovės troba, gal pasitarnaus žmonėms. Šelmenį reikėtų užlopyti, nes prie kamino nuo pavasario ėmė lašėti, kaip ir kamaroje, kuri už priemenės, po vienu su pirkia stogu. Kamaroje netgi lyja, po smarkaus lietaus asloje atsiranda klanas, ir Scepanida nuolatos barasi: per vasarą nebuvo kada skylės užtaisyti. Bet iš tiesų nebuvo kada — tai viena, tai kita bėda, o blogiausia, kad nelabai smagu linguojančiomis kopėčiomis kiurklinti ant stogo savo senus kaulus, todėl dažnai vis pagalvodavo: liausis lietus — išdžius tasai klanas. O jeigu pajudinsi sutrešusius šiaudus, tik labiau ims tekėti — ko čia norėti iš trobos, kuri jau stovi gal šimtą metų, statyta, regis, dar baudžiavos laikais, o kamara net seniau. Jos stogas, kiek pamena Petrokas, visada žaliavo storai apsamanojęs, o mažičiame vieno rėmo langelyje vaivorykštėmis žibėjo susenęs stiklas.

Bene iš visų geriausias trobesys čionai — tai nauja daržinėlė už tvarto, mažiausiai krintanti į akis atšlaime, skubom suręsta iš plonų eglių viršūnių, sienose vieni plyšiai, bet daržinei plyšiai niekis — vėjelis perpučia kiaurai, o lietus

neužlyja. Statė ją dviese su Fedzka, manė, kad jeigu ne pačiam, tai gal sūnui pravers. Atitarnaus kariuomenėje, ves, ir neišnyks giminė. Bet kur dabar Fedzka?.. O daržinėlėje, vėjo košiami, džiušta rugių pėdai, laukia savo meto. Retkarčiais jis nuima nuo viršaus du arba tris, prasibloškia ant patiesalo priemenėje ir susimala girnomis. Scepanida iškepa porą bandelių, ir turi abu savaite duonos.

Petrokas liūdnai pasidairė po pilką rudenėjančią apylinkę, pasižiūrėjo į bulvių lauką, nusidriekusį iki pat miško, ir nuėjo prie šulinio. Žemai, juodoje rentinio pragarmėje, blizgėjo lopinėlis vandens — dabar jo buvo prisirinkę daug, tai ne vasarą. Šulinio vanduo gardus, visada šaltas ir tyras kaip ašara. Tokio vandens nėra net Viselkuose, nė viename iš aštuonių šulinių. Seni žmonės pasakojo, jog kadaise čia mušė iš žemės linksma versmė, tikriausiai todėl prie jos ir išsistatė ponų Jachimovskių sodyba — ant kalnelio, prie gilių, mišku apaugusios griovos. Kas tiktai kada gėrė iš šulinio, visada gyrė vandenį. Prieš kokius aštuonerius metus Petrokas vietoj kerėpliškos svirties ant rentinio pastatė suktuvą su padarytu iš rąsto velenu, su grandine, o kad neaplytų lietus, uždengė jį siauručiu dvišlaičiu stogeliu. Reikėjo dar uždėti dangtį, kad kas neįkristų iš atšlaimo, bet, Petroko manymu, ir taip gerai. Kas gi ten įkris? Nebent vėjas prineš lapų nuo dviejų liepų, kurios rudenį storai apibarsto sodybą. Per pastaruosius metus liepos labai išsikerojo, ir jų šešėlis vasaros mėnesiais užkloja vos ne pusę daržo. Scepanida vis reikalauja — apgenėk, bet jam ranka nekyla prieš tokį grožį. Ne jis tuos medžius sodino, sodino kiti, liepos augo čia visą gyvenimą, tegul pasilieka ir toliau.

Pastovėjęs prie šulinio, Petrokas pasižiūrėjo į vieškelį už lauko, kur neseniai dar matė Scepanidą su karve, bet dabar nei karvės, nei Scepanidos tenai nebebuvo. Matyt, nuginė į krūmus. Metas dar ne vėlus, iki vakaro valandą kitą paganyš, o paskui jo laisvė baigsis, reikės imtis darbo: nešti iš šulinio vandenį, mazgoti paršeliui bulves, grūsti piestoje miežius. Tada jau nebus kada godoti — Scepanida nebeleis tinginiauti.

Iš sutrintos laikraščio skiautės Petrokas susisuko storą kaip pirštas papirusą, gerai užrišo odinį kapšą, tačiau užsi-

degti reikėjo eiti į pirkia, pasiieškoti krosnyje žarijos. Kažkur buvo dar likę degtukų, bet Scepanida juos slėpė, saugojo blogiausiam atvejui. Apskritai kalbant, ji darė gerai: kur dabar nusipirksi degtukų? Miestelyje prekybos nebėra, prekės iš dviejų krautuvėlių dar vasarą išnešiojo savi žmonės, kol vokiečių valdžia susigriebė, nieko neliko nei kooperatyve, nei kaimo krautuvėje. Kartą ir jis buvo nuėjęs laimikio — Scepanida išvarė, — bet mažai tepešė: iš paverstos geležinės statinės už prekystalio prisitekino krežinę žibalo su rudais padugnių tirščiais. Ne kažin kas, bet rudenį ir žiemą pravers. Blogiau va, kad nėra druskos, o be jos daug nesuvalgysi. Bet argi dabar tiktai druskos nėra?

Gal blogiausia, kad nėra arklio.

Jau norėdamas eiti nuo šulinio, Petrokas pasisuko ir staiga už žiogrio pamatė karvę. Keršė greitai žengė tiesiai per bulves kažkodėl nuo miško pusės, o ne kaip visada keliu, vartų linkui, jai iš paskos atlapa vatine protekine bėgo Scepanida. Visa išvaizda rodė, kad žmona pagauta nerimo, išsigandusi: skarelė nusmukusi į šalį, vėjas draiko ant kaktos žilą plaukų sruogą. Petrokas nustebęs įsmeigė akis į jos sukaitusį veidą — buvo dar anksti, Keršė paprastai ganydavosi iki vakaro. Bet, matyt, kažkas atsitiko, ir jis, nuėjęs prie vartų, ištraukė skersinę kartį.

— Petrokai, vokiečiai!

— Kas?

— Vokiečiai, sakau! Tenai, ant vieškelio, tiltą stato...

— Tiltą?

Tai buvo naujiena. Petrokas to nesitikėjo. Gal tik dabar jisai suprato, kaip gerai čia buvo gyventi be tilto ir koks pavojus ėmė kilti iš miestelio kartu su tuo tiltu.

— Taip, prasti dalykai.

— Visai prasti! Privažiavo vokiečių, mūsų miestelėnai su ratais, rąstus krauna. Reikia kažką daryti! Juk ateis, paliks be nieko. Kaip tada gyvensi?

— Taigi. Tiktai ką daryti? — nebeišmanė ko griebtis Petrokas.

— Nors šį tą paslėpti. Karvutę gal miške pririšti... O paršelį...

Karvę gal ir galima nuvesti į mišką, pririšti virve, bet

va paršelio miške nepririši, paršelį reikia šerti. Na ir vištų. Ne kažin kokia nauda — dešimtis vištų, bet ūkyje be jų neapsieisi. Ką daryti, kur viską slėpti?

— Aš dėl paršelio bijau,— nuvargusi tarė Scepanida, taisydamasi ant galvos skarelę.— Juk atims. O jis toks gražus.

— Lašinius jie mėgsta: špek, ajer — jiems tiktai duok! — prisiminė Petrokas, ką buvo girdėjęs apie vokiečius dar per aną karą.

— Aš taip manau, reikia paslėpti. Eikš čionai,— pasivadino ji vyrą į atšlaimo galą.

Juodu apėjo kamara, už kurios kertės buvo skiedrynas, neaukšta rietuvėlė malkų pasienyje ir sena trinka žemėje, perlipo per kartį į daržą. Čia už apvytusių varnalėšų ir tankaus dilgėlyno, po žemai nusvirusiu kamaros stogu stovėjo prišlieta nedidukė lentinė būdelė. Toje pašiūrėje jie seniai nieko nebelaikė, sumesdavo visokį namų šlamštą ir užsukdavo tik retkarčiais, dažniausiai kiaušinių. Šiauduose palei duris kartais dėdavo vištos, tenai ir dabar gulėjo du pageltę seni padėliai.

— O jeigu jį čionai? — tarė Scepanida, plačiau atverdamą žemutes pašiūrėlės duris.— Jisai juk ramus, gulės sau. Rasi neužtiks.

Užtiks ar neužtiks, ką gali žinoti, bet Petrokas, gyven-damas draugėje, įprato klausyti pačios, nes ji buvo nekvaila moteriškė, o svarbiausia, visada gerai žinodavo, ko nori. Ir, nors rūpestis dėl paršelio dabar Petrokui buvo ne pats didžiausias, jis klusniai ėmė taisyti naują slėptuvę. Pirmiausia išvilko iš pašiūrės per daugelį metų suverstą nereikalingą šlamštą: kažkokius sudžiūvusius pagalius, seną, kiaulių apgraužtą lovį, sulūžusį vežimo ratą be stipinų, senovišką, gal dar prosenių paliktą arklą surūdijusiais noragais. Po kokio pusvalandžio sulūžusia dėže ir pagaliais šiaip taip atitvėrė nediduką uždarėlį, atnešė iš daržinėlės šiaudų ir, kad ne taip kristų į akis, nekratydamas sukimšo juos į užtvarėlį. Tuo tarpu Scepanida, kasydama paūgėjusiam per vasarą paršeliui paausius, pamažėle atvedė jį iš tvartelio.

— Va čionai... Dabar čionai. Koks tu geras...

„Kaip vaiką“,— pagalvojo Petrokas, leisdamas į vidų

paršelį, kuris, tyliai kriuksendamas, ramiai apšniukšėjo slenkstelį, šiaudus ir patenkintas atsigulė savo gurbe, nė neįtardamas, kad iškilo baisus pavojus. Iš tiesų, tai buvo riebus ramus paršas, ir jie labai nenorėjo jo netekti. Gal ir išliks, jeigu turės nors truputėlį savo kiauliško protelio ir, atėjus svetimiems, nesužviegs, mąstė Petrokas.

— Va šitaip,— apsiraminsi tarė Scepanida.— Vis nebe ant akių bus. Tegul sau ten guli.

Juodu sugrižo į atšlaimą, kur, su neramiu lūkesčiu žvelgdama liūdnomis akimis, stovėjo Keršė, o jai apie kojas vaikštinėjo dvi vištos.

— O kaipgi vištos? — paklausė Petrokas.

Jas irgi reikėjo nukišti kur nors atokiau nuo akių, bet kurgi tu paslėpsi kvailą vištą? Tyliai būti ji negali, padėjusi kiaušinį iš džiaugsmo užkudakuos ant visos apylinkės ir taip save pražudys. Bet ką tos vištos, kur kas labiau jie turėjo rūpintis karve, nes kaip tik ant jos galėjo pirmiausia užgriūti bėda.

— Karvę gal į Berostauką nuvesti? Pas Manką? Vis toliau nuo miestelio,— nedrąsiai pasiūlė Petrokas. Tačiau Scepanida prieštaraudama atkirto:

— Tai jau ne. Keršės aš į svetimas rankas neatiduosiu.

— Tai kaipgi tada?

— Į Avinų Lomą. Virve pririšti arba supančioti. Tegul sau ganosi.

— O naktį?

— O naktį gal neatvažiuos. Juk jie dieną daugiau landžioja.

Menka buvo iš nakties viltis, bet kitaip, matyt, nesugalvosi, ir Petrokas tylėdamas sutiko.

Rudens dieną nejučiomis vakarėjo, pamažu temo, nors atšlaime ir čia pat lauke dar buvo šviesu. Apimta nerimasčio Scepanida nuskubėjo melžti Keršės; toji pastovėjo, atsiduso ir, nesulaukusi šeimininkės, ėmė pešti žolę patvoryje, nes lauke nespėjo prisiėsti. Petrokas nuogąstaudamas vis žvilgčiojo už vartų, į vieškelį: laukė, kada pasirodys vokiečiai. Ir vis klausėsi, ar nepasigirs vakaro tyloje koks svetimas, įtartinas garsas. Tačiau kaip ir visada kelelis ir vieškelis buvo tuščias, o aplinkui niūrioje rudens erdvėje įsiviešpatavo

vakaro tyluma. Tiktai vėjas nepailsdamas draskė pageltusius liepų lapus, dosniai barstė juos darže, ant kelelio, ant atšlaimo vejų. Petrokas pasėmė iš šulinio kibirą vandens ir pastatė Keršei. Tačiau karvė tik pamirkė prusnas ir negėrė, kažko vis žvilgčiojo per žiogrį į lauką, tarytum iš tenai ko laukdama. Jau reikėjo varyti ją į tvartą, bet Scepanida užgaišo pirkioje, ir Petrokas jai šūktelėjo:

— Girdi? Melžti reikia.

Scepanida neatsiliepė, ir jis pagalvojo, kad Jachimovščinoje iš tiesų kažkas staiga ėmė virsti kitaip, jeigu šeimininkė vėluoja melžti karvę. Bet dabar viskas ir visur virto kitaip, tad ko čia stebėtis permainomis vienkiemyje, filosofškai guodėsi Petrokas. Nesulaukęs atsakymo iš Scepanidos, jisai nuėjo prie durų ir, stovėdamas ant plokščio akmens palei slenkstį, pažvelgė į priemenę. Scepanida, pasilenkusi prie mėlynos skrynios, kažko ieškojo, numetė ant duonkubilio kažkokią palaidinukę, paskui dar vieną, papurtė didžiulę juodą skarą su raudonomis gėlėmis. Petrokas nusistebėjo:

— Ko tu tenai ieškai?

— Ogi šitų... Fenkos, reikia kur geriau paslėpti.

— Fenkos? Neišsigalvok! Kam jų reikia?

— Kam? Vokiečiams! — atsikirto žmona naršydama po skrynią. — O va šitas? Ką su juo daryti?

Ji išvyniojo ploną popieriaus ritinėlį, į kurį žvilgtelėjęs, Petrokas iškart pažino seną Scepanidos pasididžiavimą — garbės raštą už linus. Standaus popieriaus lapo viršuje buvo spalvotas Baltarusijos herbas, o apačioje mėlynavo antspaudai ir skėtriai suraitytas CVK pirmininko Čarviakovo parašas. Raštas prieš karą kabėjo ant sienos tarp langų, paskui juodu jį nukabino, norėjo sudeginti, bet Scepanida neleido ir padėjo į skrynią.

— Kišk tu jį krosnin! — sunerimo Petrokas. — Čia tau ne žaislas.

— A, tegul sau guli. Ne už vagystę. Už savo triūsą gavau.

Scepanida vėl susuko raštą į ritinėlį ir suvyniojo į kažkokią drapaną. Iš kitų daiktų skrynioje atrinko geresnius, daugiausia Fenkos, sudėjo į gėlėtąją skarą ir surišo didžiulį mazgą.

— Reikia paslėpti. Gal į bulvių kaupą?

— Supus. Na ir be reikalo čia tu. Vokiečiai labiau prie valgomo. Skudurų jie nekliudys. Aš žinau.

— Daug tu žinai! — suabejojo Scepanida. — Kad tiktai pliki nepasiliktume per tavo žinojimą.

— Niekis, kaip nors, — tarė Petrokas. — Mes jiems neprasikaltę. O jeigu su jais geruoju, tai gal ir jie... Nesuės gal...

Jis taip kalbėjo drąsindamas save ir norėdamas nuraminti žmoną, nors pats abejojo ne mažiau už ją: kažin, ar taip bus? Tiktai jautė ir žinojo, kad reikia kaip nors pralaukti negandų metą, susigūžti ir kiūtoti, o paskui, žiūrėk, ir pakryps kas į gera. Juk ne amžinai bus šitas karas. Bet jeigu nori nepakliūti į bėdą, turi būti kuo atsargesnis, tykesnis. Čia kaip pro tą piktą šunį: eini sau lyg be baimės, net apsimeti, kad jo nė kiek nebijai, bet gink dieve jį pakliudyti. Jei gu jisai fašistų nekliudys, nejaugi jie be niekur nieko pristos? Argi jis koks viršininkas arba partietis, arba pagaliau miestelio žydas? Ačiū dievui, jis vietinis, tikras krikščionis, kolūkietis, toks kaip visi apylinkėje. O kad sūnus Raudonojoje Armijoje, tai argi jis gera valia? Jis juk tarnauja. Taip buvo prie caro ir dar seniau. Daugelis kaimo vyrų tarnavo, tiesa, pačiam Petrokui neteko — dėl menkos sveikatos. Visas jo gyvenimas prabėgo čionai, žmonės matė, tad už ką gi prie jo galėtų prisikabinti?

3

Šiaip taip sutvarkę gyvulius, juodu greitomis pasrėbė jau ataušusio krosnyje viralo ir sugulė miegoti — jis lovoje už spintos, o ji užkrosnyje. Kol kas visur buvo kurtu ir tylu, ir toji tyluma kartu su įprastiniais vakaro darbais kiek apmalšino nerimastį. Petrokas, nesuprantamai murmeldamas, sumetė „Tėve mūsų“, kurio tą rudenį jau seniai nebuvo kalbėjęs, ir atsidusęs persižegnojo, manydamas, kad gal viskas ir gerai baigsis. Atvažiavo ir nuvažiuos sau toliau, ką jie čia ilgai veiks šitame vieškelyje? Gal jie tik tam ir taiso tiltą,

kad galėtų kur nuvažiuoti, kam jiems kažkoks nuošalus pakelelės viensėdis? Frontas nudundėjo velniai žino kur,ėjo gandai, kad vokiečiai paėmę Maskvą, bet nebuvo panašu, jog karas jau baigtas, kažkur jį kariavo toliau, tą baisų karą. Gal jau Sibire? O gal visos tos šnekos apie Maskvą — tiktai melas, Maskvos jie tikriausiai nepaims. Tai kas, kad toli nuėjo, juk ir Napoleonas toli buvo nuėjęs, bet paspringo. Ne taip lengva praryti tokį didžiulį Rusijos kąsnį net su tokiais nasrais kaip Hitlerio. Veikiausiai irgi pasprings.

Petrokas ir taip, ir kitaip vartėsi ant savo čiužinėlio, padūsavo, išgirdo, jog ir Scepanida vartinėjasi užkrosnyje, ir tyliai paklausė:

— Močia, nemiegi?

— Miegu. Ko aš turiu nemiegoti,— nenoromis atsiliepė Scepanida ir nutilo.

— O aš taip manau, gal mes be reikalo baiminamės? Kam mes jiems reikalingi? Kaip atvažiavo, taip ir išvažiuos.

— Kad išvažiuotų! Juk miestely teberiogso. Antai mokytojas ir tasai Padabedas iš kooperatyvo iki šiol ant virvių tabaluoja.

— Ai, nekalbėk tokių dalykų prieš miegą. Neduok dieve! — sutrėmė Petrokas, jau gailėdamasis, kad pradėjo šitą šneką su pačia.

Daugiau juodu nebesišnekėjo, ir Petroką pamažėle suėmė neramus, negilus miegas, kuris neduoda nei atilsio, nei nusiramavimo. Jis sapnavo kažkokias kirmėles — visą gumulą mažyčių, lyg ir mėsinių kirmėlių, kurios šliaužiojo, krutėjo, raitėsi jam apie kojas. Petrokui pasidarė šleikštu, kažkodėl net baisu, ir jis atsibudo. Iškart suprato, jog dar anksti, nes Viselkų gaidžiai dar negiedojo; pirkios tyloje skambiai tiksėjo sieninis laikrodys, bet nesinorėjo keltis, žiūrėti laiko, ir jis toliau gulėjo nejudėdamas, mėgindamas užmigti arba sulaukti, kada ims aušti. Mintys sukosi vis apie tą patį: kaip gyventi pasaulyje, kuriame taip netikėtai ir visiškai sugriuvo buvusi tvarka, į ką dabar atsiremti, kad išsilaikytum šitame sunkiame, neramiame gyvenime! Mąstė apie sūnų Fedzką, kurio tikriausiai nebėra gyvo — šitoks karas ir šitiek žuvo žmonių. Ir apie Fenią. Nuo pavasario iš mergaitės jokių žinių; laukė parvažiuojančios atostogų na-

mo, bet ji taip ir dingo Minske. Gal pasitraukė į rytus ir būna kur nors užfrontėje — juk mokėsi daktare, dabar tenai tokių reikia. Taip būtų užvis geriausia, kad tik nepakliūtų vokiečiams. O jeigu neišsisaugojo nuo jų mieste arba kai važiovo namo?.. Baisu pagalvoti, kas tokiu metu galėjo atsitikti mergaitei.

Paryčiu jis vis dėlto trumpam užsnūdo ir pakirdo išgirdęs, kaip Scepanida vaikštinėja po pirkį. Aušo dar viena nerimo diena, per naktį aprasojusiuose languose pilkavo rūškanas apyaušris. Vatine apsivilkusi Scepanida atitraukė prie lovos užuolaidą.

— Tu užbaik kaupą. Galime be bulvių likti. Ir paršelių paliuobk. O aš genu...

Scepanida išėjo į atšlaimą, ir netrukus jos žingsniai nušurgėjo palei kamarą, paskui per atšlaimą nutapnojo Keršė, tikriausiai vedama į Avinų Lomą. Aiškus dalykas, tenai, atokiau nuo vieškelio, bus saugiau.

Petrokas ėmė nenoromis keltis: nuleido nuo lovos basas, iš apatinių klešnių kyšančias kojas, pasėdėjo kiek, svarstydamas, ar dabar užsirūkyti, ar pirmiau apsimausti kelnės. Rūkyti po nakties labai traukė. Pirkioje buvo vėsu. Scepanida krosnies nekūrė — skubėjo anksčiau išginti Keršę, — ir dabar jam iki pusiaudienio reikės šeimininkauti vienam. Vienam ne taip jau blogai, svarbiausia, galima niekur nesiskubinti, galudaržyje neužbaigtas bulvių kaupas tikriausiai dar palauks: orai buvo lietingi, neatrodė, kad tuojau galėtų pašalti. Apsikelnėjęs Petrokas įsispyrė į batpalaikius, užsimetė skrandutę. Pirmiausia iš už dūmtakio išsitraukė porą tabokos lapų ir ėmė juos pjaustyti ant stalo kampo. Tai buvo pats mieliausias jo širdžiai darbas — darytis rūkalo visai dienai. Aštrus peilio galas lengvai pjovė apdžiūvusį geltoną lapą, skleidžiantį malonų, nosį kutenantį kvapą, ir Petrokas, iš anksto mėgaudamasis įprastiniu malonumu, pagyvėjęs žvilgtelėjo pro langą.

Ne, kėlelyje iš vienkiemio į vieškelį tuščia, nieko nematyti ir palei pušynėlį, bet štai Viselkų kelyje pasirodė, lyg kažkas eina. Su peiliu rankoje Petrokas žengtelėjo prie lango, pažvelgė iš aukščiau ir pro aprasojusį stiklą tolumoje išvydo du žmones, sparčiai drožiančius prie posūkio į vienkiemį.

Jis kiek pastovėjo taip žiūrėdamas ir staiga suprato, jog tai Viselkų policajai. Taip, tenai ėjo Gužas su Kalandzionaku. Juodu, einančius savo naują policininkų tarnybą, Petrokas matė pirmą kartą, bet iš žmonių jau buvo girdėjęs, jog abu nuolatos zuja po Viselkus, po miestelį, lankosi apylinkės kaimuose ir vienkiemiuose,—stiprina vokiečių valdžią. Dabar jie ėjo čionai — augalotas, plačiapetis Gužas ir jaunavas Kalandzionakas, iš veido lyg pusbernį, abu su šautuvais ant pečių, su baltais raiščiais ant rankų. Jie vis artėjo prie posūkio, ir Petrokui suruseno mažytė viltis, kad gal sugrįš į vieškelį ir nueis toliau. Tačiau jis, aišku, apsiriko. Policajai aplenkė prie posūkio valką ir siauručiu apžėlusiu keliuku patraukė į vienkiemį.

Petrokas paskubom sukišo rankas į skrandutės rankoves, atvėrė priemenės duris. Paskui, dar nežinodamas, ką daryti, bet jau nujausdamas kažką negerą, stropiai jas uždarė ir pro langą palei slenkstį ėmė stebėti policajus. Tačiau, jiems artėjant, ėmė ramintis. Iš tiesų, ko gi čia baimintis, juk niekam nėra prasikaltęs, o Gužas jam netgi kažkoks tolimas giminė iš senelio pusės, kadaise miestelio turguje net gėrė kartu su kompanija. Tačiau nuo kolektyvizacijos pradžios Petrokas su juo nebuvo matęsis ir neturėjo nė mažiausio noro susitikti. Deja, reikės...

Netrukus policajai praėjo pro vartus po liepomis ir įžengė į atšlaimą. Skvarbios Gužo akys dirstelėjo į skiedryną, į tvartą ir įsmigo į priemenės duris. Matyt, reikėjo atsilipti, nors ir nesinorėjo taip daryti, todėl Petrokas, išėjęs į priemenę, nesiryždamas stabtelėjo palei suolą su kibiru. Duris pravėrė tik tada, kai svetima ranka iš lauko skimbtelėjo velkę.

— Aa, šit kur jisai pasislėpęs! — lyg juokaudamas, sududeno Gužas ir, linktelėjęs galvą, peržengė per slenkstį.— O aš žiūriu, atšlaime nieko nematyti. Labą dieną!

— Labą dieną,— tykiu balsu atsakė Petrokas.— Taigi va... Matote, laukiu.

— Ko lauki? Svečių? Na, tai priimk!

— Tai jau prašom,— rodydamas apsimestinį nuoširdumą, susizgribo Petrokas ir plačiau atvėrė pirkios duris. Šlamindamas aptrintą odinę striukę, Gužas su šautuvu rankoje

peržengė per pirkios slenkstį; iš paskos įsekė ilgšis Kalandzionakas — pilka miline, kietai susiveržęs diržą. Įėjęs paskutinis, Petrokas uždarė duris, ištraukė į vidurį pirkios suolą. Tačiau svečiai nesėdo. Kalandzionakas lyg sargybinis išsitempė prie durų, o Gužas neskubėdamas sunkiais batais nutrepseno prie stalo ir atgal, vis žvilgčiodamas iš eilės į kiekvieną langą.

— Kaip kurorte! — sududeno jis. — Čia pat miškas, upė. Ir miestelis pašonėje. Ar ne taip?

— Tai jau arti, — sutiko Petrokas, liūdnai svarstydamas, kokių velnių jie čia atsivilko taip anksti. Ko jiems reikia? Jis nebeprašė sėstis, tiktai galvojo, kad gal ką pasakys ir išeis.

Tačiau policajai, regis, nė neketino išeiti.

Apžiūrinėjęs tamsius kampus ir laikraščiais apklijuotas sienas, Gužas iš lėto peržvelgė paveikslus, tarytum juos suskaičiavo, o po to atsisagstė ant krūtinės keletą savo ankštos odinukės sagų.

— Šilta pas tave.

— Tai kad... Dar nekūrenta.

— Vadinasi, pirkia šilta. Tai gerai. Reikia nusivilkti, ar leisi?

Petrokas, aišku, leido, ir Gužas stenėdamas nusitempė nuo plačių pečių svetimą odinukę ir pakabino ant vinies šalia kabančio tarplangyje Petroko smuiko. Nusivilkęs ėmė diržu su geltona kareiviška sagtimi juostis išblukusią, net geltoną raudonarmiečio palaidinę.

— Vis dar smuikuoji? — linktelėjo galvą į smuiką.

— Kur tenai! Nebe muzika galvoj, — atsiduso Petrokas. Iš tiesų, kada jis galėjo smuikuoti — jau kuris laikas širdyje skambėjo visai kita, ne smuiko muzika. Bet jis nepradėjo aiškintis, tiktai gailestaudamas pagalvojo, kad smuiką reikėtų nukišti kur toliau nuo svetimų akių.

— Pamenu, kaip smagiai kadaise grojai per vestuves. Viselkuose. Tu su smuiku, o Jarmašas su būgnu.

— Kada jau kas buvo...

— O buvo! — tarė Gužas ir įsispraudė už stalo į kampą. Savo ilgą šautuvą pasidėjo šalia ant suolo. Kalandzionakas nenusivilkęs, su šautuvu rankose atsisėdo ant slenksčio. —

Na, tai vaišink, šeimininke! — įbedė Gužas į Petroką šaltą žvilgsnį iš po dygių antakių.— Statyk puslitrį. O kaipgi!

— Ė, kad aš jį turėčiau! — sakytum net apsidžiaugė Petrokas.— Užkasti, aišku, galima, bet degtinės nėra, taigi...

— Vadinasi, blogai gyveni, Bagacka. Ir prie Tarybų nelobai...

— Nelobau, ne...

— Ir prie vokiečių valdžios nenori. O mes ne taip. Mes va šį tą turime.

Ištiesęs po stalu storą batu apautą koją, Gužas iš juodų galifė kelnių kišenės išsitraukė skaidrų butelį.

— Štai, tikra Maskvos! — ir, garsiai stuktelėjęs, norėdamas pasirodyti, išdidžiai pastatė jį ant stalo.

Toliau vilkinti Petrokas nebegalėjo ir, mintyse viską keikdamas, nuėjo prie indaujos paimti duonos. Čia prisiminė, kad kamaroje reikėtų paieškoti kiaušinių, be to, tenai statinėje buvo dar truputėlis agurkų. Aišku, ir lašinių kubilaityje. Jis ėmė puldinėti šen ir ten, norėdamas mikliau sunešti viską ant stalo, kad tik greičiau atsikratytų policajų, padėjo ant stalo prariektą kepalą duonos, bet niekaip nebegalėjo surasti peilio, kurį ką tik tai laikė rankose,— kur jisai pasidėjo? Nesulaukdamas, kada šeimininkas jį suieškos, Gužas iš už stalo išsitraukė savąjį — platų, užlenktu galu durklą ir kaipmat atriekė nuo kepalio dvi storas abišales.

— O kurgi tavo aktyvistė? — lyg tarp kitko paklausė policajus ir prisimerkė, laukdamas atsakymo.— Juk ne kolūkyje pluša?

— A, žinote, su karve išėjo.

— O, vadinasi, karvę laikai? O kukliniesi.

— Aš gi nieko. Kaip ir visi, žinote...

— O kas gi bulves kas?

— Kokias bulves?

— Kolūkio! Va tenai, Golgotoje. Tarybų valdžia keberiookštelėjo, bet kolūkiai nė krust! Hitleris įsakė: kolūkiai pasilieka. Taigi bulviakasis. Na ir, savaime aišku, bulvių pristatymas. Kaip prieš karą, cha cha! — sukikeno policajus.

Petrokas tai jau buvo girdėjęs, nors iš pradžių nelabai tikėjo, kad vokiečiai paliks kolūkius. Manė, kad ims kolū-

kiečius terorizuoti, o jie štai ką! Tikriausiai dėl bulvių. Taip jiems patogiau.

— Žinote, aš jau savo atidirbau. Tegul eina kur jaunesni,— nedrąsiai pamėgino atsisakyti Petrokas.— Kur sveikesni.

— O kas gi čia dabar nesveikas? Tu? O gal tavo boba? Ji prieš karą oi kaip stengėsi. Už tris plušėdavo, apie ligas nė neužsimindavo. Sąskrydyje šnekėjo — o kaipgi, pirmūnė linininkė!

— Kokia tenai linininkė! — tyliai tarė Petrokas, mėginamas kaip nors užglostyti labai aiškia policajaus užuominą ir pastatė ant stalo švarią stiklinę.— Pastaraisiais metais mažai jų ir tesėdavo, šitų linų.

— Nesvarbu, kiek sėdavo! O ji stengdavosi. Žmonės prisimena. O dabar sunegalavo...

Petrokui reikėjo į kamara agurkų ir lašinių, bet ant slenksčio sėdėjo tasai baltaplaukis Kalandzionakas ir su rūgščia mina spuoguotame veide žiūrėjo į šalį. Aiški policajų klasta prieš Scepanidą Petrokui labai nepatiko, ir jisai pagalvojo: ar tik ne dėl to jie čionai atsivilko?

— Liepė, todėl ir kalbėjo. Kurgi tu pasidėsi.

— Liepė, sakai? O jeigu dabar vokiečių valdžia kitaip lieps? Kaip tada jūs?

— O ką mes? — gūžtelėjo pečiais Petrokas.— Kaip visi, taip ir mes.

Gužas patogiau atsisėdo užstalėje, pasižiūrėjo pro langą ir plačiu valdingu mostu pagriebė nuo stalo butelį.

— Na, o lašinių ar surasi?

— Tuoju, tuoju,— pasisuko į duris Petrokas ir iškart susidūrė su Kalandzionaku, kuris nepasislinko iš vietos.

— Praleisk! — ramiu balsu pasakė Gužas, ir tik tada Kalandzionakas pasislinko nuo slenksčio ir išleido Petroką pro duris.

Kad būtų šviesiau, Petrokas ligi galo atidarė priemenės ir kamaros duris, užčiuopė kubilaityje tarp druskos susigulėjusį bryzelį lašinių. Jis jau žinojo, kad šitas policajų apsilankymas vienkiemyje ne šiaip sau, kad jie turi kažkokį tikslą ir kad tikriausiai greitai viskas paaiškės. Bet kad tiktai dabar neparsirastų Scepanida, kaip jai pranešti, kokie čionai

svečiai, nerimastingai mąstė jis, skubėdamas nešti į pirkia vaišes.

— Čia tai kitas dalykas! — patenkintas tarė Gužas. Policajus buvo jau išgėręs degtinės, stiklinė stovėjo tuščia; papurtęs jo veidas nebesiraukė nuo gėrimo, ir todėl jis tuoju pat ėmė pjaustyti lašinius. — Taip, dabar tavo eilė. Vis dėlto esi ūkininkas. Ūkininkus vokiečiai gerbia. Ne taip, kaip Tarybų valdžia...

— Kad, žinote, ne, aš nelabai...

— Tik jau nešnekėk! — riktelėjo ant jo Gužas ir, pakratęs butelį, pripylė daugiau kaip pusę stiklinės. — Gerkl! Už pergalę.

— Na, nebent už pergalę, — liūdnai sutiko Petrokas, imdamas iš jo rankų stiklinę.

— O tavo sūnus kur? Regis, Raudonojoje Armijoje? Staliną gina?

— Tai jau armijoje. Kareivis, taigis...

— Taigis už pergalę! Prieš bolševikus, — patikslino Gužas.

Širdyje keikdamas visas bėdas, o pirmiausia šitą plačiasnukį svečią, Petrokas beveik pasibjaurėdamas susivertė degtinę.

— Čia tai šaunu! — pagyrė policajus. — O dabar še, užkask.

Gužas užstalėje elgėsi kaip šeimininkas, o Petrokas kažkaip nejučiomis iš šeimininko virto svečiu, tiktai svečiu. Žinoma, jis buvo išgąsdintas to netikėto policajų atėjimo, nerimastavo dėl negerų Gužo užuominų ir bijojo, kad visa tai nesibaigtų blogai. Tačiau gal ir gerai, kad neatsisakė išgerti, degtinė pamažu prislopino išgąstį, ir tas užėjęs glumas jau mažėjo. Tai kas, kad neleidžia būti šeimininku, — Petrokas ėmė apsiprasti su bendragerio vaidmeniu, šonu prisėdo prie stalo ir žiautarojo duonos plutą. Tuo tarpu Gužas, plačiomis žiaunomis, nelyginant girnomis, maldamas duoną su lašiniiais, vėl pripylė stiklinę.

— Gerą dalyką galima ir pakartoti. Ar ne taip, Bagacka?

— Tai jau gal šitaip. Pirmas stiklelis — kaip žvirblelis, o jau antrasis — kaip kregždutėlė, — pagautas šnekumo, pritarė Petrokas. — Šitas gal... draugui? — linktelėjo į Kalandzionaką palei slenkstį.

— Nereikia,— sududeno Gužas.— Jisai negeriantis. Patapai, tu juk iš tiesų negeris?

— Negeriu,— plonu balsu atsakė Kalandzionakas, ir pirkioje visi nuščiuvo, ėmė klausytis. Per atšlaimą nutapseno žingsniai, prie tvartelio garsiai sukudakavo višta.

— Nagi! — linktelėjo pagalbininkui Gužas, neišleisdamas iš rankos stiklinės. Kalandzionakas šoko į priemenę, bet tuoju pat sugrįžo.

— Tetulė parėjo.

Petrokas iš apmaudo net sudrebėjo — ne juokais išsigando dėl Scepanidos. Ko ji parsivilko? Reikėtų kaip nors perspėti, kad neitų į pirkią, bet Petrokas, įsipainiojęs į tas išgertuves, pamatė, kad dabar tai padaryti, matyt, jau vėlu.

— Aš šitąjį... Pasakysiu, kad užkandos kokios.— Jis kilstelėjo, ketindamas eiti iš užstalės, tačiau Gužas ryžtingu rankos mostu pasodino atgal.

— Sėdėk! Pati duos, juk ne akla.

Ir tikrai, netrukus atsivėrė priemenės durys, ir Scepanida, tikriausiai ne iš karto pažinusi pirkioje svetimuosius, akimirką stovėjo prie slenksčio.

— Prašom, prašom! — kramtydamas užkandą, lyg šeimininkas pakvietė Gužas.— Nesidrovėk, cha cha! Tikriausiai ne iš droviųjų?

— Labas,— tyliai pasisveikino Scepanida ir peržengė per slenkstį. „Na, dabar suims!“ — išsigandęs pagalvojo Petrokas, žvairuodamas į Gužą. Bet tasai, rodos, nė nežiūrėjo į šeimininkę, tiktai atrėžė nuo kepalų dar vieną riekę duonos ir kartu su lašiniais padavė Kalandzionakui.

— Užkąsk, Patapai.

Kalandzionakas mieguistu, abejingu veidu atsikėlė nuo slenksčio ir paėmė duodamą valgį.

— Geriate, o tenai vokiečiai per tiltą vaikšto,— tarė Scepanida lyg ir su priekaištu, bet daugiau gal tik norėdama nutraukti nejaukią tylą pirkioje.

— Tikrai, vaikšto, — sutiko Gužas.— Dar pora dienų, ir važinės. Vokiečiai nesnaudžia!

— O ko jiems čia važinėti? Nejaugi Vokietijoje savų kelių nebeužtenka? — piktai prisimerkė Scepanida. Gužas

įdėmiai pasižiūrėjo į moteriškę ir lyg koks ežys šnypstelėjo.

— Matau, tu labai protinga! Ne be reikalo buvai aktyvistė. Dar neatsižadėjai?

— O ko gi aš turiu atsižadėti? Aš ne kokia vagilė. Tegul vagys savo darbų atsižada.

— Užuominas darai? O kam darai? — sukluso Gužas.

— Kai kam. Kurie šiandien vienokie, o rytoj kitokie! „Nagi nutilk tu, boba! — mintyse kalte kalė jai Petrokas. — Ko tu draskaisi? Argi nematai, kas čia toks?“

Matyt, Scepanida norėjo dar ką pasakyti, bet nebepasakė, tiktai piktai dėbtelėjo į Gužą, paskui lygiai taip pat į Petroką ir Kalandzionaką. Tačiau ir to vieno žvilgsnio užteko Gužui, ir jis grėsmingai kilstelėjo užstalėje.

— Kur valkiojiesi? Ką žiūrinėji keliuose? Ko bėgi iš atšlaimo, kai svečiai ateina?

— Aš karvę ganiau. Štai namie šeimininkas.

— Ką jįsai gali, tasai tavo šeimininkas? Net vištos nepačiupinėtų! O mums užkandžio reikia.

— Dar ko?

— Užkandžio, sakau, gero. Kaip vokiečių valdžios atstovams.

— Ar jau seniai jūs tie atstovai? — užniršo Scepanida, ir Petrokas pajuto, kad tuojau atsitiks nebepataisomas dalykas.

— Boba, nutilk! — suriko jis griežtai, bet tiktai apsimedamas. — Kepk kiaušiniene! Girdėjai mano įsakymą?

Gužas pritardamas kvatojo už stalo, o Scepanida tylėdama apsisuko ir išėjo į priemenę. Duris paliko atviras, todėl Kalandzionakas jas uždarė ir toliau nesitraukė nuo slenksčio. Tačiau Gužas greitai ir vėl apsiniaukė.

— Mat kokia ji, tavo boba! Žinai, ką vokiečiai tokioms daro?

— Na, girdėjau. Tiktai va...

— Karia! Ant telegrafo stulpų! — Gužas sunkiu kumščiu trinktelėjo į stalą. Jausdamas, kaip stingsta širdis, Petrokas tik susigūžė, įtraukė į pečius galvą. — Vokiečiai su tokiais nesičiupinėja. Ir mes taip darysime! Pakarsime kokią dešimtį, kad kiti bijotų, — griaudėjo Gužas.

— Bet ji taip, ji ne iš piktumo,— Petrokas nedrąsiai pamėgino teisinti Scepanidą.

— O iš ko gi? Gal pasakysi, iš gerumo? Komunistė ji,— staiga nusprendė Gužas.

— Oi ne. Ji tikrai liežuviu.

— Va va, ilgaliežuvė! Liežuvis — kaip irklas. Dar neišplėšė? Tai išplėš!

Petrokas kamuodamasis svarstė, ką pasakyti, kaip apginti žmoną, kurią šitie du galėjo kaipmat pražudyti. Jis žinojo, kad ji pati nepasisaugos, greičiau atvirkščiai. Ypač kai užpyksta, tada jau niekam nenusileis, net pačiam dievui. Gužas, matyt, irgi tą pajuto, nes staiga sušneko apie kitką.

— Tu tąjį... štai ką. Pasakyk man ačiū. Jeigu ne aš, jau seniai būtum našlys.

— Kai jau taip, tai ačiū,— santūriai atsakė Petrokas.

Pamažu jis ėmė suvokti, kad šį kartą baigsis laimingai ir Scepanidos gal neišsives. Kol kas. Jeigu tikrai ji pati nekiš galvos į policajų spąstus.

— Ačiū į kišenę neįsidėsi,— vėl kažkur ėmė lenkti Gužas. Petrokas ir vėl sukluso, nuolankiai laukdamas dar kokios kliauties iš savo giminaičio.— Už ačiū aš tavęs nedengsiu. Ir degtine negirdysiu. Čia tu man turi puslitrių atnešti.

— Aš su mieliausiu noru. Tikrai...

— Sakysi, kad neturi degtinės? Tai gauk. Nupirk! Išmai-nyk! Išvaryk naminės. Negali giminei pasistengti? Aš gi tau nesvetimas, ar ne taip?

— Tai jau nesvetimas.

„Kad tu sudegtum, atsirado mat giminės“,— nusiminęs mąstė Petrokas, jau matydamas, kad šita šneka ne geresnė už aną. Kur jis gaus jam degtinės? Krautuvėje nenupirksi, iš pažįstamų nepasiskolinsi. Tiesa, kadaise mėgino varyti naminę, bet kada tai buvo? Per tą laiką prapuolė ir indai, ir gyvatukas. Antra vertus, kaip jis galėjo prieštarauti Gužui? Argi jo, Petroko, pasiteisinimai čia ką nors reiškia?

— Tai šitaip. Vadinasi, sutarta?! — tarė Gužas, šveisdamas duoną su lašiniais.— Ar tu girdi?

— Girdžiu, kaipgi. Tikrai va...

Jis taip ir nebesumojo, ką pasakyti policajui. Iš priemenės

įėjo Scepanida, tylėdama pastatė ant stalo dubenėlį kopūstų.

— Matyt, vokiečiai menkai šeria? — kandžiai paklausė ji. Gužas piktai išpūtė akis.

— O tau kas? Gal labai nepatinka vokiečiai?

— Patinka kaip šunvotės sėdynėje.

— Scepanida! — suriko Petrokas. — Nutilk!

— Aš gi tyliu.

— Tylėk! Žinai... Jis gi kaip giminė. Geruoju! O tu...

— Gerai, — tarė ji Petrokui. — Išgėrei, tai jau gatavas laižyti užpakalį. Labai tu greitas, kaip matau.

Paskutinius žodžius ji pasakė jau priemenėje, trenkė durimis, ir paskui, stojus tylai, Petrokas kaltai sukosėjo. Jis laukė ir bijojo to, ką dabar pasakys Gužas. Bet tas paniuręs tylėjo, kamžlojo užkandą, ir Petrokas jam tyliai tarė:

— Boba, žinai juk. Ką padarysi?

— Ką padarysi? — tūždamas pakartojo policajus. — Pantį paimk! Kur storesnį, spaliootą. Ir tuo pančiu! O jeigu ne — kanapinės kilpos susilauks. Paminėsi mane.

Petrokas, sėdėdamas prie stalo, liūdnai tylėjo. Nužėrė į stalo kampą supjaustytos tabokos krūvelę, nežiūrėdamas rankiojo pirštais rūkalo trupinėlius ir klausėsi, kaip Gužas kemša jo lašinius, grasina, netgi moko, kaip gyventi su boba. Perpus jaunesnis, o žiūrėk, koks pasidarė protingas, kai vokiečių valdžia atėjo.

— Buvo atvažiavęs didelis viršininkas, — sukirtęs dar vieną kąsnį, jau ramiau pasakė Gužas. — Vadinasi zonderfiureris. Įsakė viską iš laukų suimti.

— Kad jau viskas suimta, — tarė Petrokas.

— Ne viskas. Kas suimta, niekur neprapuls. Eis į vokiečių aruodus. Bulvės tebėra. Jas ir reikės nukasti. Ir pristatyti. Vokiečių armijai. Supratai? Kaip prie Tarybų.

„Gumbą tu gausi, o ne jas paimsi iš lauko vokiečių armijai. Tegul tenai ir supūva“.

Butelyje dar buvo likęs lašelis, Gužas viską supylė į stiklinę ir tylėdamas išmaukė. Krenkštelėjęs plaštaka nusišluostė riebias lašiniuotas lūpas.

— Ir dar štai kas. Čia tikriausiai visokių užaina? Šitų iš miško. Banditų! — vėl išvertė jis akis į Petroką, kuriam ir vėl

pasidarė nesmagu nuo tokio žvilgsnio.— Ką, taip nebuvo? Gerai, patikėsiu. Bet atsimink, jeigu kas — tuojau į policiją. Į miestelį arba į Viselkus. Ir kad man tučtuojau. Supratai? O jeigu ne, už slėpimą... žinai? Miestelyje buvai?

— Buvau.

— Skaitei įsakymą? Sušaudymas ir turto konfiskavimas. Vokiečiai nejuokauja. Supratai?

Petrokas liūdnai atsiduso. Ką daryti? Visur bėda. Grasinimai, sušaudymas, konfiskavimas. Kaip reikės gyventi?

Gužas neskubėdamas išlindo iš užstalės ir, sočiai žagsėdamas, ėmė vilktis aptrintą rudą odinukę.

— Kiaušinienės nebereikia! — nelauktai pareiškė jis.
— Kitą kartą. Taigi ruoškis!

4

Pasirėmęs rankomis galvą, Petrokas liūdnas sėdėjo ant suolo ir spoksojo į stalą, kur storos rudens musės ropinėjo po ištaukuotą lašiniais lentą. Jis nenurinkinėjo indų, nenešė padėti duonos, o Scepanida irgi nėjo prie stalo — barė jį nuo slenksčio.

— Iškėlė vaišes! Lašiniai, agurkai! Ir dar komanduoja: duok jiems kiaušinienės! Pats gal kiaušinių pridėsi? Ar bent kartą vištas palesinai? Jeigu ne aš, ką tu veiktum ūkyje? Net savojo arklio neparsivedei, o visi parsivedė...

Aišku, arklį jisai pražiopsojo; Petrokas tai suprato ir krimtosi ne mažiau už Scepanidą, bet kurgi galėjo surasti šitą arklį? Mažai dar vaikščiojo į Viselkus, klausinėjo sodiečius, bet argi tau kas perleis? Kiekvienam ūkyje pirmiausia reikia arklio. Užtat miestelyje labiau pasisekė, ir dabar jis prisiminė savo didžiausią laimikį.

— O žibalo kas pasirūpino? Gal ne aš?

— Ak, žibalo! Juokas tiktai — žibalo! Žmonės va druskos maišus parsitempė. Degtukais apsirūpino. Net cukrumi. O čia krežinę žibalo parnešė — juokas tiktai...

— O ką! Žibalas žiemą, žinai! Mažai kas turės, o mes turime!

— Nutilk tu! Žibalas... Ir dabar — susirado svainį! Su-

gėrovą. Kad čia būtų mano svainis, aš jį su pagaikščiu iš namų. Parsidavėlis! O tu su juo degtinę geri, vaišini jį. Ateis vokiečiai, tai ir juos vaišinsi?

Durys į priemenę buvo atlapos kaip vasarą, Scepanida sukosi čia priemenėje, čia pas krosnį, čia bėgo į kamara, barškino puodeliu kibire, miešė buzą. Dabar, kai juodu pasiliko dviese, ji nebesitvardė, vertė viską, kas buvo susitvenkę širdyje per tas savaites, liejo apmaudą ant jo, ant karo, ant viso gyvenimo. Petrokas daugiau tylėjo — ką jis galėjo pasakyti pačiai, kaip atsikirsti? Jis suprato, kad Scepanida, kaip moteris, teisi, bet nenorėjo atsižadėti ir savojo, dar artimesnio teisumo, kuris smarkiai suaudrindavo širdį.

— Ateis — ir vaišinsi! Kur dėsies? — tyliai pasakė jis, manydamas, kad pati gal nenugirs. Bet išgirdo, ir tie žodžiai ją įsiutino galutinai.

— Tai jau tu vaišink! Tiktai be manęs. Išėisiu su karve į mišką, kad mano akys nematytų.

— Didelė čia bėda! Eik, neprapulsiu.

— Aha, neprapulsi! Manai, kad pagirtuokliausi? Prisi-
laižysi? Betgi jie tavo išgers, o tau špygą parodys.

Petrokas jau norėjo kažką sakyti, bet tiktai numojo ranka — Scepanidos neperginčysi. Argi moteris klausosi protingo žodžio? Kas tau aišku kaip dieną — jai tamsi naktis. Pamėgink ją įtikinti, kad šiandien jiems labai pasisekė atsi-
kratyti policajų, kad Gužas atsileido ir nebe taip ėmė priekabauti, kad jis gal iš tiesų gina juos nuo vokiečių. Pats gi pasakė: giminės! Todėl reikia su juo geruoju, kaip nors nulenkti, gal net susibičiulianti. Žinoma, jisai niekšas, banditas, vokiečių pakalikas, bet juk jis valdžia! Nejaugi jam, Petrokui, didelis malonumas gerti su tokiu degtinę, pritarinėti ir dar klausytis jo pamokymų. Bet jeigu nori gyventi, turėsi ir daugiau iškentėti. Su vilkais gyveni — tai ir stauk kaip vilkas.

Tiesa, šitie platūs samprotavimai gana miglotai sukosi jo apsvaigusioje galvoje, o balsu jis tik tyliai atsikirtinėjo, iš patirties žinodamas, kad supykusiai moteriai geriau nepriešgyniauti, nes vis tiek viršaus nepaimsi.

Tuo tarpu Scepanida, rodos, išsikalbėjo ir kažkaip iškart nutilo. Iš pradžių, įžengusi į pirkią, ji net išsigando, pama-

čiusi svetimus, bet paskui pamažu įsidrąsino, ypač kai supyko. O supyko labiausiai ant Petroko, kai tasai ją užsipuolė, ir dar prie šitų šunų. Geriau rėktų ir komanduotų, kai juodu likę dviese, bet dabar jisai tyli arba teisindamasis kažką murma panosėje. O tada jo riksmo nugirdo neslepiamą keitinimą įsiteikti Gužui, o ją pažeminti. Bet savęs žeminti ji niekam neleisdavo, ji mokėjo apsiginti. Viselkų žmonės iki šiol prisimena, kaip kadaise kolūkio susirinkime ji prie rajono atstovo demaskavo sandėlininką Kalamijecą, kaip tą netrukus atleido iš šiltos vietos ir net norėjo paduoti į teismą. O kai ji buvo linų augintojų grandininkė ir Kandibišos žentas paleido kaime gandus, jog jos moterys vagia naktimis linus, ji išreikalavo, kad būtų patikrinta, net padaryta krata — keletą kartų jas stabdė ant tako, tikrino, ar moterys nesineša užantyje arba po drabužiais linų, bet nieko nesusirado, — ir jų nebeįtarinėjo.

Ji užsimodama su kapone kapojo lovyje žolę. Prie atvirų durų palei slenkstį buvo šviesu, kapojai biro ant sumintos aslos, ant kojų, ir ji su kartėliu mąstė, kad šitokiu nelemtu metu su savo Petroku gali pražūti. Blogiausia, kad jisai neturi nė trupinėlio tvirtumo, vyriško savarankiškumo, pasišovęs su bet kuo sutikti, kiekvienam pritarti, nors tasai darosi vis įžūlesnis, net paties dievo nebebijo. Kartais pamainai, kad žmogaus nuolankumas daro kitą geresnį. Greičiau atvirkščiai. Negavę iškart atkirčio, šitie galvijai tuojuo taikosi užlipti ant sprando ir jodinėti, kur tiktai užsimanys. Nuo mažens ji pažinojo Viselkų Gužą, kuris per kolektyvizaciją kažkur paspruko nuo išbuožinimo, o štai dabar su šautuvu parsirado gerti degtinės ir keršyti žmonėms už praeitį. Tačiau ji gerai minė paskutinį susitikimą su juo trisdešimtais metais ir niekada jam nedovanos. Tai ką, kad jisai su šautuvu. Taip pat ir šitam Kalandzionakui, kurio seniai neapkentė visas kaimas. Prasidėjus karui, jis per pirmą mobilizaciją išėjo į kariuomenę, bet po mėnesio sugrįžo, žmonės sakė, kad vokiečiai jį paleido iš stovyklos. Kalandzionakas parėjo į miestelį sumenkęs, utėlėtas ir išbadėjęs, o štai dabar tunka nuo policajaus duonos.

Scepanida jų nebijojo, nes juos niekino. Maža to, jų neapkentė. O teisybę sakant, dėl jų nė kiek nesuko galvos. Tame

gyvenime, kuris užgriuvo pasaulį prasidėjus karui, Scepanida laikėsi senosios, pačių žmonių pripažintos teisybės ir, kol jautėsi esanti teisi, galėjo drąsiai žiūrėti kiekvienam į akis.

Po atšlaimą, palei žiogrį ir darže nenustygdamos vaikštinėjo jaunosios vištytės, kažką lesiojo. Kol kas dėjo tiktai šešios senės, kurias Scepanida labai brangino: jau seniai iš kiaušinių buvo visos ūkio pajamos — be tos nelemtos kapeikėlės niekada neišsiversi. Surinkusi puskapį kiaušinių, nunešdavo į miestelį, išmainydavo į kokį reikalingą daiktą arba parduodavo. Be vištų gyventi darėsi neįmanoma. Štai ir dabar pagalvojo, kad reikėtų joms paberti kokių išsijų, bet ji skubėjo į lauką ir žiūrėti vištų nebeturėjo kada. Greitomis sutaisė ir nunešė puskitabį mišinio paršeliui, pravėrė žemutes pašiūrėlės duris, ir tasai, išgirdęs, kad atėjo šeimininkė, pašokęs mikliai sušnarėjo šiauduose. Pastačiusi kibirą, ji kiek palaukė, žiūrėdama, kaip paršelis girdžiuodamasis sučepsėjo kibirėlyje. Po kokios minutės jau įlipo į jį kojomis ir apvertė, bet Scepanida kibirėlio vėl nepastatė — žinojo, kad ir taip surinks viską iki paskutinės kruopelės.

Tačiau reikėjo bėgti į lauką — Avinų Lomoje, pririšta prie karklo, ganėsi Keršė, kurios nebuvo galima tokiu metu ilgesnį laiką palikti be priežiūros. Prieš eidama iš namų, Scepanida užbėgo į pirkia pasigriebti kokios plutelės duonos — pačiai pakramtyti ir karvei pavaišinti. Pirkioje buvo tyku, ramu, Petrokas toks pat liūdnas sėdėjo prie stalo ir net neatsigrėžė į Scepanidą.

— Palesink vištas,— tarė ji tyliau, negu kalbėjo ką tik tai šiandien.

Kaip visada, išsakiusi jam savo nuoskaudas, apsiramino ir net pagailėjo šito nevykėlio Petroko, kuris dažnai ją supykindavo, kartais prajuokindavo ir tik retai kada nudžiugindavo. Bet apskritai jis buvo žmogus neblogas, svarbiausia, nepiktas, tiktai neapsukrus ir nelabai laimingas gyvenime. Dar jisai buvo dešimčia metų už ją vyresnis ir seniai negalavo. Tačiau visi jo negalavimai radosi dėl nežmoniško rūkymo, ji tai žinojo gerai ir primindavo vyrui kone kasdien. Tiktai be jokios naudos.

Takeliu per daržus Scepanida nukurnėjo į Avinų Lomą,

o Petrokas dar pasėdėjo, sunkiai atsiduso ir atsikėlė nuo stalo. Iš pat ryto gavo išgerti, o parūkyti taip ir nepasisekė, todėl dabar, likęs pirkioje vienas, neskubėdamas pasidarė suktinę. Ieškodamas ugnies, peržarstė krosnyje visas vakarykščias anglis, kol surado vieną dar žibančią, įpūtė ir pagaliau su ilgai lauktu malonumu užtraukė dūmą. Tik tą vieną džiaugsmą ir teturėjo — parūkyti, kitokių smagumų gyvenime jam tikriausiai nebebuvo likę. Gerai, kad pavasarį pasisėjo darže truputį multaninės, nes pirktinės gauti nebesitikėjo — krautuvėje dabar nebeusipirksi. Naminė buvo kad ir blogesnė už machorką, bet ne tokia jau ir prasta, Petrokas prie jos priprato ir geresnės, regis, nebenorėjo.

Jis dar jautėsi apgirtęs, sujaudrintas viso to, kas atsitiko ir kartkarčiais tyliai, beveik negirdimai keiksnojo: kad jie visi kur skradžiai! Dar kažkur tie vokiečiai, nežinia, ar atsi-bastys į vienkiemį, o saviškiai jau atsivilko! Ir dar kas? Giminaitis Gužas. Paršelio nuo šito tikriausiai nebepaslėpsi, žino ir apie paršelį, ir apie karvę, apie vištas, ne blogiau kaip visą buvusį jo gyvenimą, čia nieko nenuslėpsi. Gužas dabar valdžia: panorėjęs nuves į miestelį, į policiją ir pakars ant pirmutinio stulpo, kaip dabar jie įpratę. Tai ką gi daryti — prašyti, kad nekliudytų, pasigailėtų? Bet vargu ar toksai pasigailės. Petrokas, kad ir girtas, pastebėjo, kaip žvėriškai jisai sužaibavo akimis, ėmęs šnekėti apie Scepanidą. Todėl ir reikės gerintis mažmožiais — kiaušiniais, lašiniais, agurkais su kopūstais, nes daugiau jis nieko neturi. Bet argi tokiais dalykais įsiteiksi? Štai kad būtų degtinės...

Kadaise, dar prieš kolūkius, Petrokas kartą nelabai sėkmingai pamėgino išsivaryti degtinės. Tačiau tuo metu išėjo labai griežtas potvarkis dėl linų, viską, kas tiktai buvo išpluošto, reikėjo atiduoti į paruošas, o kai vis tiek neužteko, atvažiavo apygardos įgaliotiniai, vaikščiojo po kiemus, kratė skarmalus, taršė daržinėse šiaudus — ieškojo linų. Jo namuose linų nesurado, bet kamaroje aptiko naminės varymo prietaisus — katilą ir dailų, iš varinio vamzdžio susuktą gyvatuką, prisikentėjo sarmatos per susirinkimus ir ilgam prakeikė nelabai garbingą degtindario darbą. Bet tai buvo seniai. Dabar, kada gyvenime viskas taip staigiai persimainė, tikriausiai keitėsi ir pažiūra į naminę. Petrokas tiesiog širdi-

mi jauste jautė, kad degtinė darosi kone vienintele gyvenimo vertybe ir kad be jos šitais laikais neapseisi. Ar tu geri, ar esi blaivininkas, o degtinę varyti reikės.

Jis per priemenę nuėjo į kamara ir kosčiodamas atsišliejo į pietą palei slenkstį. Kaip visada kamaroje viešpatavo tamsa, visokie seni kvapai, taip susimaišę vieni su kitais, kad nebebuvo galima jų atskirti. Tačiau labiausiai atsidavė senais drabužiais, dulkėmis, pelėmis. Pro mažytį sienojyje išpjautą langelį vos pilkavo menka apsiniaukusio rytmečio šviesa. Petrokas apžiūrėjo lentinius aruodus palei aklą, belangę sieną, tuščias iš šiaudų nupintas bangles, į kurias kadaise derlingais metais jie supildavo grūdus, jeigu nebesutalpindavo aruoduose. Kertėje palei slenkstį stovėjo senučiuokės girkos su plonais sudilusiais akmenimis — visos storai apsinešusios pilkomis miltų dulkėmis. Čia pat dulkėjo senas ratelis, drebuliniu šonu baltavo naujas kubilaitis su jau aprūdijusiais lankais, stovėjo rėčkos, daugiausia vis tuščios; tvarkingai pastatytos pasienyje, jau kelinti metai laukė savo darbo Scepanidos staklės — su skietais, nytimis, riestuvais. Virš jų ant lentynos blausiai blizgėjo nelygi eilė tuščių dulkėtų butelių, prie krašto išdidžiai juodavo didžiulė žibalo krežinė. Šalia, palei langelį, kabėjo pynės pernykščių svogūnų, keletas beržinių vantų — prie juodų, apsmilkusių lubų pluošteliai vaistažolių, kurių Scepanida prisirinko vasarą. Ta nedidukė kamaraitė juodomis, per šimtą metų aprūkusiomis sienomis, storų voratinklių priraizgytomis kertėmis, buvo ankštai pristatyta visokių rakandų, bet kur nukištas gulėjo reikalingas dabar katilas, jis negalėjo prisiminti. Petrokas išvaikštinėjo kamara, apžiūrėjo visus tamsius kampus, pergriozdė šlamštą galiniame kampe už dūminės krosnies ir pagaliau iš ten ištraukė pajuodusį, rūdžių suėstą puodą, jau gal dešimtį metų nevartotą ūkyje.

Priemenėje, palei duris, kur buvo šviesiau, Petrokas jį gerai apžiūrėjo ir įsitikino, kad katilas apskritai geras, svarbiausia, neprakiuręs ir, nuvalytas, be rūdžių, nušveistas smėliu, visai tiktų. Reikėjo dar tokios rėčkelės arba kubilaitio, beje, rėčką buvo galima paimti tą, kurioje Scepanida grumdo bulves, o bulves mazgoti galima puode.

Tik va kas blogai — nebuvo gyvatuko.

Petrokas atsisėdo ant žemučio suoloelio prie vandens kibirų ir, tolydžio kosčiodamas, ėmė svarstyti, kur galėtų gauti gyvatuką. Seniau su tokiu reikalu būtų nuėjęs į miestelį pas kalvį Leibą, kuris kaustydavo arklius, užmetinėjo kirvius, dantydingavo moterims pjautuvus, galėdavo ir dubenį užlituoti, pataisyti spyną. Leiba buvo meistras, jis išgelbėtų Petroką, su kuriuo daugelį metų bičiuliavo. Šiaip ar taip, Petrokas į jį žiūrėjo su pagarba ir visada kreipdamasis sakydavo tiktai Leibačka, o Leiba savo ruožtu jį vadindavo Petruska. Pagaliau jie dar buvo ir vienmečiai, pažinojo vienas kitą vos ne nuo vaikystės. Daugelį metų visus kalvio darbus jam darydavo Leiba, o Petrokas niekada nešykštėdavo užmokesčio: pinigų, kiaušinių, lašinių, kartais grūdų — visko, ko tik tuo metu turėdavo ūkyje. O jeigu nieko neturėdavo, Leiba galėdavo padaryti skolon, „tikėdamas žodžiu“, palaukti mėnesį, pusmetį, kol užaugs javai arba ateis skerstuvių metas. Ir niekada tarp jų nebuvo kokio nesusipratimo, juo labiau piktumo. Leiba tikriausiai išlankstytų tą nelemtąją gyvatuką, bet jo kalvė jau seniai atiteko kolūkiui, o jis pats išsikraustė pas gimines į Lepelį. Ir dabar nebuvo aišku, ar dirba kas toje kalvėje, kuri vasarą stovėjo uždaryta.

Už vieškelio, Viselkuose, buvo dar vienas žmogus — Karnila, taip pat visų galų meistras; tikriausiai ir jis ką nors sugalvotų arba surastų tarp savo nemažų atsargų. Tačiau kuris metas Petrokas su juo ne tik kad nedraugavo, o priešingai — juodu pykosi ir niekada nesisveikindavo. O dėl visko kalta Scepanida, kuriai dar mergystėje kažkas buvo su tuo Karnila, nors paskui ji ištekėjo už Petroko. Beje, gerai ir padarė, kad ištekėjo. Petrokas jaunas buvo visai dailus bernas, be to, smuikavo, tai ne tasai tylenis, paniurėlis Karnila. Jis iš tiesų turėjo sunkų būdą, ne su bet kuo jam galėjai įtikti, o jau ant ko užsirūstinęs, šnairuos iki grabo lentos. Dar jis buvo šykštuolis ir gobšas, nors gyveno neblogai, kolūkiui nepriklausė — dirbo ugniagesių draugijoje. Rankas turi miklias — moka dėti grindis, daryti langų rėmus ir mūryti pirkiose krosnis, — tačiau jam pas Karnilą geriau nesirodyti. Progai pasitaikius, reikia pasiklausti dar ką nors iš Viselkų.

Iki soties prisirūkęs, Petrokas atsikosėjo. Regis, jau atė-

jo metas imtis darbo. Aha, pirmiausia reikia paberti vištoms. Susiieškojęs kamaroje seną medinį gorčių, jisai iš kraštinio aruodo pasėmė miežių pasturlakų ir išnešė iš priemenės. Vištos, matyt, jau laukė ir, vos tik pamačiusios šeimininką su gorčiumi, kūliavirsčia šoko lėkti iš patvorio, iš daržo, iš daržinės, ir jis plačiai šiūptelėjo ant atšlaimo, kad užtektų vištoms. Kol vištos uoliai lesė ant sumintos atšlaimo žemės, kol rankiojo grūdelius žolėje, Petrokas mąstė, koks nepastovus yra likimas, kaip jisai blaško žmogų. Argi Jachimovščinos šeimininkas kada nors buvo nupuoless taip žemai ir lesino rytą vištas! Negi jis neturėdavo ūkyje kitų, svarbesnių darbų? Vien gyvulių čia būdavo daugiau kaip dešimt galvų: arklys, jauna kumelaitė, dvi karvės, jeigu dar neatsivedusios, šešetas arba septynetas avių. Na ir kiaulių, aišku, ne mažiau kaip dvi — peniukšlis meitėlis ir mažesnis, kitiems metams, pusparšis. Tiesa, ir darbo rankų tada buvo daugiau. Bet štai beveik viskas atėjo prie nulio, visi rūpesčiai — ta viena karvė, mažas paršelis ir šitos devynios vištos. Arklių kadaise paėmė kolūkis ir išvadavo iš visų dėl jo atsirandančių rūpesčių, avys pamažu pačios išnyko — kas gi galėjo jas prižiūrėti? Vaikai, vos apsiplunksnoję, anksti išskrido iš tėvų gūžtos, jų nebesusigražinsi. O dabar tasai karas, tikriausiai jis pribais galutinai.

Vis kosčiodamas, Petrokas pastovėjo ant numindžiotų, net nugludintų prieslenksčio akmenų ir pagaliau nusprendė eiti pas bulvių kaupą. Bulvės šiomet užderėjo gerai, darže visos jau nukastos, supiltos į rūsį. Bet rūsį kartais pavasarį apsemia vanduo, todėl likusias bulves reikėjo apkaupiti ant kalnelio gale daržo — taip čia buvo daroma visada, kai gerai užaugdavo bulvės. Bulves turėjo tausoti, nes jos nuo amžių buvo svarbiausias lauko derlius — javai derėdavo ne kasmet ir pavasariop dažnai pasibaigdavo, o bulvelių, ačiū dievui, užtekdavo iki naujų. Jeigu jas laiku nukasi, išsaugosi nuo šalčio, vandens, tai turėsi pertektinai sau ir gyvuliams — bulvelės jau ne kartą gelbėjo žmones nuo bado...

Keletą dienų iš eilės rudens dangų sunkiai niaukė lietaus pritvinkę debesys, pūtė vėjas, pasisukdamas čia iš vienos pusės, čia iš kitos, o paskui viskas nurimo, nakčia atšilo, ir paryčiu įsitaisė lyti. Prabudusi auštant, Scepanida išgirdo, kaip lietus vienodai, vos girdimai šniokščia už sienos, ir pagalvojo, kad karvę šiandien reikės ginti vėliau. Petrokas gulėjo savo kampe ant lovos ir net nekosėjo, tikriausiai miegojo, o ji atsikėlė ir išėjo į priemenę. Už durų, palei slenkstį, tyliai čiurleno vanduo nuo stogo, o priemenėje ties skylė telkšojo asloje tamsus klanas. Kelintą jau kartą Scepanida piktai paminėjo savo apsileidėlį vyrą ir į tą vietą, kur pro stogo skylę tolydžio lašnojo, pastūmė rėčkutę. Ji buvo pratusi anksti keltis, todėl žinojo, kad nebeužmigs, tuo labiau kad už marškos sukrutėjo, sukosėjo Petrokas ir ėmė ieškoti savo kapšo — nė vienos dienos nepradės neužsirūkęs. Mieguiškai nusižiojavusi, Scepanida pasiėmė iš palangės klevinę, pavarį pirktą melžtuvę ir nuėjo į tvartą pas karvę.

Tuo tarpu beveik išaušo. Lietus sodriai krapeno iš žemo apsiniaukusio dangaus, bet buvo rudeniškai smulkus, be vėjo ir dar nespėjęs pridaryti purvyno. Tiktai prie tvarto lommelėje blizgeno srutų klanas, bet jis tenai telkšojo neišdžiūvęs nuo vasaros.

Šlapioje ir palinkusioje, išretusiais lapais liepoje sukar-kė varna. Kad tiktai ne prieš kokią nelaimę, sunerimusi pagalvojo Scepanida. Varna atskrido čionai jau ketvirtą, o gal penktą rytą; atsitūpusi liepos viršūnėje ir nukorusi sodybos link juodą platų snapą, ji šaižiai karkdavo, lyg šaukdama ką iš miško. Gal porą kartų Scepanida bloškė į ją nuo skiedryno pagalį, bet varna nelabai išsigando. Dabar prisikarksėjusi ji nutilo pati, dar kiek patupėjo tylėdama, paskui suplasnojo sparnais ir nuskrido daubos link. Liepoje tyliai lingavo jos pajudinta šaka su parudavusiu lapeliu gale.

Scepanida neskubėdama gerai išmelžė Keršę ir patenkin-ta pagalvojo, kad karvė vakar Avinų Lomoje sočiai prisi-ganė — melžtuvė buvo lygmala. Nėra ko skųstis, karvutė nusisekė pavydėtina, dar jauna, neišranki pašarui ir pienin-ga. Scepanida ją brangino kaip savo didžiausią turtą. Dabartiniais laikais tokia karvė — tikra laimė.

Eidama iš tvarto ji pagalvojo, kad karvei reikėtų pamesti gabaną žolės, dar kokią valandą palepinti ją tvarte, o pačiai, kol lyja, gal išsivirti sriubos arba bulvių — jau keletą dienų nebuvo kūrenusi krosnies, nevirusi jokio karštimo. Tačiau, nespėjusi pereiti per atšlaimą, staiga išgirdo lietaus prislopintą stiprų, duslų gaudesį. Dar nesuprasdama, kas tai galėtų būti, žvilgtelėjo pro vartus ir nustėjo — sunkiai krypuodamas per dumbravus, lietaus migloje nuo vieškelio į vienkiemį slinko kažkoks didžiulis, pilkas, bukanosis daiktas, ir Scepanida ne iš karto šiaip taip susigaudė, jog tai sunkvežimis. Už jo riedėjo dar kažkas mažesnis, bet su aukštu kaip virtuvo kaminu, ir vėjas jau nešė čionai dūmų kvapą. Ant šlapių blizgančių mašinos šonų baltavo kažokie numeriai, raidės, o didžiuliai ratai nebeišsiteko siaurose kelio vėžėse ir viename šone maigė šalikelės žolę. Iš lėto, bet kažkaip nesulaikomai mašina artėjo prie vienkiemio, pagaliau, karštai dūmydama, sunkiai sustojo prie vartų. Čia uždūmijo dar labiau, atšlaime smarkiai pasmirdo benzinu. Nuo aukštai prie kabinos pritaisyto laiptelio nušoko išgeibęs žmogelis su skrybėle ir ilgaskverniu šlapiu paltu. Scepanida jį iškart pažino — tai buvo miestelio mokytojas Sventkovskis.

— Labą dieną, pani Bagacka,— neįprastai mandagiai pasisveikino atvykėlis, liesame smailianosiam veide nutaisęs paslaptinai saldžią šypsenėlę.— Gužas liepė priimti vokiečių komandą, kuri čia apsistos. Na, ir kad viskas būtų gerai.

A, tai šit kokie dalykai!..

Tačiau Scepanida tylėjo, apimta kažkokio sustingimo, nesusigaudydama žiūrėjo į sunkvežimį, kurio brežentinis viršus pakreipė į šoną žemai nulinkusias liepų šakas. Tuo metu žvangtelėjo metalinės kabinos durelės, ir į kiemą iškart nušoko du vyrai. Dar nespėjusi geriau pasižiūrėti nei į aprangą, nei į veidus, Scepanida iš kažkokio nesuvaldomo jų atsargumo suprato, kad tai vokiečiai. Tik tada, kai šie per atšlaimą ėmė eiti artyn, ji mąstydamą pastebėjo, kad vaikšto jie kaip žmonės, dviem kojomis, ir net, regis, neturi ginklų. Tasai, kur nušoko šiapus sunkvežimio, vilkėjo ankštoku munduriuku su daugybe sagų; ant galvos aukštai

pakirptu sprandu kiurksojo kažkokia išsiskėtusi pilotė, iš trumpų rankovių karojo plonos rankos. Jauname blyškiame veide pro apskritus juodarėmių akinių stiklus švietė visai nepiktas, vaikiškas domesys, beveik smalsumas, noras iš-tirti viską aplinkui. Tiesa, kitas, mikliai ir greitai išsiritęs iš mašinos, buvo visai nepanašus į pirmąjį — storulis, nebejaunas, neregėtai judriomis susirūpinusiomis akimis, kuriomis žaibiškai apžvelgė atšlaimą, tvartą, pirkia, paskui kažką piktai ir griežtai riktelėjo. Ji nieko nesuprato ir visa kaip nesava nuo jaudinimosi, tylėdama stovėjo su melžtuve vidury atšlaimo.

— O, mleko!¹

Vokiečiai po vieną strykčiojo į atšlaimą iš brezentu dengto kėbulo, ir Scepanida pradėjo suvokti, kad jie čionai atvažiavo ne šiaip sau, o apsistos, kaip sakė mokytojas, ir jau klausinėja pieno — tegul paspringsta, ji negailėjo to pieno. Tačiau vokiečiai ne iš karto puolė prie pieno, ėmė kažką sakyti storuliui, ir ji, niekada negirdėjusi tokios šnekos, stebėdamasi smalsiai klausėsi, nors nesuprato nė žodžio. Sventkovskis tikriausiai gerai mokėjo vokiškai, todėl vokie-tis, nieko nesuprantas mūsų kalba, kažką pasakė jam saviškai. Sventkovskis atsisuko į Scepanidą.

— Ponas vokiečių feldfebelis klausia, ar tasai pienas šviežias.

— Šviežias, kodėl turėtų būti nešviežias,— atsakė ji ir pastatė ant vejės melžtuvę, kurios pakraščiais dar plūduriavo neišnykusios pieno putos.

Vokiečiai dar šnektelėjo su Sventkovskiu, ir jaunasis nubėgo prie sunkvežimio, iš kur tuojau sugrįžo su baltu puodeliu rankoje. Sventkovskis atsargiai pasėmė juo iš melžtuvės ir paslaugiai padavė feldfebeliui. Tasai paėmė ir, pasilenkęs, kad neapsipiltų gerokai išsišovusio į priekį pilvuko, išgėrė pieną, paskui apvertė ore puodelį.

— Gut, gut!

Kažkaip staiga pagyvėjęs, mokytojas pasėmė dar kartą ir padavė jaunajam, akiniuočiui. Iškišęs rankas iš trumpų munduriuko rankovių, tasai irgi išgėrė. Paskui puodelį

¹ Pienas (*lenk.*).— *Išnašose* — vertėjo pastabos.

paėmė dar vienas, gana prastos išvaizdos vokiečių rečiuotu, lyg nuo raupų, veidu ir taip pat išgėrė. Tačiau ketvirtasis, aukštas ir išdžiūvęs kaip žardas, apsivilkęs kažkokiu apčiurusiu kombinezonu, tiktai paragavo iš puodelio, ir, nepatenkintai suraukęs lėsa veidą, šliūkstelėjo pieną ant vejos. „Nepatiko? Kad tu prasmegtum!“ — pagalvojo Scepanida. Apimta ir baimės, ir smalsumo, ji nuolankiai stovėjo šalia melžtuvės, apžiūrinėdama nelauktus įnamius, širdis smarkiai daužėsi krūtinėje, nors kokios nors grėsmės vokiečių veiduose lyg ir nebuvo matyti. Gal pagers ir išvažiuos, nejučia pagalvojo moteriškė, nesąmoningai kartodama: geras pienelis, geras... Tačiau vokiečiai į jos žodžius nekreipė nė mažiausio dėmesio, kaip ir į ją pačią. Kol kiti gėrė pieną, feldfebelis smulkiais žingsneliais mikliai aplakstė atšlaimą, žvilgtelėjo į skiedryną, apėjo kamara, ji manė jau, kad užeis į pirkia, bet ne, pasuko prie tvarto ir staiga stabtelėjo šalia šulinio. Nublizgintais chromo batais apsiavęs Sventkovskis per rasotą veją nuėjo pas vokiečių, ir ji girdėjo, kaip juodu tenai apie kažką šnekėjosi nesuprantama savo kalba.

Kiti, atsigėrę pieno, taip pat po vieną susirinko prie šulinio — juos tenai kažkas sudomino. O ji stovėjo šalia melžtuvės nebežinodama, kaip būtų geriau — dingti jiems iš akių ar dar palaukti? Bet, matyt, vis dėlto geriau, kad čia būtų šeimininkas, kuris nežinia kur prapuolė ir nesirodo. O gal jis nemato, kas pas juos atvyko, su apmaudu pamanė Scepanida.

— Bagacka! — vėl pašaukė ją Sventkovskis.— Vokiečių feldfebelis nori paragauti jūsų vandens. Prašom atnešti kibirą.

— Kibirą? Tuoju...

„Vis dėlto galų gale atsibraklino“,— imdama širsti, pagalvojo Scepanida ir įlėkė į priemenę. Tenai slopiu, nerimastingu balsu šūktelėjo: „Petrokai!“ ir, išliejusi į rėčką vandens likutį, išnešė į kiemą naują cinkuotą kibirą, kurį iš jos pagriebė tasai jaunesnysis, akiniuotis. Prikabinęs kibirą prie grandinės, jis mikliai atsuko veleną ir, kai tiktai kibiras gilumoje pasiekė vandenį, ėmė lengvai jį kelti, sukdamas geležinę rankeną; kiti nejudėdami stovėjo prie šuli-

nio — laukė. Į Scepanidą jie vėl nebekreipė dėmesio, ir ji pagalvojo, kad vis dėlto reikėtų atvaryti čionai Petroką. Tačiau kaip tik tuo momentu jis ir pats išlindo iš priemenės, šlepsėdamas basnirčia įsiautais batpalaikiais, pro šalį nuėjo prie šulinio ir su kažkokia baiminga pagarba nusiėmė nuo galvos gelumbinę kepurę nulinkusiu snapeliu.

— Aha, geras vanduo, žinote... — iš susijaudinimo drebančiu balsu prabilo jis, kreipdamasis į vokiečius.

Tuo tarpu vokiečiai, jau ištraukę kibirą vandens, pylė jį į kažkokį plokščią žalią indą, ramiai sau šnekėjosi. Niekas iš jų, išskyrus gal vieną Sventkovskį, nė nežvilgtelėjo į vienkiemio šeimininką, ir tik tada, kai mokytojas kažką pasakė vokiškai, rečiuotasis vokietis iš lėto kažkaip keistai nužvelgė Petroką. Tasai nusilenkė dar kartą, ir tada jaunasis, tasai akiniuotis, stovintis prie jo arčiau už kitus, išsiėmė iš kišenės pakelį cigarečių, pirmiausia išsitraukė vieną pats, o kitą atkišo Petrokui. Petrokas, tebeglamžydamas kepurę, negrabiai, sudiržusiais pirštais paėmė cigaretę ir stovėjo toliau, tarytum nežinodamas, ką su ja veikti. Vokietis užsidegė žiebtuvėliu, bet Petrokui ugnies nedavė.

Jie tenai kažką svarstė, matyt, kalbėjo apie šulinį, ir Scepanida, pasiėmusi nuo atšlaimo melžtuvę, nuėjo į priemenę. Uždaryti duris pabijojo ir iš priemenės prieblandos ėmė stebėti vokiečius; klausydamasi jų šnekos, vis domėjosi, kaip Petrokas meilikaudamas kažką aiškina, rodinėja. Kepurę tebelaikė rankoje, ir smulkus lietus dulksnojo ant jo praplikusios galvos, ant pasigailėtinais išretusių žilų plaukų. O tie klausėsi nepertraukinėdami. Šitoks senio paslaugumas vokiečiams nepatiko Scepanidai, ir ji pagalvojo: ar tik nenusives jų į pirkią? Leisti jų į pirkią ji baisiai nenorėjo, nes pirkią laikė savo neliečiamu prieglobsčiu, kurį reikia saugoti nuo pašalinių, tuo labiau nuo svetimų. „Kad tik greičiau išsinešdintų“, — mąstė ji. Bet, kaip iš visko buvo matyti, išvažiuoti niekas neketino — vokiečiai atkabino nuo didžiulio sunkvežimio savo žygio virtuvę, ir visi, išskyrus feldfebelį, įraudusiais veidais ėmė ridenti į atšlaimą. Petrokas irgi padėjo — įsirėžęs stūmė didžiulį guminį ratą, paskui rodė, kur geriau pastatyti virtuvę. Pagaliau jie rado patogią vietą šalia šulinio, ir Scepanida visai nusiminė — tai, ko ji labiau-

siai bijojo, įvyko: Jachimovščina neišsisaugojo vokiečių. Kas dabar bus?

Tačiau viskas ėjo įprasta tvarka, nepriklausomai nuo kieno valios, pagal kažkokius savus, kartais baisius, kartais keistus dėsnius, kuriuos diktavo karas. Pastatęs atšlaime virtuvę, feldfebelis su mokytoju pasuko į priemenę, o tasai kvaiša Petrokas, užbėgęs į priekį, jau rodė kelią į pirkią. Ant prieslenksčio akmenų feldfebelis stabtelėjo ir, prieš žengdamas per slenkstį, nepatenkintas, bjaurėdamasis pasižvalgė po tamsoką priemenės palėpę. Sventkovskis kažką smulkiai paaiškino, Scepanida pastūmė toliau nuo slenksčio rėčką, ir vokietis įėjo į priemenę. Kad netrukdytų, ji pasitraukė prie kamaros, vis graužiama klausimo, ko jiems čia reikia? Bet štai Petrokas plačiai atvėrė pirkios duris, ir visi pagyvėjusiais, net smalsiais veidais sugužėjo tenai. Pro jų nugaras ji tarytum pirmą kartą, svetimomis akimis išvydo savo jau seniai nebenaują pirkią su pakrypusiu perdaru, pajuodusiomis lubų sijomis, sienomis, apklijuotomis senais, pageltusiais laikraščiais. Grindų seniai jau nebuvo mazgojusi ir dabar su apmaudu žvelgė į nešvarokas, apskretusias bulvių lupenomis lentas palei slenkstį, į suodinus katilus pakrosnyje. Po visą pirkią trepsėjo svetimi batai, sunkūs odiniai pusbačiai, palikdami ant sausų grindlenčių purvo pėdsakus, ir ji pagalvojo: kokių velnių jie čia apžiūrinėja? Tebestovėdama priemenėje, nekantriai laukė, kada galų gale išsinešdins. Bet vokiečiai neskubėdami kalbėjosi, žvilgčiojo pro langus, žiūrinėjo ikonas, o feldfebelis, atitraukęs maršką, pasižiūrėjo į užkrosnį ir bjaurėdamasis kreivai išsiviepė.

Scepanida taip ir nesulaukė, kada jie išeis; vėl ėmė žiūrėti į atšlaimą, kur prie šulinio smarsiai rūko žaliomis malkomis kūrenama virtuvė ir išdžiūvėlis, kombinezonu apsivilkęs vokietis pasilenkęs žarstinėjo pakurą. Paskui kažkur ryžtingai nužingsniavo per atšlaimą, ir ji išsigando: ar tik neužgirdo paršelio? Bet ne, regis, ne paršelio, nes tasai tūnojo tyliai, o vokietis netrukus vėl pasirodė — persikreipęs tempė prie virtuvės visą glėbį malkų. Jį pamačiusiai Scepanidai apmirė širdis — tai juk buvo beržinės pliauskos, kurias ji laikė žiemai prakuroms, jų buvo visai nedidelė rie-

klelė pačioje pastogėje palei tvartelį. Vis tiek surado! Pirmiausia ji norėjo išeiti ir pasakyti: negerai tu darai, žmogau, juk žinai, kad tai ne tavo. Bet Scepanida tarytum nurijo gerklėje įstrigusį kietą kamuolį ir pati sau tarė: tegul, pažiūrėsime, kas bus toliau.

Atitokusi po pirmo išgąščio, ji pasijuto esanti čia nebereikalinga, panoro kažkur išeiti, kad nieko nematytų ir nesi-sielotų: tegul sau šeimininkauja kaip tinkami. Argi ji gali bent kiek jiems sutrukdyti? Bet kartu suprato, kad palikti namų irgi negalima: vis dėlto čia karvė, paršelis, devynetas jos vištų, be gaidžio. Lyg tyčia, karvės išvesti į lauką nespėjo, dar ačiū dievui, kad paslėpė paršelį, kurį dabar ne taip lengvai surasi už pirkios dilgėlėse. Ir dar gerai, kad neišleido iš tvarto vištų — kad ir pabadaus, bet gal kol kas patupės saugiai. O karvės nebevertėjo slėpti — vis tiek jau žino, kad ji yra, karvę reikėjo išvesti į ganyklą. Bet, vos tik tai ėmus Scepanidai ieškoti priemenėje virvės, iš pirkios išlėkė Petrokas; raukšlėtas, šeriais apžėlęs jo veidas švietė kažkoku pagyvėjimu, net džiaugsmu.

— Boba, kiaušinių! Greičiau duok kiaušinių!!!

„Kiaušinių!“ — tarė ji mintyse. Na, žinoma, be kiaušinių jie negali. Nuo kiaušinių pradeda, bet kuo užbaigs? Vis dėlto kiek padelsusi, ji pravėrė kamaros duris ir iš girnų, iš po rėčio, paėmė savo palaikį krepšį, kuriame blausiai baltavo dvi dešimtys kiaušinių. Norėjo paduoti juos Petrokui į rankas, kad vaišintų pats, bet tasai jau buvo sugrižęs į pirkią ir jai teko eiti pačiai įdurmais. Nežinodama, kam atiduoti kiaušinius, pastatė krepšį ant suolo galo. Iškart į krepšį ėmė tiestis rankos, ir Scepanida, pasitraukusi žingsnį atgal, nebegalėdama atplėšti akių, ėmė stebėti šitas svetimas, gobšias rankas. Pirmiausia į krepšį mikliai įlindo balta švelni rankelė, tikriausiai to feldfebelio, ir apčiupinėjo viršutinį apvalų kiaušinėlį, padėtą raibosios vištytės, jos geriausios dedeklės. Bet jis kažkodėl nepatiko vokiečiui, ir tasai, padėjęs kiaušinį atgal, paėmė kitą, tokį patį, tiktai mažesnį ir gal švaresnį už pirmąjį. Apvalųjį tuojau pagriebė stori, lyg karvės speniai, pirštai su rudais ruoželiais palei krumplius; paskui kitą iš krašto paėmė jauna, juodai išsipaišinusi šoferio ranka, kuri tįstelėjo iš jau pažįstamo

munduriuko trumpokos rankovės. Daugiau žiūrėti Scepanida nebegalėjo ir nuleido akis į molinus chrominius Sventkovskio batus. Sutraškėjo lukštai — saviškai šnekėdamiesi, vokiečiai ėmė daužti kiaušinius ir garsiai juos čiulpti be duonos ir druskos. Pajutusi silpną šleikštulį, ji pasisuko, norėdama išeiti į priemenę ir vos nesusidūrė su feldfebeliu, kuris nuošaliau nuo kitų mažų peiliuku atsargiai pramušinėjo geltoną kiaušinį.

Net pati stebėdamasi, ji greitai nusiramino, gal todėl, kad vokiečiai atrodė visai nebaisūs, nesikeikė ir negrasino, elgėsi ramiai ir pasitikėdami savimi, kaip šitos sodybos šeimininkai. Ką gi, tai visai suprantama: jie nugalėtojai, užkariavo šią žemę, turi teisę daryti čionai, ką tik užsimanys. Iš visko buvo matyti, kad šią savo teisę jie gerai žinojo ir pilnutinai ja naudojosi. Bet kaip tik tas jų įsitikinimas savo teisumu, taip pat žinojimas, kad niekas nebaus už tai, ką žmonėse daryti nedera, Scepanidą iškart ėmė nuteikinėti prieš atėjūnus.

Kada vokiečiai, šokinėdami nuo akmeninių prieslenksčio laiptelių, išgarmėjo pro žemutines duris, ji stovėjo atšlaime palei tvartą ir laukė. Tyčia budėjo ant tako į malkinę, norėjo pasitikti tą, su kombinezonu, kuris dabar krapštinėjosi prie virtuvės — kišo į pakurą beržines pliauskas. Pasakyti nieko jam negalėjo, tiktai norėjo pažvelgti į begėdiškas akis. Tačiau vokietis malkų daugiau nebeėjo, tik gerai išmaišė savo virtuvės pakurą, todėl dabar iš kamino baisiausiai rūko, o kartkarčiais užteldavo į dangų žiežirbos. Scepanida ėmė būgštauti: kad tik neuždegtų. Visą laiką bijojo gaisro nuo krosnies arba nuo žaibo, ne kartą naktį net sapnavo, kad dega jos Jachimovščina, o ji tarytum vatinėmis kojomis laksto aplinkui ir nieko negali padaryti.

Vokiečiai visi kartu išėjo į atšlaimą; feldfebelis, kiek atsiskyres nuo kitų, ėmė apie kažką kalbėtis su Sventkovskiu, kuris labai įdėmiai klausėsi. Paskui feldfebelis kažką įsakė virėjui, ir tasai, metęs pakurą, klusniai pasitėmpė ir stovėdamas kartojo vis tą patį žodį „javal“. Apie ką jie šnekėjosi, Scepanida nežinojo ir įširdusi pagalvojo: kad jūs kur visi iki vieno išgaištumėte!

Tuo tarpu kiti vokiečiai iškrovė į pašalę keletą geltonų

medinių dėžių, tris sunkius maišus su juodais ženklais šonuose, tenai pat, pašalėje, atrėmė į sieną du trumpus šautuvus su geltonais diržais. Matyt, visa tai turėjo likti čionai su virtuve, o sunkvežimis ruošėsi išvažiuoti; jaunas akiniuotis aukštai pakirptu pakaušiu jau sėdosi į mašiną, ir toji netrukus suburzgė, sudrebėjo, smarkiai pasmirdo benzino dūmais. Feldfebelis įsoko į kabiną iš kitos pusės, mašina sunkiai pasidavė atgal ir, išraususi minkštoje žemėje duobę, pragariškai krikdama, įsuko į kelią.

Atšlaime pasiliko virtuvė, o prie jos du vokiečiai — išdžiūvėlis su kombinezonu ir nebejaunas kareivis rečiuotu veidu. Juodu ėmė semti iš šulinio vandenį, o Petrokas, lyg būtų kaltas, susinepatoginęs priėjo prie Scepanidos.

— Oi, oi! — tyliai padejavo jis. — Ilgai čia gyvens.

Ji tylėjo, nors nuo tų žodžių pasidarė visai negera. Tačiau, antra vertus, ji pati jautė, kad tai ilgam. Petrokas apsidairė, lyg bijodamas, kad gali kas klausytis.

— Liepė grindis išmazgoti. Kas nereikalinga — iškraustyti.

— Kur iškraustyti? — nusistebėjo Scepanida.

— Sakė, į kamara. Mums irgi išsimėžti.

— Kas dabar, vasara — į kamara? Sumanyk tu man...

— Liepė. Kad iki vakaro būtų padaryta. Jų viršininkas atvažiuos.

— Tegul meta! Tegul viską išmeta. Tegul paspringsta, — piktai pasakė ji, prisiminusi, kaip Petrokas stengėsi jiems įtikti. Bet štai viskas veltui, juos išvaro.

Buvo jau neankstus metas, žemas dangus karojo virš nejaukios žemės, bet lietus liovėsi, vėjas irgi aprimo. Gerklę peršėjo nuo dūmų, kurie aptraukė pirkia, kamara, lyg melsva marška draikėsi po bulvių lauką, darže. Scepanida ryžtingai atidarė tvarto duris ir išvedė Keršę. Tegul daro ką nori, jai reikia ganyti karvę, kiek ji gali stovėti tvarte? Kad be reikalo nesimaišytų akyse vokiečiams, karvę išvedė pro skiedryną ir daržą — tiesiai į lauką. Pajutusi atšlaime svetimus, Keršė gal porą kartų atsigręžė, todėl Scepanida įsirdusi patraukė už virvės — greičiau iš to atšlaimo.

Vedė karvę bulvių lauko pakraščiu, palei jaunuolynų apaugusią daubą, kurios status skardis siekė vienkiemio

daržą. Dauba buvo gili, o jos dugne klegėdamas vinguriavo upelis. Anapus jos miškelyje augo gal dešimt aukštų eglių, ryškiai žaliuojančių jau išretėjusios, pageltusios lapijos fone — tarp lazdynų, beržų ir drebulių, tankiai kerojančių abiejuose šlaituose. Dauba irgi buvo kaip ir dalis vienkiemio, tenai galėjai pasilsėti nuo negandos, dieną kitą prakiūtoti per karą, kad nepamatytų kokia pikta svetima akis. Jei ne tasai galvijas. Su galviju ilgai nepabūsi, jį reikia šerti. Ir namų gaila, šiokios tokios mantos, kurios kartu nepasiimsi, o be jos kaip gyvensi miške? Tuo labiau rudenį, kada jau lyja už kaklo ir atslenka šalčiai. Todėl ir turi laikytis būsto. Bet štai šitą būstą nusižiūrėjo ir vokiečiai, lyg nieko geresnio čia nebūtų suradę! Matyt, dėl visko kaltas tiltas, kurio jiems taip prireikė, o kartu pasidarė reikalingas ir vienkiemis.

Per visą rytmetį išalkusi, karvė godžiai pešė iš po kojų rasotą žolę, plėšė iš rankų virvę, ir Scepanida pagalvojo: tegul! Žinoma, kas iš to, kad pyksi ant šito kvaišos Petroko, apskritai, ką jis dabar gali? Kaip nori sukis, bet jeigu įsakė, turėsi vykdyti, tvarkyti neprašytiems svečiams butą. Bet grindų Petrokas neišmazgos, vadinasi, klius abiem. Tad reikėtų ir jai sugrįžti namo.

Nedidelėje žolėtoje laukymėje palei pat daubos kraštą ji pririšo virvės galą prie lazdyno ir, kiek pasižiūrėjusi, kaip ėda Keršė, palauke nuėjo atgal.

Širdį slėgė nerimas ir sielvartas, ji jautė, kad žmogaus gyvenimo spėkos pabaigtinai nyksta. Karas savo graibščia letena artėjo, artėjo, o dabar jau visai įsibrovė į pirkią, po ikonomis, už skobnio. Ką dar galėjai daryti, nebent sielotis ir verkti. Bet žemė jau ir taip skęsta ašarose, kraujuose. Tad ką gi lieka — kentėti viską tyliai ir laukti geresnių laikų? Vargu ar sulauksi. Ji tiesiog širdimi jautė: po mažos negandos užeis didžiulė, tada tai paraudosi, bet niekas tau nebepadės...

Du vokiečiai triūsino prie virtuvės, o Petrokas, atsėdęs pirkioje prie lango, iš graužaties susisuko didžiulį kaip pupos ankštį cigarą. Pirštuose apmaigytą gelsvą vokišką cigaretę užkišo už ikonos kampo — surūkys kada nors vėliau. Reikėjo imtis darbo: sutvarkyti pirkią, iškraustyti į kamara visus nereikalingus daiktus, o svarbiausia, išmzogoti grindis. Jis pyko ant Scepanidos, kad yra tokia nesukalbama. Metė viską, išlėkė. Velniai nematė tos karvės, pastovėtų pusdienį ir tvarte. Argi karvė galvoje, kai atvažiavo šitie... Na ir pridarė rūpesčių nelabasis, atgrūdo tuos vokiečius — maža jiems miestų, miestelių, didelių ir mažų kaimų, bet ne — atsibrovė ir į šį dievo užmirštą vienkiemį.

Dusliai kosčiodamas (po nakties smelkė krūtinę), Petrokas žvilgčiojo pro langą į kareivius virėjus, dabar šeiminkaujančius prie šulinio. Vienas, išdžiūvęs ir šviesbruvis, apdribusiu užpakalyje kombinezonu, įpylė kažko balto į virtuvės katilą, iš kurio virto drėgnas garas, o senyvasis, rečiuotaveidis, dėliojo kažkokius produktus ant medinės dėžės dangčio, gražiai užtiesto balta cerata. „Matai, kultūringi!“ — pavydėdamas pagalvojo Petrokas ir liūdnai atsiduso: per tą kultūrą dabar imkis kibiro ir skuduro, daryk pirkioje purvynę. Maža jiems, kad čia šilta ir sausa, reikia dar, kad būtų švaru. Kultūringi...

Tuo tarpu cigaras atsiklijavo, o jis neturėjo kuo užsidesgti, norėjo paprašyti ugnies vokiečius, bet nesiryžo. Galų gale noras rūkyti nugalėjo neryžtingumą. Petrokas išėjo į atslaimą ir, atkišęs neuždegtą cigarą, sustojo per penketą žingsnių nuo virtuvės. Manė, kad gal pastebės ir pasiūlys ugnies, nes pačiam prašyti atrodė vis dėlto nepatogu, net truputį baugu. Bet vokiečiai, regis, jo nė nematė — ilgšis vis maišė katile savo viralą, virtuvė garavo, dūmijo visą sodybą, o kresnasis, tikriausiai padėjėjas, didžiuliu peiliu pjaustė ant lentos lašinius. Petrokas tyliai sukosėjo ir žengė porą žingsnių į priekį.

— Šitąjį... Ponučiai, gal ugnelės...

Matyt, jį suprato, nes kresnasis, kuris dirbo su balta taukuota prijuoste, atsukęs platų rečiuotą veidą, nepiktai

burbtelėjo: „Ja, ja“. Petrokas nesuprato, bet iš to, kad vokiečiai nieko daugiau nebepasakė, suvokė, jog jis leidžia. Priėjęs prie virtuvės, tošele išsižerė iš pakuros žarijėlę, ne labai mikliai, apsidegindamas pirštus, užsidegė cigarą ir po poros dūmų pajuto, kad jo naminė taboka nustelbia kieme visus kitus, čionai svetimus kvapus.

— Vas, vas? — pagyvėjęs smalsiai atsigrėžė virėjo padėjėjas ir padėjo peilį ant ceratos. Petrokas paslaugiai išsitraukė iš kišenės kapšą.

— Aha, galima. Čia sava, naminė, jeigu ponas nori...

Nuo sulankstyto laikraščio vokiečiai atsiplėšė skiautelę popieriaus, ir Petrokas įbėrė geroką žiupsnį naminės tabokos. Paskui vokiečiai gana gražiai susisuko cigarą, gerai paseilino ir užsidegė savuoju žiebtuvėliu — tokiu mažyčiu daikteliu, iš kurio žybtelėjo vos matoma liepsnelė. Petrokas tai stebėjo virpėdamas kone vaikišku smalsumu ir labai norėjo, kad jo naminė taboka patiktų vokiečiui. Bet štai vokiečiai kaip reikiant užsitraukė, išpūtė dūmą, ir Petrokas pagalvojo: užsikosės. Tačiau tasai neužsikosėjo, tiktai sumirksėjo šviesiomis, lyg saulės išblukintomis blakstienomis.

— Ist gut!

— Gut? — prisiminė Petrokas dar nuo ano karo pažįstamą žodį ir apsidžiaugė. — Aš ir sakau... Gera, aha. Sava, taigi...

— Gut,— pakartojo vokiečiai ir kažką pasakė virėjui, didžiuliu irklu maišančiam katilą. Bet tasai tik piktai riktelėjo kartą, kitą, ir rečiuotaveidis, padėjęs cigarą ant stalo krašto, ėmėsi peilio. Petrokas pamanė, kad, matyt, jau bus gana. Vis dėlto jie dirba, įkyrėti nedera, ir atatupstas, kažkaip šonu pasitraukė prie pirkios.

Reikėjo pradėti ruošą, bet jis vis delsė, nežinodamas, ko pirmiausia imtis. Pirkios jis niekada netvarkydavo, tai darydavo Scepanida, pastaraisiais metais motinai padėdavo Fenja, o jis turėdavo kitokių, vyriškų darbų. Bet štai karas, regis, sulygino, turės ir bobišką darbą dirbti. Ką gi, pirmiausia reikėjo nukraustyti grindis, kad niekas nekliudytų mazgoti, ir Petrokas ėmė nešti į priemenę visus puodus, katilus, išmetė puodšakes, žarsteklį, skujinę; atitraukė suolą iš kertės, kur pasirodė besama daugybės visokio namų

šlamšto: suplyšę batai, surūdiję tuščias vazonas, rėčkos dangtis, kažkokie skudurai, šipuliai, padėti tikriausiai prakurams. Visa tai gulėjo čia daugelį metų, turėjo savo vietą ir niekam nekliudė, bet dabar kažkodėl užkliuvo šitiems atsibastėliams. Petrokas išnešė dar visokius skarmalus nuo kirtelės palei krosnį, nukabino nuo vinies skrandą, atsargiai paėmė į rankas smuiką. Smuiko nešti į kamara negalėjo — reikėjo saugoti nuo drėgmės. Petrokas jį atsargiai užkišo už ikonų. Mažytis smuikelis tenai užlindo visas: tegul sau guli, laukia geresnio meto.

Pirkioje pasidarė laisva, beveik tuščia. Petrokas padūsavęs atsinešė iš priemenės kibirėlį vandens, susirado pakrosnyje seną skudurą. Vis dar pykdamas ant Scepanidos, šliūkštelėjo į labiausiai pritremptą vietą palei krosnį — tegul atmirksta. Vanduo iškart plačiai pasiliejo ant lentų ir pamažu ėmė tvenktis į juodą drumzliną klaną prie slenksčio. Petrokas stovėjo vidury pirkios. Reikėjo išeiti į priemenę šluotos, bet jis negalėjo peržengti klano, o nusiavinėti arba prisemti išplerusių batų ir šlapti kojų nenorėjo. Nusprendė palaukti, kol vanduo nuo slenksčio kur nors nutekės.

— Dieve, kas čia dabar? Ko tu pridarei? — pasigirdo iš priemenės Scepanidos balsas.

— Grindis mazgoju...

— Skuduru tau per akis! Kas gi taip mazgoja? Gal išprotėjai?

Stovėdama už slenksčio, Scepanida įširdusi plumpsėjo sau per šlaunis ir barėsi — aišku, jis viską padarė ne taip, saviškai, užtat jam visada kliūdavo nuo žmonos. Bet jeigu jau parėjo, tegul pati mazgoja, jis savo padarė, viską išnešė, liko menkniekis — išmazgoti.

— O ko tu išėjai su karve?

— Tavęs nepasiklausiau...

Nors jie barėsi kiek ramiau negu kitais kartais, nes atšlaime buvo svetimų, bet juos vis tiek išgirdo. Scepanidai tebeskėsčiojant priemenėje rankomis ir taip pat nesiryžtant žengti per slenkstį, už nugaros pasirodė smalsus rečiuotas veidas. Šyptelėjo, net kažką pasakė, ir ji užsikirto. Tačiau vokietis nuėjo atgal prie virtuvės, o Scepanida numetė per slenkstį skudurą.

— Šluostyk vandenį! Sušluostyk visą, iki lašelio!

Teko klausyti, ir Petrokas, sunkiai stenėdamas, pasilenkė prie klano. Ėmė skuduru mataruoti po drumzliną vandenį ir gręžti į seną suodiną katilą. Tačiau vandens vis dar buvo daug, klanas beveik nemažėjo. Tuo tarpu Scepanida vėl kažkur prapuolė, ir jis, norėdamas greičiau atsikratyti to įkyraus darbo, ėmė sklaidyti vandenį po visas grindis — į kampus, į pakrosnį, kad tik neliktų klano. Tai jam sekėsi daug geriau, negu surinkinėti vandenį skuduru; Petrokas jau artėjo prie seno, numinto slenksčio, bet štai duryse vėl sušmėžavo šešėlis — šį kartą vokietis atėjo su kibiru, pilnu truputį garuojančio vandens. Petrokas iškart viską suprato ir su nuoširdžiu dėkingumu pažvelgė į gana atvirą, nebejauną, santūriai šypsantį vokiečio veidą.

— Dėkui, ponuti. Tai dėkui tamstai...

Vokietis, pastatęs per slenkstį kibirą, atsitiesė.

— Bite, bite.

— Tai dėkui,— pakartojo Petrokas susijaudinęs ir pagalvojo, kad už šitą gerumą derėtų kuo nors atsilyginti. Į gerumą reikia atsakyti gerumu, tai jis žinojo.— Luktelėkit, pone,— tarė vokiečiui ir per priemenę įsmuko į kamara, kur dar buvo likęs truputis kiaušinių. Tiktai jis nežinojo, kur jie padėti, tie kiaušiniai, ir, kol ieškojo rėčkose ir pintinėse, atšlaime nekantraudamas riktelėjo vyresnysis virėjas:

— Karl, kom! Karl!

Petrokas suprato nebesuspėsiąs — Scepanida mokėjo slėpti. Vokietis išbėgo prie virtuvės, o suirzęs Petrokas išėjo į priemenę ir čia susidūrė su pačia.

— Štai, Karla atnešė karšto.

— Karšto...

Rodos nė kiek neapsidžiaugusi, Scepanida tylėdama peržengė per slenkstį ir pakėlė nuo grindų skudurą. Bet nespėjo pamerkti jo į karštą vandenį, kai priemenėje pasirodė tasai ilgšis, vyresnysis virėjas. Kažką tyliai piktai šnibždėdamas, jis pagriebė per slenkstį kibirą ir atsivedėjęs apvertė ant grindų. Į palubę užtelėjo tirštas garas, uždengė sustingusį Scepanidos veidą, kibiras žvangtelėjo, o vokietis šokte iššoko iš priemenės.

— Kad tu pastiptum, nevidone! — tyliai tarė Scepanida,

purtydamasi aplaistytą sijoną. Petrokas apsidairė — kad tik neišgirstų, nes dar gali suprasti. Matyt, tasai džiūsna iš tiesų pikčiurna, ir su juo reikia atsargiai.

— Tyliau, boba! Jų valdžia, ką padarysi...

— Valdžia, kad jie nusprogtų...

Grindis mazgojo šaltu vandeniu — gerai, kad po nakties jo buvo prinešta rėčkoje, prie šulinio dabar nebenuėisi. Petrokas net bijojo į tą pusę žengti, Scepanida irgi. Ji uoliai šveitė šluotražiu grindis, mazgojo suolus, gremžė peiliu ilgą seną stalą, šluostinėjo palanges. Petrokas tvarkė priemenę, nešė į kamara arba į pašiūrę, į pašalę visokius griozdus, užmetė ant aukšto pakulas. Tikriausiai dar niekada šitie namai nebuvo matę šitokios ruošos, net prieš šventes jų niekas netvarkydavo taip rūpestingai, kaip dabar iš prievartos, ir Petrokas mąstė: kas žino, kaip visa tai patiks vokiečiams? O jeigu jiems kuo neįtiksi, kas bus tada?

Tuo tarpu prie šulinio baigė virti pietūs, dūmai iš virtuvės neberūko, garas irgi vos garavo, apskritas katilo dangtis buvo tik taip uždėtas, ir atšlaime kvepėjo keptais svogūnais, lašiniais, kuriais vokiečiai užkuldavo sriubą. Piktašis tylūnas virėjas sukosi kaip vijurkas, rodos, net nė karto neprisėdo; po trumpo susikirtimo su juo liūdnai tupinėjo aplink stalą nuščiuvęs Karla. Bet štai ilgšis sustojo, išsiėmė iš kelnų kišenės laikrodį su blizgančia grandinėle ir kažką pasakė padėjėjui. Petrokas, pamažu tvarkinėdamas priemenę, visą laiką juos stebėjo ir nejučiomis gailėjosi gerojo Karlos. Iš visko sprendžiant, jam nuo vyresniojo kliuvo, kitaip nebūtų taip perdėtai abejingai sukęsis nuo Petroko, kai tasai išeidavo ant laiptelių, šlavinėjo palei slenkstį. Jam dar nebaigus šluoti, nuo vieškelio pasigirdo duslus ūžimas, ir pažįstamas, brezentu dengtas sunkvežimis, krypuodamas per dumbravus, pasuko sodybos link. Petrokas su šluota rankose puolė į priemenę.

— Parvažiuoja! Boba, girdi? Parvažiuoja!

Kažką paskubomis griebdama, Scepanida išlėkė iš pirkios, privėrė duris, ir abu apmirė priemenėje, ėmė laukti, klausytis. Mašina sunkiai riedėjo siauru keleliu, pagaliau varteliuose po liepomis sustojo. Petrokas laukė, kad pirmiausia kažkas iššoks iš kabinos, bet sunkvežimyje tiktai

žvangtelėjo metalas ir tuoju pat iš brezentinio kėbulo vienas paskui kitą iššoko gal dešimt vokiečių. Apsivilkę visi buvo įvairiai: su munduriukais, kažkokiomis trumpomis striukėmis, du su dėmėtomis skraistėmis, kiekvienas su plokščiu katiliuku rankoje arba prie diržo. Ginklų jie kažkodėl neturėjo. Tačiau vokiečiai nepuolė prie virtuvės, kur išsitempę laukė abu virėjai, kurį laiką visi čiupinėjosi diržus, tampėsi mundurus, taisėsi ant galvos savo biznas pilotes — tikriausiai laukė komandos. Tuo tarpu iš kabinos išlindo žmogus juodu ceratiniu apsiaustu ir aukšta kaip gaidžio skiauterė kepure su baltu ženklu virš snapelio. Jis kažką pasakė ilgšiui virėjui, o tasai pasitempęs perkreipė pečius ir iškart suglebo. Tikriausiai tai buvo koks leidimas arba komanda „laisvai“.

— Karininkas! — suprato Petrokas.

Scepanida, nerimastingai stebėdama, kas dedasi atšlaimė, stovėjo už staktos prie pravirų priemenės durų ir tylėjo. Tačiau kol kas nieko baisaus neatsitiko, kareiviai apstojo virtuvę, ir jiems virš galvų kyštelėjo ilgas virėjo samčio kotas — prasidėjo pietų dalijimas. Lygiai taip, kaip pernai vasarą per pastovį paupyje, kada pietavo mūsų raudonarmiečiai prieš pasitraukdami į rytus. Dabar prie šulinio gana glaudžiai susispietę apie tuziną vokiečių, visi linksmai plepėjo, juokėsi, kai kurie patvoryje pastatytame kibire skalavo katiliukus. Tiktai karininkas nužingsniavo atokiau, į vidurį atšlaimo ir, žvilgčiodamas kažkur aukštyn — į stogą palei kamara, išsitraukė iš kišenės plonutį žvilgantį portsigarą. Kol vokietis degėsi cigaretę, Petrokas mėgino sugauti jo žvilgsnį, bet karininko akių visai nebuvo matyti — jas dengė platus lyg arklio kanopa kepurės snapas. Vokietis degdamasis truputį krypčiojo galvą ir klausėsi, ką aiškina jau pažįstamas storulis feldfebelis, kuris kažką šnekėjo greitai ir nesuprantamai, rodė rankomis į šalis. Bet štai jo ranka staiga parodė į duris, ir karininkas, pamatęs priemenėje šeimininkus, kiek sunerimo. Petrokas palietė Scepanidai petį.

— Žiūrėk, ateina!

— Tegul eina.

Juodu kiek sutriko, nes nežinojo, ką daryti — stovėti,

kur nors pasislėpti, o gal pasitikti svečius prie slenksčio. Kai galų gale Petrokas nusitraukė nuo galvos kepurę ir peržengė slenkstį, vokiečiai jauėjo priešais. Tada jis pasitraukė atgal, į priemenę, atatupstas žengtelėjo arčiau prie kameros, visą laiką įbedęs žvilgsnį karininkui į veidą, norėdamas atspėti, su kokiais gerais ar blogais ketinimais vokiečiai ateina į pirkią. Tačiau skustame jaunyvame karininko veide nebuvo nieko daugiau — tik atidumas ir įprastinis vado griežtumas. Tamsios akys po juodais antakiais tik abejingai nužvelgė šeimininkus, ilgiau užkliuvo tamsioje priemenėje, prie bulvių krūvos kertėje, tačiau judrusis feldfebelis jau vėrė pirkios duris, ir karininkas neskubėdamas peržengė slenkstį. Duris paliko atviras, ir Petrokas priemenėje girdėjo, kaip juodu tenai apie kažką šnekasi — negarsiai, galima sakyti, ramiai. Paskui feldfebelis kaip visada mitriai išlėkė į priemenę ir kažką pasišaukė iš atšlaimo („Kom, kom!“), du kareiviai, trepsėdami sunkiais batais, tekini atbėgo prie priemenės, feldfebelis kažką įsakė, tie supratę linktelėjo („Javol, javol!“) ir vėl tekini nutapsėjo prie pastatyto po liepomis didžiulio sunkvežimio kėbulo. „Na ir disciplina!“ — nejučia su pagarba pagalvojo Petrokas, dar nesuprasdamas, ką sumanė tie, pirkioje. Bet netrukus viskas pasidarė aišku. Kareiviai ištraukė iš sunkvežimio sudedamąsias metalines lovas — blizgančius lovagalius, iš aliuminio juostų supintus gultus, ryšulius paklodžių ir antklodžių, o paskui ėmė tempti viską į pirkią. Petrokas dar labiau pasitraukė prie kameros, kad nekliudytų vokiečiams daryti savo tvarkos sodyboje. Uoliai plušėdami, stumdymiesi, jie trepsėjo per dar šlapias grindis, perstatinėjo suolus, trankė lovas. Į jį ir Scepanidą niekas nesikreipė, ir Petrokas jau ėmė ramintis, manydamas, kad gal viskas baigsis gerai. Aišku, padirbėjo, sutvarkė kaip reikiant, tikriausiai dabar bus patenkinti. Bet vos tik jam taip pagalvojus, iš už staktos tarpduryje išdygo mitrusis feldfebelis ir lyg vaiką pasivadino jį pirštu.

— Kom!

Jausdamas, kad staiga pakirto kojas, Petrokas įžengė į pirkią. Vietoje pastumto į šalį stalo jau stovėjo surinkta blizganti lova su patalynės ryšuliu ant gulto; kitą lovą dėjo

jaunas, iš pažiūros nesveikas vokiečiųukas. Matyt, jiems Petroko kažkodėl prireikė, nes karininkas, plačiai išsižergęs ant grindų, įsmeigė į jį akis ir ėmė laukti, kada tasai prieis arčiau. Jų žvilgsniai susitiko, ir Petroko širdis, pajutusi čia pat nelaimę, išgąstingai sudrebėjo.

— Vas ist das? — ramiai, bet grėsmingai paklausė karininkas, dūręs pirštu kažkur į sieną, apklijuotą parudusiais, vietomis pradrėkštais laikraščiais. Vos pažvelgęs tenai, Petrokas nustėro iš baimės — tarplangėje, kur visada kabėdavo skranda, juodavo laikraštyje išspausdinta Gegužės pirmosios šventės Maskvoje nuotrauka, kurioje buvo aiškiai matyti apiblukęs Stalino veidas.— Vas ist das? — pakartojo vokiečiųis.

Petrokas, viską supratęs, tylėjo — ką jis galėjo pasakyti? Tik tyliai pats sau nusikeikė — ir įkliūk tu man šitaip! Šveitė grindis, stalą, suolus, sutvarkė kertes, o į sienas nė nepasižiūrėjo. Ir dabar štai bausmė...

— Stalinas, ponuti,— tyliu balsu pagaliau šiaip taip išvebleno jis, jau pasiruošęs bausmei.

— Stalin karašo?

— Kaip čia jums?.. Mes prasti žmonės... Kam gerai, o kam nelabai...— pamėgino išsisukti Petrokas, o pats pagalvojo: kad tave kur žaibas nutrenktų, ko tu prie manęs pristojai? Tačiau akių nuo karininko nenuleido, norėdamas suprasti, kas bus toliau, kokios susilauks bausmės. Tamsiose vokiečio akyse blykstelėjo rūstis, griežtumas, nors žiaurus tamsvas veidas liko toks pat, šaltas ir ramus. Bet štai jo ranka pakilo prie diržo, kur šalia sagties pūpsojo odinis dėklas. Petrokas lyg užhipnotizuotas nebegalėjo atitraukti akių nuo tos rankos, kuri jau traukė iš dėklo nedidelį juodą pistoletą su trumpu buku vamzdžiu.

„Na, viskas! — liūdnai pagalvojo Petrokas.— Tik taip kvailai... Kad nors ką pasakius Sceanidai...“

Ir toliau neskubėdamas, vokiečiųis padirgino pistoletą, tasai du kartus lyg kaulas spragtelėjo, ir ranka ėmė kilti. „Tuoju pykštelės!“ — pamanė Petrokas ir jau sudėjo pirštus, norėdamas prieš galą persižegnoti, bet karininkas akimirką apmirė, ir pirkioje kurtinamai trenkė šūvis, Petrokas išsigandęs pasverdėjo į šalį, aplinkui pasmirdo paraku,

o melsvas dūmelis iš vamzdžio lėtai nuplaukė prie lango. Sienoje vidury nuotraukos atsirado juoda dėmelė. Kad nepavėluotų, Petrokas iš anksto greitai persižegnojo ir pasiruošė pačiam blogiausiam.

„Kaput! — šaltai burbtelėjo vokietis ir, pūstelėjęs į pistoleto vamzdį, įsikišo ginklą į dėklą. Jo veidas vėl pasidarė bejausmis, akys šaltai žvelgė iš po plataus, panašaus į kanopą kepurės snapo. Iš baimės kaip nesavas, Petrokas stovėjo netoli tarplangės, kol feldfebelis nelabai smarkiai, bet stipriai stumtelėjo jį prie durų.

— Veg!

Pasverdom peržengęs per slenkstį ir vos pavilkdamas apsunkusias kojas, Petrokas nukėblino į kamara. Jos dulketame prietamsyje nustėrusi, apmirusi stovėjo Scepanida, ir Petrokas bejėgiškai prisiglaudė jai prie peties.

7

Kieme papietavę iš katiliukų, vokiečiai kiek pasistumdė prie virtuvės, parūkė ir vėl sulipo į sunkvežimį. Dabar su jais išvažiavo feldfebelis, karininkas užsidarė pirkioje, ir jo nebuvo girdėti, matyt, kažką veikė arba miegojo. Petrokas, nusvarinęs galvą, sėdėjo kamaroje šalia girnų ir net nerūkė — po to, kas atsitiko, nebūtų padėjusi nė taboka. Scepanida pamažu atsitokėjo po išgąščio ir, tykiausiai susigūžusi prie langelio, atidžiai klausėsi, kas dedasi atšlaime. Bet tenai buvo pasilikę tik du virėjai, visi kiti išvažiavo prie tilto. Luktelėjusi ji tyliai, atsargiai išėjo į priemenę, pasiklausė — už durų, pirkioje, nė krepšt, lyg nebūtų nė gyvos dvasios. Ko gero, atėjo patogus momentas paliuobti paršelį, nes dar ims klaikiai žviogti ir tada nebeišsaugosi, paskers. Taip pagalvojusi, Scepanida pripjaustė katilėlį bulvių, apibarstė sėlenomis, pridėjo dar vakarykščių, virtų, viską sumaišė. Dabar reikia nepastebimai nunešti katilėlį į pašiūrę.

— Petrokai, pažiūrėk tenai, — pašnabždom tarė ji vyrui, bet tasai net galvos nepajudino. Girdi?

— Aaa... Neišsaugosi! Vis tiek...

— Kaipgi taip — vis tiek?

Juodu tyliai šnekėjosi kamaroje. Matyt, po to šūvio pirkioje Petrokas buvo taip sukrėstas, jog sėdėjo kaip nesa-vas, lyg apimtas kažkokio liguisto stingulio. Kitą kartą Scepanida būtų jį apibarusi, bet dabar ne tas rūpėjo, suprato, kad senis prisikentėjo baimės tiek ir tiek, todėl patyliukais žvilgtelėjo iš priemenės.

Atšlaime buvo tuščia, tiktai prie šulinio, persilenkęs per virtuvės kraštą, Karla mazgojo katilą; piktasis virėjas nu-gara į pirkią stovėjo prie dėžių ir kažką tenai darė. O kodėl gi neišėjus, pagalvojo Scepanida, maža kas gali būti kati-lėlyje, kas jiems darbo, ką ji neša?

Taip ir padarė — tyliai tyliai nubėgo už kamaros ir per skiedryną šmurkštelėjo į varnalėšų prižėlusį daržą. Parše-lis — šaunuolis, net neatsiliepė į jos žingsnius, tiktai sukru-tėjo šiauduose, kai ji ėmė atidarinėti žemutes pašiūrėlės duris. Ilgai negaišdama, per slenkstį pastatė katilėlį ir arklu užrėmė silpnas duris.

Paršelis pamažiukais krebždėjo už lentinės sienos, vos girdimai čepseno, beveik be garso, o ji stovėjo varnalėšose ir mąstė, kad nelabai jau patikima toji slėptuvė, juk šitiek žmonių atšlaime — išeis kas kad ir savo reikalo už kertės ir išgirs. O dar tos vištos! Kažkodėl iš pradžių apie jas nepagalvojo, ir dabar visos palaidai vaikštinėjo patvoryje tarp dilgėlių, kažką kapstė, lesiojo. Ji nebežinojo, kaip ge-riau: uždaryti visas kartu daržinėje ar nuvaryti toliau nuo namų? Vokiečiai, aišku, neakli, pamatys, ir neliks nė vienos net veislei.

Tačiau vištų ji neslėpė, kur kas labiau nerimavo dėl Keršės, kurią šį kartą paliko krūmuose kartu su Jankos banda. Ėmė vakarėti, Janka galėjo nuginti bandą į Viselkus. Senu, bulvių lauke išmintu taku Scepanida patraukė prie daubos krašto ir tenai pasuko į šoną vos žymiu žolėje pėd-saku. Diena baigėsi, dangus taip ir nebeišsivadavo iš debesų, kurie niaukė jį visą, žemai karojo virš pilkos laukų platybės ir miško. Tačiau buvo nešalta, vėjas lyg rimo, parudavusius daubos krūmus gaubė nerimastinga pavakario tyla. Rasotoje žolėje kojos iš pradžių stingo, bet einant užsitrenkė. Palauke skubėdama į Avinų Lomą, ji mąstė, kad dabar nors ir labai bloga, bet greitai, matyt, pasidarys dar blogiau —

išvarę šeimininkus į kamara, vokiečiai nesiliaus. Jeigu apsisistos sodyboje ilgam, gali visaip atsitikti, o namus tai jau tikrai apiplėš iki paskutinio daiktelio. Kaip tada gyventi? Kaip išsaugoti karvę, paršelį, vištas? Grūdų arba bulvių gal ir nepaims, kam jiems grūdai, bet malkas sukūrens. Kaip tada jų atsiveši be arklio? Kuo žiemą pasišildysi?

Rūpesčių buvo daugybė, kaip ir nerimasčio, bloga nuojauta be perstogės draskė širdį, bet Stepanida kentėjo ir atrodė rami. Ji buvo ne iš tų moterų, kurios, ištikus pirmai nelaimei, paplūsta ašaromis, suprato, jog negandų bus su kaupu, neužteks gal ir ašarų, kadaise jau gerokai išverktų.

Nedidelė Jankos banda ganėsi krūmuose netoli laukymės, kur nuvirtęs gulėjo drevėtas ąžuolas. Karvės ganėsi pasklidusios po alksnyną, o Janka, vos tik tai ją išvydęs, ėmė kažką karštai, nerimastingai burbuliuoti, vis rodydamas į lauką. Gal kažką pamatė? Bet dabar tenai buvo tuščia ir tylu, jau temo, reikėjo vesti namo karvę. Scepanida atskyrė Keršę nuo bandos ir tik dabar susizgribo nieko nepaėmusi Jankai. Bet ir pati šiandien dar nebuvo valgiusi nė trupinėlio. Stovėdamas pamiškėje, Janka vis kalbėjo sava, tik jam vienam suprantama kalba, išgąstingai skėsčiojo rankomis. Ir staiga iš jo lūpų išsprūdo du trumpučiai žodžiai, kuriuos dabar galėjo suprasti bet kas:

— Puk! Puk!

Tačiau Scepanida neklausinėjo, ką jis nori pasakyti, ir žagaru greitai nusivarė Keršę. Ją reikėjo pamelžti, kol namuose nebuvo vokiečių.

Net kiek sukaitusi su stora skarele ir vatine, ji atginė karvę prie bulvių lauko tvoros ir čia suprato, jog pavėlavo. Atšlaime po liepomis jau pūpsojo brezentinis sunkvežimio viršus, gargaliavo, šūkčiojo kareiviai — matyt, tenai kažkas darėsi. Nesusigaudydama ji stabtelėjo, Keršė pakėlė galvą ir sulėtino žingsnius. Per tvorą buvo matyti, kaip vokiečiai, susispietę prie sunkvežimio, traukia iš jo kažkokį gremėzdiską ir sunkų daiktą, o vienas, tikriausiai pastebėjęs kitapus daržo šeimininkę, jaunu balsu valiūkiškai suriko iš tolo:

— O, matka! Mleko!

Nebebuvo kas daryti, ji tyliai sudavė žagaru Keršei, toji peržengė per apatinę tvoros kartį ir įprastu keliu patraukė į atšlaimą, į tvartą.

Sodyboje kaip tik dėjosi tai, ko Scepanida labiausiai bijojo: vokiečiai kūrėsi kaip reikiant ir ilgam. Išvertę iš sunkvežimio didžiulį pilką brezentą, dabar skleidė jį ant atšlaimo vejų, stumdydamiesi kalė į žemę kuolus. Du iš kraštų, beveik gulėdami ant žemės, iš visų jėgų tempė virves, ir brezentinis palapinės stogas greitai lyginosi, o po juo radosi erdvi patalpa kareiviams, jeigu užėtų dargana arba šalčiai.

Skiedryne, palei malkų rietuvę, stovėjo pasikūprinęs Petrokas, vogčiomis žvilgčiojo pro kertę ir, pamatęs pačią, skėstelėjo rankomis. Tačiau Scepanida nieko jam nepasakė. Velniai jų nematė, pagalvojo, gal, gyvendami palapinėje, ne taip įkyrės. Svarbiausia, kad neužimtų šito galo atšlaimo, kur buvo tvartas, vištų gurbas, skiedrynas, takas į pašiūrėlę. Pagaliau čia jiems gal per daug purvo, jiems reikia kur sausiau ir švariau. Anas galas atšlaimo yra aukščiau, ir todėl tenai geriau.

Keršė, matyt, ne blogiau už šeiminkus jautė, kad atšlaimė yra svetimų, ir, vos žengtelėjusi iš skiedryno, baugščiai sustojo, sušnypštė — ji tų žmonių bijojo. Scepanida užėjo į priekį, švelniai paglostė karvei šiltą, nuo prisilietimo virpčiojantį kaklą.

— Nebijok... Eik, eik...

— Mleka! — girto balsu suriko kažkuris vokietis.

Jai dar nespėjus su karve priėti prie tvarto durų, virėjo padėjėjas Karla, klišendamas trumpomis kojomis, jau nešė priešais platų skardinį kibirą. Nuo virtuvės pusės į ją spoksojo trys ar keturi vokiečiai, o tarp jų tasai storulis raudonskruostis feldfebelis, kuris ir dabar tenai sukosi, rėkė, kažką įsakinėjo.

Paprastai prieš melždama Scepanida numesdavo Keršei glėbelį kokios žolės arba atolo; ėsdama karvę stovėdavo ramiau ir geriau atleisdavo pieną. Dabar nieko neturėjo po ranka, o vokiečiai, iš visko sprendžiant, laukti neketino. Ji norėjo pasakyti Petrokui, kad atneštų žolės, bet apsigalvojo: tegul! Sužadintas kareivių įžūlumo, širdyje užvirė pyktis, ir Scepanida pagalvojo, kad neprivalo girdyti savo karvės pienu šitos gaujos, tegul pasiieško kitų karvių. Tuo tarpu Keršė vis mindžikavo kojomis ir, kai Scepanida atsėdo prie tešmens, ėmė dairytis į šalis. Svetimi karvei aiškiai

nepatiko. Scepanida tai jautė, ir tylus pasipiktinimas širdyje vis augo. Vis dėlto šiaip taip pričiurkščiojo puskitabį pieno ir atsistojo. Karla, apsivilkęs savo sučiurusiu munduriuku, stovėjo šalia; jo nesveikas, pabrinkęs veidas nieko daugiau nerodė, vien kantrų, abejingą laukimą.

— Štai, daugiau nėra! — tarė Scepanida, atiduodama pieną.

Vokietis tylėdamas paėmė kibirą ir vėl klišendamas nusinešė prie virtuvės. Prie Scepanidos kažkaip skersom prisiartino Petrokas ir apsidairęs tyliai sušnibždėjo:

— Gal bus mažoka... Kad juos kur...

— Užteks! — griežtai pertraukė ji ir, pliaukštelėjusi per pasturgalį, pastūmė karvę į tvartą. Bet staiga prie virtuvės pasigirdo šaižus, piktas riksmas, nuo kurio ji visa krūptelėjo:

— Halt!

Tai vis tas pats feldfebelis. Piktai išraudęs, įtūžęs, ištraukė iš Karlos kibirą ir, kol Scepanida spėliojo, ko iš jos norima, su kibiru prilėkė visai prie jos. Kažką greitai, piktai sakė, kratydamas nepilną kibirą, o ji klausėsi, jau supratusi, kas taip įsiutino šitą vokietį.

— Kad nėra daugiau pieno. Viskas.

— Ales?

Storulis feldfebelis dar kažką pašaipiai pasakė, paskui mitriai atsisuko į virtuvę ir, akimis tenai kažko paieškojęs, kryptelėjo galvą — kom! Vėl Karla, kaip anuokart neskučėdamas, atklišeno pas feldfebelį, paėmė kibirą ir nedrąsiai žengė prie karvės, kuri, nieko nebesuprasdama, sunerimusi dairėsi aplinkui. Kai vokietis priėjo visai arti, karvė, lyg atspėjusi jo ketinimus, staiga pasisuko kitaip, ir Karla vėl turėjo eiti aplinkui, taikytis prie šono. Taip pasikartojo du ar tris kartus, pagaliau feldfebelis suriko ant Petroko ir tasai išsigandęs paėmė Keršę už ragų.

Scepanida jau žinojo, kas dabar atsitiks, ir jai pasidarė baisu — apgaulė štai tuoj tuoj išaiškės. Kartu buvo koktu žiūrėti, kaip kareivis pradeda melžti, o kvaiša jos Petrokas jam padeda. Vargšė Keršė, ką dabar jai daro, kad jos akys viso to nebūtų regėjusios. Tačiau jie kažkaip įsigudrino ir jau melžė, kibire skambiai čiurkščiojo pienas, Karla

išsižergęs, susirietęs nevikriai žvilgčiojo į tešmenį, Keršė mindžikavo kojomis, sukiojo galvą, matyt, norėdama ištraukti ragus, bet Petrokas laikė stipriai. Scepanida, visa drebedama iš tylaus apmaudo, stovėjo nuošaliau ir nekėlė akių. Ji viską matė ir taip, mintyse keikė vokiečius, o labiausiai tą nusipenėjusį feldfebelį, kuris dabar įdėmiai stebėjo viską, kas dedasi prie karvės. Pagaliau, po kokių penkių minučių, ji žvilgtelėjo į kibirą ir susigūžė dar labiau — pieno kibire gerokai padaugėjo. Ak tu kvaiše Kerše, kam tu jiems atiduodi! Bet, matyt, karvė kitaip negalėjo, ji juk taip pat bijojo, bijojo ir Petrokas — kai stengėsi išlaikyti karvę, jo kojos, apmautos lopytomis per kelius milo kelnėmis, visą laiką tirtėjo. Scepanida baiminosi vis labiau, žinojo, kad tai geruoju nesibaigs.

— Genug! — staiga sukomandavo feldfebelis — kibiras buvo sklidinas. Karla atsistojo tiesiai ir, kad neišlietų, atsargiai pastatė pieną priešais viršininką. Feldfebelis, kietai sukandęs žandus, su neapykanta dėbtelejo į Scepanidą. — Kom!

Ji jau žinojo, ką reiškia tasai trumpas žodis, ir iš lėto, lyg užkerėta priėjo prie vokiečio, nebeįstengdama atitraukti akių nuo kibiro su pienu. Laukė riksmo, grasinimų, bet feldfebelis nerėkė, tiktai pasitraukė arčiau prie sagties savo sunkų dėklą.

— Ponuti! — staiga nebesavu užkimusiu balsu suriko Petrokas ir suklupo ant purvinos, po lietų patižusios žemės. — Ponuti, nereikia!

Tik dabar ji suprato, kad vokietis ketina išsitraukti revolverį, ir širdis krūtinėje nemaloniai krūptelėjo. Bet ji nepasijudino iš vietos, tiktai žiūrėjo, kaip feldfebelis grabalioja revolverį, gal negali jo atsegti, ar ką. Petrokas, keliais priėjęs arčiau, glamžydamas rankomis kepurę, vėl ėmė maldauti — žilas, nesiskutęs, išsigandęs. O ji stovėjo sustingusi, lyg nebeįveikiama mirčiai ir kas akimirką jai pasirengusi. Bet štai feldfebelis atsegė nuo dėklo ilgą baltą grandinėlę, ir, nespėjus Scepanidai ką nors suprasti, smarkus skausmas nutvilkė jai kaklą ir petį. Vos kilstelėjus ranką, aštrus skausmas sutraukė pirštus. Paskui kliuvo į nugarą; gerai, kad pečius dengė vatinė, kuri sušvelnino

smūgį. Feldfebelis įniršęs rėkė vokiškus keiksmus ir dar keletą kartų peršniojo, bet daugiausia teko pirštams po antrojo smūgio, o nugaros beveik neskaudėjo. Mat ji rado būdą, kaip apsisaugoti nuo kirčių — ne pirštais, o daugiau alkūnėmis, ir vokiečiai, rėžtelėjęs iš visos sveikatos dar kokius du kartus, matyt, suprato šitaip neužveiksiąs. Todėl, nuleidęs žemyn grandinę, ėmė rėkti, nuo baisaus įtūžio net išraudo baltagymis veidas, bet Scepanida, lyg apkurtusi, nebegirdėjo riksmo, nieko nebenorėjo suprasti. Tiktai pusiaumirka matė, jog prie palapinės ir virtuvės susirinko kareiviai, kai kurie linksmi kvatojo, tikriausiai žiūrėdami į šį plakimą kaip į labai linksmą reginį, kaip į paprasčiausią pramogą. Ką gi, juokitės, prakeiktieji, linksminkitės, pamane ji, muškite nelaimingą moterį, kurios nėra kam apginti. Bet žinokite: ši moteris turi sūnų kareivį, kuris jums viską primins. Ne dabar, paskui, bet ateis laikas, ir jis atmokės už motinos skausmą ir pažeminimą. Ir tu stokis, Petrokai, nedera šliaužioti prieš juos ant kelių. Tegul! Ją išplakė savame atšlaime, svetimi kareiviai juokėsi ir kvatojo, bet ji iškentės. Ji viską iškentės. Kentėk ir tu.

Karštas skausmas degino prie ausies kaklą, traukė kairės rankos pirštus, kai ji, kupina neišlieto apmaudo, išlėto žingsniavo į skiedryną, norėdama pasislėpti nuo šitų įžūlių akių, o gal ir paverkti. Bet taip, kad jie nematytų. Labai norėjo išsiverkti — kad tiktai būtų ašarų. Bet ašarų ji seniai nebeturėjo, buvo likęs tiktai valios sutramdytas pyktis, ir dėl to darėsi ypač sunku. Bet vis vien tegul, guodėsi ji, tegul įvyksta viskas, kam lemta įvykti, o paskui pažiūrėsime. Gal neužmuš, nenušaus ligi vakaro, dar pagyvensime truputėlį...

8

Visą naktį Petrokas neramiai vartėsi ant savo kietų kubilų, mėgindamas po skrandą užsnūsti. Iš pradžių vis klausėsi, kas dedasi atšlaime, kur, net ir sutemus, ilgai netilo nesuprantama šneka, vokiečių šūkaliojimas, juokas — kažkodėl jie nenusiramino iki vėlumos. Priemenėje pyškėjo

durys, kažkas lakstė į pirkia, iš pirkios, tarškino indais — vaišinosi vyresnybė. Nutilo tenai gal tik po pusiaunakčio, kareiviai sumigo palapinėje, bet Petroko miegas neėmė, be atvangos graužė liūdnas klausimas: ką daryti? Užleido dievas bausmę ant dviejų senukų, tiktai už ką? Petrokas norėjo pasiklausti pačią, bet ši į tylų šnabždesį neatsiliepė, o garsiau pašaukti jis nesiryžo. Per ilgą gyvenimą ne kartą pamokytas, žinojo, kad reikia visko bijoti, o dabar tuo labiau — tikrai buvo ko baimintis!

Prieš auštant jis vis dėlto užsnūdo, rodos, tik valandėlę, ir susapnavo negerą, baisų sapną. Kamaroje po girnomis seniai buvo plati žiurkių ola, ir štai per sapną iš jos staiga išlindo kažkoks bjaurus padaras su ilčiuotu lyg šerno snukiu. Petrokas bloškė į jį šluotą, paskui pamataravo tenai pagaliu, bet veltui: žiurkė pasislėpdavo, ir tuojau pat išlindusi vėl imdavo šiepti ilčiuotus nasrus, lyg grasindama jam, lyg šaipydamasi. Beveik puolęs į neviltį, Petrokas pagriebė prie slenksčio seną surūdijusį bindosą ir paleido į kertę; pataikė į girnas, tos bildėdamos pargriuvo, pakėlė kamaroje debesį dulkių.

Petrokas, staiga prabudęs, iškart suprato, kad subildėjo kažkur iš tiesų ir visai čia pat. Kamaroje darėsi šviesiau, aušo rytas. Viduasly gulėjo numesti palaikiai jo batai, girnos stovėjo kaip stovėjusios kertėje, o Scepanidos jau nebuvo, tiktai palangėje ant gulto šiurpsojo sumaigytas jos čiužinys. Petrokas, kaip atsikėlė basas, taip ir puolė prie aprūkusio, voratinkliuoto langelio, tačiau pro nešvarų stiklą vis dėlto išvydo atšlaimą, virtuvę, o šalia jos — tą išdžiūvėlį piktąjį virėją, stypsantį su iškeltu rankoje šautuvu. Spragtelėjęs spyną, jisai išmetė ant vejų gilzę ir nuėjo prie vartelių. Šautuvą su geltonu diržu pakabino ant žiogrio šalia virtuvės. Išsigandęs dėl Scepanidos, Petrokas užsimetė skrandą ir basas išlėkė iš priemenės; čia pat iš palapinės išlindo kareivis su petnešomis virš mėlynų vasarinukų, su gelumbine pilote ant galvos; jis kažką pasakė virėjui, kuris tuo tarpu dingo už žiogrio. Tačiau greitai viskas pasidarė aišku: virėjas pasirodė varteliuose, iškėlęs rankoje kataruojančią varną — kruvinu snapu, dar silpnai spurdančią ore.

Petrokas žvilgtelėjo į tvartą, kurio durys buvo atlapos,

vadinas, Scepanida jau išginusi Keršę. Tai pamatęs, nusiraminę, o varnos nesigailėjo — velniai jos nematė, ko čia skrido, karksėjo. Prisikarkė sau galą...

Jis vėl sugrįžo į kamara, įėjęs uždarė duris. Jautė, jog dabar reikia kuo rečiau vaikščioti į atšlaimą, nesimaišyti po akių kareiviams, o geriausia kiūtoti šioje palaikėje užuolandoje. Saugodamasis, kad prieblandoje ko nenubildintų, tyliai apsiavė savo batpalaikius, geriau apsisiautė skrandutę ir atsistojo prie langelio. Norėjo rūkyti, bet neturėjo degtukų, todėl kantriai laukė, pats nežinodamas ko. Tuo tarpu visai išaušo; pakirdę ėmė zuiti po atšlaimą vokiečiai — pusplikiai, vienmarškiniai, mėlynais ir baltais vasarinukais; lakstė su reikalu už tvarto, rūkė, kai kurie žvaliai gimnastikavo prie palapinės — darė rytmečio mankštą. Vienas, su kadamuojančiomis nuo juosmens petnešomis, išsitraukė iš šulinio kibirą vandens ir nuošaliau nuo virtuvės, patvoryje, ėmė praustis. Kiti tenai pat, prisitaisę ant žiogrio veidrodėlį, skutosi kažkokiais trumpučiais skustuvais. Jaunas akiniuotas išstypėlis su aukštai pakirptu pakaušiu iš lėto vaikštinėjo po atšlaimą, kažką smalsiai apžiūrinėjo pakampiais, ant stogo, stabtelėjo prie skiedryno ir kažką užsirašė pieštuku mažytėje juodoje knygelėje. Ją įsidėjęs į kišenę, nuėjo prie tvarto, pro atlapas duris pasižiūrėjo į vidų. Petrokui pasirodė, jog jis tenai ko ieško, bet vokiečiai, matyt, nieko neieškojo, tiksliai, išsitraukęs iš šoninės kišenės savo knygelę, vėl kažką kruopščiai užsirašė. „Mokytas,— pagalvojo Petrokas.— Tiksliai ką jis tenai norėjo pamatyti, tame tvarte?“ Petrokas manė, kad kareiviai susirinks ir išvažiuos prie tilto. Bet laikasėjo, smarkiai rūko virtuvė, iš kurios sklido kažkoks nepažįstamas ir gardus kvapas, o kareiviai vis trainiojosi po atšlaimą, nė neketindami skubėti į darbą. Pagaliau dar nesirodė ir karininkas su feldfebeliu, matyt, tebemiegojo pirkioje — į priemenę nuo pat ryto niekas nebuvo užėjęs.

Sodyboje aušo nerudeniškai šiltas rytas. Kažkur už plokštos debesų marškos švitėjo saulė — rodė, tuoj tuoj nutvies visą žemę. Pajutę šilumą, vokiečiai neskubėjo rengtis, vienas, rudai įdegusia nugara, pasimėgaudamas ilgai prausėsi prie šulinio, kresčiojo liesą, vienomis trumpikėmis aptemptą užpakalį, kitas jam pylė iš katiliuko, ir abu jaunai,

nerūpestingai juokėsi. Šiandien apsirengę švariomis baltomis striukėmis, virėjas su Karla plušėjo prie virtuvės: Karla pasilenkęs žarstekliu mataravo pakuroje, o virėjas, visai nuvožęs dangtį, kažką maišė katile. Jo nušautąją varną du jau apsirengę, bet piločių neužsidėję vokiečiai rišo prie tvoros baslio: gražiai sudėjo sparnus, kad atrodytų kaip gyva, bet paukščio galva lygiai nesilaikė, vis virto į šoną. Tada vienas vokietis atnešė plonos vielos ir pritaisė galvą stačiai, nors vis tiek buvo matyti, kad varna nušauta. Vokietis pasitraukė į šalį, patenkintas pasižiūrėjo į savo darbą. Kaip tik tuo metu garsiai trinkelėjo priemenės durys, ir Petrokas suklusęs ėmė įstrižai žiūrėti pro langelį. Ant prieslenksčio akmenų stovėjo karininkas — irgi atlapu kiteliu, juodais sutaršytais plaukais. Jis apžvelgė atšlaimą, kuriame kareiviai iškart pasitempė, nuščiuvo, ir kažką pasakė stovinčiam netoli varnos. Tasai atsakė, plačiai šypsodamas įdegusiu jaunu veidu, ir nuėjo prie palapinės.

Petrokas dar labiau prisiglaudė prie sienojų, norėdamas pamatyti, kas bus toliau, nors jau ir taip viskas buvo aišku. Karininkas nuo prieangio taikėsi į varną; kol ieškojo kryptuku varnos, trumpas pistoleto vamzdis truputėlį kryptčiojo į šalis, paskui akimirksnį stabtelėjo tiesiai, ir staiga supoškėjo šūvis — virš paukščio į orą pakilo plunksnos.

— Bravo! Bravo! — ėmė ploti katučių vokiečiai, tasai, kur prausėsi prie šulinio, vienas muiluotais žandais nuošaliau ir dar vienas, kurio Petrokas pro langelį nematė. Karininkas nusitaikė dar kartą ir vėl šovė; dabar kulka nutraukė varnai galvą kartu su snapu. Karininkas patenkintas įsikišo pistoletą į dėklą ir, vilkdamasis kitelį, nužingsniavo prie virtuvės. Iš kažkur šalia jo išdygo mitrusis feldfebelis, ir juodu pradėjo nesuprantamą šneką, kurios Petrokas nebesiklausė.

Stovėdamas prie lango, jis išgirdo kitokius garsus ir akimirką sutriko, nebežinodamas, ką daryti. Už kamaros aklinės sienos, kur buvo nedidelis sodelis, krėtė obelį, buvo girdėti, kaip smarkiai šlama lapai ir, tankiai bumbsėdami žemėn, krinta obuoliai, jo antaniniai, kuriuos taip kantriai tausojo žiemai. Žinoma, iš tų kareivių jis nesitikėjo nieko gero, bet argi taip tinka daryti suaugusiems žmonėms? Na, nusiskintų penketą arba dešimtį obuolių, prisirinktų porą

piločių — kam reikia per anksti kratyti visą medį? Ir tasai karininkas, kodėl jis nieko nesudraudžia?

Staiga pagautas apmaudo, Petrokas pro atviras duris išlėkė iš priemenės ir pro ištemptą prie pat pašalio palapinę nubėgo į daržą. Aišku, taip ir buvo. Vienas batuotas vokie-tis išsižergęs sėdėjo obelyje ir purtė šaką, prinokę obuoliai, sunkiai pumpsėdami, biro ant ežių, kur juos rinko į kepurę rudagalvis išgeibęs vokietukas. Petrokas sustojo tarpežyje ir įbedė į juos priekaištingą žvilgsnį. Bet šie nė nepasisuko į tą pusę, lyg jisai irgi būtų medis, o ne vienkiemio šeiminin-kas.

— Vis dėlto negražu,— kaip galėdamas ramiau tarė jis. — Aš jūsų karininkui pasiskųsiu. Negražu šitaip, ponai vo-kiečiai.

Rudagalvis, iš pažiūros dar vaikiščias, atsistojo tiesiai, kažkaip padaužiškai dėbtelejo ir kikendamas bloškė prakas-tą obuolį. Petrokas vos spėjo pasisaugoti; obuolys, užpaka-lyje atsimušęs į sieną, nulėkė į dilgėles.

— Vagys jūs! — sušuko Petrokas kone desperatiškai.— Na, palaukit!..

Jis atsigrėžė tvirtai pasiryžęs pasiskųsti karininkui, bet, dar nespėjęs per varnalėšas nubėgti iki pašiūrėlės, išgirdo, kaip skiedryne pagrečiui pykštelejo du šūviai ir per tvorą, klaikiai kudakuodamos, nuplasnojo vištos. Pametęs vagoje batą, Petrokas nuskubėjo prie daržinėlės kitoje pusėje ka-maros. Vėl trenkė šūvis, ir išstypėlis vokie-tis, liuoktelėjęs per tvorą, išskėstomis rankomis puolė į piktžoles. Užpakalyje prie senos trinkos stovėjo su revolveriu rankose feldfebe-lis, kažką greitai sakė dviem ar trim kareiviams, o šie išsi-šiepę rodė baltus dantis — juokėsi. Atokiau, geraširdiškai stebėdamas, kas dedasi aplinkui, ramiai vaikštinėjo karinin-kas nuo pat ryto atlapu kiteliu, iš po kurio retkarčiais išlįs-davo prie diržo prisegtas mažytis juodas dėklas.

Ką tiktai buvusi narsa kaipmat išgaravo, ir Petrokas sustojo — kam jis galėjo pasiskųsti? Tai, ką darė kareiviai, matyt, nebuvo uždrausta, tikriausiai taip darydavo ir jų va-dai. Toks savavaliavimas jiems atrodė įprastas dalykas — užkariautojų teisė. Tuo tarpu išstypėlis jau lipo per tvorą, už kojų laikydamas rankoje pašautą vištą, kuri beviltiškai

tebeplakė sparnais. Feldfebelis su revolveriu rankoje dairėsi aplinkui, matyt, ieškojo dar vištų. O vištos išgąsdintos išsislapstė kur galėdamos — atšlaime neliko nė vienos. Pasijutęs visiškai bejėgis, Petrokas liūdnas nukiūtino per skiedryną, nebežinodamas kur dėtis, kad tik nereikėtų matyti šito plėšikavimo namuose. Tačiau jį pastebėjo feldfebelis, nuleido revolverį ir, staiga permainęs veide geraširdišką medžio-tojo miną, suriko:

— Kom!

Na žinoma, dabar ims kibti, gal apdaužys, o gal ir nušaus, bene daug reikia jiems. Petrokas, kaip buvo viena basa koja, taip ir stabtelėjo prie apardytos iš krašto rietuvės.

— Mleko! Varum niks mleko?

Feldfebelis laukė atsakymo, šalia jo stovėjo dar du vokiečiai, jauėjo artyn ir karininkas su atlapu kiteliu, ant kurio krūtinės blizgėjo daugybė sagų.

— Juk karvė ganosi,— paprastai paaiškino Petrokas, truputį stebėdamasis tokiu naiviu klausimu.

— Kom karvė! Greit! Tu suprasti? — rėkte išrėkė feldfebelis, ir Petrokas pagalvojo: vis dėlto patiko jiems pienas. O gal nebeturi ko daugiau ėsti, kad taip pamėgo tą pieną? — Kom karvė! Nach haus karve! Suprasti?

— Suprantu,— liūdnai atsakė Petrokas ir pasisuko eiti atgal į daržą. Reikėjo surasti krūmuose Scepanidą su Kerše.

Darže vokiečiai jau buvo įsikorę į kitą obelį, lipte aplipusią nedideliais rūgštokais obuoliais, ir grūdosi juos į kišenes, dėjosi į pilotes. Kiti du kažką žiūrinėjo žemėje, rioglinėjo per ežias, mindžiojo dar nenukastus svogūnus, runkelius, morkas. Petrokas jiems nieko nebesakė — tegul mindo, trypia, ryja, tegul paspringsta. Susiradęs vagoje batą, lysve nužingsniavo daubos link. Jau buvo aišku, kad daržovės, vaisiai, pagaliau visas jo ūkis nueis niekais, dabar jau nieko nebeišsaugosi. Kad tik sveika liktų galva!

Iš lėto eidamas takeliu, laukė, kada vėl namie supyškės šūviai,— vienos vištos jiems tikriausiai neužteks. Ir tikrai, vos tik priėjęs daubos pakrašty augantį krūmą, išgirdo, kaip užpakalyje pokštelėjo tris kartus iš eilės. Petrokas atsigręžė. Ne, iš čia nebuvo matyti, šaudė atšlaime, anapus trobų. Kad

jie ir patys tenai išsišaudytų, vis mažiau būtų šioje žemėje. Bet ne, šitaip tikriausiai neatsitiks, o vištas išnaikins, tai jau aišku kaip dieną. Žiūrėk tu man, į darbą prie tilto, regis, nė neketina važiuoti. Gal jiems šiandien koks poilsis, o gal šventė, mąstė Petrokas. Jis taip norėjo išeiti ir nebesugrįžti į šitą vienkiemį, tuo labiau kad nuo pat ryto buvo geras oras, net saulutė ėmė kaitinti, vėjas pasisuko iš pietų, o visa gamta, nors pavėluotai, pasidarė tokia maloni. Rudenį taip būna nedažnai, bet žemdirbio širdį tai visuomet pripildo ramybės ir gerumo. Kaip atsigautų širdis, jeigu ne karas, ne tie neprašyti svečiai namuose.

Tačiau reikėjo ieškoti Scepanidos.

Jis perėjo pamiškę tarp daubos krašto ir lauko, pastovėjo prie nubalusio, nusilpusio griauimedžio ąžuolo, pasiklausė. Scepanidos ir karvės niekur nė garso. Bet juk šitaip gali kaipmat ir pavėluoti, ką tada pasakys vokiečiai? Dar per aną karą Petrokas buvo iš žmonių girdėjęs, kad vokiečiai baisiai nemėgsta, kai jų įsakymai vykdomi ne tekinom, ir kad vargas lėtūnui, neapsukriam. Neįtiksi — nupils, nė suspurdėti nespėsi.

Jau gerokai prisilakstęs po brūzgus ir po Avinų Lomą, Petrokas staiga išgirdo Keršę, tyliai šlamenančią pabalio krūmuose. Šalia stovėjo Scepanida. Tikriausiai pajutusi kažką negerą, ji kažkaip baugščiai, bet abejingai žvelgė iš tolo į Petroką ir laukė, kada tasai prieis arčiau.

— Na ir nulindai! Vos suradau! — pavargęs tarė jis, sprausdamasis pro tankias, jau beveik plikas, belapes drebulaites.— Pieno reikalauja.

Scepanida kiek pagalvojo, pasiklausė.

— Reikėjo pasakyti — nėra. Vakar viską surijo.

— Liepė parvesti karvę. Tikriausiai patys melš. Vištas šaudė. Obuolius nudaužė...

Scepanida ramiai išklausė šias nelinksamas naujienas, paskui, nieko neklausinėdama, stipriau susiveržė ant kaklo skarelę.

— Špygą jiems,— pagaliau tarė ji ir nuėjo pas karvę, ramiai besiganančią krūmuose.

Petrokas pamanė, kad ji vis dėlto pagražins Keršę ir juodu nusives ją namo. Tačiau Scepanida, matyt, turėdama kitokią mintį, staiga atsitūpė šalia karvės.

— Ką tu darai?

— Ką matai.

Na žinoma, ji pradėjo melžti karvę į žolę, ir Petrokas net išsigando.

— Juk čia pienas!..

— Špygą jiems, pasakiau, o ne pieno...

Matyt, iš tiesų špygą, sutrikęs pagalvojo jis, žiūrėdamas, kaip baltos pieno čiurkšlės iš jos rankų dingsta smulkioje, lapais apkritusioje žolėje. Petrokas labai gerai žinojo, koks žmonos būdas, ir suprato, kad jos neperkalbėsi, ypač tokios, verdančios apmaudu po vakarykščio. Ir todėl nuolankus stovėjo atokiau krūmuose, kol ji išmelžė karvę.

— Taaip... Ką dabar daryti?

— Še, veskis. Tegul melžia.

Scepanida užnėrė karvei ant ragų virvę, kitą jos galą įbruko Petrokui į rankas.

— Vesk!

Jis ėmė vesti karvę į pakraštį, kur buvo takelis į vienkiemį, o Scepanida, kiek atsilikusi, sekė iš paskos. Keršė, menkai tesuprasdama šeimininkų ketinimus,ėjo stabčiodama, pasigriebdama iš po kojų kokį kuokštelį žolės, matyt, dar nebuvo priėdusi ir nenorėjo namo. Sakytum jautė, kad nieko gero tenai negaus, o vakaras dar buvo toli. Petrokas sunkiai žengė įmirkusiais batais ir nerimaudamas galvojo, kad šitaip juk negalima — parvesti karvę be pieno. Bet ką jis galėjo padaryti: karvė — nebe jo nuosavybė, ji labiau priklauso pačiai. O po vakarykščio Scepanida, aišku, labai užsigavusi, ir ne dėl kokio nieko. Šitaip apčaižytas revolverio grandine jisai tikriausiai irgi nebūtų ištvėręs. Laimė, jį kol kas tik gąsdino. Tačiau išgąstis jam nebe pirmiena, su baime jis seniai apsipratęs ir moka greitai atsitokėti. Argi kitaip galėjo išlikti gyvas? Ypač per šį karą.

Lyg kažką pajutusi, prie namų Keršė visai užsispyrė ir iš daržo nebenorėjo eiti į atšlaimą: rėmėsi kojomis, muistė virve laikomą galvą, dairėsi į šeimininkę. Petrokas šūkčiojo ant jos, tempė už virvės, bet karvė paklausydavo tik tada, kai Scepanida iš užpakalio šmaukštelėdavo su žagaru. Jau prie daubos pasidarė aišku, kad vokiečiai šiandien nė neketino nešdintis iš vienkiemio — ten buvo pats šurmulio įkarš-

tis, aidėjo juokas, kažkas ritmingai ir negarsiai bumbsėjo ore. Petrokas geriau pasižiūrėjo į augančią prie kamaros antaninę — tik pačioje viršūnėje dar kabaliavo keli obuoliukai, o taip visas medis buvo nukrėstas, apačioje iki žemės karojo nulaužta stora šaka. Visas daržas buvo išmindžiotas batais, ežios ištryptos; agurkų lysvelėje gulėjo sutraiškyti sėkliniai agurkai. „Tai dievo rykštė,— sielvartingai pagalvojo Petrokas.— Tiktai už kokias nuodėmes? Ir kodėl tik mane užgriuvo tokia nelaimė?“

Jau darže Petrokas suprato, kad atšlaime žaidžiama — pro linksmas šnekas ir šūkalojimus buvo girdėti duslūs smūgiai į sviedinį, juokas. Netrukus tasai didžiulis kaip molūgas rudas kamuolys išriedėjo iš už daržinėlės, o paskui jį išlėkė nuo žaidimo sukaitęs jaunas šviesiaplaukis vokietis. Žvilgtelėjo į šeimininkus, pasičiupo sviedinį ir dingo atšlaime už kamaros kertės.

Petrokas, įvedęs Keršę per skiedryną, sustojo ir tylėdamas ėmė laukti feldfebelio, kuris, jau nusitaikęs į jį žvilgsniu, laukė prie virtuvės. Kažką burbtelėjo, ir Karla su blizgančiu kibiru nuskubėjo pas karvę. Labai nejauku, tiesiog baisu pasidarė Petrokui, kai jisai, žvilgtelėjęs į kibirą, pagalvojo: kad nors kiek dar duotų Keršė, jeigu ne — bus blogai. Kitame atšlaimo gale kokie penki iki juosmens nusirenkę vokiečiai, kilsčiodami rankas, daužė į viršų kamuolį, juodai trypė veją prie palapinės; storulis feldfebelis ėmė kažką aptarinėti su virėju, o Karla kėblino pas karvę. Keršė ir toliau baimingai žvilgčiojo į vokiečius, po kiekvieno smūgio į kamuolį mirteldama tankiomis blakstienomis. Karla, kaip ir vakar, atsitūpė šalia jos ir, judindamas atsikišusias alkūnes, pradėjo melžti.

Beje, melžti nebuvo ko, ir karvė nenorėjo stovėti; nors Petrokas ją ir laikė, vis mindžikavo, tampėsi. Po kokios minutės Karla, paėmęs tuščią kibirą, atsistojo. Kaip pasirodė Petrokui, vokietis sunerimęs pasižiūrėjo į jį, paskui žvilgtelėjo į skiedryną, kur šmėkstelėjo Scepanida. Tyliai pasakė tiktai du nesuprantamus žodžius, kuriuos feldfebelis vis dėlto išgirdo ir tuojau pat atlėkė prie karvės.

— Vas ist das? — parodė į kibirą.— Varum niks mleko?

— O ką aš žinau,— lyg ir nuoširdžiai gūžtelėjo pečiais

Petrokas, beveik visai nuolankiai žvelgdamas į piktas akis feldfebeliui, kurio veidas dar labiau išraudo.

— Varum? — garsiau suriko vokietis ir iš įpratimo griebėsi už savo didžiulio dėklo.

— Kad nebeduoda. Reikės užleisti. Veršinga,— painiodamasis nevykusiai sumelavo Petrokas, mintyse keikdamas Scepanidą: kam gi reikėjo taip išmelžti! Tegul sau būtų susprogę tą pieną — per jį pražūti Petrokas visai nenorėjo.

Vokiečiai atšlaime liovėsi žaidę, vienas su kamuoliu po pažastimi priėjo arčiau, paskui jį smalsiai sukaitusiais veidais atgužėjo kiti. Visi iš eilės žvilgčiojo į beveik tuščią kibirą, kurio dugne baltavo gal puodelis pieno, ne daugiau. Feldfebelis šnektelėjo su piktuoju virėju, kuris, irgi atsivilkęs, jau stovėjo čionai, daugiau spoksodamas į Petroką, o ne į kibirą ar karvę. Kai visi trumpam nutilo, feldfebelis atsisegė gurgždantį dėklą ir pamažėle išsitraukė iš jo savo revolverį su plonu vamzdžiu ir juoda kauline rankena.

Staiga pagautas išgąščio, Petrokas pagalvojo, kad turėtų gi jie bent ko paklausti, o tik jau paskui nušauti, juk tikriausiai ir jam reikia kokį žodį pasakyti prieš mirtį. Nors nusikeikti, ar ką. Bet, suglumintas netikėtumo, jis tiesiog pamiršo visus žodžius ir lyg apakęs žiūrėjo, kaip feldfebelis skambiai spragtelėjo revolverio spyną.

— Veg, ferfliuchter...

Jis alkūne staigiai nustūmė Petroką, ištraukė jam iš rankų virvę. Keršė muistelėjo galvą, pašnairavo akimis, lyg pajutusi galą, o vokietis labai mikliai, lyg netyčia paleido kulką į jos visada klusnią, neramią ausį.

Petrokas manė, kad karvė pašoks, subaubs, bet ji tik kažkaip labai nuolankiai sukniubo pakirstomis kojomis ir bakstelėjo drėgnu snukiu į purvą. Lėtai virsdama ant šono, smarkiai atmetė galvą, didžiulių akių vyzdžiai išsprogo, gerklėje tyliai garktelėjo, ir visas kūnas su išsipūtusiu pilvu negyvai apmirė ant žemės. Tiktai per odą keletą kartų nubangavo virpulys, ir daugiau niekas nė nekrustelėjo.

Petrokui tirtėjo rankos, linko kojos — taip jisai svirduliuodamas ir išėjo iš atšlaimo, kur feldfebelis jau žvaliai rinkavo ant kareivių, matyt, davinėjo komandas.

Scepanida ne per daug sielojosi dėl karvės, net pati stebėjosi — nors ir labai gailėdama Keršės, jautė, kad griūva kažkas daugiau, kad nesulaikomas pavojus jau slenka prie jų pačių. Tasai pavojusėjo iš tolo — iš atšlaimo, nuo kelio, per pievą, pirkį, šulinį, bet dabar jau buvo taip arti, jog darėsi visai aišku: vokiečiai nutvers juos abu už gerklės! Tiesa, svarstydamą ir šiaip, ir kitaip, ji vis dėlto negalėjo aiškiai suvokti, kokia iš tiesų yra jų poelgių ir ketinimų prasmė; viskas jai buvo bloga, bet kaip sužinoti, iš ko prasidės pati didžioji neganda. Aišku, galima ją lyg ir nutolinti, tą negandą, susigūžti, kaip nors prisigerinti atėjūnams, įtikti, pataikauti, bet, mąstė ji, argi taip išsigelbėsi? Antra vertus, nuo vaikystės ji nemokėjo savęs prievartauti, daryti ne taip, kaip nori, tuo labiau žemintis; tam reikalingų gebėjimų niekada neturėjo ir net nežinojo, kad taip galima — suteikti su vokiečiais, ypač jeigu jie išdarinėja tokius dalykus. Pažeminiamas, patirtas iš jų per pirmąjį susitikimą, neleido nusiteikti kitaip, tik tai žiūrėti priešišškai, o kiti įvykiai sukėlė dar didesnį pasipiktinimą ir neapykantą. Iš tiesų, šitaip jai dar niekada nebuvo atsitikę. Pasitaikydavo, kad kartais ir skriaudė, engė, net pažemindavo, bet niekas dar nebuvo pakėlęs prieš ją rankos — nei tėvas, kai buvo maža, nei kas kitas šeimoje, netgi Petrokas. O štai šitie pakėlė, nors amžiumi ji daugeliui galėtų būti motina.

Scepanida sėdėjo kamaroje net nežvilgčiodama į langelį — ir taip girdėjo viską, kas dedasi namuose. Rėkaudami, stumdydamiesi vokiečiai nukėlė nuo kablių tvarto duris, paklojo vidury atšlaimo ir ėmė mėsinėti Keršę. Odą lupo tikriausiai tas pats Karla. Ji girdėjo, kaip tenai kareiviai, šūkalodami ir juokdamiesi, mini jo vardą, o prabilus feldfelbliui, visi nutyla, trumpai nuaidi kažkieno „javol“; šnopštė įsirėžę kareiviai, braškėjo Keršės oda. Petrokas kažkur prapuolė, atšlaime jo nebuvo, nes, jam pasirodžius, kas nors būtų ant senio užrikęs. Taip ji sėdėjo viena ant savo čiužinio palei langą vėsioje kamaros prieblandoje — dabar nebeturėjo kur eiti, ką veikti. Kamaroje buvo tyku, ramu, atšlaime baigėsi graži rudens diena, įstrižas saulės spindulėlis iš

lango nuslinko per duobėtą aslą prie girnų ir tenai įkypai apšvietė suskilusius sienojus. Tačiau tasai aukso spindulėlis vis siaurėjo, tarytum tirpo, virsdamas plonyte blizgančia skeveldrėle, ir pagaliau visai išnyko — saulė nusileido už Viselkų kalnelio. Kamaroje iškart patamsėjo, prieblandoje paskendo kertės su visokiais rakandais, slinko nerimastinga naktis. Vokiečiai visą dieną prasistumdė vienkiemyje, prie tilto taip ir neišvažiavo, matyt, iš tiesų šiandien jiems buvo kokia šventė. Scepanida laukė, kada jie pagaliau nusiramins atšlaime arba nors imsis darbo — jai reikėjo nueiti į pašiūrėlę, pašerti paršelį, kad tasai išalkęs kartais nesužviegtų ir, kaip ir Keršė, nepatektų į besotę jų virtuvę. Visą dieną Scepanida laukė patogaus momento ir štai sulaukė vakaro.

Ji krūptelėjo nuo kažkokio smarkaus dunkstelėjimo tenai, atšlaime, paskui nuo kito; kažkas traškėjo, tarytum laužiamas sausuolis, ir ji atsikėlusi žvilgtelėjo pro langelį. Keturi kareiviai triūsė prie išmėsintotos, kažkokios visai mažytės, lyg papjautas veršelis, Keršės, o petingas vienmarškinis vokietis, pasiraitojęs marškinių rankoves, ją kapojo kirviu, ant durų lentų šokčiodamos kaukšėjo karvės kojos. Galvą jie buvo jau nukirtę, ir ji dabar gulėjo ant išmindžiotos vejės patvoryje, atstačiusi į vakaro dangų juodus, stačiai riestus ragus.

Scepanida pažvelgė pro langelį vieną kartą, kitą, daugiau nebežiūrėjo — negalėjo viso to matyti. O jie tenai dar ilgai kapojo Keršės kaulus, šonkaulius, stuburą, ir kiekvienas kirvio kirtis skaudžiai žeidė jai širdį.

Artėjančios nakties prieblanda vis labiau tirštėjo ankštoje, užgriozdintoje kamaroje. Reikėjo kažką veikti, bet ką? Ir apskritai, ką ji čia dabar galėjo daryti, kai nebeturėjo jokių teisių, niekam negalėjo įsakinėti, priešingai, dabar jai įsakinėjo. Ir vis dėlto jos veiklus būdas negalėjo taikytis su savuoju bejėgiškumu, troško išeities, kažkokios galimybės nepasiduoti, gintis.

Ji vėl žvilgtelėjo pro langelį, regis, Keršė jau buvo sudorota, ant vejės gulėjo kruvinos durys, vokiečiai stovėjo ir sėdėjo prie virtuvės, kur, matyt, baigė virti vakarienė, nes iš tenai sklido neapsakomai aitrus virtos mėsos kvapas. Petrokas vis nesirodė. Ji priėjo prie kamaros belangės sie-

nos, pasiklausė — ne, iš daržo negirdėti jokių garsų, gal reikėjo kaip tik dabar, prieblandoje, prasmukti į pašiūrėlę? Klausydamasi atsitiktinai pastebėjo ant lentynos apdulkėjusią krežinės šoną ir pagalvojo: vokiečiai sudegins. Aišku, kai prireiks šviesos, atims ir žibalą. Norėdama išgelbėti ją nuo svetimų akių, Scepanida nukėlė sunkią krežinę nuo lentynos ir, pastūmusi toliau po girnomis, užstatė rėčka. Paskui iš rėčkos pridėjo į katiliuką užvakarykščių virtų bulvių, uždengė jas prijuoste ir atsargiai pravėrė kamaros duris.

Priemenėje nieko nebuvo, ant laiptelių irgi, ji negirdimai peržengė per slenkstį ir kamaros pasieniu nuėjo į skiedryną. Į vokiečius nežiūrėjo, laukdama ir baimindamasi, kad šūk-tels, bet, užsiėmę prie virtuvės, jie, matyt, nelabai į ją žiūrėjo. Už malkų rietuvės ji lengviau atsiduso, perlipo per kartelę į daržą. Vištų gurbelis buvo atlapas, ant žemės gulėjo pamestas batpalaikis, vištų niekur nė vienos — nejaugi visas iššaudė, pamanė ji. O gal vištos išsislapstė? Arba nuėjo į daubą, kaip kartais padarydavo vasarą? Pasiklausiusi, kaip atšlaime sutartinai nusikvatojo kareiviai, tyliai tyliai nuvertė nuo pašiūrėlės durų arklą, ir prie kojų su tokiu džiaugsmu išsiritu paršelis, jog ji net išsigando: ką dabar su juo daryti? O tasai, tyliai kriuksendamas, savo šalta buka knysle meiliai baksnojo kojas, lyg ko reikalaudamas, ir ji per varnalėšas, per daržą takeliu pasileido daubos link. Paršelis lyg šuniukas nepaprastai greitai nukiceno iš paskos, tačiau bėgdamas vis stabčiojo, o ji tiesiog visa drebėjo iš baimės: kad tik kas neišeitų iš atšlaimo, nepamatytų jų čionai.

Laimė, viskas baigėsi gerai — iš atšlaimo niekas nepasirodė, ji per daržą nuvedė paršelį prie tvoros, perlipo per kartį, paršelis pastenėjęs pralindo pro apačią, ir čia jau ji užstojo kiečiai, prie keliuko sužėlusios gervuogės. Šalia buvo griovys, krūmynas, prie kurio krašto prieblandoje sušmėžavo pažįstama figūra. Tai buvo Janka, ir ji nusistebėjo: ko jis čia dabar? Bėk tu iš čia! Bėk, sumosavo ji ranka. To betrūko, kad ir Janka pasimaišytų akyse vokiečiams su savo banda, karves iššaudys — argi jiems gaila? Tačiau bandos netoliese nebuvo, matyt, Janka parginė ją į Viselkus, o pats nežinia kodėl atėjo prie vienkiemio ir štai jau bėgo jos

pasitikti. Jie susitiko daubos pakraštyje, o kad niekas nematytų vienkiemyje, kiek užlindo už kraštutinių alksnių krūmų. Janka kaip visada kamuodamasis stengėsi kažką pasakyti, bet ji nieko nesuprato ir savo ruožtu murmėjo:

— Paršelis va! Kaip jį kur paslėpti?!

Keista, kad nebylys suprato. Akimirką jo veidą apniaukė rūpestis, bet netrukus berniokas sumostagavo rankomis, rodydamas į juoduojančią sutemoje daubos gilumą, kur vingiavo tarp krūmų takelis. Scepanida nesuprato, bet jis, pagriebęs už vatinės rankovės, nusitempė ją takeliu. Jai dar nesiryžtant eiti, paršelis jau pasileido paskui nebylį, vis atsimušdamas į purvinus jo basų kojų kulnus.

Stačiu, vietomis net visai staigiu takeliu jie ėmė pamažu leistis į daubą. Paršelis neatsiliko, tiktai prie skardžio išsigandęs žvygtelėjo — pabūgo statumos. Janka, priklaupęs vienu keliu, iš apačios paėmė jį per pusiau. Nuolaidesnėje vietoje vėl paleido paršelį žemėn, ir tasai, nesukdamas iš tako, mitriai nubėgo paskui bernioką.

Netrukus juodu atsidūrė drėgname tamsiame tankumyne prie upelio; virš galvų stūksojo aukšti alksniai jau išretusiais lapais. Janka lėkė vis tolyn, vedamas paršelį ir Scepanidą į vakare nurimusią miško daubos tankynę. Keistas dalykas, bet paršelis paskui jį sekė noriau, negu vedamas Scepanidos. Kai po kiek laiko Janka pasuko iš tako į šoną ir, nusitverdamas už lazdynų šakų, ėmė kopti aukšty, Scepanida suprato, kur jis atvedė paršelį. Kažkur čia pat, daubos šlaite, buvo barsuko urvas. Barsuką jau seniai su šunimis sumedžiojo miestelėnai broliai Biklagos, gal ketvertą metų urve niekas nebegyveno, vaikai žaisdami išrausė jo landą, bet iki galo neprisikasė — tokia buvo ilga.

Čia reikėjo lipti šlaitu, tankiai apaugusiu lazdynais; paršelis nevikriai kabarojosi į viršų, kartais pavargęs stabtelėdavo, ir tada ypač stačiose vietose Janka, paėmęs jį į glėbį, nepaisydamas tylaus žvygčiojimo, keletą žingsnių tempdavo taip — ir eidamas stačias, ir keliais. Scepanida viena ranka laikė katiliuką, kita, kad nepargriūtų, stvarstėsi už juodų medžių šakų ir vos spėjo paskui bernioką. Taip juodu užsiropštė į tą vietą, kur ant šlaito kėpsojo vėjo išverstos eglės šaknys, o šalia, už nedidelės žvyro aikštelės

juodavo barsuko urvo anga. Paleistas iš rankų paršelis nusiramino, džiaugdamasis ėmė uostinėti vaikų kojų išmin-džiotą smėlį, vėjavartos šaknis. Bet, vos tik Scepanida pa-statė ant žemės katilėlį, tarytum viską užmiršęs, iškart godžiai puolė ėsti bulvių.

— Y-y-y! — vėl sumostagavo rankomis Janka.— Y-y-y! — sunkiai veržėsi iš jo krūtinės garsai, bet nieko aiškaus iš to neišėjo, o Scepanida svarstė, kuo reikėtų už-tverti šitą urvą, kad paršelis neišbėgtų į daubą.— Y-y-e! — dar kartą pamėgino kažką paaiškinti Janka ir, numojęs ranka, vėl šoko lipti aukštyn daubos šlaitu.

Scepanida stovėjo šalia vėjavartos, klausėsi, kaip čepsi katilėlyje paršelis, kaip šlama ant šlaito nukritę lapai. Ta-čiau šlamesys vis tolo, kol visai nutilo. Dauboje visai sutemo, tiktai virš priešingo šlaito paskutiniais nusileidusios saulės atšvaitais silpnai švytėjo dangaus kraštelis. Scepanida ne-žinojo, kur nubėgo Janka — namo, į Viselkus, o gal čia pat ieškojo, kuo jai padėti. Bet kol paršelis ėdė, ji stovėjo šalia, klausėsi paslaptinių, naktiškai bauginančių daubos garsų ir staiga pagalvojo: ko susilaukė! Reikia bėgti iš namų, slėptis dauboje, ieškoti prieglobsčio ten, kur paprastai jai būdavo baisu, ypač apytamsiu — vakare arba naktį. Bet dabar taip: čia jai buvo ramiau negu savo namuose — pir-kioje arba kamaroje, ir tasai mielas padaras, klusnus par-šelis, jai pasirodė artimesnis už žmogų, lyg koks vaikas. Ypač po Keršės, kurios ji šiandien taip kvilamai neišsaugojo.

Scepanida atsisėdo ant atsikišusios šaknies atplaišos ir apmirusi ėmė atidžiai klausytis. Paršelis, išėdęs viską, kas buvo katilėlyje, ramiai atsigulė prie kojų, karštais šo-nais maloniai šildė nužvarbusias pėdas, ir ji patyliukais ėmė kojomis kasyti jam papilvę. Noriai priimdamas žmogaus švelnumą, paršelis iš lėto vertėsi ant šono, patenkintas kriuksėjo. Taip ji sėdėjo ant vėjavartos, kol daubos viršuje sušlamėjo ant žolės nukritę lapai; tenai kažkas garsiai triokštelėjo, matyt, lūžo sausuolis. Scepanida pašoko, su-kluso. Aplinkui buvo tamsu, apačioje, kur tekėjo upelis, viešpatavo nežvelgiama tamsa, bet ir aukščiau, virš daubos, medžiai, krūmai juodavo susilieję į vieną tamsią masę, tik vos švytėjo tolimas dangaus kraštas. Viršuje šlamėjo vis

garsiau, kažkas dunkstelėjo šalia urvo, ir prie vėjavartos nusirito Janka. Prigulęs prie pat žemės, jis vilko kažkokį gremėzdišką daiktą, tikriausiai jam pernelyg sunkų.

— E-e-e! Y! — nusiplūkęs pranešė piemenukas ir prie pat angos numetė, matyt, lauke rastas medines akėčias su akėčvirbaliais.

Tai buvo neblogai — akėčios iškart užtvėrė visą angą, reikėjo tiktai kuo nors jas paremti, kad neišverstų paršelis. Juodu įkišo jį į buvusį tuščią barsuko būstą ir negaišdami užstatė angą akėčiomis. Paršelis nerimaudamas sukriuksėjo, nestipriai stumtelėjo akėčias, pamėgino išversti, bet Scepanida jas laikė, o Janka tuo tarpu netoliese nulaužė drūtą šaką, ir juodu su ja stipriai užrėmė slėptuvę.

— Na ir gerai,— tyliai tarė Scepanida.— Tūnok čia ir nekriuksėk, nes... suės, nė ačiū nepasakys.

Janka kažką išsitraukė iš kišenės ir įbruko paršeliui, tasai iškart gardžiai sučiaukšnojo, nulindo gilyn į tamsų urvą, o juodu šlaitu ėmė kopti į viršų. Ko gero, šitaip buvo arčiau, nors ir ne taip patogiu, kaip eiti takeliu palei upelį. Gerokai sukaite, netrukus abu išlipo ant kalnelio, ir, praėję pro krūmus, atsidūrė bulvių lauko pakraštyje. Lauką ir vienkiemį jau gaubė naktis, buvo tamsu, toliau nieko nebegalėjai matyti; lėkštas netolimos Golgotos kauburys buvo beveik visai susiliejęs su tamsiu dangaus kraštu, kuriame vieniša mirksėjo mažytė rausva žvaigždėlė. Medžiai ir krūmai greta juodavo kaip ištisa nelygi siena, kurioje vietomis dūlavo miglota daubos gelmė.

— Ačiū tau, Janačka,— tarė Scepanida, palietusi liesą bernioko petį po plonais marškiniais. Janka įsitempė, stabtelėjo, prisiartinęs klausiamai pažvelgė jai į veidą ir kažką numykė, kaip visada suprantamai tik sau pačiam. Ji pagalvojo, kad reikėtų jam dar ką pasakyti, bet nebežinojo ką, ir nukiūtino į vienkiemį. Takelis čiaėjo per lygią vietą, daubos pakraščiu, palei lauką. Janka pasiliko. Aišku, jisai nubėgs į savo Viselkus užuolanka — vienkiemyje dabar nesirodyk. Vienkiemio reikia lenktis per varstą.

Dar iš tolo Scepanida staiga pamatė languose ryškia, tiesiog akinamai tvieskiančią šviesą ir pagalvojo: čia ne lempa, tikriausiai užsidegė savo elektrą. Apimta nerimo ir bai-

mės, priėjo prie namų, takeliu pasuko į daržą. Čia buvo tamsu ir tylu, vokiečiai, matyt, jau apsiraminę, tiktai pro pirkios langą ant ištryptų ežių krito ryškus įstrižas šviesos spindulys; tokį pat spindulį ji pamatė atšlaime, į kurį įėjo iš skiedryno. Juoda virtuvė su aukštu kaminu stovėjo gražiai sutvarkyta, iš viršaus uždengta plačiu brezentu; patvoryje stovėjo į eilę surikiuoti kibirai. Šalia jų šone neaiškiai pilkavo prieblandoje tikriausiai nuo ryto užmirštas šautuvas su naujutėliu geltonu diržu. Scepanida viską greitai apžvelgė vienu žvilgsniu ir šokte išoko į priemenę, kurios durys buvo neužšautos. Lyg grebluodami, pirkioje ramiai šnekęjosi du ar trys vokiečiai, todėl ji per priemenę greitai įsmuko į kamara.

Petrokas jau buvo vietoje, ant kubilų, ir iškart prabilo iš tamsos, kai tiktai ji uždarė duris:

— Ai, kurgi tu trankaisi naktį? Prisibaiminau čia dėl tavęs...

— Kad ir tu buvai pusę dienos kažkur prapuolęs,— tyliai atsakė ji, grabinėdama tamsoje savo čiužinėlio.

— Vištas saugojau. Tas dvi nušovė, todėl kitos užklojimo į duobę sulindo. Į tą, kur žabai. Tupi, todėl pabėriau joms tenai, tegul nakvoja.

— Kiek gi dar jų liko?

— Ogi septynetas. Vienos kanapėtos ir juodagalvės nebėra. Senės rudukės irgi. Bet nemanyčiau, kad rudukę nušovė. Matyt, kur dilgėlėse pasislėpė.

— Gerai, jeigu pasislėpė,— atsiduso Scepanida, jau galvodama apie ką kita. Staiga jai ėmė kirbėti nauja mintis, todėl ji nebegalėjo galvoti nei apie vištas, nei apie paršelį — dėmesį vis labiau traukė atšlaimas. Bet dar nieko nebuvo nusprendusi ir tiktai tylėdama klausėsi, kaip dejuoja Petrokas.

— Ajai! Ką daryti? Ką daryti?.. Va kremtu plutelę. Imk ir tu, juk tikriausiai šiandien dar nieko nevalgiusi...

Jis atkišo jai iš tamsos sužiedėjusią kriaukšlelę duonos, o ji paėmė netikėtai susigraudinusi ne dėl savęs — dėl jo. Kelinta diena be karštimo, vien sausai ir dar su nesveiku skrandžiu — vargšas senis Petrokas! Seniau jis būtų ėmęs skųstis savo dalia arba priekaištauti jai, Scepanidai, bet

dabar štai nemurma, tenkinasi sužiedėjusia pluta. Prisi-
gyveno! Bet juk ir ji prisigyveno. Nuo vakar dienos neturėjo
burnoje nė aguonos grūdelio, ir dabar sužiedėjusios duonos
kriauklė jai pasirodė kaip koks gardumynas. Atsigulė ant
čiužinėlio, užsiklojo vatine kojas ir, po truputėlį atsilaužda-
ma, dėjosi duoną į burną, tyliai kramtė. Bet daugiau klau-
sėsi. Atšlaime ir palapinėje buvo jau ramu, tiesa, už prieme-
nės, pirkioje tyliai tebešnekėjo karininkas ir feldfebelis —
šitie, nepabaigę savo vakarinio pokalbio, dar nemiegojo.
O kaip ji norėjo, kad jie užmigtų, nes širdyje vis atkakliau
ir stipriau kerojosi slapas, rizikingas sumanymas, nuo kurio
net šiurpas nukrėsdavo, bet ji žinojo, kad to sumanymo ne-
begalės atsisakyti. Beje, nė neketino atsisakyti, priešingai,
save drąsino ir sumanymą būtų įvykdžiusi net tikrai žino-
dama, jog tai jai išeis per šonus. Nors reikia dar kiek pa-
laukti: kol jie tenai nemiega, eiti iš kamaros negalima. Sce-
panida mokėjo laukti. Visą gyvenimą nieko daugiau nedarė,
tiktai laukė. Kartais tuščiai, o kartais jai vis dėlto pasisek-
davo. Ir tik labai retai ji atsisakydavo savo ketinimų, toks
jau būdas: jiems atsisakyti dažnai reikėdavo daugiau pa-
stangų negu jiems įvykdyti.

Suvalgiusi visą duoną, ji dabar nemiegodama gulėjo
ant savo čiužinėlio. Nežinia, ar miegojo Petrokas, bet jo
nebuvo girdėti — nei alsavimo, nei krutėjimo, matyt, nusi-
kamavęs per dieną, pagaliau užsnūdo. Grebla šneka pir-
kioje ėmė lyg ir tilti. Pagulėjusi dar valandėlę, ji tyliai tyliai
atsikėlė ir, atsirėmusi ranka į sieną, žvilgtelėjo pro langelį.
Ne, atšlaime ant vejų tebetvyksojo šviesos ruožas, per-
kirstas lango rėmo juodo šešėlio, galu beveik siekiantis
patvoryje sustatytus kibirus. Šautuvo iš čia nebuvo matyti,
bet — ji tai jautė — jisai kabėjo toje pat vietoje. Scepanida
įstrižai žvilgtelėjo į vieną atšlaimo pusę, į kitą — regis, nie-
kur nieko nėra. Paskui vėl atsigulė ant čiužinėlio ir su vil-
timi pagalvojo: niekis, anksčiau ar vėliau atsiguls ir tie,
pirkioje. Reikia tiktai palaukti.

Pagulėjo dar kokią valandą, gaudyte gaudydama kiek-
vieną artimą ir tolimą nakties garsą. Kažkur, tikriausiai
Zabalocėje anapus daubos, ilgai, įkyriai lojo šuo, paskui
kažkaip staigiai sucypė ir nutilo — gavęs pagaliu arba pa-

leistas nuo grandinės. Šneka pirkioje nuščiuvo, pasigirdo žingsniai per grindis, barkštelėjo durys, kažkas išėjo į atšlaimą, bet greitai sugrįžo. Viršuje ant juodos sijos blikstelėjęs užgeso blausus atšvaitas, ir ji suprato, kad pagaliau pirkioje užgesino šviesą; priemenėje, kamaroje įsiviešpatavo nemėnesėtos rudens nakties tamsa. Scepanida dar ilgai gulėjo, pasąmonėje vėl išgyvendama nelinksmus praėjusios dienos įvykius: savo pačios išdaigą su pienu, dėl kurios žuvo Keršė, namų niokojimą, vištų šaudymą, netikėtai laimingą paršelio išvedimą. Gal bent jis išliks, jeigu šitie nevidonai nenusigaus į daubą ir neištrauks jo iš barsuko urvo. Taip ji mąstė apie įvairius dalykus ir apie viską kartu, tarytum po truputį kaupė jėgas, kad pagaliau galėtų ryžtis sunkiausiam žygiui.

Tačiau ji, regis, snūstelėjo ir staiga pakirdo, pajutusi kažkokį neaiškų vidinį smūgį, ėmė klausytis. Po girnomis tyliai krebždėjo žiurkė, o ant kubilų švarkšdamas, švilpdamas alsavo Petrokas. Ji atsisėdo ant čiužinėlio, nuleido žemyn kojas. Dabar jau nieko daugiau nebejautė, tik tai nesuvaldomą norą siekti tikslo — padaryti tai, ko nebegalėjo nepadaryti. Lyg ne savo valia, o kažkieno varu varoma, atsistojo, kaip įmanydama tyliau pasuko brūkį ir pravėrė senas, iš ąžuolo lentų sukaltas kamaros duris. Gerai, kad negirgžtelėjo, tik sušnarėjo negarsiai, ir ji paliko jas taip, neuždarytas. Paskui pirštų galais nutipeno prie pravirų priemenės durų, pro kurias dvelkčiojo vėjas, vėl pasiklausė. Pirkioje kažkas miegodamas knarkė, nepasakytum, kad garsiai, greičiau ramiai, vienodai. Reikėjo veikti drąsiau. Ką, galų gale, argi ji neturi teisės išeiti į atšlaimą savo reikalu, o gal ji nebe žmogus?! Tai kas, kad karas, vokiečiai... Gyveno žmonės prieš šitą karą, gyvens po jo, bet štai ar išliks gyvi tie, kur dabar čionai, nežinia. Kas puola su durklu kitą, kad tik patsai ant to durklo nepasismeigtų. Atsargiai statydama kojas, ji nulipo nuo akmeninių laiptelių ant šaltos rasotos žolės, nutykino už kertės ir ten pasislėpė — palapinėje tarytum kas sukrutėjo. Bet, matyt, per miegus, niekas iš tenai neišlindo. Sargybinio atšlaime nebuvo matyti, ir tai ją padrąsino. Aišku, jie čia nieko nesibaimino, jautėsi kaip šeiminkai. Pagaliau ko jiems bijoti, kas jiems čia galėjo pakenkti?

Ir vis dėlto ji taip gąščiojosi gal pirmą kartą gyvenime: ypač baisu pasidarė, kai, išėjusi iš skiedryno, drebančiomis kojomis atsėlino prie žiogrio. Jai nereikėjo žiūrėti į tamsą, nes gerai žinojo, kur ta vieta, ir iškart užčiuopė šautuvą, paėmė už plono šalto vamzdžio. Šautuvas pasirodė besas sunkesnis, negu manė; kad tik toks sunkus daiktas, pūkštelėjęs į vandenį, nesukeltų ant kojų visų, sunerimusi pagalvojo Scepanida. Dėl to kiek sutriko, bet pakeisti savo ketinimo nebegalėjo — neturėjo tiek valios ir jėgų. Pirštų galais pribėgusi prie šulinio, greitai permetė šautuvą už rentinio. Prieš paleisdama iš rankų, pasižiūrėjo į pirkį, į išlinkusią palapinės keterą, bet tenai visi ilsėjosi apimti nakties ramybės, niekur niekas nekrutėjo, ir ji atgniaužė pirštus.

Scepanidai jau atšokus nuo šulinio, gilumoje gana garsiai pūkštelėjo — rodės, tuojau visi sukils ant kojų. Visa kaip nesava, Scepanida puolė prie kamaros ir pasieniu nuslinko į priemenę. Čia jai pasidarė visai bloga, nes pamatė, kad kamaros durys užvertos, tik paskui prisiminė, jog kartais užsidarydavo pačios, ir palengvėjusia širdimi patraukė į save durų rankeną.

Prieš užsisklęsdama kamaroje, valandėlę palaukė — ne, visur tyku, ramu, rodos, laimingai. „Kas dabar bus?“ — lyg karščiuodama ir staiga suimta drebulio, pagalvojo, gal tik dabar pajutusi tikrą išgąstį. Baimė buvo tokia, kad ji net ėmė kalenti dantimis, ir tikriausiai tuo pažadino Petroką.

— Nieko, nieko... Miegok.

— Ką, sušalai? Užsiklok,— sumurmėjo jis pro miegus ir vėl ėmė ramiai alsuoti ant kubilų.

O ji neužmigo iki ryto.

10

Vokiečiai sukilo anksti, dar su tamsa. Petrokas girdėjo žingsnius šalia kamaros, kosčiojimą, negarsius kimokus balsus atšlaime. Džerkštelėjo šulinyje kibiras — ėmė semti vandenį virtuvei. Matyt, vakarykščia šventė pasibaigė, šiandien, iš visko sprendžiant, jie ketino imtis darbo.

Petrokas gulėjo ant skudurais apklotų kietų kubilaičių lentų, užsitraukęs ant galvos skrandą, klausėsi atšlaime

kilusio šurmulio ir galvojo, kaip jie, tie vokiečiai, viską daro ne mūsiškai, saviškai, kitaip. Netgi vakar vakare, kada iškėlė sau šventę, šviesiai žibino pirkioje elektrą, valgė iš lėkščių su šakutėmis ir kažką gėrė iš mažyčių baltų taurelių, truputį įsilinksmino, šnekėjosi, viskas buvo beveik taip kaip visada, nepasigėrė nė vienas. Karininkas su feldfebeliu užkandžiavo atskirai nuo kitų, pirkioje, kur jiems kažką nešiojo blizgančiose lėkštėse, uždengtose servetėlėmis, elgėsi taip pat santūriai, šnekėjosi negarsiai ir sėdėjo ne ilgiau kaip per paprastą vakarienę. Praėjus nuo tos vakarienės pradžios kokiai valandai, o gal kiek daugiau, ant laiptelių išėjo feldfebelis, kažką sukomandavo, ir iš atšlaimo staiga visi dingo kaip iššluoti — sulindo į palapinę. „Disciplina oho, kad juos kur galas!“ — pagalvojo tada Petrokas net su pavydu. Viršininko žodis jiems įstatymas, visi valgo, miega ir meldžiasi tiktai pagal komandą. Nėra ko stebėtis, kad nugali. Organizacija!

Štai ir suvalgė Keršę. Tai prisiminęs, Petrokas truputį pyko ant Scepanidos: reikėjo nesipriešinti, atiduoti jiems visą pieną, tegu būtų sau riję, jeigu taip jį mėgsta, kam reikėjo gudrauti? Ko gero, per tuos Scepanidos gudravimus ir liko dabar be karvės. Nors Petrokas suprato, kad ir taip galėjo atimti karvę — ne dabar, tai paskui, išvažiuodami. Žinoma, Keršę geriau reikėjo paslėpti. Bet kaip tu ją paslėpsi? Karvė ne višta, į dilgėles neįlįs. Be to, kas gi žinojo, kad jie taip nelauktai užgrius vienkiemį? Juk jų nebuvo net Viselkuose.

Iš lauko į kamara atėjo malonus, salsvas, rodos, net pažįstamas valgio kvapas, ir Petrokas ne iš karto suprato, jog tai kava. Na žinoma, dar per aną karą jis buvo girdėjęs, kad germanai rytą pirmučiausia geria kavą, o ne kokią nors girą, arbatą, kaip, sakysime, rusai. Petrokas niekada nebuvo ragavęs šito gėrimo ir dabar vaizdavosi, kad jis labai gardus. Beje, ką čia kava, kai druskos belikę trys saujos, kaip valgyti be druskos bulves? Nebegalėsi nuryti. Visur vien vargas!

Lauke pamažu švito, bet saulė nesirodė, tiktai ant stogo užčiojo smarkus vėjas, matyt, vakar diena ir pasibaigė geras oras. Po nakties senoje, aptrešusiomis kertėmis kama-

roje buvo šaltoka, paryčiu Petrokas net sužvarbo, susirietė po skrandą, nors ir keltis nesinorėjo. Viena akimi šnairomis žvilgtelėjo į čiužinėį palangėje — Scepanida lyg nebegyva susirietusi gulėjo po vatine, ir jis pamane: sielojasi dėl Keršės. Aišku, koks dabar gyvenimas be karvės? Be karvės bobai galas.

Jau taisantis jam keltis, kamaros duris kažkas smarkiai trūktelėjo iš priemenės, ir ant slenksčio pasirodė vokietis — tasai pikčiurna virėjas skersai pakreipta ant galvos pilote, už jo žiūrėjo jaunas akiniuotis. Petrokas kaipmat atsisėdo ant kubilų, ėmė apgraibomis ieškoti skrandos rankovės, o virėjas, nieko nesakydamas, blykstelėjo jam į akis žibintuvėliu ir ėmė sukinėtis po kamara, iš eilės pašvietė į apdulėjusius girnų akmenis, į lentyną, į didįjį kubilą kertėje; prišokęs prie aruodų, numėtė dangčius ir pasišviesdamas apžiūrėjo visus tris. Du buvo visai tušti, o trečiame buvo supilti gal trys pūdai miežių — kruopoms. Paskui, riktelėjęs „veg!“, puolė Petroką, tasai basas nulėkė ant šaltos aslos, o vokietis nusvaidė šalin visus jo drabužius, dangčius nuo kubilaičių, į kiekvieną pasižiūrėjo. Nežinia kokio velnio pasilenkė po girnomis, baltu žibintuvėlio šviesos lopiniu pasišvaistė po sienas, po kertes, švystelėjo net į lubas ir, nepasakęs nė žodžio, išlėkė į priemenę.

Petrokas pagaliau apsivilko skrandą, atsargiai uždarė virėjo paliktas atviras duris ir atsigręžė į pačią, kuri, nūnėrusi galvą, viskam abejinga, sėdėjo ant čiužinėlio.

— Ko jis čia dabar?

Scepanida gūžtelėjo pečiais, tylėdama apsisupo skarele, iš lėto apsivilko vatinę. Rodės, kad jos nė kiek nestebina tasai keistas vokiečio apsilankymas, vien tiktai akys sakė, kad ji įdėmiai klausosi visų iš lauko ateinančių garsų. Nieko nesuprasdamas, Petrokas pasižiūrėjo pro langelį. Vokiečiai, būriuodamiesi prie virtuvės, susijaudinę, net išsigandę apie kažką šnekėjosi, vienas kitas kažkodėl vaikštinėjo palei tvartą, po skiedryną. Ko jie tenai ieškojo?

— Matyt, ką pametė,— tarė Petrokas.

Nespėjus Scepanidai atsakyti, vokiečiai nuo virtuvės būriu patraukė prie pirkios, tankiai sutrepsėjo priemenėje, ir jau ne vienas, o trys iš karto įvirto į kamara. Ir prasidėjo...

Pikti, pagauti nesuprantamo įsiūčio, ėmė viską versti aukšty-
n kojom — rėčkas, kubilus, mėtyti ant vinių pakabintus
skudurus; priemenėje kojomis išžarstė krūvą bulvių, su
trenksmu numetė šalin skrynios dangtį ir kaipmat viską
išvertė, iškratė. Petrokas, susigūžęs prie durų, tylėjo, jo irgi
niekas nieko neklausė. Jis tiktai žiūrėjo, kaip išstypėlis,
plačiais batais apsiavęs vokietis piktai naršo krepšius, rėč-
kutę su kanapėmis, išrideno iš po kojų visus puodus. Pri-
šokęs prie Scepanidos, nustūmė ją šalin ir keliais pagrumdė
ant suolo patiestą čiužinį. Pažvelgęs pro langelį, Petrokas
pamatė, kaip keletas kareivių užlipo ant šalinės daržinėje
ir ėmė griozti tenai, mėtyti prie vartų pėdus.

— Ponai, ko ieškote? — kaip galima švelniau paklausė
Petrokas, teisybę sakant, į nieką nesikreipdamas.

Išstypėlis, dėbtelėjęs į jį bespalvėmis, šaltomis kaip
ledas akimis, kažką nesuprantamai suriko, ir Petrokas
daugiau nebeklausinėjo. Dar giliau įlindo į kertę, toliau nuo
durų, ir tyliai stebėjo, kas dedasi. Galų gale, viską baisiau-
siai išnaršę priemenėje ir kamaroje, vokiečiai išsinešdino
į atšlaimą ir tenai dar ilgai vaikštinėjo pasieniais, žiūrinėda-
mi į palėpes, į augančias už tvoros dilgėles, net į samanotą
kamaros stogą.

— Pakvaišo, ar ką? — stebėjosi Petrokas.

Tačiau reikėjo daryti šiokią tokią tvarką. Ėmęs stumdyti
į vietą kubilus, Petrokas staiga išgirdo pažįstamą stygų
garsą ir net nustėro — jau aptiko jo smuiką. „Ak tu, var-
geli!“ — pagalvojo, kone verkdamas dėl naujo nemalonumo,
bet ką jis galėjo padaryti? Gal pažais ir atiduos? Negi su-
laužys ir numes, bet kam jiems reikia to smuiko?! Vis dėlto,
nedaug tesvarstęs, jis išbėgo į priemenę kaip tik tuo momen-
tu, kada iš pirkios, palenkęs galvą su aukšta kepure, smar-
kiaai žengė karininkas, o iš paskos ritosi storulis feldfebelis.
Priemenėje vokiečiai susidūrė su Petroku, ir tasai, painio-
damasis iš susijaudinimo, prabilo:

— Pone karininke, atiduokite man jį... Smuiką... Jis
juk mano, nuosavas... Aš jį pirkau...

— Veg! — suriko, lyg rimbu kirto karininkas.

Keikdamas visą pasaulį, Petrokas atpakalias pasitraukė

prie kamaros, tyliai pravėrė duris. Nerimastingai suklususi, prie langelio stovėjo Scepanida.

— Nebėra smuikelio,— gailiai tarė Petrokas.— Koks čia velnias juos apsėdo?

„O atsitiko, matyt, kažkas negerai“,— pagalvojo Petrokas, išgirdęs atšlaimę griežtą komandą, ir pro langelį pamatė, kaip jie ėmė rikiuotis — į dvi eiles, su šautuvais rankose. Kai visi išsirikiavo — ir feldfebelis, ir Karla,— priešais rikiuotę liko tiktai karininkas, o šalia, prispaudęs prie šonų rankas, kažkoks priblokštas, išsitempė virėjas. Jo balta striukė irgi buvo sujuosta diržu, pasmukusiu nuo dviejų sunkių šovininių abipus sagties. Nunėręs galvą, virėjas nejudėdamas žiūrėjo priešais save į veją, ir, tik karininkui kažką riktelėjus, pakėlė siaurą, liguistai sublogusį veidą ir negarsiai dviem žodžiais atsakė. Karininkas nedelsdamas staigiai, neatsivėdėjęs tėsė jam per žandą, vokietis susverdėjo, bet iš vietos nepasijudino, net nepakėlė rankos apsiginti.

— Scepanida, Scepanida! Žiūrėk! — beveik išsigandęs sušuko Petrokas.— Tai stebuklas!

Tačiau Scepanida šiurpčiodama geriau susisiautė vatine ir atsisėdo ant čiužinio, o Petrokas, tarytum pamatęs įdomų kiną, žiūrėjo pro langelį į atšlaimą. Vokiečiai niūriai tylėjo, tylėjo ir mušti gavęs virėjas, jau irgi stovintis gale rikiuotės, o karininkas, susidėjęs užpakalyje pirštinėtas rankas, vaikščiojo priešais juos ir, kapodamas žodžius, kažką kalbėjo. Pasako, patyli, žengia tris žingsnius, sustoja, vėl pasako ir vėl tyli. Paniurę kareivių veidai rodė, kad jis kalba nelabai linksmus dalykus, tikriausiai bara. Petrokas ėmė suvokti, kad tenai kažkas atsitiko, ir, matyt, nusikalto virėjas. Apskritai kalbant, tai buvo įdomu, bet Petrokas ėmė truputį baimintis, kad tik toji bėda nepersimestų ant jo ir Scepanidos. Ko gero, viskas priklausė nuo karininko. Petrokas jau gerai žinojo, kad pats vyriausias čia tasai karininkas ir kad gero iš jo nėra ko tikėtis, o piktam darbui, kaip iš visko matyti, jis visada pasiruošęs.

Bet štai karininkas baigė pamokymus, rikiuotė išsisklaidė, kai kurie vokiečiai ėmė rūkyti, kiti nuėjo prie sunkvežimio. „Ar tik jau neišsinešdins visai“,— su viltimi pagalvojo

Petrokas. Bet, matyt, nešdintis jie dar neketino. Atšlaime tebestovėjo pilka palapinė, virtuvė, karininkas kažką pamataravo rankomis feldfebeliui, ir tasai staiga nukurnėjo laiptelių link. Petrokui širdis net krūptelėjo: ar tik ne čionai, į kamara?

Jis neapsiriko. Kamaros durys plačiai atsivėrė, ir feldfebelis lyg kokį šunelį pasivadino jį pirštu nuo slenksčio:

— Kom! Kom, kom...

— Aš?

— Ja, ja,— patvirtino feldfebelis.

Petrokas pasitaisė ant galvos kepurę ir išėjo paskui jį per priemenę į atšlaimą. Kareiviai jau sėdo į sunkvežimį, vienas paskui kitą iš eilės lipo per užpakalinį bortą, karininkas stovėjo prie atvertų kabinos durelių. Pro išlaužtą tvorą spragą feldfebelis įlindo į daržą ir, mindžiodamas ežioje runkelius, nukiceno į patį galą. Petrokas, nieko nesuprasdamas, kiūtino iš paskos.

— Kliozet nicht? — staiga sustojęs, paklausė feldfebelis.

— Kas? — nesuprato Petrokas.

— Kliozet nicht? Ferštei? Kliozet, kliozet? — neatlyždamas klausinėjo feldfebelis ir, pamatęs, kad šitaip nieko nepaaiškins, greitai atsitūpė ir aiškiai ištare: — A-a-a...

— A! — suprato Petrokas.— Šitas daiktas?

— Šitas daiktas,— pakartojo vokietis.— Daryt!

— Taigi... Jeigu kam reikia, tai...

Petrokas šį delikatų dalyką norėjo išaiškinti geriau, parodyti į tvartą, kuris dabar be jokios naudos stovėjo tuščias, bet feldfebelis jo nesiklausė ir savo trumpomis kojomis atmatavo tris plačius žingsnius prie serbentų krūmų palei žiogrį.

— Oficyrkliozet! — pasakė griežtai.— Dra! valianda liaikas. Ferštei? Suprasti?

— Ko čia nesuprasi,— dar kiek abejodamas atsakė Petrokas.

Ką gi, tai dar pusė bėdos — iškasti jiems išvietę; Petrokas net apsidžiaugė, kad viskas pasibaigė taip paprastai. O jau manė... Ir staiga net išsigando — kad šita duobė nevirstų jo paskutinio poilsio vieta.

Petrokas sugrįžo į atšlaimą ir skiedryne išsitraukė iš

po lentų seną surūdijusią lopetą. Kasti ji buvo nelabai smagi, bet per tris valandas gal ir iškas. Reikia iškasti, nes velniai žino, kas bus, jeigu nepadarys laiku.

Sunkvežimio motoras suūžė, matyt, visi jau sėdėjo kėbule. Norėdamas tuo įsitikinti, Petrokas vogčiomis žvilgtelėjo pro malkų rietuvės kraštą. Atšlaimas buvo beveik tuščias. Didžiuliais ratais rausdamas daržo žemę, po liepa grėžėsi sunkvežimis. Prie virtuvės buvo likęs tiktai Karla, o šalia ant suolo patvoryje sėdosi skusti bulvių Scepanida. „Na žinoma, visiems davė darbo“, — pagalvojo Petrokas, pastebėjęs priešais žmoną pusmaišį bulvių, matyt, pririnktų priemenėje. Sunkvežimis urgzdamas vis tolo, iš lėto važiavo į kelią, ir Petrokas su lopeta išėjo į atšlaimą, pajutęs širdyje šioki tokį palengvėjimą, kad nors trumpam atsikratė savo įnamių. Bet per anksti džiaugėsi — tarp palapinės ir pirkios langų stovėjo jaunas griežtas spuogotaveidis vokietis su šautuvu, ant kurio stirksojo blizgantis platus durklas. „Na štai, pastatė sargybinį, — suprato Petrokas ir iškart vėl sugrįžo į įprastą liūdno nerimo būseną. — Aišku, džiaugsmo čia nebesulauksi“, — pagalvojo, bet, jau žingsniuodamas per atšlaimą į daržą, išgirdo Karlos balsą iš virtuvės:

— Fater, kom!

Karla stovėjo prie didžiulio balto katilo ir, kai Petrokas priėjo arčiau, kilstelėjo dangtį. Katile buvo mėsos. Aiškus dalykas, kad nušautosios Keršės. Pačiupęs geroką gabalą, iš pradžių nunešė Scepanidai. Tačiau toji bjaurėdamasi papurtė galvą.

— Nevalgysiu.

Tada Karla atsigrėžė į Petroką, ir tasai paėmė iš jo rankų tą nemažą gabalą su kaulu. Mėsa gardžiai kvepėjo, kilo didelis noras valgyti, bet Scepanida iš patvorio su tokia panieka pasižiūrėjo į Petroką, jog tasai sutriko.

— Šitąjį... Gal paskui, pone Karla? Žinote, man geriau šitąjį... Parūkyti.

— Rūkyti! — suprato Karla. — Ja! Javol.

Jis išsiėmė iš kišenės paketį cigarečių, abu užsirūkė. Petrokas godžiai užsitraukė, o mėsą tebelaikė kairėje rankoje.

— Aš va šitą... padėsiu. Na, kad paskui, — parodė jis į mėsą ir į kamara.

— Ja, ja,— sutiko Karla.

Petrokas nuskubėjo prie priemenės, bet čia nuo palapinės ryžtingai žengė sargybinis.

— Halt! Ferboten!

— Ką?

— Halt! Curiuk! — metaliniu balsu riktelėjo tasai ir staiga užstojo kelią prie slenksčio. Jaunas jo veidas buvo kaip akmeninis.

„Ak tu, varge! — pagalvojo Petrokas.— Jau ir į pirkią nebeleidžia. Kaip dabar gyventi?“ Nebeleido net į kamara. Petrokas pamindžikavo atšlaime, iki nagų surūkė Karlos cigaretę. Karla, retkarčiais pažvelgdamas į jį bereikšmiu žvilgsniu, ėmė triūsti prie virtuvės. Patvoryje skuto bulves Scepanida. Tikriausiai, kad nieko nematytų atšlaime, ji pasisuko į virtuvę nugara.

Nieko nepadarysi, Petrokas padėjo mėsos gabalą ant metalinio katilo dangčio ir nuėjo į daržą. Reikėjo kasti karininkui išvietę.

Kasti iš pradžių buvo nesunku, lopeta lengvai smigo į minkštą daržo juodžemį, kurį Petrokas po truputį metė į patvorį. Bet paskui žemė pasidarė kietesnė, prasidėjo molis, čia jau reikėjo kirsti ir dar nepatogiai sukiotis su lopeta siauroje, ankštoje duobutėje. Nors rytas pasitaikė šaltokas ir vėjuotas, Petrokas greitai sušilo, atsisagstė skrandą. Iškasęs tikrai ligi kelių, jau pavargo ir pajuto, kad taip gali ir pavėluoti. Tikrai, jau buvo sugaišęs pusę skirto laiko, jei-gu ne daugiau. Po skranda sušlapo nugara, ir, norėdamas truputėlį dustelėti, Petrokas atsisėdo ant duobės krašto.

Tada jis ir išgirdo balsus atšlaime. Jie pasirodė pažįstami. Petrokas atsigrėžė. Iš už pirkios per runkelių vagas pas jį plačiai žengė Gužas purvinais batais, su šautuvu ant peties. Suglamžytas raištis baltavo nusmukęs žemiau alkūnės ant vis tos pačios rudosios odinukės. „Tai nelaimė!“ — nusiminęs pagalvojo Petrokas, jausdamas, kad artėja dar viena bėda. Policajus priėjo prie iškastos žemės ir nusimetė nuo peties šautuvą.

— Kasame? — tarė nepasisveikinęs.

— Taigi... Kaip matai...

— Ne tą kasi.

— Ką liepia. Mes dabar, žinai, viską pagal įsakymą.

— Na, tai klausyk mano įsakymo: eisi prie bulvių. Į Viselkus. Visus jau išvariau, vienas tu su boba likai.

„Dar naujiena! — pagalvojo Petrokas. — Kad jūs nusprogtumėt su savo bulvėmis!“ Nevalgęs eiti per tokią žvarbą visai dienai Petrokas labai nenorėjo, bet nežinojo, kaip atsakyti.

— O gal mus atleistumėte? A? Sveikatėlė, žinote, šitą jį... Šoną suka, taigi...

— Na, jau nešnekėk! — griežtai pertraukė Gužas. — Suka mat jam! Va kai nenukasim bulvių, tada vokiečiai galvas nusukinės. Įsakė: nukasti, kad neliktų nė bulvelės ir suvežti į stotį. Terminas — iki sekmadienio.

— Tai kad... Argi nebėra jaunesnių? — ėmė jaudintis Petrokas. — Bobų, mergų. Man juk jau šešiasdešimt metų...

— Greičiau, greičiau! — nekantraudamas stuktelėjo buože į žemę Gužas. — Be kalbų.

Kiek palaukęs, Petrokas ėmė lipti iš nebaigtos duobės. Jis labai nenorėjo eiti kažin kur, į Viselkų lauką, bet, matyt, reikės. Šitie tuo labiau neatstos. Šitie suras tave po žemėmis, ištrauks ir privers daryti viską, ką jiems lieps vokiečiai.

Pasiėmęs lopetą, jis paklusniai nuėjo paskui policajų prie pirkios, jausdamas, kaip iš nuovargio maudžia per pusiau, ir staiga pagalvojo: o gal taip bus ir geriau — toliau nuo šitų ištremptų, išgrobstyčių namų. Tenai nors tarp savų, nebebus to niukinimo ir patyčių. Kaip visada, jis jau mėgino ieškoti šiokių tokių naujos padėties pranašumų, nes kaipgi gyvensi, jeigu neprisitaikysi prie sąlygų? Taip, kaip nori, vis tiek nebus, tą jis žinojo tikrai.

Išlindę pro tvoros spragą, juodu atsidūrė atšlaime, kur jau tirštai rūko virtuvė, iš katilo kamuoliais virto garas. Karla tenai kažką maišė, o Scepanida, vis taip pat tyliai susikaupusi, skuto patvoryje bulves.

— Na, aktyviste, ar tu ilgai ten? — nekantraudamas užriko ant jos Gužas.

— Neragink, dar nepakinkyta, — ramiai atsakė Scepanida, smarkiai mesdama į kibirą nuskustą bulvę.

— Aš neraginu, aš įsakau. Imkite krepšius ir marš abu kartu su manim!

— O iš kur aš juos paimsiu?

— Namie pasiimk! Juk tikriausiai yra priemenėje krepšių?

— O kas mane tenai leis?

— Kaip kas? O sargybinis ką, neleis?.. Ei, drauguži! — kitu tonu, daug švelniau, kreipėsi Gužas į sargybinį. — Leisk aš pasižiūrėsiu. Krepšio reikia. Supranti, krepšio!

— Curiuk! — atrėžė sargybinis ir nusimetė nuo peties šautuvą.

„Tai gerai! — tyliai apsidžiaugė Petrokas. — Taip tau ir reikia: curiuk! O tu manei?“ Ir jis beveik meiliai pasižiūrėjo į tą bukasnukį sargybinį, kuris taip laiku ataušino pasipūtėlį policajų.

— Tai velniava! — susirūpinęs pasisuko Gužas. — Na, tai maišą pasiimk, kokį kibirą...

— Kur aš paimsiu kibirą? Šitie gi jų.

„Taip, Scepanidos plikomis rankomis nepaimsi! — gal pirmą kartą per daugelį metų žavėdamasis pagalvojo apie žmoną Petrokas. — Jeigu jau užsispirs, tai pašokinėsi. Ir aš čia tau nebepadėsiu. Priversk, jeigu moki!“

Per tas šnekas atšlaime jie ne iškart išgirdo, kaip didžiulis vokiečių sunkvežimis išsuko iš vieškelio ir privažiavo prie vartų. Jam dar nesustojus, iš kabinos kaip kamuolys riste išsirito feldfebelis; jo išraudęs veidas atrodė kažkoks pagyvėjęs; ar tai žadėjo gera ar bloga, sunku buvo pasakyti.

— Vas ist das? — riktelėjo feldfebelis, sustojęs priešais Gužą. Tasai negrabiai pamėgino atiduoti pagarbą, bet viską sugadino šautuvas, kurio diržas nepatogiai nusmuko nuo odinukės peties ir pakibo ant alkūnės. — Vas ist das? Kas yra tai? — jau piktai pakartojo feldfebelis. Įsisprendęs viena ranka, jis taip ir stovėjo prieš kerėplą ilgarankį Gužą — mažutis, storulis.

— Įsakyta prie bulvių, pone karininke. Kasti bulvių! — patikslino Gužas. — Kad nukastų iki sekmadienio.

— Vas ist das? — nesiklausydamas paaiškinimo, įtūžęs sukliko feldfebelis ir žengtelėjo prie policajaus.

— Aš gi sakau, pone karininke, įsakyta visiems eiti prie bulvių. Ponas burmistras...

— Vas ist das? — toliau kvotė feldfebelis, ir dabar

Gužas jau neteko žado. Išsitempęs, išsproginęs akis, tylėdamas stovėjo priešais vokiečių, kuris staiga šoktelėjo ir kažkaip labai mikliai skėlė jam porą kartų — per vieną ir per kitą žandą. Policajus atšlijo atgal su šautuvu, išskėsta letena prispaudė jį prie šono ir suglumęs ėmė mirkčioti, tikriausiai laukdamas daugiau antausių. Bet feldfebelis nebemušė, tiktai bakstelėjo trumpu pirštu vartų link. — Veg!

Ir, kai Gužas išsigandęs, o gal apsidžiaugęs, jau drožė iš atšlaimo, feldfebelis paniekinamai iškošė pro dantis:

— Smirdas policaišvain...

— Aha, gerai jūs jam. Netikęs žmogus, — nebeištvėrė Petrokas, labai patenkintas, kad taip atsitiko. Jis net drebėjo iš džiaugsmo, bet feldfebelis kažkaip keistai dėbtelėjo į senį, lyg pirmąkart jį matydamas, ir piktai prisimerkė.

— Oficyrkliozet fertig?

— A?

— Ten gatafa? — parodė į daržą.

— Kurgi bus gatava, jeigu šitas atsivilko, — susizgribo Petrokas, supratęs, ko klausia vokietis. Bet tuoju pat nutilo, nes pamatė, kad feldfebelis patykom taikosi užėiti iš šono, ir, nespėjęs kaip reikiant susigaudyti nuo skaudaus spyrio batu į užpakalį, trejetą žingsnių atšoko prie tvoros. „Ak tu dievuliau!“ — tiek tepagalvojo Petrokas ir lyg nupliktas išlėkė pro spragą į daržą.

11

Scepanida pati nebežinojo, kaip išgyveno tą baisų paryčio metą, kada vokiečiai krėtė namus, vertė visus rakandus. Kad naktį jos niekas nematė, jau buvo aišku, bet nuo to širdyje nelengvėjo, lindo visokios mintys. Juk šautuvas prapuolė kaip tik čionai, vienkiemyje, ir tai tikriausiai buvo pakankama priežastis nuožmiai nubauti šeimininkus. Keista, kaip vakar naktį, pagauta nesuvaldomo troškimo keršyti, ji apie tai nepagalvojo. Užtat paryčiu nuo šitokių minčių jai pasidarė baisu.

Bet kol kas viskas baigėsi gerai, vokiečiai išsinešdino

dirbti, prie virtuvės liko tiktai Karla, ir jai buvo liepta jam padėti: iš pradžių skusti bulves (tris pilnus kibirus), paskui sumazgoti porą tuzinų plokščių katiliukų su dangteliais. Karla dar liepė smėliu nušveisti du suodinus katilus ir, be to, išskalbti kažkokių virtuvės skudurus karštame vandenyje su muilu. Visa tai ji darė tyčia neskubėdama, be jokio noro ir, atsitokėdama po rytinio išgąščio, pamažu vis labiau nerimavo dėl paršelio: kaip jis tenai? Reikėjo pašerti, nes išalkęs ims garsiai žviogti, kas nors aptiks ir išleis arba pavogs, kas tada beliks ūkyje?

Tačiau Karla neleido pasitraukti nuo virtuvės nė per žingsnį, surasdavo visokio darbo, ir ji neatsikalbinėdama dirbo. Pietauti į vienkiemį vokiečiai neatvažiavo, gal atsirado kokia netvarka prie tilto, o gal atidirbinėjo už vakarykštę dieną. Parvažiavo prieš temstant ir iškart apspito virtuvę, visi išvargę, išalkę ir sužvarbę nuo vėjo. Karininkui išvietę darže Petrokas jau buvo iškasęs ir tvėrė statiniais, o ji spruko nuo virtuvės į priemenę, ir sargybinis pasitraukė į šalį — dabar jau leido į kamara.

Scepanida įėjo ir pasislėpė, nes bijojo maišytis jiems po akių, vis nuogąstavo: o jeigu staiga kas sužinos arba supras, kad tai ji paėmė šautuvą. Kad ne reikalas, būtų nė nelindusi iš tos kamaros, kur dabar jai buvo prieglobstis ir slėptuvė ir kur nuo ryto visi daiktai gulėjo išvartyti, išmėtyti. Petrokas tebedirbo darže, todėl pati sukaišiojo į kampus rėčkas, rakandus, sukabino sienose ant vinių drabužius. Žvarbi rudens diena vakarop visai pasigadino, ėmė druokti lietus, vokiečiai nedaug tevaikštinėjo po atšlaimą, o kažkaip greitai pasiėmė prie virtuvės savo katiliukus su mėsa ir sulindo į palapinę.

Atėjo vakaras.

Kai atšlaimas ištuštėjo, Scepanida sudėjo iš auseklio į katiliuką likutį seniau virtų bulvių, truputį apibarstė sėlenomis, pasižiūrėjo pro langelį. Atšlaimas ir sodyba greitai skendo niūkioje rudens prietemoje, prie virtuvės nieko nebebuvo, tiktai Karla, kuris, užsimaukšlinęs ant galvos įstrižą dėmėtos skraistės vaurą, darė tenai tvarką. Pridengusi katiliuką vatinės skvernu, ji žengė iš priemenės, bet čia iškart sutiko sargybinių — nebejauną ilganosį vokietį, užsitraukusį

ant ausų šlapią pilotę. Jisai stovėjo pastogėje prie pat durų ir staiga atkišo koją priešais slenkstį.

— Es ist ferboten! Negalima!

— Negalima?.. Štaip kaip...

Ji nepradėjo nei prašyti, nei maldauti — pirkioje piktai gargėjo feldfebelis, vadinasi, neleisti į atšlaimą buvo įsakęs jis arba karininkas. „Kad jūs kur visi išstiptumėte!“ — mintyse tarė ji ir sugrįžo į kamara.

Pastačiusi katiliuką prie slenksčio, atsisėdo ant čiužinio ir taip sėdėjo, kol į kamara įslinko Petrokas. Nuo jo padvelkė šalta drėgme, nors pats visai neatrodė sužvarbęs ar pavargęs, greičiau linksmas ir patenkintas.

— Boba, gyvenam! — neįprastai gyvai prabilo jis tiesiai nuo slenksčio.— Padariau tupyklą, na, šitą klozetą... Karininkas pagyrė.

— Gal išplūdo?

— Ne, pagyrė, dievaži. Per petį taip patapšnojo. Gut, pasakė.

— O, kaip tu įsigerinai,— kandžiai tarė Scepanida, o pati nusistebėjo: rado kuo džiaugtis.

— Nieko aš neįsigerinau, kad juos kur velniai griebtų! — jau pašnabždomis prabilo Petrokas.— Va, sakau, gal smuiką atiduos.

— Neatiduos,— atsakė ji.— Ne todėl paėmė.

— O kam jisai jiems? Smuikuoti juk nemoka.

— O gal moka.

— Jeigu mokėtų, jau smuikuotų. Aš žinau.

— Na, tai eik. Prašyk,— tarė ji, galvodama apie ką kita.

Paršelis tikriausiai prapuls, tiesiog nustips per tokią žvarbą, jeigu anksčiau nepadvės badu tame barsuko urve. Bet ką daryti? Nebent pasiprašyti iš namų koku reikalu, gal išleisti? Bet kokią sugalvoti dingstį, kad patikėtų, ji niekaip nesumojo ir, sukdamą galvą, svarstė toliau.

— Ogi ir nueisiu,— pasidrąsino Petrokas, tačiau nepajudėjo iš vietos.

Tada Scepanida prisiminė savo dar neiššaudytas vištas, kurios greičiausiai kur nors pasitraukė iš namų, o gal išsilakstė po daubą. Dieną triūsdama prie virtuvės, vogčiomis vis dairėsi į užkaborius, ar nepasirodys kur kokias. Bet nepasirodė nė viena, kažkur sulindo ilgam.

— Paprašyk tenai, kad išleistų vištų paieškoti. Vištas, sakyk, vakar išvaikė, reikia suvaryti.

— O ką? Galima. Na, dieve padėk!

Tamsoje nebuvo matyti, bet ji žinojo, kad Petrokas persižegnojo ir nedrąsiai pravėrė duris. Paskui negreitai, gerokai palaukus, iš priemenės pasigirdo tylutėlis beldimas į pirkią, ir Scepanida ėmė jaudintis: velniai žino, kas dabar bus? Kad tik gyvas sugrįžtų josios Petrokas.

Regis, į pirkią įsileido, ir jis prapuolė tenai ilgam. Ji laukė, klausėsi, bet beveik nieko nebuvo girdėti, tik tai retai sakomi nemūsiški žodžiai, iš kurių nieko negalėjai suprasti. Paskui staiga plonai, švelniai suskambo viena smuiko styga, kita, trečia, jų garsai darniai susiliejo į melodiją, ir ji pažino Petroko muziką. Kam nors kitam senis buvo ne itin gabus, bet smuikuoti mokėjo, tai ji žinojo. Nejaugi atiduos, liūdnei apsidžiaugusi, pagalvojo Scepanida. Tačiau Petrokas vis negrįžo, užtat iš pirkios ėmė dainingai plaukti liūdna kadaise jos mėgstamos „Kupalinkos“ melodija. Scepanida klausėsi, klausėsi, slopindama vis stiprėjantį širdyje kažkokį graudulį, ir nebeištvėrė. Iš akių viena po kitos nuriudėjo keletas ašarų, ji greitai jas nusišluostė nuo veido šiurkščios skarelės kampu ir susigūžusi vėl ėmė klausytis. Petrokas griežė skambiai, labai atsidėjęs, kaip kitados per vakarėlius Viselkuose, Zamošėje, Guščuose kartu su cimbolistu Lauriku. Kai baigė, tenai vėl pasigirdo šneka, bet greitai nutilo, ir vėl suskambėjo naujas motyvas, daina apie Volgą, kuri buvo dainuojama prieš karą. Buvo girdėti, kad kažkas net pritaria svetima kalba, bet dainuoja baisiausiai falšuodamas. Scepanida vis klausėsi, ir jos nesąmoningas susižavėjimas muzika ėmė užleisti vietą apmaudui, net pykčiui — kam jįsai jiems griežia? Rado ką linksminti muzika! Negalėjo atsisakyti, ar ką? Būtų pasakęs: nemoku, ne mano smuikas, svetimas. Bet ne, apsidžiaugė: pagyrė karininkas už tupyklą, tai dabar gal parsisamdys jam griežti, kai tasai tenai tupės. Na, tegul tik sugrįžta!.. Jeigu vėl negaus dar vieno spyrio į užpakalį.

Tačiau laikas slinko, o spardytis tenai niekas nesispardė: smuikavimas vokiečiams iš tiesų patiko. Petrokas griežė ilgai, po dainų ėmėsi šokių ir išgrojo jiems ir „Kazačoką“, ir

„Levonichą“, ir krakoviaką. Scepanidai net pasigirdo, jog tenai porą kartų paplojo katučių ir kažkas pasakė „bravo“ ar panašiai. „Žiūrėk tu man! — stebėjosi Scepanida.— Na, palauk, aš tau parodysiu, kaip pataikauti šitiems krankliams!“

Gal tiktai po kokios valandos bilstelėjo durys — vienos, kitos. Petrokas sugrįžo į kamara ir jau prie slenksčio pasakė tyliai, bet visai patenkintas:

— Na, aš gi sakiau...

— Atidavė?

— Atidavė štai, o tu netikėjai.— Jis kyštelėjo kažką tamsoje, ir ji ne iš karto užčiuopė ploną smuiko grifą.

— O dėl vištų ar paklausei?

— A, dėl vištų... Pamiršau. Žinai, kad pamiršau... Bet su jais nelabai ten pasišnekėsi.

Ji nesmarkiu mostu mestelėjo smuiką ant girnų, tas kukštelėjo į kažkokį nekietą daiktą ir atšoko, tykiai sudūzgė stygomis. Petrokas išsigando:

— Ką tu? Ką tu čia dabar, šitąjį?..

— Aš nieko. Tai tu, kaip matau, greitai būsi šitąjį,— pusbalsiu, bet piktai prabilo ji.— Prisidailino, griežia. O kam tu grieži, ar pagalvojai? Gal jie tavo vaikus nužudė. Kur tavo dukrelė? Kur sūnus? Kelintas mėnuo jokios žinelės, gal kur po žemėmis, o jisai griežia jiems!

— Na, o ką padarysi? Liepė! Na ir griežiau. Užtat atidavė.

— Atidavė! Gal dabar kas vakarą jiems smuikuosi?

Petrokui nespėjus atsakyti, kažkur visai netoli pirkios padrioksėjo šūvis, kuris labai skardžiai nuaidėjo nakties tyloje. Lauke iškart suklego daugybė balsų — nerimastin-gai garsiai, vokiškai. Pirkioje bilstelėjo durys, visi išlėkė į tamsų atšlaimą, staiga vėl pasigirdo neramus rėkavimas ir vėl du kartus paeiliui supoškėjo šūviai. Scepanida sėdėjo nei gyva, nei mirusi, nebesuprasdama, kas dedasi, kas ir ką tenai šaudo, kai staiga virš pirkios ir atšlaimo akinamai, lyg elektra, sutvisko šviesa; pro langelį lyg žaibas įspindo šviesos pluoštas, greitai nubėgo per aslą, per rėčkas, per Petroką, kuris nustėręs laikė rankose raudoną smuiką, ir staiga užgeso ant sienos prie pajuodusios lubų sijos.

— Raketa,— liūdnai tarė Petrokas.— Kas gi čia darosi? Sudegins...

Ji taip pat nežinojo, kas tenai darosi, ir, nieko nematydama, baimingai klausėsi to nesuprantamo šurmulio netoli namų. Riksmas, triukšmas lyg ir tolo nuo pirkios, daubos link, per žemę tapsėjo batai, tenai, jau gerokai toliau, pokštelėjo dar keli šūviai. O kai netrukus vėl švystelėjo raketa, jos tolimo spindesio atšvaitai mirguliuodami per liepų šakas nusliuogė į apačią, kur stovėjo gremėzdiškas sunkvežimis. „Ką jie tenai pamatė? — apimta baimės, spėliojo Scepanida. — Nejaugi paršelij? Gal išlindo, parbėgo, dabar tikrai nušaus“.

Nebeištvėrusi ant čiužinio, ji atsiklaupė prie langelio ir ėmė žiūrėti į tamsų atšlaimą. Paskui pamėgino išeiti, bet iškart sugrįžo prie langelio; suprato, kad dabar lauke rodytis negalima: dar gali nušauti tamsoje. Vėl ėmė klausytis, kaip rėkauja vokiečiai, kaip sunerimę laksto palei daubą, o gal darže jau anapus sodybos. Tenai pokštelėjo dar keli šūviai ir nuaidėjo garsi kapota komanda.

— Dieve tu mano! Kas gi čia dabar? — nebegalėdamas nieko suprasti, klausinėjo Petrokas.

— Tyliau tu! Klausykis...

Na žinoma, ką gi daugiau jie galėjo daryti — tiktai sėdėti ir klausytis. Pagaliau, kai tenai kiek aprimo, ji, vis dar apimta begalinio nerimasčio, išgirdo trumpą pokalbį šalia priebučio: kažkas paklausė sargybinių, ir tasai ištarė tiktai vieną suprantamą žodį „banditen“. „Bet iš kur čia galėtų atsirasti banditų? — nusistebėjo ji.— Gal iš miško užpuolė vokiečius, nes tie labai smarkiai puolė į daubą? Bet kodėl tada negirdėti šūvių iš tos pusės, iš daubos?..“

— Kas bus, kas bus? — tebeaimanavo Petrokas, ir ji tyliai atsiliepė:

— Kas bus, tai ir bus. Argi nežinai?

— Kad tik nepadegtų namų.

— Gali ir padegti,— sutiko Scepanida.— Jie viską gali.

Jai pasirodė, jog kažkas nubėgo pasieniu už kamaros į atšlaimą arba prie palapinės, tenai vėl pasigirdo balsai, bet dabar jau ramesni, ir kažkas atbėgęs, garsiai tapsėdamas per žemę, vėl dingo. Šaudyti nebešaudė, nors dar keletą

kartų sušvito raketos, jų tolimi atšvaitai atšliaužę trumpam išsklaidė tamsą atšlaime ir kamaroje. Ji išvydo baltą kaip drobę Petroko veidą; rankose senis laikė dabar niekam nereikalingą smuiką, lyg nežinodamas, kur su juo dėtis.

— Pareina!!!

Petrokas tamsoje visas tiesiog įsitempė, ji kone fiziškai tai pajuto, o paskui jau ir pati išgirdo dar tolimą šneką, sujaudintus vokiečių balsus. Balsai artėjo — būrelis, o gal visi kartu kareiviai grįžo atgal į sodybą. Taip, grįžo — balsai pasidarė aiškesni, kartais juos pertraukdavo vienas garselis. „Matyt, feldfebelio“, — pagalvojo Scepanida ir vėl ėmė klausytis. Ne, tai buvo kitas balsas, jis kažką aiškino, o gal teisinosi.

Netrukus takelyje už kamaros ir skiedryne sutapsėjo sunkūs žingsniai, atšlaime sužybsėjo keletas žibintuvėlių, kuriais vokiečiai švietėsi kelią. Jie sugarmėjo į atšlaimą, regis, visi pulku ir sustojo viduryje. Kažkas nulėkė į pirkią („Licht, licht!“), ir lange suspindo elektros lemputė — uždegė šviesą.

Scepanida stovėjo prie langelio jau tikrai žinodama, kad tuojau paaiškės kažkoks labai nemalonus jai dalykas, bet to, kas iš tiesų atsitiko, nenujautė. Pro seną aprūkusį langelio stiklą nedaug ką tematė miglotoje atšlaimo tamsoje, nebent tai, ką buvo iš pirkios apšvietusi elektra. Ji pamatė, kaip vokiečiai atvilko ir padrėbė ant vejų kažkokį sunkų daiktą, o patys, susispietę aplinkui, ėmė linksmai šnekėtis. Vieni juokėsi, kiti susijaudinę kažką šūkalojo. Pro jų nugaras ir pilotes viduryje buvo matyti tikrai blizgančiu apsiaustu apsivilkusio karininko aukšta kepurė. Prie kojų ant žemės baltavo žibintuvėlio šviesos lopas.

— Kažką nušovė, — tyliai tarė Scepanida Petrokui, kuris prisigretinęs irgi žvilgčiojo pro langelį. Bet, nespėjus jam ką nors pamatyti, priemenėje pasigirdo bildesys, ir blausus žibintuvėlio spindulys, paklaidžiojęs po kamara, apžilpino juodu ant čiužinio palei langelį.

— Fater, kom! Žiūrėti ain bandit! Pažinti ain bandit, — pasakė ir iškart patikslino feldfebelis.

Petrokas eidamas persižegnojo ir pasuko prie durų; Scepanida pasiliko tamsoje, bet pro langelį nebežiūrėjo. Lyg

suakmenėjusi, ji stovėjo vidury kamaros, jau žinodama, kad įvyko baisus dalykas, ir kaip nuosprendžio laukė, kada pasitvirtins jos nuojauta.

Kai netrukus Petrokas sugrįžo, Scepanida jo neklausė — kas. Būtų buvusi labai dėkinga, jeigu tasai nebūtų nieko pasakęs, tiesiog patylėjęs iki ryto. Bet Petrokas buvo ne toks, nemokėjo ilgai tylėti, slėpti, kas atsitiko, ir, vos uždaręs duris, išgąstingai sušnibždėjo:

— Janką nušovė!

Jausdama, kad tarytum griūva kažkur į tamsą, Scepanida tylėjo, jai skaudžiai nusmelkė širdį, o Petrokas, matyt, supratęs tylėjimą kaip nepasakytą klausimą, tuojau pat paaiškino:

— Na, tą piemenuką. Iš Viselkų.

Kad iš tiesų nepargriūtų, ji apgraibomis užčiuopė čiužinio kraštą ir iš lėto susmuko ant jo.

Jos sąmonė iš tiesų tarytum lėkė, puolė kažkur iš tos kamaros ir tos baisios nakties, ji tiesiog nebejautė savęs tame griūvančiame pasaulyje, kuris aplink ją vis siaurėjo, mažėjo ir, rodės, tuojau pat užsitrenks kaip spąstai. Žinojo, kad galas artėja greitai, nesulaikomai, ir galvojo tiktai: už ką? Ką ji padarė ne taip, prieš dievą ir sąžinę, kodėl tokia bausmė užgriuvo ją, žmones? Kodėl į šį, jau ir taip sunkų gyvenimą įsibrovė šitie atėjūnai ir viską apvertė aukštyn kojom, atėmė iš žmogaus net mažiausią ateities viltį?!

„Kodėl ir už ką?“ — vis klausė ji pati save, bet atsakymo nesurado, ir todėl mintys grįžo atgalios, į senų išgyvenimų gelmes. Už sienos atšlaime pamažu nurimo, nustojo bildėję sunkūs kareivių batai, tik retkarčiais pasigirsdavo vokiška šoka, bet ji nebesiklausė tų atgrasių žodžių, širdyje ėmė namintis ir jau regėjo kitus laikus, girdėjo kitus balsus žmonių, lydėjusių ją visą gyvenimą. Gal tiktai jie dabar ir teikė paguodos, jeigu šiame pasaulyje dar galėjo būti bent truputį paguodos, bent kiek paguosti...

Vienkiemyje tą dieną niekas nevakarieniavo: Scepanida laukė iš mokyklos vaikų. Petroko nuo ryto nebuvo namie — švintant kartu su kitais vyrais išvežė į stotį savanoriškas duokles ir sugrįžti turėjo naktį. Kaip tyčia pasidarė baisiai slidu — prieš tai gal tris dienas buvo atlydys, visur patižo, iš dangaus smulkiai lynojo, o rytą spustelėjo šaltis — laukai, kelias, medžiai apsitraukė ledo pluta; viena liepos šaka nebeišlaikiusi nulūžo ir apledėjusiomis šakelėmis pakibo virš sniego. Pro atitirpusį langą Scepanida už tos šakos pamatė lauke žmogų, kuris greitai bėgo keliu iš Viselkų, kartais stabtelėdavo ir lygiai pačiuoždavo rogių pravėžomis, mataruodamas ilgomis sermėgos rankovėmis. Kai žmogus perbėgo per vieškelį ir pasuko į vienkiemį, Scepanida pažino, kad tai Viselkų berniokas Patapka. Patapka buvo peraugėlis, žiemą mokyklos nelankė, nes neturėjo apavo ir kiauras dienas sėdėdavo ant suolo pirkioje, kurios pusę buvo užėmusi kaimo taryba,— net išsižiojęs, visada klausydavosi, ką šneka vyrai. Jeigu prireikdavo ką pašaukti, kaimo tarybos pirmininkas vienaakis Levonas Bagacka siųsdavo Patapką. Berniokas nelabai norom, bet eidavo arba tekinas bėgdavo, kur pasiūstas, ir sugrįžęs vėl atsisėsdavo palei slenkstį, vėl smalsiai klausydavosi, ką šneka vyresnieji.

Kiek pasižiūrėjusi pro langą, Scepanida pastatė į kertę ratelį, pasitaisė skarelę. Jau buvo aišku, kad Patapka lekia į vienkiemį ne šiaip sau, o su kažkokiu reikalu. Pastaruoju metu Viselkuose kone kas vakarą rinkdavosi sueigos, nes po Trijų karalių kaimo aktyvistai ir atvažiavę iš rajono įgaliotiniai norėjo suagituoti žmones į kolūkį. Bet nieko iš to neišėjo. Užvakar prasėdėjo visą naktį, ginčijosi, barėsi, išsiskirstė jau švintant, o į kolūkį užsirašė tik tai šeši ūkininkai.

Žiūrėdama į Patapką, Scepanida pagalvojo, kad, matyt, ir dabar jis bėga šaukti į susirinkimą. Vadinasi, raštingumo kursų šiandien nebus. Jai pasidarė kiek gaila, nes šiandien, kaip niekada anksčiau, gražiai prirašė sąsiuvinio puslapį ir žodžiai gal pirmą kartą šią žiemą išėjo gana dailūs, beveik visi lygūs, tikriausiai mokykloje ją pagirtų. Aną kartą moky-

toja papeikė už netvarkingumą — buvo tamsoka, rašė jau sugulus vaikams, spingsulėje baigėsi žibalas, o Petrokas užkrosnyje vis burbėjo, kad nelaiku užsimanė mokytis rašto, reikia miegoti. O dabar, viena likusi namie, atsisėdo prie nukraustyto stalo ir neskubėdama išvinguriavo: „Mes darome mašinas, mes kuriame kolūkius“. Bet, ko gero, šiandien pamokų nebus.

Tuo tarpu priemenėje trinktelėjo durys, ir, nenusibraukęs kojų, į pirkia įgriuvo Patapka — aukštas išblyškęs pusbernis, virve susijuosęs lopytą didžiulę sermėgą. Nepasisveikinęs, tiktai šnirpstelėjęs porą kartų raudona varvančia nosimi, susniaukrojo:

— Teta, tenai Levonas šaukia.

— O kas, sueiga?

— Ne, ne sueiga. Varguomenės komitetas bus.

— Dabar?

— Aha.

— Apsitvarkau ir einu,— atsakė Scepanida, kiek sugluminta šitokios naujienos. Nuo rudens varguomenės komitetas nebuvo susirinkęs, sakė, jog rinks naują. Bet štai, matyt, atsirado kokių reikalų ir senajam.

Patapas dar kartą sušnirpštė nosimi, pasitaisė ant galvos persikreipusią avikailio kepurę ir išsmuko pro duris. Prieš uždarydamas, kaukstelėjo į slenkstį didžiulių batų kulnais, ir Scepanida pažino — tai buvo Levono batai. Pats Levonas dabar tikriausiai sėdėjo kuo toliau užlindęs į užstalę, pasibrukęs po suolu kojas, kad niekas iš atėjusių nepamatytų pirmininko baso. Apavo labai trūko ir vienkiemyje, buvo tikra bėda: ir sau, ir vaikams nei nusipirksi, nei pasisiūsi. Visai šeimai vieni sulopyti veltiniai, kuriais šį rytą apsiavė į kelionę Petrokas, ir jai reikėjo dabar autis šliurpėmis. Bet saviimi ji nelabai rūpinosi — jukėjo ne į cerkvę, o jeigu jau varguomenės komiteto posėdis, tai ko tenai sarmatytis. Kad tik būtų šilta kojoms.

Ji greitai susirengė, užsisegė naujesnį vilnonį sijoną, apsigobė švaria, balta, taškuota skarele, dailiau susirišo šlerpių apyvarus. Ko čia daug čiustytis: nebejauna, nors dievas sveikatos nepagailėjo, bet jau keturiasdešimt metų — boba, ne kokia dvidešimtmetė. Nuo vinies prie slenksčio nu-

sikabino savo svarbiausią drapaną — išsiuvinėtu priekiu, nors ir nebenaują, bet dailią ir šiltą skrandutę, tinkamą bet kokiai išeigai. Pirkios nerakino, nes greitai turėjo pareiti iš mokyklos vaikai, gal dar sutiks juos kelyje. Mokykla buvo netoli, tuose pačiuose Viselkuose, kur iš vienkio ėjo siaurasis rogių keliukas. Scepanida vis žvilgčiojo į priekį, ar nepasirodys jos du vaikučiai: Fenečka ėjo į trečią klasę, o Fedzia į antrą. Bet vaikų nebuvo matyti, o kelias — slidus slidutėlis, kaip stiklas. Kad nepargriūtų, Scepanida gerai žiūrėjo po kojomis, žengė atsargiai ir susirūpinusi galvojo, kas gi dabar bus tenai, tame komitete?

Bet jeigu šaukia, vadinasi, kažkas tikrai bus.

Vakar naktį, jau paryčiu, nežmoniškai prirūkytoje kaimo tarybos pirkioje užvirė tokia košė, kad, jos supratimu, geruoju nebegalėjo baigtis, būtinai turėjo kažkas atsitikti. Viskas prasidėjo taip: ir vyrai, ir įgaliotinis, ir kaimo tarybos pirmininkas Levonas sėdėjo labai susijaudinę; kol jie rinko prezidiumą, balsavo, tvirtino darbotvarę — dabar vis tą pačią nuo Kalėdų, — pirkioje tvenkėsi, augo kažkoks nerimas, net grėsmė. Kai prabilo rajono įgaliotinis Kasmačovas, visi nunėrė galvas, nudelbė akis, klausėsi ir tylėjo. Kasmačovas kalbėjo sklandžiai, daugiau apie politiką, papasakojo, kaip gerai ėmė gyventi kolūkiečiai kažkokiam kaime prie Lepelio: antri metai gausūs derliai, statosi klubą, laukuose dirba du traktoriai, įsigijo kulią, javų pjūvį. Gana jiems, viselkiečiams, laikytis įsitvėrus savo siaurų rėželių, gana vargti ir skursti, kai Tarybų valdžia teikia tokių galimybių, padeda varguoliams ir sąmoningiems vidutiniokams. Visa šalis sutartinai stoja į kolektyvizacijos vėžes, tad argi gražu jiems atsilikti? Kasmačovas kalbėjo išmaningai, ragino susiprasti vidutiniokus, kurie turi išvien su varguomene eiti prieš buožes ir jų pakalikus. Žodžius parinkinėjo protingus, gerus žodžius, pats irgi atrodė protingas, išmintingas žmogus. Jis iš tiesų buvo nekvailas vadovas: prieš imdamas dirbti rajone, keletą metų dėstė istoriją mokykloje ir, sako, buvo puikus mokytojas. Juo visi tikėjo. Bet Viselkų žmonėms vien tikėjimo neužteko, jiems reikėjo savo akivaizdaus pavyzdžio. O tokio pavyzdžio, kurį kiekvienas galėtų pamatyti, netoliese kaip tikrai nebuvo.

Šalia Kasmačovo, sunkiai užsigulęs krūtine ant stalo, sėdėjo Levonas Bagacka su siauručiu juodu raiščiu įstrižai kaktos. Levonas buvo savas, viselkiškis, daugiavaikis, mažazemis ir, kaip ji su Petroku, dėl neturto gavęs dvi dešimtines Jachimovščinos žemės. Akies Levonas neteko per karą, kažkur prie Vyslos, kai kapojosi kartais su dviem lenkų ulonais. Ten jam smarkiai kliuvo, vos atsigavo ligoninėje ir pargrižo namo invalidas — sužalota koja, be akies ir be dviejų dešinės rankos pirštų. Gražiai kalbėti Levonas nemokėjo nė kiek — kai šnekėdavo, rodės, ne žodžius taria, o sunkiausiai akmenis lauke ritina, ir laimėdavo dažniausiai savo charakteriu, atkaklumu ir užsispyrimu. Kai Kasmačovas baigė kalbėti, susirinkusieji šiaip taip, nes daug kas nepakėlė rankų, nubalsavo steigti kolūkį, bet kai reikėjo rašyti, viskas sustojo. Tada Levonas nevikriai, apsilvilkęs skranda, atsistojo užstalėje virš galutinai aprūkusios lempos, pakėlė ranką ir pasakė:

— Jeigu taip, aš pirmas. Tegul! Ir kviečiu, kad mano pavyzdžiu pasektų Scepanida Bagacka.

Tai jau buvo kažkas nauja. Praeitus kartus Levonas irgi rašėsi pirmas, bet sekti savo pavyzdžiu neragino, po jo rašėsi Scepanida, demobilizuotas raudonarmietis Antosis Nedaseka, bežemis Vasilijus Gančarikas. Paskui jau stodavo pertrauka. Daugiau niekas nesirašydavo, sėdėdavo tylėdami, rūkydavo. Vėl kalbėdavo įgaliotinis, piktai keikdavosi Levonas, kad žmonės tokie nesusipratę, ir vėl viskas niekais.

Dabar Scepanida pasienyje pakilo nuo suolo ir pasakė sutinkanti stoti į kolūkį.

— O ką kvieti pasekti savo pavyzdžiu? — nekantraudamas įsmeigė į ją savo vienintelę akį Levonas.

Scepanida truputėlį sutriko. Tačiau, stovėdama palei suolą ir žiūrėdama į palinkusias vyrų nugaras, į pasišiaušusius, žilus, praplikusius pakaušius, į metų naštos, darbų ir šito nelaukto rūpesčio prislėgtus pečius, į skrandas, rudines, sulopytas sermėgas, sumojo: iškviesti reikia tą, kas tikrai rašysis ir pats dar paragins tokį, kuriuo galės pasekti kitą. Iš pradžių norėjo paminėti Karnilą, kuris dabar sėdėjo per tris žmones ir kaip tik žvilgtelėjo į ją, bet kažkaip šnairomis, pro gauruotą skrandos apykaklę,— tame jo žvilgsny-

je nebuvo jokio pritarimo, greičiau tik baimė, priešiškusmas. Scepanida sutriko.

— Na, kviečiu Ladzimirą Bagacką,— tarė ji po valandėlės, net nepagalvojusi, ar taip bus gerai ar nelabai.

Ladzimiras buvo ne pats didžiausias kaimo varguolis, bet ir ne turtingas, žemės turėjo gal kokia dešimtaine daugiau už ją su Petroku, kartu su jo jaunesniąja dukteria Aniuta Scepanida vaikščiojo į raštingumo kursus ir sėdėjo viename mokyklos suole.

Aukštas, prakaulis, trumpoka rudine apsivilkęs Ladzimiras pakilo nuo suolo, drebančia ranka persibraukė ūsus. Labai nenoromis, lyg sunkiai susirgęs, kažką išstenėjo, ir draugai prezidiume suprato, kad tai sutikimas įstoti. Paskui taip pat ilgai, niekaip nesiryždamas, galvojo, ką galėtų paraginti pasekti savo pavyzdžiu, ir pagaliau paminėjo Antosį Nedaseką. Dar jaunas, žvalus ir judrus Antosis iškart sutiko ir paragino kaimyną iš kitapus gatvės — Ivaną Gužovą, kurį kaime visi vadino tiesiog Gužu.

„Lyg ir pajudėjo iš vietos“, — pagalvojo Scepanida ir net apsidžiaugė, kad Levonas sumanė tokį puikų būdą, kaip įsteigti kolūkį. Juk viskas taip paprasta: vienas paskui kitą, vorele, aktyvisto, kaimyno, svainio pavyzdžiu. Vis dėlto šitaip linksmiau ir drąsiau, tai ne pulti vienam ir paskui sukti galvą, spėlioti: o jeigu kiti nepanorės, nepritars, ir tu pasiliksi kaip koks kvailas išsišokėlis, nes vargu ar laimėsi, eidamas prieš visą kaimą. Vis dėlto šitas dalykas, nors ir viliojantis, kai pasižiūri apskritai, nors ir valstybinis, protingų žmonių sumanytas, yra juk naujas, šitame krašte nematytas, niekieno neišmėgintas; ką gali žinoti, kas iš to išeis. Gal kur ir gerai, bet juk tenai ir žemė gal geresnė už čionykščius smėlynus, priemolį ir balas, ir žmonės tikriausiai stropesni, ne tokie kaip Viselkuose. Kurį tik paims — jeigu ne tinginys, tai besveikatis, o kitas, žiūrėk, gobšuoelis baisiausias, pikčiurna, apsileidėlis arba visai bukagalvis. Jeigu savo ūke-liuose niekam netikę, tai ką jie veiks kolūkyje? Dėl savęs Scepanida nelabai baiminosi, ji kaip visi, o savo noru pirmutinė ėjo žinodama, kad, ištikus bėdai, nedaug tepraras — buvo samdinė ir lig valiai privargo tose dviejose priemolio

dešimtinėse už vieškelio, palei daubą. Jai jau gana. Gana, kad šešetą metų, negailėdama sveikatos, galavosi prie darbų, kai tarnavo pas poną Jachimovskį. O ką užsidirbo? Gerai, jai davė pirkia ir dvi dešimtines. Kaipgi būtų gyvenusi? Su Petroku, tokiu pačiu, kaip ir ji, samdiniu, su dviem susilauktais vaikais.

Tą vakarą kaimo tarybos pirkioje Scepanida atsigavo, padrąsėjo: pagaliau išsijudino, prasideda, bus kolūkis, ko čia dar laikytis įsitvėrus į tą juodą skurdą, ar ne metas patikėti nauju gyvenimu? Tuo labiau kad pataria protingi žmonės. Ji gerbė protingus žmones, ypač atėjusius iš miesto, iš darbininkų klasės, nes suprato, kad blogai daryti jie tikrai neagituos. Gerai, kad ir Petrokas labai neprieštaravo, nors į susirinkimus liovėsi vaikščiojęs, siųsdavo ją ir nepiktai bambėdavo rytais, eidamas į klojimą kulti arba pas gyvulius. Bet ką išmanė Petrokas, kuris kadaise dvi žiemas lankė mokyklą ir mokėjo tik pasirašyti, bet ir tai, būdavo, net suprakaituoja, kol išvedžioja popieriuje savo paprastą pavardę. Tačiau per anksti ji džiaugėsi, nors seniai žinojo, kad geru ju tai nesibaigs. Senis Gužas Nedasekos iškvietimo nepriėmė ir rašytis į kolūkį atsisakė. Šitaip toji daug žadėjusi vorelė staiga nutrūko.

Vėl kalbėjo Kasmačovas, daužė kumščiu stalą Levonas, ragino susiprasti, susirinkimas pakrikai suūžė, suklego, žmones tarytum pagavo kažkoks nirtulys. Ladzimiras susikirto su Karnila, vos nesusimušė. O senas, šerių kuokštais apžėlęs Gužas sėdėjo lyg pasirengęs mirti, tiesus ir tylus, kietai sučiaupęs lūpas, ir žiūrėjo į kertę, kur seniau kabėjo ikonos, o dabar, prikaltas kampučiuose vinimis, pro tabako dūmus vos pilkavo popierinis Karlo Markso portretas. Taip nieko daugiau nebeišėjo. Švintant visi po vieną išsiskirstė.

Dar eidama Viselkų gatve, Scepanida kaimo tarybos kieme pamatė juodbėrą arkliuką su marga gūnia, pakinkytą į dailų žalią važelį, ir suprato, kad atvažiavo Novikas. Nuo pat žiemos pradžios jis važinėjo šituo smagiu važeliu, nes jau vasarą buvo persikraustęs į miestą ir dirbo apygardos komitete. Smarkiai iškilo šitas Viselkų Bagacka, kuris, tapęs viršininku, pirmiausia pakeitė pavardę į Noviko, nes senąja kažkodėl bodėjosi. Jis ir mažas buvo guvus vaikiš-

čias, neblogai mokėsi mokykloje, o paskui Vitebske mokytoju, bet mokytojauti nepanoro, pasinešė į vadovus. „Šitas tai ne Kasmačovas,— pagalvojo Scepanida, sukdama į kaimo tarybą.— Šitas čia visus pažįsta kaip nuluptus. Tai kas, kad vietinis, bet žmonėms griežtas, tikras viršininkas, principingas, veiklus, sako, baisiai partinis. O apskritai,— toliau mąstė Scepanida,— gal dabar tokiam ir reikia būti, nes su čionykščiais žmonėmis kitaip negalima. Nieko daugiau jie nebijo, tiktai tvirtos rankos, griežtumo“.

Kaimo tarybos pirkia stovėjo palei pat gatvę vidury kaimo — ilgas, žemokas, malksnomis dengtas trobesys su prikaltu per visą sieną išblukusiu lozungo audeklu, kuriame baltomis raidėmis buvo parašyta: „Stiprinti miesto ir kaimo sanglaudą!“ Priemenės pirkia neturėjo, pravėręs duris, iškart patekdavai į erdvią apytuštę patalpą, kur kadaise su didžiule šeima gyveno dabar ištremtas psalmių skaitytojas Kanonas, o dabar — ligota Kalandziončicha su sūnumi Patapu, iš pažiūros nei bernu, nei pusberniu. Prie slenksčio Scepanida truputį apsidaužė šliurpes ir pravėrė duris. Iš vidaus į ją tvoskė prikūrentos krosnies šiluma, o apačia iš po kojų į pirkią užtelėjo debesis šalčio. Ji paskubom uždarė duris ir sustojo, norėdama pirmiausia pamatyti, kas jau yra atėję. Palei sienas ant suolų sėdėjo keletas vyrų, palubėje plaukiojo melsvi tabako dūmų kamuoliai. Garsi vyrų šneka iškart nutrūko.

— Štai ir Bagacka,— tarė iš užstalės Levonas ir nutilo.

Ji pasisveikino ir atsisėdo ant suolo galo palei duris, žinodama, kad klausinėti nėra ko, nes ir taip greitai viskas paaiškės. Santūriai pažvelgė į susirūpinusį, net kažko prislėgtą pirmininką, sėdintį prie kažkokio popieriaus, paskui nukreipė žvilgsnį į dailų, žvalų Noviką, apsivilkusį pilkšvai žaliu frenčiumi, susijuosusį plačiu karišku diržu, į elegantiškus ilgaaulius batus, su kuriais jis energingai žingsniavo tarp lango ir krosnelės ir, matyt, prieš jai ateinant, kalbėjo kažką svarbaus. Juodas šiurkštus jo kuodas vis krito ant kaktos, ir Novikas, smarkiai krestelėjęs galvą, atmesdavo plaukus atgal. Palei slenkstį krapštinėjosi apie krosnį Patapka — kišo į pakurą storas sakingas pliauskas, jos gerai degė, ir liepsna maloniai užė kažkada pabaltintoje, bet so-

diečių nugarų jau gerokai nuzulintoje krosnyje. Šalia nuo suolo jį įdėmiai stebėjo Nedaseka, kuris, kaip ir Scepanida, buvo varguomenės komiteto narys. Jis sėdėjo plačiai atsila-
pojęs savo nusišėrusią, sulopytą skrandą; apskritai pirkio-
je buvo šilta.

Patylėjęs Novikas tvirtai žengė tris žingsnius per grindis ir staigiai pasisuko į stalą.

— Aš jau sakiau: svarbiausias pavojus šiuo etapu — tai dešinysis nukrypimas. Neleistina lėtinti kolektyvizacijos tempų. Tuo labiau žlugdyti. O pas jus kaip tik taip: žlugdy-
mas! Ištižimas! Aštuoni susirinkimai, ir negalite įsteigti ko-
lūkio. Tai čiupinėjimas ir nuolaidžiavimas klasiniam prie-
šui. Drauge pirmininke, o kiek jūs išbuožinote? — Novikas
staiga mikliai apsisuko ant kulno ir išdygo priešais Levoną.
Tasai nesusigaudydamas pakėlė savo didžiulį vienaakį vei-
dą su mėlynu randu ant kairio žando.

— O ką išbuožinti? Vargetos.

— Ak, vargetos? Tai kodėl gi tie tavo vargetos boiko-
tuoja kolūkių steigimą?

— Ogi todėl, kad bijo. Nežino. Kaip bus kolūkyje, ne-
žino. Nejuokas...

— Kaip bus, partija pasakė. Tarybų suvažiavimo nutari-
muose parašyta. O gal jūs neaiškinote?

— Mes aiškinome. Susipratę valstiečiai — už. Bet susip-
ratusių nedaug.

— Susipratusių nedaug? — pakartojo Novikas. — Pir-
miausia jūs patys turite susiprasti. Juk jūs patys — jūs gi
apsikrėtę nukrypėliškumo tvaiku. Štai aš žiūriu ir matau,
kad privačių savininkų tendencijos jums svarbesnės už parti-
jos nutarimus.

Novikas niršo, tai buvo matyti iš jo nervingų judesių,
iš eisenos, iš to, kad jis dažnai stabčiojo ir drabstė Levonui
skaudžius kaltinimus. Bet, matyt, ir Levono kantrybė baigė-
si: sužalotas veidas vis labiau rauda, vienintelėje akyje po
gauruotu antakiu tvenkėsi pyktis, ir pagaliau jis nebeištve-
rė:

— Tu nukrypėliškumo man neprikaišiok! Aš ne mažiau
negu tu noriu kolūkių. Aš kraują liejau dėl naujo gyvenimo.
Gera tau važinėti, reikalauti! Bet štai sėskis į mano vietą,

įkalbėk. Kad sutiktų savo noru. Kad be nagano, kaip kiti kartais...

Tikriausiai Novikas suprato, kad šitaip išeis ne šneka, o rietenos, ir dar žmonėms matant. Jis kiek patylėjo ir atsėdo prie stalo krašto.

— Gerai. Aš jus pamokysiu,— tarė ramiau.— Kur varguomenės komitetas?

— Štai Scepanida Bagacka, tuojau ateis Gančarikas. Semiono nebus, išvežė į stotį javus,— tramdydamas susijaudinimą, tyliau atsakė Levonas.

— Na ką gi, sprendimas galios. Kaimo taryba, varguomenės komitetas, apygardos komiteto atstovas — galios. Reikia spręsti. Pradėk bendrą posėdį.

— Taigi... Bendrą posėdį pradedame,— sumurmėjo Levonas ir nutilo.

— Klausimas vienas: atkirtis kolūkių sąjūdžio sabotuotojams,— pasufleravo Novikas.— Pirmą punktą siūlau tokį: išbuožinti Gužovą Ivaną. Kaip buožių pakaliką ir sabotuotoją.

Novikas ryžtingai trinkelėjo per subraižytą stalą, pasižiūrėjo į Scepanidą, paskui įsistebeilijo į Levono veidą. Levonas užsigulė krūtine ant stalo, nuščiuvo.

— O pagal kokį straipsnį? — paklausė patylėjęs.— Žemės jis turi keturias dešimtines. Pats tas vidutiniokas.

— Žinau,— tarė Novikas.— Jo žemė šalia mūsų. Nedaug jos, sutinku. Bet sabotuotojas, išardė susirinkimą. Vadinasi, kenkėjas. Jeigu užsispirs, jo niekaip nebeišjudinsi. Aš jį pažįstu...

Scepanida tylėjo — kad taip viskas pakryps, ji nesitikėjo. Jos akimis, Gužas niekuo nesiskyrė nuo kitų: nebuvo už juos turtingesnis, gal tiktai daugiau dirbdavo, be to, turėjo du sūnus, kaip reikiant stiprius darbininkus, o trys vyrai ūkyje — tai ne trys bobos. Duoda iš peties! Bet kodėl išbuožinti?

— Juk jis kitų nekurstė. Jis tik pats nesutiko, koks gi čia kenkėjas? Arba sabotuotojas? — jaudinosi už stalo Levonas, dėliodamas iš vietos į vietą popierių.

— Kaip jūs nesuprantate?! — staigiai atsigręžė į jį Novikas.— Jo neišjudinsite — nepajudės ir kiti. Į jį kaime

visi žiūri — autoritetas! O mes imsim ir smogsim per tą autoritetą! Tada užgiedos kitaip. Pabijos.

— O argi taip galima? — įsidrąsinusi paklausė Scepanida.— Išbuožinti, kas buožės. O Gužas — vidutiniokas. Ne, aš nesutinku.

— Na ir vadovai! Na ir aktyvas! — pasipiktino Novikas ir pašoko nuo stalo.— Ištižėliai jūs! Jis juk blogesnis už bet kokį engėją. Jis sabotuotojas! Žlugdo kolektyvizaciją Viselkuose. O Viselkai žlugdo tempą rajone. Rajonas — žlugdo apygardoje, suprantate, kas tai yra? Už tai mūsų nepaglostys. Ir mūsų, ir jūsų!

— Kaip sau norite, o taip neteisinga,— nesutiko Scepanida. Gerklę jai užgniaužė, ir ji ryžosi nenusileisti, bet Novikas staiga pašoko ir ėmė rėkti, lyg būtų jį įžeidusi:

— Koks čia teisingumas, tetule! Jūsų galvoje tamsybė, jūs atsilikusi, galvojate apie kažkokį neklasinį teisingumą! O mes turime vadovautis tikrai klasiniu teisingumu: jokio pasigailėjimo priešui! Kas pastoja mums kelią — priešas, ir mes jam sulaužome nugarkaulį. Kitaip mes nematysime naujo gyvenimo. Mus pačius sutrins į dulkes. Šitaip galvoti kapituliantiška, tai dešinysis nukrypimas, šitokias pažiūras reikia rauti be pasigailėjimo!

Scepanida tylėdama pagalvojo, kad gal ir taip, gal tasai Novikas ir tiesą sako. Aišku, jis protingas, mokytas, tai ne ji, vaikštanti į raštingumo kursų antrąją klasę. Bet, vos tik pagalvojus apie tą išbuožinimą, Scepanidai pasidarė baisu. Ką reikėjo daryti?

— Kaip aš pasakysiu kaimo žmonėms? — susikrimtęs tvardėsi už stalo Levonas.— Kad sabotuotojas? Argi supras? Ne, nesupras. Todėl, kad ir pats nesuprantu,— kalbėjo jis, vis dėliodamas ant stalo popierių — čia arčiau, čia toliau, čia į vieną pusę nuo savęs, čia į kitą.

Tuo metu plačiai atsivėrė durys, ir iš lauko į pirkią įlėkė augalotas vaikinasis, apsivilkęs miline su ryškiais tamsraudoniais antsiuvais ant apykaklės, nusiėmė nuo galvos smailiaviršę kepurę su plačia žvaigžde priekyje. Atrodė pavargęs, uždusęs, matyt, nuo skubėjimo, bet akys žvitriai spindėjo iš pasitenkinimo, kad pats yra kupinas jaunystės jėgų, nuoširdaus linksmumo.

— Vėluoji, Gančarikai,— niūriai papriekaištavo Levonas.— Seniai laukiam...

— Tik parbėgau iš miestelio, motina sako: komitetas.

Vasilis Gančarikas pirmiausia padavė ranką Novikui, paskui Levonui, Nedasekai, kepštelėjo petį Patapui, šaltais pirštais paspaudė ranką Scepanidai.

— Aš prie jūsų, teta.

— Sėskis,— truputį pasislinko Scepanida. Ji nė nežiūrėjo į Gančariką — širdį slėgė baisus rūpestis.

— Apie ką šnekà? — paklausė Gančarikas, vis dar šypsodamas, su maloniomis duobutėmis išraudusiuose skruostuose. Jis tik rudenį parėjo iš kariuomenės, baigęs tikrąją tarnybą Tolimuosiuose Rytuose, dabar ruošėsi vesti. Į klausimą jam niekas neatsakė, visi sėdėjo paniurę, susirūpinę, ir vaikinai, kažką pajutę, irgi liovėsi linksmi šypsotis. Scepanida pašnibždėjo:

— Gužą išbuožinti...

— Šit kaip!

— Taip, išbuožinti,— vėl suriko Novikas.— Ir nėra čia ko niekų paistyti. Kolūkiui gresia žlugimas. O Gužas... Ar samdydavo? — staiga paklausė Novikas ir sukluso, laukdamas atsakymo.

— Ką ten samdydavo! — lyg nenorėdamas apie tai nė šnekėti, atsakė Levonas.

Bet tuo metu prie krosnies sujudėjo ant suolo Antosis Nedaseka.

— O tada... Kai trisienį statė. Samdė juk. Iš Zagrazės. Dar dėl pinigų pykosi.

— Matai?! — pagyvėjo Novikas ir pasilenkė prie Levono.— Samdė?

— Kas gi čia tokio... Statė trisienį! Jeigu šitaip žiūrėtume...

— Ne taip, viskas teisingai. Samdomoji darbo jėga — pirmas eksploatatoriaus požymis. Nesvarbu, kad mažai žemės.

— Ir dar... Javus pjauti padėjo,— apsidžiaugęs savo nuovokumu, pridūrė Nedaseka.— Samdė ar taip, nežinau. Bet padėjo. Siuvėjo duktė Marusia pjovė.

— Tuo labiau! — Novikas atsisėdo į savo vietą prie stalo.— Viskas aišku. Na, liepk balsuoti.

Scepanida taip susijaudino, jog nebejautė, kaip jau ke-
lintą kartą atsisagstė skrandutę ir vėl ėmė ją sagstyti.
Suprato, kad Novikas kalba teisingai: Gužas užsispyrė,
nė iš vietos, o į jį žiūri kiti, gal ir buvo ką pasisamdęs, kai
statėsi, bet vis dėlto... Ne, ji negalėjo būti negailestinga net
tų didžiųjų klasinių interesų labui. Ir nebežinojo, ką daryti.

— Ką gi,— nunėręs galvą, sumurmėjo už stalo Le-
vonas.— Jeigu taip, balsuosime. Kas, vadinasi, kad neiš-
buožinti, palikti...

— Ne taip! — susizgribo Novikas.— Negerai! — Kas
už tai, kad Ivaną Gužovą reikia išbuožinti, pakelia rankas,—
pasakė jis ir pats aukštai iškėlė ranką.

Prie krosnies noriai pakėlė ranką Antosis. (Patapas
Kalandzionakas, klūpodamas prie pakuros, išsižiojęs žiū-
rėjo į balsavimą kaip į kažkokį labai įdomų dalyką.) Sce-
panida, slėpdama akis, šnairomis pasižiūrėjo į stalą, nes
norėjo pamatyti, ką darys Levonas. Tačiau tasai tik dar
labiau užsigulė krūtine ant stalo, o rankos nepakėlė.

— Du tiktai,— nepatenkintas tarė Novikas ir nuleido
ranką.— Kas prieš išbuožinimą?

Nepakeldamas nuo stalo galvos, mostelėjo plaštaka
Levonas, ir Scepanida taip pat kilstelėjo ranką.

— Du prieš du, vadinasi! — nusivylęs paskelbė Novi-
kas.— Nieko sau! O tu, Gančarikai? — staiga įsmeigė akis
į Vasilį, ir Scepanida suprato, kad vaikiną nebalsavo nei
pirmą, nei antrą kartą.

— Aš susilaikau,— paprastai atsakė Vasilis.

— Kaip tai susilaikai? — sudirgo Novikas ir pašoko
nuo suolo.— Kaip tai susilaikai? Tu komjaunuolis, demo-
bilizuotas raudonarmietis? Ketini tarnauti raudonojoje
milicijoje ir susilaikai nuo aštrios klasių kovos? Tai ką tu,
sąmoningai tarnauji klasiniam priešui? — piktai rėkė jis,
vis artėdamas prie Vasilio. Vaikinas suglumęs mirkčiojo
gražiomis kaip mergaitės akimis.

— O jeigu man dar neaišku!

— Aiškinkis! Kolektyvizacijai gresia žlugimas. O jam
dar neaišku! Tris minutes leidžiu pagalvoti, ir kad man ži-
notum: kas? Už kolūkių politiką ar prieš kolūkių politiką?
Parodyk savo politinį veidą.

Scepanida suprato: dabar kažkas bus nuspręsta. Vasilio balsas nulems Gužovų, o gal ir viso kolūkio likimą.

Ir tikrai, Vasilis galvojo ne ilgiau kaip tris minutes, nunėręs veidą į grindis, kažką svarstė, o jo pirštai ant kelio, aptemto mėlynomis galifė, virpčiojo. Novikas, stovėdamas priešais, laukė.

— Na?

— Taip, gerai. Aš — už,— nusprendė Gančarikas ir atsitiesė.

Novikas staigiai pasisuko į Levoną.

— Viskas! Nutarta! Balsų dauguma. Surašyti protokolą. Gužovas Ivanas turi būti išbuožintas.

13

Kad žmogus galėtų nors truputėlį pažvelgti į priekį, pamatyti, kas jam lemta, bet dar paslėpta po laiko klodais, kas labai aiškiai atsiskleis būsimų dienų tėkmėje. Kur tau! Nieko negali žmogus sužinoti iš savo ateities ir būna taip, kad džiaugiasi tuo, kas netrukus virs nelaimės priežastimi, arba gailiai verkia to, iš ko paskui gal tik pasišaipys.

Scepanida tą vakarą vis dėlto nepraleido raštingumo kursų ir, nors nepasigyrė dailiai parašytomis eilutėmis (nebebuvo kada bėgti namo atsinešti sąsiuvinio), užtat gerai paskaitė, kas užduota, tiktai vieną kartą suklydo skaitydama žodį, kuris dabar dažniau už kitus skambėjo žmonių lūpose. „Kolektyvizacija,— pataisė Roza Jakovlevna, jų mokytoja kursuose, ir pakartojo: — Kolektyvizacija! Įsidėmėkite visi, kaip taisyklingai tariamas šis žodis“.

Žinoma, kad įsidėmėjo ir ji, ir visi kiti, kas buvo tą vakarą nekūrentoje mokykloje — vaikinai ir vyrai, susirinkę į raštingumo kursus, o tarp jų tiktai dvi moterys, Scepanida Bagacka ir Hana Bagacka, arba, kaip ją visi vadino kaime, Aniuta. Ne, ne giminė, jiedvi viena kitai svetimos, tiesiog Viselkuose pusė kaimo buvo Bagackos, o kita pusė Nedasekos, Gužovai, nedidelė Gančarikų šeima. Apie vidurnaktį,

kai baigėsi pamokos, jos dvišios išėjo iš mokyklos ir neskubėdamos nužingsniavo į Viselkų galukaimį.

Aniuta visą vakarą buvo nelinksma ir skaitydama klydo. Scepanida du kartus jai net pasufleravo: „Prie darbo, kas tik esat stiprūs, su vėliava raudona, laisvės vėliava“,— bet toji vis tiek negalėjo atsiminti. Jai darėsi kažkas nesuprantama. Tiesa, Scepanida neturėjo tokio įpročio — klausinėti, lįsti į kito žmogaus širdį, nes užteko savų rūpesčių. Tačiau Aniuta nebeištvėrė pati:

— Žinai, tetule, kokį aš turiu džiaugsmą. Bet vis tiek liūdna.

— Ko gi liūdėti, kai džiaugsmas? — nusistebėjo Scepanida.

Josėjo siaura, rogių išvažinėta gatvė, aukštai virš stogų į žemę žvelgė apskrita pilnatis, tankiai mirguliavo žvaigždės, speigas gnybčiojo skruostus. Scepanida įtraukė pirštus į skrandutės rankoves, rankas sunėrė priekyje. Bet buvo labai slaidu, todėlėjo nedrąsiai, mažais žingsneliais. Kad nepargriūtų, Aniuta paėmė Scepanidą už alkūnės.

— Susitarėme su Vasiliu Gančariku per Kovo aštuntąją susituokti. Vakar buvo atėjęs pas mus, tarėsi su tėvu.

— Na, tai ko gi dar?! — tarė Scepanida.— Vasia — geras vaikinai. Sako, dirbs milicininku?

— Dirbs, aha. Jis toks protingas, švelnus...

— Myli tu jį?

— Oi, tetule, nebežinau kaip! Labai labai myliu.

— Na ir gerai. Ko tada liūdėti. Džiaugtis reikia.

— Aš ir džiaugčiaus. Bet nenori cerkvėje...

— Ne bėda, kad nenori! Dabar juk keliai komjaunoliškas vestuves, be popo. Kaimo taryboje susirašo, pasako kalbas, ir viskas.

— Aš tai nieko... Bet tėvas! — atsiduso Aniuta.— Tėvas nenori taip, be popo. Sako, bus nelaimingai. O aš gi nenoriu, kad nelaimingai. Aš juk tiek laimės jam trokštu, kad tik tu žinotum, tetule...

— Ai, neklausyk tu, Aniuta. Iš popo laimės nedaug. Anksčiau, būdavo, visi cerkvėje tuokdavosi, bet argi visi laimingai gyveno? Ojoi! O dabar ką tėvas! Kaip jūs panorėsite, taip ir bus.

— Tai jau taip. Bet vis dėlto...

Aniuta nutilo, pasinėrė savo liūdesyje, ir Scepanida pagalvojo: kaip nelaiku! Dar neištekėjusi, o jau liūdi, sielvartauja, kamuojasi merga. Aišku, Aniuta ne iš tų nuotakų, kurios tik nori padaryti savaip, tik pasigauti jaunikį. Jai reikia dar, kad ir kitiems šalia jos būtų gera, kad tėvas su motina būtų patenkinti, kad viskas išeitų kaip pridera. Bet argi Gančarikas sutiks tuoktis cerkvėje arba, kaip seniau, kelti vestuves su piršliais ir piršlėmis, pajauniais, pamergėmis, išgertuvėmis ir bučiavimu. Juk tikrai, komjaunuoliui šitaip netinka.

— Tetule, gal tu ateitum kada ir paprašytum tėvą. Jis juk tavęs paklausys,— staiga stabtelėjo Aniuta. Jos ploname balse skambėjo toks liūdesys ir kartu tokia viltis, jog Scepanida iš karto sutiko:

— Na gerai. Pasakyk kada...

Ties galukaimiu jos išsiskyrė. Aniuta pasuko į takelį namo, o Scepanida nuėjo keliu toliau — nuo kalnelio žemyn, per vieškelį, vienkiemio link. Ji manė, kad ar šnekės, ar nesišnekės su Ladzimiru, bus taip, kaip nuspręs jaunieji. Dabar prasideda jų laikai. Jau nebe senasis režimas, kada jaunimas be tėvų nieko negalėjo daryti, o tėvai tvirtai laikėsi per amžius nusistovėjusios senolių tvarkos ir niekas nesiryžo jos ardyti. Bet praeitis griuvo iki pamatų, prieš gera ar ne — sunku pasakyti. Gal ir gailėsis kada paskui, bet šiandien kelio atgal nėra — tiktai į priekį, vis į priekį, kaip toje dainoje dainuojama.

Aplinkui plytėjo apsimiglojusi lauko baltuma, danguje žibėjo, mirguliavo žvaigždės, matyti buvo toli — erdvus apsnigtas plotas su vieškeliu, kurio lygus tamsus ruožas kirto jos taką. Gale to ploto, palei tamsuojančią daubos pakraštyje krūmų sieną, Golgotoje, dūlavo Jachimovščinos trobesiai, vienkiemis, tapęs jos dalia. Kas galėjo pamanyti? Kadaise dar jauna mergina ji nuėjo tenai parsisamdyti javapjūtei pas nepažįstamą ūkininką, į nepažįstamą sodybą, o dabar štai bėga tenai kaip į savo vienintelę pastogę. Matai, kaip pakrypo gyvenimas. Kaip pasakoje! Scepanida negailėjo savo praeities, nes praeity kažin ar pusmetį gyveno žmoniškai, visada sunkiai dirbo, anksti liko našlaitė, kentė

skurdą ir beteisiškumą. Kiek metų kumečiavo pas poną Žulegą ir senąjį šlėktą Jachimovskį, plušėjo svetimoje žemėje, nes savos neturėjo. Kas bent kartą yra valgęs duonos iš malonės, iš svetimų rankų, tas kol gyvens neužmirš, kas tai yra svetima žemė. Tiesa, po revoliucijos viskas ūmai pasikeitė, gyvenimas tokiems kaip ji atsigręžė kita puse: Žulega pabėgo į Varšuvą, pabaigė savo kelionę šioje žemėje senis Jachimovskis, ir ji su Petroku gavo iš naujosios valdžios dvi dešimtines vienkiemio žemės. Iš pradžių ėmė gyventi neblogai, sočiai prisivalgė savos, o ne pono duonos, įsigijo galvijų, arklį. Petrokas, neturtingoje tėvo šeimoje buvęs nesamdomu bernu, ėmė taip stropiai ūkininkauti savo žemėje, jog ji net pradėjo būgštauti dėl vyro sveikatos. Bet sava žemė reikalavo prakaito, ir Petrokas triūsė visur iš peties: arė, daužė grumstus, tręšė kiekvieną sklypelį, paskui pats vienas pjovė, vežė ir vėl arė, sėjo, akėjo. Jaunųjų kumelaitė krito jau pirmąjį pavasarį; tai buvo didelė nelaimė, ir jie baigtinai prisikamavo, kol prasigyveno kitą arklį. Bet tada ištiko nelaimė Petroką. Kai gimė Fenia, Scepanida sunegalavo; jis turėjo vienas ir pjauti, ir šienauti, plušėjo už du ir persitempė. Kartą vežė iš lankos šieną, ant daubos krašto vežimas kryptelėjo, Petrokas laikė įrėmęs petį ir susilaužė raktikaulį. Du mėnesius išgulėjo ligoninėje, vos išsargino daktarai. O lauke vasarojus nubyrėjo, rudenį pripjovė gal dvi kapas miežių, vos sėklą atgavo. Tais metais teko pusbadžiauti, duonos užteko iki Velykų, gerai, kad išgelbėjo bulvės. Pasitaikė ir daugiau nederlingų metų, kai javai išmirkdavo, išdegdavo, kartais nebeužtekdavo sėklos, mėslo, nunykdavo gyvuliai. Tačiau Petrokas nenuleido rankų, dirbo kaip juodas jautis; kaimynai iš Viselkų dažnai pasišaipydavo, kad pluša dieną naktį, o nauda menka. O jam tų darbų atrodė vis negana, sulyso, net išdžiūvo, alsavo karkdamas, bet vis plėšėsi, vėliausiai guldavosi ir anksčiausiai keldavosi. Pats sau ponas, kaip pasėsi, taip ir turėsi, iš guolio nekepsi raguolio, dažnai sakydavo jis, kai žmona prašydavo neskubėti, pasilsėti, pasisaugoti. Tuo tarpu Scepanida po kelių nesėkmių šiose begalinėse grumtynėse su žeme pati sau tarė: ne, šitaip nepralobsi, tik sveikatą padėsi ir be laiko persikraustysi į kaimo kapelius, kur pušelės.

Kolūkis, tai kolūkis, pasakė ji sau, kad ir kaip tenai bus, bet ne blogiau. Kaip visi, taip ir mes, rasi neprapulsime ir kolūkyje. O Petrokui išeis net į naudą, gal kokius metelius ilgiau pagyvens šiame nemeilingame pasaulyje.

Toli pamiškėje sumirksėjo pro langą raudonas žiburėlis; ji suprato, kad Petrokas jau parvažiavęs, ir kaip kiekviena jauna moteriškė apsidžiaugė: dabar namie visa šeima, baigti dienos rūpesčiai, iki rytdienos širdis bus rami. Paspartinusi žingsnius, perbėgo per vieškelį ir siauru keliuku parėjo namo. Mėnesienos nubalintame atšlaime stovėjo rogės su gabužėliu šieno, arklys jau buvo apžiūrėtas, rupšnojo sau tvarte. Gal Petrokas gavo žibalo, pamanė Scepanida, spingsulėje buvo likę visai nedaug — vienam vakarui, ne daugiau. Rytą dar liepė pasikalbėti dėl batų su vienu pažįstamu kurpiumi stotyje. Aišku, batams pinigų buvo mažoka, tik dešimt rublių, bet gal ims sulygs, pažadėjęs atvežti kokią meštelę avinienos, porą svarų sviesto arba dar ko, — kaip nors atsilygintų. O dabar su vienais veltiniais abiem nėra kaip: kai apsiauna vienas, kitam reikia sėdėti namie, niekur nevaikščioti. O vaikščioti reikia, kaip va šiandien, pagaliau kiekvieną dieną šitaip: ne tas, tai kitas, vis šaukia, liepia, turi eiti, lėkti — į Viselkus, į kaimo tarybą, net į miestelį, į rajoną.

Priemenė buvo neužkabinta, ji peržengė per slenkstį ir, užkabinusi duris, įėjo į pirkią. Iškart suprato, kad vaikai jau miega, prirūkusios pirkios prieblandoje buvo tyku ir šilta, smirdėjo žibalu ir tabako dūmais, gale stalo mirksėjo spingsulė, o Petrokas jos šviesoje žiūrinėjo kažkokius popierius: ką sumokėjo, ką suvėlavo, kiek priaugo delspinigių ir kas liko.

— Seniai parvažiavai? — tyliai paklausė Scepanida.

— Ogi neseniai.

— Valgei ko?

— Valgėme. Bulvių.

Ji ėmė nusirenginėti, pakabino ant vinies skrandutę, nusigobė šiltą skarelę.

— Na, kaip komuna? — paklausė prie spingsulės Petrokas. — Jau įsteigėte?

— Nusprendėme išbuožinti Gužą, — pasakė ji visai kitą

naujieną.— Buvo atvažiuavęs Novikas. Kaip sabotuotoją ir kad turėjo pasisamdęs darbo jėgos.

Petrokas pakėlė nuo spingsulės nebejauną, raukšlėtą, barzda apžėlusį veidą ir įdėmiai pasižiūrėjo į Scepanidą. Jo akys iš pradžių žvelgė su nerimastinga nuostaba, bet greitai prisipildė liūdno susimąstymo.

— Kas darosi pasaulyje! — iš lėto tarė Petrokas.— Pasisamdęs darbo jėgos? Kokios jėgos?

— Ogi tokios,— atsakė ji.— Padėjo statyti trisienį. Samdėsi. Ir per javapjūtę.

— Dievo jūs nebebijote! — atsiduso Petrokas.— Pasisamdęs jėgos!.. Taigi ir pirmininkas Levonas turėjo tos jėgos pasisamdęs. Kada kūrė. Ana, Ladzimiro vaikai padėjo. Su tokia ranka jisai ką, nė spragilu nesuduos. Tada ir jį išbuožinti?

— Matai, čia dar sabotažas,— tarė Scepanida.— Juk užvakar susirinkime jis užsispyrė ir sužlugdė kolūkį.

Atsisėdusi ant žemo suoloelio, ji ėmė atvarstinėti apyvarus, nusiavinėti kelyje apledėjusias savo šliurpes. Tačiau Petrokas prie stalo vis negalėjo nusiraminti.

— Jeigu jau tokiems atėjo eilė, kas gi bus toliau? Ką jūs imsite išbuožinti po metų kitų?

— O tada gal jau visi bus įstoję į kolūkį.

— Gal ir bus. Bet kaip klasių kova? Klasių kova juk nepanaikinama?

— Gal ir panaikins. Kai priešų nebeliks. Daug tu išmanai! — pertraukė ją Scepanida.

Iš tiesų, ką jis žino, tamsus žmogelis, niekada nevaikštąs į susirinkimus, retai kada paimąs į rankas laikraštį, nė karto nesišnekėjęs su viršininkais! Bet va bando nenuovokiai postringauti apie viską, vadovaudamasis tikrai savo menku kaimiečio proteliu.

— Kažkodėl pas mus viskas ne taip, kaip pas kitus žmones,— tuo tarpu samprotavo Petrokas, žiūrėdamas į virpčiojančią spingsulės liepsnelę.— Štai stotyje kalbėjausi su vienu vyru, atvažiavusiu iš kažkur nuo Ulos. Pas juos nieko. Ramu. Nieko neišbuožino.

— Palauk, pasieks ir tenai. Gal gyvena užkampyje, kur nors užpelkiuose.

— Gal ir užpelkiuose. O mes?..

— O mes rajono panosėje. Ir iš apygardos neaplenks, juk prie kelio. Bet ir gerai, kad prie kelio, irgi patogumas,— pasakė Scepanida ir prisiminė: — Žibalo nupirkai?

— Davė. Vieną litrą. Už pajų. Ilgam jo užteks, to litro?

— Na, kiek užteks, tiek. O paskui atveš. Kelias juk pasitaisė. O dėl batų kalbėjai?

— Dėl batų? — kažkaip baikščiai pažvelgė į ją Petrokas, tarytum tik dabar tuos batus prisiminęs.— Batų nėra,— pasakė jis ir atsikėlė nuo stalo — mažutis, sudžiūvęs, įdubusia krūtine senis. Taip, senis, nes, sulaukęs penkiasdešimties metų, visai paseno. Petrokas užkrosnyje atitraukė patiesalą ir kažką paėmė nuo lovos, kur juodu miegodavo.— Štai vietoj batų.

— Kas čia?

Scepanida nustebusi paėmė iš jo rankų kažkokį dailų juodą futliariuką, lyg kokį lengvutį vaikų žaislą, bet ne iš karto suprato, kas tai per daiktas ir kam jis reikalingas.

— Smuikas! — tarė Petrokas.

— Pakvaišai tu!

— Gal ir pakvaišau.

— Juk jis brangus tikriausiai? — išsigando Scepanida.— Va nebėra su kuo vaikščioti. Fedzkai kurpės nuplyšo, o jisai smuiką? Jis gi daug pinigų kainuoja. Ar tik ne visą dešimtį sumokėjai?

Petrokas suglumęs pamindžikavo šalia, pasiėmė futliarą ir, atsargiai čiupinėdamas jį sudiržusiais pirštais, atlenkė spragtukus. Jaudindamasis lyg kūdikį išėmė iš jo raudoną žvilgantį smuikelį su juoda deka ir grakščiai išlenktomis išpjovomis šonuose.

— Tu gi norėjai,— jausdamasis kaltas, priminė Petrokas.

— Kada kada aš norėjau? Kai buvau jauna, vaikų neturėjau. O dabar... Išties pakvaišai! Kuo dabar apsiauti, nors basa vaikščioti, o jisai smuiką! Kada tu su juo smuikuosi — žiema baigiasi, sėti greitai reikės...

— Jau, matyt, atsisėjau,— nunėręs galvą, tarė Petrokas, abejingai pasitraukė ir atsisėdo ant suolo. Trumpas palinksmėjimas išblėso kaip nebuvęs. Ant stalo greta fut-

liaro gulėjo stryko neliestas smuikas.— Červoncą sumokėjau, dar du skolingas. Patikėjo žodžiu ir davė. Vienas žydas stotyje.

Scepanida suplojo rankomis.

— Trys červoncai, vajetau! Na, tu visai iš proto išsikraustei! Visai išdvakai į senatvę. Mes gi draudimo dar nesumokėję. Mokesčius tik už anuos metus atkišome, o jau naujus atsiuntė. Delspinigių už nepriemokas priaugo. Apšiauti nebėra kuo. Žibalo nėra. Cukraus nuo rudens nė gabalėlio, o Fenečka be saldumo nieko nevalgo. Kad nors kokią bandelę nusipirkus, o čia smuiką! Ir už tokius pinigus! Kur tu dabar gausi tuos červoncus? Kas tau duos?

— Komunoje užsidirbsime.

Scepanida širdijosi, vos neverkė. Ką jis kalba, tasai beprotis, kam jam smuikas? Tokiu metu? Kažkada išmoko truputį džyrinti stryku, kartą miestelio mugėje paprašė kažkokį čigoną, kad duotų kiek pasmuikuoti, ji, stovėdama greta pagyrė, o jisai ir užsidegė: nusipirksiu! Dabar štai rado laiko ir pinigų, nusipirko, bet iš to ne džiaugsmas, o greičiau vargas. Kam jam šitas smuikas? Argi smuikas dabar galvoje, kai ne šiandien, tai rytoj reikės nuvesti į kolūkį arklių, supilti sėklą, atiduoti pakinktus, roges, vežimą, pertvarkyti visą gyvenimą naujaip, dar nežinia kaip, bet neišvengiamai. Argi dabar muzika galvoje?

Gyvenimas taip pasikeitė, viskas akyse kitaip virsta. Kas belikę iš to meto, kada juodu buvo jauni, turėjo stiprias rankas ir karštai tikėjo ateitimi?..

14

Labai nelengvas buvo tasai atmintinas, dabar jau toks tolimas pavasaris, atnešęs žmonėms šitiek rūpesčių, kurių ir taip sunkiame gyvenime niekad netrūko. Vos tik pasibairgus ilgam ir baisiam karui, į kaimus, į miestelius, į vienkienes pamažu ėmė grįžti jauni vyrai ir vaikinai, išdidūs, kad nugalėjo baltuosius, vokiečius, lenkus, su smailiaviršėmis budionovkomis, nudrengtais pusbačiais su vyturais, su

pustuštėmis kuprinėmis, bet kupini didžiulių vilčių pradėti naują, iš senojo pasaulio atkovotą gyvenimą. Reikėjo imtis žemės, arti ir sėti, kad būtų ko valgyti kitais metais. Žemė laukė darbininkų ir net sakytum ruošėsi savo amžinajam darbui — auginti žmonėms duoną. Nuo Apreiškimo gerai pakaitino saulė, per savaitę nuvarė sniegą, pasidarė šilta, laukai beveik išdžiūvo. Verbų sekmadienį Scepanida su Petroku taisėsi eiti į cerkvę ir anksti rytą kiek pasiginčijo, nesutardami, kaip rengtis — šilčiau ar lengvai, vasariškai. Petrokui, sukaitusiam prieš saulę, buvo karšta ir su satino marškiniais, todėl Scepanida vos privertė jį užsimesti durtinį. Pyktelėję vienas ant kito, nesišnekėdami, juodu išėjo iš kamaros, ketindami takeliu per žiemkenčius patraukti į miestelį. Senis Jachimovskis stovėjo atšlaime netoli pašalio — gunktelėjęs, pasikūprinęs, apsivilkęs savo juodu kaptonu su tankia eile rūpestingai užsagstytų sagų, pasirėmęs į mantrą, perlamutru išgražinta lazda ir keistokai, lyg su pavydu žvelgė jiems įkandin išblankusiomis senatviškomis akimis. Kaip tik prieš savaitę jis įsileido juodu į vienkiemį, nes Petroko šeimoje abiem pasidarė nebepakenčiama, Scepanida iškart ėmė nesutikti su anyta ir andai pasiprašė, kad ponas Jachimovskis leistų į kamara, — ji vis tiek jau šeiminkavo sodyboje, o naujas bernas Petrokas jai padės, nes kurgi abu galėjo eiti, neturėdami savo pirkios, savo žemės ir ūkio. Anksčiau Petrokas nuo pavasario bernaudojo palivarkuose, o dabar juk niekas nežinojo, kur kokie bus uždarbiai. Scepanida taip maloniai paprašė, ir, matyt, prisiminęs, kad ji ketvertą metų ištikimai tarnavo vienkiemyje, Jachimovskis sutiko, pasakė: gyvenkite, vietos užteks, kamara šilta. Juoba kad dabar pavasaris.

Pavasaris iš tiesųėjo greitai, pašlaitėse ir ant ežių atkakliai kalėsi, stiebėsi į saulę jauna žolytė, Viselkų bernai ir mergos nusimetė vyžas, ėmė vaikščioti basi — dabar jau iki rudens. Po Apreiškimo keletą dienų ir naktų iš eilės virš Golgotos ir vienkiemio džiaugsmingai nerimaudamos girgšėjo gervės — ilgomis, nelabai lygiomis virtinėmis pavargusios traukė per vėjuotą padangę į šiaurę. Avinų Lomos užlajoje jau stypčiojo ilgakojis nusišėręs gandras — oriai vaikštinėdamas po balą, mėsliai dairėsi varlių. Vieną saulė-

tą rytmetį virš želmenų iš dangaus suskardeno pažįstamas vieversio čirenimas, ir Scepanida, žygiuodama atšlaime apie gyvulius, džiaugsmingai krūptelėjo, išgirdusi šią giesmę, grožėdamasi pavasariu, nelauktai pajutusi jau čia pat esančią laimę.

Ėjo pirmas pavasaris, kai juodu su Petroku gyveno kartu, kad ir ne savo žemėje, svetimoje pirkioje, mylėdamiesi, gražiai sutardami. Ji jau nešiojo paširdyje užgimstančią gyvybę, kartais išgirdavo jos spurdesį, ir mintys imdavo lėkti į ateitį, tenai, kur jie gyvens jau trise. Nematomas vieversėlis ją tiesiog visą suvirpino, ir širdyje tarytum suaidėjo ta pati pavasario giesmė, Scepanida valandėlę nieko daugiau nebegirdėjo, tik klausėsi paukščių čiulbesio ir savo pačios sielos stygų skambėjimo. Tačiau neilgai. Tą pačią dieną vakarop papūtė žvarbus šiaurys, iš anapus daubos užslinko didžiulis pilkas debesis, smarkiai atvėso, ir temstant iš dangaus pabiro sniegas. Visa gamta iškart persimainė, sustingo, plonai apsnigta pasidarė pilka, pavasario neliko nė žymės. Kamara atšalo kaip žiemą, o sušildyti jos negalima: akmenų krosnis kažkada kūrenta juodai, dūmai išeidavo pro palubės langelį, kuris dabar buvo užkaltas lentomis. Nakčiai Scepanida atsinešė puode žarijų iš pirkios, taip abu kiek sušilo, bet jai vis nėjo iš galvos: o kaipgi tenai lauke vieversėliai? Jų čirenimo ji nebegirdėjo, Viselkuose iš apsnigto lizdo sename kleve liūdnei kyšojo gandrų poros ilgasnapės galvos, naktį spustelėjo šaltis, plonu ledu apsi-traukė balos, keletą naktų nenutildamas stūgavo po kertes vėjas. Diena iš dienos žmonės laukė atšilimo, bet veltui; tiesa, sniegas ilgai negulėjo, ištirpo, bet paskui vėl ėmė versti pramainais su droblium, visur patižo; laukuose pūtė drėgnas šaltas šiaurys. Pasidarė net baisu eiti iš namų, žmonės iš pirkių išlisdavo tiktai sužiūrėti gyvulių ir vėl skubėdavo į trobas — pasislėpti ir laukti.

Kartą, kai Scepanida išėjo į priemenę pagrūsti kiaulėms bulvių, o Petrokas kamaroje ardė šeimininko pakinktus, atšlaime pasigirdo nepažįstami balsai. Metusi grūstuvą, ji pravėrė duris, į kurias nuo vartelių jauėjo trejetas vyrų. Pirmutinis šypsodamas žengė ūsuotis su kareiviška kepure, ir ji iškart pažino, kad tai valsčiaus komiteto tarnautojas

Ciprukovas; antrasis, vilkintis prasta rudine, buvo Viselkų komjaunuolis Griška, o trečiasis, su geltonu kartoniniu ap-lanku po pažastimi, jai buvo nepažįstamas, gal koks iš aps-krities arba iš dar aukščiau. Vyrai pasisveikino, ir Cipru-kovas paklausė, ar namie Adolfas Jachimovskis.

— Pone Adoliau! — pašaukė ji, pravėrusi pirkios duris, kad šeimininkas išeitų pasitikti svečių, bet šie, nelaukdami kvietimo, patys žengė į vidų. Ji liko stovėti kur stovėjusi, priemenėje, šalia šutintų bulvių katilo, bet negalėjo negir-dėti, kas šnekama pirkioje. Petrokas irgi iškišo pro duris galvą, ir abu, sulaikę kvapą, ėmė klausytis.

Beje, netrukus viskas paaiškėjo — vyrai atėjo aprašyti vienkiemio. Pirmiausia pradėjo nuo žemės, pagal dokumen-tus patikrino vienkiemio sklypus, ežias, išsiaiškino, kiek ir ko pasėta, kas išnuomota. Klausinėjo apie samdinius, apie nuomininkus ir viską rašėsi kartoniniame aplanke.

Adolfas Jachimovskis buvo kilęs iš kažkokios labai senos bajorų giminės, kadaise garsėjusios turtais, bet pa-mažu nusigyvenusios, visai nuplikusios, kaip sakydavo pats Jachimovskis. Kartą, gerai nusiteikęs, jis rodė Scepanidai senus pageltusius popierius su herbais ir aptrupėjusiais raudonais antspaudais — juose buvo aprašytos Jachimovs-kių protėvių valdos ir čionai, ir kitose vietose. Jo senelis turėjo palivarkų prie Drisos, Podsvilėje ir dar kažkur, bet tasai vienkiemėlis liko kaip paskutinis nusigyvenusios giminės prieglobstis, ir, nors Adolfas kaip galėdamas sten-gėsi išlaikyti jeigu ir ne visus valdytus turtus, tai bent bu-vusios garbės likučius, jam vargiai pavykdavo tai padaryti. Du jo sūnūs, gimę vienkiemyje, tėvui mažai tepadėjo, paaugę abu išvyko į miestą, rodos, į Vilnių, ir tik retkarčiais vasarą apsilankydavo namie savaitei kitai, ne daugiau. Kai prasidėjo karas su vokiečiais ir Vilnius liko anapus fronto, iš sūnų nebeateidavo jokių žinių, ponas Adolfas nemėgo apie tai šnekėti, bet Scepanida žinojo, kad tai paskutinė jo viltis. Nesulaukusi iš vaikų žinios, mirė senė Adolicha, visas namų ūkis ir galvijai laikėsi ant Scepanidos pečių, dalį žemės Jachimovskis nuomojo — iš pusės arba kaip susi-tardavo, kitai dirbti pasiimdavo sezoninių samdinių. Jis buvo žmogus tylus, ramus, už tai Scepanida labiausiai jį

ir gerbė. Nors kartais samdinio duona būdavo nesaldi, ji žinojo, kad geriau niekur neras. O dabar, išgirdusi šitą šneką pirkioje ir šį tą supratusi, ūmai pasijuto stovinti staigiam gyvenimo posūkyje, tik dar negalėjo suprasti, į kurią pusę tasai posūkis — į gera ar į bloga. Bet kad atėjo permainų metas, buvo jau aišku.

Pabaigę viską, ką reikėjo padaryti pirkioje, vyrai išėjo į atšlaimą apžiūrėti ūkio. Ponas Adolfas kartu neišėjo, — kaip buvo nunarinęs galvą, taip ir liko sėdėti prie stalo ant suolo, todėl ji parodė viršininkams grūdus klėtyje, tvartą, porą arklių, paršus. Svečiai suskaičiavę viską rašėsi popieriuje — ir grūdus aruoduose, ir linus pašiūrėje, ir gyvulius. Ji paklausė Ciprukovą, kam viską taip tikrina. Ciprukovas paaiškino, jog tai ekspropriacija — eksploatatorių turtas dabar atitenka liaudžiai. Scepanida negalėjo visko suprasti, nors šį tą nutuokė ir, slėpdama širdyje mažytę viltį, paklausė: „O žemė kaip?“ Ir Ciprukovas paaiškino, kad žemė bus išdalyta bežemiams ir samdiniams, ir kad Petrokas rytoj rytą turi ateiti į valsčiaus vykdomąjį komitetą, kur viskas ir išsispręs.

Pamena, išgirdusi šią stulbinančią naujieną, ji sudrebėjo kaip nuo išgąščio ir, kai vyrai išėjo iš atšlaimo, ilgai nesiryžo to pasakyti Petrokui. Iš džiaugsmo ko nešoko: tik pamanykite, jie turės žemės — be pinigų, be piktumų, be teismų ir prašymų — gaus, ir viskas. Ekspropriacijos teise.

Kai ji skiedryne pasakė tai Petrokui, tasai paleido iš rankų pliauską ir, nebepataikęs atsisėsti ant trinkos, tiesiog klastelėjo į purvą. Tuoju pat susizgribęs, ėmė valytis kelnes, o ji laiminga, kupina džiaugsmo pradėjo juoktis, tačiau, pamačiusi, kaip sutrikęs vyro veidas staiga persimainė, pasidarė kone išsigandęs, atsigręžė atgal ir išvydo čia pat stovintį poną Adolfą su savo lazda rankose.

— Džiaugiatės? Laimė jums?!

Nespėjus dar jiems suvokti, kas atsitiko, Jachimovskis apsigręžė ir nuėjo į priebutį. Nuo reumato sulinkusios jo kojos per kelius tirtėjo.

Nuo tos akimirkos Scepanida nebežinojo, kaip elgtis ir ką veikti. Jos džiaugsmas aptemo, pasidarė nesmagu, lyg sugautai bedarant kažką draudžiama, ir ji suprato esanti

kalta. Kad ir mintimis, viltimis, bet pasigodėjo svetimo gero, o juk šitaip nebuvo nė karto per visus tuos metus, iš-tarnautus Jachimovščinoje, kur ji kaip galėdama, ir varge, ir skurde, saugojo savo garbę, stengėsi, kad niekas nieka-dos nepadarytų jai nė mažiausio priekaišto. O juk galėjo ir pasiimti nepasiklaususi, jos rankose buvo daug kas, galima sakyti, visas ūkis, bet, jeigu ko reikėdavo, atsiklausdavo šeimininko ir nepamena, kad tasai būtų nedavęs. Jis buvo neblogas žmogus, tasai ponas Adolius, vertino ją kaip stro-pią darbininkę, bet dar labiau gerbė už sąžiningumą jo ūkio atžvilgiu. O dabar visos tos permainos jaukte sujaukė sąžinę. Ką daryti? Kaip turės gyventi, jeigu žemės atsisakys ir nepaims? O jeigu paims, kaip tada žiūrės į akis jos šei-mininkui?

Nemigo naktis, atslinkusi po tos nelemtos dienos, buvo pilna apmąstymų, nerimo, abejonių. Abu su Petroku prisi-kamavo kamaroje ligi valiai — ir šnibždėjosi, ir tylėjo, bet taip ir nesugalvojo, kuo nuraminti sąžinę. O rytą reikėjo eiti į Viselkus, į valsčiaus vykdomąjį komitetą. Ir tada Pet-rokas jau švintant, nuleidęs nuo lovos kojas ir dar, kartą viską apsvarstęs, nusprendė:

— Neisiu. Bala jos...

Scepanida pašoko iš po antklodės.

— Kaip neisi? Kaipgi tada?

— Neisiu, ir viskas. Negaliu aš...

Ne, šitaip ji negalėjo sutikti, rytą pasijuto drąsesnė — juk jie šeimoje nebe dviese, o beveik trise, ir, vadinasi, ji turi du balsus, savo ir vaiko, prieš vieną abejojantį Petroko balsą. Kol vyras rengėsi pas gyvulius, ji apibarė jį, net pa-verkė, bet nebuvo ko daryti — greitai susiruošė pati ir išbė-go per lauką į Viselkus.

Iš didžiulio vienkiemio sklypo jiems atrėžė dvi dešimti-nes už sodybos, daugiau visa žemė teko kitiems varguo-liams ir bežemiams, kurių Viselkuose vienai ekspropriacijai atsirado net per daug. Į dalybas Scepanida nebeėjo, paga-liau šiaip taip iškukštino Petroką, o pati laukė atšlaime už žiogrio ir žiūrėjo į būrelį vyrų, bėginėjančių su sieksniu po lauką, matuojančių, skaičiuojančių. Lange kartais sušmė-žuodavo aukštas, visas juodas Jachimovskio šešėlis, pasi-

rodydavo išvargęs veidas, ir tada Scepanida pasislėpdavo už kertės arba nueidavo į skiedryną; buvo nesmagu, net skaudu, kad į visa tai žiūri buvęs vienkiemio šeimininkas. Pastarąsias dienas jis beveik nesirodė iš pirkios ir nesišnekėjo su jais, tūnojo sau vienas piktas, rodos, nebesidomėdamas ne tiktai ūkiu, bet ir apskritai gyvenimu. Ji su Petroku taip pat nekliudė senio, nieko neklausinėjo ir, kaip ir seniau, nieko iš jo neėmė, išsiversdavo tuo, ką patys turėjo. Ūkis vienkiemyje sumažėjo, arklidėje liko tik jauna kumelaitė, arklį paėmė į valsčių, tvarte paliko vieną karvę, paršus išvežė į miestelį, į valgyklą. Daugiau viskas — pakinktai, šioks toks inventoriųs, namų rakandai — buvo kaip ir niekieno. Scepanida su Petroku norėjo tenkintis savais, bet ne visada pavykdavo, kartais reikėdavo prašyti ir šeimininko: tai kibiro, tai karvei šieno, tai praimti naują kaupą bulvių, kai senasis baigdavosi. Tokiais atvejais Scepanida pravedavo pirkios duris ir klausdavo poną Adolį, sėdintį ant lovos, tvarkingai užtiestos antklode, užsimetusį ant kaulėtų pečių liemenę, kojine mis apmautas kojas pastačius ant nusilaupiusių, kadaise dažytų grindų. Nepakeldamas nuplikusios, be jokio plaukelio, galvos, senis burbteleidavo:

— Imkite. Dabar juk viskas jūsų.

Ji apsigrėžusi išeidavo iš pirkios, tačiau suspėdavo pamatyti ant stalo kampučio tebestovintį nepaliestą valgį, kurio jie atnešdavo rytą, — dubenėlį ataušusių bulvių, ąsotį pieno ir dvi riekės duonos. Matyt, senis visai nustojo valges.

Jai buvo gaila Jachimovskio, ir tas gailestis labai temdė didžiulį džiaugsmą, kurį jie pajuto, ėmę ūkininkauti savo žemėje, neleido laimingai džiaugtis tuo, kad juoda kumelaitė dabar jau priklauso jiems, kaip ir keršmargė ramaus būdo karvė, tiesa nebejauna, užtat pieninga. Jų laukė laisvas gyvenimas su daugybe rūpesčių, sunkių darbų, bet be jokios prievartos, gyvenimas, kuriame viskas, bloga ir gera, priklausys tiktai nuo jų abiejų ir nuo nieko daugiau. Tai buvo laimė, kuri kelte kėlė į padanges, sėkmė, kurią žmogus gali nebent susapnuoti.

Kartą ji nebeiškentė ir vakare, sužiūrėjusi gyvulius, Petrokui tarė, jog reikia pasišnekėti su Jachimovskiu, kad šitaip negerai, juk tiek metų kartu gyventa geruoju, san-

tarvėje, o dabar... Be to, reikia pasakyti, kad jie čia nekalti, kad taip padarė valdžia, kad tas dvi dešimtines jiems norš ir davė, bet jie patys juk jų neprašė. Paėmė — teisybė, bet jeigu nebūtų paėmę jie, būtų gavę kiti — argi maža yra pasaulyje vargetų. Reikėjo kaip nors prisigerinti Jachimovskiui, kad senis negiežtų apmaudo, o gyventi — tegul sau gyvena pirkioje, jie pavargs kamaroje, kol kaip nors prasigyvens savo pirkia. Kai atsistos ant kojų. Ji juk prižiūrės senį, nejaugi už gerumą, už meilumą taip ir neatsidėkos jo paties žemėje!

Petrokas, jausdamas nesmagumą, paniurzgė, bet, nieko neveikęs, turėjo eiti į pirkia, ir ji iš kamaros ėmė klausytis. Bet argi Petrokas mokėjo ką nors dorai padaryti. Pradėjo iš tolo, paskui abu ilgai šnekėjosi apie visokius dalykus: prisiminė, kaip gyveno caro laikais, kaip būdavo miestelyje, visokius nutikimus miške, medžioklėje. Nebeiškentusi Scepanida nusišluostė prijuoste rankas ir taip pat peržengė slenkstį. Matyt, pajutęs, kad ji atėjo ne šiaip sau, ponas Adolius atsistojo, apsivilko savo juodąjį durtinį, užsisagstė iki paskutinės sagos. Ji prisėdo ant suolo palei slenkstį, o jis kreguodamas atsisėdo senoviškame krėsele priešais didžiulį pasmėlusį veidrodį, pakabintą tarpulangėje.

— Dovanokite mums, pone Adoliau,— tarė Scepanida, kai jis, išlyginęs surduto skvernus, padėjo ant kelių savo išdžiūvusias ilgas rankas.

— Ponas Jėzus dovanos,— atsakė Jachimovskis ir rūšiai pasižiūrėjo į slenkstį.

— Jūs gi žinote, mes ne patys. Argi mes prašėme? Mums davė.

— Bet jūs gi neatsisakėte...

— Kaipgi galėjome atsisakyti, pone Adoliau? Būtų atidavę dar kam. Štai Gančarikams nieko nebeliko.

Rodos, kad ji pataikė, Jachimovskis valandėlę tylėjo, greičiausiai nežinodamas, kaip atsakyti. Paskui tvirtai tarė:

— Nuodėmė gvieštis svetimo gero.

„Koks gi čia svetimas geras“,— nejučiomis pagalvojo Scepanida.

Ji prie slenksčio nutilo, o jis lingavo pliką, geltoną kaip

kaulas galvą ir kažką mąstė, o gal tyliai mintyse priekaištavo jiems. Šie jos žodžiai — ne apie save, o apie juos — Scepanidos širdyje sukėlė nerimą.

— Bet nieko nepadarysi,— tarė jis palaukęs.— Aš visai nelinkiu jums blogo. Tepadeda jums Jėzus ir Marija...

— Ačiū jums,— tarė Scepanida beveik susigraudinusi.— O mes, pone Adoliau, jus prižiūrėsime.

Tai buvo svarbiausia — kad jis negiežtų ant jų apmaudo, nelinkėtų blogo, dėl viso kito kaip nors susitars. Jie turėjo arklį, turėjo ūkį, klėtyje buvo jiems palikta sėklos, kad galėtų apsėti vasarajumi dvi dešimtines, gal dar liks ir miežių kruopoms arba žirnių sriubai. Bulvių ūkyje užtekstinai, du kubilaičiai lašinių, nuo rudens laikomų lauko darbų sezono samdiniams, o dabar samdinių nebebus. Išmaitintų ji, šitą senį, dievai jo nematę! Argi jie norėjo jam blogo?

Permainingas, šaltas pavasaris nusitęsė kone iki Velykų, ir tiktai po jų nedrąsiai, pavėluotai ėmė šiltėti. Per Jurgines visai sušilo, ir Scepanida su Petroku, anksti atsikėlę, senu papročiu nuėjo į tvartą. Seniau tą dieną išgindavo galvijus ganyti, bet dabar ginti nebuvo kur, nes ganyklose dar niekas neaugo, tik sausi pilki asiūkliai. Petrokas stovėjo tarpduryje, o Scepanida nuo Grabnyčių laikomos apvaikščiojimo žvakės žvakigaliu ištrynė karvei paliaukį — nuo piktos dvasios ir kad visus metus būtų pieninga, tuo tarpu Petrokas, užsidegęs kuokštelį sausų šventintų žolelių, rūpestingai pasmilkė tvartą, karvės ir arklio gardus — tokia nuo seno buvo tvarka vienkiemyje. Apypiete oras dar pašiltėjo. Apsiruošusi pirkioje, Scepanida pasiėmė šventintų gluosnio vytelių, susirišo į skarelę gabalą palikto Velykų pyrago. Abu švariau apsirengė ir išėjo apžvalgyti lauko, kuris, maloniai kaitinamas saulės, nuo pat ryto garavo drėgme — laukė artojo.

Pirmiausia ėmė apžiūrinėti žiemkenčius palei pušyną, kur skaisčiai žaliavo želmenimis ilgokas rugių rėželis. Petrokas žengė priekyje ir santūriai šypsojo pro trumpai pakirptus ūsus. Buvo tada nebejaunas, nors dar ir nesenas: keturiasdešimt metų — vyrui ne amžius. O šypsojo vis iš to nelaukto džiaugsmo: į viensėdį ėjo, galima sakyti, už berną, o štai tapo šeimininku ir dabar apžiūrinėja savo laukus ir

pasėlius. Aišku, jis žinojo, kad iš dviejų dešimtinių nepralobsi, bet vis dėlto pragyventi savo duona galima. Kiek būgštavo, kad praėjusi žiema ir ypač šaltas, ilgai užtrukęs pavasaris nebūtų išgadinęs žiemkenčių, bet, rodos, nieko blogo neatsitiko — po šalčių atsigavę želmenys skaisčiai žaliavo beveik visame lauke. Tiktai žemutinis jo galas palei kelią dar buvo tamsokas, tikriausiai ilgokai pamirkęs. Petrokas žengė nuo ežios ir pasilenkė išsirauti daigo, pasižiūrėti, kokios šaknys. Bet, vos ištiesęs ranką į blyškų nuvytusį daigėlį, tarp sulipusių žemės grumstų pastebėjo dar kažkokį pilką gumulėlį ir sutrikęs pirštais paėmęs už išskėsto sparnelio, pakėlė nuo žemės mažytį pilką paukštelį. Tai buvo vieversėlis, matyt, iš tų vargšelių, kurie, apgauti pirmojo pavasario dvelksmo, palydėjo galveles už per ankstyvą savo giesmę.

— Žiūrėk, Scepana...

Scepanida pribėgo prie Petroko ir sumišusi paėmė iš jo rankų negyvą paukštelį, kurio išskeisti sparnai kadaravo ore, taip pat ir galvelė su mažyčiu pražiotu snapu.

— Dieve... Petrokai! Kas gi čia?.. Tai juk blogai...

— Blogai?

— Oi, tai prieš nelaimę! Juk mums atsitiks nelaimė,— vos neverkė Scepanida.

Petrokas irgi buvo nemaloniai apstulbintas radinio, bet stengėsi laikytis ramiai, nenorėjo tikėti, kad šitas mažučiuukas plunksnuotis gali atnešti žmonėms kokią nelaimę.

— Na ir kokia čia bėda! Paprastai sušalo. Toks šaltis...

— Dieve mano, dieve mano! Kam tu jį pakliudei? Kam tu jį pamatei? — aimanavo Scepanida, visa kaip nesava nuo tokio aiškaus negandos ženklo.

Kiek laiko juodu nežinojo, ką daryti, ir apstulbę stovėjo prie mažyčio negyvo paukštelio su blyškiais lyg rugio daigeliai suriestais nagučiais. Scepanida truputį paverkė, bet Petrokas jos neguodė, nes ir pačiam buvo ne geriau. Vieversėlį užkasė prie ežios duobutėje, šalia įsmeigė gluosnio vyteleį. Ką daryti su kitomis vytelėmis, nebežinojo, noras apnešti jas aplink žiemkenčius staiga praėjo, pasidarė neramu, net truputį kažko baugu. Nuliūdę, jau nesigėrėdami lauku, apėjo sklypą ir skubiai nudrožė namo.

Kad jie būtų žinoję, kas laukia namie, tikriausiai būtų iš čionai pabėgę kažin kur, gal niekados ir nebesugrįžę. Bet nežinojimas — didžiulė jėga, jis žmogui ne mažiau svarbus, kaip tikriausias žinojimas ir gebėjimas numatyti ateitį. Matyt, nežinojimas taip pat saugo žmogų, padeda jam gyventi.

Parėjusi namo, Scepanida kamaroje atrišo skarelę su Velykų pyragu, atriekė gabalėlį ir nunešė į pirkia ponui Adolfui. Pirkioje senio neradusi ir manydama, kad jisai miega užkrosnyje, pyragą su lėkšte padėjo ant stalo. Pirkioje viešpatavo mirtina tyła, bet ji neatreipė į tai dėmesio, apskritai nebuvo pratusi ilgiau čia užgaišti — padaro ką, pasiima ką nors, ir atgal į priemenę, kam reikia trikdėti seną žmogų. Kamaroje juodu suvalgė likusį pyragą su pienu, ir Petrokas išėjo į atšlaimą. Vis dėlto jį apėmė pavasario nerimas, reikėjo taisyti arimui plūgą, bet pašiūrėje jis niekaip negalėjo surasti brankto, be kurio arklio nepakinkysi. Tuo tarpu Scepanida didžiuliame puode ėmė maišyti karvei gėralą, kuri mėgo būtent tokį, kuriame įplakta truputis miltų, ir nenorėdavo gerti vandens. Taip jai bemaissant atsitūpusiai prie puodo, pro atviras priemenės duris, keistai susverdėjęs, įkišo galvą Petrokas ir slopiu balsu neramiai, net išgąstingai suriko:

— Scepanida!

Ji pašoko ne iš karto, pamanė, kad Petrokui pasidarė bloga — jis iš tiesų buvo išblyškęs, ištiestos į ją rankos baisiai virpėjo.

— Scepanida!!!

Ji puolė prie vyro, bet tasai, žengtelėjęs atatupstom, nulėkė atgal į atšlaimą ir nukreipė jos dėmesį į kitą šoną — į tvartą. Pažvelgusi toliau pamatė, kad klėties durys atlapos, — seniau taip niekada nebūdavo, tenai visada barkšodavo juoda surūdijusi spyna, kurios didžiulis raktas kabėdavo ant vinies pirkioje. Pajutusi negera, ji tekina leidosi prie tų atlapų durų ir jau iš atšlaimo klėties prieblandoje išvydo žmogaus šešėlį. Lyg pasilenkęs prie aruodų, per kelius sulinkusiomis ilgomis kojomis nejudėdamas stovėjo Adolfas Jachimovskis. Ji nesavu balsu suriko: „Ponuli Adoliau!“ — bet tasai neatsiliepė. Tada įpuolė į klėtį ir viską suprato.

Iš viršaus nuo sijos karojo smarkiai įsitempusi virvė, geltona lyg kaulas Jachimovskio galva kartu su kaklu buvo nenatūraliai palenkta į šoną, vienas petys kilstelėjęs aukšty, visas liemuo persikreipęs. Ji sugriebė senį už kaulėtų pečių, apvilktų gelumbiniu durtiniu, ir kūnas sunkiai, iš lėto pasisuko. Jis kabėjo taip žemai, jog pariestos kojos su šventadieniais chromo batais čiūžtelėjo per aslą. Nors ir išsigandusi, Scepanida pagalvojo, kad net ir čionai pasikarti atėjusiam žmogui neužteko vietos — taip žema ir nepatogu buvo šitoje klėtyje.

Po dviejų dienų abu su Petroku nuvežė šiaip taip iš senų neobliuotų lentų sukaltą grabą į katalikų kapines prie bažnyčios ir užkasė. Dar po dienos iš miestelio atvažiavo nuomininkas Mackevičius, susikrovė į porinį vežimą gremėdišką ąžuolinį krėslą, laikrodį su siauru futliaru ir dailią raudonmedžio kontorėlę, pasakė, jog už skolą, kurios jam neatidavė Jachimovskis. Scepanida su Petroku neprieštaravo, pasakė: imkis! Jiems liko daugiau — beveik visa sodyba, dvi dešimtinės žemės, jauna kumelaitė, karvė. Argi to anais laikais buvo maža?

Dar po kelių dienų jie pernešė iš kamaros nedidelę savo mantą ir ėmė gyventi pirkioje.

Senį Jachimovskį pamažu pradėjo užmiršti. Kartais prisimindavo, bet prisiminimai tik slėgė širdį, todėl stengdavosi apie jį negalvoti.

Tai padaryti buvo nesunku, nes rūpesčių ir vargų užteko per visus tuos sunkius, neramius metus.

Žiemkenčiai augo patys, rūpintis jais nelabai reikėjo, bet pasėtos buvo tik dvi užuoganos, o didžiąją sklypo dalį ant kalno reikėjo suarti vasarojui. Aišku, tai nedidelė bėda, kaip nors būtų suarę, bet blogiausia, kad pats viršus to kalno nuo užpernai dirvonavo. Jachimovskis nearė: nuomininkas kažkada apleido, nes žemė tenai buvo neduok dieve — akmenys, molis, kuris sausringais metais sukietėdavo kaip uola. Žinoma, Jachimovskis galėjo vieną kitą dešimtinę palikti dirvonu, nes turėjo ir geresnės žemės, o ką reikėjo daryti jiems? Pavasarį ėmė džiovinti, ilgai nelijo, bet kai tik sušilo, Petrokas pasikinkė į plūgą jaunąją kumelaitę ir išvažiavo plėšti dirvono.

Plūkėsi tenai nuo ryto iki pusiaudienio. Scepanida, užsiėmusi kitais namų darbais, laukė jo pietų, bet nesulaukė. Pajutusi negera, metė atšlaime nebaigtą darbą ir daubos pakraščiu tekina leidosi į tą nelemtą savo sklypą.

Dar iš tolo, nuo daubos, pamatė ant kalnelio vyrą, kažkodėl palikusį vagoje plūgą ir tūpčiojantį prie kumelaitės, liūdnai stovinčios tarp išdžiūvusių pernykštės žolės stabarų,— žemai nuleista galva, suplukusiais šonais. Scepanida kiek pabėgėjo per išartas siaurutes vageles ir aiktelėjo, pasidūrusi kojas į molį, kuris pramaišiui su piktžolėmis ir sauso mėšlo gumulais lyg plytų skeveldros raudonavo arime. Nenuostabu, kad nusivarė kumelaitę, čia ir senas geras arklys tikriausiai patrūktų, patampęs plūgą. Juoda jų kumelaitė buvo visai tamsi nuo prakaito, upeliais žliaugiančio per išsišovusius šonkaulius, šonai tiesiog plakė, drebėjo iš nuovargio, o galva vis labiau linko prie žemės. Petrokas basas, palaidais drobiniais marškiniais, šlapiais nuo prakaito pečiais atsigręžė į Scepanidą, timptelėjo už apynasrio kumelaitę, toji staiga susverdėjo, išskėtė užpakalines kojas ir atsisėdo ant kieto arimo.

— Tai bėda, ką dabar daryti? — aimanavo Petrokas, mėgindamas ir piktuoju, ir meilumu pakelti kumelaitę, bet visos pastangos ėjo niekais. Netrukus nebeišlaikė ir priekinės kojos, kumelaitė išsitiesė su pakinktais, pradėjo mėšlungiškai žerti kanopomis molį. Petrokas išsigandęs puolė iškinkinėti, bet per skubėjimą negalėjo atrišti sąmato ir numauti nuo galvos pavalkų; tada Scepanida atkabino nuo plūgo branktą, atpalaidavo viržius. Ji jau aiškiai matė, kad jų tikrai prasidėjusį savarankišką gyvenimą staiga užgriuvo neganda.

Taip ir buvo. Kumelaitė nebeatsikėlė, kad ir kaip juodu stengėsi padėti, viliojo šieną, žolę, gabalu duonos, kuriuos Scepanida atnešė iš namų. Ilgas, liesas gyvulio kaklas su galva galų gale irgi nusviro ant žemės, tiktai akys retkarčiais vartaliojosi akiduobėse, lyg meldamos žmones pagalbos. Bet jos jau nebuvo įmanoma išgelbėti. Vakarop kumelaitė paskutinį kartą įsitempė ir amžinai ištiesė kojas.

— Štai ir galas! — sušuko Petrokas.

O Scepanida iš sielvarto tarytum suakmenėjo, jau gerai

įsivaizduodama, kaip bus ūkyje be arklio, ypač tokiu metu, kada jis labiausiai reikalingas. Prakaitu žliauginas Petrokas suglumęs pastovėjo, paskui tylėdamas atsisėdo ir, užsidengęs rankomis veidą, pravirko. Scepanida jo neguodė, pati vogčiomis nusišluostė ašarą ir prisiminė, kaip neseniai ėjo žiūrėti lauko, rado prie ežios sušalusį vieversėlį.

— Jis prakeiktas, šitas kalnas. Nebuvo žemės, bet ir čia ne žemė.

Pamažu Petrokas nusiramino, dar pasėdėjo ir ėmė ruošti namo. Reikėjo galvoti, kaip gyventi toliau.

Vakarop parėjo su pavalkais, pasiėmė seną lopetą ir nudrožė į Avinų Lomą šalia spygliuočiais apaugusio kalnelio, kur visi imdavo smėlį ir užkasdavo kritusius kaime gyvulius. Tenai, pušynėlio pakraštyje, iškasė duobę, paskui atsivedė iš Viselkų Ladzimiro arklių ir atvilko prie jo kumelaitę. Scepanida į lauką nebeėjo, nes negalėjo į tokius dalykus žiūrėti, ir vis mąstė, kaip reikės gintis nuo šitų negandų. Kur gauti arklių, kad galėtų suarti tą prakeiktą kalną? Juk nepaliksi jo vėl dirvonuoti, iš ko tada gyvensi?

Petrokas parkiūtino vėlai, burbtelėjo kažką į jos klausimus, pasrėbė viralo ir atsisėdo ant slenksčio priemenėje. Scepanida mėgino kažką pasakyti, prašnekinti, bet jam dabar ne šnekos rūpėjo, todėl labai neįkyrėjo, užsiėmė savais darbais. O paskui ir pati atsigulusi užsnūdo užkrosnyje. Kai švintant prabudo, Petroko namie jau nebuvo. Pamanė, kad tikriausiai išėjęs į Viselkus — juk reikėjo ieškoti arklio, pabaigti tą kalną. Kiti jau pasėję, o jie dar net nesuarę.

Bet Petrokas neparėjo ir pusryčių. Sunerimusi Scepanida žvilgtelėjo per žiogrį į kalną ir vos nepravirko, pamąčiusi toli vidury lauko vienišą savo vyrą, be atvangos krypuojantį iš vieno šono į kitą — kasantį žemę. Norėjo lėkti tenai, bet krosnyje jau virė bulvės, nevalia buvo palikti ugnį be priežiūros. Vis dėlto, valandėlę palaukus, susidėjo šokių tokių pusryčius — dubenėlį bulvių, bryzelį lašinių, duonos, ąsotį pieno, — ir išėjo į kalną.

Petrokas kasė rankomis, lopeta, rausė, plėšė, kirto prakeiktą molį, pro pernykštes piktžoles ėmusį želti jaunu varpučiu, ir buvo jau išpurenęs geroką kampą gale lauko. Pa-

sižiūrėjusi jam į veidą, Scepanida vos nepažino vyrą — toks buvo pasidaręs baisus, susenęs, tamsia barzda apžėlusiais žandais. Plokščia jo krūtinė buvo dar labiau įdubusi, kaulėti pečiai tiesiog barkšojo, prakaitu sumirkę marškiniai kadaravo kaip ant baslio, o išsprogusiose kankinio akyse ruseno nežinia kam skirtas priekaištas už visus gyvenimo vargus.

— Petrokai, ką gi tu čia darai?

— Kaip matai,— dusliu iš nuovargio balsu atsakė jis, nenustodamas dirbti.

— Argi taip sukasi?

— O ką daryti?

— Gal kas duotų arklį? Reikia nueiti pas žmones.

— Jau buvau. Kas tau duos žudyti arklį?

Ji daugiau nebespyrė, suprato, kad apskritai Petroko teisybė: iš ko išprašysi arklį tokiu metu, kiekvienam arklys dabar reikalingas pačiam; antra vertus, kas gi ryšis skolinti svetimam savo numylėtą ašvienį, ypač dar kai tokia žemelė? Tad ką daryti, kasti lopetomis? Bet kitokios išeities nebuvo.

Pamena, ji tada net apsiverkė, kai pagalvojo, koks žemdirbio gyvenimas be arklio. Petrokas liovėsi kasės, pavargęs pasirėmė lopeta.

— Ką gi daryti? Gyventi reikia... Kaip nors...

Keturias dienas nuo tamsos ligi tamsos juodu dviem lopetom rausė molį ir pagaliau vis dėlto priveikė. Tiesa, abu nusiplūkė pabaigtinai, bet šiaip taip išpureno, nors ir negiliai, vietomis tik pakrapštė iš viršaus. Dirbo visas tas dienas tylėdami, nepaleisdami lopetų net sustoję atsidusti. Paskui Petrokas pusę dienos daužė didžiuosius grumstus ir vieną rytą, užsimetęs ant pečių pusmaišį miežių, pasiėmė vokele. Pasėjo greitai, tiesa, apakėti pusdieniui paskolino arklį Levonas, kuris sklypą turėjo kaimynystėje, kiek žemiau, bet žemė tenai irgi buvo neduok dieve niekam, gal tik truputėlį minkštesnė, labiau prie smėlio. Pabaigė kaip tik šeštadienį, tykų, gražų vakarą, ir Scepanida jau manė, kad nors kiek duos pailsėti sudiržusioms, pūslėtoms rankoms. Bet Petrokas, pasėdėjęs pašalyje, pasiėmė kirvį ir nuėjo kažkur daubos linkui. Ji paklausė, kurgi dabar, manė, gal kokio sausuolio, nes kaip tiktai baigėsi malkos, bet jis, taip ir neatsakęs, dingo už kamaros kertės.

Parėjo namo, kai Scepanida jau melžė karvę, ir neva-karieniavęs iškart griuvo paslikas užkrosnyje. Baigusi vaka-ro darbus, ji sugrįžo į pirkia; Petroką rado beknarkiantį ir, nieko neklausinėdama, irgi atsigulė šalia.

Rytą pasikartojo tas pat — Petrokas dingo auštant, ir ji net nežinojo kur. Bet argi vyrui pavasarį maža visokių reikalų, ypač kai dar tokia bėda. Gal išėjo į Viselkus, spēliojo Scepanida, vėl tartis dėl arklio, nes reikėjo vežti mėšlą bulvėms, suarti daržą, sėti žirnius — pavasarį ūkyje darbų visada galybė. Pririšusi palei daubą karvę, Scepanida grįždama namo žvilgtelėjo į kalną ir vėl krūptelėjo, išgąsdinta tenai pamatyto vaizdo.

Kaip tik tekėjo saulė, bet tuoju pat už miško lindo į žemą raudoną debesį. Į šalį nuo jo, kur buvo šviesus dangaus kraštas, toluomoje juodavo žmogaus figūra — kažkas pasi-lenkęs tarytum grūmėsi su nepaklusniu stulpu ar medžiu. Scepanida jau žinojo: tai Petrokas, bet ką jis tenai veikia.

Pasukusi iš takelio, ji leidosi tiesiai į kalną, užsėtame lauke į smulkius molio grumstus susibadė kojas, pagaliau atlėkė į savo rėželį. Čia jau buvo matyti, kaip pačioje aukščiausioje vietoje gale jų sklypo pasviręs stovi didžiulis iš rąstų sukaltas kryžius, o Petrokas, įsispyręs į žemę, kelia jį aukštyn. Kai tik ji pribėgo arčiau, jis slopiu balsu šūktelėjo: „Padėk!“. Scepanida abiem rankom apglėbė grublėtą jauno ąžuoliuko kamieną ir ėmė laikyti, kad apatinis galas lygiai stovėtų gilioje duobėje, kurią Petrokas pradėjo greitai užkasinėti. Kryžius buvo žalio medžio, ir, vos tik kryptelėjus, baisus svoris ėmė traukti į šoną, ji išsigando, bet vis dėlto išlaikė, ir Petrokas užpylė duobę žemėmis.

— Dieve, padėk, nenusigręžk nuo savo vergų,— pasakė jis žegnodamasis ir šluostydamasis prakaituotą, per tas sunkias dienas sumenkusį veidą. Ji taip pat persižegnojo ir pagalvojo: o gal iš tiesų padės? Apsaugos nuo negandų šitą jų žemę, prakeiktą žmonių ir dievo.

Kryžius stovėjo pavasarį ir vasarą pačioje kalno viršūnėje, virš daubos ir miško, atokiau nuo kelio, ir kiekvienas, eidamas arba važiuodamas vieškeliu, matydavo šį žmogaus vargų ženklą. Tada kažkas iš viselkiškių ir pavadino kalnelį Golgota, ir tas jo duotas vardas greitai prigijo:

Golgota arba Golgotos kalnas, netgi Petroko Golgota. Taip jį visi vadino ir paskui, kai miestelio komjaunuoliai Kapi-
lovas, Mejersonas ir Chvaska rudenį kryžių nuvertė. Kartą
užėjo į vienkiemį, paprašė pjūklo, kurį Petrokas atnešė iš
kamaros, o Scepanida dar pavaišino juos gira,— kaip tik
turėjo nusistovėjusios, gardžios,— vaikinai pajuokavo, at-
sigėrė ir išėjo. Ji manė, kad pasuks į daubą arba miško link,
bet šie nudrožė ežia į kalnelį ir per kokias dešimt minučių
kryžių nupjovė. O paskui, atnešę pjūklą, ilgiausiai aiškino,
kokią žalą daro religija. Petrokas susiraukė, nutilo, bet ne-
siginčijo, o Scepanida ėmė piktai juos barti, prisiminė, kaip
pavasariį, kada ji su Petroku toje Golgotoje galavosi, jiems
niekas neatėjo padėti, o dabar, kai užaugo miežiai, šitiems
pusgalviams, matai, kryžius akis bado. Bet argi jaunimas
klauso žodžių — visi trys pasijuokė iš jos tamsumo ir, ma-
nydami, kad atliko savo pareigą, nuėjo į miestelį.

O kalno vardas taip ir liko ir, matyt, dar ilgai nebus
pamirštas, nes labai tinka tam liūdnam, nederlingam žemės
lopinėliui, pašventintam ašaromis, triūsu, begalinėmis žem-
dirbio kančiomis.

15

Žiema jau krypo į pavasariį — baigėsi pūgos, dieną su-
šyla, saulėtoje atšlaimo pusėje vidurdienį laša nuo stogų,
nors naktį dar spaudžia speigas, net braška kertės. Auštant
rytui, plačiai, per pusę dangaus ištvinio purpurinė žara, iš
už miško pilkoje šaltoje ūkanoje patekėjo raudona saulė,
įgavo jėgų, ir netrukus ilgiausi medžių, kalnelių, stulpų
šešėliai išdrižavo visą lauką, apklotą po atodrėkių sudu-
busiu, kietu, gurgždančiu sniegu. Šaltoje rytmečio tolumoje
švelniai dūlavo pilkšvai melsvas miškas, vos vos margulia-
vo progumos, krūmai, o aplinkui lauke viskas spindėjo ne-
apsakomu, net akį režiančiu baltumu. Buvo nešalta, šven-
tiškai gražu ir tyku.

Tačiau Scepanida mažai tesidžiaugė giedro žiemos ryto
gražumu, net vargu ar jį matė; užgaišusi prie krosnies,
nebespėjo sužiūrėti gyvulių, todėl liepė Petrokui, ką reikėtų

dar padaryti — pagirdyti avis, užmaišyti vištoms lesalo, — o pati išbėgo per lauką į Viselkus.

Su senais sulopytais veltiniais nesunku buvo bėgti per išvažinėtą ledo kelią, ir ji manė, kad dabar pareis tiktai apytema — prasidėjo pats karštymetis kolūkyje, kurį pagaliau prieš savaitę pavyko įsteigti. Sėdėjo iki ryto, bet vis dėlto padarė — daugiau kaip pusė Viselkų sutiko įstoti. Novikas saviškai buvo teisus, kada sakė: išbuožinsi vieną — daugelis pagalvos. Pagalvojo, pasvarstė ir sutiko. Dabar tris dienas iš eilės suvisuomeninimo komisija vaikščiojo po kiemus, surašinėjo sėklą, inventorių, arklius, pakinktus. Paprastai Scepanida atbėgdavo anksti rytą į kaimo tarybą, ir iš tenai keturiese eidavo per kaimą, nieko neaplenkdami, į kiekvieną kiemą — verkdamo moterys, susirūpinę, nerimaudami žiūrėdavo seniai, smalsiai stebėdavo nuščiuvę vaikai, o jie viską rašydavo įskaiton. Buvo sunku, bet taip reikėjo.

Tą dieną ji manė, kad pirmininko kaimo taryboje neberas ir komisiją tikriausiai turės pasivyti kur nors kaime, todėl labai nustebo, kai, pravėrusi duris į ilgą kaip tvartas psalmių skaitytojo pirkį, išvydo visus vietoje. Tylėdamas sėdėjo už stalo Levonas, priešais — kresnas vyras juoda skranda, jo kaimynas Karnila, taip pat išrinktas į suvisuomeninimo komisiją; nusigręžęs į langą, stovėjo su raudonarmiečio miline Vasia Gančarikas. Buvo labai prirūkyta, šalta, vyrai atrodė kažkokie sunerimę; Scepanida tai iškart pastebėjo ir santūriai pasisveikino:

— Labą dieną.

— Labą, labą, — atsakė Karnila.

— Kokią čia labą, po velnių, — tarė Levonas ir žvilgtelėjo į ją savo vienintele akimi. — Bjauri diena, blogiau negali būti.

Scepanida nesuprato.

— O ką? Oras geras.

— Per daug geras. Ankstyvas pavasaris bus... Bet... Štai pasiskaityk.

Jis padavė Scepanidai nedidelį, jau gerokai aptrintą rajono laikraščio „Raudonasis artojas“ lapelį. Dar nieko nesuprasdama, ji vargiai ėmė skaityti išsibarsčiusias puslapyje antraštes: „Aukščiau industrializacijos vėliavą“,

„Į naujas vėžes!“, „Padarinės miško medžiagos išvežimo planui gresia žlugimas“. Kitame puslapyje buvo nedidelis piešinys: raudonarmietis, plačiai išžergęs kojas, smeigia durtuvu storą, pilvotą buržujų, iššiepusį dantis.

— Ne tenai žiūri,— tarė Karnila.— Štai, pačiame kampe.

Ir tikrai, laikraščio kamputyje buvo nelabai didelėmis raidėmis išspausdinta antraštėlė: „Slabados Viselkuose nuolaidžiauama klasiniam priešui — buožei“. Scepanida įsmeigė akis į smulkias straipsnelio raides ir, krutindama lūpas, ėmė skaityti. Straipsnelyje buvo rašoma, kad tuo metu, kai visoje šalyje smarkiai kovoama su buožėmis kaip su klasiniais priešais, Viselkuose ši kova ignoruojama ir išbuožintas tikrai vienas priešas, turėjęs samdomosios darbo jėgos, Ivanas Gužovas. O samdomosios darbo jėgos turėję dar šie ūkininkai: Karnila Bagacka dvejus metus iš eilės samdėsi pjauti rugių varguolę Pruziną Kalandzionak, Prachoricha, kuri treji metai iš eilės samdosi arti, pjauti ir sėti, Ladzimiras Bagacka, kuris samdėsi kulti. Visa galį patvirtinti liudininkai. „Jokio pasigailėjimo klasiniam priešui!“ — tokiu šūkiu baigėsi straipsnelis. Parašas po juo buvo paslaptinai paprastas: Kaimo korespondentas.

Scepanida iškart suprato, kodėl tokie nusiminę vyrai, ypač Karnila, pagaliau ir pats pirmininkas Levonas. Jai irgi pasidarė baugu. Norėjo dar kartą perskaityti, įsitikinti, kad viską suprato teisingai, bet Karnila ištiesė ranką atsiimti laikraščio.

— Na, matai? Aš — klasinis priešas!

— O aš nuolaidžiauju! — kreivai šyptelėjo Levonas.

Scepanida atsisėdo ant suolo; vis dėlto kažko negalėjo suprasti, nors laikraštyje buvo parašyta teisybė, bet, antra vertus... Kur ji vedė, toji straipsnelio teisybė, net baisu darėsi apie tai pagalvojus.

— Bet kas gi tasai niekšas?! — trim sužalotosios rankos pirštais trinkelėjo į stalą Levonas.

— Aš gi tau sakiau kas! Jo darbas! — gerokai nervindamasis, išdrožė Karnila ir atsistojo. Nuo lango atsigręžė Gančarikas, dailiai apsitempęs raudonarmietiška uniforma, prie šono prisikabinęs sunkų dėklą su naganu, aiškiai rodančiu, kad jau tarnauja milicijoje.

— Važiuosiu į rajoną. Aš surasiu kas.

— Nėra ko ieškoti,— nenusileido Karnila.— Kalandzionakas, aš jums sakau. Galiu kirsti lažybų, iš ko nori.

— Gal ir Kalandzionakas,— tarė Levonas.— Jis gi raštingas. Bet ne tai svarbiausia.

— O kas gi dar svarbu? — karščiovosi Karnila.— Parašė šmeižtą, argi taip galima?

— Taigi kad ne šmeižtą. Teisybę! Juk samdėsi? Samdėsi. Vadinasi, samdomoji darbo jėga.

Pirkioje visi nutilo, paniuro, kiekvienas žiūrėjo priešais save. Kas yra samdomoji darbo jėga ir kas už ją būna, visi gerai žinojo. Scepanida irgi tylėjo, nors ir žinojo, kad reikia kažką daryti, kažkam pasiskųsti, ar ką? Tiesa, širdyje vis dar netikėjo, kad gali baigtis labai blogai, nes straipsnelyje paminėtieji žmonės, nors ir samdėsi pagalbininkų ūkyje, bet kokie gi jie priešai? Ir net ne sabotuotojai, nes juk kartu su visais įstojo į kolūkį, o Prachoricha — tiesiog sena trobelninkė, bebaigianti savo amželį sutrūnijusioje pirkioje. Argi ji gali pati apsėti ir nupjauti keturias dešimtines žemės? Todėl ir samdėsi iš šalies, kad dirbtų lauką iš pusės arba iš trečdalio. Argi ji klasinis priešas?

— O kur Patapas? — paklausė Gančarikas.

— Pabėgo, bjaurybė! Žino, šunsnukis, kad dabar geriau dingti iš akių,— neatlyžo Karnila. Levonas godžiai užsitraukė paskutinius dūmus ir numetė nuorūką ant grindų.

— O aš gi jam kampą daviau! Į kaimo tarybą įsileidau... Niekšas! Na, palauk tu man!

— Ką tu jam padarysi? — paklausė Karnila.— Juk neišvarysi.

— Už kaimo korespondento persekiojimą — baudžiamoji atsakomybė,— priminė Gančarikas.

— Koks jis kaimo korespondentas?! Toli gražu jam iki korespondento. Bet va surezgė.

— Per jį reikia atsakyti. Tiktai jis niekam neatsako! Pridarė velniavos — ir lauk iš ratų. O tu rūpinkis. Bijok! Galvok, kas bus. Juk tikrai, vien tuo nesibaigs? — paklausė Karnila.

— Tai jau gal nesibaigs.

— Reikia važiuoti į miestelį,— tarė Levonas ir pakėlė į

Gančariką savo sužalotą veidą.— Važiuojam kartu.

— O kaipgi surašymas? — paklausė Scepanida.— Dar anas kaimo galas likęs. O gal kitą kartą?

— Ne,— atsakė Levonas.— Jūs surašinėkite. O mes pavakare parvažiuosime.

— Na, gerai.

Iš lėto, liūdnai susimąstęs, Karnila perėjo per pirkį, stabtelėjo kažką svarstydamas ir šiaip, ir taip. Žinoma, tokiu momentu kiekvienam nesaldų, ir Scepanida jį paguodė, Karnila norėjo kažką sakyti, užsimovė ant rankų naujus, iš avikailio pasiūtus ūšmalus, vėl nusimovė. Bet, matyt, apsigalvojo, numojo ranka ir paėmė už durų rankenos. Scepanida nuėjo paskui jį.

Šitaip tylėdami, Karnila priekyje, o Scepanida iš paskos, juodu patraukė gatve į tolimąjį Viselkų galą, išsistačiusį už kalnelio, lomoje. Karnila ilgai tylėjo, plačiai žengdamas su juodais veltiniais per apledėjusį sniegą. Veltiniai buvo dar nauji, kieti ir atrodė sunkūs, apmauti didžiuliais, iš storos automobilio gumos suklijuotais kaliošais. Žinoma, kartais jis pasisamdydavo ką nors į pagalbą, žemės turėjo ne daug, bet kaime garsėjo stropumu, taupumu, mėgo meistrauti, šį tą dirbinėti iš medžio ir laikė keletą kelmų bičių. Dar žmonės kalbėjo, kad yra šykštus, nemėgsta skolinti ne tik kaimynams, bet net giminėms. Kolūkio neatsisakė, įstojo kartu su visais, ir Levonas norėjo paskirti jį brigadininku, nes Karnila ūkininkauti mokėjo, ne taip kaip kai kurie. Bet štai šitas straipsnelis laikraštyje...

— Štai sako: vadovai, vadovai! — tarė jis atsigręžęs į Scepanidą, ir ši pabėgėjusi ėmė eiti šalia.— O aš tau pasakysiu: nėra blogesnių už savus, vietinius. Niekas tau tiek nepakenks, kaip tavo kaimynas. Per savus visa prapultis.

— Gal ir taip,— sutiko Scepanida.— Todėl, kad arti, pašonėje.

— Pašonėje, viską mato ir dreba iš pavydo. Ypač jeigu pats niekam netikęs. Toksai džiaugiasi ne pats arklį nusipirkęs, o kai tau arklys padvesia. Teisybė! Pažįstu aš tuos kaimynus. Kai valgai duonos kąsnį, nuo jų reikia sermėga užsidengti. Jeigu ne — ims pavydėti. O pavydas visada kam nors per pakaušį išeina. Aš ne buožė, ne turtuolis. Ir žemės

nedaug. Bet aš darbą mėgstu. Ir tvarką. Ne taip kaip kas kitas: paliko, metė, nuėjo. Aš jeigu imuosi, tai padarau viską kaip reikiant. Žeme aš labiau negu savo vaiku rūpinuosi. Visus rėželius keliais iššliaužiosiu, visus grumstelius pirštais sutrinsiu. Radęs surūdijusią vielą, nepaliksiu, pakelsiu. O kaipgi kitaip ūkyje? Bet matai, kažkam akis bado.

— O nejaugi teisybė, kad Patapas parašė? — suabejojo Scepanida.

— O kas gi daugiau? Mokslinčius, kaimo korespondentas! Pameni, kaip Prakopichą įskundė? Dėl linų?

Tai Scepanida atminė gerai. Apie tą Patapo Kalandzionako pasielgimą kokius metus šnekėjo žmonės Viselkuose; o gal ir visame rajone. Net kilo ginčų: kai kas iš jaunimo vos ne už krūtų kibosi su seniais, keikiančiais vaikiną. Kai kas jam pavydėjo, nes apie Kalandzionaką parašė laikraštis, išgarsino visoje apylinkėje. Tai atsitiko užpernai vėlai rudėnį, kai rajonas atsiliko vykdydamas linų paruošas. Linai neužderėjo, neužaugo, nes nuo pavasario užėjo sausra, o pristatyti reikėjo, ir žmonės liko skolininkai. Iš apygardos atvažiavo net du įgaliotiniai ir kartu su Levonu ėmė eiti per kiemus, reikalauti linų. Bet ką tu išreikalaus, jeigu viskas jau atiduota, net sau nė šiaudelio nepasilikta; rateliai ir staklės tais metais stovėjo be darbo. Kad kaip nors išsikapstyti iš bėdos, žmonės išvijinėjo senas virves, arklių pančius — viską vežė atiduoti kaip pluoštą. Pas senąją Prakopichą, aišku, neatsirado net padoresnės virvės, kurią galėtų išvijoti, įgaliotiniai tikrai pagailėjo senos trobelninkės, kuri vis verkė ir skundėsi savo dalia, senatve ir nesveikata. Bet kai tik komisija išėjo iš šaltos nekūrentos pirkios į atšlaimą, Patapka Kalandzionakas, jau įpratęs sukinėtis apie viršininkus, priėjo prie vyresniojo įgaliotinio, jauno vyriškio juodu bebriuko paltu, ir šnipštelėjo, kad tvarte senė turi paslėpusi linų. Iš pradžių juo nepatikėjo, bet dėl visa ko užsuko į tuščią, atlapomis durimis tvartą, ir Patapka, užsikoręs ant sijos, iš kažkur ištraukė tris grįžtes puikiausio linų pluošto. Tai buvo sabotažas, ir nors Prakopicha teisinosi, jog yra visai nuplyšusi, jog linų pasilikusi įkapių marškiniams, įgaliotiniai surašė protokolą ir norėjo paduoti į teismą. Tiesa, teismo nebuvo, vis dėlto pasigailėjo

senutės, bet Patapo Kalandzionako klasinį budrumą išgyrė rajono laikraštis „Raudonasis artojas“. Štai po šito atsitikimo Levonas ir įsileido į kaimo tarybos pirkią Kalandzionaką su motina — iki tol abu turėjo susiradę pastogę pirtyje. Patį Patapą kaime ėmė vadinti Mokslinčium — vieni girdami ir pavydėdami, kiti su pašaipu. Na o Patapas, matyt, tai suprato saviškai, ir laikraštyje dar kokius du kartus pasirodė trumpos žinutės apie Viselkus: viena apie tai, kad kaime gerai veikia raštingumo kursai, o kita — apie pelenų rinkimo trąšai svarbą.

Juodu priėjo prie pakrypusios, sutrešusiu stogu pirkelės, Karnila pajudino iš vidaus užkabintus vartelius. Čia gyveno Barisas Bagacka, daugiavaikis varguolis, kuris susirinkime kone paskutinis įsirašė į kolūkį ir staiga dingo iš kaimo. Žmonės sakė, jog kažkur išvažiavo. Varteliai niekaip nesiėdavė atidaromi, tada Karnila taip juos pakratė, kad vos neišvirto kartu su šulais ir atsidarė. Juodu įžengė į prišiukšlintą, parudavusį nuo pamazgų atšlaimą, šaltoje priemenėje susirado pirkios duris.

— Labą dieną. Ar čia yra kas? — šūktelėjo Karnila.

Negreitai iš užkrosnio pasirodė Lizaveta, Bariso pati. Ant rankų ji laikė greitomis kažkokia marška apsuktą vaikiuką, kuris murzinu veiduku glaudėsi prie išdžiūvusios motinos krūtinės. Lizaveta įsmeigė į atėjusius paraudusias, tikriausiai nuo verksmo, akis.

— Lizavetka, mes atėjome surašyti, kas kolūkyje turi būti suvisuomeninta, — kuo švelniau tarė Scepanida. Sulig tais žodžiais Lizavetos veidas staiga užsidegė pykčiu.

— Surašyti? Surašykite! Štai juos surašykite! Mania, Teklia, Hanulia, eikškite! Štai jas imkite, surašykite, penėkite savo komunoje...

Iš užkrosnio prie motinos puolė dvi basakojės mergaičiukės, apvilktos nunešiotais kaptonėliais, išsigandusios įsitvėrė į nešvarų sijoną. Drovėdamasi išėjo vyresnioji Hanulia ir dilbakiuodama taip pat atsistojo už motinos. Pakrosnyje išgąstingai kudakavo vištos, apleistoje pirkioje kažkuo smirdėjo ir buvo labai nejauku.

— Gerai, — tarė Karnila. — Tu čia mums spektaklio nerodyk. Kur Barisas?

— Argi aš žinau, kur tasai Barisas? Man nepasisakė. Jeigu į kolūkį įsirašė, tai jį ir aprašinėkite. O aš neisiu ir karvės neduosiu! Karvė mano, tėtušio kraičio duota. Neturite teisės atimti.

— Na jau nutilk tu, Lizaveta! — supyko ir Scepanida.— Karvės nerašysime. Tik arklį užrašysime. Dar sėklą, pakinktus.

— Kad nėra sėklos. Ir arklio nėra.

— Kaip tai nėra? — nustebo Karnila.— Juk buvo arklys, juodis.

— Buvo, bet nebėra. Pragaišo. Šit kaip!

— Iškišote? Pardavėte?

— O kad ir pardavėme,— nusišluostė ašaras Lizaveta.— Nejaugi taip, už dyką komunai atiduoti? Gal jį kas veltui mums davė? Pinigus mokėjome.

— Kvaila tu kaip bato aulas! — tarė Karnila.— Štai ir daryk tu su tokiais kolūkį! Iš pradžių tau reikėtų proto įgauti! Bent kiek kultūros išmokti. Štai pirkia nesutvarkyta, vaikai murzini. Tinginė tu, o jauna dar! Tik vaikus gimdyti, daugiau tu niekam netikusi.

— Tokia jau esu!

— Eik rodyk, kas kur. Kad nelandžiotume kaip kokie vagys.

— Aš nieko nerodysiu. Patys žiūrėkite.

Lizaveta ėmė siausti marška vaiką, ir Karnila nebeištvėręs nusispjovė po kojų.

— Na, žiūrėk, surašysime. Paskui nesiskųsk!

Kartu su Scepanida jis vėl išėjo į baisiausiai priterštą atšlaimą. Karnila apsidairė.

— Kas čia kur pas juos? Tenai, rodos, podėlis?

Bet, nespėjus jiems nė žengti prie seno, sutrešusiomis kertėmis trobesio, iš gatvės pasigirdo uždusio vaiko balsas:

— Dėde Karnila, tėvelis sakė eiti į kaimo tarybą.

Aprišta per pažastis skara, anapus vartelių stovėjo mažesnioji Levono dukrelė Volečka. Pažvelgusi į jos išraudusį nuo lėkimo veidą, Scepanida suprato, jog kažkas atsitiko.

— Kas jam taip dega? — sunerimęs paklausė Karnila.

— Oi, tenai atvažiavo... Na, iš miestelio dėdė toksai su juoda apykakle.

— Kasmačovas?

— Jisai. Ir dar vienas su juo. Taip tėtė sakė...

Karnila paniuro, sunerimęs kažką pasvarstė ir tūždamas piktai susikeikė:

— Kad tave kur perkūnai! Taip ir žinojau!..

Daugiau nieko nebepasakė, tik krypuodamas greitai pasileido apledėjusia gatve; Scepanida vos spėjo iš paskos. Kiek toliau uždususi bėgo Volečka.

Prie kaimo tarybos viskas atrodė lyg ir po senovei, arklių nebuvo matyti, gal stovėjo kur atšlaime. Leisdami į pirkią šaltį, juodu įėjo kartu. Scepanida nelabai mikliai uždarė sunkias duris ir pažvelgė į kertę. Ten jau sėdėjo dviese: Kasmačovas prie lango, o už stalo po Markso portretu — nepažįstamas vyriškis griežtu skustu veidu, žvilgančia odinuke, įstrižai per petį permestu diržu — gal nagano, ar ką? Vyriškis žiūrėjo priešais save į sunertas ant stalo rankas, kurių nykščius kažkaip juokingai suko vieną apie kitą. Kasmačovas, apsivilkęs durtiniu su juoda apykakle, neramiai žvilgčiojo į slenkstį; tarpulangėje, palenkęs galvą ir atsirėmęs alkūnėmis į kelius, ant suolo sėdėjo Levonas, nervingai rūkė taboką. Šalia jo sėdėjo Vasia Gančarikas. Visi slogiai tylėjo, matyt, ištikti kažkokio rūpesčio, ir tas slogumas iškart apėmė atėjusius, kurie, tyliai pasisveikinę, atsisėdo ant suolo palei slenkstį.

— Susirinkimas ar taip kas? — palūkėjęs paklausė Karnila daugiausia dėl to, kad nebūtų tos nejaukios tylos pirkioje.

— Išbuožinimas! — burbtelėjo Levonas.

— Kaip? Jau išbuožinome!

— Išbuožinome, bet ne visus! — valdydamasis, kad neimtų rėkti, atšovė Levonas ir nusigręžė į langą.— Sakiau gi, kad vieno neužteks.

Kasmačovas gale stalo pasisuko šonu, paskui vėl atsirėmė alkūne į stalą, matyt, irgi jaudinosi ir vos valdėsi, nors stengėsi atrodyti ramus ir kaip visada rimtas. Tai jam nelabai sekėsi. Staiga Levonas be jokios priežasties ir bjauriai susikeikė, numetė ant grindų nuorūką. Nepažįstamasis, nepakeldamas nuo stalo galvos, iš padilbų įsmeigė į jį sunkų žvilgsnį, paskui pažvelgė į Kasmačovą. Tasai pasisuko į

Levoną ir priekaištingai tarė:

— Klasių kovoje reikia mokėti pakilti virš savo asmens.

Vėl stojo slogi tylą, rodė, kad pirkioje niekas net nebe kvėpuoja. Scepanida sudiržusiais pirštais nervingai tampė skrandutės skverno siūlę ir mąstė, kad čia koks nesusipratimas, kad tuoj tuoj viskas išaiškės, ir bėda praeis pro šalį.

— Tai ką gi išbuožinti? — vos nedrebėdamas paklausė toje tyloje Karnila. Levonas kaip įgeltas atšoko nuo lango.

— Ogi tuos, kur naudojosi samdomuoju darbu! Kur laikraštyje išvanoti! Aišku? — suriko jis, ir nebegalėjai suprasti, ko taip draskosi — kad pyksta ant išbuožintųjų ar kad jų gailisi.

Karnila sukando plačius žandus, pamažu nuleido galvą. Kiek pasėdėjęs, atsistojo ir iš lėto, tylėdamas nuėjo prie durų. Kai uždarė duris, Scepanidą skaudžiai nusmelkė mintis: kas gi čia darosi?

— Ką, ir jį? — paklausė ji, kreipdamasi į visus. Iš didelio susijaudinimo jos balsas kiek drebėjo.

— Ir jį. Ir Ladzimirą. Ir Prachorichą, — išdrožė Levonas.

— Išbuožinti?

— Nejaugi premijuoti?!

Scepanidą tarytum drugys ėmė krėsti, nugarą po skrandute staiga išmušė prakaitas, akis aptraukė juoda migla, valandėlę ji nebežinojo, ką sakyti jiems ir manyti pačiai. O jie visi čionai — vyriškis už stalo, Kasmačovas šalia jo, vienaakis Levonas ir net Gančarikas — nuščiuvo ir, kažkaip neramiai suklusę, tarytum tiktai ir laukė, ką ji pasakys. Ir Scepanida, visai nebepaisydama savo jausmų, ėmė garsiai, nenatūraliai juoktis, net pati išsigando, pajutusi, kad tasai juokas tuoj tuoj negerai baigsis.

— Kvailiai jūs! — staiga nustojusi juoktis, sušuko ji. — Mulčiai! Ką jūs išbuožinate? Tada visus išbuožinkite! Visus iki vieno! Ir kolūkio nebereikės. Nebebus jokių rūpesčių. Visus! Ir mane taip pat — pono Jachimovskio samdinę. Ir štai jį — bežemį Gančariką! Visus! Iki paskutinio!

Lyg drugio krečiama, ji drumstomis akimis apžvelgė esančius pirkioje žmones ir pagalvojo, kad jie tuoj tuoj praregės, supratę, kaip beprasmiška ir kaip neteisinga šitaip

daryti. Bet visi ramiai sau sėdėjo, lyg kokie seni kelmai.

— Tyliau, tetule,— iš tiesų labai ramiai tarė Kasmačovas.— Politikoje reikia būti nuosekliam.

— Koks čia nuoseklumas? — nebesusivaldžiusi pašoko ji nuo suolo, labiausiai įširdinta šitos jo ramybės.— Koks nuoseklumas? O teisingumo nebereikia? Jūs, protingi žmonės, argi nematote, kas darosi? O gal nuo mokslo iškvaišote, nieko nebesuprantate!..

Ji rėkė užsikirsdama ir painiodamasi, apmaudavo, priekaištavo, bet vis dėlto daugiausia kalbėjo tam nepažįstamajam vyriškiui su juoda odinuke. Norėjo, kad jisai, pašalinis žmogus ir tikriausiai kažkoks viršininkas, suprastų, jog daroma neteisybė, ir užsistotų. Laukė teisingumo. Tačiau pirkioje ir toliau visi tylėjo, tylėjo ir tasai vyriškis, atkakliai slėpdamas akis,— net nepasižiūrėjo. Tada ji ėmė rėkti garsiau:

— Juk šitaip galima iš proto išsikraustyti! Levonai! Reikia į Maskvą važiuoti, pas patį Kalininą. Tu gi savas, vietinis, kaipgi taip galima! Reikia skųstis. Negalima taip! Tai juk nežmoniška.

— Nutilk, tetule! — piktai užriko Kasmačovas.— Drauge Gančarikai, ko stovite? Nuraminkite pilietę!

Vasia atsigręžė nuo lango, ir jauname raudonskruosčiame jo veide pasirodė tokia kančia ir sumišimas, jog Scepanida staiga nutilo, o paskui numojo ranka.

— Eikite jūs visi po velnių! Darykite, ką norite! Tiktai be manęs!

Ji apsisuko ir puolė prie durų, smarkiai trenkė jas iš lauko. Durys atšoko, tada ji atsідususi sugrįžo ir gerai jas uždarė.

Scepanida bėgo išvažinėtu keliu į savo Jachimovščiną, per vėjo nugairintus skruostus tekėjo ašaros, o iš širdies tiesiog veržėsi šauksmas, ir ji nebežinojo, ką daryti. Tiktai nepaprastai aiškiai jautė, kad negaištant reikia kažką padaryti, kažkur bėgti, į kažką kreiptis. Bet kur bėgti ir į ką kreiptis?..

O gal į Noviką? Vis dėlto savas, iš jų kaimo, dabar, sako, nemažas viršininkas. Juk jis aną kartą kalbėjo tiktai apie Gužą, nieko daugiau neminėjo. Jis juk pažįsta tuos

žmones, kokie gi jie buožės? Pasiskųsti, tegul atšaukia tą įsakymą išbuožinti. Maža ką parašė laikraštis? Pažiūrėsime, kas į jį parašė — tas pusgalvis nesusutėlis, bepautis nelaimingas, nei bernas, nei merga, šlykštinė. Argi jo klausytis?

Parlėkusi namo, Scepanida žvilgtelėjo į tvartą, kur dažniausiai tuntinėdavo apie gyvulius Petrokas, bet Petroko tenai nebuvo, nebuvo ir rogių palei tvartą. Ar tik neišvažio malkų? Seniai ketino, sakė: kol neatėmė arklio, reikia nors malkų prisivežti. Tegul veža. Nubėgo į pirkia, kur prieskrynyje turėjo pasidėjusi į nosinę surištą trirublę. Laikė ją kokiai didelei bėdai, bet, matyt, didesnės nebebus. Pagalvojusi dar pasiėmė krepšėlį, įsimetė į jį švarią skarelę, atsiriekę abišalę duonos. Ne čia pat Polockas, kada tu jį pasieksi? Bet iš miestelio vis tiek kas nors važiuos. Užbėgti pas Leibą — jis vežikas, gal nuveš. Neužteks pinigų užsimokėti, paprašys į skolą, paskui atiduos kiaušiniaus arba dar kuo. Leiba buvo žmogus sukalbamas, galėjo ir palaukti iki pavasario arba iki vasaros. Nesiplūsdavo, nepriekaištaudavo kaip kiti.

Buvo jau ne ankstus metas, saulė vakaruose užlindo už debesies, šaltis atlėgo, naktį, ko gero, vėl galėjo prasidėti atodrėkis. Liepų šakose pritūpė varnų, bruzdėjo tenai, pešėsi, matyt, iš tiesų prieš atodrėkį arba prieš vėją.

Scepanida skubėjo. Kad greičiau nueitų, pasuko iš kelio per jauną pušynėlį ir taip pasitrumpino kelią koku puskiometriu. Takelis buvo nelabai išvaikščiotas — tik keletą kartų eita žmogaus, — bet dabar, po atodrėkių ir šalčių, sniegas laikė gerai, tik pačiame pušynėlyje buvo kiek puresnis, ir ji kokius du kartus įsmego. Pasidarė karšta, ji truputį atsileido prie kaklo skarelę ir toliau brido per tankumyną į vieškelį, vis lenkdama galvą nuo dygių šakų, be perstojo galvodama: kad tik užtikus namie Leibą, nes gali būti kur išvažiavęs, tada reikės arba nakvoti miestelyje, arba grįžti namo.

Kai jau ketino bėgti nuo kalnelio žemyn, kurėjo išvažinėtas rogių kelias, priešais tarp pakeleš pušaičių šmėkstelėjo du žmonių šešėliai. Tačiau buvo tamsoka, ir ji tik pastebėjo, kaip vienas paguromis šūstelėjo į šalį, o kitas, augalotas, stiprus vyras trumpa skrandu ir juoda gauruota kepure, žengė priešais.

— Kur, Scepanida? — paprastai ir labai ramiai paklausė vyras, ir ji iškart pažino, kad tai jaunesnysis Gužo sūnus Zmiceras. Gužus prieš savaite išbuožino, atėmė mantą, bet kol kas niekur neišvežė. Dabar tasai Zmiceras pastojo kelią, ir ji stabtelėjo, nežinodama, kaip atsakyti.— Kur taip leki, klausiu?

— Į miestelį. O tau ko?

— Ko gi į tą miestelį?

— Yra reikalas.

— Reikalas, kai jau tuoj naktis?

— Na ir kas?

— Ogi tas, kad pasuksi atgal. Supratai?

— Kodėl atgal? Tai ką, man į miestelį nebegalima?

Gužas priėjo visai arti, tikriausiai manydamas, kad ji pasuks atgal arba pasitrauks į šalį. Bet Scepanida stovėjo vietoje ir piktai žiūrėjo į jo nelabai blaivų stambų jauną veidą su baltais antakiais. Tačiau tame veide nebuvo nieko — nei ypatingo pykčio, nei grasinimo,— tiktai akys žvelgė labai įdėmiai ir įžūliai.

— Tenai kas? — linktelėjo Gužas į krepšėlį ir, nespėjus Scepanidai atsakyti, ištraukė krepšėlį iš rankų.— Skarelė, duona... O čia? Pinigai? Pinigai pravers.

Jis įsigrūdo į savo juodų milinių bridžių kišenę skarelę su įrišta triruble ir staiga nešvankiai nusikeikė.

— O dabar bėgte! Namo bėgte! Ak tu, aktyviste, kad tave kur...

— Ką tu darai? Ką darai? Aš rėksiu, bandite tu! — suriko Scepanida. Gužas ryžtingai trūktelėjo kažką iš po skrandos skverno, ir, nespėjus jai atsitokėti, į krūtinę ties širdimi įsirėmė juodas be kryptuko vamzdis. Didžiulė Gužo ranka laikė tvirtai suėmusi nupjautą medinį apsodą.

— Tavo laimė, kad giminė! O jeigu ne... Supratai?

Taip, tikrai, ji suprato, nors ir pavėluotai. Tuo labiau kad netoliese tankmėje, truputį judindamas šakas, tūnojo dar kažkas ir atidžiai stebėjo jų susidūrimą ant tako.

Scepanida apsigrėžė ir nuėjo gilyn į pušyną, namų linkui, nė karto neatsigrėžė, vis baiminosi, kad gali šauti į nugarą. Žinojo: Zmiceras geba padaryti viską. Būdavo, pusbernį nudrasko sodus, tyčiojasi iš mažesnių, ištrypia Viselkuose ežias. Kai pas kaimyną Karnilą atsirado šunelis, kuris ne-

duodavo Zmicerui naktimis plėšikauti, tasai pagavo jį, pasmaugė ir naktį pakorė ant Karnilos obels. Gailesčio neturėjo nuo mažens. Buvo visai kitoks, negu geras ir sąžiningas vyresnysis brolis arba net griežtas, bet doras tėvas, tolimas Petroko giminė.

— Ir kad niekam nė žodžio! Supratai? O jeigu ne — raudoną gaidį pastogėn! Tu mane pažįsti, — pasigirdo jau iš tolo.

Lyg muštas šuo ji kiūtino atgal į savo vienkiemį, smaugiama apmaudo ir bejėgiškumo ašarų. Nė nosies niekur nebeiškiši! Ją apiplėšė kaip kokią kvaišą bobą, per varstą nuo namų, atėmė paskutinius pinigus. Ir kas? Vėl savas žmogus, kurį ji dar snarglių baudėsi kada nors apšventinti dilgėlėmis už tai, kam ganykloje skriaudžia mažesnius. Dabar dilgėlėmis nebeapšventinsi — dabar šventina jisai, ir taip, kad iš apmaudo širdis plyšta. Negaila jai buvo triublės, bet žeidė įžūlus grasinimas, kurio reikėjo bijoti, nes gerai žinojo, kad Zmiceras gali padaryti viską. Jeigu ryžosi šitokiam dalykui, tai padegti namus jam vieni niekai. Arba nušauti pušyne.

Bet ką gi daryti — kentėti?

Kentėti — ne jos būdas, vis tiek kam nors ryšis, kažką padarys. Pirmiausia papasakos Petrokui, o rytoj nubėgs pas Gančariką, į kaimo tarybą. Vis dėlto yra Tarybų valdžia, atsiras kas sutvarko šituos miško plėšikus.

Jai beeinant namo, sutemo. Apšalusiamė pirkios lange lyje ramiai žibėjo raudonas spingsulės žiburėlis — vaikai darė pamokas. Petrokas atšlaime girdė arklį, ką tiktai iškinkytą iš rogių, kurios stovėjo skiedryne su trim storais rąstais, tikriausiai iš Avinų Lomos. Jeigu kūrens pataupydami — užteks iki pavasario. Bet malkos, kurios seniau būtų pradžiuginusios, dabar tik vos šmėkstelėjo sąmonėje, ir ji pasuko pas Petroką.

— Piotra! Oi, Piotra!..

Iš jos balso Petrokas, matyt, iškart suprato, kad atsitiko kažkas negera — tokiu balsu ji kreipdavosi į jį nedažnai. Metęs ant sniego kibirą, jis nusigandęs žengė artyn prie pačios.

— Piotra, kas gi čia darosi! — tarė ji ir ėmė kukčioti. Petrokas suglumęs stovėjo priešais.

— Kas tave? Kas tau?..

— Jie gi mus užmuš. Ir pirkia sudegins... Jie gi sužvėrėjo! Iš manęs ir krepšelį atėmė...

Petrokas kažkaip staiga suglebo, paniuro ir, tyliai atsidusęs, tarė:

— Tai ir tave, vadinasi?

— O ką, ir tave?

— Ir mane... Pušyne, aha?

— Pušyne.

Petrokas apsidairė, priėjo prie tvoros, kiek pasiklaūsė, žiūrėdamas į netolimą daubą.

— Klausyk... Paklausyk manęs. Niekam nė žodžio! Ir niekur neikišk nosies. Sėdėk namie. Todėl, kad... Ir man grasino: už vieną žodį sudegins.

Scepanida susmuko ant rogėse gulinčio grublėto eglės drūtgalio — nebeturėjo jėgų stovėti. Vadinasi, ir Petrokas buvo pakliuvęs į jų nagus ir dabar jai įsakinėja tylėti. Kitaip... iš tiesų, baisu pagalvoti, kas gali atsitikti, jeigu „kitaip“... Kur tada gyventi? Kur eiti su vaikais?

Petrokas pagirdė arklį, nuvedė į tvartą. Tenai kiek pasikrapštęs, vėl išėjo į atšlaimą. Buvo jau visai sutemę, pro kamaros kertę pūtė šuoringas nešaltas vėjas, danguje — nė žvaigždelės. Bejėgė, užsiverkusi Scepanida sėdėjo ant rąsto ir mąstė: ką daryti? Matyt, juodu su Petroku negandos nebeišvengs, bet kad ji nors nekliudytų vaikų, neapdegintų jų silpnų širdelių. Paskui, žinoma, teks ir vaikams, patirs ir jie neteisybių, kurių gyvenime daug, bet jau tada, kai paaugs. O dabar dar anksti, dabar ji pasiryžusi pati užstoti juos nuo piktų gyvenimo geluonių.

— Matai, pačiute brangioji, kaip gyventi reikia! — priėjo Petrokas. — Kas kada galėjo pamanyti! Štai ir aš... Važiuoju, tik arklį išsukau iš vieškelio, tiesiai norėjau, išeina: duok arklį! Kokį arklį, ar nematai — malkos. Duok, ir viskas. Ir vamzdį panosėn. Būtų paėmęs, bet mano pakanktės silpnos, aš ir sakau, kad, girdi, pakanktės sutrūkinėjusios... Pasižiūrėjo, paleido. Sako, vis dėlto giminė. Kad tu kur pašaltum, toksai giminė! Bet, jeigu kokios, sudegins. Jie jau tokie. Įniršę. Kas jiems? Jiems nėra ko prarasti. Kaip vilkai miške.

— Broliai tenai ar kas?

— O velniai juos žino! Bet ne vienas. Aš mačiau...

— Tai ką? Tylėti?

— O ką gi daugiau? Skųstis? Pagailėk vaikų!

Scepanida tylėjo. Vaikų ji pagailės, aišku, bet kas pagailės jos? Iš jos tyčiojosi, o dabar ji turi tyčiotis pati iš savęs, kentėti, kada nebeįmanoma, tylėti, kada riksmas veržte veržiasi iš krūtinės. Argi taip galima?

Tą visą ilgą vėjuotą naktį ji nesudėjo bluosto, gulėjo kaip strampas užkrosnyje ir mąstė. Mintys slinko be paliovos — sunkios, niūrios, kėlė daugybę klausimų, į kuriuos ji nežinojo, kaip atsakyti. Kažkas pasaulyje susipainiojo, susimaišė blogis su gėriu, arba vienas blogis su kitu. O gal joje pačioje kažkas pasikeitė, persimainė, sugniužo, pavirto dulkėmis? Ji daug ko nesuprato, bet gerai jautė vieną dalyką: taip neturi būti, taip nežmoniška, vadinasi, reikia kažką daryti. Ne gulėti, ne laukti, ne atlaidžiauti — rytoj pat reikia bėgti į Viselkus, į miestelį, į apygardą, į Polocką, susirasti gerų žmonių. Akyse jai vis stovėjo Novikas, kuris reikalavo išbuožinti tikrai vieną Gužovą, o apie kitus nepasakė nė žodžio. Ji nebalsavo prieš Gužovą ir paskui labai gailėjosi senukų Gužovų, bet dabar, po vakarykščio susidūrimo pušyne su jų Zmiceru, gailestis jiems išnyko. Tegul išbuožina, tegul išveža iš kaimo šitą vilką, kad jo čia nė kvapo neliktų. Be jo čia bus ramiau.

Bet už ką gi kitus?

Apie kitus ji negalėjo galvoti be širdgėlos, ypač kai prisiminė Ladzimiro Aniutą, senąją Prachorichą, pagaliau Karnilą. Su Karnila jos santykiai nuo seno buvo savotiški ir kadaise vos nevirto jų abiejų dalia. Tiesa, nevirto...

Ji tada buvo merga, tarnavo pas senąjį Jachimovskį, gyveno Viselkuose ir dirbti kasdien vaikščiojo į Jachimovščiną: atsikelia anksti, vos auštant, ir per vieškelį bėga į vienkiemį. Reikėdavo pamelžti ir išginti į ganyklą dvi karves, sutaisyti kiaulėms jovalo, žąsims lesalo — ir vienų, ir kitų buvo nemažas pulkas, kuris ganydavosi ražienoje ant Golgotos. Senis Jachimovskis ūkio beveik nežiūrėjo, kriunėdavo sau pašalyje arba už krosnies, ir ji šeimininkaudavo kaip mokėdama. Be jos, ūkyje buvo daugiau samdinių, bet jie

dirbdavo laukuose, į kuriuos ji niekada neidavo. Užtekdamo darbų pačioje sodyboje, darže, su gyvuliais, kurie neduodavo atsikvėpti nei žiemą, nei vasarą. Nesaldus buvo tame vienyje, bet ką ji galėjo be žemės, be kraičio, vargšė įnamė nemeilingoje mažžemio brolio šeimoje Viselkuose?

Kartą, pavėlavusi atsikelti, per bulvių daržus skubėdama bėgo rasotu takeliu į vieškelį. Prie Karnilos namų išgirdo piktą šeimininko balsą, tenai pat blaškėsi narti Karnilos karvė, niekaip neprisileisdama žmogaus. Jau metus Karnila našlavo, likęs su dviem vaikais, visus moteriškus darbus ūkyje dirbo pats, nelabai mokėdamas, kartais visai prastai, ir kaimo bobos šaipydavosi, kaip jis žlunga žlugtą arba maišo duoną; kai kurios atvirai užjausdavo. Scepanida sustojo, supratusi, kad karvė nesileidžia pamelžiama, ir Karnila bėgioja iš paskos, mėgina ir piktuoju, ir geruoju, bet nieko iš to neišeina. Kiek nedrąsiai Scepanida įėjo pro vartus ir tyliu balsu prisikalbino sunerimusią karvę, toji pamažu nusiramino, Karnila atnešė iš priemenės duonos, apibarstytos druska, ir Scepanida pradėjo melžti. Pieno buvo ne taip jau daug, ji greitai išmelžė ir šypsodama padavė melžtuvę šeimininkui. Bet Karnila, neimdamas melžtuvės, kažkaip keistai prie jos prisiartino — jaunas, stiprus vyras atlapais marškiniais ant plačios krūtinės, kresnas, didžiarankis. Scepanida truputį išsigando, bet, pamačiusi jo pritemusiose akyse visišką bejėgiškumą, net sumišimą, atstūmė rankas ir nusijuokė:

— Ką tu čia, Karnilka? Atsikvošėk...

Matyt, tai Karnilą prablaivė, jis pasitraukė prie tvoros, kiek pastovėjo nusisukęs, bet vis dėlto užstodamas kelią į vartelius, ir ji net sumišo: ką daryti? Bet Karnila atsigręžė ir kimoku balsu liūdnai tarė:

— Va, kad tu eitum už manęs...

Ji vėl nusijuokė:

— Tai siųsk piršlius, ko gi tu?..

— Ar tekėsi? — vėl klausiamai sužiuro Karnila.

— Pagalvosiu. Gal ir tekėsiu. Nežinau dar...

Ji iš tiesų nežinojo, nors ir neturėjo nieko prieš. Karnila buvo vyras darbininkas, bet tik našlys ir su pora vaikų. O ji mergavo, iš bernų nieko nebuvo nusižiūrėjusi, niekas dar jai

nesipiršo. Ką reikėjo daryti? Keletą mėnesių laukė, visaip svajojo, svarstė, vaizdavosi, net ėmė nebeapkęsti pati savęs, taip pat ir Karnilos. Bet piršlių Karnila taip ir neatsiuntė, o po advento parsivežė iš Kuchnalių mitusią permitusią senmergę Vandzią, kuri ir ėmė šeimininkauti Karnilos namuose. Scepanida kiek paverkė į pagalvę ir nusiramino, nors ir neužmiršo to mažo atsitikimo jo atšlaime.

Gal dabar jį už tai dievas baudžia?

Bet ne, argi galima už tokį dalyką bausti? O už ką gi bus nubaustas Ladzimiras, senė Prachoricha? Pagaliau ir Gužovai... Kai gerai pagalvoji, tai juk viskas gal per tą Gužą ir prasidėjo. Jeigu jis nebūtų užsispyręs susirinkime, pats ką nors paraginęs, tikriausiai nebūtų atvažiavęs Novikas, nereikalavęs išbuožinti. Ir nebūtų išbuožinę, jeigu balsuojant Gančarikas nebūtų pakėlęs rankos ir šitaip nepadaręs daugumos. O jeigu nebūtų išbuožinę Gužo, nebūtų to straipsnelio laikraštyje, ir tada... Gal nebūtų kliudę ir kiti.

Bet kas gi tada dėl viso to kaltas? Gužas? Novikas? Vasilio nuolaidumas? Nejaugi visa ko priežastis tik ta viena pakelta ranka? Tiesiog baisu pagalvoti, kiek daug kartais gyvenime lemia tik vienas žodis, ranka, netgi kažkieno nekaltas žvilgsnis. Ypač tokiu metu. Kokiam reikia būti protingam, nepiktam, teisingam! Nes jeigu pyksi ant artimo žmogaus, tavo pyktis — tik dar baisesnis! — gali sugrįžti atgal, užgriūti tave patį, ir tada oi kaip bus skaudu.

Rytą Scepanida atsikėlė kaip sumušta, visiškai nukamuota minčių. Reikėjo išleisti į mokyklą vaikus, o jei ne — visai nebūtų kėlusis. Tegul sau būtų Petrokas šėręs paršą, avis, gerai dar, kad karvė neturėjo veršelio ir nereikėjo melžti. Prie spingsulės priskuto katiliuką bulvių, užkūrė krosnį. Vaikai dar miegojo — saldžiai alsavo paryčiu Fedzka, Fenečka irgi aptilo, nors visą naktį neramiai vartėsi lovoje. Petrokas, išėjęs į lauką, tikriausiai tuntinėjo apie gyvulus. Ji pastebėjo, kad dabar vyras ilgiau negu pirma užgaišta pas arklį — žinia, juk greitai reikės skirtis. Gaila buvo gero arkliuko, kurį tik pernai prasigyveno, ir štai dabar turės atiduoti... Ji suprato Petroką. Tuo tarpu prasidėjo rytas, ėmus švisti, langai pamėlo. Pirkioje buvo šviesu ir nuo kros-

nies liepsnos, todėl ji žengė užpūsti spingsulės, bet staiga pasibeldė į langą. Iš pradžių pamane, jog Petrokas, bet ne, kažkas beldė labai nerimastingai, smarkiai, lyg išsigandęs. Scepanida pamane: jeigu kas, tai lauke yra šeimnininkas. Priėjusi prie lango, pro apšalusį ir aptirpusį langą ne iškart pamatė pašalyje stovinčią moters figūrą.

— Tetule...— pasigirdo iš už lango duslus, lyg iš ano pasaulio, balsas, ir Scepanida pažino Aniutą. Greitai pravėrė priemenėje duris, Aniuta įpuolė į pirkį, krito ant suolo ir ėmė gailiai, skausmingai aimanuoti. Jos juodas pliušinis apsiaustėlis buvo atlapas, skarelė nusismaukusi ant pakaušio, šviesi palaida kasa išsidraikiusi ant pečių.— Oi, tetule, oi, nelaimė pas mus...

Scepanida jau suprato. Vakar kaimo taryboje paaiškėjo, kokia bėda iškilo Ladzimirui, Aniutai ir jos suaugusiems broliams, ir dabar norėjo kaip nors nuraminti merginą. Bet ši staiga pašoko nuo suolo, nustojo verkusi ir, šluostydamasi nuo veido ašaras, prabilo:

— Oi, tetule, gi naktį Ancipą su Andrejum suėmė. Atvažiavo milicija ir suėmė, viską išvertė, ieškojo Gužų Zmicero, bet tasai gudresnis. Zmiceras paspruko, o mūsų šiekus suėmė, išsivarė kažkur...

— Taip, taip, taip,— mašinaliai kartojo Scepanida, jau šį tą imdama suprasti.— Tai jie su Gužu buvo?

— Oi, tetule, argi aš žinau, bet šias dienas kažkur bastėsi. Zmiceras kai išsivedė, taip ir prapuolė, dvi naktis neparėjo namo. O šiandien... Gal girdėjote, kas naktį ant vieškelio atsitiko? Oi baisu, kas atsitiko. Sako, kažkas pastojo kelią Kasmačovui, na ir tam polockiečiui ir šaudė. Va tenai, pušynėlyje. Sako, Kasmačovą sužeidė, gerai, kad arklys išnešė. Kaip pasileido šuoliais, taip ir lėkė iki pat miestelio. Sukėlė miliciją, oi, kas darėsi! Naktį... Atvažiavo kaip tik tada, kai broliai parėjo. Tik skrandas nusimetė — dun dun, klausia: kur buvote? Tie sako — namie. Tada prie manęs... O ką aš pasakysiu, aš gi nieko nežinau...

Apstulbinta naujienos, Scepanida atsisėdo ant suolo, jausdama, kad viskas susijaukė ir širdyje, ir galvoje. Vis dėlto pamažėle ėmė suprasti, kokia baisi atsitiko nelaimė. Pasakui neaiškiai suvokė, kad tasai baisus įvykis siejasi su tuo;

kas darėsi Viselkuose, su vakarykščiu susitikimu pušyne. Ty-
lėdama žvilgčiojo į Aniutą, kuri, kiek apsiraminsi, liovusis
verkti, ėmė taisytis skarelę. Tų nepaprastų įvykių prasmė
jai aiškėjo labai iš lėto. Už krosnies pakirdo vaikai. Fedzka,
apsiavęs kelnytes, išlindo iš už marškos ir liko bestovįs
išgąščio pilnu mieguistu veidu.

Tuo tarpu Aniuta vis kalbėjo, laužydama iš nevilties
rankas:

— Nebežinau, ką dabar daryti! Tėvas verkia, sako: kam
gi jūs man taip senatvėje? O kai išvedė Ancipą su Andrejum,
visai ėmė blaškytis, daužyti į žemę galvą, man pasidarė
baisu, todėl ir atlėkiau čionai. Ką gi dabar daryti, tetule?

Ką daryti? Kad ji žinotų, ką reikia daryti. Bet, ko gero,
dabar jau nieko nepadarysi. Dabar vėlu! Po to, kas atsitiko,
visai vėlu. Dabar jau niekur nebenuėisi. Pamažu ji suprato,
kas darėsi pušyne, kai ji bėgo į miestelį, kodėl ją tenai su-
stabdė: ne trirublės prireikė — jie laukė. O ji galėjo sukliu-
dyti. Betgi ryžkis tu man šitaip daryti! O dabar... Kas dabar
bus?

16

Scepanida pamažu raminosi, ėmė galvoti blaiviau, ta-
čiau neteisybė slėgė kaip slėgusi, ir todėl jai, nors gerai su-
prantančiai, kad po tos nakties ir to atsitikimo ant vieškelio
vėlu ką nors daryti, vis nedavė ramybės kažkokia neišsaky-
ta, nebaigta mintis — reikėjo aiškumo, išeities arba žinojimo
bent kad pačiai būtų ramiau, ar kurį galą?

Jau gerokai paėjusi nuo Ladzimiro kiemo, pamatė, jog
eina ne į Jachimovščiną, o į kitą Viselkų galą, tačiau atgal
negrįžo. Kaip tyčia priešais pamatė pažįstamą vietą, kur
kadaise stovėjo jų pirkia, o dabar nykiai žvarbo vėjų pagai-
rėje keturi beržai ir ant sodybos ežios plonutėmis šakelėmis
lingavo eilė vyšnaičių. Pirkios nebebuvo — seniai sutrūnijo,
paskutinius rąstgalius išsinešiojo žmonės malkoms, o dar-
žas atiteko kaimynui, Dzemjanui Bagackai, kuris jį rūpes-
tingai aptvėrė dailia beržine tvora. Tačiau Scepanida ne-
gaišo prie savo buvusių namų vietos, nukiūtino toliau — pro

pažįstamas su visomis smulkmenomis pirkaite, pro rąstų sienas, tvorą, gatvės medžius; apėjo storiausią, į gatvę išsišovusį Malanijos klevo kamieną. Nusileido nuo kalnelio ir vis ėjo tolyn, kol atsidūrė priešais naują stačiatvorę prie Ausiuko pirkios, kur dabar buvo mokykla ir kur neseniai dar ji triskart per savaitę bėgdavo į raštingumo kursus. Dabar tenai mokėsi jos Fedzka, Fenia ir dar trys dešimtys vaikų, susodintų į keturias suolų eiles — po eilę kiekvienai klasei. Scepanida prisiglaudė krūtine prie stačiatvorės, susimąstė. Vaikai tegul mokosi, gal jiems teks geresnė dalia negu tėvams: mokytis turės duonos, išeis į žmones. O ji — baigta, į raštingumo kursus nebevaikščios. Kai išvažiavo Aniutka, nebegalės viena be jos sėstis į suolą, nebeperžengs mokyklos slenksčio. Pernai, baigiantis rudeniui, Aniuta prikalbino ją eiti į kursus, įtikinėjo: gėda būti neraštingai, kai visa šalis mokosi. O pati kaip stengėsi išmokti rašto, ir Scepanida suprato kodėl — Gančarikas prieš kariuomenę buvo baigęs keturias klases miestelyje. Kaipgi galėjo Aniutka nuo jo atsilikti? Kai buvo dar maža mergaitė, mokytis negalėjo, o sulaukusi šešiolikos, tuo labiau — reikėjo šeiminkauti namie, nes motina mirė džiova, tėvas daugiau nebevedė, o broliai dvyniai, Ancipas su Andrejum, kažko vis neskubėjo parsivesti pačių, tik rinkosi ir nesiryždami svarstė. Dabar jau tikriausiai nebeves.

Kai mokykloje staiga linksmai suklego vaikai, Scepanida suprato, jog prasidėjo pertrauka, ir pasitraukė nuo stačiatvorės. Ilgiau čionai stovėti nebebuvo ko, ir ji iš lėto nužingsniavo gatve atgal, užkopė ant kalnelio. Ladzimiro namuose jau buvo tuščia. Eidama pro psalmių skaitytojo pirkią, panorą pasimatyti su Levonu, rodės, jog tasai žino kažką tokio, ko nežino ji, jog jis kažką pasakys, gal nors kiek paguos. Tačiau kaimo tarybos gale nieko nebuvo, tik tumulai dulkių — mat Patapas Kalandzionakas, pasiėmęs ražą, šiūravo tenai primintas, nežinia kada mazgotas grindis, ir ji sustojo prie slenksčio.

— Argi Levonas nebuvo atėjęs?

— Ne, nebuvo.

Nežiūrėdamas į Scepanidą, Kalandzionakas išsijuosęs brūžavo ražu — šlavė prie slenksčio smėlį, šiukšles, ir ji

pamatė, kad visada pamėlusios basos vaikišcio kojos apautos dar neblogais, nors ir panešiotais kažkieno batais. Tačiau tie batai buvo ne Levono.

— Tai ką, batus užsidirbai?

— Rekvizuoti,— plonu balsu atsakė Patapas ir piktokai dėbtelejo pro sukeltą dulkių debesį.

— Stenkis, nenaudėli! — širsdama drėbė Scepanida.

Eidama patvoriu, ji galvojo, kad štai gyvena žmogus, dar jaunas, raštingas (net pernelyg raštingas — baigęs tris ar keturias klases) ir viską daro tarsi gerai, kaip dabar pridera, bet nerasi kaime žmogaus, kuris ant jo nepyktų. Štai parašė į laikraštį, tai tikriausiai nepeiktina, bet kas galų gale iš to išėjo? Ji dar neturėjo žodžių išsakyti jam viską, ką jaučia širdyje, bet gerai žinojo, kad galima tik šlykštėtis šituo mažakalbiu išstypėliu, kuris pats vargu ar supranta ką daręs savo uolumu. Čia tau ne Zmiceras. Į Zmicerą pasižiūrėjai, ir jau matai, kas tai per žmogus, o ką padarys rytoj šitas tylūnas, atspėk, kad gudrus. Ji prisiminė, kad net kaimo vaikai niekada nežaisdavo su Patapu savo vaikiškų žaidimų, ir nors jis nebuvo pikto būdo, nieko labai neskriausdavo, vienmečiai taikydavosi laikytis nuošaliau. Visada jis būdavo vienas, atsiskyrėlis — ir kaime, ir eidamas į mokyklą arba ganydamas lauke bandą. Paūgėjęs ėmė labai klausytis, ką rimtai šnekasi suaugusieji, nepraleisdavo nė vieno susirinkimo, nuo ryto iki vėlaus vakaro kiurksodavo kaimo taryboje — net išsižiojęs gaudė kiekvieną žodį ir tyli. Tik nežinia, ką jis galvodavo?..

— Kad tu kur pašaltum, nevidone! — piktai sušnibždėjo Scepanida.

Kai jau buvo praėjusi pro paskutines Viselkų pirkias ir vėl išvydo nuošaliau stovinčią Ladzimiro sodybą, ligi galo atkeltus jos atšlaimo vartus, staiga kažkur už Gančariko pirkios kraupiai sukliko moteris. Scepanida krūptelėjo nuo to riksmo ir sustojo vidury gatvės. Iš už pirkios kertės išlėkė atsilapojusi Uljana, Vasilio motina; ji lyg paklaikusi šaukė: „Žmonės! Žmonės!“ ir įnirtingai daužėsi kumščiais krūtine. Pamačiusi Scepanidą, puolė prie jos, kažką vis rėkdama, bet taip, kad negalėjai suprasti nė žodžio, aišku buvo tiktai — atsitiko baisi nelaimė. Verkdama ir aimanuo-

dama Uljana rodė į pirkia, į plikus langus storai apledėjusiais stiklais. Scepanida tekina pasileido tenai ir jau atšlaime išgirdo tokį pat širdį veriantį riksmą iš pirkios — tenai gaikščiodamas raudėjo Uljanos sūnelis Janačka. Pro atlapas duris Scepanida įpuolė į priemenę, atstūmė į šalį pravi-ras pirkios duris, manydama, kad reikia iš kokios bėdos gel-bėti Janką, bet apytamsėje svetimos pirkios ertmėje iš pra-džių niekaip nesusigaudė, kurgi tas vaikas rėkia.

Užtat pamatė ką kita ir iš siaubo apstulbo vidury aslos.

Užsigulęs krūtine ant tuščio stalo galo, palei langą nejudėdamas sėdėjo Vasia Gančarikas — kaip buvo apsi-vilkęs savo raudonarmietiška uniforma, su miline, diržais, tik keistai nusvarinęs ant peties šviesią, sutaršytais plaukais galvą. Troškiamė pirkios ore sklaidėsi dar gerai jaučiamas nerimastingas neseniai trenkusio šūvio kvapas, prie stalo ant grindų gulėjo nukritęs naganas, o kažkur kertėje palei krosnį balsu gailiai raudėjo trejų metukų Janačka.

17

Ir štai šį rudenį visai pasibaigė jau ir taip negausi Visel-kų varguolių Gančarikų giminė.

Menkas, laibas berniuko kūnas atsismaukusiais ant pilvo drabužiais gulėjo palei suolą patvoryje. Petrokas buvo apstulbintas šitos žmogžudystės ir negalėjo suprasti, kaip tai įvyko, kaip nebylys piemenukas naktį atsidūrė vienkie-myje. Ko jam čia reikėjo? Tarytum netekęs žado, Petrokas net liovėsi skundęsis gyvenimu — baimė jį tiesiog sustingdė. Beje, kaip ir Scepanidą, kuri nuščiuvusi, apmirusi sėdėjo palangėje ant savo gulto.

Vokiečiai buvo jau seniai nutilę ir tikriausiai sumigę savo palapinėje, nemiegojo tiktai sargybinis, kuris tarpais stovėdavo pastogėje šalia slenksčio, tarpais tyliai vaikščio-davo po atšlaimą. Kai langelyje pasirodė pilka brėkšma, kaip visada sutarškėjo virtuvėje indai — pradėjo savo darbą Karla. Šiuos pažįstamus garsus Petrokas išgirdo jau busda-mas iš slogaus snaudulio. Reikėjo ruošti naujoms bėdoms

ir baisumams, nes ką gi daugiau galėjo atnešti ateinanti diena? Bet, vos tik nuleidęs nuo kubilaičių kojas ir ėmęs jomis ieškoti per naktį pradžiūvusių batpalaikių, staiga išgirdo tolimą, tolydžio nutrūkstantį birbimą nuo vieškelio pusės — kadaise taip plerpdavo motociklai, bet jie seniai tenai nebevažinėjo. „Vadinasi, tiltas jau gatavas, jeigu vieškeliu laksto motociklai“, — liūdnai pagalvojo Petrokas. Smarkus plerpimas tarpais pritildavo, bet ir vėl nuaidėdavo garsiau, štai pasigirdo visai arti (tikriausiai čia pat už liepų) ir staiga nutilo. Kažkas ėmė šnekėtis su Karla, paskui su sargybiniu prie durų. Petrokas, sulaikęs kvapą, klausėsi. Motociklo čia dar nė karto nebuvo, vadinasi, tasai atlėkė iš toli, matyt, su kažkokiu įsakymu. Gal dabar kas pasikeis vienkiemyje? Iš tiesų buvo panašu, kad atvažiavo pasiuntinys: ėmė negarsiai belstis į pirkį, kur nakvojo karininkas, palūkėjus durys atsidarė, vėl užsidarė, ir kamaroje tylaus vokiečių pokalbio beveik nebuvo girdėti. Užtat kai jie iš tenai išėjo, sargybinis atšlaime kažką suriko, ir prie palapinės kilo šurmulyš — vokiečiai ėmė trepsėti, gargaliuoti, laskyti po atšlaimą. Tačiau lyg ir be didelės skubos, tiesiog greitai kėlėsi nelauktai gavę komandą, ar ką?

Petrokas lipte prilipo prie langelio — labai knietėjo sužinoti, kas tenai dedasi. Tuo tarpu Scepanida, iš pažiūros viskam abejinga, sėdėjo ant čiužinio, pečiais atsirėmusi į sienojus. Buvo užsimerkusi, bet kadangi virpčiojo vokai, Petrokas suprato, jog ji nemiega kaip ir jis, atidžiai klausosi, kas darosi atšlaime.

Šį kartą tiktai du ar trys vokiečiai paskubomis nusiprausė prie šulinio, kiti ėjo iš palapinės jau su milinėmis ir net su šautuvais rankose, kai kurie su kuprinėmis, krepšiais ir, lyg ko laukdami, stojosi prie virtuvės, plepėjo, degėsi cigaretes. Tačiau, kaip iš visko buvo matyti, jie neketino nei pusryčiauti, nei eiti į darbą, ir todėl Petrokui kilo mintis, nuo kurios jis net pašoko.

— Motin, girdi, motin? Jie išvažiuoja!

— Lauk, išvažiuos tau.

— Dievaži, išvažiuoja! Žiūrėk, daiktus iš palapinės neša. Štai prie mašinos...

Iš tiesų jie tempė iš palapinės dėžes, ryšulius, drabužius

ir per galinį bortą viską mėtė į sunkvežimį. Dar kiek palaukus, du kareiviai ištraukė iš žemės keletą kuolelių, įsitempusi palapinės ketera įlinko, susiraukšlėjo ir nusileido žemėn.

— Aha, vis dėlto nešdinasi! Ai, dėkui tau, viešpatie! — pagavo Petroką netikėtas džiaugsmas, ir Scepanida atsistojusi žvilgtelėjo pro langelį. Bet pirmiausia tenai pamatė visai ne tą, kas pradžiugino Petroką.

— Guli... Kad nors būtų kuo uždengę. Kaip kokį gyvulį... Žvėrys.

Aišku, taip ji pasakė apie Janką. Bet Petrokas bijojo net pažvelgti tenai, į patvorį, kur gulėjo liesutis paauglio kūnas, dabar jau niekam iš tų, rodos, neberūpintis. Nušovė ir padrėbė. Bet už ką? Žinoma, kurčnebylį užmušti nesunku — sargybinio balso jis negirdi, pasakyti nieko negali. Bet kam reikia žudyti? Ką bloga jis jiems padarė?

Petrokas manė, kad vokiečiai Janką pasiims — jeigu nušovė, vadinasi, turėjo kažkokį tikslą, juk ne pramogai tai padarė. Tačiau jie krovė į sunkvežimį savo mantą, prie nušautojo niekas net neprisiartino. Tiktai vienas nebejaunas, storokas, miline apsivilkęs vokietis su kuprine ir šautuvu ant peties kiek paėjo nuo virtuvės, iš tolo pasižiūrėjo į patvorį ir, kaip pasirodė Petrokui, atsidusęs sugrįžo atgal prie sunkvežimio. Karla, nepaisydamas ruošos, dirbo savo kasdieninį darbą: grūdo į pakurą malkas, maišė katilą, kuriame kažkas virė, ir vėjas per žiogrį nešė į lauką drėgnus garus. Per tuos garus Petrokas ne iš karto pamatė vežimą, kuris nepastebimai privažiavo prie vartų ir sustojo šalia sunkvežimio. Iš vežimo išsoko Gužas — vis ta pačia ruda odinuke, su šautuvu rankose.

Kaip tik tuo momentu iš priemenės išėjo karininkas su juodu ceratiniu apsiaustu, atsistojo ant laiptelių, kaip šeimininkas apžvelgė atšlaimą, ir Gužas, žaibiškai pribėgęs prie jo, nemikliai pasitempė lyg pagal komandą „ramiai“. „Va dabar duos!“ — su piktu džiaugsmu pagalvojo Petrokas, prisiminęs, kaip vakar jam kliuvo nuo feldfebelio. Bet, matyt, šiandien vokiečių santykiai su policajumi buvo jau kažkaip pasikeitę, ir karininkas santūriai žvalgėsi į šalis. Petrokas pro langelį nematė jo akių, uždengtų plataus it

kanopa snapelio, tačiau veidas atrodė geraširdiškai ramus. Gužas kažką aiškino, o tasai, trumpai „jaksėdamas“, klausėsi, paskui priėjo arčiau ir pakėlė ranką. Petrokas akimirka vėl piktai apsidžiaugė: „Rėš!“ Bet ne, nerėžė, tik keletą kartų pagirdamas patapšnojo Gužui per petį — gut, gut! Lygiai taip, kaip vakar feldfebelis patapšnojo jam, Petrokui, už rūpestingai padarytą karininko klozetą, kuris, sprendžiant iš visko, jiems nebebus reikalingas. „Vadinasi, kažkuo įtiko policajus, kažkuo įsigerino“, — pagalvojo Petrokas, ir jo pakili nuotaika ėmė greitai niauktis — Gužo atvažiavimas nežadėjo nieko gero. Ypač po to, kai jį pagyrė karininkas. Dabar lauk naujos niekšybės.

Tuo tarpu vokiečiai sparčiai susikrovė mantą, paskiausiai išnešė iš pirkios baltas sudedamas lovas ir ėmė kabinti prie sunkvežimio savo gremėzdišką virtuvę. Gal koks penketas įsirežę ritino ją prie vartų, apsukinėjo, iš pakuros byrėjo žarijos, visur dvokė dūmais, po visą sodybą vėjas draikė kamuolius drėgnų garų. Gužas irgi padėjo vokiečiams, o Petrokas stovėjo prie langelio ir mąstė: „Plėšykis, stumk, o aš neisiu ir neišeisiu, jeigu, žinoma, neišvargs. Kad mano akys jūsų neregėtų, niekšai. Iššaudė vištas, surijo karvę, nušovė berniuką — už ką? Argi taip daryti žmoniška? Jeigu ne žmonių, tai nors dievo bijotų, dievas juk viską mato. Jis tai jau tikrai primins jums šitas piktadarybes svetimoje žemėje“.

Pagaliau viskas buvo baigta. Kareiviai sulindo į sunkvežimį po brezentu, feldfebelis paskutinį kartą aplėkė atšlaimą ir įlipo į kabiną. Šeimininkų, ačiū dievui, jie neprisiminė, neatsisveikino, vadinasi, neturėjo tokio reikalo. Šeimininkai tuo labiau. Sunkiai krypuodama per dumbravus, didžiulė mašina su virtuve ėmė slinkti į vieškelį. Petrokas jau norėjo persižegnoti ir lengviau atsidusti, kai staiga tarpuvartėje iš po liepų, kerėpliškai sukdamas pirmagalį, pasirodė sartas arkliukas, kuriame timpčiojo vadeles policajus Kalandzionakas. Gužas, iškart pasidaręs įžūliai ryžtingas ir judrus, jau lyg šeimininkas rodė, kaip važiuoti, kur sustoti atšlaime. Petrokas iš apmaudo piktai nusispjovė po kojų.

— Kad tave kur... Nespėjo vieni, jau kiti...

Bet nebebuvo kas daryti, jis suprato, kad kamaroje neišlindės, reikia eiti į atšlaimą.

— Na?! — įsmeigė į jį akis Gužas.— Su banditais susiuostei?

— Aš? — suglumo Petrokas.

— Tu. O kas gi daugiau. Štai vokiečių komanda visą naktį gaudynes darė.

— Gaudynes? O ką aš žinau? Aš kamaroje sėdėjau. Jie štai juk matė.

— Matė?! — pamėgdžiodamas pertraukė Gužas ir pirštu parodė į patvorį.— O šitas? Janka! Kaip jis čia atsirado?

— Argi aš žinau?

— Nežinai? — Gužas, pamindžikavęs vietoje, paėmė kitą ranka šautuvą.— Nagi, pašauk bobą!

— Scepanida! — pašaukė Petrokas ir žengė į šalį nuo akmenų.

Iš priemenės pasirodė Scepanida, stipriau susirišo pasmakrėje skarelę, stabtelėjo tarpduryje ir drebdama ėmė siaustis vatine.

— Su šituo karves ganei? — linktelėjo Gužas galvą į žiogrio pusę.

— Na, ganiau,— tyliai tarė Scepanida, kišdamasi rankas į vatinės rankoves.

— Kasmačovas buvo atėjęs? Na, pas jį alksnyne?

— Koks Kasmačovas? — pakėlė akis Scepanida.

— Tas pats! Kažkur čia bastosi. Partizanauti kursto. Aš jam parodysiu partizanauti.

— Nieko aš nemačiau. Niekas nebuvo atėjęs.

— Tai kodėl tada šitas po kulkom lindo?

— O ką aš žinau, kodėl?

— Tu nežinai, jis nežino! — įniršo Gužas ir, mikliai perėmęs šautuvą iš rankos į ranką, pakratė jį grūmodamas.— Jūs čia man kvailiais neapsimetinėkite. Aš jus abu kiaurai matau. Ypač tave, aktyviste. Prie to šautuvėlio tai jau tikrai tu nagus prikišai,— varstydamas Scepanidą piktų žvilgsniu, griausmingai šaukė Gužas. Scepanida, sulaukusi kvapą įdėmiai žiūrėjo kažkur po liepomis.

— Pasakyti visaip galima,— įterpė savo žodį Petrokas.— Bet nuodėmė nežinant kaltinti žmogų. Mes va čia

kamaroje sėdėjome. Galima sakyti, areštuoti. Jeigu kas...

Atšlaime stovėjo ratai, liūdnai nuleidęs galvą, ienose snaudė sertas arkliukas, šalia, susiveržęs diržu milinę, kažko laukė policajus Kalandzionakas. Jis kažkur spoksojo užvertęs aukštyn akis, rodė, jog nieko nebegirdi, visai paskendęs savo mintyse, bet vos tik Gužas atsigręžė į vežimą, iškart vėl pasidarė labai atidus.

— Gerai,— tarė Gužas.— Paskui. Dabar nėra kada. Versk vaikėžą į ratus,— ramiau paliepė Petrokui ir žengė prie žiogrio. Kalandzionakas numetė vadeles ant šieno gabužo ratuose.

Užgniaužęs širdyje baimę, Petrokas baugščiai priėjo prie paslikai gulinčio lavono. Tamsūs berniuko drabužėliai buvo sustirę, galva atlošta, ant smilkinio ties ausimi juodavo pridžiūvęs gumulėlis purvo, o gal kraujo; rudos kraujosruvos ant pliko žemėto pilvo taip pat buvo apdžiūvusios. Petrokas stovėjo nesiryždamas ir nežinodamas, kaip paimti užmuštąjį. Tačiau Kalandzionakas jo nelaukė, čiupo Janką už plikų purvinų kulkšnių ir lyg kokį rąstgalį abejingai nuvilko prie vežimo. Berniuko rankos pastirai išsiskėtė, galva ant išdžiūvusio laibo kaklo ėmė judėti lyg gyvo. „Dieve, dieve! — pasibaisėjo Petrokas, kaip nesavas sekdamas iš paskos.— Kas darosi!“

— Imk, ko stovi! — riktelėjo iš tolo Gužas, kai juodu sustojo palei vežimą. Tačiau pats arčiau nepriėjo, ėmė sukutis iš laikraščio skiautės papirosą.

Petrokas su Kalandzionaku šiaip taip pakėlė sustingusį Jankos kūną, įvertė per drangą į ratus. Kalandzionakas truputį apkreikė šieną, nors vis tiek buvo matyti, kad vežime guli nušautasis. Petrokas pamanė, kad dabar jie pagaliau išvažiuos, ir, nenorėdamas stovėti ant kelio, pasitraukė į šoną, bet Gužas vėl suriko:

— Tu irgi su mumis!

— Kur?

— Dirbti, kurgi daugiau! Pasilepinote kurorte, dabar prie darbo! Tilto užbaiginėti. O kaipgi? Antai miestelėnai jau kelinta diena pluša, o jūs čia kaip kokie ponai po vokiečių sparnu.

„Kad tu visą gyvenimą taip ponautum, šunie prakeik-

tas!“— liūdnai pagalvojo Petrokas, vis dėlto žinodamas, kad reikės eiti. Šito jau nepermaldausi, ypač po to, kas čionai, šioje sodyboje, atsitiko. Gerai dar, kad visai neareštavo, o tiktai varo į darbą.

Širdyje keikdamasis, Petrokas nukiūtino paskui vežimą, į kurį jau važiuojantį sušoko policajai. Kalandzionakas vadelėjo, o Gužas sėdėjo gale, nukoręs ligi žemės ilgas kojas, ir stebėjo Petroką, kad tasai, ko gero, nepabėgtų. Bet kur jis galėjo bėgti? Juk išgyveno čionai pusę gyvenimo, užaugino porą vaikų, patyrė šitiek rūpesčių, baimės ir vargo, o gal ir truputį džiaugsmo. Kurgi pabėgsi? Juk jis žmogus silpnas, priklausomas, visą gyvenimą darė kas liepta. Jie stiprūs, jėga, o ką turi jis? Porą nusilpusių rankų, kojų reumatą ir šešiasdešimties metų našta, kuo jis gali atsisirti jų grobuoniškai savivalei? Gal truputį pagudrauti, bet tik su vokiečiais, su šitais nelabai tepagudrausi, šitie savi, savų neapgausi. Bet ir su vokiečiais štai Scepanida savo gudrybėmis vos bėdos nepridarė. Jau geriau be gudrybių, teisingai, atvirai.

Nusileidęs žemyn prie vieškelio, vežimas aplenkė didžiulį geltoną klaną ir užriedėjo ant pylimo, o Petrokas nužingsniavo takeliu palei pakeles griovį. Čia jau netoli buvo pušynas, už kurio matyti posūkis, ir tenai tiltas. Kad jis kur prasmeigtų, tasai nelemtas tiltas, kiek per jį visokių negandų užgriuvo Jachimovščiną, mąstė Petrokas. Kaip buvo gerai, kai jis buvo sugriautas bombų ir du mėnesius niekas čia nei vaikščiojo, nei važinėjo. O dabar... Dabar čia prasidės pragaras, tikrai prasidės.

Bet iki tilto jie nenuvažiavo, nenuvažiavo net iki posūkio. Nuošaliau nuo vieškelio, pušyne, kur kadaise Viselkų vyrai miestelėnai kasdavo ūkio reikalams smėlį, stovėjo trys vežimai, ir keletas vyrų tingiai juos pripylinėjo. Kalandzionakas, pasukęs į šalikelę, sustabdė arklį. Gužas iššoko iš ratų. Vyrai liovėsi kasę, pirmiausia kažkuris vienas, o paskui ir kiti iš eilės nedrąsiai nusiėmė nuo galvų kepure ir tyliai lyg įbesti sustojo priešais policajų.

— Kodėl taip lėtai? — griežtai paklausė Gužas.— Kiek jau vežimų nuvežėte?

— Šešetą, rodos,— atsakė iš duobės nebejaunas vyras tankia žila barzda apžėlusiu veidu.

Petrokas pažino, kad tai Ignatas Dubasejus iš Zagrės. Kadaise, dar prieš kolūkius, Dubasejus išdirbinėjo avikailius, ir Petrokas buvo pas jį, kada ketino siūdintis skrandą, štai šitą pačią, kuria dabar vilki. Nesmagiai mindži kuodamas, Petrokas nebežinojo, kaip geriau: nusiimti kepurę kaip ir visiems, ar stovėti kaip atėjus. Bet, kad per daug nuo kitų nesiskirtų, ir jis pamažiukais nusitraukė nuo galvos savo milinę kepurę.

— Reikia dvylikos, kad jus kur galas! — staiga ėmė niršti Gužas.— Reikia vikriau, o ne stovinėti, čia jums ne Tarybos! Ilgai rūkote?

— Kad mes...

— Jokių pasirinkimų! Iki sutemos kad man užpiltumėt plentą! Tu! — šūktelėjo Kalandzionakui.— Išlipk ir žiūrėk. Kad niekas niekur! Dirbti visiems, dirbti!!!

Kalandzionakas padėjo ant vežimo vadeles ir išsitraukė iš po šieno savo ilgą šautuvą. Į jo vietą atsisėdo Gužas. Jau sėdėdamas ratuose, griežtai, tūžmingai apžvelgė duobę ir tris nuščiuvusius joje vyrus, šalikelėje pastebėjo Petroką.

— Tu, Bagacka, jiems į talką! Ir šnel, šnel, šnel! Aišku?

Ratai su Gužu nudardėjo upės link, kažkas iš vyrų tyliai nusikeikė, kažkas sunkiai atsiduso. Guriu šlaitu Petrokas nulipo į duobės dugną ir pasiėmė laužtakotę lopetą, kuri buvo įsmeigta šone į smėlį. Aukštai viršuje stovėjo nebaigtas pilti vežimas, o šalia jo su šautuvu po pažastimi lyg stulpas stovėjo sargyboje Kalandzionakas. Vėl spoksojo išvertęs į kaktą akis, ir galėjai pamanyti, kad mintimis skrajoja kažkur toli toli.

Vargu ar kiek greičiau negu pirma jie ėmė pilti smėlį aukštyn į vežimą. Dirbti buvo nepatogu, reikėjo aukštai mesti, duobė pasidarė gana gili, arti prie kelio smėlis jau buvo visas išimtas, todėl kasė vis toliau. Petrokas greitai sušilo, bet greitai ir pavargo, krūtinę ėmė nemaloniai graužti kartėlis, jis ėmė dirbti lėčiau, o paskui ir visai nustojo. Bet vos tik porą kartų ramiau atsikvėpė, ant skardžio tuoju sujudo Kalandzionakas.

— Kask.

— Tai kad... Pavargau... Dustelėsiu...

— Kask!

— Tai kad... sūneli...

Tačiau „sūnelis“ jau griebėsi šautuvo, spragtelėjo spy-
ną, pasirengė tuoju pat šauti. Petrokas išsigando, rankos
pačios čiupo lopetos rankeną, jis įmetė į vežimą truputį smė-
lio, ir Kalandzionakas nuleido šautuvą. „Na ir niekšas! —
pagalvojo Petrokas.— Kodėl motina jo mažo nepasmaugė?
Juk jis piktesnis už Gužą. Su tuo nors pasibarti galima, kaip
nors pasiteisinti, o šitas — kas ne taip, jau griebiasi šau-
tuvo“.

Pripylęs kokius keturis vežimus, Petrokas šiaip taip
atsitiesė. Sunkus pilnas vežimas suko į kelią, daugiau ve-
žimų, rodos, nebebuvo — gal bent truputį atsipūs. Bet, nes-
pėjus jam nė pasidžiaugti, iš už posūkio vėl išdardėjo ra-
tai, ir netrukus dar vienas pastotininkas ėmė varyti atbu-
lom arklių, patogiau statyti ratus. Tai buvo viselkiškis Kar-
nila, kaip visada tylus, susiraukęs, tačiau neblogai apsiren-
gęs — mažai nešiotu miliniu durtiniu. Pastaruoju metu jis
užsiaugino juodą susivėlusią barzdą, rodėsi esąs jau senas,
nors buvo penkeriais metais jaunesnis už Petroką. Dauge-
lį metų juodu susitikę nesikalbėdavo ir nesisveikindavo, bet
dabar Karnila, išvydęs duobėje Petroką, santūriai linktelėjo:

— Labą dieną.

Ir Petrokas, pats sau netikėtai apsidžiaugęs, prabilo:

— Aha, labas... Irgi išvarė, net su arkliu?

— Taigi darbuojamės,— sumurmėjo į barzdą Karnila
imdamas iš ratų lopetą.— Skuba, tilto reikia.

— Kam reikia, o mums — kad jį kur griausmas supleš-
kintų, šitą tiltą...

Karnila tik žvilgtelėjo į Petroką, pašnairavo į Kalandzionaką, kuris, jau pastatęs ausis, klausėsi jų šnekos, ir
pasakė garsiai, tikriausiai, kad girdėtų policajus:

— Reikia, reikia padėti vokiečių armijai. O kaipgi?

Petrokas nieko nebeatsakė, nes nežinojo, kaip suprasti
šiuos žodžius. Klausantis iš šalies, Karnila, rodos, kalbėjo
nuoširdžiai, lyg ir taip, kaip galvojo. Bet Petrokas suprato,
kad šitas barzdyla labai gudrus, su juo bet kaip nepasišne-
kėsi. Kad ir ką kalbėtų, mintyje turi kažką savo, tiesiai nie-
ko nepasako. Toks slapūnas Karnila pasidarė prieš kokią
dešimtį metų, kada jį pašalino iš kolūkio ir išbuožino. Tie-

sa, neišvežė, ir Karnila ėmė dirbti miestelyje, iš pradžių verslinėje artelėje, o paskui kokius ketverius metus gaisrininkų komandoje ir, kaip paaiškėjo, įsigyveno ne blogiau kaip jie kolūkyje.

Jie kasė neatsikvėpdami iki pusiaudienio ir po pusiaudienio; vežimai vis girgždėjo, dardėjo prie tilto ir atgal, laimė, kad važiuoti reikėjo netoli. Tie, kur su arkliais, truputį pasilsėdavo grįždami atgal nuo tilto, o be arklių, tai yra Petrokas su Dubasejumi, neturėjo nė minutės atokvėpio ir manė, kad jau grius iš nuovargio. Ignatas buvo bent lengviau apsirengęs, senu milo kaptonu, o Petrokas su savo skranda jau seniai kasė šlapias kaip marka ir vis baiminosi, kad vėl gaus plaučių uždegimą. Plaučių uždegimu kadaise jau buvo sirgęs — persišaldė per miško ruošą, kai vežė iš girios rąstus ir sulūžo pakrautos rogės, teko paprakaituoti, pasitampyti. Po trijų dienų atgulė suimtas karščio tarp svetimų žmonių, kaime, kur buvo apsistoję miško kirtėjai. Manė, kad jau mirs. Iš tiesų gal ir būtų numiręs, bet nuvežė į ligoninę. O ligoninėje, kai pasidarė geriau, net džiaugėsi, kad susirgo ir niekur nebereikia važiuoti — guli sau šiltai, gausi neblogai valgyti, esi žmoniškai prižiūrimas, tai ne miške, šaltyje, su arkliais, prastai apsirengęs, visada šlapiomis naginėmis. Pastaruoju metu mišką kirsdavo kiekvieną žiemą, darydavo atsparas Donbaso kasykloms, o tada jam tiesiog labai pasisekė per tą ligą. Tiesa, paskui dar ilgai vaikščiojo svirduliuodamas iš silpnumo, bet buvo jaunesnis, pamažu atsigavo, o pavasariop ir visai pasitaisė. Tada buvo daktarų, ligoninių, o dabar? Jeigu susirgsi, kas tave išgydys? Atvažiuos ir nušaus tasai pusgalvis Kalandzionakas, sakys: nusikalto Vokietijai.

Ignatas Dubasejus, pamažiukais kasdamas šalia, visą laiką duobėje kažką burbeno panosėje, Petrokas ėmė klausytis: senis murmėjo, kad čionai atvarė jį, seną žmogų, o kiti liko namie, jų nekliudo. Petrokas kiek nusistebėjo ir paklausė: kodėl?

— Che, kodėl? Naminuke gerklę užpylė šitam bjaurybei. Naminukė dabar — jėga.

Kad naminė — jėga, Petrokas jau žinojo ir tylėdamas pritarė seniui. Tiktai viskam reikia mokėjimo, ne kiekvienas

gali jos, šitos naminės, išvaryti. Be to, reikia prietaiso.

— Prietaisas, kad jį kur šimtas, pragaišo. Kur dabar jį gausi? Kad ir gyvatuką,— turėdamas slaptą mintį, padėjo Petrokas ir nutilo, suklusęs ėmė laukti atsakymo.

— Et, prietaisas! Antai mūsų Cimka Rukatas. Būdavo, prieš karą už pinigus tau patį velnią sumeistruoja. Dabar nežinau. Dabar kas jam pinigai?..

— Tasai, kur pirkia po guoba? Iš čionai, iš krašto? Lizdas dar tenai, regis, gandro...

— Va, prie to gandrulizdžio. Gera pirkia. Skiedrom dengta.

Petrokas norėjo dar kažko pasiklausti, bet viršuje prie kelio jų šneką nugirdo Kalandzionakas ir plonu balsu suspigo:

— Nesikalbėt! Kast!

— Kasam, kasam. Kad tave kur...— tyliai suburbeno Dubasejus ir garsiau, jau pataikaudamas, kreipėsi į policajų: — Sūneli, čia man reikalas... Na, į miškelį, a?

— Kask!

— Tai kad man reikalas, sūneli...

— Duobėj.

— Kaipgi duobėj? Aš gi žmogus... Reikia...

Bet Kalandzionakas, tarytum apkurtęs, jau stovėjo užvertęs akis ir lyg nebematė, kas dedasi aplinkui. Senis įsmeigė lopetą į smėlį ir, skausmingai suraukęs apžėlusį veidą, ėmė lipti krantu iš duobės tenai, kur ant kalnelio augo menkas pušynėlis.

— Atgal! — suspigo nuo kelio Kalandzionakas. Bet Dubasejus buvo jau išsikabarojęs iš duobės prie pušelių, ir Petrokas iš apačios matė tiktai jo galvą su juoda gauruota kepure. Staiga šita kepurė keistai šoktelėjo virš galvos, ir tą pačią akimirką nuo kelio skardžiai padriuskėjo šautuvo šūvis. Plačiai išžergęs laibas kojas, Kalandzionakas vėl užtaisinėjo šautuvą.— Atgal!

Senis Dubasejus, ardamas smėlį, atpakalias nušliaužė krantu, ir Petrokas išsigandęs pamanė, kad tikriausiai nušautas. Bet ne, regis, gyvas, tiktai pabalęs iš baimės ir be kepurės. Nušliaužęs į apačią, ne iš karto ėmė sverdėdamas stotis ant kojų.

— Kast! Greitai! Šnel! — spiegdė nuo kelio policajus, abiem rankom laikydamas šautuvą.

Nieko nematančiomis, pilnomis ašarų akimis Dubasejus apžvelgė duobę, apgraibomis susirado šalia lopetą.

— Dieve mano, dieve! — tyliai šnibždėjo senio lūpos.— Kas čia darosi? Kas darosi? Juk aš su jo tėvu bičiu-liavau. Kartu į kariuomenęėjome. Tėvas juk žmogus buvo...

„Na ir gyvatė,— mąstė Petrokas, bejėgiškai smeigdamas į smėlį lopetą.— Kodėl jo dar mažo kokia liga nepasmaugė? Kiek gerų žmonių žuvo, o šitas gyvena ir siautėja. Kokia neteisybė dievo pasaulyje...“

Petrokas menkai teminė jį mažą, regis, buvo kaip ir visi vaikai, bet štai, kai ėmė vaikščioti į mokyklą, kartą apie jį ėmė šnekėti visas kaimas. Tada jį smarkiai apkūlė jaunesnysis Lukašonakas, sučiupęs ant aukšto su pavogta dešra užantyje. Jau artėjant Kalėdoms, kaime pasklido šnekos, kad iš aukštų ėmė dingti mėsa, iš pradžių visi vertė kaltę senam tinginiui Karnilos katinui, net taikėsi jį užmušti basliu iš už tvoros ir tikriausiai būtų užmušę, bet katinas suspėjo įsikarti į pačią klevo viršūnę ir tenai praturpėjo iki vakaro. O rytą paaiškėjo, kad katinas niekuo nedėtas — tai dešimtmetis Patapka Kalandzionakas nuolatos apšvarindavo kaimynų aukštus. Tada jam smarkiai kliuvo nuo pikto ir stipraus Lukašonako, savaite išgulėjo patale, o atsikėlęs liovėsi vaikščiojęs į mokyklą ir dar ilgai šalinosi žmonių. Tačiau žmonės ilgainiui pamiršo vaikišką Patapkos nuodėmę, tiktai Patapas, matyt, to nepamiršo ir dabar už savo šunybę keršijo kitiems.

Kalandzionakas neleido jiems nei parūkyti, nei pailsėti, vežimai vis važiavo, o jie vis kasė ir kasė. Duobė pasidarė gili, sulig žmogum, reikėdavo gerai atsivėdėti, norint numesti iki vežimo, o rankos nebeklausė. Dubasejus dirbo be kepurės, plika, neuždengta galva, ant kurios vėjas šiureno baltus pūkelius, o akys buvo pilnos ašarų, kurias senis vogčiomis šluostėsi sudiržusia ranka. Viršuje ant kelio lyg stulpas stypsojo Kalandzionakas. Matyt, jam buvo šalta, nes rankas laikė susikišęs į kišenes, vėjo plevėsuojami milinės skvernai plakėsi į batų aulus, bet policajus nė per žingsnį neatsitraukė nuo duobės.

Vis dėlto jie šiaip taip sulaukė vakaro, nors nusikamavo visiškai, o kiek pripylė vežimų — jau nebeskaičiavo. Kai pradėjo temti ir duobėje pasidarė gana tamsu, kelyje pasirodė Gužas. Jo ruda odinukė buvo atlapa, veidas įkaitęs, raudonas, akys plėšriai žaižaravo — nuo naminės, ne kitaip.

— Genug, dykūnai! Šiai dienai genug! O rytoj bus įsakymas! Arba čionai, arba prie bulvių. Namomars!

Nuo šitos komandos Petrokui pakirto kojas, ir jis atsisėdo kur stovėjęs, ant smėlio šlaito — visai bejėgis, per dieną be valgio sukritęs. Dubasejus ėmė ropšti iš duobės ir šiaip taip išsikeberiojo prie pušelių, kur gulėjo peršauta jo kepurė. Palūkėjęs išlipo iš duobės ir Petrokas.

Buvo jau tamsu, sukaitęs kūnas greitai aušo nuo vėjo, Petrokas pasikūprino ir kaip galėdamas greičiau nukulniavo vieškeliu namo. Jis jau aiškiai žinojo, kad jeigu taip bus ir toliau — gyvenimo nebėra, reikės užriesti kojas, ir kuo greičiau, gal tuo geriau. Nors baisu buvo mirti, norėjosi dar pagyventi. Bent dėl to, kad galėtum pamatyti, kaip galų gale gaus šitie į pasturgalį, kaip ims staugti nuo rusų bato. Juk tikrai staugs. Būtinai staugs, kitaip negali būti. Tiktai va gaila, kad gali šito nebesulaukti...

Jau sutemus, jis parkiūtino į apmirusią savo sodybą, įkėblino į priemenę ir čia susipainiojo užmiršęs, kur reikia eiti — į pirkią ar į kamarą. Bet štai pirkios durys atsidarė pačios, jis pažino Scepanidą ir peržengė slenkstį. Viduje viskas jau buvo sutvarkyta ir stovėjo savo vietoje, kaip seniau, iki atsidanginant vokiečiams; kūrenosi krosnelė, ryškiai švietė plyšiai šalia durelių, buvo šilta. Petrokas, nenusivilkęs skrandos, taip ir atsisėdo priešais krosnelę.

Scepanida, rodos, pasakė, kad pavalgytų, bet jis, apsikentęs su alkiu, apie valgį nebegalvojo. Kūnas troško tik vieno — griūti ir gulėti toje netikėtai atgautoje savo pirkios šilumoje, bet taip padaryti Petrokas dabar negalėjo. Jis šiandien tenai, duobėje, suprato, jog pirmiau reikia pasirūpinti rytdiena, jeigu nori dar truputėlį pagyventi ir sulaukti geresnių dienų.

— Atnešk tu man smuiką, — silpnu balsu paprašė žmonos.

— Smuiką? Kam? Smuikuosi, ar ką?

— Jau prisismuikavau...

Jis nieko daugiau nepasakė, ir Scepanida su balana nuėjo į kamara, iš kur netrukus atnešė smuiką su stryku. Vėl nieko nesakydamas žmonai, Petrokas išėjo su smuiku į atšlaimą, perėjo takeliu per daržą, pralindo pro tvorą ir pasuko daubos link.

Toliau reikėjo apeiti lauką, persigauti per daubos kampą — už Avinų Lomos pamiškėje buvo Zagrazė, kur pirkioje po guoba gyveno Cimka Rukatas, kuris už atlyginimą galėjo sumeistrauti viską, ko tik panorėsi.

18

Likimas ar atsitiktinumas padovanojo atokvėpį, tarytum nustūmė į šalį didžiuosius baisumus, ir Scepanida truputėlį atsigodo. O jau buvo akimirkų, kai ji sakė sudie gyvenimui ir tik gailėjosi, kad buvo pernelyg baili ir taip mažai pakenkė vokiečiams. Bet ir tai, kam ryžosi, ne visada buvo padaryta kaip reikiant, kažkaip atžagariom, kvailai. Kvailai ji pragaišino Keršę, per savo neapdairumą prapuldė vištas. Ir Janka tikriausiai žuvo dėl jos kaltės: turėdama daugiau proto, būtų kaip nors išaiškinusi berniokui, jog prie sodybos — nė artyn. Bet ką padarysi, kad geros mintys ateina į galvą pavėluotai, kai nebereikalingos.

Šiaip ar taip, kol kas gyvenimasėjo toliau, reikėjo kažką valgyti šiandien, na ir pasirūpinti rytdiena, o ne vien tuo, kad kaip nors išgyventum iki vakaro. Artėjo šalčiai, jau kelinta diena rudens dangus buvo apsiniaukęs, linojo, o bulvės gulėjo krūvoje gale daržo. Petrokas vis neturėjo kada jas apkasti, ir Scepanida pasvarsčiusi pati ėmėsi loptos. Ne kažin koks tasai darbas, nors ir buvo laikomas grynai vyrišku — apkaupti du vežimus bulvių. Scepanida krūvą aplygino, apžarstė, storiau apklojo šiaudais ir ėmė apkasinėti žeme.

Daugiau rūpesčių namuose ji nebeturėjo. Į tvartą pamazu susirinko gal šešetas vištų, kitas, matyt, surijo vokiečiai. Vakar rytą, kai tiktai, pasiėmę Petroką, iš atšlaimo išsinešdino policajai, ji pirmiausiai nubėgo į daubą, susirado

barsuko urve savo išbadėjusį paršelį, kuris, pamatęs šeimininkę, taip apsidžiaugė, jog puolė prie kojų ir net pamiršo alkį, kai ji ėmė kasyti jam sulysusį, įkritusį pilvą. Paršelis nė karto nesužviegė nešamas iš daubos, o paskui kiceno takeliu į vienkiemį ir, matyt, labai nenorom vėl įlindo į savo ankštą pašiūrėlę. Tenai Scepanida jį sočiai pašėrė bulvėmis, negailėjo pagardo, paskui jis dar išgėrė katiliuką vandens ir nusiramino.

Apkasinėti kaupą buvo nesunku, nors Petrokas tikriausiai tai būtų padaręs greičiau. Tačiau Petrokas iš pat ryto ėmėsi kito darbo. Atsikėlęs prieš auštant, ilgai žvangino naminės varymo prietaisus, paskui kažkur prapuolė, vėl atsirado, pasiėmė kibirus, naščius, ėmė nešioti žlaugtus. Ji manė, kad įsitaisys kamaroje arba jau bent jaujoje, bet senis išsidangino dar toliau, kur, nepasakė net jai. Tiktai viską sutaisęs, parėjo prašyti degtukų. Balsas buvo visai užkimęs, o pats atrodė nuvargęs, nusikamavęs taip, kaip dar niekados. Scepanida davė porą degtukų ir liepė ilgai nestirti šaltyje, lauke buvo drėgna, žvarbu — kaipmat persišaldys krūtinę, kokia tada bus nauda iš jo naminės.

— Et, velniai jos nematė,— pavargęs mostelėjo Petrokas.— Jau vis tiek...

Scepanida apkasė vieną kaupo šoną, suplojo lopeta, kad žemės sluoksnis ant šiaudų būtų lygus. Ką tiktai darydama — ar namie ruošdamasi, ar žiūrėdama paršelį,— visą laiką galvojo apie Janką. Ji dabar labai gailėjosi, kad tą vakarą susitiko berniuką prie daubos, tegul sau būtų ganęs kur nors krūmuose, ko jam reikėjo eiti prie sodybos. Bet, matyt, kažkokia nelaba jėga traukė vaiką į pavojų, kuris virto jam pražūtimi. Scepanida vis negalėjo atsikratyti skaudžios nuojautos, kad kažkaip pati jam priartino mirtį, nors ir suprato: už tai, ką ji padarė su šautuvu, negalima kaltinti nieko daugiau, net Petroko, ir todėl nematė čia jokio ryšio su Janka. Tiesa, numanė, kodėl berniukas naktį atsirado prie daubos,— greičiausiai ėjo prie barsuko urvo, bet kodėl taip arti pro vienkiemį? Argi negalėjo nueiti iš kito daubos galo? Nejaugi nejautė, kas gali jam čia atsitikti?

Dar nebaigusi apkasinėti kaupo, išgirdo kažką šaukiant iš atšlaimo. Kas čionai tokiu metu atsibastė, ilgai spėlioti

nereikėjo,— aišku, tai buvo vis tie patys nevidonai. Drebančia širdimi, nieko gero nesitikėdama, Scepanida įsmeigė į žemę lopetą ir nuėjo per daržą į skiedryną.

Taip ir buvo — ji neklydo. Toje vietoje, kur neseniai rūko vokiečių virtuvė, dabar stovėjo vežimas su pažįstamu nukargalviu arkliu ienose, o Gužas su Kalandzionaku, šūkalodami jos vardą, jau žvilgčiojo pro langus. Šalia ratų bejausmiu, iš nuobodulio sustingusiu tamsvu veidu stovėjo su šautuvu ant peties policajus Antosis Nedaseka.

— A, štai ji,— pamatęs Scepanidą, tarė Gužas.— Kur Petrokas.

— O čia argi nėra? Tada nežinau,— pamelavo ji, iškart supratusi, kad šį kartą, matyt, reikalinga ne ji, o namų šeimininkas.

— Atidaryk duris! — įsakė Gužas, bet, nelaukdamas jos, pats atšovė velkę ir smarkiai trinkelėjo duris.

Kol ji sekė iš paskos, Gužas suspėjo žvilgtelėti į kamara, probėgom apžiūrėti priemenę, kažkodėl net pašniukštinėjo savo mėsinga plačia nosimi ir lėkte įlėkė į pirkią. Tenai pirmiausia pasižiūrėjo pro visus keturis langus.

— Kur Petrokas!

— Sakiau, kad nežinau. Aš gi bulves kaupuoju.

— Ak, tu nežinai? Užtat mes žinome — naminę varo! Kur varo? — staiga paklausė Gužas, atsigręždamas ir iškart visai užstodamas langų šviesą. Scepanida nieko neneigė, bet ir nesidievagojo nežinanti, kur Petrokas, tiktai tyliai tarė:

— Man nesakė.

Gužas kažką pasvarstė, pagalvojo ir lyg vilkas piktai čiaukštelėjo plačiais žandais.

— Na, dvėseną, tu iš manęs susilauksi! Pagaliau aš tavę pakarsiu. Su didžiausiu pasitenkinimu. Su malonumu!

— Už ką gi? — nepakėlusi akių, ramiai paklausė Scepanida, nesitraukdama nuo slenksčio. Ji taip pat nejučiomis sukando dantis, tiktai šito nerodė ir žiūrėjo į žemę. Švarias po vokiečių išsikraustymo grindis policajai ištrypė purvinais batais. Bet tegul, ji negailėjo grindų, bet labai norėjo atsakyti šitam vokiečių pakalikui ir jau griežčiau pakartotojo:— Už ką?

— Pati žinai, už ką! Jūs! — suriko Gužas savo pagalbininkams. — Nagi, apžiūrėkite namus. Kažkur čia jisai varo.

Kalandzionakas su Nedaseka puolė pro duris, o Gužas atsisėdo prie stalo ir ėmė piktai, grėsmingai varstyti akimis Scepanidą.

— Tu gi žinai, kad tave reikia pakarti kaip bolševikų aktyvistę. O dar pūties! Ko tu tikiesi?

— Nieko aš nesitikiu. Aš tamsi moteris.

— Tu tamsi moteris? O kas kolūkius organizavo? Kas bobas į pirkia-skaityklą varė? Tamsi moteris! O išbuožinimas?

— Išbuožinimo tu, žinoma, nepamirši,— susimąsčiusi tarė ji, remdamasi į krosnį. Buvo jau susitvardžiusi ir drąsiai žvelgė į policajų.

— Ne, nepamiršiu! Iki grabo lentos nepamiršiu. Ir priminsiu dar kai kam. Gaila, Levono nebėra. Aš jam!..

— Dabar tai geriau pamiršti,— patylėjusi tarė Scepanida.— Tau pačiam geriau. Ramiau būtų.

— Tai jau ne, nė velnio! Aš nepamiršiu. Nepamiršiu, per kieno malonę svetimuose kraštuose vargą kentėjau. Ko aš čia dabar atsiradau? — pagautas baisaus įniršio, vos valdydamasis, kalbėjo Gužas.— Manai, vokiečiams tarnauti? Spjaut man į vokiečius. Man reikia su kai kuo atsiteisti. Su kolūkiečiais, kad jūs kur nusprogtumėte! Už tai, kad čia ponavote, kai mano tėvas Solovkose galavosi!

— Koks čia ponavimas! Dirbome...

— Už darbadienių lazdeles dirbote? — susizgribo Gužas.— Taip jums ir reikia! Ko lindote į kolūkį? Tu gi agitavai į kolūkį!

— Nesunku buvo agituoti. Argi nežinai?!

— Tai kokių velnių nežinodami, nieko nematydami, lindote? Kaip į liūną. Dabar, paragavę tų lazdelių, gal protingesni?

— Protingi ir tada buvome. Bet kai mažai žemės, irgi ne geriau. Kaip reikėjo gyventi iš dviejų dešimtinių su vaikais?

— O iš šešiasdešimt arų geriau pasidarė? Dviejų dešimtinių jiems buvo maža! Štai dabar vokiečiai duos žemės, kiek tiktai nori. Iki trisdešimt ha. Žinoma, tiems, kas užsitarnaus. Iš vokiečių valdžios užsitarnaus.

— Tau jau tikrai duos. Užsitarnavai!

— Man? O velniams man žemė? Aš jos neapkenčiu nuo vaikystės. Nusispjaut man žemė.

— Tai dėl ko tada stengies?

— Oho, matau, kokia gudri! Viską tau reikia žinoti! O kad ir dėl to, kad valdžią davė. Dėl valdžios! Aš visą gyvenimą buvau pavaldus, nesavarankiškas žmogus. Nieko negalėjau. O dabar turiu valdžią! Visišką. Aš dabar jums aukštesnis už kaimo tarybą. Aukštesnis už rajkomą. Net už komisarų tarybą. Aš gi galiu bet ką nušauti, jeigu tik panorėsiu. Man viską patiki. O galiu ir apdovanoti. Štai tau ko reikia? Karvės reikia, vokiečiai surijo? Bus karvė! Rytoj atvesiu. Paršelio? Irgi. Arklio nėra? Rytoj iš Viselkų porą atvarysiu. Atimsiu iš bet ko ir atvarysiu. O tu manei?

— Atimtų mums nereikia.

— O aš tau ir neduosiu. Tu juk priešas! Vokietijos priešas. Manai, aš nežinau, kas prikišo nagus prie to jų šautuvėlio? Be reikalo kvaili vokiečiai viską suvertė nebyliui. Aš sutikau, manau: tegul! O pats žinau ir turiu galvoje. Tave, Scepanida, turiu galvoje. Aš čia dar paieškosiu. Vienoje vietoje. Žinai, kokioje!

Tai sakydamas, jis beveik rėkė, rūsčiai, negailestingai varstė akimis, ir Scepanida sutriko, pirmą kartą per šį susitikimą pagalvojusi, nejaugi suuodė, vokiečių palaižūnas! Iš tiesų pasidarė neramu širdyje, ėmė rodytis, kad jis kažką sužinojo, lyg pats pastebėjęs, o gal iš ko nugirdo. Nors, bliviai galvodama, Scepanida save tikino, kad Gužas nieko negalėjo sužinoti. Gąsdino? Tyrinėjo? Galimas daiktas, nors vis tiek buvo nejauku.

— O štai Petrokas už tave protingesnis,— patylėjęs ir kiek nusiraminęs, pasakė Gužas ir pašoko iš užstalės.— Pradėjo varyti naminę. Gerai! Tik tegul nesumano nuo manęs slėptis. Nusuksių galvą ir pasakysiu, kad toks begalvis ir gimė. Išsimainė gyvatuką už smuiką ir mano, kad nuslėps. Nepavyks, aš turiu agentūrą!

Priemenėje pasigirdo žingsniai, per slenkstį įžengė Kalandzionakas ir kresnas, plačiapetis Nedaseka.

— Na kaip?

— Niekur nėra! — sucypsėjo Kalandzionakas.

Nedaseka iš pradžių apsimetė labai nusteбęs ir mosta-
guodamas ėmė plačiai aiškinti:

— Taigi va, apžiūrėjome visus užkampius. Ir daržinėje,
ir tvarteliuose. Nėra. Kur prapuolė, galas jį žino...

— Prastai žiūrėjote! — pertraukė jį Gužas.— Na, tiek
to. Dabar nėra kada, o jeigu...

Jis dar kartą paskubom žvilgtelėjo pro kiekvieną langą
ir perėmė šautuvą iš vienos rankos į kitą.

— Nedaseka, tu pasaugosi! Sėskis ir lauk! Pareis, nie-
kur nedings. Ji,— linktelėjo į Scepanidą,— kad nė kojos
už slenksčio. Pareis — degtinę man. Supratai?

— Taigi supratau,— nelabai ryžtingai atsakė policajus.

— Štai šitaip! Važiuojam, Patapai! O tu neužmiršk, ką
sakiau,— išeidamas drėbė Scepanidai.— Kol dar nevėlu.

Stovėdama prie krosnies, ji žiūrėjo pro langą, kaip po-
licajai lauke apgręžė vežimą, kaip šokte sušoko ir išdardė-
jo pro vartus. Tik po to nususuko nuo lango ir nužvelgė
nuščiuvusį Nedaseką, kantriai stovintį prie slenksčio.

— Sėskis, ko stovi.

— Aha. Taigi... atsisėsiu. Matai, kojos juk savos, ne
valdiškos.

Nedaseka kukliai atsisėdo ant suolo, atsiduso, abiem
rankom apkabino vamzdį ir taip atsirėmė į šautuvą, kurio
buožė išilgai buvo gerokai įskelti.

— Degtinės važiavote, ar taip? — paklausė Scepanida.

Nedaseka apsimetė nuoširdžiai nusteбęs — bent jau taip
galėjai pamanyti, pažvelgęs į atvirą, apskritai malonų jo
veidą su lygiais antakiais.

— O kas jį žino! Jis visada. Arba degtinės, arba dar ko.
Mums nesako.

— Nejaugi niekada ir nesako?

— Ne-a,— sumirksėjo apvaliomis akimis Nedaseka.—
Tiesa, kada žydus tvarkėme, tada sakė. Smulkiai instruk-
tavo: ir kiek šovinių imti, ir kur kam stovėti. Kam į kordoną,
vadinasi, o kam jų šlamštą doroti.

— O juos kur?

— O juos išvarė. Zonderkomanda išvarė į karjerą. O
tenai...

— Visus? — stingstančia širdimi paklausė Scepanida.

— Sakyk, kad visus. Mažai liko.

„Na štai, šitie jau susilaukė!“ — beveik apimta siaubo, pagalvojo Scepanida. Kartą, jau vasarai baigiantis, ji girdėjo žmones pasakojant: vokiečiai atskyrė miestelyje tris gatves palei upę, suvarė tenai visus žydus. Vieni sakė: oi, neilgam, vis tiek išžudys, reikia bėgti. Kiti samprotavo, kad neturėtų sunaikinti, kad ir vokiečiai yra žmonės, tiki dievą — taip ir jų diržų sagtyse parašyta. Labai įtikinamai samprotavo visokie gudragalviai, ir daug kas jų klausė. Aiškus daiktas, kai žmogus ko nori, jis visada randa pateisinimą, iš pradžių įtikina pats save, o paskui ir kitus. Arba atvirkščiai. Štai sėdėdami ir susilaukė karjero.

— Kiek žmonių už menką nieką pražuvo, o kokio bjaurybės niekas nekliudo. Net kulkos tokiame neatsiranda. Aš apie tavo sėbrą, apie Kalandzionaką. Jau seniau jis buvo niekšas, o dabar nebėra ko šnekėti,— pasakė Scepanida.

— Niekšas, taigi,— nuoširdžiai sutiko Nedaseka.— Iš pradžių Gužas norėjo nudėti. Nuėjo naktį į namus, mane pastatė saugoti. Bet pasišnekėjo ir susimylėjo. Kitą dieną jau ir šautuvą jam davė. Štai kaip darosi.

— Greitai darosi. Raudonarmiečio uniformos dar nepėjo sunešioti. Kai buvo pas savus...

— Aš taip manau: o kurgi jam dar? Jo gi čia visi neapkenčia dar nuo tada. Kur dėtis? Tiktai į policiją.

— Tiktai į policiją, čia teisybė,— patvirtino Scepanida.— Tiesus kelelis. O kas gi tave pas juos nuvedė? Gal patiko? — įsidrąsinusi paklausė Scepanida.

— Kur tenai! — atvirai sutiko Nedaseka.— Neduok dieve niekam!

Jis liūdnai atsiduso ir stora šautuvo buože tyliai pabrūžino grindų lentas.

— Maniau, patinka, kad taip stengiesi.

— Pasistengsi tu jiems! Vakar ant tilto vokiečių viršininkas aprėkė jį, na, šitą Gužą. Tai jisai grasino mane nušausias. Žmogaus vieno iš Zagrazės neišsaugojau. Paspruko su vežimu.

— Dar nušaus,— tarė Scepanida.— Jeigu pas jus tokia tvarka. Arba mūsiškiai nudės.

— Galimas daiktas,— sutiko Nedaseka.— Bet ką gi

padarysi? Pražuvęs aš,— užbaigė jis ir staiga paprašė: — Gal turėtum ko pavalgyti, tetule? Šiandien nevalgęs.

Scepanida nusistebėjo: policajus, o prašo, dabar nedažnai tai išgirsi. Gužas, aišku, neprašytų, o šitas iš tiesų lyg avinėlis. Krosnyje ji turėjo katiliuką kopūstienės, kurią laikė Petrokui, bet dabar pagalvojusi nuėmė krosniadangtę ir ištraukė katiliuką.

— Ko gi rytą nepapusryčiavai?

— Kad nebuvo kada. Naktį Gužas pakėlė ir liepė eiti. Bombos ieškojome. Velnią tu ją surasi...

— Kokios bombos?

— Ogi tos, kur po bombardavimo prie tilto gulėjo. Nesprogusi. kažkas vis dėlto nusitempė. Matyt, prireikė.

— Na, nusitempė, tai kas?

— Aha. O jeigu po tiltu pakiš? Ir sprogs? Kas tada atsakys? Aišku, policija. Kad pražiopsojo.

Ji pripylė dubenėlį kopūstienės, padėjo ant stalo gabalą paplotėlio. Nedaseka atrėmė į krosnį šautuvą, kuris jam kliudė, ir ėmė pasigardžiuodamas srėbti lašiniais užkultą viralą. Pamažu sušilo, atsisagstė pilko milo durtinį, bet kepurės nenusiėmė; veidas kažkaip šeimyniškai pagyvėjo, lyg nušvito, tarytum jaunuolio. Vogčiomis žvilgčiodama į Nedaseką, Scepanida prisiminė miestelyje gyvenusį jo svainį, į kurio pirkią prieš karą persikraustė Antosis. Svainis toje pirkioje seniai nebegyveno, nes po pilietinio karo pasi-liko kariuomenėje ir visus prieškario metus tarnavo prie Japonijos sienos, buvo vadas. Kartais Nedaseka didžiuodamasis rodydavo kitiems vyrams jo laiškus ir fotografijas; svainis antsiuvuose turėjo po du stačiakampius — buvo išsitarnavęs aukštą laipsnį. Aišku, Antosiui visi pavydėdavo, juoba kad svainis kartais prieš šventes atsiųsdavo šimtinę kitą — didžiulei daugiavaikei šeimai tai labai praversdavo.

— Prisiminiau tavo svainį,— tarė Scepanida, sutikusi klausiamą Nedasekos žvilgsnį.

— Svainis? Ką svainis! Jam dabar gerai, o man? Juk aš vis per jį... Va su šituo valkiojuos,— pajudino jis alkūnę su raiščiu ant rankovės.— Vis per jį.

— Kas tave būtų privertęs?

— Gužas, kas? Ką aš galėjau daryti? Gal į žemę lįsti?

Su tokiu svainiu... Kadaise buvo garbė ir godonė, o dabar? Dabar vienas išsigelbėjimas — policijoje.

— Bijau, kad neišsigelbėsi.

— Gal ir neišsigelbėsiu. Ką gali žinoti? Jeigu žmogus žinotų savo likimą, bet juk nežino.

— Gal ir geriau, kad nežino,— tarė Scepanida.— Žinodami kažko pridarytų...

Stovėdama prie lango, Scepanida vis dairėsi pro langus, ar nepareina Petrokas, ir jai pagailo šito dejuojančio policajaus. Iš tiesų įklimpo ir vargu bau laimingai išsikapstys.

— O tu jau ką nors korei? — paklausė ji.

— Ne-a. Dar ne. Neduok dieve karti, baisu!

— O jeigu lieps?

— Lieps, tada jau ką. Reikės!

— Ir savus?

— Kodėl savus? Ne-a. Kurie komunistai. Na, dar banditus.

— O ką tau pasakytų svainis? Jeigu dabar ateitų? Ar tu apie tai pagalvojai?

— Galvojau. Nepagirtų.

— Na, o jeigu jį suimtų ir tau lieptų pakarti? Ar pakartum svainį?

— Kokia tu keista, tetule! Nežinai, kas yra drausmė. Įsakys — ir pakarsi. O jeigu ne — patį pakars.

— Juk tu turi vaikų.

— Čia ir bėda, kad turiu. Jeigu neturėčiau vaikų, tada aš — oho! Pabėgčiau į mišką. O dabar šešetas vaikų, toli nenubėgsi.

— Gerai, tu dėl vaikų taip stengiesi. O kai jie užaugs, ateis į protą, manai, kad tau padėkos?

— Ką gali žinoti? Žiūrint kuris,— sutriko Nedaseka ir padėjo šaukštą.

— Jie gi tave keiks visą gyvenimą.

— Kodėl keiks? — nusteбęs sumirksėjo Nedaseka.— Aš juk dėl jų... Per juos kamuojuos, darau viską.

— Antoska! — pati sau netikėtai tarė ji, kone užjausdama, sujaudinta šitokio nesupratingumo.— Geriau tu jiems numirtum.

— Aš?

— Tu, Antoska! Tu gi žudai visą jų gyvenimą. O pats save pirmiausia.

— O ne, aš nesutinku,— pyktelėjo Nedaseka.— Save gal ir žudau, o jų — ne-a. Ką gi jie valgytų dabar be manęs? Aš jiems miltų du maišus partempiau. Batų tris poras. Paltukų. Aš ne taip kaip kiti — tik prisigerti. Aš jais rūpinusi. Vis dėlto šešetas — tai ne juokas. Vyresniajam tiktai penkiolikti... Gerai tau, tetule, šnekėti, o man... Dar tasai svainis. O, kad ne svainis...

Scepanida nebeprieštaravo, tiktai klausėsi jo painaus pasiaiškinimo ir galvojo, koks jisai kvailys, o gal ir niekšas. Užuojautą policajui kaipmat nustelbė pyktis: gyvenimas tokių nieko neišmoko, nieko jie gyvenime nesupranta, nes toliau savo lovio matyti nebesugeba. Tokie iš prigimties akli bet kokiam žmoniškumo pragiedruliui, rūpinasi tik savimi, kartais teisindamiesi vaikais. Dieve mano, kas dar bus iš tų vaikų, ką jie paveldės va iš tokių tėvų? Geriau, kad jį kuo greičiau nušautų, mažiau būtų vargo ir daugiau naudų visiems. Pagaliau ir jo vaikams, kuriuos jis taip stropiai aprūpina miltais ir apavu...

19

Petrokas varė degtinę. Išsirinko patį nuošaliausią kampeį, kokį tik buvo galima surasti netoli vienkiemio,— plačią negilią daubele už barsuko urvo, tankiai apaugusią jaunomis eglaitėmis, tarp kurių buvo ramu, tylu ir niekas nematė. Nedidelėje siauroje aikštelėje tarp eglaičių susistatė savo menkus prietaisus: katilą su žlaugtais, kubilaitį, pripiltą šalto upelio vandens; ilgai krapštinėjosi, kol įstatė į vietą varinį gyvatuką, ir pagaliau sukrovė nedidelį laužą. Nuo atsargiai įbrėžto degtuko lengvai užsidegė sausi prakurai, o paskui ir beržinės pliauskos, kurių glėbį neužmiršo atsi-
nešti iš namų; godūs liepsnos liežuviai ėmė smagiai laižyti seną suodiną puodą. Sausos malkos nelabai rūko, ir Petrokas pirmą kartą per visą rytą patenkintas pasižiūrėjo aukš-
tyn, į apsiniaukusį rudens dangų virš eglių viršūnių, many-

damas, kad iš tolo jį vargu bau kas pastebės, nebent netyčia užklys į aikštelę. Malkos degė gerai. Atsiklaupęs šalia katilo, Petrokas rūpestingai pažėrinėjo nuodėgulus, kad labiau kaistų iš apačios. Pats irgi šildėsi, nes, kad ir užuovėjoje, nuo upelio dvelkė miško drėgmė, stingdė kelius, rankas. Prie laužo buvo gera. Antra vertus, reikėjo žiūrėti ir laiku sumažinti ugnį, kad neprisviltų žlaughtai ir viskas nenuieitų niekais. Aišku, Petrokas ne pirmą kartą gyvenime ėmėsi šitokio darbo, jau turėjo šioki tokį patyrimą. Tačiau tasai patyrimas buvo senokas, dar iš prieškolūkinių laikų. Mat pastaruoju metu prieš karą naminę retai kas varė, daugiau rūpinosi, kad turėtų ko valgyti. Bet, matyt, katilas vis dėlto kaito pamažu, nes miške, savaime suprantama, tai ne jaujoje arba kamaroje, kur daug patogiau. Bet argi tenai išvarysi?

Kelintą jau kartą pastarosiomis dienomis Petrokas pagailavo, kad vienkiemis tokioje netikusioje vietoje — taip arti prie kelio. Taikos metu tai gal ir neblogai, net patogiau, kai netoli vieškelis, kaimas ir miestelis. Tiesa, prieš pat karą jau rodės, kad šitiems patogumams ateina galas: vienkiemius ėmė kelti į kaimus, Viselkuose iškart pailgėjo buvusių vienkieminių gatvė, šią vasarą kaip tik būtų atėjusi eilė ir jo Jachimovščinai. Jau buvo išgriautas ir išvežtas klojimas, po šienapjūtės ketinta išgriauti visą sodybą. Bet sukliudė karas, ir dabar galima buvo tik pavydėti tiems, kurie jau gyveno kartu su visais kaime, o ne nuošaliai, kaip jis. Nors ir dabar yra kampelių, kur po senovei žmonės gyvena kaip už dievo durų. Štai toji pati Zagrazė. Nors ir nelabai toli nuo miestelio, bet pasislėpusi už pelkės ir nemato vargų, net Gužas retokai pasirodo, o vokiečių tenai niekas nė nematęs. O jo Jachimovščinoje? Vokiečiai pastovėjo keletą dienų, o suniokojo, galima sakyti, visą ūkį. Bet velniai jo nematė, to ūkio, atsitiko baisesnė nelaimė — nušovė bernioką, niekuo nekaltą našlaitį, pagaliau ir juodu su Scepanida vos išliko gyvi. Tačiau vokiečiai pabuvo ir išvažiavo, o kaip gyventi va su šituo Gužu, kuris mato tave kiaurai ir dar giežia kažkokį seną apmaudą. Tiktai be reikalo jis kimba, Scepanida čia niekuo nedėta, Scepanida kaip tik buvo prieš jo išbuožinimą. Bet štai pristojo, važinėja,

varo dirbti. Ir tikriausiai toliau kabinėsis, kol visai užengs šitas paskutinis išgama, pasiutšunis. Dabar, velniai jį griebtų, Petrokui negaila nei grūdų, nei darbo, kad tik namine užpylus jo nepasotinamą gerklę.

„Dieve tu mano,— mąstė Petrokas, žiūrėdamas, kaip apie katilą neramiai šoka liepsnos liežuviai,— kas darosi pasaulyje! Koks baisus karas, kaip baisiai viskas prasidėjo, kas bus toliau? Baisus metas!“ Nors ir prieš karą visko buvo gana,ėjo kova tai su tais, tai su kitais. Petrokas menkai tesuprato, kokia sudėtinga kova vyksta visoje šalyje, bet kas dedasi savame kaime matė geriau už bet kokius aukščiausius įgaliotinius. Tiems, būdavo, patinka, kaip šneka susirinkimuose Antosis Nedaseka, tikriausiai manydavo: koks sąmoningas! Tačiau Petrokas žinojo, kad jis taip sąmoningai šneka tik todėl, kad neseniai padavė pareiškimą, prašydamas pagalbos kaip daugiavaikis ir mažazemis. Štai ir stengiasi. O Barisas Bagacka balsavo už kolūkį visai ne todėl, kad būtų labai jo norėjęs, o kad taikėsi įširdinti Gužovą, su kuriuo seniai vaidijosi ir kuris kolūkio bijojo kaip velnias kryžiaus. Pagaliau ir jo Scepanida, nors ir agitavo už naują gyvenimą visame kaime, teisybę sakant, daugiau stengėsi sau, na, žinoma, ir jam, nes gerai matė, jog iš dviejų dešimtinių nepragyvensi, o sveikatą padėsi, tikrai padėsi. Bet štai kas iš to išėjo: Barisas tuojau pat pabėgo į Leningradą pas gimines, Gužą išbuožino ir ištrėmė, o dabar už viską ir už visus reikia atkentėti Petrokui Bagackai, kurio žmona kadaise buvo patekusi į varguomenės komitetą ir per susirinkimus pasėdėdavo prezidiume. Kad tie pasėdėjimai dabar neišlįstų per gerklę.

Petrokas pastūmė toliau po katilu du nuodėgulus, padėjo šone beržinę pliauską ir pagalvojo, kad, matyt, jau greitai ims lašėti. Varinis litro talpos puodelis seniai laukė vamzdelio gale, bet tenai kol kas buvo sausa, dar nė lašelis nenulašėjo iš gyvatuko. Petrokas vėl pasižiūrėjo aukštyn. Eglyne ties daubos pakraščiu ėmė nerimastingai suktis ratu šarka, kažką be perstojo čerškėdama, ir Petrokas sukluso — ar tik neatsėlina kas per daubą? O gal šarka čerška ant jo paties? Vis dėlto, norėdamas įsitikinti ir nusiraminti, jis atsistojo ir apsidairė po eglyną. Netoliese nieko lyg ir nebu-

vo. Bet šarka nesiliovė rėkusi, čia priartėdavo, čia apskrisdavo progumą šonu ir vis nenutildama, nesiliaudama čerškėjo, skelbė pavojų. Petrokas pasigūžęs nugūrino per tankų eglyną ir prie upelio išvydo Rudį, pažįstamą piemenuko Jankos šunį. Likęs vienas be šeimininko, Rudis, matyt, klaidžiojo po apylinkę ir dabar, pamatęs Petroką, ėmė linksmai vizginti uodegą, nenuleisdamas nuo žmogaus džiaugsmingo klausiamo žvilgsnio.

— Na ko? Ko stovi? Eik šen,— tyliai pašaukė Petrokas Rudį, ir tasai, klusniai šmurkštelėjęs po eglaitėmis, išlėkė į progumą. Tačiau prie laužo nesiartino, atsitūpė toliau.— Ką, nori ėsti? Tai kad nieko neturiu. Išgerti bus, o ėsti nėra,— lyg su žmogumi ėmė gyvai su juo šnekėtis Petrokas. Tačiau, susiradęs pažįstamą, Rudis, matyt, nieko daugiau nebenorėjo ir, padėjęs snukį ant purvinų letenų, pavargęs žvilgčiojo į ugnį.

Bet štai, rodos, atėjo tasai pats maloniausias momentas, kada pirmieji lašai iš vamzdelio iškilmingai suskambo varinio puodelio dugne. Petrokas negaišdamas išžėrė iš po katilo nebaigusius degti nuodėgulus — dabar tenai užteks vos vos melsva ugnele rusenančių žarijų, liepsna buvo nebereikalinga. Tuo tarpu lašai iš vamzdelio pasipylė tankiau, net tarytum sučiurleno plonytė kaip siūlas čiurkšlė; pro dūmų smarvę daubelėje gardžiai pakvipo degtine. Nuo to momento reikėjo ypač stropiai prižiūrėti ugnį, kurstinėti vienodai: kad katilas neatauštų, bet kad ir neperkaistų, neprisviltų tirščiai. Įgudimo čia reikėjo ne mažiau negu smuikuojuant. Petrokas net ėmė jaudintis ir vis žarstė nuodėgulus čia pastumdamas po katilo dugnu, čia patraukdamas toliau; nuo dūmų ašarojo akys, jis šluostėsi jas sugrubusiais pirštais ir vis žvilgčiojo į puodelį: ar daug? Pagaliau tenai prilašėjo iki pusės, jis paėmė puodelį ir atsargiai supylė skaidrų lyg ašara skystį į seną limonado butelį. Tai buvo pirmieji lašai, stipriausia viso varymo porcija. Petrokui pagailo ją atiduoti į nepasotinamą Gužo gerklę — gal pats išgers kokia proga arba palaikys geram žmogui. Šitaip pasvarstęs, popieriaus gniutulėliu užkimšo butelį ir nuėjo prie erškėtrožės krūmo, augančio progumos pakraštyje. Tenai išrausė žemėje nedidelę duobutę ir, įstatęs į ją butelį,

rūpestingai užkasė, iš viršaus uždengė sutrešusiais lapais. Tegul sau guli geresniems laikams.

Rudis, nenuleisdamas akių, žiūrėjo, kaip Petrokas krapštinėjasi prie laužo, smalsiai stebėjo kiekvieną jo judesį su puodeliu, kantriai laukdamas, ar negaus ko paėsti. Bet pavaišinti šunelio nebuvo kuo, pats Petrokas irgi išalko, kol išvarė katilą žlaugtų.

Išėjo dar trys buteliai, toliau sunkėsi rudos srutos, katilė, matyt, jau buvo likę tik tirščiai ant dugno. Reikėjo baigti, ir Petrokas išžarstė nuodėgulus, žarijas batpalaikiais sumindžiojo ant žemės, katilą nutempė iš aikštelės į tuos pačius erškėtrožių krūmus ir gerai paslėpė lapuose, ant viršaus užmetė keletą eglišakių. Gyvatuką, pačią brangiausią aparato dalį, reikėjo pasiimti ir nusinešti, taip pat ir kubilaitį. Tris butelius dar šiltos, drumstokos naminės susikišo į kišenes, už ančio. Pagaliau nuo žarijos užsirūkė ir neskubėdamas ėmė kepornėtis į taką.

Kol ėjo dauba šalia upelio, Rudis bėgo iš paskos, bet prie posūkio į vienkiemį staiga atsiliko, ir Petrokas, atsigręžęs tyliai pašaukė šunį. Rudis pasišokėdamas pasivijo senį ir daugiau nebeatsiliko. Matyt, jis buvo mandagus, ramus šuo, gerbė žmones ir nekviečiamas niekur nelįsdavo.

Jau eidamas per daržą prie kamaros, Petrokas išgirdo neaiškią šneką, lyg iš pirkios, pasiklaūsė, bet balsas tuoju nutilo, ir jis pamanė, kad tai tik pasigirdo,— kas dabar, be Scepanidos, galėtų namie būti? Vis dėlto širdyje pasidarė truputį neramu, ir todėl skiedryne stabtelėjo, numetė ant skiedrų kubilaitį, apsidairė, užkišo už malkų gyvatuką ir ten pat nuleido tris butelius degtinės. Čia saugiau, nes maža kas gali užėti į pirkią, ne vokiečiai, tai policajai, o tai dar blogiau. Paskui abejingu, išvargusiu veidu įžengė į priemenę.

Na, taip ir yra, jis nesuklydo, pirkioje šnekėjosi: vienas balsas buvo Scepanidos, o kitas... Iškart nesupratęs, kieno tas antrasis, Petrokas nedrąsiai pravėrė pirkios duris.

— Štai, o mes laukiam, jau manėm, kad nebesulauksim.

„Kad jūs kur nesulauktumėt — vilkas už kalno padvėstų“, — pamanė Petrokas, išvydęs policajų Nedaseką, kuris pakilo nuo suolo jo pasitikti. Policajus atkišo plačią ranką, Petrokas tyliai paspaudė ją, o pats pagalvojo: „Vis dėlto

suuodė! Gudrūs... Nesuspėsi ko nė pagalvoti — jau žino“.

— Jeigu dirbti, tai nebeeisiu,— tarė Petrokas. — Vakar nusivariau, nebeturiu sveikatos.

— Tai ir neik,— mielai sutiko policajus. — Šiandien galima ir neiti, vokiečiai išvažiavo. Na kaip, išvarei? — stauga paklausė jis ir nutilo, smalsiai sukluso.

Petrokas suprato, ko reikia policajui ir norėjo atsakyti, kad nėra, kažką sumeluoti, bet pirmiau žvilgtelėjo į Scepanidą, tykiai stovinčią prie krosnies. Sugavusi vyro žvilgsnį, ji tyliai pasakė:

— Štai laukia. Buvo Gužas, viską jau žino.

Kelintą jau kartą Petrokas mintyse piktai nusikeikė. Na ką gi! Aišku, nuo Gužo čia neišsisuksi, nors gal ir geriau, kad nėra paties vyriausiojo policajaus, nereikia nieko aiškinti arba teisintis. Ir vis dėlto naminę jis ketino atiduoti į rankas pačiam Gužui, kad jau būtų aišku, kam ir kas, o gal ir pasakyti, už ką. Paprašyti, kad nevargintų darbais, nebeatsiųstų gyventi vokiečių, liautųsi kibęs prie žmonos. Argi maža jis turėjo reikalų į Gužą! Bet štai reikės atiduoti naminę Nedasekai, kuris, ko gero, pats ją ir išgers.

Kiek padelsęs, Petrokas išėjo iš pirkios ir skiedryne ištraukė iš už malkų rietuvės du dar šiltus butelius. Trečio nusprendė kol kas neduoti, dar kiek palaikyti. Grįždamas pagalvojo, kad Nedaseka gal užsispirs, sakys: maža, tada reikės teisintis, dievagotis, kad štai tik tiek teisvarė, nes blogi priešaisi arba nėra iš ko užraugti. Bet jo nuostabai, Nedaseka nepasakė nė žodžio, susikišo butelius į milinių galifė kišenes — dėl to kelnės gerokai smuktelėjo per kelius.

— Iš bulvių ar iš grūdų? — tiek tepasidomėjo policajus.

— Iš grūdų. Stengiausi, o kaipgi! Dabar gi, žinai, reikia visiems įtikti, ypač valdžiai,— atsakė Petrokas.

— Valdžiai visada reikia įtikti. Tiek tarybų, tiek vokiečių, o kaipgi? — atsidusęs užbaigė Nedaseka ir paėmė ranka už durų rankenos. — Na, tai iki pasimatymo!

Policajus išėjo, rodos, netgi patenkintas tuo, ką gavo; Petrokas pro langą įtariai palydėjo jį žvilgsniu ir pavargęs atsisėdo ant suolo galo prie stalo. Scepanida ėmė traukti iš krosnies katiliuką su kopūstienės likučiais.

— Dviem buteliais manai akis jiems užpilti? — kandžiai paklausė ji, dilbčiodama į Petroką.

— O ką, mažai?

— Pats žinai. Kad tik vėl neatsivilkėtų.

— Ogi neduosiu. Ką, gal aš turiu spirito varyklą?

— Betgi jau žino, kad varai. Kad gyvatuką už smuiką išsimainei. Agentūra, sako.

— Šit kaip! Kad ji kur išgaištų, ta jo agentūra!

— Tik va bombos negali surasti. Bomba tenai prie tilto gulėjo, bet kažkas nutempė.

— Bombą? Kam ji reikalinga... Bene Karnila? Tikriausiai Karnila,— pagalvojęs tarė Petrokas. — Šitam visko reikia. Ką tik pamato, viską namo tempia.

Sėdėdamas toje pačioje vietoje, kur neseniai sėdėjo Nedaseka, Petrokas srėbė kopūstienę. Jautėsi galutinai nusiviręs, beveik ligonis, krūtinėje gargė, matyt, nuo dūmų, bet širdį — pirmą kartą per visas pastarąsias dienas — užliejo pasitenkinimas, kad užbaigė darbą ir šitaip truputį atsipirko dėl šventos ramybės, tik štai nežinia, ar ilgam. Bet šiai dienai, matyt, atsipirko, šiandien Gužas jau paliks jį ramybėje. Baigdamas srėbti iš molinio dubenėlio kopūstienę, Petrokas mąstė, jog pirmiausia užsirūkys, ramiai; pasilsės jaukioje savo pirkios šilumoje, o paskui jau matys, ką reikia daryti toliau. Tačiau kaip visada Scepanida geriau už jį žinojo, ką reikia daryti anksčiau, o ką paskui.

— Kaupas taip ir liko neapkastas. Man šiandien šitie nedavė. Ir duonos nebėra, reikia sumalti,— pradėjo ji stovėdama prie krosnies.

— Bulvės palauks. Dar nešąla.

— O duona? Juk nebėra ko valgyti.

— Rytoj,— atsakė Petrokas.

Pavalgęs jis šilumoje glebte suglebo iš nuovargio ir visai nebeturėjo jėgų imtis darbo. Net paties skubiausio.

— O jeigu rytoj išvarys abu? Prie tilto arba į bulves? Ar dar kur? — neatstojo Scepanida.

— Neišvarys.

— Kaip neišvarys? Ką, argi jis tave atleido? Prisigers ir vėl atvažiuos, kabinėsis.

Gal ir atvažiuos, ir kabinėsis, grasins, bet Petrokas per tas baisiąsias dienas buvo taip nusikamavęs, jog visai nebeturėjo sveikatos ką nors veikti. Pavalgęs susisuko papirosą, užsidegė prieždoje nuo žarijos ir nuėjo į užkrosnį.

— Aš tuojau...

Nenusiavęs batpalaikių, atsigulė ir, nebaigęs rūkyti papiroso, užmigo. Rodos, tiktai užmerkė akis, ir atšlaime smarkiai sulojo lauke jo užmirštas Rudis, pasigirdo kažkieno žingsniai. Petrokas pašoko iš miego ir apsunkusia galva puolė prie lango. Atšlaime už šulinio kažkas rišo prie žiogrio nediduką bėrą arklį, ir, kai atsigrėžė į pirkį, Petrokas pažino, kad tai Kalandzionakas — su miline, su šautuvu ant siauros, pakumpusios nugaros.

— Kad jūs kur prasmegtumėt! — nusiminęs susikeikė Petrokas, jau supratęs, kokių reikalu atsibeldė šitas policajus.

Rudis vis lojo — iš pradžių ant arklio, baugščiai karpančio ausimis, tačiau vis stovėdamas vietoje, paskui ėmė pulti Kalandzionaką. Tasai staiga sustojo, čiupo už šautuvo. Petrokas, kaip buvo be skrandos ir be kepurės, išbėgo ant laiptelių ir užriko ant šunelio:

— Rudi, šalin! Šalin tu, šunie! Aš tau duosiu!.. Nereikia jo šauti, jis neįkās! — tarė jis policajui, jau užtaisinėjančiam šautuvą. Rudis, matyt, pagaliau supratęs, koks gresia pavojus, dingo už skiedryno kampo. Dar palojo iš tenai, bet jau ne taip piktai, ir Kalandzionakas užsimetė šautuvą ant siauro, nulinkusio peties.

— Degtinės atjojau, — tiesiai pasakė policajus vis tokiu pačiu išblyškusiu, paniurusiu veidu.

— Tai kad aš jau atidaviau! Nedaseka paėmė du butelius, — ėmė jaudintis Petrokas. — Argi aš turiu fabriką?

— Gužas sakė: dar du butelius. Jeigu ne — rytoj bus represija.

— Kas bus? — nesuprato Petrokas.

— Represija. Na, šitąjį, tave karsime. O gal šaudysime? — suabejojo Kalandzionakas. — Ne, rodos, karsime. Aha, prisiminiau — karsime. Represija — vadinasi, pakorimas.

— Tai stebuklai! — skėstelėjo rankomis Petrokas. — Iš

kur gi aš paimsiu? Aš juk atidaviau. Nedaseka juk...

— Tada dėkis kepurę.

— Kam?

— Eisi į miestelį. Gužas sakė: neduos degtinės — patį už pakarpos ir čionai. Represijai.

— Šitaip?..

Kaip jis dar galėjo atsiginti nuo šito niekšo? Petrokas patylėjo, pagalvojo ir aiškių aiškiausiai suprato, kad ir degtinė — ne išeitis. Ne, neišgelbės jo naminė, kad tik dar neprazudytų, netgi greičiau, negu šiaip kas nors.

Jis tylėdamas žengė su savo batpalaikiais per drėgną atšlaimo žemę, atvirai, nesislėpdamas nušlepsėjo į skiedryną ir iš už alksninių malkų rietuvės ištraukė trečiąjį butelį.

— Na štai! O sakei, kad neturi! — piktai suspigo Kalandzionakas ir čiupo jam iš rankų butelį. — O dar?

— Neturiu! Dievaži, daugiau nė kiek neturiu. Galite ieškoti. Išvariau, žinote, mažai, nepasisekė užplikyti...

— Na gerai,— pagalvojęs sušvelnėjo Kalandzionakas.— Atiduosiu, o jis tegul jau pats sprendžia.

Policajus atrišo arklį ir užsoko ant jo skersas, pilvu, paslui permetė į kitą šoną ilgą koją. Arklys greitai nurisnojo į vieškelį, o iš daržo į atšlaimą išėjo Scepanida su bulvių pinctine rankoje.

— Vėl degtinės?

— Vėl,— liūdnai patvirtino Petrokas.

— O ką aš sakiau? Dabar pradės jodinėti...

— Špygą gaus! Daugiau nebeturiu.

— Tau dėl to tik blogiau bus.

— Blogiau jau nebus,— užsidegęs piktai atsakė Petrokas, bet ir pats suabejojo savo žodžiais. Tiesa, širdyje vis dar nenorėjo tikėti, kad bus blogai, vis dar vylėsi: o gal kaip nors...

Vakarop, kai ėmė temti, kiek pakriunėjęs ir pasibaręs su pačia, Petrokas prisižėrė į niekočią padžiovintų ant krosnies rugių ir nuėjo į kamara. Reikėjo malti — duonai, taip pat ir degtinei, kadangi jau pasidarė aišku, jog be tos ir be anos

gyventi nebegalima.

Girnos buvo senoviškos, plonais, sudilusiais ir lanku suveržtais akmenimis, malė labai rupiai, tik tiek galėjai pasidžiaugti, kad sukti jas nesunku. Ir Petrokas pamažėle suko paėmęs už milinio, retkarčiais įpildamas iš niekočios šiltokų grūdų, ir be perstojo galvojo apie viską, bet mintys daugiausia buvo nelinksmos ir vis maišėsi galvoje, lyg mašalai vasaros dieną.

Karas, žinoma, niekam neatnešė džiaugsmo, per jį, galima sakyti, visiems tiktai vargas. Jeigu tą vargą padarė atėjūnai, vokiečiai, ko tada stebėtis,— užėjo kaip maras, kaip cholera ar koks kitas antkrytis, ką čia gali kaltinti? Bet jeigu šitą marą nešioja savi, to paties kaimo, vietiniai žmonės, pažįstami tau iki trečios gentkartės, kurie staiga pasidarė kitojie, negu buvo visą gyvenimą, pavirto žvėrimis, klausančiais tiktai šitų okupantų, vokiečių, kaip tada juos suprasti? Gal jie taip staiga sužvėrėjo ir šitokius dalykus išdarinėja per prievartą, nuslopinę širdyje visą turėtą žmoniškumą?! O gal jie niekad ir nebuvo žmonės, tik jais apsimetinėjo visus tuos metus prieš karą, kuris staiga pažadino juose žvėrį? Petrokas buvo ramaus būdo žmogus, kaip ir daugumas Visselkuose: kiek atsargus, pagarbus kitiems, truputį prietaringas ir pamaldus. Tokie buvo ir visi jo protėviai. Senelis, būdavo, niekada neištars šiurkštesnio žodžio ne tiktai kam nors iš saviškių, bet ir kaimynams, miestelėnams, niekada nesusikeiks ant kokio gyvulio, kaip kad dabar, kai net paaugliai, ir tie bjauriausiai plūsta arklius, karves. Gink dieve, kad jis būtų padaręs kam bloga arba paėmęs ne savo daiktą iš atšlaimo arba iš lauko. O dabar?.. Gerai, kad jis neišgyveno iki tokios gėdos, nepamatė, kas dedasi pasaulyje, šitame kare...

Iš pradžių, kai tiktai atėjo vokiečiai, Petrokas buvo nuėjęs į miestelį druskos, žibalo, degtukų pasižiūrėti „naujos tvarkos“, o svarbiausia — sužinoti, kas dedasi pasaulyje ir pasvarstyti, kaipgi bus toliau. Pamena, kartą prie gaisrinės susirinko paunksnėje po klevu keletas vyrų, sėdėjo, rūkė. Šnekėjosi nelinksmi — vis apie tą patį. Prieš keletą dienų į rajoną buvo atvažiavęs didelis vokiečių pareigūnas su raudu frenčiumi, su raudonu raiščiu ant rankovės, žmonės kal-

bėjo: paskyrė naują valdžią iš vietinių. Apskritai vyrams patiko, kad rajoną valdys ne vokiečiai: ne iš kažkur atsiųsti svetimi, o būtent savi, vietiniai. Kiek palaukus, naujieji viršininkai įsikūrė buvusio rajono vykdomojo komiteto mūre, ir tenai jau kai kas matė vokiečių vertėją, anksčiau mokytojavusį neišvaizdų viengungį Sventkovskį, kuris keletą metų gyveno netoli tilto pas žydę Rivą. Vyriausioju policajumi iš karto tapo Gužas, tik neseniai atsiradęs miestelyje. Netrukus su policininko raiščiu ėmė vaikščioti ir Antosis Nedaseka. Tuo labai stebėjosi miestelėnai, nes nė vienas iš jų apie šį žmogų negalėjo pasakyti nieko blogo. Trečiuoju policajumi daugelis atvirai piktinosi, kadangi jis seniai buvo nekenčiamas Viselkuose, bet Patapas Kalandzionakas, tikriausiai jau seniai pripratęs matyti šnairus kaimynų žvilgsnius, nelabai ko paisė. Dabar jis klausė tiktai vokiečių ir savo tiesioginio viršininko, vyriausiojo policininko Gužo. O Gužas? Darys senoviškai ar naujoviškai — ką tu gali žinoti? Dešimt metų jo čionai nebuvo —ėjo mokslus tolimajame Donbase, tik nežinia ko tenai išmoko? O dabar štai viešai mėgaujasi gauta galia valdyti žmones, kartu su vokiečių komanda sušaudė miestelio žydus, išgrobstė jų turtą ir begėdiškai puiškuojasi apsivilkęs rudą odinukę, kurią dar neseniai nešiojo rajono žemės ūkio skyriaus vedėjas Jefimas Kacas.

Še tau ir savi viršininkai, iš kurių tiek daug vylėsi miestelėnai!

„Bet kaipgi šitaip galima,— mąstė Petrokas, vienodai linguodamas prie girnų į milinio sukimosi taktą — pirmyn, atgal. Buvo visai tamsu, spingsulės nežibino, nes Scepanida taupė žibalą, ir jis nenorėjo su ja ginčytis — sumalti buvo galima ir patamsyje. — Kaipgi šitaip galima,— mintyse klausinėjo pats save Petrokas,— kad savi savus? Juk kaime žmonės nuo amžių gyveno gražiai sutardami, labai retai kas, nebent koks išgama, ryždavosi pakelti ranką prieš kaimyną, pyktis arba kivirčytis su tokiu pačiu kaip jis pats žemės artoju. Žinoma, visko būdavo, toks jau gyvenimas, bet dažniausiai dėl žemės — dėl sklypų, dėl pievų, na ir dėl galvijų. Bet argi dabar žemė kalta? Kam ji reikalinga, šita žemė, visokie vaidai dėl jos seniai užmiršti, bet ramiau nuo to nepasidarė. Žmonės ištvirko. Seniau, būdavo, jaunas niekad nepraeis pro

senį nepakėlęs kepurės, o dabar štai tie jauni kapoja kitiems galvas kartu su kepurėmis. Ir nieko nebijo — nei dievo rūstybės, nei žmonių teismo. Lyg nuo senų senovės tokia būtų tvarka, lyg jų pusėje būtų ne tiktai jėga, bet ir teisybė. O gal jiems ir nebereikia teisybės, gana tos kraugeriškos vokiečių jėgos? Jiems nusispjauti į teisybę, jeigu ši kliudo daryti kruvinas nedorybes. Tačiau teisybė jiems vis dėlto kliudo, — pagalvojo Petrokas, — kitaip jie kas kartą nesidairytų į vokiečius, neskandintų sąžinės degtinėje, nesigriebtų šautuvo, nebegalėdami žodžiu nutildyti kaimo moterų. O vyrai su jais nesiginčia, vyrai tyli“.

Sumalęs gal ketvirtadalį rugių, Petrokas pačiupinėjo ranka minkštus, šalia įkaitusių girnų sušilusius miltus ir pagalvojo, kad jeigu jau pradėjo, reikia sumalti daugiau — duonai ir degtinei, nes juk ir vėl reikės raugti. Vienodai, dusliai užiant girnomis, jis ne iš karto išgirdo Scepanidos balsą, o išgirdęs suprato, jog ji iš pirkios šaukia nebe pirmą kartą ir kažkaip išgąstingai. Kai tik nustojo malęs, skardus beldimas priemenėje iškart pripildė nerimo visą sodybą — kažkas smarkiai daužė duris ir storu balsu keikėsi:

— Šeimininke, žalty, gyvate! Atidaryk!..

Petrokas suprato — tai iš lauko, įslinko į priemenę, drebančiais pirštais užčiuopė kablį ir ištraukė iš kilpvinės. Duryrs atsiverdamos jo ko tik neparbloškė, Petrokas pasitraukė į šalį, ir į priemenę iš pradžių įvirto kažkoks gauruotas kerėpla, o paskui kiti; į Petroką tvokstelėjo degtinės, svogūnų tvaikas ir dar nežinia kokia smarvė. Jis tylėdamas stovėjo už atvertų durų, o įsibrovėliai susiradę atidarė pirkios duris, priemenę raudonai nutvieskė ryški liepsna iš krosnelės, kurią buvo užkūrusi Scepanida, ir ketvertas neprašytų svečių trepsėdami, šnopusdami, šlamėdami šlapiais drabužiais, sugarinėjo į pirkią.

— Šeimininke! — vėl storu balsu suriaumojo gauruočius, ir Petrokas susikaupęs pamėgino atspėti, kas gi čia tokie. Bet taip ir neatspėjo — atsibastėliai, matyt, buvo nepažįstami.

— Aš čia, — atsiliepė jis iš priemenės.

— Šeimininke, šviesos! Duok šviesos!

— Iš kurgi aš imsiu šviesos? Nėra šviesos. Štai nebent iš krosnies...

— Duok iš krosnies! Šipulį uždek!

Petrokas įėjo į pirkią, kurioje dėl šitiek svetimų iškart pasidarė ankšta, ir atsistojo prie pat slenksčio, jau aiškiai matydamas, kad šis naktinis apsilankymas jam geruoju nesibaigs. Scepanida skubėdama spraudė prieždoje ilgą uždegtą balaną. Blėsuojanti jos liepsna netrukus apšvietė keturias dramblotas, įžūlias figūras, kurios, strapalinėdamos po pirkią, apžiūrinėjo sienas, grabaliojo suolus, stalą. Petrokas vėl pamėgino atspėti, ar yra tarp jų koks pažįstamas, bet nepažino nė vieno. Tasai kerėpla, kuris pirmas įvirto į priemenę, jau įsidegus balānai, atsigrėžė į jį didžianosiu, apšėpusiu veidu.

— Šeimininke?

— Na, aš šeimininkas. Kas gi daugiau...

— Banditų užaina? Sakyk greitai!

— Kokių banditų? — nesuprato Petrokas. — Iš mūsų va neseniai vokiečiai išvažiavo, gal savaite stovėjo...

Du atsisėdo ant suolo, šautuvus pasistatė tarp kelių, du liko stovėti vidury pirkios.

— Lašinių turi? — paklausė didnosis, bet, nespėjus Petrokui atsakyti, kitas, stovintis priekyje, pasisuko šonu ir atstatė priešais kairę ranką su baltu raiščiu. — „Aha, policajus, vadinasi“, — suprato Petrokas, iš pradžių net nežinojęs, kaip su jais elgtis, ką sakyti.

— Ko tu prašai iš jo lašinių?! — kažkokiu maloniu, nuoširdžiu balsu papriekaištavo policajus didnosiui ir šypsodamas paklausė Petroką: — Degtinės turi?

— Iš kur? Neturiu degtinės, — sulemeno Petrokas staiga užkimusiu balsu. Svečiai suokalbiškai susižvelgė.

— Ką čia meluoji! — kone įsižeidė policajus. — Statyk butelį, ir nesipyksime.

— Kad tikrai neturiu. Kam man reikia meluoti? — stengdamasis kalbėti kuo nuoširdžiau ir tikriausiai todėl neįtikinamai, pasakė Petrokas. Svečiai, matyt, pajutę jo balse šią nenatūralią gaidą, dar labiau nustebo.

— Tu matai? — kiek patylėjęs, tarė policajus didnosiui. — Aikštijasi!

— Ką, gyventi nusibodo? O šitą tu uostei?

Net nespėjus Petrokui susigaudyti, didnosis išsitraukė

iš po skverno naganą ir bakstelėjo panosėn šaltu vamzdžiu. Pajutęs aštrią parako svilėsių smarvę, Petrokas nejučiomis susiraukė.

— Naminės, vikriai!

— Tai kad aš gi neturiu,— silpnai gynėsi Petrokas, nors jau žinojo, kad savo žodžiais nieko nebeįtikins.

— Kokios naminės! — staiga pašoko Scepanida, iki tol tyliai tūnojusi šešėlyje palei krosnį. — Iš kur jis paims jums?

— Gužui iš kažkur paėmė,— tyliu balsu, beveik švelniai pasakė policajus su raiščiu.— O mums gaili. Negerai šitaip. Negarbinga.

— Kokiam Gužui? Kas jums sakė?

— Kalandzionakas sakė,— patikslino policajus, ir Petrokas suprato: matyt, šitie policajai atvažiavę iš Krinkų. Aišku, tiltas pataisytas, dabar važinės ir iš Krinkų, ir iš Viaznikų, ir dar visokie iš tolimų ir artimų kaimų, ir visi užsukinės į Jachimovščiną, kuri lyg tyčia stovi čia pat, pakeleje. Ir Petrokas pasibaisėjo supratęs: ką gi jis padarė ėmęs varyti naminę? Argi galima sočiai prigirdyti šituos šunis iš visos apylinkės? Argi jis valios, ar suspės tai padaryti savo senomis išvargusiomis rankomis, ar išteks grūdų?

— Kalandzionakas čia visą mėnesį nesirodė,— drąsiai pamelavo Scepanida, ir policajai sutrikę susižvalgė.

— Kaip tai nesirodė?

— Ogi taip. Nebuvo jo čionai. Gal kur kitur gavo.

— Neteisybę sakai,— nusišypsojo policajus su raiščiu.— Kalandzionakas neapgaudinėja.

— Iškrėsti! — staiga suriko didnosis. — Visur iškrėsti! Imkite balaną ir visur — priemenę, tvartą...

— Namus sudeginsite, argi šitaip galima su ugnimi, gal jūs pašėlot! — ėmė raudoti Scepanida.

Bet tie du, kur sėdėjo ant suolo, mikliai pašoko ir, pasičiupe nuo prieždos balanas, ėmė degtis jas krosnelėje. Dvo-
kiančioje dūmų tvankumoje blėsčiojanti liepsna apšvietė apšepusius, išpurtusius veidus — abu, matyt, buvo gerokai įkaušę, ir kokio atsargumo iš jų nevertėjo tikėtis. Su balanomis policajai išėjo į priemenę buvo girdėti, kaip sulindo į kamara, pro duris patraukė šaltis, ir Petrokui, apsivilkusiam liemene, pečius nupurtė šiurpas. Du likusieji pirkioje laisviau atsistojo priešais šeimininką.

— Nagi, eikš čionai! — griežtai įsakė didnosis. Petrokas tylėdamas žengė į vidurį pirkios ir sustojo, pasiruošęs viskam. — Degtinės duosi?

— Kad neturiu,— jau beveik abejingai atsakė jis, supratęs, kad įrodinėti, dievagotis nebėra prasmės. Girti, apduję policajai vargu ar būtų paklausę jo žodžių. Jiems reikėjo degtinės.

— O jeigu rasime?

— Rasite — bus jūsų,— ramiai tarė Petrokas ir kartu pajuto, jog pasakė ne taip: dar pamanyš, kad jis kažkur slepia. Bet ten, kur turi paslėpęs, jie nesuras net išgriozdę visus namus ir, be to, dar visą daubą.

— Rasime — gausi kulką. Už niekšišką apgaudinėjimą,— pagrasė policajus.

— O neradę irgi nudėsime kaip šunį,— piktai patikslino didnosis. — Taigi gerai pagalvok.

— Ką gi, jūsų valia,— gūžtelėjo pečiais Petrokas, supratęs, kad jokios išeities nebėra. — Tik kad aš neturiu degtinės.

Stojo trumpa pertrauka — policajai, matyt, laukė, ką pasakys tie, kur išėjo griozti kameros. Scepanida pakeitė prieždoje balaną, kad būtų šviesiau pirkioje, kur dabar sklaidėsi tiršti dūmai ir smarkiai dvokė svilėsiais. Petrokas būgštavo, kad tik neuždegtų ko kamaroje arba priemenėje, nes koks gi pasigėrusių atsargumas? Iš tų dviejų, pasilikusių pirkioje, policajus su raiščiu atrodė ne toks girtas, o gal ne toks žiaurus, ir Petrokas, kreipdamasis į jį, tarė:

— Nebeieškokite, dievaži, neturiu. Ką, gal man gaila, dievaži...

— Banditams laikai? — sukriokė didnosis.— O mums špygą? Už mūsų tarnavimą liaudžiai?

— Ką tu čia jam pamokslus sakai,— ir vėl labai nuoširdžiai prabilo policajus. — Tik laiką gaišti. Pastatyk tu jį prie sienos. Jeigu norės gyventi — suras!

Ir geraširdiškai nusijuokė, blykstelėjo plačia eile baltų dantų.

„Še tau ir geras!“ — nusivylęs pagalvojo Petrokas. O jau ketino jį prašyti, kad nesityčiotų, patikėtų, jog nieko nėra. Kažkaip staiga Petrokas nustojo bijojęs dėl savęs, dėl to,

kad neuždegtų namų. Dabar jis norėjo tik vieno — kaip nors pats išsipainioti iš tos bėdos, bet kartu jautė, kad, matyt, nepavyks, nebeišsipainios.

Sudeginę balanas, iš tamsios priemenės atgal suvirto tie du su juodomis kepurėmis, su šautuvais.

— Ką, nėra?

— Nėra nė velnio, tamsu, nieko tokio lyg ir nematyti. Mala, girnose radome miltų.

— Ak, mala! — suriko didnosis. — Mala, kažkam varys naminę! O mums ne! Nagi, prie sienos! Mikliai!

Petrokui aptemo akyse, jis, rodos, susverdėjo iš silpnumo, o gal iš baimės, pajutęs, jog dabar, matyt, viskas ir išsispręs. Kažkas smarkiai niuktelėjo į nugarą, paskui į šoną, jis nesąmoningai žengtelėjo į priekį ir atsidūrė prie sienos tarp dviejų langų. Didnosis atsistojo priešais, patogiau išžergė kojas, neskubėdamas pakėlė ranką su dvokiančiu naganu.

— Ką jūs darote, erodai! Už ką jį? — suriko prie krosnies Scepanida, ir didnosis nuleido ranką.

— A, pagailo! Gal nebešauti? Tada nešk porą butelių! Na, greitai!

Scepanida dar garsiau ėmė raudoti:

— Iš kur aš jums paimsiu, neturime jokios degtinės, kad jūs savo pačias taip matytumėte, kaip mes tą degtinę...

— Užsičiaupk! — sukriokė didnosis, ir policajai, čiupe Scepanidą už rankos, atsivėdėję išstūmė į priemenę. Tenai ji tyliai suriko ir nutilo. „Užmušė!“ — išsigando Petrokas, jau ir pats atsisveikindamas su gyvenimu.

— Taip, skaičiuojame iki trijų! — tarė didnosis, vėl atsukdamas jam naganą. — Duodi ar ne? Viens... Žinok, aš šaudau taikliai, niekad pro šalį. Du... Na, duodi? Ne?

„Nejaugi nušaus, šunys? — nustėręs mąstė Petrokas, žiūrėdamas į blausiai žvilgantį nagano vamzdį, kuris, nušautas į jį, truputį krypčiojo į šalis už trijų žingsnių. — Nejaugi ryšis? O gal tik gąsdina? Bet kad tik greičiau. Jeigu šaus, tegu šauna, matyt, nebelemta išgyventi šio karo, pamatyti vaikų“, — padrikai mąstė Petrokas, per jo seniai nekustus žandus iš lėto nusirito ant smakro ašaros.

— Trys! — sukriokė didnosis.

Raudona liepsna skaudžiai tvoskė Petrokui į veidą, ausis kietai užgulė trenksmas, ir jis ne iš karto suprato, kad tebėra gyvas ir stovi kaip stovėjęs nugara į tarplangę. Tik po pusės minutės pro smarkų spengesį ausyse tarytum iš tolo pasigirdo susiginčijusių policajų balsai.

— Ką tu čia su juo čiupinėjies, tik šovinius gadini! Žiebk į kaktą, ir einam!

— Neskubėk! Aš jam visus kaulus suskaičiuosiu! Na, tai kur degtinė? Ilgai dar tylėsi?

Petrokas nebeatsakė — buvo beveik apkurtęs, nustėręs, visiškai abejingas namams, žmonai ir pats sau, nes nebema-tė, kad galėtų kaip nors gintis. Policajai dar kažko sukinėjo-si priešais: vienas švietė balanomis, degino jas tiesiog saujo-mis, tiršti dūmai sklaidėsi kamuoliais po visą pirkią ir pro atviras duris debesiu virto į priemenę; ant sienų ir lubų šmė-žavo visaip išsikraipę nekviestų svečių šešėliai; balanų lieps-na tarpais vos ruseno, staiga žybtelėjusi, apžilpindavo aša-rojančias Petroko akis ir apšviesdavo kresną budelio figūrą su naganu rankoje.

— Kur degtinė? Kalbėsi, ar ne? Ak, tyli?..

Dar vienas šūvis trenkė, rodos, garsiau už pirmąjį, ausy-je kažkas smarkiai plyšo, ir Petrokas nebeišsilaikęs griuvo ant suolo galo. Skaudžiai užsigavo šoną, rankomis pataikė į kažką šlapią ant grindų; baisiai gėlė ausį. Tačiau policajus neleido jam ilgai kapstyti, spyrė batu į krūtinę ir, paėmęs už pakarpos, lyg šunytį vėl pastatė prie sienos. Kad nepar-griūtų, Petrokas, visiškai bejėgis, atsišliejo nugara į pra-drėkstus laikraštinius apmušalus kaip tik toje vietoje, kur jau juodavo trys kulku pramuštos skylutės.

„Dieve, už ką?“

— Ak tu, vienkiemio pašlemėke! Buožių utėle! Slepį? Na, tai še tau!..

„Kad tik iš karto. Kad nereikėtų kankintis... Iš kar-to...“ — sukosi jam galvoje. Petrokas nuriijo sūrias seiles ir vėl pasidarė liūdnai abejingas tiek sau, tiek apskritai gyve-nimui. Tačiau, nespėjus jam susikaupti, sutelkti dvasios jėgas prieš paskutinį atodūsį, vėl trenkė šūvis, į veidą tvyks-telėjo dvokianti ugnis — kartą, kitą, trečią, — apakino, ap-

kurtino ausis. Kojos per pakinklius sulinko, ir jis, plėšdamas nugara laikraščius, pamažu susmuko ant grindų.

Rodos, valandėlę neteko sąmonės — toks blogumas užgulė krūtinę, kad nebegalėjo nė kvėptelėti, akys beveik nebe-
matė, kas dedasi dūmais pasmirdusioje tamsoje, ir tiktai kažkokia sąmonės kruopelyte jis suprato, kad tebėra gyvas. Kažkodėl gyvas... Iš kažkur, tarytum iš labai toli toli, atsklido jo kankintojų balsai:

— Ką čia su juo terliotis! Pribaik, ir drožiam!

— Tegul pats nusibaigia!

— Duok aš...

— Palauk! Dar jo prireiks,— atstūmė policajų didnosis ir, žengęs prie Petroko, ties juo kiek pasilenkė.— Tu supratai, šliuže? Mums degtinės reikia. Degtinės, supranti? Ne šiandien, tai rytoj. Kad būtų kaip reikiant. Supratai? O jeigu ne — ateisime, ir bus tau galas.

„Nejaugi neužmuš?“ — beveik išsigandęs pagalvojo Petrokas, sunkiai, lyg po nuoalpio, stodamasis ant kojų. Atsiremė į sieną, priklaupė vienu keliu, pro dūmus apžiūrėjo pirkią. Balanos jau visos buvo sudegusios, tik truputį švietė iš krosnies, kur jau irgi baigė degti malkos ir paskutiniai nuodėguliai skleidė raudoną šviesą ant išpurvintų grindlenčių. Visi keturi policajai vienas po kito išėjo pro atlapas duris, iš kurių į pirkią pažemiu sklido drėgnas šaltis, ir Petrokas krūptelėjo nukrėstas šiurpulio. Vargais negalais atsiklaupė ant kito kelio, visas drebedamas nuo išgyvento siaubo, šalčio ir neišsakytos nuoskaudos — už ką?

— Bobą aplieti vandeniu?

— Velnias negriebs. Pati atsigaus...

Tai buvo paskutiniai žodžiai, kuriuos jie pasakė jau priemenėje; paskui policajai nutapsėjo pro langus, žingsniai ėmė pamažu tilti, ir pagaliau visame vienkiemyje stojo mirtina tyla.

21

Petrokas šiaip taip atsistojo ir, laikydamasis už apdraskytų sienų, nukrypavo į priemenę — tenai kažkur buvo Scepanida, gyva, o gal jau mirusi. Peržengęs per slenkstį, prieblandoje pamatė jos basų kojų pėdas — Scepanida gulėjo

ant išsklaidytos po aslą bulvių krūvos. Nustebo, kai ji pati atsistojo ir svirduliuodama, tarytum girta, nuėjo į užkrosnį. Į Petroko klausimus neatsakinėjo, tik retkarčiais tyliai vai-tojo, ir jis vis tuntinėjo po pirkį — čia nešė jai vandens, čia klojo skrandą, čia gailiai ir nuoširdžiai aimanavo, bet daugiausia keikė policajus, vokiečius, karą. Priemenės durų ne-uždarinėjo — velniai jų nematę, tegul eina, muša, degina, vis tiek su jais nebėra gyvenimo. Matyt, išvis gyvenimas jau baigtas, ko tada šitaip kankintis, nebėra daugiau jėgų, o kai pagalvoji, tai nebėra ir jokios būtinybės. Vis tiek jie neleis numirti žmoniškai, sava mirtimi, galabyte nugalabys. Iš pradžių, žinoma, išsityčios kaip galėdami, prikamuos taip, kad jau norėsi pats pasikarti, nes kas gi belieka žmogui, ku-riam gyvenimas — kančia?

Tą naktį jis visai nesigulė, tik trumpam susigūžė prie stalo kampo, lyg užsnūdo padėjęs ant rankų galvą ir švin-tant pabudo, galima sakyti, nuo išgąščio: prasideda nauja diena, ką ji atneš? Beje, buvo aišku, kad atneš dar daugiau kančių, gal net mirtį, nes kiek gi jie gali šitaip žaisti grasin-dami, kad jau tuojau nušaus, aiškus dalykas, galų gale sa-vo ketinimą įvykdys. Velniai jos, tos mirties, mirti jis nebe-bijojo, tegul žudo, kad tik greičiau. Šitaip gyventi negalima. Tai ne gyvenimas.

Scepanida užkrosnyje truputį lyg nurimo, nustojo vaito-ti, gal net užsnūdo, ir Petrokas nuėjo į kamarą, susirado ant kubilaičių šalia girnų savo skrandą. Taip ir nesumalė ru-gių — nei duonai, nei degtinei, — nebemals, neberaugš, te-gul sau mala ir varo patys. Jam jau gana. Jeigu nebėra kito-kio išsigelbėjimo, tai ir naminė — ne išsigelbėjimas. Tegul jau geriau pribaugia tiesiog taip, be priežasties, nors ir už tai, kad jis žmogus.

Petrokas išėjo iš priemenės į atšlaimą, bet duris paliko atviras. Kam jas daryti? Durų dabar nereikia, šitie vis tiek atidarys ir įeis kur užsimanę. Kam dabar durys?

Vėlyvo rudens rytmečio šviesa sunkiai skverbėsi pro už-sibuvusią ilgos nakties tamsą; pilkos miglos užklotas laukas su plikais krūmais daubos pakraštyje atrodė liūdnas ir ny-kus; vėjo šuorai nešė žvarbią drėgmę ir šaltį. Paskutiniai geltoni lapai draskomi virpėjo ant juodų kreivų liepų šakų,

šlapi lapai per naktį storai apdengė kelią, apkrito žalią atšlaimo veją, apkibo šulinio rentinio rąstus, suolą palei žiogrį.

Ši naktis Petroko sąmonėje kažką galutinai sugniuždė, sujaukė mintis, nubloškė nuo kasdieninių rūpesčių, ir jis nebežinojo, ką daryti, kur eiti. Kilo noras pasislėpti kur nors toliau nuo vienkiemio, nes jautė, kad čia vėl ištiks ta pati neganda, vėl atsidangins tie, su šautuvais, ir jam vėl klius.

Kelyje pasirodyti bijojo, nes iš tenai dabarėjo didžiausias pavojus; kaip visada kilo noras nueiti už kampo ir pasislėpti nuo svetimų žiaurių akių. Petrokas nužingsniavo į skiedryną, liūdnai pasižiūrėjo į atlapą tvartą, kur jau nebuvo jų Keršės, į bet kaip išmėtytas ant žemės beržines pliauskas, į paverstą ant šono trinką, ilgus metus stovėjusią savo vietoje. Iš skiedryno žvilgtelėjo į pažįstamą takelį, per ištryptą daržą daubos link, ir nejučia nukiūtino juo — jau žinojo kur. Linkstančiomis, nusilpusiomis kojomis nulipo per alksnių krūmus žemyn prie upelio; šlapios šakos kibo už kepurės, už pečių, bet jis jų nepaisė, nestūmė į šalį ir ilgai šitaip skverbėsi daubos apačia, praėjo pro barsuko urvą, per akmenis perbėgo į kitą upelio krantą ir pagaliau iškopė į vietą, kur buvo dar vienos, ne tokios gilios daubelės pradžia, į neįžengiamą jauno eglynėlio tankmę.

Pažįstamoje progumoje buvo drėgna ir tuščia, vakarykščiame ugniakure pilkavo mažytė, susmegusi šlapių pelenų krūvelė tarp trijų aprūkusių akmenų. Po plačiu erškėtrožių krūmu su viena kita susitraukusia uoga ant šakelių Petrokas pastebėjo savo juodą katilą, kiek apmestą sutrešusiais lapais, ir pagalvojo: tuščia jo, tegul rūdija! Daugiau jo nebeprisilies, su namine viskas baigta. Apsidairęs atsisėdo šalia krūmo ir po vakar nulaužta šaka pražėrė lapus, paėmė už purvino kaklelio, ištraukė žemėtą butelį, nušluostė jį vilnotu skrandos skvernu. Jie tenai gerė, linksminosi, o jis net neragavo. Saugojo, stengėsi, kaip geriau išvaryti. Kam? Kvailys, kuo jis rūpinosi? Aišku, savimi, bet argi per šitą karą reikia šitaip rūpintis? Oi, senas kvailys!

Petrokas ištraukė iš butelio popierinį kamštį ir atsargiai gurkstelėjo kartą, kitą. Vis dėlto neblogi pirmalašiai, gerai, kad neatidavė, tegul sau ryja tą marmalą, tas drumzlinas srutas. Tikriausiai jiems vis tiek. O pirmalašiais jis pasivai-

šins pats, nes kas gi daugiau jį pavaišins? Kuo gi jis dar gali save pradžiuginti, jeigu ne tabokėle ir va šita iš bėdos išvartyta karčiaja. Tiesa, be stiklelio, kaip koks senas girtuoklis, tiesiog iš butelio. Bet juk toks nelemtas metas — tiktai mirti, o ne padoriai, kaip žmogui, gyventi.

Jis dar truputį nugėrė, atsikvėpė ir pagalvojo, kad vis dėlto šleikštu gerti be užkandos, norėjo nublokšti butelį toliau į daubą, bet susilaikė — pagailo neišgertos degtinės. Mintys jau plaukė ramiau, lengviau, nelaimė nebeatrodė tokia beviltiškai baisi kaip iki tol, pabudo malonus pasitikėjimas savimi, net jėgų daugiau atsirado. Niekšai jie, žinoma, mąstė Petrokas apie policajus, bet ir jis nekvailas, ne koks stuobrys ar vėpla, jis irgi šį tą nutuokia apie gyvenimą ir net apie karą, nors jo, galima sakyti, nėra matęs. Bet jis žino. Jis nesileis pabalnojamas ir visaip jodinėjamas, jis dar ginsis. Štai kad ir su ta degtine: nė velnio neatidavė jiems gerojo savo butelio, nepabūgo sušaudymo, prisižiūrėjo mirčiai į akis, bet iškentė, užsispyrė — ir išsinešdino it musę kandę. Špygą jiems!

Nebeatsigręždamas į savo progumą, jis palindo po žemomis dygaus eglyno šakomis, išsirepečkeno į takelį ir pamažėle nukinkavo per tylią daubą atgal. Butelio su nebaigtais gerti pirmalašiais nenumetė, laikė rankoje, ketindamas dar truputį gurkštelėti ir tik tada jau nublokšti į upelį. Prie upelio vingio, kur staiga suko į šoną ir takelis, stabtelėjo, susidūręs su Rudžiu. Taip nelauktai susitikęs, šunelis, matyt, nus-tebo, bet tuoju pat apsidžiaugė, ėmė vizginti uodegą.

— Na ką? Ką čia tu, Rudi? — pusbalsiu užkalbino Petrokas.

Dabar tikrai reikėtų su kuo nors pasišnekėti, bet su kuo čia pasišnekėsi? Rudis spoksojo jam į veidą savo gailiomis, nieko nesuprantančiomis akimis ir tyliai inkštė, lyg ko prašydamas.

— Alkanas? Aišku, kad alkanas. Na, eime. Matai, kad čia nėra nė trupinėlio. Štai, žiūrėk,— pamėgino išversti tuščią kišenę Petrokas. — Nėra! Pirkioje ko nors atsiras. Eime, namie tave pašersiu.

Jis nuėjo toliau takeliu nusprendęs, kad šį kartą būtinai reikia ką nors numesti Rudžiui, matyt, čia, dauboje, lauku-

siam jo nuo vakar dienos. Bet vakar neleido Kalandzionakas, išvijo šunį iš namų, gerai dar, kad ant skiedryno nenušovė. Bet ir jis pats, Petrokas, vos liko gyvas. Baisu net prisiminti, ką išgyveno.

— Matai, brolyti, koks gyvenimas prasidėjo! — atsigręžęs pasiskundė Petrokas Rudžiui, kuris, rūpestingai suraukęs mažičius tankius antakėlius, vėl įdėmiai spoksojo į jį. — Gyvenimas! Šunis muša kaip žmones, o žmones šaudo kaip šunis. Žmones per gyvulius laiko, šitaip, brolyti.

„Tačiau kas jiems,— mąstė Petrokas,— jiems kad tik žiaurumus daryti, kraują lieti. Be kraujo jiems gerklės išdžiūtų. Nė degtine neatidrėkinsi. Ne, nebeatidrėkinsi. Jiems po kraujo degtinės duok, o po degtinės vėl kraujo reikia. Šitaip ratu ir eina. Oi žvėrys, žvėrys...“

Jis jau nestabčiodamasėjo takeliu, tvirtai pasiryžęs kuo nors pašerti Rudį, nes šunelis, likęs visai vienišas, tikriausiai prisibijojo žmonių, todėl ir susirado prieglobstį šitoje dauboje, kur užpraeitą naktį neteko savo Jankos. Bet Jankos jau nebus. Janka dabar toli, tikriausiai danguje. Nekalta vaiko siela, ji tai jau tikriausiai nueis į rojų. O kur nueis mūsų nuodėmingos sielos?

Degtinės Petrokas nebaigė gerti, nes, blaiviai pagalvojęs, nusprendė, kad jau gana, likučiu reikia pagydyti Scepanidą. Po nakties išgyvenimų pačiai kaip tik bus gerai išgerti stiklelį ruginės, gal pasijus kiek stipresnė, atsigaus. Stiklelis pirmalašių — tai vaistas, ir neblogas vaistas, jo ir patys daktarai neatsisakytų. O daktarai šitą dalyką išmano. Daktarai viską išmano: ir ką gerti, ir kuo užkasti. Jam irgi ne pro šalį ko nors užkandus — labai norėjo valgyti, ypač dabar, išgėręs.

— Tenai pavalgysime,— apsidairęs pažadėjo Petrokas šuneliui, kuris neatsilikdamas sekė iš paskos.— Dabar tai jau mes pavalgysime...

Net sukaitęs, jis sunkiai užsiropštė stačiu takeliu į viršų ant skardžio ir išlipo iš daubos. Šunelis, pagaliau supratęs, kur eina Petrokas, truputį jį pralenkė ir pasileido į priekį, tačiau toli nuo žmogaus nebėgo. Petrokas galvojo, kad namie pirmiausia reikia pasikepti bulvių su lašiniais, jeigu jų dar yra likę kubilaityje. Pareis, prisiskus ir pasikeps, pavalgy-

dins Scepanidą ir paieškos ko nors šitam benamiui Rudžiui. Kas gi daugiau jį pašers? Matyt, Janką nušovė kažkur dauboje, todėl jis ir sukiojasi aplinkui. Dabar jau kaip ir savas šuo. Iš jų nelaimingų namų.

Staiga Rudis kažko stabtelėjo ant takelio, ištiesė kaklą, nustojo vizginti uodegą. Petrokas susvirduliavęs sustojo ne iš karto, kilstelėjo galvą. Jau buvo matyti jo sodyba už daržo, ir tenai atšlaime šmėkstelėjo kažkas rudas. Lyg kokia marška ant žiogrio suplevėsavo nuo vėjo, bet tai, matyt, buvo ne marška? Petrokas pirštais pasitrynė akis, pasižiūrėjo geriau. Taip ir buvo, kaip iš karto pamanė, nors dar nenorėjo tuo tikėti. Jį pralenkė. Atšlaime prie žiogrio jau stovėjo ir mosikavo galvas du arkliai, sartis su juodbėriu, ir, nors šalia jų nieko nebuvo, Petrokas suprato, jog jie jau atjoję.

Petrokas vos nepravirko staiga apimtas apmaudo, sielvarto ir baimės, pamindžikavo ant takelio, apsidairė. Eiti tenai, į sodybą, nebeturėjo jėgų, nes gerai žinojo, kas tenai laukia. Bet kur daugiau galėjo eiti? Į plyną lauką? Į Avinų Lomą? Į balą? Atgal į daubą?.. Be to, juk pirkioje buvo likusi serganti, ligota žmona, tenai buvo bulvių, visas jo geras. Policajai žiauriai jam atkeršytų. Argi nuo jų išsigelbėsi?

Ir vis dėlto kojos pačios pasuko atgal, jis net pasigūžė, įtraukė galvą ir šlitinėdamas nukulniavo daubos link.

Tačiau, nespėjus jam nubėgti net prie artimiausio krūmo, iš paskos pasigirdo pirmas grėsmingas, skardus šūksnis:

— Petrokai, stok! Stok, kad tave kur... Atgal!

Ir tą pat akimirką baisingai, rodos, ties pat galva, trenkė šautuvo šūvis. Kulka nušvilpė pro šalį, krūmuose daubos pakraštyje tyliai nukrito ant žolės nukirsta šakelė. Staiga išsiblaivęs, Petrokas galutinai suprato, jog bėgti negalima. Nuo jų nepasislėpsi.

Iš tiesų, jie jau bėgo per daržą tiesiai nuo namų, ir jis iš pradžių sustojo, o paskui pasuko atgal. Policajai irgi sustojo už tvoros šalia jo padarytos karininko išvietės, šautuvus laikė parengtus, kad iškart, kai tik jisai ims bėgti, galėtų paleisti į nugarą kulka. Bet jis nebėgo, o lyg pasmerktasis kiūtinio takeliu į savo pražūtį, širdis tiesiog virė, kunkuliavo, plyšte plyšo iš nebylaus apmaudo: už ką? Kažkaip nesąmoningai pajuto laiką rankoje už kaklelio butelį, kurį nešė

Scepanidai; tenai dar teliūskavo lašelis, bet Scepanida jo nebesulauks. Neužsimodamas numetė butelį į šalį, akimirką net apsidžiaugė, kad ir tiems nieko neteks, tegul išsipila į žolę. Pagautas įtūžio, vis ryžtingiau žengė artyn prie policajų, kurie už tvoros irgi ėjo jam už akių, prie takelio,— odinuke apsivilkęs Gužas, o iš paskos — iškėlęs šautuvą Kalandzionakas. Tiesiog juste pajutęs jų piktus kėslus, Petrokas sustojo.

— Na ko? Ko? Ko jums iš manęs reikia? — silpnai suriko jis, įsmeigęs į policajus ašarų aptemdytą žvilgsnį. Į gerkelę kilo kažkoks slogulys, o jis vis stovėjo ant tako per penktą žingsnių nuo tvoros.

— Nagi eikš arčiau! — ramiai, lyg ir negrasindamas, tarė Gužas. Ištįsęs, šį kartą, matyt, blaivus policajaus veidas buvo tarytum sustingęs, ir Petrokas pajuto, kad jo žaidimas baigtas, kad dabar jau geruoju nesibaigs.

— Ko jums? Ko jūs prie manęs kabinėjatės? Kokių galų jums reikia? Niekšai jūs, vokiečių palaižūnai...

— Ramiau, ramiau! — sukriokė Gužas, pakeldamas šautuvą.— Jeigu ne, tai mes...

— Ką, ką jūs? Nušausite? Šaukite, velniai jus griebtų! — netikėtai ryžtingai, kad net pačiam pasidarė baisu, suriko Petrokas ir, iškėlęs rankas, pagrūmojo sugniaužtais kumščiais.— Šaukite!!

— Mes dar suspėsime,— ramiau tarė Gužas.— Eikš čionai!

— O aš neisiu! Neisiu ir neklausysiu. Šunsnukiai jūs!

Gužas ramiai užsimetė ant peties šautuvą ir mostelėjo galva Kalandzionakui.

— Nagi, duok jam!

Laibas, ilgakojis Kalandzionakas lengvai stryktelėjo per viršutinę tvoros kartį, per ištryptas bulvių lauko vagas priėjo prie jo ir užsimojo. Petrokui suspengė ausyje, sodyba akyse susiūbavo, ir staiga jis pasijuto begulįs ant šaltų bulvienojų.

— Stokis!

— Tuoju! Tuoju! Atsistosisiu... Dar atsistosisiu. Bet už ką mušate? Kad aš — žmogus?

Tačiau, nespėjus Petrokui atsistoti ant kojų, kitas smū-

gis per dešinę ausį vėl parbloškė jį į purviną, išmindžiotą vagą.

— Kur degtinė?

— Gumbą jūs gausite, ne degtinės! — atsakė Petrokas, spjaudamas žemėn kraujais; rodos, jam išmušė paskutinius dantis.— Va, šekit! — atkišo jis Gužui špygą.— Muškite! Aš jūsų nebijau! Ir jūsų Hitlerio nebijau! Štai ir jam! Nusprokite jūs visi!

Vėl prišoko Kalandzionakas ir užsimojo, bet Gužas iš už tvoros riktelėjo:

— Stop! Kol kas užteks! Mes jį šitąjį... Viešai.

— Represija, ar ne taip? — plonu balsu paklausė Kalandzionakas.

— Represija. Ant virvės,— paaikškino Gužas ir taip pat perlipo per tvorą. — Greičiau kėlkis!

— Nesikelsiu. Šaukite!

— Atsikelsi, senas stuobry! Naminę išpardavei? Išdali-
jai kam nereikia? O saviems dabar špygą! Ne, aš tau pakur-
siu pirtį. Už apgaudinėjimą. Ir už fiurerio įžeidimą. Už fiu-
rerį, žinai, kas būna?

— O man vis tiek! Aš ir fiureriui spjausiu į vokišką snukį! Ir tau, išdavike!

— Nutilk!

Gužas staigiai spyrė batu į krūtinę, Petrokas sudejavo ir susirietė ant šono vagoje. Keletą minučių jis negalėjo nei atsikvėpti, nei ką pasakyti, kvapą užėmė, akyse viskas tavaravo. „Galas? Kad tik greičiau, kad nereikėtų kankintis“,— šmėkstelėjo sąmonėje, kuri viena dar kiek galėjo suvokti nepavydėtiną lemtį, o gal ir tai, kad jau eina paskutinės gyvenimo minutės.

— Stot!

Bet atsistoti jis nebegalėjo, nieko nebegalėjo ir sušukti, tiktai žiopčiodamas beviltiškai gaudė orą lyg iš vandens išmesta ant kranto žuvis. Priėjęs arčiau, Gužas smarkiai papurtė už peties.

— Stot!

Kad ir sunkiai, jis vis dėlto kartą kitą atsikvėpė. Gužas vėl žiauriai papurtė, paskui kartu su Kalandzionaku pastatė Petroką ant kojų, ir, paėmę už pažastų, abu nutempė per

daržą į skiedryną. Jis vos vilko nusilpusias kojas, kepurė liko gulėti ant žemės, nuo vėjo labai šalo galva su retučiais baltais pūkeliais — plaukų likučiais. Bet, matyt, jam nebereikės nei kepurės, nei pašlijusios sveikatos, netgi pačios galvos, ir jis savęs nebegailėjo. Tiktai galvojo: ką dar pasakyti šitiems nevidonams? Bet lyg tyčia reikalingi, svarbiausi žodžiai nėjo į galvą, ir jis tiktai dusliai murmėjo:

— Palaukite... Palaukite... Jums dar bus!..

— Tai tau bus! Tai tau reikės truputį palaukti,— niršdamas pagrasino Gužas.

Tačiau jie nebemušė, atvedė į atšlaimą prie pririštų šalia žiogrio dviejų arklių. Kalandzionakas vis laikė jį už parankės, o Gužas kažko nubėgo į pirkį. „Ar tik nepaims jie ir Scepanidos?“ — pagalvojo Petrokas. Jis manė, kad tuojau pamatys ją ir abu kartu nueis į paskutinę savo Golgotą, kur ir sutiks mirtį. Tačiau netrukus Gužas išlėkė iš priemenės vienas.

— Taip, sėskis! — riktelėjo Kalandzionakui.— Laiko mažai.

Prieš sėsdamas ant savo nukargalvio arklėko, Kalandzionakas nuvedė Petroką prie vartelių po liepomis ir išspiegė:

— Marš! Tenai! — mostelėjo ranka į vieškelį.

Petrokas pastovėjo, šaltis ir žvarbus vėjas padėjo truputį atsikvėpti, atsigauti; po karšto susijaudinimo į galvą atėjo baisi mintis: kur? Kur jį ves? Abu policajai užšoko ant arklių, jojo iš atšlaimo, o jis stovėjo tarpuvartėje ir negalėjo žengti nė žingsnio. Bet kodėl gi turi gera valia eiti su jais į kankinimą, tegul užmuša vietoje, prie namų slenksčio, kodėl galų gale dar turi būti jiems nuolankus?

— Na, marš!

— Neisiu. Užmuškite...

— Kaip tai — neisiu? — nuoširdžiai nustebo Gužas, jodamas aplinkui jį.— Aš tau kai duosiu „neisiu“, tai bėgsi kaip apsvilintas.

Ir įtūžęs kirto vytimi Petrokui per galvą; plikę tarytum nutvilkė verdantis vanduo, Petrokas susverdėjo, bet nepargriuvo.

— Neisiu, niekšai jūs! Darykite, ką norite, bet aš neisiu!!

Petroką vėl pagavo tūžminga apmaudo ir nevilties banga, suteikė jėgų, ir jis nusprendė nepasiduoti. Iš čia jis niekur neis, jeigu nori užmušti, tegul užmuša vietoje.

Gužas raitas pasisukinėjo po atšlaimą, matyt, nebežinodamas, ką daryti su šituo užsispyrusiu seniu, bet daugiau nemušė, tiktai šūktelėjo Kalandzionakui.

— Sugrįžk, pasidairyk kokios virvės!

„Suriš? Pakars? Tegul! Kad tik nereikėtų niekur eiti. Žūti, bet namie“, — liūdnai mąstė Petrokas, jau visai pasiruošęs mirčiai. Scepanidos jis taip ir nepamatė, gal jie ją užmušė.

— Nenorėjai geruoju, užtat kadaruosi! — pagrasino Gužas. Ilgos jo kojos su purvinais batais tabalavo žemai arklio papildvėje. — Už policijos įžeidimą. Ir fiurerio.

„Tegul! Tegul! Jeigu jau toks gyvenimas, tegul“, — mąstė Petrokas, bet neatsakė policajui. Jis nebesidairė į savo namus, į atšlaimą, tiktai galvojo, kad malonės iš jų neprasys, nors ir kažin kaip būtų bloga. Kad tik ištvirtų. Kad tik neilgai tektų kentėti.

— Rankas! Rankas! — suspiegė prie ausies Kalandzionakas ir, nelaukdamas, kada jis paklausys, pats čiupo vieną ranką, kitą, sudėjo jas ant pilvo ir ėmė veržti ilgos virvės galu. Petrokas girdėjo, kaip policajus, pasilenkęs prie jo, šnopščia, rėžiasi, ir nesipriešino, tiktai pasižiūrėjo į virvę ir pagalvojo: štai kam praverėtė... Tai buvo jo vadelės. Kadaise, per kolektyvizaciją, senąsias atidavė kolūkiui, o naujas paslėpė kamaroje, kartais rišdavo jomis karvę, ką nors priverždavo ant vežimo, o šiaip jos vis kabėjo ant storos vinies priemenėje. Dabar jomis riša jam rankas. Praverėtė.

Pagaliau Kalandzionakas užrišo ant rankų kietą mazgą, kitą galą laisvai ištiesė ant kanopų ištrypto, automobilio ratų išmalto purvyno, ir Petrokas nusistebėjo: kam? Bet staiga viskas pasidarė aišku — paėmęs antrąjį galą, policajus užlipo ant arklio.

— Pirmyn! Mikliau! — sukomandavo Gužas, bet toliau nenujojo. Į priekį pajudėjo tik Kalandzionakas, vadelės ant purvyno išsilygino, pakilo nuo žemės, išsitempė ir smarkiai timpltelėjo už rankų. — Mikliau, sakiau!

Gužas vėl peršniojo vytimi per galvą, visą ją persmelkė

baisus skausmas. Kad nepargriūtų traukiamas virvės, Petrokas turėjo bėgti paskui Kalandzionaką, kuris kojomis daužė arkliui šonus, o Gužas, mostaguodamas vytimi, varė iš paskos.

— Greičiau! Greičiau! Ak tu, senas bolševikų stuobry!

Petrokas nespėjo, klupčiojo, vos negriuvo, blaškėsi iš vieno šono į kitą, batpalaikiai prisisėmė purvo, bet pargriūti dabar ant kelio tikriausiai buvo blogiau negu žūti. Ir jis bėgo pasišokėdamas, timpčiojamas virvės, kuri, brozdindama nuo rankų odą, traukė, vilko jį į vieškelį. Veidas vėl pasidarė šlapias nuo ašarų, ir šuorais pučiantis vėjas nebespėjo jį džiovinti.

— Niekšai! Galvažudžiai! — dusinamas vėjo, kimiai šaukė Petrokas. — Palaukite! Mano Fedzka pareis! Jis jums parodys!.. Nemanykite... Mano sūnus pareis...

22

Petrokas prapuolė, dingo iš šio pasaulio, taip kaip ir jam prapuolė namai, žmona Scepanida, Golgota, prapuolė visas pasaulis. Liko tik jo prisiminimai, jeigu tik dar buvo kas prisimena jo žmogiškas kančias, didelius ir mažus vargus. Visą gyvenimą jis norėjo tik vieno — ramybės. Jausdamas, kad yra silpnas ir nuo daug ko priklausantis žmogus, geidė kaip nors išsilaikyti nuošalyje nuo pasaulį užplūstančių įvykių, palūkėti, ramiai kur prakiūtoti. Žinoma, sunku ir naivu buvo to tikėtis. Gyvenimas darė saviškai, kaip diktavo žiaurūs žiauraus amžiaus dėsniai, ir štai vieną kartą atsitiktinumas vos neįtraukė Petroko Bagackos į patį žmonių dramos epicentrą.

O ką gi Petrokas?

Nežinia, ar blogai, ar gerai, bet jis buvo savotiškas žmogus, tikriausiai nelabai tinkamas naujai epochai ir gyveno kaip išmanydamas. Nors gal kaip tik dėl to gyvenime tiek daug ir prisikentėjo.

... Tais metais nuo Kalėdų be perstojo smarkiai snigo, o tris dienas prieš Tris karalius kilo tokia pūga, kokios niekas nebuvo matęs gal nuo pat pasaulio pradžios. Sniego pripustė pilną atšlaimą, keletą dienų tiesiog nebuvo galima išeiti iš

pirkios. Bet reikėjo atsinešti vandens, prisikapoti malkų, apžiūrėti gyvulius, ir Petrokas, prieš atidarydamas tvarto duris, kiekvieną kartą turėdavo jas atkasti ir tik tada įsisprausdavo į vidų. Tačiau po kokio pusvalandžio iš jo darbo nelikdavo nė žymės — visą atšlaimą vėl storai užklodavo vėjo suslėgtas sniegas.

Tą dieną, tiesa, nesnigo, daugiau pustė pažemiu, atšlaimė pūga sunešė ilgą pusnį nuo tvarto iki skiedryno, kiek mažesnę — palei šulinį, prie žiogrio. Šulinio rentinio viršus buvo sulig pusnies ketera. Petrokas vos nusikapstė lig jo su kibiru, bet pasisemti vandens negalėjo — rentinio angoje juodavo tik siaurutė lyg urvas skylutė orui išeiti. Petrokas mintyse susikeikė. Nuotaika ir taip buvo prasta — ką tiktai barėsi su pačia. Vaidas kilo dėl duonos, kurią Scepanida nebežmoniškai taupė, maišydavo į ją bulvių, sėlenų, ir jos jau negalėjai paimti į burną — tokia buvo kieta, negardi. Žinoma, Scepanida taip darė ne be reikalo: rugių aruode buvo likę gal tik truputį daugiau negu maišas, o ligi pavasario ir pirmosios žolės dar reikėjo laukti ne mažiau kaip keturis mėnesius. Kaipgi čia netaupysi! Bet per tą jos taupumą galima buvo pakratyti kojas net nesulaukus pavasario, o Petrokas dar norėjo kiek pagyventi ir šiandien tai pasakė Scepanidai.

Apmindžiojęs prie šulinio sniegą, jis prikabino prie grandinės kibirą, kuris iškart įstrigo sniego oloje, nepasiekęs vandens. Jam įstumti reikėjo kokio pagalio, Petrokas atsigręžė jo pasidairyti ir taip ir liko bestovįs prie užpustyto šulinio. Per lygią sniego plynę nuo vieškelio kepurinėjosi trys tamsios figūros; žengdami pėda į pėdą, žmonės pamažuėjo pavėjui, o vėjas lyg pašėlęs nešė iš po kojų sniegą, kuris dulkėdamas lėkė per visą lauką prie pušyno, kur ant vieškelio juodavo du lengvieji automobiliai. Šalia jų irgi kažkas krapštinėjosi. „Na aišku, užpustė, žiemą tenai visada užpusto, ypač pušyno pakraštyje, vargu ar tenai dabar pravažiuos lengvieji“, — pagalvojo Petrokas, nusimovė pirštinę, nusišnypstė. Dabar jau nebuvo abejonės, kad atvykėliai nuo vieškelio eina į vienišiemį. Reikėjo pasitikti svečius.

Ištraukęs iš šulinio lengvą, sniego pribirusį kibirą, Petrokas nosisuko nuo vėjo ir kiek palaukė, kol žmonės ateis

prie vartelių. Pirmasis buvo jau arti, lengvai žengė sparčiais, plačiais žingsniais, jam ant pečių juodavo žvilganti prieš žiemos saulę odinukė, po pažastimi jis laikė tokį pat juodą portfelį. Prie vartelių Petrokas geriau pamatė ir antrąjį. Tai buvo vidutinio ūgio vyras juodu bebriuko paltu, sniegu apnešta karakulio kepure; nuo vėjo išraudusiame veide į akis krito nedideli pakirpti ūsiukai, irgi pabalę nuo sniego dulkių. Trečiasis buvo apsivilkęs ilga raudonarmiečio miline, su budionovka nuleistomis ausimis, susijuosęs diržu, laikančiu naganą, kuris į žingsnių taktą tyliai kresčiojo prie dešinio šono.

— Ar galima pas jus, šeimininke? Truputėlį pasišildyti? — paklausė pirmasis, eidamas prie vartelių.

— Kodėl gi ne! Šitokia pūga, aiškus dalykas, — atsakė Petrokas, supratęs, kad čia tikriausiai kokie viršininkai, ir, matyt, nemaži — iš apygardos, o gal ir iš aukščiau.

Jis paėmė už kartinių vartelių viršaus, bet atidaryti negalėjo — varteliai tik truputį pasviro giliame sniege, ir svečiai vienas paskui kitą prasispraudė į atšlaimą. Paskui Petrokas įvedė juos į priemenę, kur visi kartu ėmė trepenti kojomis, daužytis prišalusį sniegą. Kai pravėrė pirkios duris, iš užkrosnio su kažkokiu skuduru rankose išbėgo Scepanida ir iš netikėtumo aiktelėjo, išvydusi prie slenksčio šitiek nepažįstamų vyrų. Iškart puolė atgal, į užkrosnį. Tenai antra diena sirgdama gulėjo Fenia, persišaldžiusi kosėjo, ir tėvai neleido jos į mokyklą: ne juokas — per šitokią pūgą kapstyti tris kilometrus į miestelį. Fedzia buvo sveikas ir į mokyklą išėjo, o Fenia gulėjo, visi tikėjosi, kad gal pasitaisys. Kol Petrokas triūsinejo ūkyje, Scepanida užkūrė krosnelę, bet pirkioje buvo dar šaltoka, dvokė dūmais, malkos degė prastai. Aiškus dalykas, šlapi alksniai daugiau tik smilko ir rūko, menkai tedavė šilumos.

Petrokas uždarė duris. Svečiai pamažu ėmė pirkioje apsiprasti. Vyresnysis, su ūsiukais, nusipurtė palei krosnį apsnigtą kepurę, pasirodė, kad yra plikas, o gal tik švariai nusiskutęs, ir tyliai atsisėdo ant suolo, alkūnę padėjo ant stalo kampo. Šalia kukliai prisėdo kareivis su naganu, tasai budionovkos nenusiėmė. O trečiasis, kuris buvo apsivilkęs odinukę, pamatęs krosnelėje smilkstančias malkas, iškart pa-

silenkė prie ugnies ir atsisėdo ant žemučio suoloelio.

— Ė, blogai dega! Prakurų maža, a, šeimininke?

Iš užkrosnio išėjo Scepanida be skarelės, dygsniuota vatinuke, santūriai apžvelgė svečius.

— Kurgi jų gauti, tų prakurų? Žaliomis kūrename.

— Žaliomis — ne kūrenimas, — tarė nepažįstamasis ir, paėmęs žarsteklį, stumtelėjo krosnelėje šlapius šakalius. — Žalias reikia dėti ne šitaip. Ne kryžmai, o suremti. Aš to kadaise išmokau Sibire. Įsidegs, turės įsidegti.

Pažarstęs alksninius šakalius, jis privėrė dureles — ne visai, o taip, kad liktų plyšys, žvilgtelėjo į kukliai prie slenksčio stovintį Petroką.

— Šeimininke, ar kolūkietis? O gal pavienis?

— Kolūkiečiai, o kaipgi! — kaip visada už vyrą atsakė Scepanida. — Nuo pat pirmos dienos mes.

— Na ir kaip? Pasiturintis kolūkis?

— A, koks ten pasiturintis! Silpnokas kolūkis.

— Dviese gyvenate?

— Dviese. Ir vaikučių pora. Sūnelis į mokyklą išėjęs, o dukrelė štai susirgo, kosti.

Fenia iš tiesų sukosėjo už krosnies, pirkioje visi nutilo, sukluso. Sėdintis prie stalo per visą tą laiką net nesujudėjo, tiktai, sukosėjus Feniai, krustelėjo juodą antakį ir pažvelgė į užtrauktą prie krosnies pašukinę užuolaidą.

— Orelis toks, kad gali kaipmat persišaldyti, — tarė jo draugas prie krosnelės. Jis vėl pravėrė dureles ir plonu alksniniu šakaliu ėmė mataruoti pakuroje, dėtioti maikas saviškai.

— O kaipgi, — iškart pritarė Scepanida. — Apavas, kad žinotumėt, menkas, veltinukų nėra, su nuplyšusiais kamašėliais bėgioja, nusišaldė kojas, dabar štai antra diena karščiuoja, kosti.

— Nelengva mokytis valstiečių vaikams, — atsidusęs pasakė svečias, sėdintis prie krosnelės ir atsuko į stalą skustą atviru smakru veidą. — Bet vis dėlto mokosi. Štai kas yra mokslo, šviesos troškimas.

Petrokas pamanė, kad dabar tikriausiai ką nors pasakys ir tasai vyriausias amžiumi, o gal ir pareigomis, bet jis nepasakė nieko, vis tylėdamas sėdėjo už stalo ir žvilgčiojo į kros-

nelę. Veidas buvo išvargęs, susimąstęs, kažkaip labai susirūpinęs. Atrodė, kad jo mintys ir dėmesys skrajoja kažkur toli toli.

— Niekis, tetule,— žvaliau tarė sėdintis prie krosnelės.

— Kai įvykdysime penkmetį, bus ir apavo, ir daug ko kito. Linksmiau bus. O kol kas reikia dirbti.

— Mes ir dirbame. Stengiamės. Nenuleisdami rankų. Ponams taip nedirbome.

— Na, tada ponams, o dabar sau. Savajai darbininkų ir valstiečių valstybei.

— Teisybė. Ir valstybė neskriaudžia, štai MTS kiek darbų padaro, galima sakyti, pusę laukų suaria, ir šiaip visko... Va, kad tiktai tvarkos daugiau.

— O čia jau nuo jūsų priklauso,— tvirtai pasakė svečias.— Nuo visų kartu ir nuo kiekvieno atskirai.

— Argi mes nesuprantame? Tik va nėra kuo apsirengti. Anksčiau dar linų būdavo, o dabar visus linus atiduodame, o sau nieko. Kad nors kartūno kokio vaikų marškiniams,— pradėjo skųstis Scepanida, tikriausiai jau supratusi, kad kalbasi su viršininkais. Petrokui tai nepatiko: kam čia dabar ji? Vos tik į pirkiaų svetimi, viršininkai ar šiaip, ji tuoj su savo rūpesčiais. Neduos žmonėms nė sušilti. Oriai stovėdamas prie slenksčio, jis samprotavo, kad atvykėliai patys ką nors paaiškins, įkyrėti jiems savo klausimais dabar tikriausiai nederą.

Tačiau Scepanida, matyt, visai įsidrąsino, įsišnekėjo ir jau skundėsi, kad iki šiol žmonėms nesumokėta už pristatytas vilnų paruošas. Jau trečias mėnuo Smikas žada, skiria terminus, bet pinigų vis nėra. Petrokas vėl nesmagiai susiraukė — žmonės pašaliniai, gal iš Polocko arba net iš Vitbsko, ką jie žino, kokia čia tvarka, ką daro kažkoks Smitbsko, ką jie žino, kokia čia tvarka, ką daro kažkoks Smitbsko, paruošų įgaliotinis. Plikis prie stalo sėdėjo nejudėdamas, lyg snūduriavo prisimerkęs — matyt, pirkioje pradėjo sušilti. Bet paaiškėjo, kad jis klausosi ir girdi viską, ką sako Scepanida, o kai tik ji užsiminė apie pinigus, atsimerkė ir tam, sėdinčiajam prie krosnelės, tyliai pasakė:

— Užsirašykite.

Vyriškis atsegė portfeliį ir nedideliame mėlyname sąsiuvinėlyje pasirašė keletą žodžių.

— Ir dar... Linams duoda pačią blogąją žemę, prie molio, sako, užaugs, bet koks ten augimas, kai išdžiūsta, abiem rankom neišrausi, ir žemučiai, retučiai, trečiam numeriui, ne geresni...

„Na, jau įsivažiavo! — kone piktai pagalvojo Petrokas.— Jau pradėjo...”

Tačiau svečiai klausėsi ir net, regis, atidžiai, nepertraukinėjo. Plikis atsimerkęs žiūrėjo į ją lyg pažvalėjęs, tiesiai į akis, nors ir tylėjo. O tasai, su odinuke, pertraukė tik vieną kartą — paklausė, kaip vadinasi kolūkis, ir jau pats, neraginamas kažką pasižymėjo sąsiuvinėlyje. Matyt, pajutusi, kad svečiai nusiteikę palankiai, Scepanida daug visko prišnekėjo piktindamasi kolūkio, rajono tvarka ir pagaliau prisiminė pusryčius.

— Gal išvirti bulvyčių, jeigu dar nevalgę, su spirgučiais?

Plikis prie stalo, tarsi nusipurtęs sustingimą, griežtai atsakė „ne“ ir atsisuko į kareivį su miline.

— Pažiūrėkit tenai...

Tasai tučtuoju išbėgo į priemenę, o sėdintis prie krosnelės atvėrė dureles, iš kurių padvelkė maloni šiluma — malkos vis dėlto įsidegė.

— Na matai? Sibiriškai smagiau dega! — žvaliai tarė svečias.

Tuo metu už krosnies vėl sukosėjo Fenia, Scepanida užlindo už marškos, o plikis prie stalo susirūpinęs sunkiai atsiduso. Kai, nuraminusi dukrelę, ji vėl iš tenai išėjo, tasai, kur su odinuke, atsikėlė nuo suoloelio ir savo plačia nugara tarytum atitvėrė pusę pirkios.

— Reikia gydyti vaiką. Daktarą ar buvot parvežę?

— Kaipgi parveši per šitokią pūgą. Štai pieno nebėra, karvė užtrūko, o dukrelė nieko daugiau nevalgo,— pasiskundė Scepanida.

— Tai blogai. Medaus reikia nupirkti.

— O, kad būtų už ką. Štai dar draudimo nepriemokų nesumokėję...

Smarkiai sutrepsėjęs priemenėje, įėjo kareivis ir kažką pasakė. Tasai, kur sėdėjo prie stalo, iškart atsistojo ir ėmė kabliuku segtis palto apykaklę, bet staiga liovėsi tai daręs, atsisagstė sagas. Petrokas nematė, ką jis traukia iš kišenės, nes antrasis, su odinuke, lyg tyčia užstojo, bet netrukus jis

viską suprato. Scepanida nedrąsiai prabilo:

— Ne ne! Ką jūs, nereikia,— bet tuoju pat virpančiu balsu ėmė dėkoti: — Ačiū labai, jeigu jau taip...

— Dukrelei pienui ir vaistams,— tyliai pasakė vyresnysis.

Ant savo plikos galvos jis jau buvo užsidėjęs aukštą karakulio kepurę, užsisagstė paltą ir žengė į duris. Petrokas pasitraukė į šalį, į patį kačergyną, ir iš gėdos tiesiog nebežinojo kur dėtis. Kodėl ji paėmė? Kaip kokia pavargėlė — iš nepažįstamų ir dar viršininkų, kad ir vaikui vaistams, bet argi taip gražu?

— Dėkui jums. O kaipgi atiduosime? Kad nors žinotume kam? — susidrovėjusi tarė Scepanida, eidama iš paskos.

— Atiduoti nebūtina,— tvirtai atsakė kepurėtasis.

— Bet juk skola.

— Kiek čia tos skolos.

— Kad nors žinotume, iš kur jūs.

Tasai, kur su paltu, jau ėjo iš priemenės, jam įkandin žengė kitas, apsivilkęs odinuke. Praleidęs abu į priekį, karėivis vogčiomis atsigręžė ir tyliai pakuždėjo Scepanidai:

— Iš Minsko. Draugas Čarviakovas².

Keletą sekundžių Scepanida tarytum apstulbo, suspaudusi kumštyje červončą, o Petrokui staiga pasidarė silpna; na ir privirė košės pati! Ką prisiprašė išmaldos! Tai juk pats respublikos vadovas. O ji apie linus, apie pinigus... Bet svečiai jau ėjo iš priemenės, ir, nors buvo baisiai nepatogu, jam reikėjo juos palydėti.

Lauke vis dar pustė, bet virš balto sniego buvo toli matyti. Ant vieškelio palei pušyną stovėjo du lengvieji automobiliai, o šalia jų juodavo keletas žmonių — tikriausiai kelią jie tenai vis dėlto atkasė, ir buvo galima važiuoti.

Prie vartų, nusigręžęs nuo vėjo, Čarviakovas sustojo.

— Dėkui už šilumą, šeimininke. Kad pasveiktų tavo dukrelė,— tyliai palinkėjo jis.

Petrokas suglumęs stovėjo ant sniego, nebežinodamas,

² Čarviakovas (LTE rašoma Červiakovas) Aleksandras (1892—1937) — vienas Baltarusijos socialdemokratų darbininkų partijos įkūrėjų ir vadovų. 1920—37 metais buvo B TSR CVK pirmininkas. Yra gyvenęs Vilniuje, kuriame 1915 m. baigė mokytojų institutą.

ką daryti: ar nusilenkti, ar dėkoti, ar šiaip? Jam tarytum užkando žadą, ir jis nieko nebegalėjo pasakyti, nebesurado reikalingų žodžių. Tada Čarviakovas kažko paklausė savo padėjėją, ir tasai patikslino:

— Kaip tavo pavardė?

— Bagacka,— atsakė Petrokas ir pirmą kartą susigėdo savo pavardės — taip kvailai ji nuskambėjo tame skurdžiame, sniegu užverstame atšlaime.

— Na, kad turtingai gyventum, drauge Bagacka³,— atsisveikindamas palinkėjo CVK pirmininkas, ir svečiai, palenkę nuo vėjo galvas, savo senais pėdsakais ėmė bristi į vieškelį.

Petrokas sutrikęs ir vėl nieko neatsakė, tik žiūrėjo į tuos žmones ir susijaudinęs mintyse kartojo: „Kur jau čia turtingai, kur jau čia turtingai...“ Jį dar labiau užgriuvo begaliniai rūpesčiai — rugių kamaroje tebuvo likę kokie keturi pūdai, beje, duonos gal ištektų iki dilgėlių ir rūgštynių, jeigu turėtų daugiau bulvių. Tačiau bulvės pasibaigė, nes buvo prasti metai — išmirko per lietų, supuvo lauke. Nežinia, kaip dabar sulauks naujų?

23

Vis dėlto šiaip taip išgyveno iki pavasario, ne sočiai pavalgę, o greičiau pusbadžiaudami, bet sulaukė šiltų saulėtų dienų ir žalios žolės. Scepanida iš pirmųjų dilgėlių įsigudrino virti kažkokį srėbalą, kurį, įdėjus daugiau lašinių, buvo galima valgyti. Didesnė bėda užėjo, kai pasibaigė rugiai — liko be duonos. Tačiau kolūkio pirmininkas Levonas Bagacka gudriai sugalvojo papildomai išdalyti už darbadienius tris kaupus pernykščių bulvių, ir Petrokas prieš Gegužės pirmąją parsivežė vežimą suvytusių, sudygusių bulvelių. Niekis, valgė, maišė su miežiniais miltais, kepė papločius, nors paskutinius miežius irgi tausojo, kad turėtų kruopų viralui.

Pagaliau prasidėjo tikra vasara, gegužyje skalsiai palijo, nugriaudė griautiniai, ir žiemkenčiai net priemolyje šok-

³ Originale čia yra neišverčiamas žodžių žaismas, nes Bagackos pavardė (išvertus būtų „Turtuolis“) atliepia žodžiui „turtingai“ (balt. *богатага жыцця*).

te pašoko augti. Rugių laukas buvo kaip tik šiapus vieškelio, šalia daubos, prie vienkiemio ir toliau ant visos Golgotos. Pasitaikius progai arba šiaip laisvesnę valandėlę Petrokas, būdavo, permeta akimis lauką ir džiaugiasi, geri žada būti rugiai šiais metais. Jeigu vasarą neišdegins sausra, jeigu per Iljos savaitę nesuplaks liūtys ir giedra stovės iki Atsimainymo. O šienpjoviai jau laukė pasiruošę, ir Levonas rinko vyrus „išmėginti dalgių“ Avinų Lomoje prie upės. Iš neįpratimo, o gal dėl neprivalgymo Petrokas užduso varydamas trečią pradalgį, ėmė diegti krūtinę, užgniauzė kvapą, bet jis žinojo: taip būna iš pradžių, paskui viskas praeis, kai tiktai įsitrauks į bendrą ritmą, nejaugi jis blogesnis už kitus? Štai ir Levonas, nors ranka su trim pirštais, bet kad suspaus jais dalgiakotį, ir traukia kaip pašėlęs. Šienaudamas niekas nenori pasirodyti silpnesnis, kiekvienas stengiasi iš paskutiniųjų, kad neatsiliktų nuo kito. Tą šeštadienio vakarą vyrai padalijo pievas sklypais, nustatė, kur ir kokios pjautos brigados, susitarė rytoj, sekmadienį, pradėti auštant ir šienauti, kol ims kepinti saulė. Levonas liepė iš vakaro gerai išsikalti dalgius ir perspėjo, kad niekas nevėluotų. Dienai baigiantis, buvo ketinama įvertinti darbą ir brigadą, kuri nupjautos daugiausiai, įrašyti į raudonąją lentos pusę, o kuri mažiausiai — į juodąją. Antrajai brigadai teko lengvesnis sklypas, nuo eglyno, lankos pakraštyje, žolė tenai buvo tanki, nors nelabai aukšta, todėl kilo vilčių pralenkti trečiąją — Zagrazės — brigadą ir patekti į raudonąją lentos pusę.

Taip susitarę, ir išsivaikščiojo vėlai vakare iš psalmių skaitytojo atšlaimo, kur jau treji metai buvo įsikūrusi kolūkio kontora. Petrokas skubėjo į savo Jachimovščiną, nes reikėjo suspėti išsikalti dalgį, na o pustyklė jo buvo netikusi — trumpa nuolauža, įsprausta į medinę rankeną, su tokia kol išsipustys dalgį, kiti toli pralenks. Bet Levonas pažadėjo rytą nujoti į miestelį ir parnešti kokį pusšimtį pustyklių visiems, kooperatyve jau sumokėti pinigai, tad viskas bus be jokių apgavysčių. Raitam šitas žygis sugaišins kokią valandą, ir bus baigtas kriukis.

Pasiklioęs naująja pustykle, Petrokas nebepasiėmė savo senosios „bigės“ ir, ėmęs šienauti, greitai pajuto, kad dalgis ima šipti, o Levonas su pustyklėmis vis nesirodė. Vyrai

išvarė po du pradalgius, virš eglyno jau pakilo saulė, rasa, tiesa, dar laikėsi tankioje žolėje, kuri dailiai gulė į storą išlinkusį pradalgį. Petrokas vis dažniau žvilgčiojo į eglyno kampą, kur į lankąėjo takelis,— ar nepasirodys pirmininkas su pustyklėmis. Bet veltui dairėsi. Jau apie pusryčius, kai šienpjoviai buvo išlieję nemažai prakaito, iš eglyno išlėkė Levono mažėlis sūnus Maceika ir, lyg ko išsigandęs, stabtelėjo. Petrokas iš pradžių pamanė, ar tik nepasiuntė jo pirmininkas su pustyklėmis, bet vaikas rankose nieko neturėjo. Kai jis priėjo arčiau ir kažkas iš pjovėjų šiurkštokai paklausė, kur tėvas, berniukas krito į žolę, užsidengė rankomis veidą ir visas ėmė drebėti tyliai raudodamas.

— Kas atsitiko? Kas tau?

— Tėvą naktį... suėmė...

Pjovėjai nustėro, arčiau stovintieji įbedė dalgiakočius į žemę, kiti toliau dar baigė varyti pradalgius ir po vieną rinkosi prie eglyno, jau supratę, kas atsitiko. Kaipgi čia dabar? Levoną Bagacką?.. Už ką?

Vyrai šiaip taip nuramino berniuką, pakrikai, be jokio ūpo pašienavo iki pusryčių, tikriau sakant, daugiau sėdėjo, rūkė, visaip spėliojo ir svarstė. Daugumas sakė, klaida, Levono negali suimti, nes jis ne priešas ir ne kenkėjas, niekada nėjo prieš savus, per karą nukentėjo už Tarybų valdžią. Aišku, čia koks apsirikimas, klaida, kam reikia, tas išsiaiškins ir po dienos kitos paleis.

Parkiūtinės su dalgiu namo, Petrokas Scepanidos nerado, neparėjo ji ir pietums, ir jis nebežinojo, kur prapuolė žmona, kokių reikalų. Levono suėmimas visus suglumino, žmonės, tarytum priblokšti, nebežinojo nei ką manyti, nei ką daryti. Po pietų Petrokas šienauti nebeėjo, jam tiesiog pakirto rankas; susirūpinęs dėl Scepanidos, ėmė galvoti, kad tik nebūtų suėmę ir jos.

Scepanida parbėgo vakarop — susikrimsi, be skarelės, susivėlusi, šlapia nuo prakaito kartūnine palaidinuke, paaiškėjo, kad jau buvo nulėkusi į miestelį, rajkome, milicijoje teiravosi: už ką Levoną? Tačiau veltui. Niekas nieko jai nepasakė, visi niūriai tylėjo, ji susibarė su vykdomojo komiteto pirmininku Kapusta, kurį prašė užtartį, o tasai jai — ne! Atsilaime bejėgiškai sukniubo ant pašalio, trumpai atsaki-

nėjo susijaudinusiame vyrui, o paskui, pagalvojusi ir kiek nusiraminiusi, nusprendė:

— Reikia rinkti parašus.

— Kokius parašus? — nusistebėjo Petrokas.

— Už Levoną. Kad jis savas, bolševikas, ne kenkėjas.

Petrokas patylėjo, pamąstė.

— O paskui ką?

— O paskui įteikti VRLK. Tegul pasižiūri.

Tą patį vakarą Fenios sąsiuvinyje kažką parašė — kokius tris puslapius — ir, pasiėmusi cheminį pieštuką, išbėgo į Viselkus. Tuoju turėjo pareiti iš lauko karvė, reikėjo melžti, o šeimininkė prapuolė nežinia kur. Scepanida aplakstė visus Viselkų kiemus, sugrįžo naktį pavargusi, susijaudinusi ir, kiek apsitvarkiusi ūkyje, griuvo į patalą. Petrokas irgi vėlai atsigulė, nors rytoj buvo planuota pradėti kitą pievą už eglyno, eiti tenai ne arti, keltis reikėjo dar anksčiau. Atsikėlė paaušriu, vos tik ėmus mėlti rytuose dangui, o Scepanidos jau nebuvo namie. Karvę turėjo išginti Fenia, bet mergaitė taip saldžiai miegojo, jog Petrokas palūkėjęs išginė pats. Vis dėlto pajuto, kad tikrai netvarka ir ūkiui pražūtis, kai jo išsižada šeimininkė.

Ir tikrai išsižadėjo. Tris dienas po to Petrokas jos beveik nematė namie — tik šmėkštelės rytą arba vakare, o visą dieną kažkur laksto. Apsuko tris kaimus ir tikrai surinko nemažai parašų — kolūkiečiai Levono gailėjo, nes buvo žmogus tiesus, paprastas, nepiktas. Sunku buvo patikėti, kad jis priešas arba koks kenkėjas. Žmonės niekaip negalėjo suprasti, už ką jį areštavo tokiu karštu darbymečiu, paliko kolūkį be vadovo. Tiesa, vadovauti ūkiui ėmėsi trečiosios brigados brigadininkas Autuchas iš Zagrazės, ir, keistas dalykas, žmogus, visada neblogai sutaręs su Levonu, rodos, niekada su juo nesipykęs, dabar atsisakė pasirašyti, kad jį reikėtų išleisti („O ką aš žinau, ar jis kenkėjas, ar ne? Jeigu organai suėmė, vadinasi, kažką žino“). Scepanida ilgai neįkalbinėjo, supyko, išvadino „vilkatu“, nes Autuchą šitaip kartais pravardžiuodavo kaimynai, ir per mišką leidosi į rajono centrą.

Iš tenai sugrįžo negreitai, kai jau ginė iš lauko karves ir Petrokas buvo ką tik parėjęs iš pievų — rodos, nebejaučias nei rankų, nei kojų, pavargęs, įširdęs ant gyvenimo, ant žmo-

nos ir darbų. Tylėdamas atsirėžė kubilaityje bryzą lašinių, atsilaužė gabalą sužiedėjusios, su pelais keptos duonos — labai norėjo valgyti, iš nuovargio net linko kojos. Ir staiga išvydo atšlaime pačią. Scepanida iš lėto klypavo nuo vartelių, šlubčiodama viena koja, ir jis prisiminė, kaip prieš porą dienų skundėsi, kad skauda kulną, matyt, buvo kur pasidūrusi, aiškus dalykas, juk nuo Velykų bėgioja basa po mišką, po laukus, po nušienautas pievas, o dabar dar ir po kaimus. Vos atklypavusi iki pašalio, Scepanida suklupo, Petrokas palūkėjęs priėjo prie jos ir, bedante burna kramtydamas kietą plutą, paklausė:

— Na kaip? Ką sakė?

— Gi nieko. Atgal atidavė,— ji numetė prie kojų keturgubai sulenktą popierių.

— Oi oi! Ką daryti?

— O ką aš žinau?

Scepanida pamėgino atsistoti, bet iškart vėl susmuko ant pašalio — kulnas skausmingai tvinko, be lazdos Scepanida jau negalėjo nueiti į pirkią. Tą vakarą karvę šiaip taip pamelžė Petrokas su dukrele, paskui nuskynė palei žiogrį didžiulį varnalėšos lapą ir aprišo juo sutinusią, palietus karštą kojos pėdą. Scepanida pasidarė nejprastai irzli, viskas jai netiko, trumpai, piktai burbčiojo ant jo ir net ant Fenios, bet Petrokas viską suprato ir neširdo, nes žinojo, kad bėda žmogaus nedaro geresnio. Pats suvarė vištą, paliuobė paršelį, prinešė iš šulinio vandens ir, vos tik atsigulęs ant suolo priemenėje, kur miegojo šias naktis, išgirdo Scepanidą šaukiant iš užkrosnio:

— Petrokai, eikš čionai!

Nugalėjęs nuovargį, jis nenoromis atsikėlė ir pro praviaras duris vienais apatiniais atšlepsėjo pas ją.

— Petrokai, reikia nuvažiuoti į Minską,— tyliai, bet tvirtai pasakė Scepanida.

— Į Minską?

— Aha. Pas draugą Čarviakovą.

Petrokas jau suprato, koks reikalas, ir tylėjo kaip apsvaigęs — ne juokas, į Minską. Ir važiuoti jam, žmogui, gal tik tris kartus buvusiam Polocke, iš tų kartų porą dar jaunystėje, caro laikais. Bet juk ir ji negali, pats matė, kur jai su

tokia koja, o Levono iš tiesų buvo gaila ir jam. Kaipgi nepadėsi žmogui? Bet ir kaip padėti nežinia.

— Rytoj pat ir važiuok. Porą červonců aš pasiskolinsiu iš Karnilos. Pati norėjau, bet matai...

— Bet kurgi aš tenai surasiu Čarviakovą? Tikriausiai baisumėlis to miesto!

— Ogi tenai yra Vyriausybės rūmai. Laikraščiai rašė, kad jau pastatyti Vyriausybės rūmai. Vadinasi, ir Čarviakovas tenai.

— Hm... Bet kur eiti? Ką aš... Juk nė karto nebuves!

— Štai ir pabūsi. O ką! Pasiklausi, žmonės parodys. Nejaugi turi žmogus pražūti?

Petrokas tylėjo. Blogai, žinoma, kai žūva geras žmogus, gaila jo, bet ir savęs taip pat gaila, nes juk velniai žino, kur tasai Minskas, kur Vyriausybės rūmai, kaip tenai patekti? Girdėjo kažkada iš vyrų: reikia važiuoti į Oršą, tenai persėsti, reikia pirktis bilietą. Kad nors žinotų, kiek tas bilietas kainuos. Tikriausiai nemažai. Petroką tiesiog apstulbino rūpestis, kurį jam užvertė tą vakarą žmona. Bet jis žinojo, kad jeigu ji ką sumanė, tai nebeatstos. Reikės važiuoti.

— Ir niekam nė žodžio. Jeigu kas, brigadininkui pasakysiu: išėjo pas daktarą. Juk ligonis...

— Na...

— Na, kas „na“? Jis mums juk lyg ir pažįstamas, tasai Čarviakovas. Gal užtars. Kai pamatysi, primink, kaip žiemą per Tris karalius buvo atėjęs pasišildyti. Ir červoncą paskolino. Štai ir atiduosi.

— Atiduoti tai atiduosiu. Bet vis dėlto...

Labai nenorėjo Petrokas leisti į tą neregėtą kelionę, į pasaulio galą, į Minską, pas CVK pirmininką. Tiesiog šurpas ėmė, kai pamėgino įsivaizduoti, kaip viskas bus.

24

Vis dėlto, praėjus vienai dienai, Petrokas jau lipo staciais vagono laipteliais į pilną žmonių Minsko stoties peroną.

Viena ranka stipriai laikėsi už slidžių geležinių turėklų, o kita nė kiek ne silpniau spaudė rūpestingai užrištą drobinį

maišelį su šiokiais tokiais valgymais: aptrupėjusiu gabalu duonos, bryzu lašinių, svogūnų, dviem kietai virtais kiaušiniiais. Dar tenai buvo susuktas į popierių žiupsnelis druskos, apačioje gulėjo senas pajuodęs peiliukas su geležtės galu. Vilkėjo Petrokas tuo, ką turėjo geriausia tokiai progai: nebenaujomis, bet švariomis milo kelnėmis, Scepanidos išmazgotais satino marškiniais, tiesa, užpakalyje prie apykaklės jau truputį užlopytais. Bet lopo nebuvo matyti, nes slėpė ant viršaus užsivilkta parudęs naminio milo švarkas, kurio vidinėje žiogeliu užsegtoje kišenėje gulėjo Scepanidos raštas su dvidešimt septyniais parašais. Ten buvo ir červoncas. Kitą červoncą Petrokas iškeitė Lepelyje, pirkdamas bilietą; grąžą reikėjo laikyti kelionei atgal.

Taip jis iš lėto žingsniavo per minią perone, klausydamasis neįprasto žmonių klegesio, šurmulio, kaskart vis krūpčiodamas nuo skardaus garvežių ūkčiojimo ir nuo netikėto garų šnypščiojimo iš po mazutuotų vagonų ratų. Galva sukosi kaip girtam, visa ūžė ir svaigo — gal po nemiegotos nakties keleivių prisigrūdusiame vagone, o gal nuo šitos miesto grūsties. Jis tiesiog nebesusigaudė, kur eiti iš stoties, dar gerai, kad vagone pasitaikė savas žmogus iš Chalopeničių, kuris paaiškino, kur maždaug jam reikėtų pasukti. Ir Petrokas patraukė iš stoties siauručiu šoninės gatvelės šaligatviu, vis laikydamasis arčiau namų sienų, kartais atsitrenkdamas į kyšančius kampuose ilgų skardinių vamzdžių galus. Jis bijojo atsidurti prie krašto, kadangi grindiniu vienas paskui kitą dundėdami ir žvangėdami lėkė tramvajai — neduok dieve, jeigu toks užvažiuotų, tada jau galas! Todėl ir glaudėsi prie namų, kuriuose be galo kaitaliojosi durys ir langai; kai kur languose buvo pridėliota kažkokių prekių, bet jis į jas nežiūrėjo. Kartą iš pravirų durų gardžiai padvelkė kažkokių valgių kvapai, jis stabtelėjęs pasižiūrėjo, regis, tai buvo valgykla: prie nedidelių stalelių po keturis sėdėjo žmonės, kažką valgė iš baltų lėkščių. Paskui priešais ėmė eiti žmonės su šviežios duonos kepalėliais rankose, vienas kitas laužėsi nuo jų po gabalėlį ir eidamas vogčiomis valgė. Palei žemą apšiurusį namą stovėjo ilga kleganti eilė, kurios priekinis galas buvo pradingęs pravirose duryse su didžiulėmis raidėmis parašyta iškaba — „DUONA“. Petrokas nu-

sistebėjo tokia daugybe žmonių, laukiančių eilėje, ir paskubomis grindiniu ją aplenkė. Po valandėlės, dar nepriėjęs prie tramvajų sankryžos, kur žmogus iš Chalopeničių liepė pasukti į dešinę, suprato padaręs klaidą — apsiavė perdžiūvusiais nuo pavasario kaitros batais, kurie dabar baisiausiai spaudė pirštus, jog darėsi nebeįmanoma eiti. Žinodamas, kad taip atsitiks, geriau būtų važiuavęs basas. Bet mieste basų nebuvo matyti, tai ne kaime. Be to, ir Scepanida užsispyrė: aukis batais, nedera basam mieste. Ir štai apsiavė, o dabar kenčia.

Tačiau netrukus batus jis užmiršo — gal apsikentė, o gal dėl to, kad ties dviejų gatvių kampu tiesiog apstulbo išvydęs milžinišką pilką namą, net nežinia kiek turintį aukštų — didingai pakopomis kylantį fasadą su daugybe langų, didžiulę kiemo aikštę viduryje ir ilgą lyg staltiesę vėliavos audeklą viršuje ant stogo. Tenai pat, kiek žemiau ant sienos, buvo ir akmeninis Baltarusijos herbas. Petrokui pasidarė aišku, jog jau atėjo prie savo kelionės tikslo — prie svarbiausių Minsko rūmų, kur posėdžiauja vyriausybė.

Čia sulėtino žingsnius — reikėjo pasidrasinti. Tai juk ne kaimo taryba ir net ne rajono vykdomasis, kur žengei tris žingsnius iš gatvės, ir jau stovi tarpduryje, ant slenksčio. O čionai? Atspėk, kad gudrus, prie kurių iš tos daugybės durų kieme reikia eiti, o juk tenai dar sargyba, ar įleis jį be dokumento? Reikės prašytis. Vis labiau rūpindamasis ir jausdamas, kaip nykte nyksta jau ir taip ne kažin kokia drąsa, Petrokas pamažuėjo palei didžiulius rūmus, vis žvilgčiodamas į duris — į kurias gi dabar pasukti? Manė, kad gal kas eis tenai iš gatvės, tada ir jis nusektų iš paskos, bet iš gatvės niekas nepasuko, visiėjo šaligatviu. Nežinia, kiek praslinko laiko, jau kažkur patekėjo saulė, bet argi tu čia ją pamatysi, kai aplinkui pusę dangaus užstoja namai. Žemę visur buvo užkloję tamsūs ir vėsūs šešėliai, nelyginant rytą eglyne.

Taip nieko nenusprendęs ir niekam nesiryžęs, Petrokas praėjo pro plačią kiemo aikštę, iš trijų pusių suspaustą namų, paėjo dar galelį ir šone išvydo labai gražią raudonų plytų bažnyčią. Kokia kita proga jis tikriausiai būtų ją pasigrožėjęs, tik ne dabar. Jau imdamas jaudintis, užčiuopė po žiogeliu Scepanidos popierius, norėjo išsitraukti kapšiuką, užsi-

rūkyti, bet apsigalvojo, apsigrėžė ir vėl patraukė Vyriausybės rūmų link.

Šį kartą nebežiūrėjo fasado ir nebesirinko durų, tuojau iš už kampo pasuko prie tų, kurios buvo arčiausiai, už plačios eilės akmeninių laiptų. Ant laiptų ir prie pačių durų lyg ir nieko nebuvo, bet, geriau pasižiūrėjęs, Petrokas už stiklo pastebėjo kažką baltuojant, figūra iš pradžių krustelėjo, o paskui nurimusi sužiuro. Tai buvo milicininkas, Petrokas jį pažino iš baltos palaidinės, įstrižai perjuostos juodu diržu nuo dėklo, ir iš baltos kepurės su žvaigžde. Buvo matyti, kad milicininkas pro stiklą irgi ėmė apžiūrinėti Petroką, kuris jau ėjo per vidurį kiemo, tačiau vis labiau lėtino žingsnius. Sukaupęs valią, Petrokas stengėsi eiti, nors kojos mažai beklausė, vis taikė pasukti į šalį, tenai, kur buvo daug žmonių ir kur nebesiekė milicininko žvilgsnis. Ir atsitiko taip, kad kojos nugalėjo — pasuko iš tiesaus kelio, ir Petrokas, jausdamas džiaugsmingą palengvėjimą, išėjo iš kiemo į gatvę, ant šaligatvio.

Čia, tarytum nusimetęs įtampos naštą ir atsidusęs, pasijuto esąs visas šlapias nuo prakaito, lyg tame pradalgyje, kada šienavo Avinų Lomoje, ir kurį laiką ėjo, pats nebežinodamas kur. Priekaištavo sau, kad toks neryžtingas, kam lindo į šitą kebelį, širdijosi, kad yra tokio netikusio būdo, drąsinosi, kad nereikia jaudintis, labai bijoti. Na, kas gi jam tas milicininkas? Argi jis ėjo čionai sumanęs ką nors bloga? Norėjo tik pasiklausti, kaip patekti pas draugą Čarviakovą arba nors įteikti tuos popierius. Argi jis savo valia, argi tai tik jo vieno reikalas? Jis gi dėl visų, galima sakyti, įgaliotas kolūkiečių. Jis pats čia nieku nedėtas, beveik pašalinis. Įteiks ir išeis sau, tad ko gi jaudintis? Ir vis dėlto Petrokas niekaip negalėjo nuvyti šalin to kvailo jaudulio ir, ko gero, nepažįstamame mieste būtų nuklydęs kažin kur, o paskui Vyriausybės rūmų nebesuradęs. Tai supratęs, sustojo, truputį atpalaidavo dešinę koją, matyt, jau visiškai nutrintą, švarko rankove nusibraukė nuo veido prakaitą. Ne, vis dėlto prieis prie milicininko — tiktai pasiklausti, daugiau nieko. Ko čia bijoti?

Petrokas vėl apsisuko ir nužingsniavo gatve atgal, stengdamasis nelabai kreipti dėmesį į batus. Lyg tyčia, atsirado

ir ėmė vis labiau spirti natūralus žmogaus reikalas, bet dabar ne tai buvo svarbu, ir Petrokas kentė. Prie tų didžiųjų rūmų kampo sulėtino žingsnius, norėdamas nors kiek apsidairyti ir ne taip staiga atsidurti prie durų. Tačiau, nieko tokio nepastebėjęs, praėjo pro gėlyną ir visas kaip nesavas žengė prie laiptų, bijodamas net tenai pažvelgti. O kai pažvelgė — ir vėl vos nesuklupo: prie tų pačių durų prieangyje stovėjo jau du milicininkai baltomis palaidinėmis ir tyliai stebėjosi, tarytum tik jo ir laukdami. Petrokas lyg kiškis lauke padarė ant asfalto staigią kilpą ir vos ne tekinas sugrįžo į gatvę. Kol ėjo pro Vyriausybės rūmus, vis stengėsi atrodyti, kad yra kažko susirūpinęs ir kad jo čia ničniekas nedomina.

Šį kartą nuėjo toli už raudonosios bažnyčios ir nebesustojo. Jautė, kad sustoti — tai grįžti atgal, vėl prie to baisaus namo, o grįžti nebeturėjo jėgų. Antrą vertus, reikalas spyrė ieškoti tam tikros vietos, o ją nežinia kur čia galėjai susirasti. Todėl ryžosi tik išsiimti kapšeljį ir susisukti papirosą. Užsitraukęs pirmuosius keletą dūmų, kiek nusiramino ir jau nebe pirmą kartą, bet labai įsijauđrinęs pagalvojo: na, kurių galų jis čia važiavo? Užgis koja — ir tada tegul važiuoja Scepanida pati. Ji smarki, ji nesuglumtų pamačiusi milicininką. Juk ji paėmė červončą, kurį nežinia kaip atiduoti, ji pririnko parašų, su kuriais dabar nežinia ką daryti.

Kiek atsikvėpęs, jis parūkė, atsitokėjo po neseniai patirto nesmagaus išgąščio ir, dairydamasis į šalis, nužingsniavo pilna žmonių gatve. Aplinkui riogsojo įvairiaaukščiai namai su nesuskaičiuojama daugybe langų, balkonų, iškabų, ten ir atgal dundėjo žmonių prisigrūdę tramvajai. Kartą virš vieno iš jų nuo laidų pažiro kibirkštys, ir Petrokas išsigando, kad užsidegs. Bet niekas neužsidegė ir niekas gatvėje į tai lyg ir neatreipė jokio dėmesio, visi kažkur skubėjo savo reikalais. Tuo tarpu rytas nepastebimai virto diena, virš skardinių miesto stogų pakilo karšta saulė, šešėliai šaligatviuose susiaurėjo, ir taip ėmė kaitinti, kad nors verk. Petrokas kentė kaip galėdamas; nors su milo drapanomis buvo velnioniškai tvanku, švarko nenusivilko — baiminosi dėl to rašto ir pinigų. Šlubčiodamas ilgai kiūtino šaligatviu greta tramvajaus bėgių, nuėjo tikriausiai toli, vis tikėdamasis, kad turi būti kur nors kokie krūmeliai, daubelė arba dykynė, žodžiu, tai,

kas dabar jam praverstų. Bet gatvė niekur nesibaigė, visur stovėjo begalinės eilės namų — didelių ir mažesnių, pasitaisydavo ir vienaaukščių, kaip miestelyje, bet suspaustų tarp didžiulių mūrų. Aplinkui vien langai ir durys, langai ir durys. Pro kai kurias duris buvo galima įeiti iš šaligatvio, viduj kažką pardavinėjo, bet Petrokas tenai tik pažvelgdavo susirūpinęs ir ėjo toliau. Vis labiau skaudėjo koją, pėdą jis dabar statė šonu ir keikė pats save, kam neištepė namie batų — nuo deguto jie būtų suminkštėję ir gal netrynę. Bet skubėjo į Lepelį, kad nepavėluotų į traukinį, o dabar kankinkis. Vis labiau ėmė jaudintis, matydamas, kaip eina laikas, o jis dar nieko nepadaręs. Niekur nebuvo ir to, ko ieškojo. Kartą užsuko į dvokiančią tarpuvartę apdraskytomis sienomis, bet kieme buvo vaikų ir moterų, viena džiaustė ant virvės skalbinius ir atsigręžusi įdėmiai pasižiūrėjo. Jis sutrikęs tylėdamas pasuko atgal ir tučtuojau išėjo į gatvę. Gerai, kad nieko nepaklausė, ką jis būtų jai atsakęs?

Priekyje kitapus gatvės sužaliavo aukštų medžių viršūnės, ir Petrokas apsidžiaugęs paspartino žingsnius, bet tuojau vėl ėmė eiti iš lėto: ten irgi buvo pilna žmonių — vieni ramiai sėdėjo ant suolelių, kai kurie skaitė, šalia žaidė vaikai, kiti tiesiog vaikštinėjo ūksmingais takeliais. Priešais gatvę ėjo jauna moteris su gauruotu šuneliu už saitelio, o rankoje laikė išskleistą virš galvos skėtį, ir Petrokas nusistebėjo: kam? Švietė saulė, danguje nė debesėlio. Jis kiek pastovėjo, pasidairė ir kančios kupinu veidu nukiūtino pirmyn, tenai, kur įkalnėje gatvė darė posūkį. Už gražiai nudažyto namo su lenktomis langų arkomis pasirodė milžiniškas pilkas namas, labai panašus į Vyriausybės rūmus. Šioje gatvės pusėje tęsėsi aukšta lentų tvora, už kurios buvo tylus kiemelis, pačiame jo gale, prie kauburėlio, augo kaštonai. Kiemo vartai buvo plačiai atverti, nors žmonių jame nebuvo matyti, tik tai kažkur teškendamas tekėjo vanduo. Petrokas nedrąsiai žvilgtelėjo pro vartus. Tamsioje kaštonų paunksnėje kiurksojo metalinė kolonėlė, o šalia jos krapštinėjosi plikakojė mergaitė trumpučiu margu sarafanėliu. Toliau riogsojo kažkokie sandėliukai, kerojo tamsūs alyvų ir šeivamedžių krūmai, žėlė piktžolės. Veikiausiai ten galėjo būti tai, ko jam dabar reikėjo.

Jam įėjus, mergaitė išsigandusi atšoko nuo varinio dubens, kuriame kažką skalbė lėlėms, smalsiai sužiuro gyvomis akutėmis, ir Petrokas tarė tai, kas pirmiausia atėjo į galvą:

— Ar galima pas jus atsigerti?

— Galima,— iškart atsakė mergaitė ir, gūžtelėjusi liesučiais įdegusiais petukais, šoktelėjo kitapus kolonėlės.

Petrokas manė, kad ji nubėgs į namą, bet nenubėgo — jau laikė rankose puodelį, pasistengusi spustelėjo kolonėlės rankeną, ir tyra vandens srovė kaipmat pripildė puodelį. Petrokas gėrė skubėdamas ir kartu nerimastingai dirsčiojo į krūmus prie sandėliuko. Regis, neapsiriko: iš tiesų kiemo kampe stovėjo lentinė išvietė.

Mergaitė kažko paklausė, bet jis nebeturėjo kantrybės atsakyti. Stengdamasis elgtis kuo ramiau, bet kone tekinas nukiceno apžėlusiu takeliu į patį kiemo kampą.

Jam grįžtant, mergaitės kieme nebebuvo, prie kolonėlės stovėjo varinis jos dubuo, per žolę apaugusius akmenis tekėjo vanduo. Petrokas apsidžiaugė, kad jos nebėra,— vis dėlto buvo nesmagu prieš tą miesto mergaičiukę, ir jis pasijuto kone laimingas, kai pagaliau atsidūrė gatvėje. Bet čia vėl suėmė rūpestis: ką daryti toliau? Vis dėlto labai nedavė ramybės reikalas, dėl kurio atvažiavo, nejaugi taip ir išvažiuos nieko nepešęs? Ką tada pasakys Scepanidai? Ką pasakys Scepanida jam, jau žinojo gerai.

Atgavęs ryžtą, Petrokas patraukė atgal prie Vyriausybės rūmų. Šį kartą nusprendė tvirtai: kad ir kažin kas bus, vis tiek prieis prie milicininko ir paklaus. Juk dėl to neareštuos, gal net neišbars, nors ir buvo už ką barti. Bet jis mandagiai pasiklaus, kaip pamatyti draugą Čarviakovą, jeigu ne dabar, tai gal paskiau, jis palauks. O jeigu visai negalima pamatyti, tai ar neperduotų draugas milicininkas CVK pirmininkui valstiečių rašto dėl savo kolūkio pirmininko. Geras juk buvo pirmininkas — ir partinis, ir ūkininkauti mokėjo,— už ką gi jį areštavo? Tai vis savi, vietos viršininkai, ar gi jie ką išmano? Bet draugas Čarviakovas tikrai išsiaiškins, jis žmogus nuoširdus ir turi didelę valdžią. Greičiausiai jis ir nubaus. Be to, dar slėgė skola, kurią reikėjo atiduoti. Petrokas ne toks žmogus, kad pasiglemžtų svetimus pini-

gus, šitaip jis dar nėra padaręs. Na ir Scepanida taip pat. Dėl kokio kito dalyko kartais visaip padaro, bet kai pinigai, tai jau sąžininga. Iš kailio išsiners, bet atiduos, ką pasiskolinusi.

Vis dar gerokai šlubuodamas, visiškai suplukęs su savo storu milo švarku, su pašukiniu maišeliu rankose Petrokas praėjo pro bažnyčią ir ėmė artėti prie jau gerai pažįstamų rūmų kampo. Iš plataus kiemo skersai kelio išriedėjo du lengvieji automobiliai, jis vos spėjo pašokti į šalį ir tik prabėgomis žvilgtelėjo į mašinas. Ne, Čarviakovo tenai nebuvo. Pirmojoje sėdėjo orus akiniuotas vyras, o kitoje — keletas kariškių su kepurėmis, su palaidinėmis, su portupėjomis per petį; kažkur greitai nušvilpė gatvė, pralenkė tramvajų. Plačioje kiemo erdvėje po senovei buvo tuščia, nei prie durų, nei už stiklo nebuvo matyti nė gyvos dvasios, ir Petrokas net sutriko: kaip dabar bus, ar tik nereikės eiti į vidų? Aišku, reikėjo pasiklausti rytą, tada nors buvo ko pasiklausti. O dabar? Stovėti, belstis arba pačiam atidaryti duris?

Nedrąsiai, tarytum čiupinėdamas padais kiekvieną pakopą, jis užlipo į platų akmeninį prieangį ir priėjo prie artimiausių durų. Atsitiktinai žvilgtelėjo pro stiklą ir krūptelėjo išsigandęs — iš anapus durų į jį žvelgė kažkoks užguitas žmogus: žilais šeriais apžėlęs veidas, skausmingai persikreipusios lūpos, šlapia prakaituota kakta ir drumstas lašas, pakibęs ant sumurusios nuo karščio nosies galiuko. Petrokas nusišluostė, palūkėjęs nedrąsiai palietė plačią durų rankeną, patampė stipriau, bet durys nė nekrustelėjo. Tada stumtelėjo nuo savęs, bet irgi veltui. Tuo metu už stiklo kažkas šmėkstelėjo, ir jis išgirdo dusloką neaiškų balsą — na, žinoma, tai buvo milicininkas su tokia pačia balta palaidine ir balta kepure su žvaigžde virš snapelio. Jis kažką sakė, bet Petrokas negirdėjo ir toliau mėgino atidaryti duris. Tada milicininkas žengtelėjo į šalį, ir netoli Petroko lengvai atsivėrė gretimos durys.

— Ko jums reikia, piliet?

Tikriausiai tai buvo kitas milicininkas, ne tas, kur rytą, o jaunas, malonaus tamsvo veido, laibai susiveržęs plačiu diržu su naganu. Kairiame krūtinės šone tyliai skimbčiojo kažkoks ženklelis, o ranka laikė praviras sunkias duris,

kviesdamas užėti į vidų. Bet Petrokas jau nebenorėjo užėti, pasidėjęs prie kojų maišelį, drebančiais pirštais paskubom atsegė prakaitu sumirkusią kišenę ir iš jos ištraukė suglamžytus rašto lapelius.

— Man reikėtų pas draugą Čarviakovą. Štai čia parašyta...

Truputį smalsumo apimtu veidu milicininkas išėjo pro duris ir, paėmęs popierius, greitai permetė akimis nelabai lygias Scepanidos eilutes.

— Pavėlavai tu, dėdule.

— O gal palaukti?

— Ilgai laukti reikėtų.

— Štai kaip,— liūdnai tarė Petrokas, vis dar mažai te-susigaudydamas. Rodės, kad milicininkas iš jo šaiposi. Bet jeigu ne, ką tada jam daryti? — Ir dar... Esu skolingas. Žinote, červončą, kaip čia atidavus...

— Kokį červončą? Kam?

— Na, draugui Čarviakovui. Juk pasiskolinau.

Gražus milicininko veidas skausmingai sustingo, lyg žmogui būtų sugėlę pilvą, tikriausiai ir jis kažką norėjo suprasti, bet negalėjo.

— Hm! Pasiskolinai... Dabar jau nebeatiduos. Vakar palaidojome.

— Ką, numirė? Štai kaip...

Milicininką pašaukė į rūmus, o Petrokas liko bestovįs prie durų. Matyt, reikalai iš tiesų pasibaigė, reikėjo važiuoti atgal, ir jis rūpestingai susigrūdo į kišenę nelemtuosius Scepanidos popierius, pasiėmė nuo žemės maišelį. Kieme buvo taip karšta, jog pasidarė bloga, ir Petrokas staiga pamiršo, kurioje pusėje stotis. Karšta migla aptemdė sąmonę ir nesis-klaidė visą kelią, kol jisai ėjo į stotį, taip pat, kai stovėjo eilėje bilieto, sėdėjo pasienyje ant suolelio, laukdamas Oršos traukinio. Visa, kas dėjos aplinkui, atrodė svetima, atgrasu, ir labai norėjosi namo. Vėl matyti savo varganus namus Golgotos pakraštyje, daubą, savo balas ir kemsus, savo mažą kampelį šioje rūsčioje didžiulėje žemėje...

Scepanida tą naktį beveik nemiegojo, tik tarpais valandėlę snūsteldavo, galva darėsi sunki nuo minčių, o daugiausia nuo pykčio ir apmaudo: ką padarė, niekšai! Bet ji kažkodėl policajų nebijojo. Atėjūnų vokiečių bijojo, o šitie juk savi, pažįstami nuo mažens, ir, nors ji žinojo, ką jie geba padaryti, vis tiek negalėjo savęs įtikinti, kad jų reikia bijoti. Net Gužo. Jai atrodė, kad tasai daugiau rėkia, gąsdina, grasina, bet pikto vis dėlto juk nepadarys. Pagaliau ir tie, kur vos nepribaigė jos, nors nepažįstami, iš nežinia kur atklydę, vis tiek neseniai juk dar buvo savi, vietiniai, ir kalba mūsiškai arba rusiškai. Karas tai karas, bet kodėl taip pasikeitė žmonės?

Ji girdėjo, kaip jie atšlaime kankino Petroką, kaip tenai smarkavo Gužas, mėgino atsikelti, bet viskas galvoje ėmė suktis, ir, kad nepargriūtų, ji vėl atsigulė užkrosnyje. Sausomis akimis žiūrėjo į aprūkusias užkrosnio duris, girdėjo atšlaime rėkaujant ir mąstė: ne, šito jiems dovanoti neįmanoma. Už tai nevalia dovanoti niekam.

Jai buvo bloga, baisiai gėlė dešinę galvos pusę, skaudėjo net prisilietus plaukų, visas šonas tikriausiai buvo sutinęs. „Ar tik nebus kiaurai pramušę galvos?“ — sunerimusi spėliojo Scepanida, bet tuoju pat vėl prisimindavo Petroką. Kur jį išvedė? Jeigu neužmuš, tai gal pasodins į rūsį prie cerkvės, dabar jie tenai varo areštuotuosius. Tikriausiai jame uždarytas ir Petrokas. Bet ką gi jis jiems padarė, kad reikia sodinti žmogų į kalėjimą? Gal neįtiko su namine? O gal suėmė už ją, Scepanidą? Kai ėmė užsistoti? Aišku, už ją galėjo suimti abu. Bet pirmiau tikriausiai būtų suėmę ją.

Rodos, ji iškentėjo viską, kas skirta, išgyveno savo likimą. Nors tarytum dar nė nebuvo gyvenusį šiame vargingame, dievo sutvertame pasaulyje. Vis rengėsi, atidėliojo vėlesniam laikui, kadangi daugelis metų buvo tiktai lyg pradžia, pasiruošimas geresnei ateičiai. Buvo naikinami pavieniai ūkiai, vykdoma kolektyvizacija, žmonės neturėjo kada rūpintis džiaugsmiais ir malonumais, vis tikėjosi: niekis, paskui, kada viską sutvarkysime, štai tada ir pradėsime gyventi. Bet paskui vykdė penkmečius, kovojo su klasiniais priešais — amžini nepritekliai, nerimasčiai, vargai. Buvo daug

rūpesčių dėl to, kad turėtų ko pavalgyti, kaip ilgiau išsilaikyti su kaskneliu duonos, sulaukti šviežių bulvių. Nebuvo kuo aprengti vaikų, iš kur gauti apavo. Gyventi reikėjo sunkiai, viena mintimi: kad tik pastačius ant kojų vaikus. Bet štai užaugo vaikai, ir staiga karas.

Kiek laiko jis truks, tasai karas, kaip jį iškentėti, kaip sulaukti vaikų? Ir tam, ir kitam tikriausiai nebeužteks jėgų. Nebeįmanoma. Bet kam ji dar užteks jėgų? Kas jai dar įmanoma?

Laimė ar nelaimė, bet ji žinojo, kur turės jėgų net su kaupu, ko neišsižadės net stovėdama ant pražūties krašto. Per savo vargingą gyvenimą ji vis dėlto patyrė, kas yra teisybė ir po trupinėlių išsiugdė savo žmogiškąjį orumą. O kas bent kartą pasijuto esąs žmogus, tas jau niekada netaps galviju. Daug kas gyvenime, ypač nelaimės ir vargai, ją įtikino, kad su žmonėmis reikia gyventi geruoju, jeigu nori, kad ir su tavimi elgtųsi žmoniškai. Tikriausiai tokia jau žmogaus prigimtis, kad geru jis atsilygina už gera ir vargu ar gali atsilyginti geru už pikta. Iš blogio negali atsirasti nieko daugiau, tiktai blogis, ko kito padaryti jis nesugeba. Tačiau pikčiausia, kad žmogaus gerumas prieš blogį bejėgis, blogis nusilenkia tik jėgai ir bijo tiktai bausmės. Tiktai atpildo neišvengiamybė gali sutramdyti jo plėšrumą, priverčia susimąstyti. Jei to nebūtų, žemėje įsiviešpatautų chaosas, panašus į tą, apie kurį kalbama Biblijoje.

Kartais ji išgirsdavo sakant apie vokiečius: kultūringa nacija. Gal kuo ir kultūringa, bet argi kultūringas žmogus gali sau leisti šitaip viešai plėšikauti, kaip daro vokiečiai? Ji nebuvo skaičiusi jų knygų, nesigaudė jų didžiojoje politikoje. Ji buvo pratusi apie didelius dalykus spręsti iš mažų, apie visą pasaulį — iš savo kaimo. Ir ji neklysdavo. Ji žinojo, kad geri žmonės nedaro blogai nei savo valia, nei prievarta. Niekšybė — niekšų ginklas. Jau vien tai, kad vokiečiai atėjo į jos žemę su ginklu, rodė, jog teisybė ne jų pusėje. Kieno teisybė, tam nereikia ginklo. Pagaliau, vos tik pasižiūrėjęs į tuos, kurie eina su jais, iškart supranti, kas yra jie patys. Iki paskutinės gyvenimo akimirkos ji nenusilenks jiems, nes jinais žmogus, o jie žvėrys.

Scepanida apsikentusi trumpam užmiršo skausmą ir gal

net užsnūdo, bet netrukus pašoko, išgirdusi netoliese lojant šunį, ir suprato, kad taip niršta Rudis. Jis lojo atšlaime, rodos, skiedryne. Bet ant ko lojo, kas dabar galėjo vaikščioti palei pirkią? Kiek sunerimusi, ji pakėlė galvą ir pažvelgė iš užkrosnio. Pirkioje buvo visai tamsu, tik priešais bolavo langas, ir kaip tik tame lange pasigirdo tylus, bet atkaklus beldimas.

Scepanidai sutvaksėjo širdis, ji pamėgino atsikelti, abiem rankom laikydamasi už krosnelės, išėjo iš užkrosnio ir vis žiūrėjo į langą. Bet tenai nieko nebuvo matyti. Tuo tarpu kažkas ir vėl tyliai, bet taip pat primygtinai pabarbeno į apatinį stiklą.

— Kas ten? — drebančiu balsu paklausė ji ir apmirė.

— Atidaryk, močiute. Savi.

— Ko jums reikia?

— Na, atidaryk!

— Neatidarysiu. Aš viena namie, sergu, neatidarysiu.

Tikriausiai išgirdęs šeimininkės balsą, drąsiau sulojo Rudis, ėmė pulti arčiau slenksčio. Ji norėjo dar pasakyti, kad Petroko nėra ir naminės nėra ir nebus, kad negražu naktį belstis į duris pas seną sergančią bobą, bet pagalvojo, kad žodžiais jų nesulaikysi. Ko gero, tuojau išmuš duris arba langus, ir vėl prasidės tas pat, kas buvo praeitą naktį. Bet kaip ji nustebo, kai jie daugiau nebesibeldė, tyliai pasišnekėjo ir, matyt, nuėjo, nes Rudis ėmė loti toliau — prie žiogrio, o gal tarpuvartėje po liepomis. Ji kiek pastovėjo klausydamasi ir pagalvojo, kad greičiausiai tai buvo ne policija. Bet kas? Matyt, ir ne vietiniai, nes kalbėjosi rusiškai. Kas tai galėtų būti? O jeigu tai atklydę iš kur raudonarmiečiai? Arba gal partizanai? Jau prieš savaitę ji girdėjo, kad Zaberedzino miškuose renkasi galybė partizanų. Vieną tykią naktį tenai kažkas plykstelėjo iki pusės dangaus, trinktelėjo, ir aidas nugrumėjo per visus tos pusės miškus. Vadinasi, nemiega, kažką daro jiems partizanai, tie raudonarmiečiai, na ir partija. Ne, partija vokiečiams neduos ramybės. Gal tenai kartu su jais ir Fedzia, ir jie būtų ką nors apie jį pasakę? Oi, ką ji, kvaiša, padarė! Reikėjo juos įsileisti į pirkią.

Tas nedidelis nakties įvykis visai atėmė ramybę Scepanidai, ji priėjo prie lango ir pro aprasojusį langą ėmė žiūrėti į

rudens nakties tamsą, klausytis. Ne, niekur nieko, tikriausiai tie jau buvo toli.

Scepanida daugiau nebemiegojo, net nemėgino užmigti. Kiek dar buvo likę nakties, prasėdėjo prie lango klausydami iš lauko neaiškos, nerimastingos tylos. Galvą tebegėlė, bet ji lyg apsikentė ir, kai tik langai priešaušriu ėmė pilkėti, atsikėlė. Pajuto, jog nebegali daugiau sėdėti namie, kamuo-
tis, prislėgta nežinomybės. Gana jai tos nežinomybės, kuri prarijo Fedzką, Fenią, o dabar ir Petroką. Ne, reikėjo kažkur eiti, kažką daryti.

Rudis atšlaime tylėjo, gal kažkur pabėgo iš vienkiemio, o rytą pašiūrėlėje neramiai sukruto paršelis. Išgirdusi jį per sieną, Scepanida prisiminė — antra diena nešertas. Rūpestis dėl paršelio suteikė jėgų, ji išsikrapštė iš pirkios į priemenę, apgraibomis susirado palei slenkstį seną katiliuką, pripylė jį sėlenų iš girnų. Paskui baimindamasi nedrąsiai pravėrė duris, pamatė, kad jos neužsklęstos nuo vakar dienos, ir vėl prisiminė naktinį beldimą į langą. Jie net nemėgino atidaryti durų. Ne, tai ne policajai, tai kažkas iš svetimų, atklydėlių. Apgailestaudama vėl ėmė nerimauti: kodėl gi jų neįsileido? Gal tai buvo vienintelė proga ką nors sužinoti apie Fedzką.

Padavusi paršeliui ėsti, surado stalčiuje gabalą papločio Rudžiui, prisėdo ant suolo ir susimąstė: ką daryti toliau? Pirmiausia reikėjo sužinoti, kaip Petrokas, jeigu dar gyvas. Bet sužinoti buvo galima tiktai miestelyje, nes čia kas gi tau apie jį pasakys? Vadinasi, reikia eiti į miestelį.

Kiek pasėdėjusi ant suolo, Scepanida atsikėlė, nuėjo į kamara. Kubilaityje, pačiame dugne, druskoje dar buvo du gabalai lašinių; vieną ji paėmė. Po sudaužytu asočiu už dūmės krosnies dar buvo likęs penketas kiaušinių. Visa tai susidėjo į nedidelę lengvutę pintinė, su kuria prieš karą vaikščiodavo į miestelį, ir išėjo iš kamaros.

Lauke, kaip ir visas tas dienas, buvo šalta ir vėjuota, lietus nelijo, matyt, nustojo auštant. Atšlaime ir ant kelio visur žliugsėjo purvynas. Galvą tebegėlė, sunku buvo pasilenkti; ji apsirišo šilta skara, visomis sagomis užsisagstė vatinę. Apsiauti neturėjo kuo — iki šalnų vaikščiodavo basa, o paskui imdavo autis batpalaikiais arba sudžiūvusiais per vasa-

ra veltiniais, kurie gulėjo numesti kažkur už krosnies. Dabar, per tokį purvyną, veltiniai visai netiko, ir ji taip ir išėjo basa į vieškelį. Pirkios nerakino, nes kažkur prapuolė spyna, tiktai įkišo į kilpvinę šipulį, ir viskas. Vogti tenai nebebuvo ko, o policajų jokios spynos nesulaikys.

Jiėjo kelio pakraščiu, vietomis per purvą, vietomis per šlapią žolę, aplenkė geltoną dumbravą prie nuvažiavimo ir užlipo ant neaukštos vieškelio sankasos. Nebuvo juoėjusi nuo tos dienos, kai nebylys Janka pamatė už pušyno vokiečius, ir dabar pastebėjo, kad čia daug kas pasikeitę. Pirmiausia, kaip ir prieš karą, zvembė viršuje ant stulpų ištempti laidai, kurie per atsitraukimą buvo nutraukti. Vadinasi, jau sutaisė telefoną, kuriuo šnekasi nauja, vokiečių, valdžia. Vieškelis buvo visas neseniai išvažinėtas ratų, automobilių, išmindžiotas arklių ir žmonių kojų. Vadinasi, tiltas pataisytas. Netoli priešais į pušyną važiavo vežimas, baltas arklys sparčiai bėgo pakinkytas ienose, o sėdintis ratuose vyras vis mosčiojo virš jo botagu, ragino arklį greičiau. Ji pagalvojo, kad truputį pavėlavo išeiti į vieškelį, nes gal būtų nuvažiavusi kartu su juo, ir atsigręžė, ar nevažiuoja dar kas.

Iš paskos niekas daugiau nevažiavo, užtat priekyje iš už posūkio į pušyną išlėkė sunkvežimis, paskui dar vienas, dar. Automobiliai buvo kiek mažesni už tą, kuris stovėjo jų sodyboje, bet irgi sunkūs ir gremėzdiški, iki viršaus kažko prikrauti. Scepanida nulipo į griovį, kad būtų toliau nuo jų, ir įsmeigė akis į priekinės mašinos stiklą, stengdamasi tenai įžiūrėti veidus. Tiesa, pro blizgantį stiklą sunku buvo juos gerai pamatyti, bet ji suprato, kad tenai sėdi vokiečiai: juodos apykaklės su antsiuvais, šviesūs antpečių kampučiai ant pečių, užriestas kepurės viršus sėdinčiojo šalia šoferio. Tvokstelėjęs benzino dūmais, pirmasis sunkvežimis pralėkė pro šalį, paskui praūžė kitas, o trečiojo atvirame kėbule ji pamatė tris jaunos vokiečius, iš ten aidėjo ir maloni muzika — vienas tyliai grojo, prisidėjęs prie lūpų mažą armonikėlę. Kai mašina važiavo ties ja, prie krašto sėdintis jaunas vokietukas linksmu, nuo vėjo išraudusiu veidu šūktelejo:

— Matka, gip jaika!

— Matka, špek! — pritarė antrasis ir paleido į ją baltą nuograužą, kuri neprilėkusi pumptelėjo į kelio purvyną.

Scepanida neatsakė vokiečiams nė žodžio, tiktai žiūrėjo, kaip jie, linksmi ir išdykę, šauniai prašvilpė pro ją, seną iškankintą moterį, svetimą motiną, prieš porą naktų vos neužmuštą, ir jos veide nesuvirpo nė viena gyslelė. Kad ir keista, bet dabar ji vokiečių nebijojo ir nebūtų atsakiusi nė vieno žodžio, jeigu jie būtų užkalbinę. Jos sąmonėje jie taip ir netapo žmonėmis — ir toliau liko nevidonais, su kuriais šnekėtis beprasmiška. Ji net pagailavo, kad tą naktį neįmetė į šulinį dar kokio daikto, nepadegė pirkios — tegul būtų supleškėję kartu su savo karininku. Tada ji elgėsi su jais pernelyg atsargiai, per daug bijojo. O kam? Argi dabar baimė išgelbės? Štai Petrokas jau kaip bijojo, net pataikavo jiems, kad tik nebūtų blogiau. O ką jis tuo laimėjo? Suėmė be jokios priežasties. Ir dar užmuš arba pakars.

Kiek ji gyvenime privargo su tuo Petroku, o ir kiek prisi-
pyko, bet štai gaila žmogaus taip, kad nors verk. Na ką gi jis
jiems padarė? Kam ir kodėl užkliuvo? Jeigu ir nepadėjo nie-
kam, tai tik todėl, kad negalėjo, vadinasi, tokio jau būdo. Bet
pikto jis padaryti negali. Buvo net per daug geras, kaip da-
bartiniams laikams, na ir praėjusiems. Jau tokios prigimties:
greičiau atiduos, negu paims. Lengviau nusileis, negu savo
pasieks. Nemėgo bartis, jam kad vis tyliai. Bet argi gyvenime
tyliai ką nors laimėsi? Tiesa, jis nieko ir nenorėjo laimėti.

Scepanida prisiminė, kaip kadaise varė jį į Minską pas
Čarviakovą, ir jau kelintą kartą pajuto sąžinės priekaištą:
argi Petrokui toks žygis? Bet ir pati negalėjo — pusantros
savaitės kildikšiavo po atšlaimą neprimindama vienos kojos.

Ilgai įtarinėjo Petroką: gal nepadavė? Nesurado, nespė-
jo, pabijojo?! Kiek kamantinėjo, bet Petrokas kartojo vis tą
patį: padaviau milicininkui. Žodžiu, viskas gerai, nieko dau-
giau nereikia — tiktai laukti.

Tiesa, ne toks jos būdas, kad lauktų, ir, kai tiktai ėmė gyti
koja, Scepanida su kriukiu nulėkė į miestelį, galutinai susi-
barė su rajono viršininkais, tie net jai pačiai pagrasino, kad
gali atsidurti ten, kur Levonas, bet ji neišsigando. Scepanida
dar užsistojo ir už mokytoją, už tą patį, kuris paskui tapo
mokyklos direktoriumi, — neseniai jį pakorė vokiečiai. O tada
mokytojas po mėnesio parėjo į miestelį iš Polocko. Paleido.
Gal todėl, kad buvo nekaltas, o gal ir jos užtarimas padėjo.

Nors truputėlį, nors šiek tiek. Kai žmogus skęsta, jam ir šiaudelis gali padėti.

Levonas, tiesa, taip ir nebesugrįžo, matyt, pražuvo Levonas. Dabar galvoje nebe Levonas.

Vokiečiai jų nelaikė žmonėmis, elgėsi kaip su galvijais, tikriausiai taip reikėtų žiūrėti ir į vokiečius. Su didžiausia panieka, su neapykanta ir nenusilenkti visur, kur tiktai galima. Juoba kad kitoks elgesys su jais irgi nežadėjo nieko gero. Tuo ji įsitikino iš to, kas atsitiko Petrokui.

Vieškeliu Scepanida perėjo per pušynėlį, ties posūkiu žvilgtelėjo į išraustą smėlyje duobę ir pagaliau išvydo kraštines miestelio pirkias, gaisrinės bokšto stogą, plikas tuopas prie gatvės. Virš kai kurių kaminų vėjas draikė pilkus dūmų kuokštus, buvo rytas, miestelyje kūrenosi krosnys. Po žydų sušaudymo daugelis trobų stovėjo tuščios, į kitas susikraustė visokie atsibastę pašlemėkai, policija. Iš pirmo žvilgsnio tenai atrodė mažai kas tepasikeitę, miestelyje tikriausiai ir dabar gyvenimasėjo įprastine vaga, kaip ir prieš karą. Užtat kažkas buvo nebe taip ant vieškelio — nauja kelio sankasa, virš upės naujais grįstais geltonavo tiltas, kurio čia nebuvo nuo vidurio vasaros, pagaliau ir pati sankasa tada buvo išdraskyta bombų, tarytum išknaisiota kiaulių. O dabar, žiūrėk tu man, pastatė. Pastatė, kad galėtų važinėti, grūsti mašinas į rytus, į frontą, vežti savo armijai viską, ko tiktai reikia. Matyt, daug jai reikia, jeigu sutaisė štai ir tokį menką vieškeliuką su neilgu, gal dvidešimties žingsnių tilteliu per pelkėtą upelę. Vadinasi, be jo negalėjo apsieiti.

Scepanida iš lėto atžingsniavo prie tilto ir sutrikusi nerūžtingai žengė per naujas baltas grįstų lentas, palietė ranka medinius obliuotus turėklus. Viskas buvo iš medžio, nedailiai, bet stipriai sukalta, suveržta storais varžtais su veržlėmis, tikriausiai padaryta ilgam. Vadinasi, vokiečiai su policijais dabar taip ir važinės, gaudys žmones ir veš per šitą tiltą į miestelį, vienus kars ant telegrafo stulpų, kitus sodins į cerkvės požemį arba užkasinės karjere anapus miestelio. Labai reikalingas tiltas, nieko nepasakysi. Per jį nebebus žmonėms gyvenimo.

O kaip gerai buvo tuos keletą mėnesių, kada čia stirksėjo pliki poliai, sankasoje žiojėjo bombų duobės ir ne kiekvie-

nas praeivis ryždavosi per dvi linguojančias kartis persigauti į kitą upės krantą. Tada, nors ir neilgai, pagyveno ramybėje, niekas naktimis nesilaužė pro duris, vokiečiai nesirodėdavo ne tiktai vienkiemyje, bet ir Viselkuose. Naujoji valdžia čia nepasiekdavo.

Scepanida perėjo per tiltą ir staiga sustojo pagalvojusi: o jeigu jį padegus?! Juk vis dėlto medinis, gal užsidegtų ir supleškėtų, o tada vėl prasidėtų tas laisvas gyvenimas, kaip tada, kai jo nebuvo. Iš tiesų, jeigu taip apliejus lentas žibalu, kurio parnešė iš miestelio Petrokas...

Scepanida vėl sugrįžo ant tilto ir basa koja keliose vietose pabaksnojo grįstų lentas — ne, kad jį kur griausmas, tokio, matyt, nepadegsi. Jeigu dar vasarą, o dabar čia viskas šlapia, drėgna, be to, iš žalio medžio, ne, tokio nepadegtum... Va, kad atitempus bombą!.. Ši netikėta mintis taip įstrigo į galvą Scepanidai, jog ji staiga pasijuto lyg nebestovinti ant šio kelio, net užmiršo, kur ir ko eina. Prisiminė, ką neseniai sakė Petrokas, ir, tarytum nušvitus protui, suvokė, jog šitaip ir bus! Scepanida pernelyg gerai pažinojo Viselkų Karnilą, todėl iškart suprato, kad prie bombos nagus prikišo jįsai. Bet juk Karnila... O gal dabar jos paklausys? Kaip nors priprašys!

Ir Scepanida patraukė vieškeliu atgal, nuo upės į pušyną, už kurio priešais Jachimovščiną buvo posūkis į kitą šoną — įkalne į Viselkus.

Vieškelyje nieko nesutiko, tiktai kažkas neskubėdamas kiūtino iš paskos, matyt, iš miestelio. O Viselkų kelyje iškart pamatė Aleksandriną, savo vienmetę, su kuria kartu ištekėjo, pamena, abi tuokėsi cerkvėje žiemą, per Tris karalius. Dar pamena, kad tą dieną Aleksandrinos tėvo juodis eržilas ant to paties tilto, įsmukęs pro skylėtus grįstus, nusilaužė koją — toks netikęs buvo tiltas. Aleksandrinaėjo pamažiukais, buvo apsirišusi skarele kampais pro pažastis ir vedėsi už rankos liguistą, laibutį, labai šiltai apvilktą berniuką. Jiedvi pasisveikino.

— Seniai nesimatėme, Scepanida, kurgi tu dabar, kaip gyveni?

— Taip sau, kad žinotum... Dabar visi taip,— kiek sutriko Scepanida, netikėtai užklupta šitokiu klausimu. Ji tie-

slog nežinojo, kaip atsakyti, ir tučtuoju pati paklausė: — O kaip tu?

— Oi, Scepanida, bėda didžiausia, vedu štai vaiką pas daktarą, suvalgė kažko negero, nebežinau nė ką daryti, penkta diena kamuojasi,— berdama žodžius, prabilo Aleksandrina, iškart užmiršusi savo klausimą. — Baisu net pagalvoti, kiek man šiomet bėdų,— ji baugščiai pasidairė į kelią ir jau tyliau pasakė: — Žinai, mano Vicia parėjo, sūnus, vos ištrūko...

— Viktoras! Nejaugi jis, iš karo? — nusistebėjo Scepanida.

— Ai, koks tenai karas! Kontūzijo labai, galvą skauda, rankos dreba. Oi, kiek vargelio buvo tenai, fronte, pasakoją...

— Baisu?

— Oi, nekalbėk! Sako, tankais traiško, o mūsiškiai su vienais šautuvėliais, bet ir tie... Išsibėgiojo po miškus, vieni į nelaisvę, o kai kas štai namo, kam netoli...

— Mat kaip!

Scepanida klausėsi, bet kažkaip nejučiom ėmė įtariai žiūrėti į šią moterį, buvusią savo draugę, kažkas jai nepatiko, ir todėl pagalvojo: Viktoras parėjo, o kurgi mano Fedzka? Fedzka namo neparbėgs, į nelaisvę irgi nepasiduos, ir jeigu nėra iš jo žinių, tai... Tikriausiai jau siera žemelė prarijo Fedzką.

Apmaudu buvo dėl sūnaus, ir ji pajuto pavydą Aleksandrinai: kad ir kontūzytas, bet štai parėjo. Be to, be vyriausiojo, ji turi dar penketą, pilna pirkia vaikų. O jos namai tušti. Buvo du, bet ir tie... Nieko nebeliko!

Apnikta tokių liūdnu minčių, Scepanida pasiekė Viselkus, bet gatve nėjo — prasidėjus daržams, pasuko į takelį ir nužingsniavo į netoliese po klevu stovinčią daržinę, iš kur iki Karnilos pirkios jau tik keli žingsniai. Nebuvo pas jį apsilankiusi gal dešimt metų, nuo pat kolektyvizacijos, ir dabar pamatė, kad Karnilos sodyba nė kiek neapšiurusi, gal net pagražėjusi. Už dailios aukštos tvoros sužvangėjo grandinė ir piktai sulojo šuo. Scepanida sustojo, bijodama praverti tvirtus, iš naujų lentų sukaltus vartelius. Manė, jog kas nors vis tiek išeis. Nenorėjo, kad išeitų Vandzia, aukšta išdžiūvė-

lė Karnilos žmona, su kuria nuo pat jų vedybų dienos taip ir nesuartėjo. Nors nesipyko, bet nė karto ir nepasišnekėjo, o susitikusios kur nors kelyje arba miestelyje, tyliai prasi-
lenkdavo, lyg nepažįstamos.

Valandėlę ji žiūrėjo pro vartelius į pirkią su gražia veranda, įstiklinta mažais kvadratėliais, su nauju šiaudiniu stogu; aplinkui buvo daugybė priestatų, visokių tvartelių, sandėliukų. Sodyba visai kaip kokio buožės, pagalvojo Scepanida. Neblogai prasigyveno Karnila, nors dirbo ne dievažin kur — miestelio gaisrinėje, bet svarbiausia, kad turėjo laiko, o stropumo — net per daug.

Karnila išlindo kažkur iš šono, iš už priestato kertės, pasižiūrėjo iš tolo, ir Scepanida vos pažino jį — juodabarzdį petingą vyrą, kuris neskubėdamas, įtaringas priėjo prie vartelių ir atitraukė du ar tris sunkius geležinius užšovus.

— Tu... kaip tvirtovėje,— pajuokavo ji, tačiau rimtu veidu. Tikriausiai pajutęs, kad juokas nelabai nuoširdus, Karnila įleido ją į atšlaimą. Paskui taip pat rūpestingai užšovė vartelius.— Atėjau pas tave su reikalu,— tarė Scepanida.— Bet kad niekas...

— Na, eikime į pašiūrę. Kaip tik aš tenai...

Karnila neskubėdamas pravedė ją pro juodą, piktai urzgiantį šunį, nuėjo už prieangio kertės, iš ten abu pateko į diendaržį, kur tvarto pasienyje kūpsojo krūva mėšlo, vėl pasuko už kažkokio pertvaro ir pagaliau atsidūrė prie pravirų šalinamio durų. Viduje buvo prinešta neapsakoma daugybė medžio ir metalo laužo, tekinių, lentų, kažkokių ažuolinių ruošinių, rąstagalių, trinkelų, ant sienų prikabinėta įrankių, geležgalių, o ties durimis stovėjo staliaus varstotas. Šalia varstoto ant žemos trinkos gulėjo senas nusėdėtas vatinis, o greta stovėjo vežimo ratas, prie kurio, matyt, darbavosi Karnila. Kai tik juodu įėjo, šeimininkas iškart atsisėdo ant trinkos ir, pasiėmęs įrankius, pradėjo kalinėti savo ratą. Nieko neklausinėjo, ir ji stovėjo tarpduryje nežinodama, kaip pradėti.

— Meistrauji?

— Meistruju. Ką gi veikti...

— Ar namie viskas gerai?

— Lyg ir viskas.

— O mano Petroką suėmė. Vakar.

— Blogai, jeigu suėmė,— tarė jis tokiu pat šaltu balsu, net nepakeldamas galvos nuo rato, tiktai gal smarkiau sudavė per ratlankį sunkiu kūju. — Vadinasi, buvo už ką.

— Tai kad už nieką.

— Už nieką nesuims.

Ji nelabai norėjo su Karnila ginčytis, seniai žinojo, kokio sunkaus jis būdo, užsidarėlis, bet vis dėlto pagalvojo: jeigu neužjaus, tai gal nors nusistebės? Bet Karnila ir nenusistebėjo, paskendo savyje, o gal įniko į savo darbą. Pagaliau gal jau buvo pasidaręs toks kietaodis?

— Aš turiu į tave prašymą,— tiesiai tarė ji, pagalvojusi, jog šitaip net geriau — be nereikalingų žodžių, iš karto apie reikalą.

— Kokį gi? — vis taip pat šaltai, sausai nenorom atsakė jis, didžiulėmis stipriomis rankomis traukdamas ant tekinio ratlankį, ir jo sprandas virš milinės striukės apykaklės nuo įstangos net paraudo.

— Atiduok bombą.

Gal pirmą kartą Karnila pažvelgė į ją ne padilbomis, neramiai sužaibavo iš po juodų pasišiaušusių antakių ir neaiškiai sumurmėjo į barzdą.

— Žinau, tu nukniaukei bombą. Tą, kur prie tilto gulėjo. Atiduok man.

— Daug tu žinai,— tiek teatsakė Karnila.

— Atiduok. Na kam ji tau? Tokiu metu tiktai bėda.

— O tau kam?

— Man reikia.

— O kas pasakė, kad aš turiu?

— Ogi niekas. Pati atspėjau. Aš gi labai gerai tave pažįstu, Karnilka.

Scepanida nutilo ir, rodos, sulaikiusi kvapą, stebėjo ją, kaip juda jo sudiržusios plačiadelnės rankos, spausdamos naują balto medžio tekinį, ant kurio nenorėjo užėti ratlankis. Karnila patempė ją kalnu ir keliais tiksliais kūjo smūgiais užvarė ant tekinio. Paskui sunkiai atsiduso.

— Tai ko gi tu nori: daikto už dyką?

— Už dyką? — nusistebėjo ji. Iš tiesų, šitoks klausimas jai nė į galvą nebuvo atėjęs: kuo užmokės Karnilai? Paga-

liau kuo buvo galima mokėti tokiu metu už tokią neįprastą prekę?

— Už dyką dabar niekas ir blusos neužmuša,— burbtelėjo Karnila. — Dabar toks metas. Karas!...

— Taip, žinai gi, pinigai...

— Et! Kokie pinigai! Kas dabar iš tų pinigų...

— Na, turiu porą svarų lašinių. Penketą kiaušinių...

— Pasakė — kiaušinių! Kiaušinių ir aš turiu. Kiaušinie-
nei.

„Na ir nagas!“ — pyktelėjo širdyje Scepanida. Ji pamatė senąjį Karnilą, iš kurio, kaip sakydavo žmonės, žiemą sniego neišprašysi. Bet gerai dar, kad neėmė gintis, jog neturi bombos. Čia ji pataikė gerai ir tyliai apsidžiaugė. Toliau jau kaip nors. Bet kaip?

— Aš gi nemanau, kad tu už vokiečius? Tikriausiai juk žmogus tebesi?

— O aš visada buvau žmogus. Nei už tuos, nei už anuos. Aš už save.

— Na, bet štai bombą nugvelbei. Matyt, žinotai, kad pravers?

— Žinojau, o kaipgi! Štai ir prireikė. Kažkam.

— Man, Karnila.

— O man vis tiek. Tegul bus tau.

Juodu patylėjo, Karnila vis sukinėjo rankose ratą, nors jam, ko gero, nieko nebereikėjo daryti.

— Tai ką gi aš tau?.. Pinigų neturiu, karvutę vokiečiai surijo. Višteles iššaudė, penketas teliko. Senį Gužas suėmė, į miestelį išsivarė. Ką gi aš dar turiu?..— sumišo Scepanida.

— Ogi meitėliuką? — staiga paklausė Karnila ir dar kartą aštriai žvilgtelėjo į ją. — O gal ir jo nebeturi?

— Aha, paršelis tebėra. Pavasarinis,— Scepanida visai sutriko ir nutilo: ar tik neužsimanys jis paršelio?

— Gerai, kad meitėliukas tebėra,— kažkaip lyg ir abejingai tarė Karnila, atsistojęs nuėjo į kampą, kažką pavar-
taliojo tarp geležgalių ir pagaliau išsitraukė ilgą kreivą vie-
lą, kurią ėmė kapoti vinimis.

— Aha, tebėra. Na... Tiek tiekos, imk paršelį. Atiduodu.

— Ar pusė pūdo bus?

— Bus pusė pūdo. Riebus, geras paršelis,— liūdnu balsu

pagyrė Scepanida ir nusistebėjo pagalvojusi: nejaugi jį atiduos? Kas gi jai tada beliks?

— Na, nebent už meitėliuką,— kiek pagyvėjo Karnila.— Na, o šitąjį... Dabartiniais laikais — prekė! Tiktai kam tau jos?

— O čia jau mano dalykas. Reikia!

— Aišku. Gal jeigu kam į mišką? Prekė reikalinga, gera.

Karnila kiek pagalvojo, paskui žvilgtelėjo pro duris, apėkė šunį ir tylėdamas mostelėjo ranka Scepanidai, kad eitų iš paskos. Atšlaimė juodu perlipo per žemučius vartelius į galukiemį, prižėlusį serbentų, agrastų krūmų, jaunų vyšnaičių. Prie žiogrio tarp varnalėšų ir dilgėlių Karnila pakėlė susigulėjusį plaką žirnių virkščių, iš po kurių išlindo galas kažkokio pailgo, apvalaino daikto, lyg piestos, su privirinta uodegoje skarda. Tai buvo bomba.

— Štai! — santūriai didžiuodamasis, pasakė Karnila ir greitai vėl ją uždengė. — Bus gal pusė centnerio. Oho!

Scepanida truputį susijaudino, gal pirmą kartą pajutusi, kokį gali užsitraukti pavojų. Bet trauktis jau buvo vėlu — tegul sau ima paršelj.

— Pasikinkysiu arklį... Tiktai jau naktį. Kai sutems, tada ir atvešiu.

— Na jau žinoma, kai sutems,— tyliai sutiko ji.

26

Dar prieš temstant, Scepanida nerimaudama išėjo į atšlaimą, pažvelgė pro vartelius, pastovėjo už žiogrio, vis žiūrėdama į kelią, į Viselkų pusę. Ji žinojo, kad dar ankstoka, kad Karnila nevažiuos, kol visai nesutems, pats juk taip sakė, o jisai žmogus rimtas, kaip tarė, taip ir padarė. Bet ji negalėjo laukti pirkioje, nieko net nevalgė šiandien, nekūreno krosnelės — taip nekantravo laukdama atvažiuojančio Karnilos, nes juk — neduok dieve! — jeigu užkluptų policija! Kas tada būtų abiem?

Su policija buvo jau susitikusi šiandien miestelyje, kur nuėjo iškart po apsilankymo pas Karnilą, iš Viselkų, vis dėlto šiaip taip nusigavo prie kalėjimo, kuris buvo cerkvės požemyje. Per tą laiką, kol ji nesilankė miestelyje, policajai čia

gerai ir tvirtai įsitaisė — prie apgriuvusio cerkvės mūro iš lentų sukėlė priestatą, įstatė sunkias duris, prie kurių dabar stovėjo sargybinis su šautuvu. Ji net apsidžiaugė, kad tasai sargybinis — Antosis Nedaseka, ir pamanė, kad štai jai pasisekė. Apėjusi platų lietaus klaną, iš aikštės tuoju pat pasuko prie tų vartų, ketindama kaip galima švelniau paklausti, kaip Petrokas, o gal ir paduoti krepšelį. Bet Nedaseka jau iš tolo piktai suriko ir ją sustabdė:

— Negalima! Negalima!

— Čia aš, Bagacka iš Jachimovščinos, — tarė Scepanida sustodama ir pamaniusi, kad policajus nepažino. Tačiau ir po jos paaiškinimo čigoniškas Nedasekos veidas liko toks kaip buvęs — nepermaldaujamas ir griežtas.

— Sakiau, atgal! Uždrausta.

— Aš tik pasiklausti, ar čia Petrokas?

— Sakau, uždrausta! Atgal!!

„O kad tu kur nusprogtum! — piktai pagalvojo Scepanida ir nustebusi perėmė pintinėlę iš vienos rankos į kitą. — Ką dabar daryti?“

— Pasakyk tiktai, kur pasodino? — jau irgi imdama pykti, paklausė ji. Bet Nedaseka atrodė toks nepermaldaujamas, kokio dar niekada nebuvo mačiusi. Lyg nebe tas žmogus. Kiek pastovėjusi, ji pamėgino nepastebimai prieti arčiau.

— Nesiartink! Pavartosiu ginklą! — sukriokė policajus, imdamasis nuo peties jau pažįstamą šautuvą su perskelta ir geležėle sukalta buože.

Scepanida tylėdama kiek pastovėjo, apsigrėžė ir nuėjo atgal, į kitą purvinos negrįstos aikštės pusę, kur gražiai nubaltintame mūrelyje su balkonu dabar buvo įsikūrusi policijos valdyba. Manė, gal ten sutiks kokį pažįstamą, pasiklaus, bet jau iš tolo pamatė ant laiptelių kažkokį raukta-snukį su miline ir šautuvu, tikriausiai irgi sargybinį. Neryžtingai perėjusi per aikštę, sustojo prie telegrafo stulpo su atrama, pasistatė sausoje vietoje ant žolės pintinėlę ir ėmė laukti, kada pasirodys Gužas arba Kalandzionakas — norėjo pasiklausti juos. Bet lyg tyčia iš valdybos niekas nėjo — gal kažką veikė, o gal nieko tenai nebuvo. Taip ji ir stovėjo, vėjas taškė smulkų šaltą lietų, skarelė sudrėko, šlapios pa-

sidarė rankos, bet ji kantriai laukė, nenuleisdama akių nuo uždarytų policijos durų. Ne iš karto išgirdo kažkieno žingsnius per purvą ir grįžtelėjusi pamatė mokytoją Sventkovskį, sparčiai žingsniuojantį į policiją. Tiesa, jis apsimetė jos nepažįstas, o gal nepastebįs ir net nulenkę skrybėlėtą galvą, tikriausiai, kad nereikėtų sveikintis. Bet Scepanida su pastutine viltimi žengė prie mokytojo, prisiminusi, kad jis žmogus nepiktas, gal pasakys porą žodžių.

— Labą dieną...

— Labą dieną,— šaltai atsakė Sventkovskis, bet nesusitojo. Tada ji čiupo iš už stulpo pintinėlą ir per purvyną nubėgo pavymui.

— Gal jūs štai perduotumėte Bagackai Petrokui. Juk tikriausiai jis čia?

— Čia, taip,— atsakė Sventkovskis, baugščiai dirstelėjęs į netoliese stovintį valdybos namą ir beveik nesulėtindamas žingsnių; Scepanida išsigando, kad jo nebesustabdys, kad jis tuojau nueis, o tada nebepavys!

— Gal jūs paduotumėte... Kiaušinių čia, lašinių...

Sventkovskis tylėdamas paėmė iš jos rankų pintinėlą, jo siaurutės akys papurtusiame nuo gėrimo smailianosiam veide nuogaistingai pasidairė po aikštę.

— Ir tuojau pat eikite iš čionai! Tuojau pat, greitai!! — tyliai, bet įsakmiai sušnibždėjo Sventkovskis.

Jau beveik apsidžiaugusi Scepanida kiek sutriko, nes pajuto buvusio mokytojo žodžiuose kažkokį slaptą nerimą ir valandėlę žiūrėjo iš paskos į pakumpusią jo figūrą su juodu gelumbės paltu, kurį Sventkovskis nešiojo gal jau dešimtį metų. Tuo tarpu jisai, nuėjęs ties priebučiu, stabtelėjo, kiek nusigramdė į geležėlę purvinus batus ir, žvilgtelėjęs į ją iš po skrybėlės, dingo už durų. Tik tada Scepanida suvokė grėsmingą jo žodžių prasmę ir suprato, kad Sventkovskis taip pasakė ne iš piktumo, o greičiau iš gailesčio jai. Matyt, tenai kažkas atsitiko, kažką jie sužinojo, ir jai taip pat iškilo pavojus.

Bet dabar įkliūti ji nenorėjo, ji turėjo didžiulį pašėlišką planą ir negalėjo dabar kvailai rizikuoti miestelyje, policajų panosėje, todėl iš pradžių neskubėdama, o paskui vis grei-

čiau nuėjo miestelio gatve į vieškelį. Tikriausiai reikėjo skubėti, vargu ar jai buvo likę daug laiko, o darbų, rūpesčių — galybė. Jau bėgdama keliu, vis galvojo, kas galėjo atsitikti ir kur. Namie, o gal pas Karnilą? O gal ką prasitarė Petrokas? Bet ką žinojo Petrokas? Jau seniai ji buvo metusi netikusį bobišką įprotį apie viską plepėti su vyru, gal todėl, kad Petrokas nelabai pritarė jos mintims ir su aiškiu nepasitikėjimu žiūrėjo į jos ketinimus. Daug ką ji darė savo rizika, kaip pačiai atrodė geriau. Petrokas iš pradžių burbėdavo, bet ilgai neiapsiprato su jos savarankiškumu, o gal ir pranašumu, ir abiem, rodos, buvo neblogai. Neduok dieve, jeigu būtų sužinojęs apie šautuvą — būtų numiręs iš baimės. Gerai padarė Scepanida, kad viską nuo jo nuslėpė. Jau seniai buvo įsitikinusi, kad tik tada paslaptis, kai žinai pats vienas, o daugiau ničniekas, nė vienas žmogus. Ir tai ne visada. Toks dabar pasaulis ir tokie žmonės.

Scepanida sulėtino žingsnius tiktai savo atšlaimė, kur lengviau atsiduso, pamačiusi, kad viskas tebėra po senovei, niekas neatėjęs ir kilpvinėje įkypai stirkso jos įkištas šipuly. Todėl pagalvojo, kad gal Sventkovskis pasakė tiesiog taip sau, norėdamas ją pagąsdinti arba nuvaryti nuo policijos. Bet jo slopus balsas skambėjo labai panašiai kaip suokalbininko, kaip žmogaus, norinčio ją perspėti. Matyt, vis dėlto čia kažkas ne taip. Tikriausiai dar kažkas bus.

Užbėgusi valandėlę į pirkią, Scepanida išėjo į atšlaimą ir ėmė laukti Karnilos. Be perstojo žvelgė į pilkas sutemas, sutirštėjusias virš laukų platybės, už kurių užslenkančioje tamsoje greitai nyko Viselkų pirkios, kelias ant kalnelio, vieškelis su eile telegrafo stulpų. Aiškiau buvo matyti artimesnis galas kelio į vienkiemį, bet ir jis pamažu niūkėsi, skendo tamsoje, pagaliau visai dingo iš akių.

Po atšlaimą šen ir ten greta bėginėjo likęs be šeimininko atklydėlis Rudis. Kai ji stabtelėjusi imdavo žiūrėti į tolumą, šunelis irgi apmirdavo prie jos kojų ir imdavo klausytis kažkokių tik jam vienam, šuniui, girdimų garsų. Staiga ji nustebo, tarytum pamačiusi save iš šalies: ką ji sumanė? Čia tau ne šautuvas, kurį įmetė į šulinį — ir nė lapė nesulos. Tikriausiai bombos šitaip nepaslėpsi, su bomba kad tik iš tiesų neįliuvus. Svarbiausia, kad tik dabar nepasimaišytų tie nevi-

donai, o paskui gal kaip nors pasiseks. Ne dabar, kiek palaukus. Jeigu reikės, ji nesiskubins, pakentės, palauks savo tikros valandos. Kad tik pavyktų tą tiltą, o paskui kas bus, tebūnie. Ji nieko nebijo.

Ir vis dėlto ji bijojo, net krūptelėjo, kai Rudis staiga amtelėjo į tamsą, suurzgė ir įsitempęs sukluso. Scepanida jį tyliai subarė, treptelėjo koja, Rudka nusiramino, o ji dabar jau tikrai žinojo, kas tenai, ir nuskubėjo prie vartų. Iš tolo išgirdo, kaip tyliai sudundeno ratai per dumbravą, sušnopavo pailsęs arklys, ir netrukus šviesokame dangaus fone sušmėžavo neaiškus arklio galvos siluetas su kinkytiniu, o greta krypuodamas žingsniavo kresnas Karnila su vadelėmis rankose.

— O aš jau laikiu,— tyliai tarė Scepanida pasitikdama.

— Ko čia laukti? Kai sutemo, va pasikinkiau ir atvažiauvau. Kelias juk netolimas.

— Netolimas, bet...

Scepanida norėjo pasakyti, kad dabar, ir netoli važiuojant, galima pakliūti į bėdą — susitikti su vokiečiais arba su policija, kuri visur landžioja ieškodama sau naudos, pagaliau ir nedoras žmogus galėjo pasekti, pranešti, argi daug dabar reikia, kad atsitiktų nelaimė. Bet ji nepasakė nieko, nes nenorėjo be reikalo aitrinti širdies nei sau, nei Karnilai. Atvažiavo laimingai, ir gerai. O paskui bus matyti!

— Kur tau ją? — burbtelėjo Karnila, sustojęs po liepomis ir įtempęs vadeles.

— Kur?

Iš tiesų, kur ją galima paslėpti? Pirkioje tikriausiai negėrai, pirkioje kaipmat suras, vadinasi, reikia kitoje tinkamoje vietoje netoli namų, kad visada būtų akyse. Ir Scepanida prisiminė išgraužą už tvarto, tankiai prižėlusią aviečių, tenai dar buvo duobių, priverstų žabų,— kaip tik bus kuo užversti, kol kas paslėpti.

— Vežk už tvarto. Į išgraužą.

— Galima ir tenai. Kas man? Man vis tiek.

Karnila pasuko vežimo pirmagalį ir pamažėle ėmė vesti arklių palei žiogrį daubos link. Scepanida, eidama tamsoje pirma, rodė, kaip geriau tenai nuvažiuoti.

— Va čia toliau nuo tvoros. Čia kelmas. Va dabar tiesiai paskui mane.

Ji lengvai ir nestabčiodama žengė tamsoje, nes žinojo čia kiekvieną žolėlę, kiekvieną šapelį, o Karnila lėtai kėblino iš paskos, žvangčiodamas apynasrį ir tyliai niūkdamas arklį. Taip visiškoje tamsoje juodu nusigavo iki krūmų, lyg siena juoduojančių daubos pakraštyje.

— Va čia yra kažkur duobių,— Scepanida pasilenkusi pagrabaliojo rankomis žolėje. — Tuoju pakelsiu žabus.

— Pirmiau gal iškelkim,— tarė Karnila.— Aš paimsiu, o tu padėk. Juk vis dėlto svoris...

Juodu priėjo prie vežimo, Karnila abiem rankom patraukė iš po šieno bombą, o Scepanida paėmė po pažastimi jos šaltą geležinę uodegą.

— Sunki, bjaurybė?

— O tu manei! Užtat jėgos turi. Čia tau ne koks patrankos sviedinys. Galybė!

Juodu atsargiai nuleido prie kojų ant šlapios žolės slidų nuo lietaus liemenį, ir Karnila, nulipęs žemiau į duobę, patraukė bombą į save.

— Ji, žinai, truputėlį... Su brokeliu,— uždusęs paaiškino jis ir, sunkiai alsuodamas, atsitiesė.

— Nejaugi su brokeliu? — sunerimo Scepanida.

— Menkas tas brokelis. Koks kariškis kaipmat pataisytų. Menkas brokelis,— tuoju pat nuramino Karnila.

— Kodėl gi tada nepasakei?

— O kas gi tau? Ar ne vis tiek? Žinia, juk ne pati viską darysi. O specialistas pataisys. Kas kariuomenėj buvęs.

— Bet kurgi dabar tokį...

Daugiau ji nieko nebekalbėjo, pabijojo, kad gali dar prasiarti Karnilai. Apie jos planus neturėjo žinoti nė vienas pašalinis. Nors Karnila, aišku, ne pašalinis. Be to, ji pamatė, kad viena vargu ar susidoros, reikės pagalbininkų. Bet pagalbininkų atsiras. Negali būti, kad neatsirastų pašalinių. Ne dabar, tai paskui. Kad tik būtų bomba.

— O kad šlapia, niekis? Nesudrėks? — paklausė Scepanida.

— Et, niekis. Užtaisas juk geležyje,— neabejodamas atsakė Karnila, ir Scepanida pagalvojo, kad jis tikriausiai žino: tarnavęs kariuomenėje, net buvęs kare su lenkais, sako, vos nenuėjęs iki Varšuvos.

Juodu užvertė ant bombos sausų žabų, kurių buvo pri-
mesta prie duobės,— praeitą vasarą Petrokas čionai retino
daubos pakraštį, kad labai neišsikerotų krūmai, nestelbtų
daržo. Dabar jai pasirodė juokingi šitie vyro rūpesčiai, atėjo
metas rūpintis kitais dalykais. Bet žabai pravertė.

— Na, tegul sau guli,— pavargęs tarė Karnila, lipda-
mas iš duobės. — Tai kurgi kiauliūkštis?

— Ogi pašiūrėlėje. Reikia apvažiuoti aplinkui. Kad
pėdsakų,...

— Na žinoma, pėdsakai...

Karnila vėl paėmė už apynasrio arklį, Scepanida nuėjo
pirma ir kone apgraibomis per dulkiantį lietų ir tamsą atve-
dė jį prie daržo takelio, numetė tvoros kartelę, kad būtų ga-
lima privažiuoti prie kamaros. Tuščias vežimas tyliai, nedar-
dėdamas krypuliavo per vagas, arklys minkštai žengė puria
žeme. Prie skiedryno jie sustojo.

— Štai čia. Aš tuoju!

Šlapių varnalėšų ir dilgėlių sąžalyne Scepanida sugraba-
liojo žemutes pašiūrėlės duris, nustūmė ramstį, ir jai prie ko-
jų iš tamsos išsirito šviesus judrus kamuoliukas, džiaugs-
mingai sukriuksėjo, savo kieta knysliuke ėmė baksnoti jai
šlapias pėdas. Scepanidai pagailo paršelio, šitiek su juo pri-
vargo ir štai turi atiduoti svetimam. Tačiau prisiversdama
gailestį nuslopino. Dabar, kai viskasėjo niekais, nebuvo
kada gailėtis šito kvailo padaro, reikėjo rūpintis svarbes-
niais dalykais.

— Eikš, eikš čionai...

Paršelis patikliai leidosi paimamas rankomis; jį pakėlu-
si, Scepanida priglaudė prie savęs sunkoką šiltą kūnelį ir
nunešė prie vežimo.

— Štai, kur jį dabar?

— Ogi į maišą. Yra maišas...

Na žinoma, maišą jis turėjo — kaipgi kitaip veši paršelį
ratuose? Tiktai kaip jį tenai įkiši, pagalvojo Scepanida. Pa-
tamsyje kažkaip nemikliai pamėgino įgrūsti galva į atkištą
maišą, bet paršelis, matyt, supratęs, kas bus, išskėtė kojas,
ėmė spardytis, tampytis visu kūnu, ir ji vos beišlaikė ranko-
se.

— Na ko tu čia dabar? Ramiau, kvailiuk!

Tačiau Karnila mikliai apsuko jį maišu, įmetė į galą ratų, apklojo šienų. Paršelis tamsoje šaižiai sužviegė.

— Nutilk tu! Mažas, rupūžiukas, o žviegia...

— Ne toks jau ir mažas! — lyg ir užsigavo Scepanida. — Pavasarinis, geras meitėliukas.

— Aš maniau... O čia...

Ko gero, Karnila nusivylė — matyt, paršelis jam pasirodė per mažas. Iš tiesų dar ne meitėlis, bet juk ir bomba, kaip pats prisipažino, ne kažin kokia — su broku. Reikia ją dar kažkaip pataisyti, apmaudžiai pagalvojo Scepanida, o kas čia tau ją pataisys?

— Riebus, ramus, labai geras kiauliūkštis. Kad ne šitaip viskas, niekad neatiduočiau.

— Na gerai, — tarė Karnila ir užbaigė šneką.

Jo vežimo ratai gręždamiesi girgžtelėjo, Scepanida parodė kaip išvažiuoti iš atšlaimo. Pasukęs arklių vartų link, Karnila sustojo.

— Tik tu tylėk. Jeigu kas, aš tavęs nemačiau, nieko nežinau.

— Argi aš maža? — atsiliepė Scepanida ir pyktelėjusi pagalvojo: gal ne kvailesnė už tave.

Karnila tyliai nuvažiavo tamsiu keliu, iš pradžių buvo girdėti, kaip blaškosi ir bando sužviegti po šienų paršelis, bet pamažu viskas nutilo. Rudis, iki tol kažkur slėpęsis už kertės, pribėgo prie šeimininkės ir kažkaip abejodamas amtelėjo į tamsą.

— Na matai! — tarė ji šuniui. — Kas dabar bus?

Tik dabar Scepanida pajuto, kaip labai yra sušalusi toje žvarbioje darganoje ir sušlapusi, ypač sijoną, bet jau buvo pagauta neaiškaus jaudulio ir nė minutės negalėjo nusiraminti. Traukė kažkur eiti, kol ramu, kažką daryti, kad priartėtų toji valanda, kada driokstels sprogimas. Kada subyrės į šipulius tasai prakeiktas tiltas. Tegul tada taiso. Tegul atsiunčia savo komandą, suvaro žmones. Aišku, kol prisiuroš, praeis kažkiek laiko, stos žiema, o tada ir mūsiškiai duos jiems į pasturgalį. Ji ne kartą buvo girdėjusi iš vyrų, kad mūsiškiai visada palaukia žiemos, kaip kad buvo per karą su suomiais arba dar seniau — su prancūzais. Žiema visada padeda mūsiškiams. Ji taip pat norėjo padėti kaip

mokėdama, nesėdėti nieko neveikdama. Svarbiausia, dabar jau turėjo kuo, ne plikomis rankomis. Išgraužoje gulėjo baisi jėga, galinti suskaldyti tiltą į šipulius. Tiktai kaip ją padėti?

Prisiminė, kad senasis tiltas turėjo angas po grįstais, kur kartais landžiodavo vaikigaliai ir vilkų urzgimu baidydavo ant kelio arklius. Tenai nesunku buvo įkišti ir bombą. O dabar kaip? Eidama į miestelį, tik kartą buvo stabtelėjusi ant tilto ir kaip reikiant nieko neapžiūrėjo. O jeigu dabar po tiltu viskas užpilta, užlyginta, kur tada pakiši bombą. Juk nepadėsi viršuje ant lentų, kur vaikšto ir važinėja žmonės?

Ji dėl to labai sunerimo ir, trumpam užėjusi į pirkia, vėl išbėgo į atšlaimą, o paskui pasileido žemyn, prie vieškelio. Buvo visai tamsu, tarpais apsimdamas dulksnojo smulkus lietutis, o vėjas pūtė be perstojo. Nenubėgusi iki posūkio, Scepanida pasuko į lauką ir tarpais tekina, tarpais žingsniu pasileido tiesiai, kad būtų greičiau. Iš pradžių po kojomis šnarėjo šiurkščios lauko ražienos, paskui prasidėjo šlapia žolė už pušyno, kurį ji aplenkė lauko pakraščiu. Perėjo per neplačią pelkutę, viksvų prižėlusį griovį ir netoli tilto užlipo ant žvyruotos kelio sankasos.

Čia pasiklausė, net nusismaukė ant pakaušio šlapia skarelę; nuoėjimo darėsi šilta, baisus nerimas užgulė širdį, vieškelyje, rodos, buvo tuščia ir tyku, kaip visada naktį. Ji truputį būgštavo, kad čia ko nesutiktų, ypač kokio pažįstamo,— kaip tada pasiteisintų? Bet, regis, viskas laimingai. Apačioje prie sankasos blausiai ribuliavo upės vanduo, Scepanida nulipo prie jo neseniai supiltu šlaitu ir sustojusi ėmė žiūrėti į neįžvelgiamą tamsą po tiltu, kur vos bolavo eilė naujų polių, o viršuje juodavo plati grįstų plokštuma. Ne tiek pamatė, kiek suprato iš sankasos formos, kad tarp jos ir tilto palikta ertmė, kur galima padėti daug ką. Įlįstų tenai ir bomba — juk ne tokia jau didelė.

Scepanida patenkinta užlipo ant vieškelio ir nuėjo pušyno link. Kol kas viskas sekėsi gerai, ir ji pasijuto drąsesnė, bet nakties žygis labai išvargino, su vatine visa sukaito, supluko ir vos kiūtino vieškelio pakraščiu. Už pušyno pasuko į savo lauką, mintyse kartodama: kad tik kas nesutrukdytų, kad tik suspėčiau. Labai norėjo įvykdyti sumanymą, kurio

jau nebeįstengė atsisakyti. Žinojo, kad dar turės daug rūpesčių, reikės ieškoti pagalbininkų, pirmiausia specialisto, kariškio, kad pataisytų bombą.

Reikia rytoj pat nulėkti į Viselkus, pagalvojo Scepanida, pas Aleksandriną, Viktoras juk karininkas, turi mokėti. Jeigu kas, gurbe dar yra likę penketas vištų, atsilygins. Jis ligonis, kontūzytas, jam reikės vištienos, buljono. Kaip nors priprašys...

27

Kai tik ėmė švisti, Scepanida išėjo iš užkrosnio, pasitaisė skarelę, susisiautė vatinę. Pagaliau baigėsi naktis, jos sapnai, mintys ir vienatvė, aušo diena, žadanti jai daug darbų ir nepaprastų, kai pagalvoji, net baisių rūpesčių... Ji visa buvo tų rūpesčių galioje ir net naktį sapnuodama jaudinosi dėl kažko, susijusio su bomba. Sapnavo, tarytum lipa į statų kalną su sunkiu kroviniu, kuris traukia žemyn, o kojos slysta lyg per purvyną, nėra už ko nusitverti rankomis, bet ji vis tiek lipa ir lipa į kalną. Jau nebetoli viršūnė, kažkokio skardžio kraštas, reikia dar truputėlį pasistengti, palypėti bent porą žingsnių. Tačiau tuo momentu sąmonę užtemdė kažkokia migla, ir sapnas baigėsi...

Scepanida atsimerkė ir suprato, kad aušta rytas.

Ji nelabai gilinosi į painią sapno prasmę, nes tikrovė ne daug tenusileido nakties košmarams. Rūpestis ragino veikti, ir ji išėjo į priemenę, pasiėmė iš skrynios seną, kampe kiek prairusią kraitelę, kamaroje įsipylė į kišenę porą saujų grūdų iš niekočių, kurių taip ir nebaigė malti Petrokas, pravėrė duris. Lauke buvo šaltas, šlapias rudens rytas, virš liepų vėjas ginė išdrikusius debesis, bet lietus nebelijo, ir už Golgotos horizonte aiškiai mėlynavo tolimi miškai, kaip visada prieš šalčius, artėjant žiemai ir speigams. Scepanida nuėjo už skiedryno, truktelėjo nestipriai uždarytas gurbo dureles, vištos eilute tupėjo ant laktos: dvi galvomis į duris, o trys — į sieną. Kertėje ant šiaudų šalia seno geltono padėlio gulėjo du švieži kiaušiniai, ir šeimininkė susigraudinusi pagalvojo:

kvailos vargšelės, jos dar vis deda! Jau seniai šeimininkė jų nebelesino, vištos gyveno tuo, ką pačios susirasdavo atšlaimė, darže, ir dabar, pajutusi, kad joms yra nusikaltusi, Scepanida šiūptelėjo iš kišenės grūdų. Suplasnojusios sparnais, kudakuodamos, vištos tuojau pat nulėkė nuo laktos prie slenksčio.

Scepanida dar pabėrė grūdų, ir, kol vištos stumdydamosi viena per kitą lesė, svarstė: kurią paimti. Ji pažinojo kiekvieną nuo tada, kai dar buvo mažos vištytės, kiekvieną atskirdavo nuo kitų iš išvaizdos ir plunksnų, žinojo, kokius ir kada kuri deda kiaušinius. Geriausiai dėjo margoji juodagalvė, kurios, aišku, neims. Blogiau už kitas dėjo trumpauodegė jauna vištelė su plunksnuotomis kojomis, pati liesiausia ir baikščiausia, ją ir dabar kitos kapojo iš visų pusių, ir ji rankiojo grūdus atsilikusi paskutinė. Bet koks bus iš jos valgymas, iš tokios geibos? Ir Scepanida išsirinko moliną ramią vištelę, ne pačią blogiausią, bet ne iš gerųjų. Tykiausiai suėmė ją iš viršaus už sparnų, ir višta nesipriešindama patikliai leidosi paimama šeimininkės. Scepanida skudurėliu surišo jai kojas ir įdėjo į kraitelę. Paskui sugrįžo į priemenę, pasiėmė nuo kabyklos virš skrynios panešiotą kartūno skarelę ir aprišo ją kraitelę iš viršaus.

Prieš išeidama, apžiūrėjo varganas priemenės sienas, kertes, žalią, raudonomis gėlėmis išrašytą skrynią. Bet daugiau nieko tinkamo nunešti dovanų šitame karo nusiaubtame būste nebesurado. Jeigu nesutiks imtis už vieną, ji nepagailės visų, tegul valgo, kad tik pasisektų tas vienintelis darbas, kuris dabar nedavė jai ramybės, baigė atimti paskutines jėgas, o gal atims ir gyvybę. Jos rankose tokia galimybė, kokia pasitaiko ne kiekvienam. Tai dabar svarbiausias tikslas, ir ji pasistengs jį pasiekti. Gaila tiktai, kad negali visko padaryti pati, bet žmonės padės. Turi padėti. Reikia tiktai surasti gerų žmonių — ne niekšų ir ne bailių, ir tada Petrokas dar išgirs, kas atsitiko ant vieškelio. Kad tik pasisektų.

Aišku, jautė ji, žmonių surasti bus sunku. Geriausia, jeigu pati žinotų ką nors iš vyrų, jeigu namie būtų Fedzka — ba nors Petrokas. Ji vėl mintyse pagailestavo prisiminusi, kaip neįsileido į pirkia kąškokių naktinių praeivių, gal kaip

tik jie ir būtų padėję? Bet kas gali numatyti, ko dar nėra ir gal tiktai dar bus? Argi ji žinojo, kas jie? Beje, ir dabar tik pradeda suprasti ir spėlioja. Bet spėlioti galima visaip, o iš tiesų mažai kas pasitvirtina.

Per šaltą naktį atvėsęs kelio purvas stingdė basas kojas, ir Scepanida taikėsi eiti, kur sausiau ir nėra žolės. Žolė visur buvo šlapia, apkritusi gailia ryto rasa, kurioje kojas gėlė dar labiau negu purve. Buvo apsiniaukęs vėlyvas rytas, dangus pamažu blaivėsi, išaušo vėjuota, žvarbi diena. Bet ji nematė rytmečio, nejautė šalčio, tiktai galvojo, kaip geriau pasielgti su Viktoru, prikalbinti, kad sutiktų. Kadaise jis buvo puikus, mielas vaikinąs, vaikas būdamas, vis atbėgdavo į vienkiemį, draugavo su Fedzka. Kartą ji išbarė abu už žaidimą degtukais: gal aštuonias dėžutes nutrupino savo pasidarytai šaudyklei, ir ji išsigando — juk galėjo išsideginti akis, susižeisti. Tiesa, paūgėję vaikai išsiskyrė: Viktoras metais anksčiau išėjo į kariuomenę ir prieš karą tapo karininku su trim trikampiais antsiuvuose. Jis tikrai išmanytų, ką daryti bombai. Karnila sakė, kad gedimas labai menkas, specialistas greitai pataisytų.

Perbėgusi per vieškelį, kuris rytą dar buvo tuščias, Scepanida tokio pat purvino kelio pakraščiu patraukė į Viselkus. Galukaimio pirkios buvo jau netoli, už daržo kraštiniam atšlaime Ameliano sūnūs kinkė į vežimą arklių, ir vėjas atnešė iki jos šiurkščius vyriškus keiksmus. Ant kalnelio kelias pasidarė sausėlesnis, tačiau duburyje vėjas bangavo plačią stovinčio vandens valką, kurią Scepanida aplenkė, o vėl išėjusi į kelią ir pažvelgusi į priekį, akimirką nustėro. Iš Viselkų gatvės priešaisėjo trys vyrai, du ji pažino iš karto, tai buvo policajai — Gužas ir Kalandzionakas, o trečias... Trečiasėjo tarp jų nuleidęs galvą ir susidėjęs už nugaros rankas; vien tik žvilgtelėjęs į jį, galėjai suprasti, kad tai areštuotasis. Neramiai sudrebėjo širdis krūtinėje, kada jai pasirodė... Tačiau net mintyse ji bijojo ištarti jo vardą, kol dar nors kiek abejojo. Scepanida norėjo apsirikti ir galvojo taip: tebūnie koks pažįstamas, kaimynas, net giminė, tiktai ne jis. Lyg nesavomis kojomis ji išlėto artėjo prie vyrų, ir akyse vis labiau ryškėjo pažįstamo žmogaus paveikslas: kresnas stuomuo pilku durtiniu, platūs pečiai, sunki, lygi

eisena. Ir jis, ir policajai neskubėdami žingsniavo per purvą — priekyje Gužas, iš paskos Kalandzionakas, — ir ji kaip didžiausios laimės troško prasmegti skradžiai, kad tik nereikėtų su jais susitikti. Bet policajai buvo jau pastebėję moterį ir ypač atidžiai žiūrėjo, kas čia tokia. Priėjęs arčiau, pakėlė į ją akis ir areštuotasis. Tai buvo Karnila.

Vis dėlto Scepanidaėjo taip, lyg nieko nepažinusi, ir tik tai kojos vis labiau tirpo — sukaupusi visas jėgas, ji vos beįstengė žengti keliu. Būtų taip ir prasilenkusi su jais, nepasakiusi nė žodžio, net nepasisveikinusi, jeigu ne Karnilos žvilgsnis. Iš pažiūros ramus barzdotas jo veidas dabar atrodė toks liūdnas ir pilnas tokio nerimo, jog Scepanida nejučiomis sustojo. Iškart sustojo ir Gužas.

— Kur eini, aktyviste?

— Į kaimą, argi nematai? — atsakė ji, žvilgtelėjusi padilbomis ir pagalvojusi: dabar tai pražuvau! Suims abu. Bet Gužas pirmiau linktelėjo galvą į kraitelę.

— O ten kas?

— Višta.

— Nagi! — Vyresnysis policajus reikalaudamas ištiesė ranką, ir ji padavė jam kraitelę. Viskas pasikartojo kaip prieš dešimt metų, tik dar baisiau.

— Taip, Patapai, še! Kai pareisim, nusuksi galvą. Pravers,— pasakė jis beveik ramiai ir padavė kraitelę Kalandzionakui. Paskui atsisuko ir verte pervėrė pasalūnišku grėsmingu žvilgsniu. — Vis valkiojies?

— Valkiojuos. O ką, negalima? — paklausė ji, iš paskutinių jėgų stengdamasi atsilaikyti prieš tą įžūlų žvilgsnį. Scepanida manė, kad Gužas tuojau pastatys ją šalia Karnilos ir nuves į miestelį. Tai būtų buvę baisu. Ir iš tiesų, jis keletą akimirkų abejojo, sprendamas, kaip daryti.

— Na na, valkiokis! — kažkaip paslaptینگai niršdamas tarė jis ir atsisuko į Karnilą. Bet Karnila į ją nebežiūrėjo — liūdnai žvelgė kažkur į apniukusią šlapių laukų tolybę. — Žengte arš!

Jie nuėjo sau į vieškelį, o ji neryžtingai, nusilpusiomis kojomis nukiūtino į Viselkus. Karnilos suėmimas buvo skaudus smūgis Scepanidai, nes iškilo grėsmė jos planams, ir ji pagalvojo: nejaugi viskas sugrius ir taip sunkiai pradėtas

sumanymas nueis niekais? Bet kodėl nesuėmė jos? Paliko kitam kartui? O gal apie bombą jie nežino? Arba priešingai, kaip tik ieškojo bombos ir suėmė Karnilą? O kur bomba, jisai nepasakė. Ir nepasakys. O jeigu pasakys? Kai pradės tardyti, tampyti gyslas, argi žmogus iškentės? Ką gi jai daryti?

Scepanida ne iškart suprato, kad eiti pas Aleksandriną nebėra ko, kad apskritai nebeverta eiti į Viselkus. Kad jai pačiai reikia gelbėtis. Tiktai kur ir kaip?

Priėjusi pirmąsias Viselkų pirkias, nedrąsiai atsigrėžė. Policajai su Karnila vieškeliu jau artėjo prie pušyno. Tada ji sustojo, kiek palaukė ir tuo pačiu keliu greitai pasileido atgal. Dabar jai reikėjo parbėgti namo, į savo pirkią, lyg tenai dar galėjo būti kokia išeitis, koks nusiramimas.

Tuo tarpu policajai su Karnila dingo pušyne už posūkio, o ji perbėgo per vieškelį, tekina arba protekine parlėkė į atšlaimą ir pro pirkią su kamara, per skiedryną, per užtvartę nubėgo į daubos pakraštį. Iš kažkur prie jos prišoko Rudis, džiaugsmingai suinkštė, matyt, alkanas, bet dabar jai rūpėjo ne Rudis — reikėjo kitur paslėpti bombą. Jau darže ji su nerimo, pamačiusi vagose vežimo ratų išrėžtas gilokas vėžes, aiškiai vingiuojančias į skynimą prie daubos krašto. O kai pažvelgė į duobę, vos nesukniubo iš baimės — iš po suverstos tenai žabų krūvos šone kyšojo geltona geležinė bombos uodega. Ir paslėpk tu man taip netikusiai — pirmas čia atėjęs žmogus iškart pamatys, kas guli po šakomis. Nors, tiesa, slėpė patamsyje, naktį, o naktį argi ką nors gerai padarysi?

Scepanida kuo greičiausiai nubėgo į pirkią, skiedryne pasiėmė seną lopetą, nes pamanė, jog dabar bombą geriausia užkasti žemėje. Tiktai kur? Darže? Už tvarto? Daubos pakraštyje? Taip, daubos pakraštyje, krūmuose, tenai minkšta, be žolės žemė ir bus galima viską apmėtyti šiukšlėmis, nukritusiais lapais. Vargu bau tenai ieškos. Tegul sau guli. Ten jau tikrai, be jos, niekas niekada nesuras. Ten bus saugu.

Netoli nuo senosios duobės alksnyne ji ėmė kasti naują duobę — kokių trijų žingsnių ilgio, siaurutę, lyg vaiko kapeįlį. Iš pradžių kasti buvo nesunku, nes lopeta lengvai kabino puvenas; taip ji nuėmė pirmą sluoksnį ir atsitiesė. Giliau ėmė

kliudyti šaknys, kietomis gyslomis visaip išsiraizgiusios dirvoje. Scepanida jas kapojo lopeta, plėšė rankomis, kai kurias mėgino nulaužti, bet šaknys tiktai linko, išsikišdavo baltais gumbuotais išlinkimais, į akis, ant galvos ir pečių taškė žemes. Visa sukaitusi, suplukusi, ji kokią valandą, o gal dvi kapstėsi duobėje, kol iškasė iki kelių, paskubom išgraibė baltas šakų nuolaužas, žemės toli nemetė, nes žinojo, kad žemės prireiks. Pabaigusi duobę, truputį atsikvėpė ant krašto, padėjo lopetą. Reikėjo eiti atsinešti bombos.

Iki senosios duobės buvo apie dvidešimt žingsnių. Įlipusi tenai, išmetė suverstus žabus ir nusitvėrė už ilgos ir sunkios kaip rąstas geležinės bombos. Čia pat prie rankų prilindo Rudis, pauostė geltoną kiautą ir sučiaudėjo. Scepanida įsirežusi pamėgino išridenti bombą iš duobės ir išsigando — ši, tik truputį krustelėjusi iš vietos, iškart atvirto atgal. Pasidarė baisu — ji nebeturėjo jėgų!

Scepanida atsistojo, rankove nusibraukė nuo kaktos prakaitą. Bepigu buvo ją įversti į šituos spąstus, o kaip dabar išridenti? Ir dar vienai. Susijaudinusi, nebeleisdama sau pasilsėti, paėmė bombą už uodegos ir vargais negalais stumtelėjo aukščiau. Paskui nuėjo prie kito galo ir kilstelėjo nosį. Bet, nespėjusi padėti jo aukščiau, pamatė, kad uodega atkakliai nušliaužė į senąją vietą duobėje. Scepanida vos nepradėjo raudoti iš apmaudo — ką daryti?

Kiek pasvarsčiusi ir nusiraminsi, išlipo iš duobės ir pasiieškojo daržo pakraštyje akmenų. Akmenų buvo daug, bet vis maži, todėl nuėjo toliau, galų gale porą padoresnių atsinešė prie duobės. Dabar, iš eilės dėliojant juos po nosimi ir po uodega, reikėjo išridenti bombą į lygią vietą. Ilgai ji tenai galavosi — ritino, stūmė, darbavosi rankomis, spyrėsi į šlapią žemę keliais. Galų gale, išsiterliojusi purvinoje žolėje sijoną ir vatinę, visa sumurusi nuo prakaito, vis dėlto ištempė bombą iš duobės ir pati bejėgiškai sukniubo šalia. Prakeikta bomba! Scepanida jau manė patrūksianti, kol ją ištrauks į viršų, bet štai vis dėlto valiojo. Dabar reikėjo nuvilkti ją prie naujosios duobės. Visą laiką baiminosi, kad kas neužeitų krūmuose, nepamatytų. Pro retą alksnyną ją galėjo kas nors pastebėti ir nuo kelio, ir iš atšlaimo — kad tik spėjus paslėpti, kol nieko arti nėra.

Lygiu daubos kraštu bomba ridenosi lengvai, geltonais žemėtais šonais voluodama žolę. Bet toliau alksnyne jos taip ridenti nebuvo galima, todėl Scepanida įsikibo į apskritą uodegos geležtę. Taip truputį pakėlus, tempti buvo įmanoma, bet gaišlu ir baisiai sunku, o jėgų Scepanida jau turėjo nedaug. Pavilko bombą gal penketą žingsnių ir paleido iš rankų, pati irgi parvirto atgal ant žolės. Keletą minučių dusdama gaudė burna orą. Kiek atsikvėpusi, vėl įsitvėrė pirštais į šlapią bombos uodegą. Šį kartą nutempė dar mažiau ir vėl pargriuvo. Paskui jau tiktai tampė ir trūktelėjimais, po vieną žingsnį, ne daugiau, traukė ją prie daubos krašto; juosmuo tiesiog lūžo nuo skausmo, šlapios rankos, pirštai ir keliai buvo kruvinai nubrozdingti į šakas ir šaknis. Ji labai skubėjo. Vis dairėsi aplinkui pro beveik plikus krūmus, žvilgčiojo į trobas — baiminosi, kad, neduok dieve, kas ateis ir pamatys. Tada ji pražuvusi, pražuvusi ir bomba. Po šitiekos vargo!

Kai pagaliau nutempė bombą prie duobės, jėgos, matyt, visai pasibaigė — ji nebegalėjo perristi per supiltą žemės kauburėlį ir krūtine sukniubo ant jo. Gulėdama visą laiką pati sau kartojo: na, gana jau, kelkis; ir žadėjo: atsikelsiu, tuojau atsikelsiu. Ir nesikėlė. Paskui pamėgino atsikelti, bet akys staiga aptemo, o širdis, rodos, tuojau iššoks iš krūtinės.

Ilgai taip gulėjo apkabinusi purviną bombą, pagaliau ir pati visa nuo kojų iki galvos išsitepusi purvu. Kai alsuoti ėmė kiek lengviau, jau nebesistodama, įsirėmė pėdomis į gumbuotas alksnio šaknis, paskutinį kartą įsirėžė ir pastūmėjo iš pradžių bombos uodegą, o paskui ir galvą. Versdama purią žemę, bomba pagaliau įpuolė į duobę. Scepanida dar pagulėjo ant purvinos žemės, paskui atsistojo ir ėmėsi lopetos.

Užkasinėti buvo lengviau, ji užpylė duobę žemėmis, iš viršaus pamindžiojo. Likusias žemes susėmė lopeta ir išbarsė aplinkui taip, kad nesimatytų. Paskui nušlavinėjo žemes nuo alksnių kamienų apačios, nupurtė nuo krūmų ir nuo medžių žemutinių šakų, kad neliktų nė žymės, jog čia kieno kasėta. Kiek tolėliau alksnyne prisirinko gabaną pajuodusių lapų, apibarstė jais kasinėtą vietą, daubos pakraštį, primėtė aplinkui, kad niekur nesimatytų išraustos žemės. Paskui iš senosios duobės atvilko žabų, užmetė ant viršaus, kad atro-

dytų taip, lyg čia net žmogaus niekada nevaikščiota.

Pasiramsčiuodama lopeta, šiaip taip parkiūtino į atšlaimą, kur klausiamu, įdėmiu žvilgsniu pasitiko išbadėjęs Rudis. Bet dabar Scepanida negalėjo net pasakyti jam gero žodžio, tik tada, kai tasai pamėgino įsmukti iš paskos į priemenę, sustabdė — vis dėlto šuo turi būti lauke. Užkabino priemenės duris, nušlepseno prie gultų į užkrosnį ir krito ant jų kaip atėjo, su skarele, su vatine.

Ji gulėjo šitaip išaušusioje pirkioje, apkvaitusi iš nuovargio, klausėsi neaiškių tolimų ir artimų garsų, ir mąstė, kad svarbiausia padaryta, liko mažmožis. Kad nors dar keletas dienų laisvės, kad galėtų pasimatyti su Viktoru, nueiti į miestelį, su kai kuo pasitarti. Jeigu kokia bėda, visada eini pas žmones, nes kas gi daugiau tau padės? Žmonės žudo, bet padeda juk irgi žmonės. Netgi tokiu prakeiktu metu, kada eina karas.

Kiek laiko pagulėjusi, truputį atsigavo, rankas ir kojas tebeskaudėjo, bet atėjo nusiramimas, tiesa, tuojau pat ėmė kamuoti šaltis. Jau keletą dienų ji nekūreno pirkios, pirkia galutinai išaušo. Matyt, vis dėlto reikėjo nakčiai pakūrenti krosnelę, nes rytą jau reikės kalenti dantimis. Na ir išsivirti bulvių, nes buvo labai išalkusi, o neturėjo net duonos plutelės.

Scepanida nuleido kojas ir pamažėle nulipo nuo gultų. Lauke jau vakarėjo, bet dar buvo šviesu, už sienos ūžavo smarkus vėjas, ir liepų šakos nerimastingai lingavo, be persotojo blaškomos jo šuorų. Krosnelės pakuroje buvo prikrauta malkų, reikėjo tiktai uždegti. Scepanida paėmė nuo prieždos balaną ir įkišo ranką tarp krosnelės ir sienos — tenai slėpė nuo Petroko degtukus. Vos tik jai pasiėmus dėžutę, atšlaimė smarkiai sulėjo Rudis. Bloga nuojauta suspaudė širdį, ir Scepanida su degtukais rankose prišoko prie lango. Rudis lakstė po atšlaimą ir net springdamas lyg pašėlęs lojo, o keliu nuo vieškelio į vienkiemį greitai žengė ketvertas vyrų su šautuvais. Jau iš tolo ji pažino beveik kiekvieną iš jų ir tarė sau: „Na, dabar viskas!“

Nors pačiai ir buvo keista, bet ji nelabai išsigando ir niekur nepuolė bėgti, tarytum būtų laukusi ir supratusi, kad būtent šitaip neišvengiamai viskas baigsis. Susijaudinusi ji

dabar tik pamėgino prisiminti, ką dar reikėtų padaryti, bet nieko nebeprisiminė. O gal jau viską buvo padariusi? Puolė prie lango, į užkrosnį, paskui išbėgo į priemenę, tikriausiai todėl, kad būtų toliau nuo langų. Rudis vis tebesidraskė prie vartelių, ir tada dar iš tolo driokstelėjo pirmas šūvis. Rudis šiurpiai sucypė ir nutilo — ar tik ne amžinai? Ji suprato, kad dabar jos eilė.

Tačiau, kažką suvokusi, puolė iš priemenės į kamara ir užsikabino kabliu duris. Ne, taip lengvai jie nepaims. Ji vis dėlto ne Rudis. Ir ne Petrokas. Ir net ne Karnila. Ji dar su jais pakovos. Tegul užmuša! Užmuš — tada ką gi... Tada jų pergalė. Bet dar neužmušė, ir savo valia jiems nepasiduos.

Trys smarkūs smūgiai kulnu į duris garsiai sudundėjo priemenėje.

— Atidaryk!

Ji kiūtojo kamaroje atsitūpusi už storos ąžuolinės staktos ir tylėjo.

— Scepanida, atidaryk! Išlaušime!

„Laužkite“ — piktai pagalvojo ji. Bet tikriausiai ne taip lengva išlaužti senoviško medžio duris, kurių lentos per tris pirštus, kalvio darytas geležinis kablys, perkalta per staktą ir užlenkta galais į vidų kilpvinė. Laužkite!

Policajai už durų pasišnekėjo, pasiklausė, ji pažino maurojančią Gužo balsą, jam pritariančius plonus Kalandzionaiko ir Nedasekos balselius.

— Ei, aktyviste! — sukriokė Gužas.— Geruoju atidaryk! Jeigu ne — bus blogiau! Tu mane pažįsti!

— Kad tu kur nusprogtum! — suriko ji nebeištverusi ir iškart pasigailėjo: kam reikėjo atsiliepti? Tegul būtų nežinojė, kur ji, beldęsi į duris, daužęsi galva į sieną.

Scepanida manė, kad policajai lauž duris, bet jie trenkė į langą, pirkioje žvangėdami pasipylė stiklai, paskui braškėdami šipuliais išlakstė rėmai. Tai jau buvo blogiau, dabar jie greitai bus priemenėje. Gerai, kad kamaros mažas langelis — per tokį neįlįsi. Bet jie ką nors sumanys...

— Bagacka, prašom išeiti pati, nebijokite! — pasigirdo rimtas, beveik ramus Sventkovskio balsas. „Ir šitas čia! — piktai pagalvojo Scepanida.— Atsirado geradarys...“ Tik-tai parodykite, kur bomba. Girdite? Mes jūsų neliesime.

„Matai, ko užsimanė!“ — pagalvojo Scepanida ir nuo durų nušliaužė prie girnų. Policajai, matyt, jau visi trepnojo priemenėje — tikriausiai kažkuris vienas įlindo pro langą ir atidarė kitiems duris. Bet kamaros durų jie neatidarys.

Jai tik taip pagalvojus, į duris iš priemenės smarkiai dunkstelėjo, kažkas taip trenkė, kad iš sienos pabiro trūnėsiai, paskui vėl subildėjo, sutraškėjo — matyt, jie skaldė duris kirviu. Aišku, tai jau buvo blogiau, padėtis keblėjo, kaskart siauresnis darėsi tasai netvirtas saugus ratas, kuriame ji atsidūrė ir vis mažėjo, nykte nyko bet kokia viltis. Bet ji nieko ir nesitikėjo, ji aiškiai matė savo likimą, tiktai kaip galėdama iki paskutinės akimirkos atidėliojo savo lemties valandą. Labai gaila, kaip ketino, padaryti nepasisekė, jos planai sugriuvo. Bet tada būtinai reikia, kad neišeitų ir taip, kaip jie nori.

Tikriausiai policajai galėjo nušauti ją iš už durų — pasislėpti nuo kulkos čia nebuvo kur, bet jie nešaudė. Greičiausiai norėjo paimti gyvą. Gal kad pasakytų, kur bomba? Vadinasi, iš Karnilos svarbiausio dalyko nesužinojo. Bet iš jos tuo labiau nesužinos.

Rodos, jau visi — keturiese — laužėsi pro duris, kurios net šokinėjo į šalis, ir tik stiprus kaltinis kablys ir geležiniai vyriai neleido joms iširti. Bet juk vis tiek užmuš. Anksčiau ar vėliau. Scepanida jau žinojo, ką reikia padaryti, ir dabar išsigando tik todėl, kad gali nebesuspėti, pavėluoti. Keliaklupsčia palindo po girnomis ir drebančiomis rankomis išrideno sunkią krežinę su žibalu. O jie vis daužė, durys drebėjo, braškėjo. Scepanida ištraukė iš siauro kaklelio medinį kamštį ir šliūkstelėjo ant durų, paskui vienoje ir kitoje pusėje šalia jų — ant sienų ir į kertę. Pati irgi netyčia apsilaistė, rankos, kojos, sijonas — viskas pasmirdo žibalu, bet dabar ji į tai nebekreipė dėmesio. Numetusi ant aslos krežinę, iš vatinės mažosios kišenėlės išsiėmė degtukus, kuriais taip ir nespėjo užkurti krosnelės, ir klūpodama brėžtelėjo degtuku dėžutę.

Tačiau iš pradžių nepasisekė — durys neužsidegė, degtukas užgeso. Tada ji nusitraukė nuo galvos skarelę, paėmusi krežinę, aplaistė ją žibalo likučiais ir įbrėžė kitą degtuką; skarelė iškart plykstelėjo raudona liepsna, ir ji, apside-

ginusi rankas, numetė ją ant slenksčio.

Scepanida kniūpsčia parkrito ant kietos plūktinės aslos, kurią ilgus metus mindžiojo ponų, šlėktų, samdinių kojos, Petroko, jos vyro, ir jos vaikų kojos, ir, dusdama nuo dūmų smarvės, žiūrėjo į ugnį. Liepsna nuo skarelės iškart peršoko ant durų, užtelėjo į palubę ir įstrižai nušliaužė per sienojus; kertėje užsidegė kažkokie ant vinies pakabinti skudurai; raudoni liepsnos liežuviai raitydamiesi ėmė šokinėti pilkuose ir juoduose dūmuose, kildami vis aukščiau į lubas, prie sakingų kamaros sijų. Scepanida jau troško nuo dūmų ir dar labiau prisispaudė prie šaltos molio aslos.

Priemenėje kažkas grėsmingai suriko, bet ji nieko nebesuprato, tačiau duris laužti liovėsi. Užtat skardžiai pokštelėjo šūvis ir kažkas staigiai trinktelėjo užpakalyje į kubilaitį. Kulka! Bet dabar tegul šaudo, dabar jos niekas nebegąsdino. Ir vėl driokstelėjo iš kitos pusės, iš atšlaimo, antroji kulka čiaukštelėjo po girnomis ir atšoko į kertę, kur jau ėmėsi ugnis, uždama plaikstėsi liepsna. Kamara prisipildė tirštų tamsių dūmų, pro kuriuos vos žybčiojo iš viršaus vingrūs ugnies liežuviai, kvėpuoti darėsi vis sunkiau, ir Scepanida susikūprinusi, parietusi kojas, nejudėdama gulėjo ant aslos. Jautė, kad greitai sudegs, kai įgrius lubos, arba net anksčiau užtrokš dūmuose, jeigu prieš tai nenušaus per sieną. Bet dabar jai buvo vis tiek. Savo darbą ji padarė, kokių nors vilčių išsigelbėti nebeturėjo.

Policaiai lauke kažką nerimastingai rėkavo, dar keletą kartų šovė į sieną, bet Scepanida kamaroje beveik nieko nebegirdėjo. Ugnis kaskart labiau siautėjo, viską tiesiog rytė rijo, kertėse ir ant sienų traškėjo, švilpė, užė, jau smarkiausiai pleškėjo lubos, sienos, kubilai, visokie ūkio griozdai — visi mediniai, seni ir sausi daiktai. Tvoskė baisiausias karštis, lėkė žiežirbos, skaudžiai svilino galvą ir kojas, regis, jau degė ant pakaušio plaukai, ji įsikniaubė veidu į vatinės rankovę ir kamuodamasi iš lėto duso. Tiesa, taip ir nežinojo, kas jai atsitiks pirmiau — sudegs ar užtrokš dūmuose, — ir negalėjo suprasti, kas dabar geriau. Valandėlę sąmonė aptemo, ji tarytum užsnūdo, paskui staiga atsitokėjo ir pajuto, kad ant nugaros smilksta vata — dega vatinė. Tai jau buvo galas, ir ji, pati prieštaraudama savo jausmams, pagalvojo:

kodėl gi tenai, duobėje, niekas nepamatė jos su bomba? Nors kas iš vietinių — piemenėlis, vyras, moteris, — kad įsidėmėtų tą vietą, prisimintų.

Tuo tarpu kvėpuoti darėsi nebeįmanoma, ji ėmė visai dusti, ant galvos svilo plaukai, troškia smarve rūko vatinė. Rodos, jau degė ir rankovės ties alkūnėmis, kuriomis ji desperatiškai dangstėsi veidą. Ir vėl ji pati sau netikėtai pagalvojo: o gal ir geriau, kad niekas nematė — nei geras, nei piktas žmogus — ir niekas nieko nesužinos. Geram žmogui buvę nebuvę, o šitie tegul siunta. Tegul spėlioja, laksto, suka galvą — kur? Ir neužmiega naktį, nei dieną, dreba iš baimės, kol susilauks kokio galo.

Ta netikėta mintis ją nuramino ir buvo paskutinė prošvaistė iškamuojoje sąmonėje prieš visišką apalpimą, iš kurio ji nebepabudo.

Ji nebegirdėjo, kaip, priveikti ugnies, išlėkė iš priemenės policajai, nematė, kaip liepsna apėmė visą pirkios stogą kartu su kamara, o vėjas galingai ją plaikstė, kreipdamas į tvarto ir daržinėlės pusę, ir kaip netrukus visoje sodyboje kaukdama, pyškėdama ir uždama ėmė siautėti didžiulė ugnies jūra, kuri iš eilės rijo trobesius, malkas, arčiau sienų augančius medžius, tvorą, o atšlaimą barstė plėnimis ir žiežirbomis.

Tiršti kibirkščių spiečiai, liepsnojančios šiaudų kuokštai kilo į dūmų aptrauktą nakties dangų, lėkė per daubą, į pušyną, prie kelio, kur buvo jos prakeiktas tiltas per pelkėtą Dzeraviankos upelę.

Gaisro niekas negesino, ir vienkiemis degė nekliudomai ir ilgai, visą naktį, smilko visą rytojaus dieną, o policajai nieko neleido prie gaisro, patys irgi laikėsi atokiai — baiminosi kad gali smarkiai sprogti bomba.

Tačiau bomba laukė savo valandos.

MIGLOJE

Šaltą darganotą vėlyvo rudens dieną antraisiais karo metais būrio žvalgas Buravas jojo į Mascišcės stotį nušauti išdaviko — vietinio sodiečio Suščenios.

Tasai Suščenia dar nuo prieškario metų dirbo geležinkelėje ir buvo laikomas neblogu žmogumi, bet prieš mėnesį, areštuotas policijos už diversiją prie Vispiankos tilto, nusipirko sau gyvybę, išduodamas bendrus, saviškius geležinkelininkus, su kuriais kartu atsukinėjo bėgius. Vyrus pakorė miestelyje, o Suščenią paleido, ir jis antra savaitė ramiai sau gyveno garnizono pašonėje, savo pirkioje netoli stoties,— šiltai, sočiai pavalgęs, tikriausiai manydamas, kad partizanai jo nepasieks. Dovanos jam. Bet tokie dalykai nedovanojami, už tai reikėjo nubausti. Būrio vadai pasitarė ir praeitą naktį pasiuntė Buravą padaryti to, ko nepadaryti buvo neįmanoma. Jam į pagalbą davė partizaną Voiciką, ir jie dviese, raitomis sukorę per miškus gal trisdešimt kilometrų, tą pačią dieną pavakariu išjojo iš miško į lauką per kokį kilometrą nuo Mascišcės.

Miške jau temo, šalta migla ir ankstyva prieblanda greitai siaustė nulytą pušynėlį, beveik nuplikusį, paskutiniaisiais lapeliais ruduojantį traką, o laukų platybėje už klampaus žvyrkelio buvo dar šviesu; raiteliams į veidus pūstelėjo šuoringas vėjas, ir jie sustojo. Buravas iš įpratimo apsidairė, svarstydamas, kurgi čia jie nuklydo ir kur geriau dabar pasukus. Bet jis jau matė už lauko senus plačiašakius stoties medžius, o arčiau, ant kalvos šlaito, dūlavo keletas pirklių su sodeliais, pora kūgių vasarą prišienauto šieno, tvarteliai, daržinėlės. Žemiau, palei upę, galudaržyje, už krūmų juodavo vieniša pirtelė — tenai, kaip prisiminė Buravas, buvo lieptas per upelę, kur tikriausiai jie ir galės bridomis perjoti į kitą pusę.

Tačiau, kol dar nesutemo, juos galėjo lauke pastebėti, o

šiame darbe, dėl kurio juodu čia jojo, geriau apsieiti be liudytojų. Tuo labiau be šunų policajų. Jeigu jie pamatys, sakyk, kad jau viskas žuvę, teks sprukti į mišką, toliau nuo žmonių ir apskritai nuo Mascišcės. Ne, reikia palaukti kokį pusvalandį ar daugiau, kol sutems, tik tada traukti į stotį.

Buravas pasuko kumelaite atgal pas Voiciką, kuris, pasikūprinęs po šlapiu naminio milo durtiniu, niūrus sėdėjo ant sukaitusio obuolmušio arkliuko ir ilgesingai žvilgčiojo į lauką.

— Matai! Atjojom, — linktelėjo Buravas į stoties pusę.

Voicikas žvarbdamas gūžtelėjo šlapią petį, virš kurio įkypai stirksojo ilgas dragūnų šautuvo vamzdis. Liesame, nežinia kada skustame jo veide, pridengtame ilgo juodos kepurės snapelio, nieko daugiau nebūtum įžvelgęs, tiktai nuovargį ir didelį norą pasilsėti. Bet poilsis tikriausiai dar toli.

— Matau jau...

— Pastovėsim dar kiek. Kai tik sutems — ir jojam.

— O tenai upė,— krustelėjo smailų smakrą Voicikas.— Bala.

— Gal kaip nors prajosim.

— Gerai, jeigu kaip nors...

Aišku, Voicikas jau abejojo, kaip ne kartą buvo kelionės metu. Koks įtarus žmogus, pagalvojo Buravas, viskas jam rodosi ne taip, viską jis vertina savaip. Buravas pyko gavęs tokį palydovą, bet, matyt, geresnio neatsirado, teko joti su tokiu, kokį davė.

Nenulipdami nuo arklių, juodu pasislėpė plikame pamiškės alksnynėlyje, kad nors kiek pasilsėtų arkliai; patiems irgi reikėjo atsikvėpti — pirmą kartą šią dieną. Buravas vis dairėsi į lauką, menamą dar nuo to meto, kada pats gyveno šiame kaime prie stoties. Vasarą čia, rodos, augo rugiai, bet jie seniai jau suimti, galvijų išmindžiotas laukas buvo nuo lietaus pažliugęs, tankios žolės prižėlusiose ražienose blizguliavo vandens pilnos karvių pėdos. Patižusios karvamėšlių bandos lyg kokie lopiniukai pilkavo ant tako, lauko pakraščiais. Apniukusią tolumą už lauko ir stoties pamažu slėpė nepasotinamos sutemos, bet čia buvo dar šviesu ir iš stoties juos galėjo pamatyti.

— Manai, jis mūsų laukia? — patylėjęs tarė Voicikas,

tikriausiai turėdamas omeny tai, kas dabar abiem rūpėjo.

— Gal ir nelaukia.

— Seniai kur išmovė. Gal į policiją...

— Nujosim — ir pamatysim. Arba čia patykosim, — nejučiom suerzintas palydovo priešgyniavimo, pasakė Buravas.

Voicikas sunerimęs pasisuko į vieną šoną, į kitą, ir, nors neatsiliepė, Buravas suprato, jog tykoti iš pasalų jis nelabai norėtų. Norėtų greičiau sugrįžti į Valovo girią, į savo palapines, kur prie rūkstančių laužų šilčiau ir jau, be abejo, saugiau, negu šitos stoties apylinkėse. Visą dieną juodu keliavo čionai per šilus ir miškelius, sušlapo tankiuose eglynuose; pečiai, šlaunys ir keliai jau seniai buvo sustingę nuo žvarbio. Jojo be balnų, Buravas po sėdyne turėjo pasibrukęs kažkokią sučiurintą gūnią, kuri visą laiką smuko čia į vieną šoną, čia į kitą, o Voicikas kratėsi taip, ant niekuo neuždengtos aštrios savo gauruotaplaukio arklėko nugaros. Abu seniai buvo alkani — auštant kiek užkando stovykloje, o pasiimti nebuvo ko, tikėjosi šio to prasimanyti kelionėje. Bet, laimė ar nelaimė, kelyje nieko nesutiko, o į kaimus neužsukinėjo, kad netyčia nesusidurtų su policija. Manė taip: viską padarys ir jau tada, jodami atgal, kokioje vietoje gal ir užsuks, ko nors užkrims, pasišildys.

Tokie dalykai Buravui nepatiko. Voicikui irgi — jis tai aiškiai matė.

Jau geriau kur eiti ryšių reikalu — į kaimą arba į tolimą vienkiemį, netgi pasėdėti pasaloje palei plentą, negu leistis į žygį su tokia užduotimi. Bet štai teko, nori ar nenori — viršininkai neklausė, liepta, ir viskas — bėk, vykdyk. Beje, tai suprantama: šitą Suščenią būryje, be Buravo, iš veido pažinojo dar Kouzunas, kuris nuo vasaros trainiojosi virtuvėje. Bet argi Kouzuną pasiūsi su tokia svarbia užduotimi — tasai kaimo dėdulis per savo gyvenimą nė karto nešovęs iš šautuvo, argi jis užveiktų stiprų ir sveiką Suščenią?

Nors, gerai pagalvojus, kol kas nebuvo kuo skųstis, viskas klostosi beveik pusėtinai, ir Buravas, gavęs bent kiek pasilsėti, būtų jautęsis visai patenkintas. Per pastarąsias dienas jis visai nusivarė, o praeitą naktį nemiegojo nė kiek: paryčiu sugrįžo iš anapus Resos, kur žvalgėsi naujos vietos

stovyklai (viršininkai nusprendė žiemai keltis į kitą stovyklą — toliau į miškų tankumynus, nes, užšalus atlajoms ir pelkėms, girioje būrys nebeišsilaikytų). Tris dienas jisai su Chamutovu ir dar vienu žvalgu nuo Ūlos slankiojo, landžiojo prie tos Resos, šį tą vis dėlto tenai aptiko ir vos tiktai — sušlapę, pavargę, alkani — sugrįžo į būrį, še tau: jok į Masciščę. Ką gi, Buravas nebuvo pratęs atsisakinėti, todėl pasakė: klausau, bus padaryta. Bet tai nereiškia, kad jo širdyje grojo orkestrai — širdis verkė kaip per laidotuves: baisiausiai ėmė miegas, norėjosi bent valandėlę numigti kokioje šiltoje, ramioje vietelėje; kelyje vis baiminosi, kad, nejučiom užsnūdęs, nenukristų nuo kumelės. Todėl ir skubino, neduodamas atsikvėpti nei sau, nei Voicikui, mintyse be perstojo keikdamas tą savo Suščenią.

Tačiau pyktis pamažėle ėmė lėgti, ir Buravas pradėjo apsiprasti su savo nelabai malonia, jeigu nesakysime šiurpia, misija. Bet štai dabar, kai vien laukas skyrė nuo išdaviko sodybos, jis pajuto, kaip vėl pagauna nuožmus ryžtas: padaryk tu man šitaip! Juk prieš saviškius. Apskritai Buravas buvo griežtų pažiūrų ir tvirtų įsitikinimų, žmones skirstė tiktai į gerus ir smerktinus, nepripažindamas jokios teisės į lengvinančias aplinkybes, ypač dabar, karo metu. Iš tiesų, argi dabar galima žiūrėti į kažkokias aplinkybes, kai žuvo šitiek žmonių ir tai žūčiai galo nematyti. Tikriausiai čia reikia vieno: geležinės tvirtybės. Ir jeigu jau pakliuvai jiems į nagus, tai mirk kaip žmogus, nepakenkęs kitiems. Tiems, kurie dar gali bent ką padaryti, gal net atkeršyti už tavo žūtį. O tasai pusgalvis Suščenia, matote, užsimanė likti gyvas ir išdavė geležinkelininkus. Lyg jie nebūtų norėję gyventi arba turėję tam mažiau teisių. Ne, būryje teisingai nutarta: tokį reikia nudėti, kad bijotų ir kiti.

Tik va, to daryti Buravas labai nenorėjo — tegu jau kas kitas. Gaila, kito pas juos neatsirado, šitas bjaurus darbas teko Buravui, ir jis turėjo visą dieną kratytis raitas ant kumelaitės, kol nusigavo prie Masciščės.

Dabar atėjo metas žengti sunkiausią žingsnį.

Kuo labiau tas žingsnis artėjo, tuo didesnis nerimas ėmė Buravą. Begalybę kartų jis svarstė, kaip nudėti Suščenią, ir nusprendė kuo paprasčiau: neaušinti burnos, nesileisti į

šnekas, nusivesti kur nors ir nušauti. Jeigu priešinsis, gudraus arba teisinsis — nupilti vietoje. Aišku, blogiausia būtų neradus jo namie, laukti arba ieškoti, jeigu kur pabėgęs. Jeigu pabėgęs į miestelį, kur policijos apsauga, tada visai nekas, tada jo užduotis, galima sakyti, žlugusi. Teks grįžti tuščiomis, teisintis vadui Truškevičiui, kuris baisiausiai nemėgsta pasiteisinimų, — tai Buravas gerai pamena. Kartą jau buvo pamokytas, vaikščiojo savaite be ginklo — Truškevičius įsakė atiduoti šautuvą, pasilikti tiktai durtuvą. Atsitiko taip, kad Slabadoje, kur buvo nuėję sprogmenų, jiems parodė špygą ir jie grįžo be nieko. O reikėjo pasistengti, parodyti iniciatyvos, „pakrutinti smegenis“, kaip sakė Truškevičius, ir užduotį įvykdyti, „nors tektų net nosį nusibalnoti“. Taip reikalavo tasai vyresnysis leitenantas — pirmosios karo vasaros apsuptinis. Jeigu dabar jiems kas nepavyks — klius nuo jo abiem.

— Svarbiausia, tu nesilik ir neišlįsk. Geriausia, jeigu aš tave jausiu nugara. O kas reikia, aš pats padarysiu, — pasakė Buravas neatsigręždamas į Voiciką. Tasai vėl kiek pasipūtė.

— O arkliai?

— O ką arkliai? Arklius, jeigu kokios, palaikysi.

— Reikėjo dar ką pasiimti, — garsiai nusišnirpštes į žolę, niauriai sumurmėjo Voicikas. — Trečią. Vis būtų tikriausiai. O dabar dviese...

— Na, tu galva, kaip matau! — pyktelėjo Buravas. — Tai ko gi ten tylėjai? Būtum pasakęs vadui: duokit trečią! Bet juk tylėjai?..

— Tylėjau, tylėjau... — burbtelejo Voicikas ir piktai patraukė už pavadžio arklį, kuris atkakliai skverbėsi pakrūmenėn nusipešti kuokšto žalios žolės. — Ak tu, vilko mėsa, vis neprisiėdi!

Tuo tarpu pamažu temo — tingiai, nenoromis; lauke dar buvo šviesu, bet stoties namelius anapus upės vis labiau siaustė pilka prieblanda, o aukšti stoties medžiai jau visai išnyko ūkanoje. Tikriausiai buvo galima joti, tuo labiau kad šitoje vėjo gairinamoje pamiškėje darėsi vis šalčiau; retos pušys viršuje nuo vėjo piktai šniokštė, na ir išalkę arkliai nebenorėjo stovėti — lindo į alksnyną, godžiai plėšė žolę kartu su šlapiomis samanomis.

— Taip. Traukiam pamažėle per lauką prie liepto,— tarė Buravas ir pasuko kumelaitę.

Arkliai ėmė eiti per lauką, garsiai žlegsėdami kanopomis lietaus patižintoje vagoje. Pamiškė liko užpakalyje, ir Buravo širdyje ėmė augti šiurpulį keliantis nerimas: kad tik jų kas nepatykotų anapus upės, prie pirtelės arba darže, kad tik neužšokus ant kokio velnio. Juk už varsto nuo stoties policija, nežinai, ar policajai dabar lindi savo bunkeryje, ar, kaip ir jie, duodasi keliais ir po kaimus, gali ir pasalą padaryti. Ypač vienkiemiuose, šunkeliuose, prie tiltų ir lieptų. Dabar, šitame lauke, jis neberagino kumelaitės, ir toji ėjo kaip norėdama, pavargusi šliumpsėdama kanopomis per purvyną, o jis, įtempęs akis, įdėmiai žiūrėjo į paupės krūmus, ten, kur kadaise buvo lieptas. Kad ir gimęs čionai, vaikystėje išlaksčius visas apylinkes, Buravas nuo to meto, kai tėvas per kolektyvizaciją persikraustė su šeima į miestelį, nė karto šiose vietose nebuvo apsilankęs — neatsirado reikalo, paskui tarnavo kariuomenėje Tolimuosiuose Rytuose, o pastaruosius dvejus prieškario metus dirbo rajone — važinėjo keliais pusantr toniu sunkvežimuku. Ir štai dabar, jodamas per pažįstamas vietas, vos bepažino jas, nors nedaug kas čia buvo pasikeitę. Bent jau pamiškė, kelias ir laukas atrodė visiškai taip kaip seniau; kadaise čia jis ganė karves, vežė iš lankų šieną, žinojo kiekvieną balą, kiekvieną takelį.

Tačiau, rodos, ir lauke, ir palei upę buvo tuščia, tik paupio karklyne, pučiant vėjui, šurmuliavo nenuoramų žvirblių pulkelis ir palei pirtelę nuo tvoros tingiai pakilo varna. Jis jau matė tenai Suščenios daržą su dviem dailiais kūgiais prie daržinės; nuo pirtelės, kaip pamena, ėjo gerai išmintas takelis. Kažkada jis paauglys juo bėgiojo, godžiai žiūrėdamas pro žiogrį į storas Suščenios pupų ankštis. Suščenija tada dar buvo nevedęs, apskritai ramus, rimtas vaikinąs, gal dešimt metų vyresnis už jį; į Kolką Buravą jis mažai tekreipė dėmesio, turėjo savo reikalų ir draugų. Bet kažkodėl jis Buravui netgi patiko, gal savo švelnumu kitiems — suaugusiems ir vaikams. Kas galėjo pamanyti, kad jų likimai kada nors taip velniškai nelemtai susikirs?

Bet štai susikirto...

Upė buvo neplati, stačiais, vietomis potvynių pagrauztais

krantais, per ją permestas lieptas — dvi aptrešusios lentos ant šiekštų. Buravas nušoko nuo kumelaitės, patraukė už pavadžio; ji priešindamasi muistelėjo galvą, neryžtingai žengė priekinėmis kojomis — bijojo bristi į vandenį. Gal ir ne be reikalo pabūgo, pagalvojo Buravas, velniai žino, koks čia dabar gilumas. Bet gal nepaskęs. Jis stipriau timpltelėjo pavadį ir pats nedrąsiai žengė ant mirkstančio vandenyje lentos galo, kreipdamas kumelę taip, kad eitų greta. Pagaliau toji, matyt, ryžosi, atsargiai nulipo nuo kranto ir staiga galvotrūkčiais puolė į upę. Jis greitai nužingsniavo per lieptą, kuris išdavikiškai įlinko po kojomis, beveik iki dugno pasinėrė į vandenį. Vos laikydamasis ant lentos, paleido iš rankų pavadį, o kumelaitė, taškydama į viršų purslus, nusigandusi iššoko į kitą krantą ir sustojo, atsigręžusi ėmė purtytis. Mintyse nusikeikęs, Buravas neskubėdamas išbrido iš upės ir pakėlė nuo žolės šlapią pavadį.

Aname krante, nelipdamas nuo arklio, kažko delsė Voicikas.

— Na, ko stovi? Jok raitas. Čia negilu...

Voicikas persikėlė laimingiau, jo arklys sunkokai užsikabarojo ant kranto, ir raitelis, nušokęs žemėn, paėmė iš Buravo rankų pavadį. Stovėdamas viena koja, Buravas nusitraukė batą, išpylė vandenį, išgręžė šlapią skylėtą autą.

— Dar to betrūko, velniai griebtų...

Priekyje ir truputį šone gunksojo pajuodusi nuo dūmų ir senatvės, pakrypusi pirtelė, šalia jos vešliai kerojo laukinė kriaušė. Tikriausiai prie jos buvo galima pasislėpti, ir Buravas nuvedė tenai sužvarbusią kumelaitę. Sušlapusi jo koja vis labiau stiro, bet ir kitai kliuvo vandens — kiauri batai einant kliurkė, reikėjo persiauti, pasikeisti autus (jeigu turėtų atsarginius). Bet, dar nepriėjęs prie pirtelės, jis užuodė pažįstamą dūmų kvapą ir sunerimo. Jeigu nuo pirties dvelkia dūmeliais, vadinasi, ji kūrenama arba jau iškūrenta ir viduje kažkas maudosi — pataikyk tu man šitokiu netikusiu metu! Bet sukti atgal, ko gero, jau buvo vėlu — juos galėjo pamatyti pro mažutėlį pirties langeliuką.

Buravas užėjo už pirties nuo upės šono, prie aklosios sienos, pasiklausė. Čia jau kaip reikiant tvoskė dūmais, suodimis, sausu įkaitusiu moliu. Prijojęs arčiau, Voicikas irgi

nušoko nuo arklio. Susivaržiusios durys buvo gerai užremtos egliniu basliuku — vadinasi, viduje nieko nėra. Tikriausiai dar tik ketino maudytis.

Voicikas susirūpinęs neramiai laukė, ką daryti toliau, ir Buravas nusprendė:

— Drožiam takeliu tenai. Aure jo pirkia...

Pirkia ir kiti Suščenios sodybos trobesiai dūlavo vakaro migloje, iš gatvės pirtis buvo beveik nematoma. Kad tik nesutikus ko einančio daržo takeliu, pagalvojo Buravas. Beje, jei ir sutiks — nedidelė bėda, darbo jiems čia vienai minutei, ilgai neužgaiš. Kad tik neužšokus ant policijos. Bet kaip tik tokiu prieblandos metu žmonės dar neužsidarę pirkiose, triūsiasi atšlaimuose, suvarinėja nakčiai galvijus, tikriausiai tokią valandą policija nelabai landžioja. Landžioti ji pradeda kiek vėliau. Kada aplinkui viskas nurimsta.

Vesdamiesi už pavadžių arklius, juodu priėjo prie atšlaimo ir iškart pateko į skiedryną, kur patvoryje riogsojo netvarkingai suversta krūva neseniai parvežtų iš miško beržinių apvaliokų. Čia pat ant žemės stovėjo senas lovys, mėtėsi kažkokie kibirai, atremti į daržinės sieną, stovėjo grėbliai, šakės. Iš gatvės skiedryno nebuvo matyti, o nuo lauko jį dengė netoliese darže sukrautas kūgis, ir Buravas pasiklausęs padavė Voicikui pavadį.

— Stovėk čia ir lauk. Jeigu kas — šausiu.

— Kad tik neilgai.

— Neilgai, neilgai...

Voicikas pagriebė virvinį pavadį, o Buravas nusiėmė nuo nugaros karabiną ir taip pat padavė palydovui. Tikriausiai karabino jam dabar nereikės, kai šitoks dalykas, užteks ir nagano, kuris apzulintame odos dėkle kabėjo prie diržo. Užantyje po miline jis dar turėjo apvalią, su aštriu graiželiu vokišką granatą — rasi užteks vienam Suščeniai. Jeigu paaiškės, kad jų tenai daugiau, padėtis, aišku, pakeblės. Jeigu daugiau — teks pasijaudinti. Bet kaip nors.

Žengdamas kuo tyliau, jis per purviną atšlaimą priėjo prie priemenės durų, paėmęs už kabės, atsargiai jas pravėrė ir pasiklausė. Iš pirkios lyg ir nieko nebuvo girdėti, tiktai kažkur už pertvaros kriuktelėjo kiaulė; jis peržengė per slenkstį ir ėmė tyliai uždarinėti už savęs duris. Tačiau tuo metu

prasivėrė pirkios durys, ir augalotas vyras su juoda vatinuke, rūškanu ką tik tai skustu veidu, be kepurės baikščiai sužiuro į prietemą. Aišku, tai buvo Suščenis, Buravas jį pažino ir negarsiai tarė iš priemenės:

— Ar galima pas jus?

Rūškanas Suščenios veidas, rodos, dar labiau apsiniau-
kė, bet šeimininkas, kiek padelsęs, pravėrė duris plačiau. Su
visai suprantama baime širdyje Buravas peržengė per slenk-
stį, pasisveikino. Ant stalo kampo smarsiai rūko spingsulė,
už pridarytų krosnelės durelių įsideginėjo malkos. Blėsuo-
jančioje liepsnos šviesoje ant grindų iš kažkur atsirado gal
ketverių metų vaikiukas ir, išpūtęs akutes, stebėdamasis,
kone žavėdamasis, įsistebeilijo į Buravą. Rankose jis laikė
iš gabalo lentos nedailiai išpjautą žaislą, kurį tuoju pat pas-
laugiai atkišo svečiui.

— Va, alkliukas! Man tėtė padalė.

Nuoširdžiam vaiko geste buvo tiek švelnumo ir pasiti-
kėjimo, jog Buravas nebeiškentė, paėmė žaislą, išsiblaškęs
pavartaliojo rankose, pagyrė:

— Geras arkliukas.

— O man tėtis il suniuką padalys. Su uodegyte.

— Su uodegyte — tai gerai. Kuo tu vardu?

— Mano valdas Glisa. O tėtės — Suscenis.

— Vadinasi, tu Grigorijus Suščenis, — pasakė Buravas.
Jis jau gailėjosi pradėjęs šitą nereikalingą šneką su vaiku.
Ir pasisuko į šeimininką, tyliai stovintį palei slenkstį. — Na,
tai kaip gyvenam?

— Sėskis, ką jau... — prisiversdamas ištarė šeiminin-
kas. — Nepažinau iš pradžių. Pasikeitęs...

— Taip, tikriausiai ir tu pasikeitęs, — tarė Buravas ir,
akimirką pajutęs visai neįprastą jaudulį, atsisėdo ant suolo
tarplangėje. Tuoju pat prie jo, krypuodamas lyg ančiukas
kreivomis kojytėmis, atšlepsėjo Griša ir patikliai prisiglaudė
prie kelio.

— O Lionikas tuli patloną, — meiliai žvelgdamas Bura-
vui į veidą, išpyškino vaikas. — Su juo saudo. Puch!

— Šit kaip! Patronai dabar ne vaikams, — griežtai pasa-
kė Buravas.

— Tai ne patronas, Griša, — pataisė tėvas. — Gilžė
jis turi.

— Aha, gilzę.

Tuo tarpu Griša padėjo žaislą ir, įsikišęs į burną trumpą pirščiuką, ėmė apžiūrinėti svečią.

— Aš pas tave, Suščenia,— kvilgai virpančiu balsu prabilo Buravas, atsargiai stumdamas nuo savęs vaikiuką. Tačiau tas ir toliau glaudėsi prie svečio.

— Il kulką jis tuli. Lionka.

— Gerai, Grišačka, eik į lovytę, tenai pažaisi,— tarė Suščenia ir paėmė sūnų ant rankų. Vaikas protestuodamas suinzgė, sumataravo kojytėmis, bet tėvas ramiai nunešė jį į lovą ir suglebęs grįžo prie krosnelės.

— O kurgi žmona? — paklausė Buravas.

— Karvę melžia. Šiandien štai pirtį iškūrenau, maudytis susiruošėm.

Šeimininkas atsisėdo šalia krosnelės ant žemučio suolo, nervingai sunėrė tarp kelių didžiules stiprias rankas.

— Maudytis — tai gerai,— tarė Buravas, galvodamas jau apie ką kita.

Jis ėmė suprasti, kad čionai šaudyti Suščenios tikriausiai negalima, viską gadino tasai vaikas, tėvą reikėjo kur nors išvesti — į atslaimą arba gal prie pirties. Prie pirties būtų geriausia. Tiesa, šūvį galėjo išgirsti stotyje, o jiems dar reikėjo persigauti per upę... Geriau, žinoma, už upės... Iš tenai — per lauką ir į mišką. Tiktai kaip jį tenai nuvesti? O jeigu viską supras?

— O aš žinojau, kad ateisite,— tarė Suščenia gailiai suvirpusiu balsu, ir Buravui širdyje kniestelėjo kažkas negera. Tačiau Buravas nė kiek neišsidavė ir beveik žvaliai pasakė:

— Žinojai? Na ir gerai. Vadinasi, supranti savo kaltę.

— Ką čia suprasti,— skėstelėjo rankomis Suščenia. — Jokios mano kaltės nėra, štai koks dalykas.

— Nėra?

— Nėra.

— O vyrai? — išsprūdo Buravui. — Kur pakorė?

— Vyrus pakorė,— sutiko Suščenia ir sėdėdamas sielvartingai nuleido galvą.

Gal buvo net bepravirkstąs — palietė pirštais akis, bet tuoju pat susitvardė ir atsitiesė. Širdyje keikdamas save už

gaišimą ir neryžtingumą, Buravas pajuto, kaip mėšlungiai ima traukti sustirusias kojas, be to, susismaukęs kairiosios autas trynė pėdą. Matyt, reikėjo baigti šitą šneką ir veikti. Tačiau, priešingai savo ketinimui, jis vilkino laiką, lyg negalėdamas persilaužti, nusiteikti svarbiausiam veiksmui. Iš užkrosnio vėl išbėgo Griša ir meiliai prisiartino prie Buravo.

— Dėde, ar tu naganą tuli?

— Ne, kokį naganą? — atsakė Buravas, kiek stebėdamasis tokiu nevaikišku klausimu.

— O cia kas? — vaikiukas parodė į dėklą.

— Čia taip. Dėklas.

— O kam dėklas? — neatstojo Griša, įsikišęs į burną mažučiuoką pirštelį.

Jis kažkaip glebiai apkabino Buravui kelius ir ėmė švelniai, lyg kačiukas, glaustytis. Tuo tarpu Suščenia sėdėjo priešais ir nebevarė sūnaus, matyt, buvo apniktas savų, vargu ar linksmų minčių. Bet priemenėje dunkstelėjo durys, ir į pirkią ne iš karto, lėtai peržengusi per slenkstį, įėjo moteris su kibiru, apsirišusi galvą šilta vilnone skarele. Išvydusi tarplangėje svetimą, baimingai sunerimo, bet jos dėmesį iškart patraukė sūnelis, kuris jau mėgino užsiristi Buravui ant kelių.

— Griša!

— O dėdė naganą tuli. Dėkle,— guviai pasakė berniukas.

Šeimininkės veidas kažkaip krūptelėjo, beje, taip krūptelėjo ir širdis Buravui, kuris iškart pažino, kad moteris — tai Anelia Krukovskaja, kadaise lankiusi stoties mokyklą, kurioje mokėsi ir Buravas. Matyt, ir moteris pažino jį.

— Labas.

— Labas, Anelia,— apsimestingai pagyvėjęs, atsakė Buravas, jau supratęs, kad jo buvusi bendraklasė ištekėjusi už Suščenos. Tačiau šneka tarp jų nesimezgė, abiem kažkas trukdė. Aišku, Buravas žinojo kas, bet, matyt, jautė ir Anelia.

— Taigi... Jums gi reikia pavalgyti. Tikriausiai išalkę? — kiek patylėjusi, susigriebė šeimininkė.

— Nėra kada, Anelia,— tarė Buravas ir iškart supyko ant savęs. Žinoma, valgyti norėjo žvėriškai, kaip ir pasėdėti,

pasišildyti pirkioje, pasišnekėti su jauna, malonaus veido moterimi, kuriai kažkada net simpatizavo. Labai rūpėjo Buravui sušildyti kelionėje sužvarbusį kūną, o gal ir nustumti toliau tai, dėl ko jis čia atjojo ir kam savaime priešinosi visa jo esybė. Bet kaip atsipalaiduoti, užmiršti viską nors minutei? Jis ir taip sėdėjo kaip ant žarijų: kažkur pakiemėje laukė Voicikas, o gatve gal jauėjo čionai policajai.

— Užtrauk langą,— tyliai pasakė Anelia vyrui, o pati puolė prie indaujos kertėje, paskui prie krosnies, žvangtelėjo krosniadangtę. Suščenia klusniai užtraukė langą dryžuota marška, kabančia greta ant vinies, o Buravas pagalvojęs ryžtingai nusitraukė nuo kojos šlapią batą.

— Ar kokio auto pas jus neatsirastų? Persiauti.

— Auto? Tuo jau...

Anelia nuėjo į užkrosnį, buvo girdėti, kaip tenai kažką perplėšė ir išnešė jam du minkštus, šiltus skudurus. Malkos krosnelėje linksmai įsiliepsnojo, ant grindų ir sienų mirguliavo raudoni atšvaitai, raudonai apšviesdami ir taip jau paraudusią nuo šalčio Buravo pėdą.

— O kaipgi tavo mama? Ar gyva dar? — paklausė Anelia.

— Mamos nebėra. Treji metai, kai...

— O sesuo Niura?

— Ir sesers nebėra. Žuvo pavasarį Lisičanų girioje.

Gailiai atsidususi, šeimininkė pastatė ant stalo dubenį šutintų bulvių, skleidžiančių tokį gardų kvapą, jog Buravas susiraukęs nurijo seiles. Tačiau persiavinėjo neskubėdamas, stengdamasis atrodyti kaip sotus žmogus, neseniai pakilęs nuo stalo. Tuo tarpu Suščenia žengtelėjo už krosnies užuolaidos ir pastatė šalia dubens nugertą butelį, kuriame pažįstamai sublizgo gal puslitrė drumstoko skysčio.

— Tai gal prisėsim? — klausiamai pasižiūrėjo į Buravą. Tasai ryžtingai papurtė galvą.

— Ne. Aš negersiu.

— Ką gi, gaila. Tada aš, galima?

— Gerai,— sutiko Buravas. — Tiktai greitai.

Suščenia prisipylė pilną stiklinę ir išgėrė — vienu mauku, pagautas kažkokio negero ryžto, lyg amžinai ir be jokių svarstymų puldamas į gilų akivarą. Anelia statė jiems lėkš-

tes — su lašiniais, dešra, agurkais, — ir vogčiomis vis žvilgčiojo čia į vyrą, čia į Buravą, persiavinėjantį palei tarplangę.

— Et, kaip viskas taip nežmoniškai! — grikštelėjo dantimis Suščenia, ir Anelia puolė prie Buravo.

— Tai juk teisybė! Argi mes ko tikėjomės, argi laukėm! Kai ji suėmė, man širdis apmirė, savaite negalėjau užmigti, akis išverkiau. Na paleido, ką gi dabar daryti? Argi čia jo valia?..

Teberydamas seiles ir stebėdamas, kas dedasi pirkioje, Buravas kartu klausėsi, gaudydamas kiekvieną garsą iš lauko. Bet atšlaime ir gatvėje lyg ir buvo ramu, už neužtraukto lango palei slenkstį jau tirštai juodavo nakties tamsa. Pralindęs prie vaišių, Griša atsisėdo ant suolo šalia tėvo — arčiau valgymų; svečias jo, atrodo, nebedomino.

— Jis gi nė kuo jiems nenusikalto, jis juos gynė, — tyliai pravirko Anelia, ir Buravas nebeištvėrė:

— Bet juk pakorė! O ji paleido. Už ką?

— O kas juos žino, už ką.

— Ne, taip nebūna.

Sulig tais žodžiais Suščenia atsitraukė nuo stalo ir didžiule ranka trinkelėjo per lentą.

— Užteks, Anelia, ką čia šnekėti! Likimas!

— Taip, — neaiškiai pasakė Buravas ir pakilo nuo suolo. Reikėjo baigti šitą šneką. — Einam!

Jis išėjo į vidurį pirkios, pasitempė ant milinės diržą. Tarytum suakmenėjęs, Suščenia tebesėdėjo prie stalo, krūtine užgulęs lentos kraštą. Rodos, neišgirdęs, ką pasakė Buravas, staiga sujudo, paskubom įsipylė iš butelio ir vėl vienu mauku išlenkė stiklinę.

— A, ma ji velniai... Einam!

— Kur? — pašoko Anelia. — Kur tu ji? Kur?

Ji ėmė raudoti — negarsiai, bet gailiai, sielvartingai, pravirko ir vaikas, ir Buravas išsigando, kad jie savo verksmu sukels pusę stoties. Tiesa, Anelia netrukus užsiėmė burną, pradėjo verkti tyliau, paskui paėmė ant rankų sūnelį. Tuo tarpu Suščenia užsimetė vatinuką.

— Einam. Jau...

Lyg ką prisiminęs, atsisuko, paskubom pabučiavo žmoną ir ryžtingai žengė prie durų. Jo drebančios rankos grabi-

nėjo krūtinę, ieškodamos sagų,— užsagstinėjo vatinę.

— Kur jūs?! — vėl suriko Anelia ir taip užraudojo, kad Buravas susigūžė iš baimės.

— Na, reikia,— tarė Suščenia žmonai. — Neilgam. Tu neverk, nusiramink...

Jis kalbėjo tyliai, geru, užuojautos pilnu balsu, ir tikriausiai tai padėjo, Anelia greitai nurimo. Tiesa, lūpos be garso dar trūkčiojo, o akys nepatikliai įsmigo vyrui į veidą. Ji tarytum stengėsi nebetikėti tuo, ką jau nujautė.

— Čia reikia dėl vieno tokio reikalo,— pamelavo Buravas, kuriam dėl šito atsisveikinimo bjauriai sumaudė širdį. — Greitai sugrįš.

Glausdama prie savęs vaiką, ji vis dar nerimastingai žvilgčiojo tai į vyrą, tai į Buravą, kuris labai nekantravo, norėdamas greičiau visa tai baigti ir pasitraukti už upės.

— Pareisiu, tikrai,— ramiau patvirtino Suščenia.

— Bet juk čia... Kaipgi tu? Nieko nepasiėmei,— sujudo Anelia. — Nors lašinių pasiimk...

Matyt, ji vis dėlto patikėjo, paleido iš rankų vaiką ir, prišokusi prie stalo, skubėdama ėmė dėti į kelionę — drebančiomis rankomis pagriebė lašinių, duonos, viską vyniojo į kažkokį popierių.

— Štai užkasti. Kaipgi nevalgius... Ir dar... Svogūnų duosiu...

— Nereikia! — abejingai tarė Suščenia, grūsdamas valgį į ankštą kišenę. Ir Anelia vėl sunerimo.

— Tu gi mėgsti su svogūnu... — išsigando ji, vėl kažką įtarusi ir, rodės, tuoj tuoj pravirks.

— Jeigu mėgsti, paimk,— paskubom atsakė Buravas ir atsisuko į Anelią. — Aha, duok ir svogūnėlių. Su svogūnėliu gardžiau. Ypač lašiniai.

Kažkur po priekrosniu Anelia rado porą svogūnų, vieną įbruko į rankas vyrui, kitą atkišo Buravui. Tasai paėmė, pagyrė svogūną.

— Pravers. Užkandai.

Anelia lyg ir apsiramino, matyt, patikėjusi apgaule, nors tebeatrodė sunerimusi, vis šluostėsi akis. Bet nebeverkė.

— Jeigu užgaišiu, maudykitės be manęs,— pasakė Suščenia.

Jis išėjo iš pirkios — Suščenia priekyje, Buravas iš paskos. Lauke jau buvo sutemę, pūtė šaltas vėjas, bet nelijo. Suščenia pasidarė kažkoks neapdairiai staigus, plačiai žengė nuo priebučio ir sustojo purviname atšlaime.

— Kur? — neatsigręždamas paklausė jis.

— Tenai, tenai,— parodė Buravas skiedryno link.

Šeimininkas žengė keletą žingsnių ir vėl sustojo.

— Lopetą pasiimti?

— Pasiimk, ką gi,— pagalvojęs sutiko Buravas ir pasižiūrėjo, kaip Suščenia, paieškojęs pastogėje tarp kažkokių pagalių, išsitraukė iš po jų lopetą. — Ką gi, pats supranti,— tyliai, lyg teisindamasis, pasakė Buravas. — Jeigu išdavei...

Suščenia taip staigiai atsisuko į jį, jog Buravas iš netikėtumo atšoko, ir šeimininkas, slopindamas niršulį, iškošė:

— Aš neišdaviau!

— O kas gi išdavė? — nusistebėjo Buravas.

— Nežinau. Nežinau!..

— Bet juk tave paleido?

— Paleido, niekšai! — beviltiškai atsiduso Suščenia ir liūdnei pridūrė: — Geriau būtų pakorę. Kartu.

Paskutinius žodžius jis dusliai ištarė per petį — gal nusviedė su paskutine silpna viltimi išsiteisinti. Bet dabar kokia prasmė teisintis, pagalvojo Buravas, argi su juo kalba tardytojas? Buravas — ne tardytojas ir ne teisėjas, jis tiktai nuosprendžio vykdytojas, o nuosprendis tam žmogui padarytas tenai, miške, ne jo valia jį keisti. Bet ir kaip vykdyti, jeigu vykdytojas jau suabejojęs savo teisumu?

Tačiau laiko jie turėjo nedaug, net visai nebeturėjo. Todėl Buravas dar labiau jautė, kad gali tiesiog įklimpti šitoje painioje Suščenos istorijoje ir sužlugdyti visą užduotį.

Jie skubėdami apėjo atšlaime išverstas malkas ir pasuko į skiedryną, kur tamsoje mindžikavo du arkliai ir greta trepčiojo sustiręs Voicikas. Jisai iškart padavė Buravui jo kumelaitės pavadi, ir visi sparčiu žingsniu patraukė pirties link — Voicikas priekyje, Buravas iš paskos. Tarp jų su lopeta rankoje žengė Suščenia. Buravas stebėjosi, kad nė kiek jo nebijo, net nepagalvoja, kad jis gali nakties tamsoje pabėgti arba atsisukęs tvoti su lopeta per galvą. Jis ne tiek suprato, kiek nesąmoningai jautė, kad Suščeniai kažkas ne-

leidžia jų atžvilgiu turėti priešiškų kėslių, nors, aišku, Suščenia negalėjo nežinoti, kur jie eina. Tiesa, dėl visa ko Buravas ant diržo pasitraukė naganą arčiau sagties, atsegė dėklo liežuvėlį. Karabiną nešėsi ant peties ir visą laiką įtemptai galvojo: kur? Kur jam nudėti šitą žmogų ir, nusimetus slogią prievolę, kuo greičiau sugrįžti į būrį? Tačiau visą laiką jam kažkas trukdė — kažkoks aplinkybių neapibrėžtumas arba dar kas? Vis dėlto priekyje buvo daug neaiškumų, kelią jiems kirto upė, per kurią persigauti — irgi gaišatis. Pamiškės lauke, aišku, buvo patogiau, negu šituose stoties daržuose, policininkų panosėje. Pats sau neprisipažindamas, jis iš tiesų tyčia delsė tarytum stūmė kaip galima toliau tą patį nemaloniausią momentą, po kurio ateis palengvėjimas. Reikėjo, kad jame dar kažkas subręstų, — tik tada jis galės ryžtis galutinai ir nesigailėdamas.

Nors Buravas ir būgštavo, persikelti per upę pavyko lengviau negu aną kartą. Voicikas užsėdo ant arklio ir atsargiai perjojo per ją greta liepto, o lieptu į kitą pusę gana mitriai perbėgo Suščenia. Kad nesušlaptų kojų, Buravas irgi laimingai perjojo raitas, ir visi trys sustojo pažliugusiame krante už karklyno. Buravas dar nebuvo nieko nusprendęs, bet Suščenia tą trumpą stabtelėjimą, matyt, suprato savaip ir ėmė maldauti:

— Na ką jūs, brolyčiai! Krantą juk pavasarį užlieja, durpynas čia...

— Bene smėliuko užsimanei? — vis dar be aiškaus nusistatymo pasakė Buravas.

— O kad ir smėliuko! Vis dėlto geriau, pats supranti. Teks kada nors ir pačiam...

— Smėliuko? — tarė Buravas pagalvojęs. — Na gerai, jojam. Pušyne — tenai smėlis.

— Na, bent jau pušyne, — drebančiu balsu sutiko Suščenia.

Lauke buvo tamsu ir pūtė smarkus vėjas, apačioje, juodame patižusiame arime, nieko nebuvo matyti, tiktai greta, niūraus, apsiniaukusio dangaus fone, šmėkšojo krūmų šakos ir toluomoje, už lauko, juodavo aukšta eglyno siena — miškas, iš kur jie vakare atjojo. Į tą pusę Buravas ir pasuko kumelaitę, ir jie ilgai maknojo per purvyną, kol išėjo į ražie-

nas, kur pasidarė kiek sausiau. Suščenia su lopeta ant peties visą laikąėjo greta, arčiau prie Buravo, keletą kartų buvo apie kažką beprabylęs, bet tik beviltiškai atsiduso. O Buravas, krypuodamas į šalis ant pavargusios kumelaitės, mąstė, kad be reikalo tasai Suščenia neigia savo kaltę, visi faktai prieš jį, ir iš jų labiausiai nepaneigiamas tas, kad vyrai žuvo, o jis gyvas. Jį paleido! Na, ko dar reikia, kokių įrodymų? Bėgius atsukinėjo kartu štai su šituo geležinkelininkų brigadininku, o kodėl jį paleido, negali paaiškinti. Bet šiaip saugėstapas nepaleidžia, tai ir kvailiui aišku. Vis kartoja: nekaltas, nieko neišdaviau. Betgi štai eina! Žino, kur yra vedamas, net pasiėmė lopetą, bet eina. Nebėga, nesipriešina, o eina. Argi eitų jis taip nuolankiai, jeigu būtų nekaltas?..

O gal kaip tik todėl ir eina, kad nekaltas?

Velniai jį žino, svarstė Buravas, skausmingai jausdamas, kaip viskas galvoje keistai susipainioję, ir, kad ir kiek galvotum, vis tiek kažko nesuprasi,— taip viską sumaišė šitas karas. Bet gal Buravas kažko nežino? Nors kas gi pasikeistų, jeigu žinotų viską? Jis juk atjojo čionai ne aiškintis arba ko nors suprasti, jo darbas paprastų paprasčiausias — nušauti išdaviką. Kad kiti bijotų ir žinotų, kaip partizanai baudžia tuos, kurie išduoda savus, padlaižiauja vokiečiams.

Pamiškėje jie perjojo per tuščią nakties metu žvyrkelį, ir Buravas nušoko nuo kumelaitės — joti tamsoje per krūmus buvo neįmanoma. Kol jis lipo žemėn, Suščenia šalia palaukė, Voicikas užpakalyje irgi nusėdo. Miške buvo šlapia ir žvarbu, iš viršaus, nuo šakų, nuolatos krito lašai, bet vėjas čia truputį aprimo ir lyg pasidarė šiltesnis negu plyname lauke.

— Čia kalnelis kažkur,— prisimindamas vietą, pasakė Buravas. Suščenia parodė ranka į tamsų tankumyną.

— Ogi štai čia pat šilakalnis.

— Nagi. Eik pirmas.

Suščenia tylėdamas nuėjo pirmas, iš paskos Buravas vedė už pavadžio kumelaitę; šlapios šakos kartais kliuvo už kepurės, už pečių, ir jis vos spėjo nuo jų lankstyti, kai kada Suščenia net palaikydavo šaką ranka, kad toji nešmaukštelėtų Buravui. Tačiau pakekęs krūmai greitai pasibaigė, ir jie išėjo į kiek erdvesnę vietą; švarus, be žolės ir trako miško klonis po kojomis ėmė kilti į kalną. Priešais dunksojo šila-

kalnis, retai apaugęs senomis pušimis, kurių galingas ošimas plačiai sklido viršuje. Šitą kalnelį Buravas minė dar nuo vaikystės, pavasarį čia vaikai kūrendavo laužus, žaisdavo, vasarą po pušimis mėgdavo ilsėtis grybautojai. Šilakalnis savo nuolaidžiais šlaitais supo pamiškę, o toliau vėl driekėsi krūmynai su beržų ir pušų guotais.

Jie užkopė ant plokščios kalnelio viršūnės ir sustojo. Visur buvo tylu, tamsu, gaižiai kvepėjo miško drėgme ir spygliais. Aplinkui ant šlaitų dūlavo stori pušų kamienai, reti kadagių krūmai, kažkokios keistos dėmės, bet Buravui, jau seniai pripratusiam prie paslaptingo nakties miško vaizdo, tai beveik nekėlė jokio nerimo. Dabar jį labiausiai neramino Suščenia.

— Na,— tyčia žvaliai prabilo Buravas.— Argi bloga vietelė? Bet kokiam atvejui!

— Atvejui!.. Jeigu kada man būtų pasakę... — liūdnai prašneko ir nebeužbaigė Suščenia.

Jis pakumpęs stovėjo ant kalnelio, sunkiai alsavo ir visa graudinga savo išvaizda sakyte sakė, kad daroma neteisybė, kuriai pasipriešinti yra bejėgis ir turi paklusti. Buravas tai matė, ir jam darėsi vis nemaloniau, kad šioje istorijoje tenka atlikti tokį nepavydėtiną vaidmenį. Todėl, gal norėdamas kiek padrąsinti Suščenią, o kartu ir save, tarė:

— Žinoma, visaip atsitinka. Per tokį karą...

— Bet juk tai klaiku! — suriko Suščenia, ir Buravas piktai jį pertraukė:

— Nutilk tu!

Ir atsigręžė į Voiciką, tyliai stovintį su arkliu kiek žemiau, ant kalnelio šlaito.

— Voicikai, pasaugok tenai, prie kelio. Kol baigsim...

Ne iš karto, o savo įpratimu pirmiau kiek pagalvojęs, Voicikas patraukė už pavadžio arklį ir tylėdamas nuėjo žemyn — arčiau pamiškės ir ten pat esančio žvyrkelio. Buravas savo kumelaitę paleido — tegul pasigano.

— Na, pradėk! Kur tu nori? — paprastai, kaip kokio nereikšmingo dalyko, paklausė jis Suščenią. Tasai, lyg pabudęs iš niūraus susimąstymo, smarkiai įsmeigė į žemę lopetą.

— Teisybę sakė tasai Grosmajeris — iš jo neišsisuksi.

„Aha, jau ir kažkoks Grosmajeris! — pagalvojo Buravas. — Štai šitaip ir... Ar tik ne ryšys ima aiškėti?“ Jis pasitraukė trejetą žingsnių į šoną, kad netrukdytų Suščeniai, ir atsistojo ant kalnelio. Apskritai Buravas suprato, kad, sutikęs pasukti čionai, į mišką, daro ne tai, kas reikia, o visų pirma gaišta brangų nakties laiką, per kurį jie būtų toli nujoję; kad rytoj, ko gero, jiems teks vidury dienos tykinti pro Šišanų garnizoną, su šviesa eiti per plentą. Tačiau jis nesąmoningai vilkino nuosprendžio vykdymą, stengdamasis surasti tam kažkokių priežasčių, ir netgi buvo patenkintas, kai tų priežasčių atsirasdavo ir Suščeniai.

Tuo tarpu Suščenia tylėdamas, net kažkaip įnirtęs, ėmė atkakliai kasti sau duobę. Nužėręs į šalį samanas, kirto kietas šaknis, mėtė jas į viršų kartu su sausu baltu smėliu ir jau po kelių minučių įsikasė į žemę iki kelių. Dar truputį paraus, pakapos, ir tikriausiai bus gana, desperatiškai ryždamasis, pagalvojo Buravas. Vis dėlto reikia baigti. Kaip tai padaryti — šauti į jį duobėje ar prie duobės? Šauti į krūtinę ar į pakaušį? Kaip patogiau? O gal paklausti jį patį — pasirinktinai? Buravas norėjo, kad viskas baigtųsi geruoju, be keiksmų ir patyčių. Vis dėlto savas žmogus, buvęs kaimynas. Be to, dar Anelia... Ir mažasis Griša. Kaip visa tai bjauru, kaip nežmoniška. Geriau būtų pasiuntę ką nors kitą, kelintą jau kartą ėmė širdytis Buravas.

— Tu nors nesakyk Aneliai,— atsistojo tiesiai duobėje Suščenia, šluostydamasis rankove kaktą ir tankiai kvėpuodamas iš nuovargio.

— Ko nesakyti? — nesuprato Buravas.

— Na, kad nušovei. Sakyk, vokiečiai nukovė. Žinoma, paskui išaiškės...

— Tada jau bus matyti,— lyg išsisukinėdamas atsakė Buravas.

„Keistas žmogus! — pagalvojo jis apie Suščenią, kuris dustelėjęs vėl ėmė kasti. — Dėl ko nerimauja...“ Ant kalnelio jau kūpsojo ką tik supiltas smėlio kauburėlis, jis ryškiai bolavo žemėje, greitai plėtėsi į šonus. Suščenia dirbo iš peties, tikriausiai iš tiesų norėjo, kad kapas būtų

ne blogesnis negu stoties kapinėse. Bet čia jam ne kapinės, kad viską reikėtų daryti kaip pridera ir su meile, pagaliau ir jis ne tas, kokie laidojami kapinėse. Visų pirma jis išdavikas, o paskui jau visa kita, mėgino pats save įpykdyti Buravas. Bet tai jam nekaip sekėsi, trukdė abejonės, ir svarbiausia abejonė kilo, matyt, dėl to, kad Suščenia nesipriešino, kad beveik savanoriškai susitaikė su tuo, kas jo laukė. Geriausia, žinoma, būtų apie tai negalvoti, kuo greičiau padaryti savo darbą ir dingti. Bet štai mintys vis lindo į galvą...

— Na, gal užteks? — tarė Buravas, žengęs ant smėlio, ir Suščenia pavargęs pažvelgė iš duobės. — Ilgai reikės užkasinėti.

— Aha, tu jau užkask, aš tave prašau. Vatinė... Vatinę reikėtų atiduoti Anelei.

— Vatinę? Duok. Kaip nors perduosim.

— Aha. Gera dar vatinė. Kada ji tokią įsitaisys. Našlė.

Atrėmęs šone lopetą, Suščenia nusivilko vatinę ir numetė prie kojų Buravui. Tasai paėmė, nupurtė smėlį, jausdamas kišenėje įdėto maisto svorį, ir, žengtelėjęs į šalį, apsidairė. Kumelaitė, kaip buvo girdėti, tyliai ganėsi palei krūmą — ji nemėgdavo naktį toli nueiti nuo šeimininko, ir jis tai žinojo. Staiga ji nugąsdino netoliese palei kelią pasigirdęs šnaresys, kuris kažkaip ūmai lyg nurimo, ir Buravas tyliai pašaukė:

— Čia tu, Voicikai?

Bet iš krūmų niekas neatsiliepė, paskui tenai kažkas trekštelėjo — garsiai ir įtartina. Buravas kiek pastovėjo ir, staiga pasilenkęs, griebėsi už karabino. Jis dar nieko nematė tamsoje, bet jau gerai jautė pavojų, kylantį iš krūmų, kur tikriausiai atsirado žmonių.

— Stok! — negarsiai paliepė jis.

Ir atsitūpė, kad geriau matytų tamsoje. Tarp nejudančių kadagių krūmų šmėstelėjo kažkoks šešėlis ir išnyko.

— Stok!! — slopia. suriko Buravas.

Bet vos tik jis prisidėjo prie peties karabino buožę, norėdamas šauti, kai iš tos pusės kartu padrioksėjo trys šūviai, kulkos sucaksėjo į čia pat augančią pušį, ant jo pabiro žievės trupiniai. „Kas čia dabar? Ten juk Voicikas, ten Voicikas...“

— suspurdėjo galvoje beveik paniška mintis, ir jis taip pat iššovė — du kartus iš eilės. Krūmuose ėmė smarkiai šaudyti, kulkos bėrė iš viršaus spyglius, taškė smėlį; Buravas žiūrėjo akis įtempęs, stengdamasis nors ką pamatyti tamsoje, bet beveik nieko nematė. Tada pradėjo šaudyti į krūmus spėtinai. Deja, paleidęs vos porą šūvių, vaitodamas sukniubo ant žemės, pakirstas aštraus smūgio į šoną. „Na, pataikė! Pataikė...“ Krūmuose palei šilakalnį jau tikrai šmėkščiojo neaiškūs šešėliai, jis šovė dar kartą ir, nusigandęs, kad yra supamas, šoko į šalį, kūliais nusirito nuo kalnelio.

Nieko nežiūrėdamas, pasverdom bėgo per mišką, o kažkoks karštas virbalas degino šoną. Iš paskos aidėjo riksmas, pyškėjo skuboti šūviai, kurių čaižūs kirčiai kiaurai skrodė tamsią miško erdvę, trumpai skardėjo aplinkui. O jis vis bėgo, iš paskutiniųjų, gerai suprasdamas, kad išgelbėti gali tik kojos ir tamsa. Kelio nesirinko, pametė kepurę, keletą kartų skaudžiai atsimušė į žemas pušų šakas, pagaliau atsidūrė tankiame spygliuočių jaunuolyne. Įsipainiojęs kojomis, pargriuvo, bet tuojau pat nusitvėrė už šakos, vėl atsistojo ir šiaip taip išsikapstė iš tankumyno. Tuo tarpu šūviai ėmė retėti, pyškėjo gerokai toliau; rodos, jis pabėgo nuo persekiotojų. Po kojomis prasidėjo bala, standūs žolių stiebai kliuvo už kojų, nebeleido bėgti. Beje, bėgti ir nebegalėjo, žingsniai kaskart lėtėjo, galų gale kojas pakirto, ir jis vėl parkrito, bet keltis nebemėgino. Sąmonė ėmė blėsti, tarpais aptemdavo visai ir sugrįždavo nebent užėjus aštraus, beveik nepakeliamo skausmo priepuoliui. Jis mėslungiškai pasivertė žolėje ir sustingo, taip ir nesupratęs, ar išsigelbėjo, ar giltinė jį vis dėlto prisivijo.

Išgirdęs šalia nerimastingą Buravo riksmą, Suščenias nuo išgąščio apmirė savo kapo duobėje, o paskui, kai supoškėjo šūviai, susirietė, susigūžė. Jis ne iš karto suprato, kas atsitiko viršuje, ir tik kai šalia šmėkštelėjo sulinkęs Buravo šešėlis, sumetė, kad reikia sprukti. Nepaprastai mikliai išmetė iš duobės savo stambų kūną, persirito per smėlio brustverą. Tarp tankiai, skubotai pyškančių šūvių nuo kelio jau buvo girdėti neaiškūs šauksmai, pratisai zvimbiančios kulkos varstė nakties tamsą, bet šaudė ne į jį — tikriausiai iš paskos

Buravui. Ir Suščenia sukaitęs, suplukęs pasileido pakalnėn truputį į kitą šoną, bet irgi nuo tų, kurie artinosi iš kelio pusės. Jis nežinojo, kas tai per žmonės, savi ar vokiečiai, bet jei-gu nubėgo Buravas, tai ir jam reikėjo gelbėtis. Ir jis bėgo — iš pradžių nuo šilakalnio, paskui per krūmus gilyn į mišką, vos nežnektelėjo žemėn, užkliuvęs už kelmo, apsidraskė brūzgyne, išlėkė į balos pakraštį, priaugusį minkštų, dum-bančių samanų. Toliau buvo kemsuota bala, bet jis žinojo, kad balą galima apeiti aplinkui, jei-gu pasuksi arčiau kalne-lio, kur pušys. Taip jis bėgo ilgai, kol visai pailso, paskui ėmė eiti žingsniu. Jo nesivijo, gal nė nepastebėjo. Valandėlę iš paskos, nuo šilakalnio, aidėjo balsai, prarečiui drioksėjo šū-viai, matyt į tą pusę, kur dingo Buravas. Nors jie nesivijo Buravo, greičiausiai pasiliko šilakalnyje, sujaudinti kalbėjo-si, žodžiai per šniokščiantį mišką vos pasiekdavo ausis, ir Suščenia nieko negalėjo suprasti. Klausėsi ir laukė, kur jie patrauks toliau — jam iš paskos ar nusivys Buravą, ieškos ar ne. Tačiau šaudyti jie liovėsi, vėl įsiviešpatavo miško tylą, tik-tai mieguistai ošė pušys. Ir Suščenia pirmąkart pagalvojo, kad, iš visko sprendžiant, jo sušaudymas kol kas atideda-mas, ir atsiranda keista galimybė išsigelbėti. Tik-tai kur jis, tasai išsigelbėjimas, kokioje pusėje? Namie jis tikriausiai neišsigelbės, namie jį užklups tuojau pat, kai tik jis tenai pa-sirodys. Bet kur neužklups? Kur jam dingti, kad galėtų pa-sinaudoti šita laime, kurią nelauktai padovanojo prakeiktas likimas?

Jis ėmė eiti tyliau ir atsargiau, saugodamasis tamsoje neužkliūti už visur styrančių šakų, dairydamasis ir klau-sydamasis. Darėsi baisiai šalta, stingo rankos, į ledo luobą stiro ant nugaros marškiniai. Jis ilgai ir beveik ak-lai dūlino per paretėjusį pušyną, laukdamas, kad vėl kas pasigirs iš paskos, nuo šilakalnio. Bet ten, matyt, viskas nurimo arba tik laikinai pritilo. „O gal jie iš tenai nuėjo, ko jiems tūnoti naktį miške?“ — pagalvojo Suščenia. Kažkur ten liko jo vatinė, bet vatinės jau nepasiimsi — vatinę jie tikriausiai nusinešė. Vis dėlto greičiausiai tai policajai, kitaip Buravas nebūtų į juos šaudęs, pagaliau ir jie į Buravą. Tik-tai kaip policajai atsirado čionai? Susekė? O gal prie kelio išgirdo, kaip jie bruzda? Bet juk tenai buvo tasai kitas partizanas,

kur jis prapuolė? Gal nušovė? Tikriausiai nušovė, jeigu jis nedavė jokio ženklų — nei suriko, nei šovė.

Nuėjęs kokį kilometrą nuo šilakalnio, Suščenia sustojo prie seno skynimo, tankiai prižėlusio aviečių ir jaunų spygliuočių, stovėdamas kiek atsikvėpė. Ausys budriai gaudė kiekvieną miško garsą, bet niekur nieko nebuvo girdėti, tik tamsią naktį ošė miškas... Kiek pasilsėjęs, buvo belendęs į tankmę, bet vėl stabtelėjo ir pagalvojo taip: „O jeigu jie visi nusivijo Buravą ir kalnelyje nieko nebėra?“ Valandėlę pasvarstęs, pasuko atgal ir, išsikapstęs iš tankumyno, pamindžikavo nesiryždamas: vis dėlto, kur geriau eiti? Tebetraukė šilakalnis, kur buvo nebaigtas kasti jo kapas. Kiek padvejojęs, ėmė sėlinti atgal, į tą nelemtąją vietą. Reikėjo įsitikinti, kad tenai nieko nebėra. O gal ir paieškoti vatinės.

Atsargiai pratykinęs pro kalnelį, Suščenia priėjo šlapią pabalį, priaugusį užkežėlių alksnių. Aplinkui buvo tyku, ir kai po bato padu garsiai trakstelėjo šakelė, jis nusigando. Bet, regis, niekas čia to neišgirdo, ir jis numojo ranka — ją velniai, tą vatinę! O jeigu jie ten pasislėpė ir laukia? Užšoksi ant pasalos — ką tada daryti? Antrą kartą vargu be išsigelbėsi. Suščenia prisiminė, kad kažkur čionai nubėgo Buravas — šūviai nuo šilakalnio tada pyškėjo kaip tik į šitą pusę. Nežinia, ar pasisekė Buravui pasislėpti, ar jį nukovė? O gal sučiupo ir nusivedė į stotį? Dabar toje miško glūdumoje, kai padėtis darėsi visai be išeities, Buravo likimas Suščeniai kažkodėl ėmė labai rūpėti. Aplenkęs alksnyną, jis pasuko kiek į šoną ir pamažėle, dažnai stabčiodamas, nukiūtino į tą pusę, kur dingo partizanas. Keletą kartų po kojomis gąsdindamos trekstelėjo šakelės, jis nustėrdavo vietoje, bet niekas niekur nei suriko, nei šovė, todėl toliau žengė vis drąsiau, nebesustodamas. Dabar reikėjo laikytis arčiau prie balos ir nuspręsti, kur pasukti paskui. Kur eiti. Kadangi jau aišku: į stotį kelio nebėra, stotyje jis nebeišsigelbės. Rasi geriausia pasitraukti į mišką. Arba į kokį vienkiemį. O gal susirasti prieglobstį tarp miškų, toliau nuo žmonių, kaimų ir kelių? Bet kur dabar surasi tokią vietą? Ypač vėlai rudėnį, artėjant žiemai?

Gerokai nuėjęs nuo šilakalnio, Suščenia vėl pateko į lomą, priaugusią karklų, alksnių, ir prisiminė, kad kiek deši-

niau prasideda jaunas retas pušynėlis, o toliau iki pat šilo tęsiasi maži miškeliai, beržynas, spygliuočių sodiniai. Kažkur greta eina miško keliukas, bet kelių dabar jam reikėjo vengti. Ištiesęs tamsoje ranką, jis aklai slinko pušyno pakraščiu, tolydžio pasilenkdamas, kad nekliudytų šaltų šlapių šakų, prilaikydamas ant galvos kepurę. Kelyje pasitakiusį jauną drebulyną, kurį jis minė nuo vasaros, reikėjo geriau aplenkti iš tolo, tačiau, vos tik pasukęs į šalį, pro įprastą vėjo linguojamo miško ošimą išgirdo dar vieną, kažkokį keistą garsą. Tarytum kažkur mieguistai suuldavo girinis balandis ir nutilo. Suščenia klausydamasis luktelėjo ir, išgąsdintas netikėtos nuojautos, žengė į drebulyno tankmę. Vėl dusliai suuldavo — jau aiškiau ir arčiau; įtempęs akis, Suščenia apsidairė. Tebebuvo vis taip pat tamsu, bet jau pripratusios prie miško tamsos akys krūmuose pastebėjo vos žymų šviesoką kauburėlį. Atsiklaupęs prie jo ir pagrabinėjęs rankomis, Suščenia iškart užkliudė žolėje šautuvo apsodą, užčiuopė išdriektus milinės skvernus, atmestą į šoną ranką. Rodos, tai buvo Buravas — ta pati diržu perjuosta sulyta milinė. Bet jis tylėjo, nė nekrustelėjo paliestas svetimų rankų. O Suščenia nesiryžo jo kalbinti, tiktai paskubom čiupinėjo kūną, jausdamas, kad partizanas dar gyvas, nors ir guli be sąmonės. Suščenia labai išsikruvino rankas, bet kur žaizda, taip ir nesuprato. Kiek pavertęs ant žemės sužeistąjį, apčiupinėjo šonus, žolė po juo irgi buvo kruvina, kaip ir milinės skvernai apačioje. Tačiau Buravas ir toliau tarytum nejautė, kad jį kas judina, tik tyliai, bet sunkiai vaitojo. Ką reikėjo daryti, kaip padėti sužeistajam, šito Suščenia nežinojo. Jis tik tampė jį už rankovės.

— Ei, ei... Tu gyvas?.. Kurgi čia tau, a?

Buravas tylėjo kaip tylėjęs, tyliai dusliai stenėjo ir, lyg šalčio krečiamas, visas tirtėjo. Matyt, kliuvo jam kaip reikiant, sunerimęs pagalvojo Suščenia, kad tik čia nenumirtų. Ir ką jis turėjo daryti, kaip jam pagelbėti? Gal pirmiausia nunešti į nuošalesnę vietą, nes rytą, išaušus, šitas drebulyno kraštas visas bus matomas nuo kelio. Tokiu metu per belapį pomiškį toli matyti.

Suščenia buvo stiprus vyřas, kadaise stotyje iškrovinėdavo iš pulmanų druską. Įsirėžęs užsivertė sunkų Buravo kūną,

pakėlė nuo žolės šautuvą ir, pasiremdamas juo kaip lazda, atsistojo. Gerokai nusiplūkė, kol su našta ant pečių išsikaps-
tė iš tankmės į erdvesnę vietą. Ten truputį atsitiesė, patogiau
užsidėjo sužeistąjį. Per apyretį pušyną eiti pasidarė leng-
viau, jis paspartino žingsnius ir vos nepargriuvo, užkliuvęs
už šaknies. Vis dėlto šiaip taip išsilaikė ant kojų, vėl užsime-
tė aukščiau nuolat šliaužiantį žemyn Buravą, ir tasai staiga
vargais negalais sušvagždeno jam į ausį:

— Voicikai, tu?..

Suščenia norėjo pasisakyti, kas esąs,— kad ne Voicikas,
bet, nuleista galva, prispausta prie krūtinės smakru, kalbėti
buvo baisiai sunku ir jis nusprendė geriau neatsiliepti. Tegul
mano, kad Voicikas, o vėliau bus matyti. Svarbiausia, kol
dar naktis, reikia kuo toliau nueiti nuo tos nelemtos vietos,
pasislėpti nuo policininkų. Paryčiais jie tikriausiai viską čia
apsups, ims ieškoti; rytą galima kaipmat pakliūti į policijos
tinklus.

Tačiau, velniai griebtų, šitaip, pakreipus galvą, ilgai nešti
ant pečių sunkų vyrą darėsi neįmanoma. Suščenia visas su-
pluko, nutirpo rankos, o paskui ėmė linkti kojos. Kad nesu-
kluptų, jis pamažėle atsiklaupė prie pušies ir atsargiai nusi-
vertė Buravą. Partizano žaizda vis kraujavo, marškiniai
Suščeniai ant nugaros buvo sumirkę nuo kraujo. Mėšlun-
giškai gaudydamas burna šaltą orą, jis išsitiesė šalia Buravo,
bet, valandėlę pagulėjęs, atsikėlė, pasiklausė, kaip vis netil-
damas užauja miškas. Greta sujudo sužeistasis.

— Kas? Ko tau?

Netrukus jis suprato, kad Buravas keikiasi, tikriausiai iš
skausmo, paskui aprimo ir staiga pašnabždom, bet aiškiai
paklausė:

— Kur... Kur tu mane neši?

— Aš ir pats nežinau,— apsidžiaugęs, kad Buravas
prabilo, tarė Suščenia.

— Voicikas? — nusigandęs krustelėjo Buravas ir pa-
grabaliojo ranka.

— Ne Voicikas — Suščenia aš,— tarė Suščenia, ir Bu-
ravas vėl sunerimo. Matyt, kažką norėjo prisiminti arba
klausti. Pagaliau nerimastingu balsu paklausė:

— Mane smarkiai... pašovė?

— Kas čia gali žinoti kaip. Bet pašovė,— ramiai atsakė Suščenia.

— O aš tavęs... nespėjau.

— Kada jau kas buvo!.. Jie gi tenai taip staiga užpuolė,— pasakė Suščenia ir nutilo, nebežinodamas, kaip toliau šnekėtis.

Buravas skausmingai praplėšė akis ir pro tamsias pušis pažvelgė į vos vos šviesuojantį nakties dangų.

— Tu mane į Zubrauką. Į Zubrauką mane,— sugriežęs iš skausmo dantimis, pasakė Buravas. — Tenai paklausi Kijenios...

— Kijenios? Gerai.

Suščenia patylėjo, stengdamasis geriau įsidėmėti pasakytą pavardę ir galvodamas: kur ta Zubrauka? Girdėjo, kad kažkur prie Sinianų šilo esąs toks kaimas, bet pats tenai nė karto nebuvo ir dabar net neįsivaizdavo, kaip tenai nusi-gauti. Kad nors žinotų, kiek kilometrų.

Tuo tarpu Buravas nutilo, ir Suščenia vos vos palietė jam koją, bijodamas, kad tasai vėl nenuualptų. Tikriausiai reikėjo jį aptvarstyti, bet nebuvo kuo, be to, šitokioje tamsybėje jis nieko negalėjo įžiūrėti. Antra vertus, ilgai nešti jį ant pečių irgi buvo pavojinga, pirmiausia pačiam sužeistajam — kad nenukraujuotų. Valandėlę pasvarstęs, Suščenia nusprendė, kad būtinai reikia gauti arklį. Tiktai kur? Eiti į stotį jis bijojo, kad vėl neužšoktų ant policijos. Nebent Babičiuose? Žinojo, kad tame krašte už kokių penkių kilometrų nuo stoties yra pamiškėje prisiglaudęs mažas, gal dešimties pirkių kaimelis, kuriame tikriausiai dar kažkas gyvena, ir ten jis surastų arklį.

Šitaip nusprendęs, vėl pasilenkė prie nejudančio Buravo, nesmarkiai patampė jį už milinės skverno.

— Klausyk... Na, kaip tu? Gal nusikasim iki Babičių? O tenai gausim vežimą?..

Buravas tarytum pabudo, įsirežė ir išsitiesęs paklausė ko kito:

— Kur Voicikas?

— O kas jį žino? — tyliai atsakė Suščenia. — Gal nušautas.

Neaiškiai susikeikęs, Buravas vėl nutilo po pušimi.

Palūkėjęs Suščenia atsiklaupė, Buravo karabiną, kad nekliudytų einant, diržu užsikabino ant kaklo. Dabar užsiversti ant savęs sužeistąjį pasisekė daug sunkiau negu pirmą kartą. Ir vėl svirduliuodamas jis nulingavo tarp pušų į tą pusę, kur už pievų, už pelkės stovėjo giriniai Babičiai.

Vesdamas už pavadžio arklį, Voicikas nuėjo žemyn nuo šilakalnio, prasiskverbė pro pakeles krūmus ir atsidūrė šalia žvyrkelio. Čia, pagriovyje, buvo dar vėlyvo atolo, prie kurio kaipmat pripuolė išalkęs arklys. Voicikas iš pradžių laikė jį už pavadžio, paskui paleido laisvai. Tegul pasigano, toli nenueis, pagalvojo sau, o pats, užsimetęs ant peties šautuvą, nugara atsišliejo į ruplėtą pušį, augančią prie kelio arčiau už kitas. Buvo šalta, iš laukų pūtė žvarbus vėjas, gerai, kad nebelijo, nors Voicikas per šį bjaurų vakarą jau ir taip buvo sustiręs kaip šuva. Abu jų arkliai kelionėje pasimušė kojas, perkaro, o jie... Jie išalko ne mažiau už arklius, bet kas dabar jais pasirūpins? Savimi rūpintis jie turi patys, taip įprasta išėjus vykdyti užduoties. Bet tokiuose tolimuose žygiuose, kaip šitas, ne viskas eina sklandžiai, kartais nepasiseka, ir daug ką lemia vyresnysis. Vadas. Dabar vadu paskyrė Buravą. Ką gi, Voicikas neprieštaravo: Buravas buvo prityręs partizanas, be to, žvalgas, siuntinėtas į užduotis gal dažniau už Voiciką, na, o parako uostęs tikrai daugiau. Bet kad būtų dėl to pasidaręs protingesnis — tai dar nežinia. Juk visai neseniai, prieš karą, Voicikas, kaip rajono žemės ūkio valdybos inspektorius, tikriausiai buvo kiek didesnė figūra negu rajono kooperatyvo sunkvežimuko šoferis. Beje, Voicikas jau pastebėjo, kad dabar, karo metu, nelabai atsižvelgiama į bet kieno prieškarinį statusą, šiandien patyliukais kyla kiti žmonės (kas juos kada prieš karą žinojo), kaip pavyzdžiui, minuotojų vadas Ribčonakas, prieš karą vos spėjęs baigti mokyklą, arba niekuo nepasižymėjęs gaisrininkas Slipčenka, dabartinis jų štabo viršininkas. Voiciką jie tarytum pamiršo, lyg jo rajone nebūtų nė buvę, lyg jis nebūtų sėdėjęs prezidiumuose, nevažinėjęs po kaimus kaip visokiausių kampanijų įgaliotinis, nespausdinęs straipsnelių rajono laikraštyje. Vis dėlto jis buvo žinomas rajono centre žmogus ir kartais net rašydavo kalbas rajono vykdomojo komiteto pirmininkui

draugui Korbutui, kuris, nors ir turėjo ordiną už socializmo kūrimo laimėjimus ir garsėjo kaip veiklus vadovas, per visą savo gyvenimą taip ir nebuvo išmokęs sklandžiai kalbėti. Visada jam išeidavo ne politinė prakalba, o kažkokia žodžių makalynė. Namie, rajone, tai dar buvo pakenčiama, čia prie jo nelabai suprantamų kalbų visi seniai buvo pripratę. Bet juk kartais tekdavo pakalbėti ir kokiame nors srities pasitarime, aukštiesiems viršininkams. Štai tada pirmininkas ir pasišaukdavo į savo kabinetą Voiciką, pasisodindavo priešais prie stalo, ir instruktorius per porą dienų sukurdavo bet kokią kalbą, bet kokia svarbia tema.

Voicikas buvo įpratęs laikyti save išsilavinusiu žmogumi — vis dėlto baigęs septynias klases, o svarbiausia, mokėjo dailiai, kaligrafiškai rašyti, kaip nė vienas rajono raštininkas. Savo rašysena jis tiesiog pelnėsi duoną rajono vykdomajame, o prieš tai kaimo taryboje, kur irgi pateko per tą retą žmonių gabumą — dailiai rašyti. Kartą kolektyvizacijos išvakarėse, išrinktas į kaimo susirinkimo prezidiumą, jis rašė protokolą. Popierius pasitaikė prastas — languotas sąsiuvinis, rašalas blyškus kaip vanduo, bet plunksnaktį jis turėjo savo su gerai išmiklinta aštuoniasdešimt šešto numerio plunksna. Na ir pasistengė. Protokolą parašė taip gražiai, paliko paraštes, išraitė didžiąsias raides, jog kaimo tarybos pirmininkas, pasirašinėdamas po susirinkimo, tik akis išpūtė: tai bent raštininkas! Kiti prezidiumo nariai irgi susižavėjo pamatę jo darbą, nes tokios rašysenos čia tikriausiai niekas nebuvo regėjęs nuo pasaulio pradžios. Kaimo tarybos pirmininkas tą vakarą sekretorių įsidėmėjo, ir po mėnesio Voicikas jau sėdėjo kaimo tarybos pirkioje ir rašė. O kai draugą Korbutą pasodino vadovauti rajonui, Voicikas kartu su juo perėjo į rajono vykdomąjį komitetą — buvo jau patyręs ir gerai patikrintas kadras.

Dabar, būryje, jo specialybės darbų, aišku, neatsirasdavo, antra vertus, ko nors ypatingo jis ir nenorėjo. Suprato — karas. Liepė: imti šautuvą ir stoti į rikiuotę. Jis paėmė šautuvą ir stojo į rikiuotę. Tiesa, ir čia gerokai skyrėsi iš kitų, ypač iš mažaraščių kolūkiečių, nė dienos netarnavusių kariuomenėje ir niekad nelaikiusių rankose šautuvo. O jeigu reikėdavo išardyti arba sudėti spyną... Nors Voicikas irgi nebuvo

šauktas į tikrąją tarnybą, bet nuodugniai išnagrinėjo šautuvą per Osoaviachimo pratybas, per kurias net tris kartus šaudė, kada laikė „Vorošilovo šaulio“ ženklelio normas. Ženklelį ir dabar nešiojo ant krūtinės — kaip ordiną. Bet gal užsitarnaus ir ordiną. Pavyzdžiui, Raudonosios žvaigždės, kaip būrio vadas. Iš tiesų, argi jis kvailesnis už tą įžūlų pėstininkų leitenantą? Gal net ir protingesnis, bent jau todėl, kad kokiais aštuoneriais metais už jį vyresnis ir kaip reikiant pasikaustęs politiškai, o kad iki šiol eilinis, tai tik per savo įgimtą kuklumą. Kalbėdamas neišsišoka, negudrauja, akių nedrasko, vis geruoju, tyliai, ramiai.

Štai kad ir su šituo Buravu.

Voicikas dar vakare, kai jie jojo prie Suščenios pirkios, suprato, kad Buravas kažką gudrauja, kažką slepia, — vienas užėjo į išdaviko pirkią, velniai žino ko tenai gaišo, palikęs jį su arkliu šalti vėjyje. Juk viską buvo galima padaryti paprastai ir greitai: pasišaukti Suščenią ant slenksčio ir nudėti be jokių šnekų. Šuniui šuns mirtis, ko dar čiupinėtis? Bet ne, sėdėjo pusę valandos pirkioje, paskui nusivedė jį už upės, į mišką. Kapą jam kasa... Žiūrėk, dar ims kloti jį egliašakėm, kaip tasai Polivanovas, kada šaudė savo draugužį Šurgačiovą už bailumą mūšyje. Tuodu leitenantai iš apsuptinių buvo neseniai atėję į būrį, ir štai per pirmą mūšį su Kniagaukos garnizonu Šurgačiovas iš bailumo pabėgo nuo apšaudymo ir paliko be apsaugos pirmąjį būrį. Aišku, pusė būrio krito, todėl vadai ir nuteisė, kad pats būrininkas įvykdytų nuosprendį, kuriuo Šurgačiovą pasmerkė partizanai. Polivanovas nuosprendį įvykdė, bet kapo dugną išklojo egliašakėmis, kad jaučiau būtų gulėti draugužiui, su kuriuo kartu fronte, sako, buvo matęs ir šilto, ir šalto. Bet čia ne frontas — čia partizanai. O Suščenia niekam iš jų nei draugas, nei giminė, nors ir senas Buravo pažįstamas. Kam tada toks dėmesingumas? Žinoma, Voicikas galėjo pasakyti nesutinkąs, bet žinojo, kokio būdo yra šitas kooperatyvo šoferis, žinojo dar nuo tada, kai tas su savo sunkvežimuku važinėjo tarp miestelio ir Lepelio, vežiojo linus, prekes, kanapes ir visada ką nors greta — supirkėjus, buhalterį, viršininkus. Kartą su juo važiavo ir Voicikas — reikėjo skubiai duoti ataskaitą, kokiais tempais kasamos rajone bulvės. Mieste juodu buvo neilgai, Bu-

ravas prisikrovė sunkvežimuką maišų su perlinėmis kruopomis, o prieš išvažiuodamas užbėgo į kontorą. Staiga prie mašinos atkrypavo bobelė, atvykusi iš miestelio apylinkės kaimo laidoti sūnaus ir dabar grįžtanti namo. Voicikas sutiko pavėžėti — iš tiesų, argi gali senutė keturiasdešimt varstų klampoti per purvyną. Padėjo bobelei įlipti į sunkvežimuką, ji patogiai įsitaisė prie maišų kėbulo kampe ir buvo be galo patenkinta, kad pasitaikė toks geras žmogus. Tuo labiau kad jau linojo ir arti nebuvo matyti jokio vežimo. Bet netrukus iš kontoros išlėkė sukaitęs Buravas su kvitais rankose ir, kai Voicikas parodė jam bobelę, kad suriks ant jos: „Išlipk!“ Bobelė, aišku, išlipo, o Buravas atidaro dureles į kabiną, kur jau sėdi Voicikas, ir vėl rėkia: „Išlipk!“ Gal išprotėjo, ar ką, pagalvojo Voicikas, bet išlipo, ir Buravas pasodino bobelę į jo vietą kabinoje. Juodu susibarė, senutė sėdėjo tyliai kaip pelė, o Voicikui per lietų, pučiant vėjui, teko keturiasdešimt varstų kratytis nedengtame kėbule. Ir nė mažiausio atsižvelgimo į tai, kad jis rajono masto veikėjas, tarnyboje gerbiamas. Bet svarbiausia, tai atsitiko kažkokios senės aki-vaizdoje. Voicikas, aišku, persišaldė ir paskui gal pusę metų iš tolo lenkėsi Buravo, vis klausinėjo žmones, ar toji bobelė jam ne giminė. Paaiškėjo, kad ne giminė, net nelabai pažįstama. Vadinasi, paprasčiausias chamiškumas ir chuliganizmas, kitaip nepavadinsi to, kaip pasielgė kooperatyvo šoferis.

Dabar štai šitas Suščenia.

Arklys ramiai ganėsi pagriovyje, tuščiame kelyje blausiai žvilgėjo valkos. Anapus lauko stotyje sulojo šunys; kažkur švystelėjo žiburys — tikriausiai pro atvertas duris. Dabar tenai šilta, jauku, verda vakarienei bulvės, pagalvojo Voicikas, o čia alkdamas ryk seiles, stirk vėjo pagairėje. Visą laiką jis nekantraudamas laukė šūvio ant šilakalnio, po kurio abu, lengviau atsidusę, patrauktų į Zubrauką, kur yra savų žmonių, kur galima sušilti, pavalgyti, pernaktuoti. Bet praėjo apie pusvalandį, o šūvio vis nebuvo, ir Voicikas, pasitraukęs nuo pušies, ėmė trepsenti kojomis, kurios, apautos nukleiptais prakiurusiais pusbačiais, kaskart labiau stingo. Nusigręžęs pavėjui, jis pasistatė avikailinę durtinio apykaklę, labiau užsismaukė ant galvos kepurę ir, vos tik spėjo vėl prisišlieti prie pušies, išgirdo netoliese balsus. Ant kelio, toje

vietoje, kur ganėsi arklys, dūlavo du vežimai (iš kur jie atsi-rado?), o iš jų tylėdami pabiro žmonės — gal šešetas vyrų — ir iškart greitai nusėlino į pamiškės krūmus. Vienas, aukštai keldamas kojas, nužirgčiojo per žolę visai arti, ir Voicikas jį palydėjo paklaikusiomis akimis, kol tasai dingo tankumy-ne. Lyg tyčia nuo šilakalnio pasigirdo keletas žodžių — tai Buravas ramiai šnekėjosi su Suščenia. Po trumpo sutrikimo atsitokėjęs, Voicikas šūstelėjo už pušies ir iš tenai pamiške spruko toliau nuo tos vietos. Užpakaly jau aidėjo riksmas, padrioksėjo pirmieji šūviai, ir jų trenksmas skardėdamas, pasikartodamas čaižiai perskrodė pamiškę, rodos, ties pačia Voiciko galva. Laužydamas kojomis sausas pakeles žoles, Voicikas bėgo žemai pasigūžęs, paskui kiek atsitiesė, nes ne iš karto suprato, kad šauda visai ne į jį. Kulkos zvimbčiojo šone nuo šilakalnio, ten pat kažkas rėkavo, gal keikėsi — už-dusęs Voicikas nedaug tegalėjo išgirsti, tuo labiau suprasti.

Lomelėje prie balos alksnyno pavargęs ėmė bėgti lėčiau ir klausytis, ar neišgirs kur netoliese Buravo. Bet Buravo niekur nebuvo. Paskui aplinkui visur nutilo, liovėsi ir šaudy-mas ant šilakalnio. Kas ten atsitiko, Voicikas niekaip nega-lėjo suprasti. Bet kas gi turėjo atsitikti, pagalvojo jis, jeigu užgriuvo policajai? Tikriausiai Buravą nušovė, o Suščenią paleido. Reikėjo čia jį tempti į šitą mišką! Žmona nulėkė pas komendantą, ir tasai pasiuntė iš paskos policajus. Tad argi reikėjo taip ruoštis sušaudymui miške, kasti kapą? Dabar į tą duobę Suščenia įvers patį Buravą. Beje, gal taip jam ir reikia, šitam pusgalviui.

Blogiausia, kad Voicikas liko be arklio, kurį nusivedė policajai. O gal ir nenusivedė, gal arklys ramiai sau ganosi pamiškėje ir jį gal pavyks paskui pasiimti. Reikia tiktai tru-putį palaukti, pasižvalgyti. Bet Voicikas atgal grįžo ne keliu, o užuolanka per mišką. Atsargiai, kad tamsoje neatsitrenktų į medį, nukiūtino į pamiškę ir netrukus išėjo į miško keliuką, kuriuo jie vakar čionai atjojo. Abipus keliuko juodavo tam-sios krūmų ir pušų sienos, viršuje lyg pro kokį plyšį švie-savo bežvaigždis dangus. Kad geriau girdėtų, Voicikas stab-telėjęs sulaikė kvapą: lyg ir nuo žvyrkelio pasigirdo balsai. Jis vėl pasiklausė, bet balsai nutilo. Gal jie jau nuvažiavo, pagalvojo Voicikas apie policajus. Pasiėmė nušautą Buravą

ir sugrįžo į stotį. O jeigu paliko pasalą — tokiu atveju, jeigu Buravui pavyko pasprukti? Ir dabar tyko jo ant šilakalnio. Beje, kokiam velniui jam tas šilakalnis, jam reikia arklio.

Kiek pastovėjęs, pasvarstęs ir vis klausydamasis, kaip be atvangos ošia miškas, Voicikas kiek padrąsėjo ir tyliai nužingsniavo žolėtu keliu. Netoli žvyrkelio vėl sustojo, pasiklausė ir nuėjo sparčiau, atsargiai žengdamas per šlapią žolę. Greitai išėjo į pamiškę ir įsižiūrėjęs netoliese pamatė pušį, prie kurios laukė Buravo. Bet prie pušies nebesiartino ir iš pamiškės ėmė žiūrėti į kelią. Vežimų tenai nebebuvo, vadinasi, jie nuvažiavo. O gal nusibruko į kitą vietą? Niekur nebuvo ir arklio. Tebeūžavo šuoringas žvarbus vėjas, ėmė krapnoti lietus. Toli stotyje viskas nurimo. Viešpatavo gūdi naktis. Vadinasi, arklį jie nusivedė, pagalvojo Voicikas, likęs be nieko.

Jis dar kartą piktai prisiminė tą pusgalvį Buravą ir jo kvailą nuolaidžiavimą Suščeniai, kuris, matai, užsimanė smėliuko. Pagalvojo, kad gal nebeverta stypsoti čionai, toje prakeiktoje pamiškėje; kol dar naktis, reikia traukti į Zubrauką ir toliau, į partizanų girią. Žygis nepavyko, užduotį jie sužlugdė, tegul siunčia kitus. Bet šiaip ar taip, Voicikas nė kiek nekaltas, dėl visko kalčiausias Buravas.

Šito miško keliuką jis minė nuo vakar vakaro; sodybų arti, rodos, nebuvo, ir Voicikas paspartino žingsnius, eidamas pradėjo maloniai šilti. Širdį slėgė nerimas ir apmaudas, kad taip nepasisekė — išjojo dviese raiti, o grįžta vienas pėsčias. Bet blogiausia, kad nežinia, kas atsitiko Buravui, ką reikės apie jį pasakyti būryje?

Jis ne iškart pastebėjo, kad ėmė geriau matyti šilo kelelį, kad eidamas nebekliūva už pomiškio žemų šakų, nebenuklysta į šalį. Rodos, jau švito. Nakties tamsa pamažu skyrėsi nuo žemės, laikėsi tik medžio šakose; aplinkui, tarytum išgaruodama, sklaidėsi nakties migla. Kaip visada rytą vėl sugrįžo per naktį išeikvotas žvalumas, Voicikas pasijuto ramiau, apšilo. Tačiau nė akimirksnio neužmiršo budrumo, žengė tyliai, o paaštrėjusi klausa iškart pagavo netolimą įtartinę garsą. Tai trakstelėjo užminta šakelė, ir Voicikas susigūžė prie jaunos pušelės. Įsižiūrėjęs į pomiškį, netoliese

po pušimis pastebėjo keistą kerėplišką šešėlį — lyg būtų šleivojęs per mišką lokys. Tarpais jis slinko greičiau ir tiesiai, tarpais stabčiojo ir sverdėdamas dairėsi į šalis, paskui vėl sparčiai žengė į priekį. Štai jis dingo pomiškyje, išėjo į progumą, vėl stabtelėjo. Ir Voicikas greičiau atspėjo, negu pamatė, kad tai žmogus. Bet ką jis neša? Ar tik ne kitą žmogų?

Voicikui dingtelėjo dar neaiški nuojauta, ir jis, ryžtingai žengęs priešais, tyliai pašaukė:

— Buravai?!

Žmogus, kaip buvo matyti, sustojo ir, nenusiimdamas naštos, kimiu balsu atsiliepė:

— Draugas Voicikas...

Sulėtinęs žingsnius, Voicikas nuėjo pro pušeles pasitikti; priešais prieblandoje vis labiau ryškėjo augalota Suščenos figūra — su našta ant pečių, su kabaliuojančiu priekyje šautuvu. Tačiau sutiktasis ginklo į rankas neėmė, ir todėl Voicikas kiek nusiramino.

„Še tau ir susitikau!“ — mintyse susikeikė Voicikas ir paklausė:

— Kas Buravui?

Suščenia, lyg ir nenustebintas tokio keisto susitikimo, atsargiai paguldė prie kojų Buravą ir pavargęs atsiduso:

— Taigi va... sužeidė...

— Pridarė bėdos! — tarė Voicikas, nusiimdamas šautuvą. Neišleisdamas jo iš rankų, jis pasilenkė prie bežadžio Buravo, jau aiškiai suprasdamas, kad per tą sužeidimą susilauks nemažai skaudžių rūpesčių.

Matyt, Buravas buvo sužeistas smarkiai, kulka veikiausiai kiaurai pervėrė šoną, ir sužeistasis pamažu kraujavo. Jo sąmonė dažnai aptemdavo, ištirpdavo baisiausiam skausme, kuris dabar viešpatavo beveik visame kūne, širdis apmirdavo nuo silpnumo, ir jis nugrimzdavo į kankinamai klaikų šmėklų pasaulį. Tačiau, netekus sąmonės, skausmas pasidarydavo kiek kitoks, ir tada jis kentėdavo dvasios kančias dėl kažkokios nesuprantamos neteisybės. Fiziškai jautėsi visiškai bejėgis ir išsekęs, nemikliomis, tarytum vatinėmis, kojomis ir tokiomis pat nusilpusiomis rankomis.

Tomis rankomis jis vos laikėsi už kėbulo krašto savo sunkvežimuke, kuris švilpdamas lėkė kelio nuokalne į Zalesjės ežerą, kur buvo tiltelis per sąsiaurį į kitą mažesnį ežerą. Bet tasai tiltelis kažkaip nesuprantamai išnyko, kad neliko nė žymės, sunkvežimukas lėkė vis greičiau, o jis nebegalėjo įlipti į kėbulą ir sustabdyti mašinos. Kodėl sunkvežimis ėmė riedėti, jis nežinojo, gal neužtraukė stabdžių, o gal kas kitas vairavo jį kabinoje, bet mašina jau tuoj tuoj turėjo nuvirsti nuo skardžio.

Buravas vaitojo, net rėkė, bet negirdėjo savo riksmo — jo tikriausiai negirdėjo niekas, nors šalia keliuėjo ir važiavo žmonės. Keisti buvo tie žmonės, visi apsivilkę nematytomis rudomis uniformomis, japonai gal, ar ką? Daugelis blykčiojo akiniais plokščiuose įstrižuose veiduose, įtariai žvilgčiojo į jį, bet niekas nepasistengė padėti. Pagaliau atsitiko tai, ko negalėjo neatsitikti — sunkvežimukas nulėkė nuo kelio... Bet į sąsiaurį nenuvirto, lėkti ėmė kažkaip lėčiau, netgi tarytum pasikėlė į orą, o su juo kartu ir jis, vis dar įsikibęs į bortą. Po valandėlės jau skriejo oro erdvėse virš ežero, ir jam net pasidarė malonu taip švelniai ir sklandžiai sklęsti. Žemė ir ežero krantai nutolo, dingo iš akių, apsiausti vakaro šešėlių. Toje šiltoje bevėjėje erdvėje jis pasijuto lyg nekarštuose pirties garuose. Trumpai trukusią palaimą nutraukė garsus, griežtas šūktelėjimas kažkur viršuje, Buravas jo nesuprato, bet labai sunerimo, nes žinojo — tuojau kažkas atsitiks, ir tas kažko laukimas jam vėl sukėlė naujų dvasios kančių.

Bet, rodos, nieko neatsitiko, ir netrukus jis pasijuto patekęs jau į kitokią būseną: pasidarė labai šalta, mašinos niekur nebebuvo. Jo sunkvežimukas nežinia kur prapuolė, ir kažkieno nepažįstamas balsas aiškiai, visai žemiškai paklausė: „Ar tu gyvas, a?“ Buravas norėjo atsakyti, kad gyvas, bet niekaip negalėjo suvokti, kur esąs ir kas jam atsitiko. Kodėl jis guli? Ir kas čia toks šalia? Rodos, turėtų būti Voicikas — juk su juo kartu jojo į Masciščę... O ko jam reikėjo Masciščėje? Aha, sušaudyti išdaviką. Jie ir dabar tarytum joja tenai, keistai linguodami — gal sėdi balnuose, ar ką... Tiktai kodėl jis taip nežmoniškai ištemptas — nepatogiai kabo ant rankų, o kojos vis brūkščioja batais per

žemę. Kojos iš tiesų tarytum prikimštos pakulų ir beveik nebelinksta, o prie žando kažkas minkštas, šiltas ir kvepia sukaitusiu žmogaus kūnu.

Bet kur dingo sunkvežimukas?

Ak, tasai nelaimingasis jo pusantratonis, tasai sutrinkytas, iškleręs sunkvežimukas „GAZ-AA“! Kiek jis per jį prisikentėjo, kiek jo vilčių sužibo ir užgeso toje mašinoje ir kaip viskas šitaip beprasmiškai baigėsi...

Jis seniai svajojo važinėti automobiliu, gal nuo tos rudens dienos, kada pirmą kartą jį pamatė stotyje — buvo atvažiavę kažkokie ekspeditoriai iš Vitebsko, ir mašina stovėjo prie stoties skverelio. Patogioje kabinoje sėdėjo šoferis su didžiuliais akiniais virš odinės kepurės snapelio — pasirėmęs į vairą, nuobodžiai žiovaudamas laukė viršininkų. Trejetas draugų, kaimelio paauglių, iš pradžių apžiūrinėjo automobilį iš tolo, paskui priėjo arčiau, pačiupinėjo kietus guminius ratus, bortus. Visi labai norėjo žvilgtelėti į kabiną, bet baiminosi šoferio, kuris vis gręžiojo galvą ir barbeno pirštais vairą. Kolka Buravas susižavėjęs tiesiog nebegalėjo atitraukti akių nuo jo veido ir tikriausiai tuo atkreipė į save dėmesį — šoferis, pasižiūrėjęs į vaiką, griežtokai, bet juokaudamas paklausė: „Tai ką, nori pyptelti?“ — „Noriu“, — staiga atsakė Kolka, ir šoferis pravėrė kabiną. „Nagi, lipk čionai“. Iš džiaugsmo spurdančia širdimi Kolka užsoko ant laiptelio, šoferis pasislinko ant minkštos sėdynės, ir jis virpėdamas abiem rankom paėmė už tokio malonaus pačiupinėti vairaračio. Jis jau gyvai vaizdavosi, kaip jie važiuoja kaimelio gatve, kaip žiba susižavėjusių berniukų akys, — aišku, visi jam pavydi. O čia šoferis dar pasiūlė: „Nagi, spustelk va šitą“, — ir Kolka spustelėjo, bet iš metalinių mašinos vidurių staiga pasigirdo storas riaumojimas, ir jis nusiganęs krūptelėjo. Šoferis ėmė juoktis, patapšnojo per petį: „Nebijok, paūgėjęs šoferiu išsimokysi“.

Tą spalio mėnesio dieną Kolka pasidarė lyg nebe tas vaikas, automobilis tapo jo didžiausia svajone, jis tiesiog laukte laukdavo, kada gatvėje pasirodys automobilis, nors jį tada buvo dar nedaug ir jam gal tik keturis kartus pavyko vėl jį pamatyti — daugiausia stotyje, prie krovinių kiemo. Po kelerių metų, kai jis paūgėjo, kaimelyje atsirado

savas vietinis šoferis — dėdė Ignatas, jo bendraklasio Stasius tėvas, ir Kolka dabar jau visą laisvalaikį išbūdavo draugo namuose, tykodamas, kada jo tėvas parvažiuos pietų ir jie gaus progą trumpai pasėdėti jaukioje, saulės įkaitintoje kabinoje. Tiesa, Stasius nelabai domėjosi automobiliu, jam labiau patiko triušiai, kurių daugybė veisėsi jų apleistoje senoje dūminėje. Ir kai vasarą dėdė Ignatas ėmė remontuoti savo tritonį, pirmutiniu savanoriu jo pagalbininku tapo Kolka. Iš pradžių plovė purvinas linges, paskui mirkė žibale stabdžių veržles, padėjo dėdei Ignatui ardyti užpakalinį tiltą — prireikus palaikydavo raktą, paduodavo vielokaištį, poveržlę arba ir ką pataisydavo vaikiška ranka ten, kur suaugęs nepasiektų. Po to savaitę juodu narstė variklį, ir dėdė Ignatas aiškino vaikinukui, kam reikalingi švaistikliai ir stūmokliai ir kaip sukasi alkūninis velenas, iš kur ir kur eina elektros srovė ir kaip ji uždega cilindruose degalus. Kolka buvo supratingas vaikinukas ir dėjosi į galvą viską, net smulkmenas — ačiū dievui, mokėsi jau septintoje klasėje. Tiesa, paskui jo šoferystės moksluose stojo pertrauka, trejus metus jis išdirbo miško pramonės ūkyje, daugiausia sakintoju — rinko pušų sakus. Užtat, paimtas į kariuomenę, iškart pasiprašė į vairuotojų mokyklą, pasakė vadui, kad automobilio sandarą išmano, reikia tik pasimokyti vairavimo. Vadas pasitaikė geras, ir po kokių trijų keturių mėnesių jaunas raudonarmietis Buravas buvo paskirtas į vairuotojų mokyklą, o ją baigęs, gavo vairuotojo teises ir po du trikampius antsiuvuose. Po to jis apie nieką daugiau nesvajėjo, tik apie tai, kaip gauti automobilį ir važinėti juo visą gyvenimą.

Tačiau toliau viskas ėjo sunkiau ir ne taip sėkmingai. Demobilizuotas jis sugrįžo namo, į miestelį, bet automobilių rajone tebuvo ketvertas ir visi jau turėjo šoferius. Buravui mašinos neteko, ir jis ėmė laukti. Kadangi reikėjo užsidirbti duonai ir išmaitinti motiną su seseria, parsisamdė krovėju kooperatyve, kur metus tapė maišus ir dėžes, pakrovinėjo ir iškrovinėjo sunkvežimius. Laukė atkakliai ir kantriai, karštai ir su viltimi, kol kartą rudeniop kooperatyvo pirmininkas Padabedas pasišaukė jį į kontorą ir liepė važiuoti į Vitebsko staklių gamyklą — šefai paskyrę kooperatyvui

sunkvežimį. Buravas lyg su sparnais nulėkė į Vitebską. Iš stoties į gamyklą ėjo lyg per kokią džiaugsmo miglą, vaizduodamasis, kaip netrukus jau pats vairuos dailų ir talpų sunkvežimuką, kurį įmanydamas būtų nešęs namo ant rankų, kad neišpurvintų, neapibraižytų. Žinoma, jis ne nutrūktgalvis ir nelakstys su automobiliu kaip pakliūva, saugos variklį, kad, gink dieve, neperkaitintų, nes jau išmanė nemažai šoferiavimo paslapčių — daug ką sužinojo pats iš vadovėlių, kitko išmoko kariuomenėje, o kai ką išgirdo iš senų patyrusių vairuotojų. Bijojo tiktai, kad neatsitiktų kokios klaidos ir gamykloje nepagražintų be nieko, prikibę dėl dokumentų, bijojo pavėluoti — tada automobilį gali atiduoti kitam, kokiai organizacijai ar kolūkiui.

Tačiau klaidos neatsitiko. Ankštoje gamyklos kontoroje su grotuotais langais nepatenkintas ūsuotas viršininkas, apsivilkęs balta tolstojiška palaidine, perjuosta siauručiu, daugybe metalinių blizgučių apsagstytu dirželiu, patikrino jo dokumentus ir nusivedė per mazuto prilaistytą kiemą į gamyklos užkaborius. Gamykla buvo didžiulė, jie ėjo ilgai, pralindo siauru taku tarp dviejų sienų, perlipo per krūvą surūdijusios armatūros ir kampe prie transformatoriaus būdelės sustojo. Palei tvorą stovėjo jo „gražuolis“, jo pusantratonis — garsiosios Gorkio markės „GAZ-AA“.

Jį išvydęs, Buravas apstulbo, neteko žado, nebegalėjo ištarti nė žodžio. Tikriausiai pajutęs jo sutrikimą, dėdulis su tolstojiška palaidine apsimestinai žvaliai tarė: „Štai, prašom mylėti ir gerai prižiūrėti, jūsų automobilis. Pareguliuokit ir važiuokit“, — ir nuėjo į savo kontorą. O Buravas, nuleidęs rankas, liko bestovįs vietoje — tokio pokšto jis nesitikėjo. Tai buvo ne automobilis, o automobilio griaučiai, laužas sulankstyto metalo ir pagalių krūva.

Buravas tada vos neapsiverkė iš sielvarto ir nusivylimo. Manydamas, kad su tuo kledaru niekur iš čia neišvažiuos, kad jį galima nebent supjaustyti dujiniu pjovikliu ir atiduoti į utilį, vis dėlto pakėlė kapoto šoną ir apžiūrėjo tepaluotą variklį. Žvakės tebebuvo visos vietoje, radiatoriuje kažkas teliūskavo, benzino bake taip pat. Jis įkišo rankeną į alkūninio veleno reketą, smarkiai stuktelėjo kartą, kitą, trečią... Ir stebėdamasis pamatė, kad, sukamas ketvirtą ar penktą

kartą, variklis atgijo, sučiaudėjo; todėl negaišdamas patraukė droselių svirtelę, ir stūmokliai ėmė judėti greičiau, variklis, matyt, pradėjo veikti. Tačiau Buravo šoferiškas džiaugsmas buvo per ankstyvas: netrukus variklis ėmė suktis lėčiau, sudrebėjo, patrūkčiojo ir nutilo. Kad ir kiek paskui Buravas jį suko su paleidimo rankena, kad ir kaip tampė droselį, variklis atkakliai tylėjo, jam nieko nebebuvo galima padaryti.

Visą tą dieną iki pat vakaro jis prasiplūkė prie automobilio, pripūtė ratus, sutvarkė kabiną. Jau pavakariu nuėjo į kontorą prašyti kokio nors kito sunkvežimio, kad galėtų parsitempti pusantratonį į rajoną. Bet kontoroje nebuvo vyriausiojo viršininko, be to, ir darbo diena baigėsi; nuvargęs ir alkanas Buravas pernakojo kabinoje ant apdraskytos sėdynės, ir tik kitos dienos rytą atvažiavo keturtonis „Jasas“, kuris ir ėmė buksyruoti. Kol jie važiavo iš miesto, o paskui ropojo plentu, Buravas visas supluko bevairuodamas savo kledarą — iš nuovargio ir jaudinimosi. Gerai, kad vilkimo lynas buvo gana ilgas ir jam kažkaip pavyko neatsitrenkti į galinį „Jaso“ bortą. Po pietų jis privažiavo prie atlapų kooperatyvų sandėlio vartų, išlipo iš kabinos ir vos išsilaikė nepargriuvęs.

Visą mielą vasarėlę Buravas triūsė prie automobilio: išardė iki paskutinio varžtelio — ir variklį, ir važiuoklę; išnarstinėjo visus mazgus, valė, reguliavo, tepė. Blogiausia, kad gera pusė detalių nė velniui nebetiko dėl senumo ir sudi-
limo, jas reikėjo pakeisti, bet iš kur tu gausi naujų? Keletą kartų per vasarą jis važiavo į Vitebską, vis į tą pačią staklių gamyklą, keliavo į Oršą pas pažįstamą geležinkelio viršininką, pakeitė užpakalinį tiltą, kurį kooperatyvas gavo kažkur pasieniečių būryje už Polocko. Tasai tiltas irgi buvo toli gražu nebenaudas, bet vis dėlto naujesnis už tą visai subyrėjusį. Pusę mėnesio Buravas trynė vožtuvus, litavo radiatorių ir derino stabdžius. Sutvarkęs variklį ir važiuoklę, ėmėsi kabinos ir kėbulo, bet šis darbas jau buvo lengvesnis, nes išsivertė turimomis medžiagomis. Savaitei pasidaręs staliumi, sutaisė, dailiai užlopė lentomis kėbulą, o kabiną apkalė cinkuota skarda, kurios kokį penketą lapų nusiplėšė nuo miestelio vienuolyno stogo — prie uždarytos bažnyčios,

kurią žmonės jau seniai ardė. Pagaliau liko tiktai nudažyti sunkvežimį, bet niekur nesisekė gauti aliejinių dažų, ir jis gal mėnesį važinėjo šitaip, visus baidydamas — su cinkuotos skardos kabina ir margu kėbulu. Tiktai vėlyvą rudenį už du maišus kopūstų gavo stotyje puskitabį geltonų dažų ir nusi-
tėpė savo pusantratonį. Išėjo gana padorus automobiliukas, kuris paskui per porą žiemų ir porą vasarų nuvažiavo ne vieną tūkstantį kilometrų ir tikriausiai būtų važinėjęs toliau, jeigu ne karas.

Trečią ar ketvirtą karo dieną atėjo įsakymas automobilį pristatyti į stotį — norėta užvaryti ant platformos ir kažkur išvežti. Buravas nuvažiavo, pastatė jį prekių kieme, daugiau nieko nebegalėjo padaryti, nes pats skubėjo su šaukimu į rinkimosi punktą. Bet atsitiko taip, kad nei jis nepateko tenai, kur siuntė karinis komisariatas, nei jo automobilis nesulaukė pakrovimo į vagoną. Gerokai paklaidžiojęs baisiais karo keliais, Buravas po mėnesio turėjo sugrįžti namo. Frontas toli pralenkė atsarginių komandą, su kuria jis žygiavo, miestelį užėmė vokiečiai. Rajono viršininku buvo paskirtas neseniai buvęs buhalteris Šalkevičius, kuris ėmė vadintis burmistru; vokiečiai greitai suorganizavo policiją, kuri patogiai įsikūrė naujuose rajono ligoninės namuose. Tenai kieme jis kartą pamatė ir savo nelaimingą sunkvežimuką, kuriuo dabar važinėjo policajai, o prie jo vairo sėdėjo jaunesnysis Mikicionakas, mokėsis su Buravu toje pačioje mokykloje, tiktai per tris klases žemiau. Jis ir gyveno gretimose gatvėse, ir kadaise juodu abu padėjo dėdei Ignatui remontuoti jo sunkvežimį. Mikicionakas irgi domėjosi technika ir prieš karą išsimokė šoferiauti.

Dėl to, kad jo automobilis dabar atsidūrė policijoje, Buravas nebegalėdavo užmigti naktimis, sublogo, nustojo valgyti ir net šnekėtis su motina, kuri nejuokais susirūpino sūnaus sveikata. Bet sūnus buvo sveikas, jis tik savaitė iš savaitės suko galvą, kaip atkeršyti policijai, na ir Mikicionakui taip pat. Apgalvojo šimtus keršto variantų, bet visi netiko, vieni buvo labai smulkmeniškai arba nerimti, kiti per daug rizikingi arba neįvykdomi. Jis toliau ieškojo naujų. Ir štai gruodžio mėnesį jau gerai žinojo, ką padarys, reikėjo tiktai nutaikyti tinkamą momentą. Tasai Mikicionakas šio-

kiadieniais ir šventadieniais riogsodavo policijoje, naktį automobilis stovėdavo saugomas ligoninės kieme. Kelyje ką nors jam padaryti Buravas irgi negalėjo — kėbule visada būdavo prisėdę policajų su parengtais ginklais. Policijoje buvo griežta drausmė, vokiečiai mokėjo daryti tvarką, bet Buravas vis tiek pastebėjo, kad Mikicionakas retkarčiais užsuka namo. Automobilį tada jis palieka prie vartų gatvėje arba įvažiuoja pro vartus. Anapus vartų, aišku, prie jo neprieisi, tenai, žvangindamas grandinę, laksto piktas šuo Ciganas. Bet štai prie vartelių...

Reikėjo viską padaryti tamsiu metu, kad niekas jo nepastebėtų nei pro langus, nei iš gatvės. Todėl visą rudens pabaigą jis rytais žiūrėdavo, kada policajai išvažiuoja, o vakarais matydavo, kada sugrįžta. Kieme pasistatė prie daržinės sienos patogias kopetėles, kad prireikus galėtų kaipmat užlipti ant stogo ir per sodą pasižiūrėti į gretimą gatvę ir į Mikicionako pirkią. Jau seniai turėjo pasidaręs patogų, prie vielos pritaisytą makalą benzinui iš bako paimti, iš anksto pasirūpino pusę dėžutės degtukų. Ir štai vieną ankstyvą vakarą staiga pamatė savo automobilį, stovintį prie Mikicionako pirkios. Bet pamatė per vėlai, kol apibėgo daržinę ir perlipo per kaimynų tvorą, tenai jau pasirodė žmonių — du policajai prie vartelių degėsi papirosus, o Mikicionakas greitai paleido motorą, ir visi nuvažiavo. Jis pavėlavo. Kitą kartą kėbule kažkas sėdėjo, tikriausiai laukė šoferio, trumpam užbėgusio į namus. Užtat trečias kartas pasitaikė pats tas. Jau temo, jis vakarieniavo virtuvėje prie stalo, iš įpratimo vis žvilgčiodamas pro langą; kai staiga tarp kiemo trobesių švystelėjo pritemdyti žibintai, iškart suprato, jog tai Mikicionakas. Palikęs ant stalo nebaigtas valgyti bulves, išlėkė iš pirkios, pasigriebė priemenėje makalą, degtukus ir per užpustytą sniegu, pamazgomis aplietą užkertį išbėgo į daržą, perlipo per tvorą, per kitą ir pro stačiatvorę pažvelgė į gatvę. Sunkvežimukas stovėjo vidury kelio priešais Mikicionako pirkią, kurios dviejuose languose blėsčiojo spingsulės šviesa, ir Buravas ryžosi. Jis ne tiek suprato, kiek instinktyviai pajuto, kad patogesnės progos nebus. Šita pati patogiausia.

Benzino bakas kaip tik buvo šiapus kabinos, ir, kad prie

jo kas priėjęs, pro langus niekas negalėjo pastebėti. Apsnigtą gatvę gaubė vakaro prieblanda, nors žmogų joje dar būtum pamatęs iš tolo, bet, laimė, niekas nevaikščiojo. Buravas iš visų jėgų pasuko standžiai užveržtą bako dangtelį (žinojo, kad jis visada atsisuka sunkiai) ir pro skylę įkišo savąjį pakulomis apsuktą makalą. Gaila, benzino buvo nedaug, gal tik pusė bako, jis patraukė makalą atgal į pačią įpylimo angą ir brėžtelėjo degtuką. Kadangi jaudinosi, pirmas degtukas iškart užgeso, užgeso ir antras, tada paėmė keletą ir uždegė visus kartu. Degtukai gerai užsiplieskė, smarki liepsna užtelėjo per stiklą, tvoskė į veidą, apdegino antakius, bet Buravas jau viską buvo išmetęs iš rankų ir šuoliais lėkė prie tvoros. Neatsigręždamas darže pajuto, kaip užpakalyje sūkuriuodamas, spragsėdamas pakilo ugnies viesulas, ryškiai apšvietė gatvę, pirklių sienas; ant sniego priekyje sušmėseliavo ilgas jo paties šešėlis, ir Buravas užlindo už kertės. Uždusęs parlėkė į savo kiemą, stabtelėjo prie malkų rietuvės — už sodelio, anapus stogų rūkdamas liepsnojo gaisras, kažkas rėkavo; tai buvo toks reginys, kad linksmesnio savo gyvenime jis neprisiminė.

Automobilis sudegė beveik visiškai, remontuoti nebebuvo ko, policajai net nenutempė jo nuo gatvės, ir aprūkę griaučiai riogsojo tenai iki vidurvasario, kol kažkur dingo. Bet Buravas to nebematė: tą pačią naktį, kai policajai atėjo suimti, jis buvo jau iš anksto pasislėpęs apleistoje daržinėlėje ir paryčiu per daržus patraukė į Selicų girią. Ten prasi-dėjo naujas jo gyvenimo etapas, kuris kad tik nepasibaigtų dabar kartu su gyvybe šitame miške netoli stoties...

Buravas gulėjo po aukšta, iki pusės plika pušimi, ir Voicikas kažkokiu skuduru mėgino jį aptvarstyti. Žaizda buvo negera — greičiausiai sprogstamąja kulka į šoną, — kraujo ištekėjo daug; Voicikas patamsyje ilgai krapštinėjosi po drabužiais, o Buravas, kimiai vaitodamas, keikėsi:

— Žioplys! Aš gi tave pasiunčiau stebėti! O tu?

— Aš ir stebėjau. Argi aš kaltas, kad jie prislinko iš kito šono? — nuoširdžiai stebėjosi Voicikas.

— Iš kito...

Atsiklaupęs ant kelių, Voicikas pagaliau apvyniojo sku-

duru kruviną Buravo pilvą ir pagalvojo, kad iš tokio tvarsčio menka nauda. Reikėtų kokio didesnio skuduro, bet kur tu jį gausi tuščiam miške? Paskui piktai žvilgtelėjo į sėdintį šalia pavargusį sukaitusį Suščenią. Šaltyje buvo matyti, kaip jam ant nugaros iš po juodos geležinkelininko palaidinės garuoja prakaitas. Pasirėmęs rankas į samanas, Suščenia džiūvo, atsikvėpdamas giliai alsavo ir liūdnai žvelgė į abu partizanus. Tie su juo nesišnekėjo, nieko neklausinėjo, rodos, net vangstėsi, lyg už ką pykdami. Bet kol kas nešaudė, ir jis sėdėjo sau ilsėdamasis ir nežinia ko laukdamas. Tiesa, jautė, kad gali dar būti reikalingas: mažajėgis Voicikas vargu ar paneš sunkiai sužeistą Buravą, tikriausiai reikės padėti. Rasi taip manė ir Voicikas, kuris, tvarstydamas Buravą, visą laiką svarstė, ką jam su juo daryti, kur nešti. Ir kaip nešti?

— Na ir pridarei tu... Na ir pridarei! — vaitojo sužeistasis.

— Tai tu pridarei,— vangiai teisinosi Voicikas.— Kokio velnio reikėjo lįsti į tą pušyną!

— Ką tu išmanai, Voicikai,— kiek patylėjęs, suvaitojo Buravas ir, lyg ką prisiminęs, paklausė: — Kur Suščenia?

— Ogi va sėdi,— linktelėjo galvą Voicikas.

— Neliesk Suščenios,— aiškiai ištare Buravas ir nutilo. Voicikas sulaikė kvapą, lyg laukdamas, kad išgirs iš jo dar ką, bet nesulaukęs tik gūžtelėjo siaurais pečiais, nusistebėjo.

— Tegul, man kas... Tiktai ką vadas pasakys?

Buravas į tai nebeatsakė, lyg ne prieš gera nutilo gulėdamas ant žemės, ištiesęs nusilpusias kojas, apautas numintais kerziniais batais. Nusegtą nuo jo diržą su naganu Voicikas jau turėjo užsijuosęs ant durtinio ir, matyt, neketino nusijuosti. Bet Buravui tikriausiai naganas neberūpėjo — rodos, jis vėl neteko sąmonės.

Kiek pasėdėjęs, Voicikas neramiai apsidairė.

— Na, o toliau kas? Taip ir sėdėsime? Lauksim, kol pasivys ir iššaudys kaip triušius,— suburbėjo jis ir atsistojo.— Nagi, paimkim dviese...

Suščenia delsdamas, bet klusniai atsistojo, priėjo prie sužeistojo. Buravo karabinas gulėjo šalia samanose, bet

dabar, esant Voicikui, jis nesiryžo jo paimti, ir karabiną pakėlė Voicikas. Ant peties jam jau kabėjo ilgas dragūnų šautuvas, prie šono kadaravo dėklas su naganu. Šitiek ginklų vienam žmogui gal ir daugoka, pagalvojo Suščenia, bet nieko nesakė. Ginklai dabar buvo ne jam.

— Taip! Imam...

Voicikas pasilenkė prie Buravo batų, Suščenia paėmė sužeistąjį už pažastų, įsirėžė, vėl užsivertė ant pečių suglebusį kūną, ir jie nukinkavo per miglotą rytmečio mišką.

Jau visai išaušo, viršuje pasirodė pilkas apsiniaukęs dangus, vėjui pučiant, nerimastingai lingavo pušų viršūnės, plikos beržų šakos. Miškas pildėsi nejaukaus rudeninio ošimo — tarpais lyg aptyla, bet ir vėl tuojau pradeda savo gūdžią giesmę. Buvo šalta. Viskas aplinkui — retos pušys, žali kadagių krūmai, nuplikęs laibakojis beržynėlis, taip pat ir minkštas baltsamanių kilimas žemėje — buvo prisi-gėrę drėgmės, skleidė nemalonų rudenišką žvarbį. Net spygliuočių žagarai po kojomis traškėjo beveik negirdimai, vos grumšėjo ant šlapių samanų, retoje žolėje. Aplinkui buvo tylu ir nyku. Beje, Suščenia nieko nebesisaugojo, net nesidairė į šalis, jam buvo gana, kad žvalgosi Voicikas. Težinojo tiek, kad reikia kantriai nešti bežadį Buravą su permerkta, kraujo prisigėrusia miline. Retkarčiais pasiklausęs trūkčiojančio karšto alsavimo ant peties, pagalvodavo: kad tik jis nenumirtų. Suščenia nežinojo, kodėl Buravas jam taip reikalingas, bet girdėjo, ką jisai pasakė Voicikui, ir, kaip skęstantis šiaudelio, dabar nusitvėrė tų jo žodžių. Matė juose mažytę viltį, kuri, galimas daiktas, padėtų išsipainioti iš spąstų. Jau kuris laikas jis gyveno apsipratęs su mintimi, kad turės žūti, į gyvenimą žiūrėjo kaip į nepasiekiamą svajonę. Bet būtų didžiausia laimė, jeigu žūtų kaip žmogus, jeigu savo mirtimi nesugadintų gyvenimo brangiausiems žmonėms — Aneliai ir sūnui. Apie tai be perstojo galvojo visas pastarąsias dienas namie, tiesiog instinktyviai rūpinosi būsimu gyvenimu, kai atrinkinėjo bulves, pjovė malkas, net kūrendamas pirtį. Bet dabar aiškiai pamatė, kad pasąmonėje slapčia ruseno kvailai juokinga viltis kaip nors išlikti, bent jau per stebuklą... Matyt, stebuklas ir įvyko, mirtis kažkaip keistai pasitraukė. Kas bus toliau, Suš-

čenia nežinojo, bet po šios nakties pajuto, kad Buravas ne tik jo pražūtis, bet ir išsigelbėjimas.

Ilgai jie taip ėjo su sužeistuoju, nepatogiai nusvirusiu nuo Suščenos pečių. Buravas buvo be sąmonės ir kas kilometrą darėsi vis sunkesnis. Voicikui jau tirpo rankos, nes labai nepatogu buvo nešti be neštuvų. Bet reikėjo tempti — juk nemesi sužeisto, nors Voicikas žinojo, kad su tokia žaizda Buravas ilgai netrauks. Beje, dabar jam daugiau nerimo ėmė kelti nebe Buravas, o Suščenia: ką jam veikti su išdaviku? Tiesa, kol kas jis elgiasi lyg ir normaliai, nepriekaištaudamas tempia sužeistąjį, bet kur nutemps? Štai koks klausimas. Voicikas buvo kilęs iš kito rajono galo, šito miško beveik nežinojo. Vakar su Buravu pateko į šias vietas pirmą kartą ir dabar klaidžiame miške visai neteko orientacijos. Tikriausiai reikėjo pasiklausti Suščenią, bet nenorėjo pasirodyti nežinąs kelio. Nors ir akiai eiti taip pat pavojinga. Gali susilaukti to, kad tasai Suščenia nuves tiesiai į policijos irštą, ir tada jau galas abiem. Kodėl jie nenupylė jo Masciščeje arba ganykloje, prie upės, ko nusivilko kartu su juo į tamsų mišką? Bet tai vis Buravas, kuris už savo kvailą žioplumą dabar atsimoka krauju. O ir Suščenia — kažkoks nesuprantamas išdavikas: išnešė leisgyvį Buravą ir net nemėgina pabėgti, eina nežinia kur. Juk tikriausiai žino, kaip jį sutiktų partizanai, bet vis tiek eina neprieštaraudamas ir nestodamas.

Antra vertus, o ką gi darytų Voicikas vienas, be Suščenos?

Nieko sau situacija, susirūpinęs mąstė Voicikas. Ir vis dairėsi aplinkui, ieškodamas kokio ženklo — medžio arba takelio, — kuris primintų jų vakarykštį kelią į Masciščę. Deja, niekur nepasitaikė jokio matyto daikto, nesibaigdamas tęsėsi gūdus pušynas, linguodami šniokštė medžiai. Gerai, kad vietos visur buvo lygios, be pelkių ir daubų. Ir vis tiek jie greitai pailso. Tikriausiai šitokiame darbe Voicikas buvo nekoks pagalbininkas, šlapi sužeistojo batai jam vis sprūdo iš nusilpusių rankų, Suščenia muistėsi su našta ant pečių ir pagaliau, sunkiai alsuodamas, sušvagždėjo iš po Buravo: — Jūs paleiskit. Aš vienas...

Ir Voicikas paleido. Iš tiesų, jam užteko dviejų sunkių

šautuvų ir nagano, per naktį buvo gerokai nusiplūkęs, be to, rytą ėmė kamuoti skrandis — suskaudo seną opą. Savaite neįautė, o dabar įsisopėjo. Bet, matyt, šios nakties nerimas-čiams dar ne galas, širdis jautė, kad bus ir blogiau.

Eiti vienam, be naštos, pasidarė lengviau, Voicikas truputį atgavo kvapą ir staiga įprastinėje miško tyloje nugirdo, kaip toli nusikardėjo keli šūviai — lyg tyčia ten, kur jieėjo. Jis sustojo, norėjo šūktelti Suščeniai, bet tasai, matyt, ir pats išgirdęs šaudant, irgi stabtelėjo, kone trilinkai susilenkęs, prislėgtas išsikėtojusio ant nugaros Buravo.

— Kur šaudė? Babičiuose?

— Gal ir Babičiuose,— pūkšdamas atsiduso Suščenia.

„Velniai griebtų,— nelinksmai pagalvojo Voicikas.— Jeigu jau šaudo Babičiuose, tai kur tada dėtis?..“

Tikriausiai panašiai pamanė ir Suščenia, kuris aukščiau užsimetė naštą ir svyruodamas žengė stipriomis, tačiau nuvargusiomis kojomis. Po valandėlės pasigirdo dar pora šūvių, ir stojo kažkokia nejauki tyla. Jie klausydamiesi kiek palaukė, paskui Voicikas žengė keletą žingsnių į priekį ir tylėdamas mostelėjo ranka į mišką — į šalį nuo girdėtų šūvių.

Jie vėl patraukė per pušyną, kaip ir pirma budriai klausydamiesi miško siaudimo. Kur jie eina, dabar nebežinojo nei Suščenia, nei Voicikas. Tačiau greitai pasirodė sena proskyna, vietomis apaugusi jaunomis pušaitėmis, berželiais. Žemė čia visur buvo smėlėta, be samanų, eiti per ją pasidarė sunkiau negu per šilo baltsamanes, smego kojos. Suščenia dažnai stabčiojo, kėlėsi aukščiau šliaužiantį žemyn Buravą. Buravas iš pradžių tylėjo, paskui ėmė labai vaitoti, ir Suščenia sustojo. Jie atsargiai paguldė Buravą ant žemės, Voicikas susirūpinęs pasilenkė prie sužeistojo.

— Vėl kraujas bėga...

Pavargęs jis nusimetė abu šautuvus ir atsisėdo ant sausos, spygliais apkritusios žemės. Suščenia, kiek pagalvojęs, šį kartą jau ryžtingai nusivilko per galvą savo juodą geležinkelininko palaidinę, greitai nusitraukė nebešvarius, suskalbtus vasarinukus.

— Et, jau nė velnio nepadės,— numodamas tarė Voicikas.— Ten jau tiek prialmėję...

Ir vis dėlto jie vėl atlapojo Buravui milinę ir ėmė marškiniais aprišinėti kruviną šoną. Kad marškiniai nors kiek laikytųsi, ištraukė iš kelnių siaurutį odinį dirželį ir perjuosė pilvą virš jų. Bet kraujas vis tiek sunkėsi, žliaugė ant kelnių, ant milinės, ant peršautos sužeistojo palaidinės.

— Matyt, galas man,— staiga skausmingai suvaitojo Buravas.— Nebenunešit...

Jie sužeistojo tuščiai neguodė, nes patys žinojo ne daugiau už jį. Tik šalia pasėdėjo tylėdami, ilsėdamiesi ir nerimastingai svarstydami, ką daryti toliau, kur eiti. Pirmas susivokė Voicikas:

— Reikia vežimo. O taip, aišku...

Kažką vis galvodamas, jis pasižiūrėjo į priekį, į apsimiglojusį tarpą siauros, mišku neapaugančios proskynos, kurios viename šone stūksojo ištekinių pušų siena, o kitame ir kiek žemiau gražiai žaliavo jaunas, eilėmis pasėtas pušynėlis. Pušelės dar nebuvo nė pusaugės, bet visos viena per kitą stiebėsi aukštyn, ir tankumynas atrodė neįžengiamas. Tikriausiai ten buvo galima pasislėpti — kitos užuoglaudos kur nors arčiau tame retmiškyje nebuvo.

Vos tik jiems paėmus Buravą, toli vėl supoškėjo, bet taip tankiai ir smarkiai, jog jie sustojo kaip įbesti. Keletą ilgų minučių sutrikę klausėsi, paskui Voicekas sukomandavo:

— Kuo greičiau tenai, į pušynėlį!

Abu uždusę, skubėdami nunešė sužeistąjį į tankumyno pakraštį ir, pečiais praskleisdami jo dygius stiebus ir šakas, prasiskverbė gilyn gal dvidešimt metrų. Čia iš tiesų buvo saugu ir tyku; suradę nedidukę progumėlę, paguldė ant neaukštos žolės nusikamavusį Buravą.

— Kur čia dabar... šauda! — tyliau balsu paklausė jis, nebeatmerkdamas pajuodusių, įkritusių vokų.

— Ogi velniai juos žino! — širsdamas burbtelejo Voicikas.— Kažkur toje pusėje.

— Babičiuose?

— Gal ir Babičiuose. Bet tu gulėk. Kaip nors gausim vežimą, nuvešim.

— Gausit...— neaiškiai tarė Buravas ir nusilpęs vėl ilgam nutilo.

Jie tylėdami susėdo abipus jo ir, ištempę ausis, toliau klausėsi miško garsų. Bet čia nieko nebuvo girdėti. Pučiamos vėjo, tyliai siaudė pušelės, netoliese ėmė čerkšti šarka. Kad per savo kvailumą ji ko neprisišauktų į šitą laukymėlę, būgštaudamas pagalvojo Voicikas. Jau ir taip jie buvo užtektinai prisibastę po mišką, laiko irgi sugaišę nemažai. Voicikas žinojo, kad trumpą rudens dieną nė nepamatai, kaip iš ryto pasidaro vakaras. Matyt, jiems reikėjo paskubėti, kol dar likęs galas dienos, ir bent kiek pagelbėti Buravui, nes sutemus ir dar nepažįstamoje vietoje kaipmat gali pakliūti į bėdą. Reikėjo ieškoti vežimo. Bet kas eis?

— Suščenia,— tarė Voicikas,— tu čia žinai, kur kas yra. Kur kaimas, žinai?

Suščenia susirūpinęs pasižiūrėjo į pušynėlį, pasiklausė, pasvarstė.

— Taigi čia kažkur Babičiai. Pagiryje.

— Ar tenai, kur šaudė?

— Na.

— Tada lėk vežimo,— paliepė Voicikas.

Suščenia atsistojo, padelsė, lyg norėdamas ką pasakyti prieš atsisveikinant. Bet, dar nespėjus jam pasigūžti ir žengti į pušelių tankumyną, Voicikas sustabdė.

— Ne, palauk. Eisiu aš,— nusprendė jis.— O tu sėdėk čia. Saugok.

— Gerai,— klusniai atsakė Suščenia, vėl sėsdamasis prie Buravo kojų, šalia vešlios, nuleistašakės pušelės.

Tuo tarpu Voicikas ėmė rengtis kelionei: pakėlė nuo žemės Buravo karabiną, užsikabino už nugaros, paėmė į rankas šautuvą, labiau užsimaukšlino savo juodą kepurę ir pasiveržė diržą su dėklu. Jau bežengiant jam į tankmę, pavymui prabilo Buravas:

— Granata... O kur granata?

Sužeistasis glebno mis rankomis apčiupinėjo savo įdubusią krūtinę ir nutilęs apmirė. Voicikas skvarbiai pasižiūrėjo į Suščenią.

— Aš neėmiau,— tarė Suščenia.— Gal pametėm naktį.

Buravas susiraukęs pagalvojo ir pasakė, kreipdamasis į Voiciką:

— Tu atiduok man naganą.

— Naganą? Še, imk, o kaipgi...

Voicikas ištraukė iš dėklo juodą milicijos naganą, įdėjo Buravui į ištiestą ranką, ir tasai pasibruko ginklą po savimi. Diržą su dėklu Voicikas pasiliko.

— Aš pasistengsiu greitai,— žvaliai tarė Voicikas.— Jeigu netoli.

Jis dingo pušynėlyje, netoliese sušlamėjusios nurimo pušų šakos, ir aplinkui stojo tylą. Šarka sučerškė kiek toliau — matyt, nuskrido paskui Voiciką, ir Suščenia pagalvojo, kad šitaip pristojusios šarkos niekaip nenubaidysi. Bet šarka dabar gal ne pati baisiausia bėda — daug baisiau, kas bus Buravui.

— Matai kaip,— tyloje atsiduso Buravas.— Kodėl gi aš tavęs nenušoviau pirkioje?

Jis bejėgiškai pakrutino išblyškusias bekraujes lūpas ir nutilo, o Suščenia žvarbdamas patrūkčiojo pečiais — jis jau buvo atvėęs, ir nugara po plona palaidine ėmė kaip reikiant šalti.

— Būčiau nudėjęs tave ir dabar sėdėčiau sveikas ir gyvas.

— Argi galima pirkioje? — nesutiko Suščenia.— Juk tenai vaikas.

— Taip, vaikas... O kodėl tu nepabėgai, Suščenia? — paklausė Buravas ir kažkaip skausmingai, neramiai sukľuso. Suščenia išpešė iš žemės kuokštą žolės, paėmė iš jo sausą šapelį, perlaužė pusiau.

— Kurgi aš galėjau bėgti?

— Ogi pas vokiečius.

— Pas vokiečius aš jau buvau. Štai, žiūrėk!

Jis staigiai kilstelėjo palaidinę, užsivertė ir atsuko Buravui nuogą, mėlynais randais nudryžuotą nugarą. Pramerkęs akis, Buravas į ją žvilgtelėjo tik vieną kartą, paskui vėl užsimerkė ir ilgam nutilo. O Suščenia išsiblaškęs pešiojo šalia savęs žolės kuokštus, mėtė juos žemėn.

— Ir tu mane nešei? — pagaliau ištarė Buravas.

— Nešiau. O ką gi aš turėjau daryti?

— Bet juk tu... Išdavei. Tuos tris.

— Aš nieko neišdaviau! — dusliai šaukdamas staiga paaikškino Suščenia, pašoko nuo žemės, vėl atsisėdo ir įkniau-

bė veidą į rankoves. Galimas daiktas, jis net pravirko, bet greitai susitvardė, nešvariais pirštais nusišluostė paraudusias akis.— Aš nieko neišdaviau, tai mane išdavė,— pasakė palūkėjęs. Buravas, sulaikęs kvapą, kruvinais pirštais silpnai čiupinėjo milinės skverną.

— O kodėl tavęs... nepakorė? Kartu su kitais?

Suščenias atsakė ne iš karto, kažkaip užsisvajojęs palaukė, atsiduso.

— Kad būtų pakorę, aš jiems būčiau padėkojęs. Bet ne, paleido. Maniau, vėl suims. Nesuėmė. Dvi savaites namie sėdėjau — kur aš galėjau dingti? Dabar ėmiau kiek suprasti, kodėl paleido...

Tikrai, dabar jis ėmė suprasti. Bet tas supratimas atėjo pamažu, įsismelkė į sąmonę po daugybės spėliojimų ir pastebėjimų, o galutinai įsitvirtino vakar, kai atėjo va šitas Buravas, kuris dabar bejėgis guli ant žemės ir kažkodėl dar ne visai supranta nelaimingą Suščenios likimą. O tada, kai Suščenią nustojo tardyti SD ir kai daktaras Grosmajeris po dviejų visai pakenčiamų tardymų pasakė jį išvarysias, jeigu bus toks nepataisomas kvailys, Suščenia, aišku, nepatikėjo. Ne, manė jis, nebus taip, kad jį iš ten išvarytų, pakars, kaip vakar pakorė tris geležinkelio darbininkus. Gal tik vėliau.

O jis iš tiesų ėmė ir išvarė...

Suščenias nuo mažens žinojo turįs vieną nelengvą būdo ypatybę — nuskaustas netekdavo įgimto gebėjimo priešintis nuoskaudai, skųstis arba protestuoti, galėdavo tik apsiverkti, užsidaryti savyje, nulįsti į kokį kampą, atsiskirti nuo žmonių. Vėliau, jau paaugęs, būdavo, nusikeikia, susiraukia, bet neprisipažįsta (jeigu kaltas) arba teisinasi (jeigu nekaltas). Dažnai krintosi dėl šitokio savo būdo, o kiek per jį prisikentėjo, tik pats vienas težino. Gerai dar, jeigu kartu būdavo draugų, jį pažįstančių ir prireikus galinčių apginti. O jeigu nei draugų, nei liudininkų šalia nebūdavo, viską kėsdavo tyliai. Įrodinėti, dievagotis, ginčytis arba „paleisti gerklę“ kaip kiti jam būdavo tiesiog bjauru, taip daryti jis nemokėjo ir tik neapsakomai nuliūsdavo, skausmingai kamuodavosi vienui vienas.

— Aš geležinkelyje išdirbau trylika metų,— graudžiai prabilo Suščenia.— Betgi tikriausiai tu žinai... Kai atėjo vokiečiai, kaip ir mečiau. Bet ateina stoties viršininkas, na, tasai mūsiškis Ceraškovas, sako, reikia dirbti, nes kitaip vokiečiai jį sušaudysią. Ką darysi, ėmiau dirbti, nors ir nenoromis. Sakytum jautė širdis.

Suščenia sakė tikrą teisybę: užėjus vokiečiams, jis labai nenorėjo dirbti geležinkelyje, nes jauste jautė, kad tas darbas geruoju nesibaigs. Bet gaila buvo ir Ceraškovo, apskritai neblogo žmogaus, su kuriuo kartu dirbo paskutiniuosius šešerius metus prieš karą. Surinko tasai viršininkas brigadą — visi pažįstami vyrai: Suščenios vienmetis Tapčevskis, trejetą metų išdirbęs geležinkelyje, geras, drauginas vyras iš pačios Masciščės; Petro Karabanis iš gretimio kaimo ir dar jaunas vaikinys, FGA moksleivis Mišukas, karui prasidėjus, sugrįžęs namo iš Vitebsko, kur mokėsi dailidžiauti. Kaip ir prieš karą, išėjo į geležinkelį. Darbas tas pats, pažįstamas: lyginti kelią, pamušinėti, keisti papuvusius pabėgius, taisyti sandūras, prireikus kalti bėgvines. O stotyje, be savojo viršininko Ceraškovo, atsirado dar kažkoks vokiečių, lyg ir civilis, bet apsivilkęs kiteliu, su raudonu raiščiu ant rankovės. Ir rusiškai truputį moka. Netrukus geležinkeliu ėmė eiti traukiniai: į rytus — su technika ir kariuomene, į vakarus — daugiausia tušti, bet pasi- taikydavo ir sanitarinių arba su belaisviais, sugrūstais dvokiančiuose, aklinau uždarytuose vagonuose.

— Žinai, dirbam kaip ir seniau, bet širdy taip pikta, kad negali apsakyti. Kam dirbam?

— Tai ką, nežinojot, kam dirbat? — vos girdimai suvaidino Buravas.

— Žinojom, kaipgi. Ir kalbėdavomės apie tai atvirai. Vyrai visi savi, vienas kito nebijojom.

...Tačiau dirbti jie nelabai stengėsi, dažniausiai tik vilkindavo laiką, o vos tik pakrypus diena vakarop, susirenka įrankius — ir į stotį. Iš pradžių viskasėjo gerai, net vokiečiai nelabai burbėdavo, bet štai pavasarį atvažiavo naujas viršininkas, pavarde Jaraševičius, velniai žino, kas per žmogus! Lyg ir savas, bet piktesnis už vokiečių. Ėmė kasdien tikrinti geležinkelininkų darbą ir kibti kaip pasiutęs, dėl smulkmenų:

išmatuos kelią, ir jeigu tik vienu milimetru per siauras arba milimetru per platus — skandalas! O įsikando už viską bausti brigadininką. Bent kas ne taip — brigadininkui per snukį. Suščenia iš pradžių nesuprasdavo, ko jis taip ant jo užsisėdo, bet paskui ėmė nutuokti: šitaip jis siundo brigadininką prieš darbininkus, nori, kad tasai labiau juos spaustų, o tie savo ruožtu jo bijotų ir neapkęstų. O jau tada jisai būtų tikras viešpats ir darytų, ką tiktai norėtų.

Vis dėlto geležinkelininkų jis nesukiršino — visi buvo nekvaili vyrai ir ėmė neapkęsti paties Jaraševičiaus. Anksčiau, kai dar viršininkavo Ceraškovas, darbininkai kiek privengdavo, o dabar ėmė atvirai šnekėtis, kaip iškrėsti vokietpalaikiams kokį „pokšt keberiokšt“. Tuo labiau kad miškuose jau pyškėjo ir dundėjo, pasirodė partizanų, kartą miško kelyje netoli stoties jie sudegino du sunkvežimius. Suščenios brigada tuo metu dirbo Kuzovo baloje, darbo buvo daug, apskritai tas ruožas buvo pats blogiausias, ir jie tenai triūsė nuo pavasario. Bet naujasis viršininkas ima ir perkelia juos į geležinkelio posūkį prie Vispiankos tilto, sako, jog šefas vokiečiai neseniai patikrinęs, radęs daug trūkumų, kuriuos reikia pataisyti, nureguliuoti posūkio spindulį ir pamušti šimtą pabėgių. Brigadininkas buvo pareigin gas, klusnus žmogus, ir jie kitą rytą, pasiėmę įrankius, su rankiniu vežimėliu patraukė bėgiais prie Vispiankos tilto.

Dirbo tenai tris paras, ir kaip tik tuo metu vokiečiai traukinius į rytus ėmė leisti naktį. Ką jie tenai vežė, geležinkelininkai nematydavo, bet manė, kad greičiausiai kokius svarbius krovinius, gal tankus, jeigu juos gabeno tik tamsiu paros metu. Ir štai vieną kartą iš jų pats jauniausias, tasai FGA moksleivis Mišukas, visiems užkandžiaujant kitapus griovio, prisėdo prie draugų eilutės ir sako: „O jeigu atsuktume bėgių grandį — tai būtų „pokšt keberiokšt“. Posūkyje puikiai viskas išeis“. Tapčevskis pagalvojęs pritarė: „O ką, nebloga mintis!“ Karabanis tada nieko nesakė, o Suščenia iškart nesutiko — irgi mat sumanymas! „Nejaugi vokiečiai tokie kvaili, kad nieko nesupras? Juk kaipmat visi pamatys, kad sandūra atsukta“. Susiginčijo, ir Mišukas su Tapčevskiu ėmė įrodinėti, kad traukiniui nulėkus nuo bėgių, toje vietoje neliktų nė vienos sandūros, viskas susiraitytų, kaip

prie Lemešovo būdelės. Prieš mėnesį tenai atsitiko avarija, o gal sprogo mina, ir jie matė, kas tenai pasidarė. Ten iš tiesų buvo bėgių, pabėgių ir vagonų maišalynė. Bet ten kiek kitoks kelio profilis — iškasa, o ne posūkis.

Iš pat pradžių Suščenia priešinoši šiam sumanymui, nes gal geriau už kitus žinojo, kaip sunku bus paslėpti visus galus, posūkis — tai ne iškasa, čia tikriausiai daugiau lėks nuo bėgių. Nulėks į atlają, gal net į upę po tiltu. Žinoma, irgi neblogai, net labai gerai. Tik štai sandūra, kad neliktų kaip įkaltis. Labai abejojo Suščenia, bet jo vyrų jau degė akys — greičiau, tik greičiau! Jis nenorėjo jiems pasirodyti, kad yra bailys arba, dar blogiau, vokiečių pakalikas. Ir sutiko. Tiesa, sakyti jis nieko nesakė, tiesiog tylėjo, kada prieš darbo pabaigą, jau leidžiantis saulei, Mišukas, Tapčevskis ir Karabanis pasiėmė raktus ir apstojo pačią patogiausią diversijai posūkiosandūra. Brigadininkas tylėjo, bet jau širdyje jautė, kad geruoju tai nesibaigs. Atsitiks nelaimė.

— Taigi atsuko sandūrą, kiek pakreipė bėgį — vieną išorinį, to buvo gana. Ir greitai nubildėjom su įrankiais į stotį. Manėm taip — iki traukinio praeis ne mažiau kaip valanda, jau temsta, sandūros niekas nepastebės. O kol ištiks katastrofa, mes būsim toli. Maža kas galėjo tenai atsitikti po mūsų. Gal partizanai ar šiaip kas, o mes nieko nematėm.

... Iš tiesų jie taip ir manė. Manė, kad po katastrofos vokiečiai ieškos įkalčių, o geležinkelininkai visi neigs ir kaip nors išsisuks. Bet, matyt, gyvenime nieko nebūna taip, kaip tikiesi, tuo labiau per karą.

Tą dieną vokiečiams kažkas sutriko, ir pirmąjį traukinį jie paleido anksčiau, dar prieš temstant. Nespėjus darbininkams įtraukti vežimėlio į sandėliuką prie stoties, sutrinksėjo iešmai, ir Suščeniai nusmelkė širdį: labai nelaikuėjo tasai traukinys. O traukinys tuo tarpu nestodamas pralėkė pro stotį, jie visi nervingai suskato kuo greičiau dingti, bet tasai Jaraševičius lyg tyčia ėmė klausinėti brigadininką: ar daug per dieną padarė, kiek dar liko? Kaip posūkis, ar galima greitai pataisyti defektą? Suščenia, padrikai atsakinėdamas, stovėjo prieš viršininką nei gyvas, nei miręs — traukinys jau turėjo būti tenai, prie tilto. Nejaugi jis nudundėjo nenuvirtęs.

Bet ne, nenudundėjo, nulėkė nuo bėgių, gal dešimt vagonų vienas per kitą suvirto į krūvą palei sankasą. Prie iešmų visa tai buvo girdėti, pas viršininką uždusęs, sukaitęs atlėkė iešmininkas ir sako: bėda, prie tilto katastrofa!

— Viršininkas, tasai Jaraševičius, tuoj puolė prie telefono, o mes nematomis prašapom — savo keliais. Aš lyg sudaužytas parkiūtinau namo: baigsis blogai, bet gal nelabai greitai. Juk vis dėlto jie turi kažką ištirti, išsiaiškinti, kažką apklausinėti. O jie ėmė ir sušlavė visus iš karto.

... Juos suėmė kitą dieną anksti rytą, kai tiktai avarinis traukinys išvalė kelią ir, kaip ir manė Suščenia, vokiečiai po lūženų krūva surado tą jų atsuktą sandūrą. Suėmė visą brigadą, nes nuo jos darbo pabaigos iki avarijos buvo praėjusi tik viena valanda. Kas gi daugiau galėjo tenai pabūti? Beje, nieko ypatingai ir neieškojo, iškart čiupo tuos keturis geležinkelininkus, nors, tiesą sakant, jokių konkrečių įkalčių prieš juos ir nebuvo. Aišku, pradėjo nuo brigadininko. Tardė buvusioje rajono ligoninėje, sugužėjo tenai gal dešimt visokių pareigūnų, savų ir vokiečių, laukė. Kabinetukas buvo toks jaukus, šviesus, ant plačių langų palangių gražiai vešėjo vazoninės gėlės, o šeimininkas, pažiūrėti dar jaunas vyriškis rudu kiteliu su antpečiais, gana malonaus veido, iš pradžių net nerėkė, šnekino tarytum užjausdamas ir suprasdamas ir tuo kiek nustebino Suščenią. Kalbėjo gražiai rusiškai. Ilkais žieduotais pirštais grakščiai laikydamas plonutę vokišką cigaretę, paprastai, kone draugiškai klausinėjo Suščenią: „Tai kas gi jums liepė išardyti geležinkelį?“ — „Mes juk nieko neardėm. Mes nieko nežinom“, — iš tiesų nuoširdžiai stebėjosi Suščenia. „O kas gi išardė?“ — „Aš gi nemačiau, nežinau“. — „Nežinai, — neaiškiu tonu pakartojo vokietis ir linktelėjo kažkam iš savo pagalbininkų, eile išsiriavusių palei sieną. — Nagi padėkim jam prisiminti“.

Jį iškart sugriebė dvi poros stiprių, piktų rankų, pastūmė, sučiupo, nuvedė. Du žvėriškai įsiutę plačiasnukiai policajai surišo priekyje rankas, o paskui, pasodinę ant grindų, ir kojas, ir jis kažkaip beprasmiškai pagalvojo: o kojas kam? Bet netrukus suprato kam — ta pačia virve priveržė prie kojų surištas rankas, ir jis pavirto nelyginant kokiu ratu su išriesta nuoga nugara. O tada ir prasidėjo... Suščenia nerė-

kė, stengėsi net nevaitoti. Žinoma, ko kito jis ir nesitikėjo, todėl viską kentė tyliai, atsisveikindamas su laisve, šeima, na ir su gyvybe taip pat. Sumuštą leisgyvį nubloškė ant šlapių šiaudų rūsyje, kur pamažu po vieną atsidūrė ir kiti trys jo darbininkai. Visi vaitojo, dejavo, spjaudė kraujais; Tapčevskiui tikriausiai buvo atmušti plaučiai, iš burnos tekėjo kraujas. Labai troškino, bet vandens niekas nedavė. Tuo tarpu tardymai ir kankinimai nesiliovė — dukart per dieną, ryte ir vakare. Beje, klausinėjo mažai. Vis tas pats simpatiškos išvaizdos vokietis iš SD tarnybos, kaip Suščenia paskui sužinojo, daktaras Grosmajeris, pokalbį pradėdavo klausimu: „Kas liepė atsukti bėgius?“ Čia Suščenia galėjo neveidmainiauti ir nesiginti ir, naiviai žvelgdamas į gudrias, pašaipias vokiečio akis, atsakinėjo, net prisiekdamas aiškino, kad niekas neliepė. Ir Grosmajeris, nereikalaudamas kito kio atsakymo, nieko daugiau nekvosdamas, iškart pasiūsdavo į požemį „gerai prisiminti“.

— Mušė keturias dienas iš eilės, jau nebesikėliau. Maniau: dar kiek ir mirsiu. Ir viskas baigsis. Ir kad žinotum, baimės nejaučiau, tik žmonos ir vaiko buvo gaila, nors verk.

...Kiti trys irgi nebesikėlė, o Mišukas kartą visą dieną pragulėjo be sąmonės, ir policajai, vėl ištempę jį tardyti, sugrąžino iš koridoriaus — kurgi tokį tardysi! Tokį buvo galima nebent tik guldyti į grabą. Areštuotieji nebeskaičiavo, kiek dienų išbuvo požemyje, nebeskyrė dienos nuo nakties, gulėjo pasliki ant kruvinų šiaudų, gąščiodami klausėsi koridoriuje kaukšinių žingsnių — ko dabar ateina? O vieną kartą (stebuklas!) išgirdo muziką: kažkur netoli miestelyje grojo dūdų orkestras, o muzika buvo gedulinga, laidotuvių. Ir buvo tokia artima iškamuotoms belaisvių širdims — tarytum skambėjo per jų pačių laidotuves. Aišku, ne jiems dabar kažkur grojo, bet vis tiek buvo malonu klausytis, tuo labiau kad tenai laidojo burmistrą Šalkevičių, kurį, išvažiavusį iš miestelio, pašovė partizanai. Tą dieną tardyti nevedė, nevedė ir kitą dieną — matyt, policajai ir daktaras Grosmajeris turėjo kažkokių svarbesnių reikalų, — ir jie požemyje truputį atsigavo. Suščenia pasikėlęs atsisėdo, nes gulėti ant sumuštų šonų ir nugaros buvo neįmanoma. Atsikėlė ir Karabanis, net nusijuokė — klaikiai, isteriškai,

lyg pasmerktas pakarti. Jie buvo jau apsipratę su mintimi, kad atėjo galas, kad gyvenimas baigtas ir eina paskutinės jo valandos. Todėl guodėsi tik viena menkute viltimi, kad gal tos paskutinės valandos didelių kančių neatneš.

— Ir štai, rodos, jau po pietų ateina policajus, šaukia: „Suščeniai, išeik!“ Aš atsikėliau, remdamasis į sieną, einu. Ar tik ne sušaudyti, manau sau...

... Bet ne, ne sušaudyti — netrukus sušaudymas Suščeniai ims rodytis kaip nepasiekiamas laimė. Jį vėl nuvedė į pažįstamą kabinetą su vazonėliais ant palangių, daktaras Grosmajeris kaip visada šypsulingai nužvelgė jį ir net su kažkokia užuojauta pasakė: „Sėskis. Pasišnekėkim kaip draugai, iš širdies. Matau, kad tu rimtas žmogus“.

„Rimtas, rimtas“, — sutvinksėjo Suščeniai galvoje, ir jis kažkodėl ėmė nebesuvokti to žodžio prasmės, nebežinojo, ką jis reiškia. Tuo tarpu vokietis, nukrėtęs cigaretės pelenus į mažytį gėlėtą dubenėlį, kurį laikė rankose, kalbėjo toliau: „Rimtas, ir mes tave išgelbėsime. Rytoj visus jūsiškius pakarsim, o tau dovanosim — gyvenk sau. Tiktai...“ Jis dar kažką kalbėjo, bet jau tie pirmieji žodžiai nudegino lyg ugnis, smelkte nusmelkė sąmonę, ir Suščenią apstulbino ne tiek šiurpi jų bendro likimo baigtis (su mintimi, kad pakars, visi jau buvo spėję apsiprasti), kiek tai, kad jį kažkodėl atskiria nuo kitų. Dar kaip reikiant nesuvokęs, kokia yra slapta vokiečio žodžių prasmė, jis instinktyviai pajuto, kad jo baisus likimas darosi kažkoks dar baisesnis. „Taip, tu liksi gyvas, — patvirtino vokietis. — Tiktai... Tiktai tu turi pasirašyti, kad bendradarbiausi...“ — „Kaip bendradarbiausiu?“ — „Slapta, savaime aišku. Su vokiečių valdžia. Mes padėsime tau pabėgti, tu nusigausi pas savus, pas tuos, kurie liepė tau padaryti šią diversiją. Ir mes palaikysim su tavim ryšį. Slapta, savaime aišku...“

Suščeniai valandėlę tylėjo ir, nežinodamas, ką sakyti, mėšlungiškai rijo seiles. Jam dovanoja gyvybę... Bet juk šitaip negalima, jautė jis. Tokiomis sąlygomis gyventi neįmanoma. Gyvenimas jam pasidarys baisesnis už mirtį. „Ne, žinote... Aš negaliu. Aš nemoku“, — ištarė prisiversdamas ir užsikirto, pervertas Grosmajerio žvilgsnio. „Ką?“ — Grosmajeris tūždamas visas įsitempė, lyg būtų išgirdęs kokį

įžeidimą, akys sublizgo švinu. „Ką? Ką tu pasakei?“ — „Negaliu aš“. — „Kas tu — idiotas? Atsisakai gyventi? Nori mirti!“ — „Nenoriu, aišku, bet...“ — „Tai sutik! Mes viską padarysim kaip reikiant, bolševikai nieko nesuuos“. — „Ne, aš negaliu“. — „Vadinasi, nori mirti! — piktai nukirto vokiečiai. — Tai padaryti vieni niekai. Rytoj ir pakarsim. Bet vis dėlto pagalvok. Iki rytojaus“.

Šitaip užbaigęs pokalbį, Grosmajeris liepė nuvesti Suščenią atgal į rūsį, ir tasai nulingavo iškamtuotas dar labiau negu po tardymų ir kankinimų.

— Taigi gavau tokį galvosūkį, kad nors stauk! Ir gyventi norisi, ir norisi žmogum likti. Bet kaip? Viena ir kita kartu neišeina, reikia rinktis. Ir žinai, tada prisiminiau Anelį, sūnelį, ir kai kas ėmė aiškėti. Jeigu aš tapsiu šnipu, tai kaipgi jie gyvens?

Kaip jie gyvens — buvo klausimas, į kurį labai nesunku atsakyti: jie liks įkaitai. O būdami įkaitais, neleis Suščeniai apgauti vokiečių. Jeigu kas atsitiks ne taip, tasai daktaras keršys jiems abiem. Todėl ar ne geriau jam pasiaukoti pačiam, žūti kartu su visais. Šeima liks be tėvo, bet užtat jo nesigėdys — vis dėlto jis šį tą padarė, nors gal ir nelabai sėkmingai, bet nuvertė nuo bėgių vieną traukinį. Vis dėlto žuvo ne be reikalo. O jeigu...

Rūsyje jis tik pasakė, kad rytoj juos pakars. Visi nutilo, nurimo, net liovėsi vaitoję. Niekas nebesiskundė likimu, nebesigailėjo to savo nelabai protingo žygio. Aišku, dabar kiekvienas suprato, kad galbūt reikėjo padaryti kitaip ir gudriau. Gal kitoje vietoje, toliau nuo savo ruožo, nuo stoties. Bet toliau nuo stoties — vadinasi, arčiau prie kaimo, žūtų nekalti žmonės. Žodžiu, Suščenia, kuris tą naktį nesudėjo akių, turėjo ką apmąstyti. Rytą už sienos pasigirdo laskymas, bruzdesys, plačiai atsivėrė durys — išeit!

Visi bejėgiškai keliiasi, po vieną išeina. Priekyje Suščenia, paskui jį išdžiūvęs kaip giltinė Tapčevskis, Karabanis vedą už pažastų Mišuką, kuris pats jau nepaėjo. Ir staiga vyresnysis policajus iš koridoriaus sako: „Suščenią palikti!“ — „Kodėl palikti?“ — drebančiu balsu klausia Suščenia. O tasai atsako: „Daktaras liepė“. Ir įstumia jį atgal į kamerą. Kitus nuvedė. Netrukus rūsyje pasidarė tylu ir tuščia, nuri-

mo ir viršuje, tikriausiai visi išsinešdino į turgaus aikštę, kur kariami jo vyrai. Suščenia iš nevilties daužė kumščiais sienas, raičiojosi ant grindų; tarpais nugirsdavo, kaip aikštėje aidi kažkokios komandos, ir tiesiog nebežino, kur dėtis šitame ištuštėjusiame rūsyje. Jis jau aiškiai matė, kad susilauks kažko blogiau už mirtį, į kurią dabar žmonių akivaizdoje žengia jo darbininkai.

— Norėjau persiskelti į sieną galvą, smarkiai daviausi, bet, matyt, nebeužteko jėgų, nes tik apsvaigau. Kiek atsigavęs, guliu — nei gyvas, nei miręs. O vakarop ateina — kėlis! Išvedė. „Na kaip? — sako tasai daktaras. — Nori pasigrožėti, kaip tavo bendrininkai ant virvių tabaluoja? Parodyti?“ — „Ne, — sakau. — Geriau ir mane kartu“.

... Grosmajeris tada gal pirmą kartą ir net kažkaip smalsiai pasižiūrėjo į pajuodusį, apžėlusį, baisų nuo išgyvenimų geležinkelininkų brigadininko veidą ir galbūt pirmą kartą ėmė kažką suvokti. O suvokęs taip įsiuto, taip užriko, kad Suščenia, stovėdamas pasienyje prie slenksčio, net krūptelėjo. Daktaras šėlo kokias penkias minutes: čia pribėga prie pat jo, čia atšoka į vidurį kabineto, mostaguodamas panosėje rankomis, nulekia už stalo. Tiesa, nė karto jam nesudavė, tik niršdamas apmaudžiai klykė: „Aš maniau, tu protingas vyras! Nuovokus baltarusis! O tu idiotas, bolševikų avigalvis! Užsimanei gražiai numirti? Kad tave tenai gerbtų? Lapeliuose apie tave rašytų? Ne, taip nebus! Aš tau suruošiu kitokią mirtį, bolševikų išgama! Paskutinį kartą klausiu: priimi mano pasiūlymą? Taip arba ne?“ Jis prišoko prie pat Suščenios, ir tasai sunkiai, pratisai atsiduso: „Ne, žinote... negaliu aš“. — „Ak negali! Tada lauk iš čia! Eik pas tuos, kas tave siuntė! — užriko Grosmajeris ir smarkiai spyrė koja duris. — Eik, nagi!“

Suščenia išsigandęs žiūrėjo į vokietį ir galvojo: ką visa tai reiškia? Tikriausiai tuoju šaus į nugarą. Arba į pakaušį? Arba sukomanduos sargybiniui, kuris stovi prieangyje? Tačiau nieko nepadarysi, reikėjo vykdyti komandą, ir jis žengė per slenkstį, sverdėdamas, dvejodamas, užkliudęs pečiu staktą, išėjo į priebutį. Sargybinis policajus iškart griebėsi šautuvo, bet, pamatęs ateinantį vokietį, tuoju nuleido šautuvą prie kojos. Kitas sargybinis, prie vartelių, ryžtingai

užstojo kelią, bet Grosmajeris iš paskos riktelėjo: „Praleisti!“ — ir tasai, viauktelėjęs „javol“, praleido — atidarė, o paskui, jam išėjus, uždarė vartelius. Atsidūręs gatvėje, Suščenia bijojo atsigręžti: nejaugi nešaus? Ir nešūktels, kad sugrįžtų atgal? Ne, nešovė ir nešūktelėjo, ir jis lyg paleistas iš maišo kiškis, kiek įkabindamas, pasileido gatve, perbėgo į kitą pusę. Prie kampo baikščiai atsigręžė: prie vartelių ramiai jį stebėjo sargybinis, o prieangyje kažkaip paprastai, net bičiuliškai mojavo ranka jo kankintojas, o gal išvaduo-tojas daktaras Grosmajeris. Ir jis beveik išsigandęs pagal-vojo: nejaugi iš tiesų paleido? Bet, matyt, paleido, nes niekas nesulaikė, nesivijo, ir jis ėmė eiti ramiau (bėgti nebeužteko jėgų). Nieko aplinkui nematydamas, lyg per kokią pilką ūkaną, praėjo pro paskutinius miestelio namus, už jų atsisė-do, nuleido kojas į griovį — jėgos pasibaigė. Eiti nebegalėjo ir sėdėdamas vis galvojo: kas gi čia dabar atsitiko?

— Štai šitaip ir paleido. Iš miestelio su ratais važiavo kažkoks šalupeniškis, pavežė iki stoties. Parėjau namo. Anelia darže bulves kasa, vos tik pamatė mane atšlaime — taip ir krito nualpusi. Kaimynė vos atgaivino, o aš atsigulęs taip ir išgulėjau visą parą — nejausdamas nei rankų, nei kojų. Vis laukiau: ateis, vėl suims. Žmona verkia, sako: slėpkis arba kur bėk. Ir tikrai, tris naktis pirtyje miegojau, dvi — kaimynų daržinėje. Bet neateina, nesuima. Tai bent laimė! Dovanojo gyvybę tasai vokiečių daktaras. Stebuklas, daugiau nieko!

... Tačiau stebuklo nebuvo — atsitiko nelaimė.

Veltui pralaukęs kokią savaitę, kada vėl areštuos, pas-lankiojęs pakampėmis, pasislapstęs daržinėse, Suščenia at-sigulėjo, kiek atsigavo, net padrąsėjo ir ėmė išeidinėti į atš-laimą. Be to, reikėjo padėti ir Aneliai nusikasti darže bulves. Kartą šitaip bekasdamas, žiūri, ogi už tvoros ežia nuo upės beeinąs Ignasius Puzirevskis, jų kaimiškis, vyrėlesnis už Suščenią, eina ir nesisveikina. Suščenia pasisveikino, o tasai, nieko neatsakęs, tyliai pasityčiodamas užkalbina: „Na, tai kaipgi gyveni, draugus išdavęs?“ Suščenia, lyg su kuoka trenktas per galvą, neteko žado. Kol svarstė, kaip atsakyti, Puzirevskis nesustojęs nuėjo sau ežia į gatvę. Štai tada Suš-čenia gal pirmą kartą ir suprato, kodėl per savaitę jo niekas

neaplankė — nei kaimynai, nei pagaliau giminės, dėdė Petrokas arba Augustina, Anelios sesuo, nei sūnėnas Koscia, kuris, būdavo, nėra tos dienos, kad triskart neatlėktų pas dėdę. Žmonės jo vengė. Todėl, kad jis — išdavikas.

Šitas spėjimas vėliau pasitvirtino gal ne mažiau kaip dešimt kartų. Kartą iš kaimo parėjusi Anelia gailiai apsiverkė: bobos šneka, kad jis pakurstęs vyrus daryti diversiją ir pats juos išdavęs, todėl jį ir paleidę. Draugais atsipirkęs. O Grišačka atbėga iš gatvės ir taip atviraširdiškai, lipdamas ant kelių, klausia: „Tėveli, ar tu išdavikas?“ — „Koks išdavikas? Kas tau sakė?“ — „Ogi Sulka Balisavas sakė: tavo tėvelis išdavikas“. Kaipgi jis galėjo pasiteisinti vaikui? Apie viską papasakojo žmonai, toji išklause, apsiverkė — žmona tikriausiai patikėjo. O gal ir nepatikėjo, tik apsimetė tikinti.

— Bet kaipgi man gyventi?! — tyliai, beviltiškai klausė Suščenia, žiūrėdamas į pušyną. Tenai iš pradžių toli ant pušelės viršūnės pasirodė didžiulis senas kranklys su storu, sunkiu snapu, patupėjo viršūnėje, pasižiūrėjo žemyn į žmones, paskui atskrido arčiau ant kitos pušelės.— Ką aš galėjau daryti? — klausė Suščenia.— Aš jau tada pavydėjau jiems, savo darbininkams: juos žmonės gerbė, jais didžiavosi vaikai. Jų šeimoms padėdavo kaimynai. O manęs ėmė neapkęsti. Jaučiau, kad ir pats brangiausias man žmogus, žmona Anelia, irgi žvilgčioja į mane kitaip negu pirma. Ėmė dažnai verkti be jokios priežasties. Bet ką gi ji turėjo daryti? Kartą, kai nešėm bulves, aš ją truputį subariau — staiga kad užraudos. Sako: „Geriau jie būtų tave tenai pakorę. Kartu“. — „Aišku, geriau,— sakau jai. — Bet va nepakorė, ką dabar daryti? Gal pačiam pasikarti?“ Matai, kaip pasidarė. Iškart bijojau vokiečių, slapsčiaus nuo jų, o dabar pradėjau galvoti: ar iš tiesų pačiam nepasikorus? Bet ir kaip pasikarti? Žmonės pasakys: buvo dėl ko. Pasakys: sąžinė užgraužė, nes buvo išdavikas. Ir tada supratau: be reikalo rūpinuos. Ne tokios mirties man reikia bijoti — šita per daug lengva. Bus dar blogiau. Baisiau! Ir iš tiesų — sulaukiau. Kai vakar tave pamačiau, viską iškart supratau. Ką gi, aš buvau pasiruošęs. Juk tikrai, argi aš galėjau teisintis — kas būtų patikėjęs. Tu gi nepatikėjai, ką? Kolia! A, Kolia? Ar tu girdi?..

Pajutęs kažką negera, Suščenia atsikėlė nuo pušelės ir

keliais nuėjo prie Buravo, patampė jį už rankovės. Tačiau Buravas neatsiliepė. Tada palietė ranka jo smakrą, apžėlusį šviesiais šeriais.

— Kolia, a, Kolia!

Tačiau veltui šaukė. Buravas gulėjo sustingusiu, gelsvai pažaliavusiu veidu ir nebejudėjo. Nevilties suspausta širdimi Suščenia nuleido ant kelių didžiules rankas.

— Dieve, kas gi čia dabar? Aš jam širdį atvėriau, o jis nė negirdėjo. Nejaugi?.. Kas dabar bus? O dieve!..

Kranklys, tingiai suplasnojęs sunkiais sparnais, nusklen-dė nuo pušelės viršūnės, atskrido arčiau, ir ilgokai pasverdi-nėjęs, pagaliau tiesiai atsitūpė ant šakos beveik ties pačia progumėle. Suščenia jo nebaidė...

Tačiau Buravas kurį laiką dar buvo gyvas. Iš pradžių jis gerai girdėjo ir suprato viską, ką pasakojo prie jo kojų sėdintis Suščenia, ir juo tikėjo. Pagaliau kaip galėjo netikė-ti? Vėl, kaip kadaise vaikystėje, šalia dūdeno pažįstamas savo žmogaus balsas — sklidina skausmo ir sielvarto išpa-žintis. Beprasmiška Suščenios istorija Buravui pamažu da-rėsi suprantama, ir jis dabar pasigailėjo vos tik jo nenušo-vęs. Dar kelios minutės — ir būtų nužudęs nekaltą. Aišku, tasai susidorojimas būtų slėgęs sąžinę kaip lemtinga klaida. Bet, galimas daiktas, šitaip padaręs, būtų sveikas ir gyvas — tokia mintis staiga šmėstelėjo galvoje Buravui. O dabar štai turi dvėsti čionai per tą jautrią savo sąžinę, dar neturėdamas nė dvidešimt septynerių metų. Mirti taip nelaiku, be šeimos, be vaikų, nieko po savęs nepalikdamas. Visiškai vienas, be artimų žmonių. Niekieno neužjaučiamas ir negailimas. Gal tik Suščenios Anelia su vaikeliu kada nors paminės.

Bet tik tada, jeigu nežus Suščenia. O be Buravo vargu ar liks gyvas... Buravas nebesuprato, kas nuo ko dabar pri-klauso: Suščenia nuo jo ar atvirkščiai — jis nuo Suščenios. Padrikos mintys kažkaip susipainiojo, ir pasidarė nebeaišku, kaip geriau būtų padarius — iškilo pernelyg daug visokių problemų, kad žmogus galėtų visas iškart išspręsti. Tik-riausiai per tas kelias dar likusias gyvenimo akimirkas jis nieko nebespės. Netgi nebesuvoks. Gaila šito Suščenios, bet ir savęs gaila. Taip baisu mirti.

Labai nenorėjo mirti Kolka Buravas šitame miške, toli nuo draugų, toli nuo savo būrio. Todėl iš paskutiniųjų stengėsi išlaikyti aiškia sąmonę, o ši, vis kabindamasi už jo nelaimės, kažkaip savaime grimzdo į pragyventus prieš karą metus, kada jis tiek prisikentė vargo, dažnai badavo, motiną matydavo vis apsiašarojusią, o tėvą — paniurusį, piktą. Bet ką daugiau dabar galėjo prisiminti? Kitokio gyvenimo Buravas nebuvo matęs — tik tą, kurį davė nelengva dalia. Tiesa, retkarčiais ji ir pradžiugindavo mažais vaikiškais džiaugsmais, nuoširdžia bernautinių dienų bičiulyste arba pirmąja meile, dar tokia paika, neprotinga. Dėl to šią paskutinę gyvenimo valandą jam darėsi neapsakomai apmaudu, kad mirtis taip be laiko viską nutrauks ir greitai reikės skirtis su visu margu pasauliu. Rodos, jame dar buvo šitiek neišgyventų ir nematytų dalykų, kurių jau niekados nepamatys. Pirmiau apie tai nepagalvodavo, vildamasis, jog laiko turi visą amžinybę, viską dar suspės. Be to, pirmiau kas nors vis neleisdavo stabtelėti, pasvarstyti, įvertinti, kaip yra iš tiesų, atmesti arba pamilti — vis nebūdavo kada, spausdavo darbai ir tas prakeiktas rūpestis, kaip čia prasistūmus, sudūrus galus su galais, sumokėjus viską, kas pridera valstybei, atsiskaičius už visus pristatymus, kad galėtum pasijusti laisvas ir nors truputį laimingas. Bet, matyt, nebepasijus niekados... Net dabar, jauste jausdamas greitai artėjančią galą, kai jau absoliučiai niekas jam negalėjo paliepti — nei pareiga, nei viršininkai, nei pagaliau baimė, išgyventa daugybę kartų ir širdyje galutinai išsibaigusi,— net dabar kažkas neleido pasijusti laisvam, kažkas kliudė; artėjant paskutinei akimirkai, gyvenimo painiava dar labiau painiojosi. Jau nebeišpainiosi. O svarbiausia — nebėra kada. Nebuvo kada gyventi, nėra kada ir žmoniškai numirti — taip, kaip mirdavo seni žmonės: neskubėdami, pabaigę savo darbus, davę visus nurodymus, palikę visus testamentus. Ir jis labai panorą kaip nors nusigauti į būrį — tada bent jau draugai užkas jį į sausą žemę, pasakys prie kapo keletą gerų žodžių, kurių taip mažai girdėjo gyvendamas. Gerus žodžius jis išgirstų ir kape. Dabar jam reikėjo tiek nedaug, bet ir to nebesulauks.

Kiek prašviesėjus sąmonei, jis pasijusdavo gulis ant žemės ir prisimindavo, kad šalia sėdi Suščenia.

Paskui nebejautė, nei kur esąs, nei kas šalia. Aplinkui vis labiau didėjo ir augo vienatvė, ir štai jis liko vienas.

O paskui kažkaip nepastebimai nebeliko nieko...

Voicikas lengvai žingsniavo per netankų švarų mišką, tolydžio vis dairėsi į šalis, iš įpratimo atidžiai klausėsi, kaip vėjo šuorai ošina mišką. Iš pradžių kiek paėjo proskyna, paskui pagalvojęs pasuko iš jos į šoną — kažkodėl jam dingojosi, kad Babičiai turi būti kažkur kairėje. Ant peties jam kadaravo Buravo karabinas, durtinio kišenėse skimbčiojo šešios apkabos šovinių. Savo ilgąjį šautuvą jis apdairiai paslėpė kadagių krūme netoli proskynos — grįždamas pasiims, juk nepaliksi miške gero šautuvo. Atiduoti ginklą Suščeniai būtų buvus kvailystė — to betrūko, kad apginkluotų išdaviką. Buravui, jeigu kokios, užteks nagano, nors vargu ar nagano jam beprireiks. Nebent nusišauti pačiam arba nušauti Suščeniai. Tiesa, Buravas pasakė: neliesk Suščenos, bet Buravui bepigu taip šnekėti, jam nebėra ko bijoti, viena koja jis jau tenai. Rytą žvilgtelėjęs jam po marškiniais, Voicikas iškart suprato, kad Buravas ilgai nebetrauks. Tada už viską, kas atsitiks, reikės atsakyti Voicikui.

Todėl jis neskubėjo, nelėkė galvotrūkčiais nežinia kur ieškoti vežimo. Tikriausiai Buravui jau niekas nebepadės, o pats kaipmat gali gauti policajų kulką. Nors aplinkui miškas, bet, reikia manyti, netoliese yra kaimų, o kaimuose vokiečiai, policajai, išdavikai, iš kaimų visada lauk bėdos. Bet miške irgi pravartu dažniau apsidairyti, tai kas, kad aplinkui tylu. Pavojus visada slenka patykom, kaip lūšis, o užgriūva staiga ir tada jau galas. Kaip ant to šilakalnio. Kas galėjo manyti, kad atokiai nuo stoties ir dar naktį juos taip netikėtai užpuls policija? Žinoma, jeigu ne tas staigumas, Voicikas būtų spėjęs duoti signalą Buravui, bent jau surikti ar ką. Bet kai taip atsitiko, nebe signalas buvo galvoje. Gerai, kad pats spėjo kailį išnešti, tiesa, paliko pamiškėje arklį. O dabar be arklio visai nusivarys. Dar su tuo sužeistu.

Bet kurgi tie Babičiai?

Sename apyrečiame pušyne, kuris tęsėsi nuo pat prosky-

nos, staiga priešais supilkavo plati proguma, ir Voicikas netrukus išėjo į pamiškę. Priekyje plytėjo didžiulis plynas laukas, per jįėjo kelias, šalia kurio stypsojo telegrafo stulpai. Perrėžęs lauką, kelias nyko miške, bet kaimo tenai nebuvo matyti. Gal jis kur už miško, pagalvojo Voicikas. Tačiau eiti per lauką nesiryžo ir nuėjo miško pakraščiu, laikydamasis per keletą žingsnių nuo pamiškės. Aišku, jisai suprato, kad šitaip kelias gerokai pailgės, bet ką padarysi? Gerai, kad dar nelijo, dangus visas buvo apsiniaukęs, iš pamiškės pūtė žvarbus vėjas, ir Voicikas, neramiai apsidairęs, pagalvojo: kad tik nepasiklydus šituose miškuose.

Taip nuėjo gal kilometrą ir ėmė pastebėti, kad vieta darosi vis įlomesnė, prasideda žemuma, po kojomis minkštai sulinksėjo storas žalių samanų patalas, nusėtas raukšlėtomis rudens grybų kepurėlėmis. Šilas pasibaigė, aplinkui ant šlaito augo retai pasklidusios laibos pušelės, trakas visai išnyko, ir šviesiame retmiškyje galėjai matyti gana toli. Voicikas, kaip ir pirma,ėjo atsargiai, stengdamasis laikytis arčiau pamiškės, ir netrukus atsidūrė krūmuose — jauname alksnyne ir karklyne, kur ant šakų dar geltonavo paskutiniai nenukritę lapai. Matyt, toliau buvo bala. Dėl to Voicikui vėl iškilo rūpestis — persigauti per balą visada nelengva, ypač rudenį. Taip ir buvo, pro nuplikusius krūmus blausiai blizgėjo telkšantis vanduo — po liūčių ištvinusi bala plačiai sėmė miško slėnumą. Kiek pasvarstęs ir apsidairęs, Voicikas pasuko į pamiškę ir tenai, dar kartą pažvelgęs į rudens lauką, atsargiai išlindo iš krūmų. Ir staiga sustojo kaip įbestas — tolumoje per lauką, krypuodami dumbravuose, ropojo gal kokie šeši brezentais dengti sunkvežimiai.

Išsigandęs Voicikas pasigūžė, atsistojo keturpėsčias, o paskui, žemai pasilenkęs, nugūrino atgal į mišką. Tenai, vis dar susirietęs, apsidairė. Sunkvežimiai važiavo jau arčiau — didžiuliai, kėbulai išmarginti tamsiais lopais; smarkus vėjas tarpais atpūsdavo slopų motorų ūžesį. Tai buvo vokiečiai, ir Voicikas, daugiau nebeatsigrįždamas, greitai nėrė gilyn į mišką. Į Babičius dabar tikriausiai nebėra kaip eiti, nusprendė jis, tenai pirmiau nuvažiuos vokiečiai. Bet ko čia vokiečiams prireikė? Gal nuvažiuos toliau, tiktai kur? Rodos, Babičiai stovi prie kelio į girią, o girioje partizanai, jų Suvo-

rovo būrys. Vadinasi, tai baudėjai. Bet jeigu baudėjai, ką tada daryti jam? Kur dėtis?

Per kokią valandą jis toli nuėjo nuo lauko ir kelio. Aplinkui buvo mišrus miškas — beržynas, žagarų prikritę krūmai ir brūzgynai, skverbti per jų tankmę pasidarė sunkiau. Voicikas sušilo, sukaito, atsisagstė viršutines durtinio sagas. Netrukus aptiko kurmių išrausytą takelį ir apsidžiaugęs pasuko į jį. Manė, jog tasai takelis nuves į kokį kelią arba gal apskritai išves iš miško. Bet kiek pavingiavęs po alksnyną, takelis įsirėmė į platų vidurmiškio upelį, pilną stovinčio vandens, krantuose apsėmusio paplautas, plikas krūmų šaknis. Liepto niekur nebuvo, dugno tamsiame vandenyje irgi nesimatė, ir Voicikas, truputį padvejojęs, ryžtingai žengė nuo kranto. Pabrydėjęs gal dešimt žingsnių, sušlapęs iki kelių kojas, išlipo į kitą krantą. Paskui, susiradęs sausesnę vietą, ėmė persiavinėti, išpylė iš pusbačių vandenį, išgręžė autus. Nutrintos kojų pėdos buvo sustingusios, sukembusios, pats visas irgi drebėjo suimtas žvarbio ir, norėdamas apšilti, pasileido takeliu tekinas, tačiau greitai pavargo, sulėtino žingsnius. Tuo tarpu takelis išvedė į siaurą miško progumą, iš šonų apsuptą eglyno. Čia reikėjo apsidairyti. Vienoje pusėje po eglėmis riogsojo dvi kažkieno paliktos aplūžusios senos palapinės. Žvilgtelėjęs į vieną, Voicikas pamatė, kad viduje tuščia, — tik kampe gulėjo gabužas pajuodusio šieno, prieblandoje baltavo keletas popiergalių. Negaišdamas jis nužingsniavo toliau, praėjo pro eglyno tankmę, pro mažytį beržyno guotą, gražiai sumargavusį niūkioje eglių karalystėje. Ir čia kažkaip netikėtai pastebėjo, kad visą laiką jį vedęs takelis dingo, po kojomis driekėsi niekieno nemindžiota minikšta žalia samanytė, šonuose tarp standžiasiebių paparčių kėpsojo išpuvę kelmai. Regis, Voicikas pametė kryptį ir nebežinojo, kur toliau eiti. Veikiausiai pasiklydo. Lyg tyčia dar iš viršaus pro šakas ėmė druokti lietūs — nelabai smarkus, bet šaltas ir įkyrus. Milinė Voiciko kepurė ir durtinio pečiai greitai įmirko, kojos iki kelių jau seniai buvo šlapios, ir jis, sustojęs po egle, ėmė galvoti: ką daryti? Kur eiti? Pradėjo temti, artėjo darganota naktis. Kokia čia vieta, kurioje pusėjė liko Buravas su Suščenia, jis jau seniai nebežinojo. Tikriausiai pasiklydo tame begaliniame miške, nusuko į šalį nuo

Babičių, vos nesusidūrė su baudėjais. Ėmė klausytis. Neringingai ošė miškas, eglių šakose smarkiai šnarėjo įsisinginės lietus, bet šūvių arba riksmo niekur nebuvo girdėti. Geriau būtų kur supoškėję — tada žinotų, kurioje pusėje prišas, nebesiblaškytų kaip kiškis po nepažįstamą mišką. O gal ir nereikia blaškytis, pagalvojo Voicikas, juk jau temsta, ar ne protingiau grįžti atgal ir susirasti pamestą takelį. Vis tiek takelis turi kur nors nuvesti, gal į kokį kaimą, pas žmones.

Taip pasvarstęs, Voicikas greitai puolė atgal, į tą neseniai praeitą progumą už eglyno. Tuo tarpu lyti ėmė smarkiau, kažin iš kur iš po eglių pūstelėjo bjauriai žvarbus vėjas, nuo kurio nebebuvo kur pasislėpti. Progumoje Voicikas dar kartą žvilgtelėjo į palapines, viena jam pasirodė geresnė už kitą, prakiurusi tik viename šone, ir, užmiršęs savo ketinimus, repečkom įšliaužė į jos prieblandą. Iš tiesų, viduje buvo sausa ir beveik jauku, po kojomis minkštai dubo šieno ir samanų sluoksnis. Staiga pajutęs nuovargį, Voicikas kiek pašliaužė nuo angos ir atsigulė ant šono. Jis nenorėjo čia nakvoti, tik truputį pasilsėti, palaukti, kol nustos lietus. Antra vertus, reikėjo nuspręsti, kur eiti toliau. Gal, kol dar ne visai sutemę, sugrįžti pas Buravą? Bet ar ne geriau palaukus ryto, staiga atėjo kita mintis. Ry tą galva šviesesnė, ir todėl patartina pradėti bet kokį darbą. Ry tą, ir dar pirmą mėnulio ketvirtį, per jaunatį, kaip kadaise sakydavo motina. Tiesa, Voicikas gana skeptiškai žiūrėjo į prietarus ir taisykles, kurių laikėsi motina, beraštė valstietė, beveik iki senatvės išgyvenusi vienkiemyje, nieko daugiau nemokėjusi, tik dirbti įprastus ūkio darbus, rūpintis žeme, gyvuliais — žodžiu, daryti tai, ką darė daugelį metų. Ir gal tik dabar, jos netekęs ir pats iki valiai prisikentėjęs per karą, Voicikas kartais mintimis sugrįždavo į prieškario metus, prisimindavo motiną ir turėdavo pripažinti, kad jo neraštinga senutė šiek tiek išmanė gyvenimą ir pažino žmones. Deja, tas kuklus išmanymas, jos patirtis menkai tesiderino su neramiais laikais, kuriems, kaip dabar matyti, reikėjo kitokio išmanymo ir kitokios patirties.

Užavo miškas, sausuose palapinės žagaruose tyliai šnarėjo lietus. Šalia pro skylę smulkiai ir tankiai lašėjo, priešinis stogo šonas jau seniai buvo peršlapęs, tik šitame kampe per storai užklotas eglišakes vanduo dar nesisunkė. Voicikas,

atsigulęs ant šono, susirietė, suspaudė tarp kelių karabiną ir tyliai pasinėrė į savo nelinksamas mintis. Norėjo valgyti, bet nuo vakar dienos kišenėse nebebuvo nė plutelės, paskutinį kąsnelį duonos jis sužiaumojo, eidamas į stotį. Pilvas seniai gurgė nuo alkio, kūną vis labiau ėmė snaudulingas nuovargis. Aiškus dalykas, šiandien juos nuolatos lydėjo nesėkmės, vis išeidavo ne taip kaip reikėjo, o dabar dar štai ir pasiklydo šitame miške. O kažkur tuščiai laukia Buravas (jeigu dar laukia) ir tasai Suščenia... Protingiausia, žinoma, buvo pasiųsti Suščenią, kad paieškotų vežimo, jis geriau žino, kur koks kaimas. Bet kaip jis galėjo šitokį žygį patikėti Suščeniai? Todėl ir ryžosi pats, manė, kad taip bus geriau. Bet geriau neišėjo... Vis dėlto rytą gal ką sugalvos. Ką nors sugalvoti jis mokėjo nuo mažens, žmonės kartais sakydavo, kad Voicikas — vyras su galva, sumatus. Kitas dalykas, kai kartais jam neužtekdavo tvirtumo, vyriško pasitikėjimo savimi, bet tai ne jo kaltė — matyt, toks jau gimęs. Jis tai žinojo seniai ir pavydėdavo kitiems, niekad nesvyruojantiems, ryžtingiems. Būdavo, kiekvieną kartą pavydžiai žiūri į smarkius rajono vadovus, žavisi, kaip jie drąsiai imasi painiausių reikalų, viską sutvarko tiesiog bematant, lengvai ir gražiai. Jis taip nemokėjo. Kamuodavo kitus, kamuodavosi pats, bet kitaip jam neišeidavo.

Tais metais, kai rajone prasidėjo ištisinė kolektyvizacija, nepalenkiama valia buvo laikoma bene svarbiausiu būdo bruožu, privaliu kiekvienam rajono vadovui, tiktai ji laiduodavo sėkmę. Kiek privargo tą žiemą Voicikas, neturėdavo net kada išsimiegoti, nusivarė besakydamas kalbas, bet įkalbinėjimais, pažadais ir net grasinimais suorganizavo tik keturis menkus kolūkius, o jo viršininkas, rajono žemės ūkio valdybos vedėjas Chmelevskis, per tą patį laiką — net aštuonis. Chmelevskis mokėdavo pasiekti visko, ko tik norėdavo. Jis nemėgo aušinti burnos kaip kiti, neįkalbinėdavo, nesėdėdavo per naktis kaimų susirinkimuose — keldavo klausimą visu griežtumu, nutildydavo prieštaraujančius, labai paprastai ir netgi linksmai išbuožindavo, todėl visiems darydavosi aišku: šitas savo pasieks. Ir pasiekdavo, nes buvo ryžtingas bet ką darydamas, niekad nesvyruodavo. Tik kartą pamatęs jo energingus mostus, plačiapetę figūrą, visada nus-

kustą masyvų smakrą, jau žinojai, kad tai daug nuveiksiantis vadovas ir kad jis toli nueis. Na, o Voicikas, palyginti su juo, atrodė kaip vaikas. Tai buvo savaime suprantama: argi gali kitaip atrodyti nugeibėlis, be to, sergantis skrandžio opa.

Trejus metus Chmelevskis buvo jo viršininkas ir jo idealas, ir kas tada galėjo pagalvoti, kad tasai idealas vieną gražią dieną susilauks tokio blogo galo. Tik jau pas-
kui išaiškėjo, kad buvo susiuostęs su klasiniais priešais, vadovavo kenkėjų grupei, per susirinkimus propaguodavo vieną, o iš tiesų darė kitaip ir patyliukais ardė valstybės pamatus. Tiesa, Voicikas niekada nepastebėjo, kad jis elgtųsi bent kiek įtartinais, bet veikiausiai todėl, kad vedėjas mokėjo gerai maskuotis. Tiktai vėliau, po to įvykio, Voicikas ėmė prisiminti visokias smulkmenas, kurios, jei-
gu būtų buvęs principingesnis, jau ir tada būtų galėjusios sukelti tam tikrų įtarimų. Bet nesukėlė, ir Voicikas kaltino pats save, kad prarado politinį budrumą. Nors tuo metu jis buvo valdinys ir visur vykdė Chmelevskio valią. Bet štai po Chmelevskio arešto padėtis rajono vykdomajame komitete iš pagrindų pasikeitė, ir kita Voiciko nedorybė krito jau tik ant jo paties sąžinės.

Dar tada, kai jie dirbo kartu, Voicikas su motina gyveno pas seną žydą Mozeli, kaip tik priešais Chmelevskio namus, kitapus kelio. Voiciko motina, kuri buvo geros širdies moteriškė, priglobė dvi jo viršininko dukreles,— jos neprižiūrimos dienų dienas bėgiodavo lauke,— vis pasišaukdavo, vaišindavo kuo turėdama, kuo galėdama. Mergaitės labai patiko senutei, nes ji tikrai ilgėjosi anūkų ir kartais net pasišnekėdavo apie tai su sūnumi. Bet Voicikas dažniausiai atsakydavo išsisukinėdamas — iš tiesų, argi jis turėjo kada galvoti apie vedybas? Rajone buvo aibės daug svarbesnių reikalų, tarpais visiškai neatidėliotinų, tiesiog degančių, ir jis ligi pat karo liko viengungis, nors seniai nebelaikė savęs jaunu. Paprastai vakare pas juos užbėgdavo pašte dirbanti mergaičių motina Kacerina Ivanauna, padėkodavo už dukreles, ir Voicikas apskritai būdavo patenkintas, kad viršininko šeimai padaryta maža, o vis dėlto paslauga. Tačiau po

Chmelevskio arešto abiejų šeimų santykiai kiek pasikeitė: mergaitės nebeatbėgdavo pas tetą Fenią, nors ši ir toliau retkarčiais aplankydavo priešais gyvenančią kaimynę. Voicikui tai nelabai patiko. Nepatiko jam ir tai, kai, prasidėjus žiemai, motina netikėtai paprašė duoti kaimynei malkų („Sėdi, vargšė, nekūrentoje pirkioje, vaikeliai serga, o kieme nė šakalio“). Voicikui kaip tik turėjo atvežti iš miško malkų, ir motina paprašė keletą rąstgalių numesti Kacerinai Ivanaunai. Juk jiems ir taip užteks, nes kūrendavo ne kasdien. Nepatiko šitas prašymas Voicikui, bet jis ir vėl nieko nesakė, nieko neaiškino savo senai motinai — argi ji galėjo suprasti, kokia sudėtinga respublikoje išsiplėtusi klasių kova? Rytojaus dieną, kai atvežė du vežimus malkų, jis liepė vežikams numesti trejetą rąstgalių palei Chmelevskio vartus. Kas galėjo tada pagalvoti, kad po mėnesio ir jo kaimynė atsidurs tenai, kur jau buvo atsidūręs šeimos galva, buvęs rajono žemės ūkio skyriaus vedėjas ir kenkėjas Kuzma Chmelevskis? O Voicikas paskui vos išsiteisino. Ko jis tada neprišnekėjo apie save atgailaudamas: ir kad neteko politinio budrumo; nesusiorientavo, pasidavė supuvusiam buržuaziniam liberalizmui. Dar laimingai išsisuko — gavo tik papeikimą. Kiek blogiau, kad dėl to atsitikimo jo nebepaskyrė į Chmelevskio vietą — ją užėmė Dušniakas, geležinkelio darbininkas iš Polocko, vargu ką išmanęs apie žemės ūkį. Paskui Voicikas labai širdo ant motinos, kuri taip kvailai sugadino jam visą nelengvą tarybinio darbuotojo karjerą. Kam reikėjo gailėtis šitų Chmelevskių! Kiti juk negailėjo, neujautė, nė karto nepadėjo, nors tuo metu, kai Chmelevskis smarkiai viršininkavo rajone, begėdiškai jam padlaižiaudavo. Tasai įvykis Voicikui buvo gera gyvenimo pamoka ir, galimas daiktas, apsaugojo nuo daugelio kitų panašių klaidų. Nors, aišku, charakteris dėl to nesutvirtėjo, ir jis stengėsi jį stiprinti. Piktumas ant motinos pamažu lėgo, o karui prasiidėjus, ir visai išblėso, užleidęs vietą didžiuliam gailesčiui. Bet tai jau savaime suprantama: motina žuvo kankinės mirtimi už sūnų, išgelbėjo jam gyvybę.

Tai atsitiko praeitą rudenį, kai rajone įsiviešpatavo vokiečiai ir prasidėjo komunistų, komjaunuolių, buvusių rajono aktyvistų gaudymas. Partizanų tada arti nebuvo, išeiti žie-

mai į mišką mažai kas ryžosi ir slapstėsi kas kur galėdamas. Policija ieškojo ir Voiciko, keletą kartų naktį įsibrovė į ištuštėjusią Mozelio pirkia. Žinoma, Voiciko tenai nerado, nes jis slapstėsi pas tolimą giminę pamiškės vienkiemyje gal už kokių penkiolikos kilometrų nuo miestelio. Motina tebegyveno namie, ir dėl jos Voicikas nelabai nerimavo: ką galėjo padaryti vokiečiai senai tamsiai moteriškei, kam ji jiems reikalinga? Bet padarė. Trečią kartą neužtikę namie Voiciko, jie suėmė motiną ir pasakė, kad jeigu sūnus savo noru neateis į policiją, bus sušaudyta. Po kelių dienų motina per pažįstamą slaugę, kažkada dirbusią ligoninėje, sūnui pranešė, kad neitų. Ji jau sena, jai vis tiek, o jis jaunas, jam reikia gyventi. Voicikas pagailestavo, pasielvartavo, ypač kai išgirdo, jog motiną kartu su daugeliu kitų įkaitų iš tiesų sušaudė. Gaila buvo motinos, ir kuo toliau, tuo labiau. Bet ką jis galėjo padaryti?

Užliūliuotas lietaus ir čia pat ošiančio miško, Voicikas, susirietęs ant šono palapinėje, nejučiom užsnūdo ir netrukus susapnavo kvailą, beprasmišką sapną. Sapnavo savo geltonąjį odinį portfelį, kurį trisdešimt devintaisiais metais išsimainė iš pabėgėlio lenko už tris kilogramus lašinių. Portfelis buvo puikus: pasiūtas iš storos kiaulenos, turėjo tris skyrius, du blizgančius užraktus, kurie, paspausti pirštų, spyruokliuodami spragteldavo. Tokiu portfeliu negalėjo pasigirti nė vienas kitas tarnautojas rajone, o gal ir visoje srityje. Voicikas labai jį saugojo, niekad neprigrūsdavo popierių, nešdavosi tiktai eidamas dirbti į rajono vykdomąjį komitetą, na ir pasiimdavo dar į kelionę, važiuodamas į Vitebską į kokį pasitarimą arba su ataskaita. Vagone visada pasidėdavo po pagalve, bet taip, kad nelabai prispaustų galva, neapgadintų dailių metalinių kampų. Labiausiai bijodavo, kad jo kas nenušvilptų rytą, kai nueis į tualetą. Bet viskas pasibaigė laimingai, portfelį jis išsaugojo iki pat karo, o kai tik miestelyje pasirodė vokiečiai — paslėpė ant aukšto už dūmtraukio. Ir štai dabar susapnavo tą portfelį, kuris nežinia kaip atsirado miške ant štabo žeminės stalo, o šalia stovėjo būrio vadas Truškevičius, štabo viršininkas ir dar kažkas; jie norėjo, kad Voicikas pats atidarytų portfelį. Nežinodamas, kas jame, ir kažko baimindamasis, Voicikas

drebančiais pirštais paspaudė pažįstamus spragtukus. Manė pamatysiąs viduje savo popierius, vieną kitą dokumentą, pažymą, bet iš portfelio staiga išriedėjo didžiulis žąsies kiaušinis, paskui dar du — portfelis buvo pilnas žąsų kiaušinių; bet baisiausia, kad jie buvo kažkur pavogti, ir dabar už tai reikėjo atsakyti. Voicikas išsigando, net nebežinojo, kaip teisintis, o Truškevičius jau čiupinėjo savo nuzulintą dėklą. Pagautas siaubo, Voicikas krūptelėjo ir prabudo, po to dar ne iš karto suprato, kur esąs ir kas čia jam nutiko. Geroką valandėlę jaudinosi sukrėstas sapno, niekaip negalėdamas išsivaduoti iš jo kraupios beprasmybės ir pats save tikindamas, kad visa tai nesąmonė — maža ką gali susapnuoti. To betrūko, kad imtų bijoti kažkokių painių sapnų.

Tačiau pamažu nusiramino; žvarbis, be gailesčio purtantis sustirusį kūną, priminė, kur jis ir kaip čia atsidūrė. Palapinėje buvo tamsu, miške smarkiai užė vėjas, pro visas skylės pūtė į vidų, bet lietus, rodos, nebelijo. Nė neiškišęs galvos, Voicikas pajuto, kad nebetoli rytas, ir gulėdamas ėmė svarstyti, kur eis prašvitus, kur ieškos kaimo. O gal geriausia grįžti į pušyną, pas Buravą? Tik kur jis dabar tą pušyną suras? Susidurs su vokiečiais, o tada ir išsipildys baisusis sapnas: prietaringi sodiečiai sakydavo, kad, susapnavęs žąsų kiaušinius, pakliūsi į bėdą.

Tikriausiai jis dar truputį snustelėjo, o kai prabudo, aplinkui jau buvo prašvitę; palapinėje ėmė aiškiai matytis šalia nusvirusios šakos pajuodusios denginio kartelės, ir jis keturpėsčia išropojo laukan.

Į siaurą progumą pro eglaites iš visų pusių slinko šalta migla, siaustydama medžius, krūmus, drėgna skraiste klodama žolėtą aikštelę, niaukdama aplinkui visą mišką. Nuo žvarbio gūžčiodamas, Voicikas kiek paėjo takeliu per eglyną ir staiga atsidūrė prie kažkokios beveik apžėlusios prosynos. Tokių prosynų miške galėjo būti daug, bet šita Voicikui pasirodė kažkokia lyg matyta, ir jis pagalvojo: ar ne čia jie vakar tempė sužeistą Buravą? Nudžiugęs apsidairė ir tyliai tyliai nužingsniavo per miglą, tikėdamasis, kad vis tiek kur nors nueis.

Kol pasibaigė ta nelemtoji diena, Suščenia sėdėjo prie

mirusio Buravo. Iš pradžių laukė, kad gal tasai dar atsigaus, sujudės, net ką nors pasakys, ir kartkarčiais, liesdamas jam petį, tyliai šaukė: „Kolia, girdi, Kolia...“ Tačiau viskas buvo veltui, Buravas neberodė gyvybės ženklų. Iškamutas jo veidas vis tankiau dengėsi šviesiais šeriais, kietai sučiauptos lūpos tarytum sakė: „Už ką tokia neteisybė?“, prie išblyškios kaktos prilipo rusva plaukų sruogelė. Iš kažkur atsiradusi viena skruzdėlė vikriai užbėgo ant kaktos, stabtelėjo prie plaukų ir per skruostą greitai nusirito ant žolės. Tikriausiai sėdėti čia, prie numirėlio, nebebuvo jokios prasmės, bet ir eiti kitur... Kur dabar galėjo Suščenia eiti? Be to, pirmiau reikėjo sulaukti Voiciko su vežimu. Bet Voicikas gaišavo — ar tik nepakliuvo į kokią bėdą, nerimaudamas mąstė Suščenia. Tų dviejų partizanų rūpesčiai virto jo rūpesčiais, ir, netekęs vieno, jis jau baiminosi dėl kito.

Netoliese šile smarkiai užė vėjas, ir, nors čionai, žemame tankumyne, buvo, galima sakyti, užuovėja, Suščenia be viršutinių drabužių ir dar nejudėdamas pageloje visai sustiro. Jau seniai tolydžio čerškėjo šarka — gal ant jo, o gal ant ko kito, ir Suščenia atsistojo apsidairyti. Juodą naganą, kyšantį iš po numirėlio milinės, jis atsargiai patraukė už rankenos ir įsidėjo į kišenę. Naganas buvo užtaisytas, todėl jo neapžiūrinėjo, tuo labiau nespaudė gaiduko, kad netyčia neiššautų. Atsargiai prasibrovęs pro pušeles, išlindo į proslyną. Visur buvo tuščia ir tylu, šarka kaip tik irgi nutilo, ir Suščenia valandėlę pasidairė, vis dar vildamasis kur nors pamatyti Voiciką. Bet Voicikas nesirodė. Tada, tyliai skleisdamas pušelių šakas, jis sugrįžo į savo progumėlę ir čia išvydo vaizdą, kuriuo pasibaisėjo.

Visai netoli plonose pušelių viršūnėse tupėjo varnų pulkas — gal pustuzinis didelių paukščių tykiai suposi pučiant vėjui ir, pakreipę galvas, šnairavo į aikštelę, kur apačioje gulėjo negyvas žmogus. Suščenia pakėlė galvą — tasai pirmiau matytas, už kitus didesnis varnas tupėjo visai čia pat, kraštinės pušelės viršūnėje, ir, nukoręs juodą sunkų snapą, įžūliai spoksojo į jį. Suščenia piktai mostelėjo ranka vieną kartą, kitą, bet surikti nesiryžo. Ir kranklys, tikriausiai supratęs, kad žmogus kažko bijo, nė nekrustelėjo, net sparno nepajudino, tupėjo sau ant šakos kaip pririštas, tik kraipė

į šalis juodą galvą. Ak tu bjaurybe, mintyse susikeikė Suščenia ir pasidairė, ar nepamatys kur gulinčio kokio šakalio. Deja, nei šakalio, nei akmens niekur arti nebuvo, ir jis neturėjo kuo nubaidyti įžūlaus paukščio.

Tačiau kiek pasvarstęs, Suščenia ėmė ramintis — kas jam dabar tasai kranklys! Gyvo gal nepuls, o Buravą jis apgins. Kol pats gyvas, Buravo jiems neatiduos, gal taip ir gražins savo skolą mirusiajam — juk vis dėlto Suščenia jam skolingas. Už gyvybę skolingas. Kitas dalykas, kad nežinia, kaip dar viskas jam baigsis, ko jis galų gale susilauks — išsigelbėjimo ar dar baisesnės žūties.

Varnų grėsmė ir neaiškus noras sulaukti Voiciko priverstė Suščenią pasilikti vietoje, ir, nors buvo šalta ir darėsi baisoka, jis kantriai laukė. Atsisėdo ant žolės prie numirėlio kojų, susigūžė, susirietė, paspaudė po pažastimis sustirusias rankas. Buravas gulėjo su miline, kuri dabar jam buvo nebereikalinga, bet Suščenia nesiryžo nurenginėti, kad galėtų apsisiausti pats, — tiesiog nekilo rankos. Sėdėjo ir laukė, kad štai tuoj tuoj pasirodys Voicikas su vežimu, ir jie iš čionai išvažiuos. Kur važiuos? Ogi bet kur, vis tiek, kad tik toliau nuo to kranklių pušyno, gal kur nors pas žmones.

Bet laikasėjo, o Voicikas vis nesirodė. Varnai irgi niekur neskrido. Suposi ant vėjo linguojamų pušelių, dairėsi į šalis, kartais pasikeisdavo vietomis ir nepastebimai, pamažu vis glaudžiau supo aikštelę. Pavakariu jų prisirinko pušyne jau koks tuzinas, o priekyje ant pačios aukštosios pušelės tupėjo tasai didžiulis ir plėšrus juodvarnis — be perstojo spoksojo į gulintį apačioje žmogų.

Kažkaip nejučiom pakilo vėjas; debesuotas dangus dar labiau apsiniaukė, iš tarp pušelių ėmė slinkti sutemos ir vis labiau siausti ankštą aikštelę. Trys varnai nuo tolimesnių viršūnių vienas po kito kažkur nuskrido, kiti tebetupėjo kažko kantriai laukdami. „Kad jus kur velniai!“ — mintyse keikėsi Suščenia, mojuodamas į paukščius rankomis. Bet veltui — krankliai nė kiek nebijojo, tarytum supratę, kad žmogaus grasinimai bejėgiški. Iš visko buvo matyti, kad tie pasilikusieji niekur neketina skristi. „Ar tik neužsimanė čionai nakvoti?“ — pagalvojo Suščenia. Kai visai sutemo ir dangaus fone liko matyti vien plonyčiai pušų viršūnių si-

luetai, tamsoje pradingo ir varnai. Tačiau kartkarčiais toliau tankumyne pasigirsdavo kažkoks šnaresys, viena kita viršūnė neramiai sulinguodavo — vadinasi, krankliai tebelaukė.

Voicikas vis nesirodė.

Temstant Suščenią suėmė baisus nuovargis. Jau kelintą kartą jis pasijuto beužmingas, išsigandęs pašoko, ėmė plekšnoti save rankomis, kad išlakstytų miegai ir kad nors kiek sušiltų. Bet šilčiau dėl to nesidarė, tik dar labiau lenkė nuovargis, norėjosi gultis, susiriesti, kietai užmigti. Ilgai šitaip grūmėsi su miegu, visiškai nusikamavo ir pagaliau, jau visur aplinkui juodai sutemus, nebeištvėręs atsigulė šalia numirėlio — šonu ant jo atlapotos milinės skverno. Buravas jau seniai buvo sustingęs, bet Suščeniai prie jo vis dėlto pasirodė jaukiau, netgi kiek šilčiau. Ir jis, apniktas savo liūdny minčių, aprimo, vis labiau glaudėsi nugara prie sustirusio numirėlio. Gulėdamas vis mąstė, kodėl jam taip klaikiai nepasisekė per šitą karą, kuo jis nusidėjo žmonėms. Kodėl būtent jį ištiko toks negailestingas likimas? Kuo jis užsitraukė tokią nelemtį?

Gal nereikėjo būti tokiam sąžiningam, ką nors sumanyti ir vienaip ar kitaip apgauti vokiečius, išsisukti iš bėdos. Juk kiti išsisuka. Bet, matyt, viską lemia širdis: vienus dalykus ji gali priimti, o kitų negali — niekur ir niekada. Yra žmonių, galinčių pasikeisti po keletą kartų per dieną, ne tiktai per gyvenimą; su vienu žmogumi jie vienokie, su kitu kitokie. Virsta tokiais, kokiais būti patogiau. Bet čia ir bėda — Suščenia taip nemokėjo. Pagaliau niekad ir nenorėjo. Jis norėjo būti savimi, kad ir koku, bet savimi.

Visa didžiulė Suščenių šeima, kiek jusiai pamena, gyveno apimta kažkokio karšto troškimo ieškoti teisybės, dorai, sąžiningai bendrauti su artimais žmonėmis — su giminėmis, kaimynais. Jaunystės metais Suščenia net nepagalvodavo, kad štai gali pasiskolinti ir neatiduoti arba, pats turėdamas, nepaskolinti tam, kas prašo, kam labai reikia. Patys visada gyveno sunkiai, net varganai, tausodavo kiekvieną pūdą grūdų, kiekvieną lašinių bryzelį, kiekvieną kapeikėlę. Bet jeigu ateidavo pas juos kampininkė Chriscina kartu su savo mergvaikiu, Suščenos atiduodavo paskutinį kąsnelį duonos, kokį palaikį drabužėlį arba rublį vaistams. Žinoma,

visada būdavo gaila, visada trūkdavo patiems, bet motina ir senelė Chvedora tokiais atvejais sakydavo, kad nevalia rūstinti dievo, nepadėti tiems, kurie jau ir taip nuskriausti žmonių ir dievo. Senelė Chvedora labai žiūrėjo ir juos, kai buvo maži ir paskui, kai užaugo, kad niekad nenuskriaustų mažesniųjų arba kaimynų vaikų, o jeigu kas atsitikdavo, savuosius bardavo labiau negu svetimus, nors dažniausiai savi kaip tik būdavo mažiausiai kalti. Arba visai nekalti, kaip tada dėl tų Pilipo pėdų.

Atsitiko taip, kad dėdė Pilipas, kuris gyveno kitame kaimo gale, prie stoties, veždamas iš paupio nupjautus miežius, pametė ketvertą pėdų. Tuos pėdus matė visi Suščenios — ir motina, ir vaikai, ir senelė Chvedora, jie gal pusdienį gulėjo ant tako palei jų daržą, nes dėdė Pilipas tikriausiai nieko nepasigedo, o kai pasigedo ir sugrįžo pasiimti — ant tako pėdų jau nebuvo. Pėdai prapuolė. Aišku, dėdė nusiminė, ypač kai iš Suščenių išgirdo, jog pėdų nė vienas iš jų neėmęs, o kur jie pradingę — niekas nežinąs. Padejavo dėdė Pilipas ir nuėjo, o Suščenių pirkioje kilo sambrūzdis, senelė Chvedora vos neverkė — juk žmogus pamanė, kad tai jų, Suščenių, darbas. Tų Suščenių, kurie per visą gyvenimą nėra nusiskynę pupų ankšties iš už svetimos tvoros, nėra pakėlę krituolio iš svetimo sodo. Visą vakarą Suščenios svarstė, kaip išvengti nelemto įtarimo. Dar vienas keblumas atsirado dėl to, kad savo miežius jie buvo jau iškūlę ir pašiūrėje nebeturėjo nė vieno pėdo. Tada senelė Chvedora nubėgo per tris pirkias pas šlubį Zmitroką, iš kurio ir pasiskolino keturis pėdus miežių, o Suščenia, nunešęs juos Pilipui, pasakė, kad vaikai vakar išdykaudami paėmė juos nuo tako ir niekam neprisipažino. Apskritai situacija buvo kvaila, bet įtarimą Suščenioms pavyko pašalinti, nors ir gana neįprastu būdu. Todėl senelė Chvedora pasakė: „Bala jų nematė, tų pėdų, dabar nors ramiai miegosim“. Dėdė Pilipas nepyko, ir viskas būtų buvę gerai, jeigu ne vienas mažytis neaiškumas, kuris vis graužė širdį Suščeniai: kažkas vis dėlto nugvelbė tuos Pilipo pėdus ir kartu pasinaudojo Suščenių sąžiningumu. Nors, antra vertus, argi tai pirmas ir paskutinis kartas? Taip atsitikus, senelė visada guosdavo: „Tiek tiekos. Mums bus ramiau“. Senelė su motina, kol abi gyveno, visada ieškojo širdies ramybės.

Bet jų seniai nebėra, o šitas karo metų atsitikimas tiesiog jaukte sujaukė Suščeniai gyvenimą ir galėjo visai pražudyti, ne vien tik atimti širdies ramybę.

Toji baisi naktis pušyne Suščeniai rodėsi niekad nebesibaigs: tarpais jis valandėlę užsnūsdavo, imdavo drebėti nuo šalčio ir nerimo, kilsčiojo galvą, klausėsi. Kai pradėjo lyti, pasidarė visai nebepakenčiama, nuo lietaus čia nebuvo kur pasislėpti, tiktai po medžiais šalia progumos. Jau sulytas, jis nutempė Buravą po žemai nulinkusiomis artimiausios pušelės šakomis ir, pagaliau ryžęsis, nuvilko nuo jo šlapią, krauju sumirkusią milinę. Pats vėl atsigulė greta ir, lyg būtų su gyvu, kartu užsiklojo miline. Taip buvo kiek geriau, bent jau nelašėjo ant veido. Ir jis, rodos, užmigo...

Ar ilgai miegojo, nežinia, tik staiga krūptelėjo išgirdęs netoliese klaikų riksmą. Suriko vaikas, ir Suščenia iškart pažino balsą — taip verkti galėjo tik jo sūnelis Grišačka. Riksme buvo tiek nevaikiško sielvarto, jog Suščenia akimirką pastėro. Paskui galvotrūkčiais puolė už daržinės kertės, per dilgėles į daržą, nes pasigirdo, kad vaikas verkia tenai. Bet darže nieko nebuvo, o verksmas jau aidėjo iš sodo, iš po eilės vyšnių, apačioje apaugusių avietojais. Bijodamas pavėluoti, Suščenia nubėgo tenai, perlipo per seną sutrešusią tvorą, deja, ir po vyšniomis nieko nebuvo; riksmas ir verksmas jau sklido iš kitos pusės — iš atšlaimo. Grišačka raudėjo visu balsu, pasigaikščiodamas, tikriausiai buvo atsitikę kažkas baisaus, ir Suščenia net pašiurpo, pagalvojęs, kad nebesuspės. Ežia palei tvorą nubėgo prie atšlaimo ir, kai tik išlėkė iš už kertės, virš trobų stogų pakilo visas pulkas juodvarnių — piktai kranksėdami, paukščiai šaute šovė į pačią padangę, plasnojo sparnais, tauškėdami kaleno juodais snapais — tarytum baudėsi suplėšyti žmogų. Suščenia gindamasis iškėlė virš galvos rankas, įtraukė į pečius galvą, pasiruošė sprukti šalin. O vaikas kažkur tebeverkė, kaskart tyliau, tyliau — gal vis labiau toldamas. Paskui ir kiti garsai ėmė tilti, pamažu slopti, nebeteko prasmės, nes prasidėjo kitas neramus sapnas...

Paskui jis prabudo apimtas kažkokio slogaus nerimo, kuris nemiegant dar padidėjo. Gulėdamas po žemai nulinkusiomis šakomis, kiek pasiklausė: ne, žmogaus balso arba

verksmo niekur nebuvo girdėti, visur aplinkui viešpatavo tyla, net nebeošė medžiai: tik netoliese, virš progumėlės, nesiliovė bruzdėję varnai — vis šlumšėjo skraidžiodami nuo šakos ant šakos, sakytum kažko laukė. Pagautas pykčio, Suščenia staigiai išlindo iš po pušelės. Po nakties lietaus tankumyne buvo žvarbu ir šlapia, drėgni miglos tumulai pamažėle smelkėsi pro tankiai susipynusias šakas, kliuvo už pušelių laibų viršūnių, ištisai niaukdami žemai nusileidusį dangų. Buvo tyku, ramu, vėjas nepūtė. Tiesiog ant pačios progumėlės sviro spygliuotos šakos, žirte apžirusios daugybe smulkučių skaidrių lašelių, ir jis vėl sušlapo. Nelemtieji varnai nesitraukė. Šį kartą jis nebešoko tuščiai baidyti rankomis, o atsargiai pro pušeles prasibrovė į plačią, miglos apsiaustą laukymę, susirado tenai geroką žagarą ir, aplaužęs nuo jo šakas, sugrįžo atgal į savo progumėlę.

— Šalin, nelabieji! Šalin!

Suščenia atsivėdėjęs trenkė pagaliu per artimiausią pušelę, varnas keveržiškai nuvirto nuo viršūnės ir, suplasnojęs sparnais, nuskrido toliau ant kitos pušelės.

— Šalin, bjaurybės!!

Voicikas sugrįžo jau visai prašvitus, kai Suščenia nieko nebelaukė, nebežinojo ne tik ką daryti, bet ir ką galvoti. Varnus jis buvo nuo progumėlės jau kiek nubaidęs, bet jie vis tiek atkakliai neskrido iš pušyno, tik sutūpė ant medžių viršūnių ne taip susispietę ir kiek toliau. Laukė. Apsisiautęs Buravo miline, Suščenia liūdnas sėdėjo vidury progumos — irgi laukė stebėdamas nekantriai tykančius varnus. Čia jį ir užtiko Voicikas, tyliai migloje prasiskverbęs pro pušelių eiles.

— Sėdi? — paklausė jis kiek apmaudžiai ir stebėdamasis. Suščenia, nė kiek neapsidžiaugęs, atsisuko, pasižiūrėjo nieko nematančiu žvilgsniu.

— Štai,— linktelėjo galvą į pušelę, iš po kurios kyšojo sustingusios Buravo kojos.

— Taip aš ir maniau,— tarė Voicikas.— Seniai?

— Vakar pavakariu.

— Šit kaip! Nebereikia nė vežimo.

Voicikas susimąstęs perėjo per ankštą progumėlę, pasižiūrėjo į tupinčius pušelių viršūnėse juodvarnius.

— Matai, sulėkė. Laukia.

— Nuo vakar laukia,— pasakė Suščenia ir patylėjęs paklausė: — O ką, vežimo nėra?

— Vežimo nėra,— atsakė Voicikas, nusikabino nuo peties karabiną ir pavargęs atsisėdo ant žemės.— Babičiuose vokiečiai.

— Vokiečiai? Tai kaipgi dabar? — sunerimo Suščenia. Didžiulės jo rankos nerimastingai sujudėjo ant kelių.

— O ką dabar? Paslėpsim ir drožiam. Gal prasimušim.

— Kur?

— Ogi katras sau. Aš į būrį, o tu tikriausiai pas vokiečius nori? — pasakė Voicikas ir, atsukęs kuokštais šerių apžėlusį veidą, šaltomis akimis tiriama įsispoksojo į Suščenią.

— Aš ne pas vokiečius,— slėpdamas apmaudą, tarė Suščenia.— Vesk ir mane į būrį. Kito kelio man nebėra.

— Į būrį, aha. Laukia tenai tavęs,— burbtelėjo Voicikas.

Abu kiek patylėjo. Suščenia liūdnomis akimis žvelgė kažkur virš pušynėlio — į kranklius, kurie laukdami tebejuodavo migloje. Jis, aišku, suprato akivaizdžios Voiciko užuominos prasmę, pagaliau ir taip žinojo, kad būryje nieko gero nebus.

— Buravą reikia pasiimti,— tarė jis lyg tarp kitko.— Negerai čia jį palikti. Matai, kiek varnų.

— Jeigu pats neši,— sutiko Voicikas.

— Na ir nešiu, o ką...

Voicikas patylėjo kažką svarstydamas, o Suščenia tuo tarpu jau tvirtai nusprendė: neš. Jis negalėjo čia palikti Buravo kūno, kadangi... Kadangi — su kuo gi tada jis nueis į tą jų būrį? Nejaugi su savo beprasmiška kalte? Dar kiek pasėdėjęs, Voicikas atsistojo, pasižiūrėjo pro rūką į pušelių viršūnes ir staiga ėmė skubėti:

— Jeigu taip, kelkis. Man reikia dar paimti šautuvą.

Suščenia keliais nušliaužė po nulinkusiomis šakomis ir, apglėbęs per pažastis numirėlį, ištraukė jį erčion. Buravo kūnas buvo jau kietai sustingęs ir beveik nelinko. Suščenia atsargiai užlaužė į viršų jo rankas ir užsidėjo ant pečių.

Paskui įsirežęs lėtai atsistojo, tiesa, iš užpakalio jam truputį padėjo Voicikas, ir jie atsargiai išėjo iš šlapio pušyno į proskyną.

Išilgai per visą proskyną tarp senų pušų kamienų plaukė drėgnas rūkas, medžių viršūnės ir lajos slėpėsi tarp judančių, tumuliuojančių jo bangų. Matyti buvo prastai, per kokį pusšimtį metrų, ir Voicikas, kiek paėjęs proskyna, sustojo.

— Jeigu ne į Babičius, tada reikia sukti į kairę,— pasakė Suščenia ir, laikydamas palenktą po našta galvą, alkūne parodė kažkur į miglotą šilo glūdumą.

— Gerai. Aš tikrai paimsiu šautuvą.

Voicikas įlindo į tamsų kadagių tankumyną ir netrukus atbulas išsispraudė iš tenai su savo ilguoju šautuvu rankose, užsimetė jį ant peties. Ant kito peties kadaravo Buravo karabinas.

— Na, vesk! — paliepė.— Tikrai, žiūrėk, ne pas vokiečius!

Suščenia neatsakė, tylėdamas užgniaužė nuoskaudą, pagalvojęs, kad tai nebe pirmas toks kartas ir kad nuoskaudų dar girdės kiek gana. Prisiapmaudaus lig valiai, todėl reikia pratintis. Jeigu tikrai viskas baigsis gerai. O jeigu ne, tai ką jau... Kas tada jam visos tos nuoskaudos? Tiesa, dabar klausydamasis Voiciko reikšmingų užuominų, jis jau-tė, kad reikėjo kažką atsakyti, pasiteisinti, kažkaip paaiškinti tą beprasmišką savo istoriją. Bet niekaip negalėjo ryžtis tokiam pasiaiškinimui, nes kažkas neleido būti atviram su šituo žmogumi — gal jo priešiškumas, ar kas? Kad taip Voicikas būtų pats paklausęs, o dabar... Vieną kartą jis jau ryžosi, papasakojo viską Buravui, bet taip netikusiai išėjo — išsipažino jau mirusiam. Vis dėlto kažkodėl pasidarė lengviau, lyg Buravas būtų jį supratęs bent prieš mirtį. O gal ir suprato. Juk pasakė Voicikui: „Neliesk Suščenios“,— vadinasi, kažką suprato. Pirmas žmogus per visus jo, Suščenios, kančių kelius. Dar ir todėl jisai neša jį, kad neliktų pamestas varnams, vokiečiams... Tikriausiai Buravas net miręs buvo jam reikalingas, teikė pasitikėjimo savimi, stiprino įsitikinimą savo nekaltumu, ir Suščenia laikėsi jo, kaip skęstantis laikosi už šiaudelio. Bet ar daug tepadės jam tasai šiaudelis?

Vis dėlto gana sunkus Buravo kūnas greitai sekino

jėgas, Suščenia ėmė dažnai stovinėti, taisytis ant pečių naštą. Tarytum pajutęs, kokios beprasmiškos jo pastangos, numirėlis, regis, tyčia darėsi dar sunkesnis, smelkte smelkėsi atsigulti ant žemės, kuriai priklausė jau nuo vakar vakaro ir į kurią dabar neleido štai šitas buvęs jo kaimynas.

Ilgai jie ėjo per ūkanotą mišką, žvarbdami alsavo šaltu jo oru, prisigėrusiu sakų kvapo ir svaigiu beveik kaip spirittas. Spygliais apkritusi šilo žemė buvo minkšta ir švari, be žolės, be trako, eiti per ją apskritai buvo lengva; milžiniškų pušų viršūnės tebesiautė žemai nusileidusi miglos skraistė, dangaus beveik nebuvo matyti. Reti pomiškio berželiai, kadagiai ir pušelytės pilkavo migloje lyg sustingę. Buvo tyku ir gūdu, niekur aplinkui nekrutėjo nė viena šakelė. Paukščių balsų čia irgi nebuvo girdėti, tiktai kartą viršuje neilgai pastukseno stuobri genys ir nutilo. Suščenia su miline sušilo ir jau seniai norėjo sustojęs atsitiesti, dustelėti, bet Voicikas to lyg nė nepastebėjo, ir Suščenia kantriai kiūtino su nelengva savo našta. Užtiko dvi proskynas, bet abi ėjo skersai. Tolydžio vis pasižvalgydamas aplinkui pro atstatytas į šonus alkūnes, Suščenia, rodos, pažindavo miško vietas ir manė einąs ten, kur reikia. Už trečiosios proskynos turėjo prasidėti senas šimtametis pušynas. Kadaise, dar prieš kolūkius, jauni Masciščės vyrai ir merginos kirto čionai mišką Donbasui, ir tada jis ėmė draugauti su Anelia... Viskas prasidėjo, rodos, laimingai, bet štai nežinia, kaip baigsis? Nuo to pušyno Babičiai liks kaip tik šone — tą kaimą jie, galima sakyti, jau praėję. Tiesa, jeigu toliau eis niekur nepasukdami, priekyje bus nė kiek ne geriau — priekyje plentas; tikriausiai per plentą irgi reikės eiti miške. Geriausia pereiti naktį. O dieną... Nebent padės migla.

Visą tą laiką, sekdamas iš paskos su dviem šautuvais ant pečių, Voicikas pavydžiai mąstė, koks vis dėlto stiprus vyras tasai Suščenia. Palinkęs vos ne iki žemės, bet tempia kaip traktorius, net nesustodamas atsipūsti. Tvirtas geležinkelininkas, nieko nepasakysi. Iš teisybės Voicikas tokių stipruolių instinktyviai nemėgo, pastebėdavo juose kažkokių netikusių bruožų, ypač nemalonių kitokio būdo žmogui, koks buvo ir pats Voicikas, turintis kitų privalumų — protingas,

nuovokus, gal net gebantis apgauti, jeigu reikia. Ir dar, kaip neseniai daugelis sakydavo,— principingas. Bet principumas buvo reikalingas prieš karą, klasių kovoje, jų neramiame kasdieniniame darbe, o čia kokia iš to nauda? Kare kur kas reikalingesnė va šitokia ištvermė, paprasta fizinė jėga, kurios Voicikui kaip tiktai trūko. Bet nieko nepadarysi, kiekvienam sava dalia. Todėl tegul sau neša, jeigu prisiprašė. Net labai galimas daiktas, kad vadas Truškevičius paklaus, kur nukautasis ir išvarys parnešti lavono. Bet čia nebetoli, stovykla jau visai pašonėje, lavoną, jeigu kas, bus galima pargabenti paskui vežimu. Aišku, į stovyklą Suščenos vesti negalima. Kiltų skandalas, jeigu jis, siųstas nušauti išdaviko, parsivestų jį į stovyklą. Todėl nušaus jį, tiktai gal kur nors arčiau prie upės. Ir tada bus laisvas. Pats jau kaip nors nusigaus iki girios ir praneš Truškevičiui: įsakymas įvykdytas. Tiesa, ne be nuostolių, Buravas nukautas. Bet argi dabar tai didelė naujiena? Kiek jau jie neteko vyrų per vasarą ir rudenį...

Jiems dar nepriėjus trečiosios proskynos, kažkur šone kairėje staiga supoškėjo šūviai. Nepasakytum, kad arti, bet ir nelabai toli. Migloje šūvių garsas prislopo, ir sunku buvo pasakyti, kur šaudo. Suščenia kiek pastovėjo su savo našta ir pavargęs prigulė ant šono, Voicikas irgi atsiklaupė, abu ėmė klausytis. Pyškino gal dešimt šautuvų; miglotoje miško gūdumoje šūviai drioksėjo trumpai, be aido, tarytum atsitrenkdami į tirštą orą.

— Babičiuose, ar ne? — luktelėjęs paklausė Voicikas.

— Kad taip būtų Babičiuose,— klausydamasis tarė Suščenia.— Iš kito šono. Ant plento tikriausiai...

— Ant plento?

— Na.

— Tai čia ir plentas dar? Kurgi tu nuvedei?

Voicikas tyliai pats sau susikeikė — visai buvo pamiršęs, kad kažkur netoliese turi būti ir plentas. Plento jis nė neprisiminė.

— O kurgi vesti? — užsigavo Suščenia.— Jūs gi sakėt, Babičiuose vokiečiai.

— Na, vokiečiai.

— Vadinasi, tiktai čionai. Per plentą.

Taip, iš tiesų geriausiai per plentą, į girią kito kelio čia nebuvo. Gal pirmą kartą Voicikas pagalvojo, kad Suščenia jam labai pravers, kad be jo vėl pasiklystų šitame prakeiktame miške. O pasiklydęs gali kaipmat susidurti su policijais, ir tada jau galas. Šitas bent vietą pažįsta ir gal dar išves pas savus.

O, kad jis būtų doras žmogus, ne išdavikas.

Bet jeigu jis nebūtų išdavikas, tada tikriausiai ir Voicikas dabar nesibastytų po šituos miškus, o Buravas negulėtų ant šaltos žemės užvertęs aukštyn apžėlusį smakrą. Jeigu Suščenia būtų ne išdavikas. Dar blogiau, kad jau ir naganą turi; tikriausiai mano, kad Voicikas naganą pamiršo ir nepareikalaus atiduoti. Bet reikia atimti. Jeigu ir ne čia (kad be reikalo neerzintų), tai jau už plento būtinai. Juk vis dėlto išdavikas, kurių dabar per karą priviso nemažai — vieni parsidavė su mielu noru, ieškodami sau kokios naudos, kiti, kad nerado išeities, iš baimės dėl savo galvos, dėl vaikų ir šeimos. Bet dėl to niekas nesikeičia, išdavikas visada išdavikas. Nereikia žiūrėti, kad kas nors apsimeta esąs ramutis, visai lojalus, gali tau net gailestį širdyje sužadinti, o paskui... O paskui — peilį į nugarą, kulką į pakaušį. Ką gali žinoti, ką jis galvoja, šitas Suščenia, ko jį išmokė tenai, policijoje. Jeigu jau pabuvo jų naguose — gero nesitikėk. Tikriausiai užverbavo — privertė arba prikalbino — ir davė užduotį. Kitaip nebūtų paleidę gyvo. Tokius dalykus Voicikas jau žinojo, niekas jo neapgaus. Yra gyvenime šio to matęs, šio to išmokęs.

Juodu pagulėjo ant šaltos žemės po pušimis, kiek atsikvėpė; pavojus aptyko, tuo labiau kad ir šaudymas kažkaip nelauktai liovėsi. Paskui vėl abu patraukė ta pačia kryptimi — plento link. Dabar jauėjo atsargiau: priekyje Suščenia su našta, už jo per kokius penkiasdešimt žingsnių — Voicikas. Dažnai stabčiojo po vieną arba abu kartu ir klausėsi. Migla neišsisklaidė visą dieną, gal tik vakarop kiek prareto; viršuje suošė šilas, padvelkus vėjui, ėmė linguoti medžių viršūnės. Tačiau per tą užesį ėmė viskas blogiau girdėtis, ir, kai visai netoli priekyje staiga kilo bildesys, abu vėl sukrito ant žemės. Pagulėję suprato, jog priėjo prie plento — kažkur netoliese važiavo mašinos. Tiesa, pro tan-

koką pomiškį jų nebuvo matyti, kaip ir paties plento.

Kai bildesys pamažu nutolo, Voicikas pagūžomis pribėgo prie Suščenos.

— Plentas, ar ne?

— Plentas.

— Ką daryti? Pereisim?

Prieš atsakydamas, Suščenia pasiklausė. Miškas tyliai ošė kaip ir anksčiau, bet automobilių ūžesys pamažu rimo, toldamas į dešinę; o kairėje visą mišką apgaubė tyla. Nors, aiškus dalykas, kas minutę iš ten galėjo pasirodyti mašinos.

— Gal geriau naktį, kai sutems,— nedrąsiai paprieštaravo Suščenia.

— Ilgai laukti...

— Geriau, kad palauktume.

Suščenia nesikėlė — gulėjo kniūpsčias po kadagio kups-tu ir vis žvelgė pro traką į plento pusę. Apskritai jam buvo vis tiek, kada eiti per kelią, nes jautė, kad anapus nieko gero neras. Kaip neras, ko gero, niekur. Bet jis buvo jau beapsiprantęs su savo nauju vaidmeniu — vadovo arba net partizano — ir norėjo sąžiningai jį atlikti. O kad viską padarytų kaip reikiant, turėjo klausyti Voiciko, dabar jau lyg ir savo viršininko. Tas klusnumas teikė kažkokią neaiškią viltį, kuri jį ir vedė visą dieną per mišką. Antra vertus, Voicikas gal supras, jog Suščenia viską daro savo gera valia, ne iš prievartos, gal neužmirš, o kai reikės, tai ir paliudys.

Šitaip juodu gulėjo tikriausiai nelabai ilgai; plente viskas nurimo, šaudymas irgi liovėsi. Vėjas viršuje, matyt, vėl nutyko, taip ir neišsklaidęs miglos, kuri, kol jie laukė, dienai baigiantis, rodos, ėmė tirštėti. Taip, migla pasidarė tirštesnė, Voicikas tai suprato iš to, kad trakas atokiau apsitraukė ūkana. Ilgai begulint ant šlapių samanų, suėmė žvarbis, sustirusį kūną krėtė drebulys, ir Voicikas tyliai tarė:

— O jeigu dabar, a? Po vieną?

Suščenia pasikėlė, atsisėdo, apsidairė. Jis neprieštaravo, bet ir neskubėjo sutikti, kiek pagalvojo.

— Reikia pasižiūrėti. Kaip tenai, ant plento.

— Na, tai pasižiūrėk. Tiktai neilgai.

Sunkiai atsistojęs, Suščenia nužingsniavo į traką, o Voi-

cikas staiga kvilaukdamas išsigando: be reikalo paleido! Dėl viso ko su šautuvu pabėgėję į šalį ir pasislėpė už storos pušies kamieno. Pažvelgęs iš už jos, pamatė, kaip Suščenia atsargiai sėlina prie plento; tarpais visai dingdavo už jaunų berželių, bet paskui vėl pasirodydavo kitoje vietoje. Kai nuėjo gana toli, Voicikas suglebęs atsigulė ant pušies šaknų.

„Velniai žino, kas per žmogus? — pagalvojo apie Suščenį. — Lyg ir savas. O gal tik apsimetinėja, nori prisigerinti?“ Aišku, jo reikia saugotis ir dieną, o jeigu dar pasiliks kartu naktį?.. Ne, būti su juo naktį Voicikas nė neketino — jautė, kad reikia kaip galima greičiau atsikratyti šito Suščenios. Pereiti per plentą ir nušauti. Juk dar patį nušaus.

Tačiau kol kas nieko blogo nebuvo atsitikę, Suščenia netrukus išlindo iš krūmų, ir Voicikas kartu su juo priėjo prie tysančio ant žemės Buravo.

— Na, kaip?

— Ant plento tuščia, — tarė Suščenia. — Niekur nieko.

— Tada eikim, — nusprendė Voicikas. — Kol niekur nieko. Luktelkim ir eikim.

— Gerai, — klusniai sutiko Suščenia.

Juodu vėl pasilenkė prie žemės abipus Buravo, kuris užlaužtomis rankomis abejingai gulėjo ant šono. Susitarę plaukai ant galvos ir platūs pečiai, juoda palaidinė buvo aplipę miško voratinkliais, apkritę spygliais, batai žemai nusmukę nuo ilgų kojų, ir apskritai visas jo kūnas atrodė nenatūraliai išsitempęs ir kerėpliškas. Suščenia pataisė jam ant pilvo užsivertusią krauju sumirkusios palaidinės apačią.

— Seniai pažįstami buvot? — paklausė Voicikas.

— Nuo vaikystės. Mūsų pirkios stovėjo viena prieš kitą. Jis, tiesa, buvo jaunesnis. Vis prie mašinų linko.

— Ta-aip, — tarė Voicikas, lyg imdamas kažką suvokti. — Štai čia ir yra jūsų bėda. Jo ir tavo.

— Gal ir taip, — nenoromis sutiko Suščenia. — Tiktai mano bėda visai kita.

— Kas gi dar?

Suščenia, pratisai atsidusęs, sunėrė ant kelių rankas.

— Kad nenumiriau tenai, policijoje. Štai kas.

— Mirti nereikia skubėti, — tarė Voicikas. — Buravas štai paskubėjo, pats galo ieškojo. Vis per savo kvailumą!

— Taip, Buravas ne laiku. Jaunas dar. Gaila...

— O tau ko gailėtis?

— Todėl, kad lyg ir per mane. Tiktai aš čia nekaltas. Argi aš norėjau? Aš tiktai ten, baloje, nenorėjau gulėti.

— Taigi būtum gulęs į balą — Buravas būtų gyvas. Argi ne taip?

— Tikriausiai taip,— susiraukė Suščenia.— Bet jūs bent pasakykit tenai vadams...

— Ką pasakyti? — sukluso Voicikas.

— Na, apie mane, jeigu kas. Jeigu nebenuėisiu. Vis dėlto aš turiu žmoną, vaiką...

— Ak, šit kas! — suprato Voicikas.— Tai aš pasakysiu. Gali būti ramus. Gal dar ir parašyti reikės.

— Parašyti — tai gerai. Vis dėlto dokumentas.

— Dokumento norėtum? — nusistebėjo Voicikas.

— Taigi. Gal kada išsiaiškintų...

— Tai vis dėlto užverbavo, ar ne? Na, prisipažink!

Voicikas aštriu, tiriamu žvilgsniu pervėrė Suščenią, ir tasai sutrikęs kreivai šyptelėjo.

— Kad būtų užverbavę, bet juk ne! Verbavo, bet... Aš gi negalėjau. Na, negalėjau, ir viskas.

— Taip jau ir negalėjai? — pašaipiai tarė Voicikas.— Ar tik nemeluoji?

Suščenia nuoširdžiai nustebo.

— Na, kaipgi taip galima, tik pagalvoki! Šitaip padaryti! Ne tik save pražudytum, bet ir šeimą... Kaipgi jie paskui gyventų? Jeigu dar gyventų.

Voicikas pastebėjo, kad jis kalba lyg ir iš širdies, kad, gerai pagalvojus, jo žodžiuose tikriausiai yra šiek tiek tiesos. Bet vis tiek Voicikas tuo patikėti negalėjo. Per neilgą savo gyvenimą jau buvo įsitikinęs, kaip gudriai veikia priešas, kaip klastingai apsimeta draugu, geriausiu bičiuliu, o paskui, nutaikęs momentą, smogia. Kaip tasai Chmelevskis. Kiek metų vaidino principingą partietį, o patyliukais rezgė savo kenkėjiškas pinkles, žlugdė žemės ūkį, organizavo silpnus kolūkius. Vis dėlto atsirado protingesnių žmonių, kurie demaskavo priešą ir negailestingai nubaudė. Bet argi tik tą vieną Chmelevskį? Ir mokyklos direktorių Pratasavičių, milicijos viršininką Lakcionaką, rajkoopsąjungos pir-

mininką Kuzmičių. Pagaliau tokių radosi kiekviename kaimė, kiekviename kolūkyje. O srityje? Visur buvo prilindę priešų, šnipų, išdavikų. Daugelį iškėlė aikštėn, bet nemažai ir liko. Oi ne, kaip tik todėl visada reikia būti budriam, atsargiam, niekada neapsnūsti, nepasiduoti atlaidumui. Priešas gudrus. Taip tave supainios, jog daugelis jo kenkėjiškų darbėlių ims rodytis neįtikimi, abejotini, o gal ir tiesiog pasidarys gaila žmogaus, ypač jeigu jis pažįstamas, bičiulis arba giminė. Tačiau tokiu atveju bet kokį pašalinį jausmą reikia užgniaužti širdyje be jokių dvejonių, dantis sukandus, ir vykdyti, ko reikalauja negailestingas kovos principas. Kas ką — taip buvo keliamas klausimas prieš karą, taip yra ir dabar, kai akivaizdžiausiai išaiškėjo praėjusių metų spragos ir trūkumai štai šitokių suščenų pavidalu. Tie trūkumai karo metu susipynė su naujais sunkumais, bet reikia kovoti. Kitaip nenugalėsi.

Tačiau bepigu tik šitaip samprotauti — aiškiai ir kategoriškai, sunkiau buvo atitinkamai pasielgti. Kad ir su šituo Suščenia. Užvakar, kartu su Buravu jodamas į stotį, Voicikas nejautė nė mažiausio keblumo, bet per praėjusias dvi dienas jo santykiai su Suščenia kiek pasikeitė. Šiandien jau tarp jų buvo užsimezgęs kažkoks ryšys (ryšys su išdaviku!), jie darė vieną darbą — nešė Buravo lavoną, o priekyje laukė pavojingas perėjimas per plentą, kur jis be Suščenios pagalbos tikriausiai neapsieis. Vadinasi, reikia jį dar pavedžioti už nosies, reikia taip apsimesti, kad jis manytų, jog Voicikas juo pasitiki ir net kažkaip jam pritaria.

— Tai jau, visaip būna. Karas juk,— taikiai užbaigė šneką Voicikas.

Tačiau šiuos žodžius Suščenia sutiko nepritardamas ir prabilo su tokiu skausmingu užsidegimu, jog nustebino neramiai pritilusį Voiciką.

— Štai jūs sakote — karas! Kad visaip būna... Bet nejaugi per pusantrų karo metų viskas pasikeitė? Nejaugi žmogus taip greitai keičiasi? Prieš karą vienoks, o karo metu — kitoks? Aš čia trisdešimt septynerius metus pragyvenau, mane visi pažįsta. Visada visi gerbė, nė karto su niekuo nesipykau. Bet kodėl dabar nustojo manim tikėti?

Išaina taip, kad vokiečiais tiki, o savu žmogumi — ne. Ir kaimynai, ir jūs. Net žmona, ir ta... abejoja. Pasikeičiau! Kaipgi aš galiu pasikeisti, jeigu toks gimiau?! — priklaupęs tyliai, bet apmaudžiai kalbėjo Suščenia.

— Ė, dar kaip pasikeičia! — tarė Voicikas. — Nepastovūs elementai. Jeigu nori gyventi...

— Taigi: jeigu nori gyventi, kaipgi tada gali daryti niekšybę? Kai jau čia pat mirtis, kai jau, gali sakyti, vis tiek. Bet juk gyvas gyvu kliaujasi. Kad ir ne sau, tai gal savo vaikui. Jeigu tam teks laimė gyventi.

Atmetęs į šalį ranką ir pasirėmęs, Voicikas žvilgčiojo į apniūkusį traką, klausėsi nelabai atidžiai ir mąstė, kad ilgai taip delsti negalima. Matyt, šitas žmogus savo gudrumu moka suminkštinti bet kieno širdį. Ko gero, šitaip gali pajusti jam užuojautą, o paskui ir išteisinti.

Ne, reikia baigti.

Štai pereis per plentą, ir Suščenios jam nebereikės. Toliau kelias Voicikui maždaug žinomas, kaip nors parsigaus. Buravą reikia paslėpti, kad, atvažiavę su ratais, galėtų paimti. Dabar — nebe vasara, dieną kitą žvalgas palauks. Žinoma, paims tik tada, jeigu įsakys vadas. O gal ir neįsakys. Būrys keičia dislokaciją, prie girios privažiavo baudėjų, tikriausiai Buravas niekam neberūpės.

Vis dėlto temo pamažu. Balzgana migla bangomis sklaidėsi po mišką, leidosi iš viršaus ir plaukė pažemiu, šalta sutemų skraiste siaustė belapius trako krūmus, netoliese striksinčias tamsias jaunų pušelių žvakes.

— Na, tai ir eik! — kilstelėjęs atsiklaupė Voicikas. — Kai pereisi, palauk. Aš iš paskos!

Suščenia nelabai mikliai atsistojo, Voicikas prišokęs padėjo jam užsiversti ant nugaros Buravą, ir žmogus su našta nugūrino į krūmus.

Kai tiktai Suščenia dingo tankumyne, Voicikui vėl nemaloniai sumaudė širdį — toptelėjo, kad bus šovęs pro šalį. Kažkodėl jau pernelyg noriai tasai Suščenia tempia Buravo lavoną, klusniai vykdo visus įsakymus ir paliepimus, kad tik čia nebūtų kokios klastos, sunerimęs svarstė Voicikas, kniūpsčias gulėdamas ant samanų. Vis dėlto jo negalėjo suklaidinti Suščenia, nors ir labai karštai teisinosi, — Voici-

ko atmintyje buvo ne vienas atsitikimas, kada irgi taip nuoširdžiai išsisukinėjo aiškių aiškiausi išdavikai ir atskalūnai; kiti, priešingai, atkakliai tylėdavo, tarytum netekę žado. Voicikas žinojo, kad viskas priklauso nuo žmogaus būdo, kad elgesys anaipol nerodo kaltės dydžio arba nekaltumo. Jis tiesiog negebėjo įsivaizduoti, kaip būtų elgęsis pats, jeigu netyčia būtų iškilęs aikštėn jo pernykštis nuotykis Vainove, kur vos nepalydėjo galvos. Laimė, neiškilo, ir visas nemaloniais to įvykio smulkmenas jis paslėpė pačiame sielos dugne. Nors kartais jos tenai ir paknietėdavo — apimdavo nerimas, graužatis, ir, tik gerai pasistengus, pavykdavo apmalšinti neprašytą kaltės jausmą, nuraminti išerzintą sąžinę. Tikriausiai ilgai neišdils iš atminties tas ankštus ką tik prasidėjusios žiemos rytas, kai jis per purvinoką pirmasniegį skubėdamas bėgo iš vienkiemio į Vainovo giraitę, kur jie, trejetas rajono tarybinių darbuotojų, gyveno ant kalnelio išsikastoje žeminėje. Ten buvo atkampi vieta, ramu ir apskritai netgi jauku prie mažytės geležinės krosnelės kampe; valgyti paeiliui parsinešdavo iš apylinkės kaimų, iš kur ne kur tebestovinčių, prieš karą nenukeltų vienkiemių. Tą dieną buvo Voiciko eilė, ir jis vėlai naktį atėjo į vienišą vienkiemį, kuriame rudenį jau buvo lankęsis ne kartą. Vienkiemio šeimininką, rudabarzdį Klimką, ir jo nešnekią pačią pažinojo seniai, dar nuo kolektyvizacijos laikų; žmonės jie buvo dori, nors nelabai bičiuliavosi su kitais, bet tik dėl to žeminės gyventojai ir paslėpė pas juos miške susirgusį apsuptinį leitenantą Fedią Sviridovą. Kartą, išėjęs pasirūpinti maisto, vaikinai iš pradžių labai sulijo, visas peršlapo, o grįždamas persišaldė ir netrukus sunkiai susirgo karštine. Nuogąstaudami dėl leitenanto gyvybės, jie prieš savaitę pergabeno jį į šitą vienkiemį. Dabar Voicikas, aplankęs ligonį, sočiai pavakarieniavęs, sušilo ir nuo šilumos nejučiomis netgi užsnūdo greta ant suolo. Bet lyg tyčia miegojo per ilgai, ir kai išėjo į lauko takelį, ėmė švisti. Sunerimęs paspartino žingsnius — priekyje per krūmokšniusėjo kelias, per kurį jis ketino persigauti prie tiltelio ir paskui griovos pakraščiu tarpumiškėmis pareiti į savo giraitę. Maišelyje ant nugaros nešėsi kepalą duonos ir kibirą bulvių. Apskritai nedaug, bet kol kas turėjo užtekti, o paskui

nueis kas nors kitas, parneš dar. Apylinkės žmonės buvo jautrūs dėl kitų vargo ir mielai dalijosi savo menkais ištekliais.

Likus jau visai netoli iki krūmelių ir keliuko, Voicikas dar dumsioje rytmečio prieblandoje priešais pastebėjo žmones — trejetą vyrų, kurie irgi pamatė jį, skubantį per lauką, ir pasigūžę ėmė tykoti. Voicikui sudrebėjo širdis, bet jis lyg iš inercijos toliau tipeno vos įžiūrimu šlapiame sniege takučiu. Ginklo neturėjo — maisto jie visada eidavo be ginklo — ir dabar labai sunerimo: kas tie žmonės? Iš tolo sunku buvo įžiūrėti, bet, priėjęs arčiau, Voicikas visai nusiminė — ant kelio, laukdami jo, stovėjo trys vyrai su šautuvais. Deja, nebebuvo kur dėtis, jis peršoko per griovį ir atsidūrė priešais. Vienas iš laukiančių grubiai paklausė „Kur?“, paskui „Iš kur?“, kiti du, užėję iš užpakalio, apčiupinėjo maišelį, nutraukė nuo pečių virvines kilpas, ir Voicikas suprato, kad teisintis beprasmiška, be to, ir nėra kaip, tuo labiau kad šitie jau išplūdo jį „banditu“ ir liepė pasakyti, kur gavo maisto. Voicikas ėmė išsisukinėti — girdi, nežinąs gerai kur, užėjęs pas nepažįstamą žmogų ir paprašęs. Kiek pasvarstę, visi trys įsakė tuojau pat vesti pas tą nepažįstamąjį ir užtaisytu šautuvo vamzdžiu skaudžiai niūktelėjo tarp menčių.

Nebuvo kas daryti, Voicikas pasuko į nelemtąjį takelį, taip išdavikiškai atvedusį į spąstus. Iš paskos tylėdami sekė pikti policajai, o jis nerimastingai galvojo, kur juos nuvedus. Mat lauke ant kalniuko takelis šakojosi į tris: vienas toliau vingiavo į stovintį slėnumoje nedidelį kaimelį, kur jis niekada nebuvo lankęsis ir nieko tenai nepažinojo, kitas suko į šoną, į netolimą Famičovo vienkiemį, kurio šeimininkas buvo suktas žmogus ir, rodos, jau susiuostęs su policija. Tik trečiasisėjo pašlaite tenai, kur prie jauno miškelio, šalia dubelės stovėjo rudžiuko Klimkos trobos. Voicikas neryžtingai praėjo pro pirmą posūkį, vis įtemptai galvodamas, ką daryti. Labai nenorėjo vesti jų pas Klimką, kur krioguodamas kosėjo Fedia Sviridovas, bet kur daugiau jis galėjo vesti? Famičovo vienkiemis netiko — tenai galėjo būti nakvoję patys policajai. Vadinasi, tiktai pas Klimką. Todėl jis praėjo ir pro antrąjį posūkį. Dabar, kai pasirinkimo nebeturėjo, ėmė vis baisiau vaizduotis savo išdavystės pasekmes. Bet

ką jis galėjo padaryti? Tik sulėtino žingsnius, norėdamas kaip galima ilgiau nutęsti tą paskutinį kelio kilometrą. Bet, kad ir kaip stengėsi eiti lėčiau, vis tiek galų gale visi atsidūrė Klimkos atšlaime, ir policajai prišoko prie durų. Kadangi durys buvo užšautos, ėmė belstis, reikalaudami atidaryti, ir tada už durų driokstelėjo trys ar keturi šūviai. Vienas policajus išmetė ant slenksčio šautuvą, kitas pripuolė prie jo, o trečiasis, išdaužęs buože langą, sviedė granatą. Kai tiktai pirkioje trenkė sprogimas ir į atšlaimą pasipylė stiklų šukės, Voicikas, staiga atsikvošėjęs, spruko už kertės, pasukui apibėgo daržinę ir per krūmelius kūlvirsčia nusirito šlaitu į daubą. Apačioje pašokęs ant kojų kiek įkabindamas nudūmė nuo prakeikto vienkiemio. Į jį šaudė, poškėjo šūviai pačiame vienkiemyje, dar keletą kartų sprogo granatos, ir netrukus ėmė verstis balti dūmai, trobos suliepsnojo. Retkarčiais atsigręždamas, Voicikas vis bėgo per daubą, kol šlaitu iškopė į lygią vietą, pasuko į mišką ir, pusdienį praklaidžiojęs po giraitę, galų gale parsigavo į žeminę. Ten saviškiams tepasakė, jog auštant vienkiemį padegė policajai, jam pasisekė per dūmus išsigelbėti, o kas atsitiko kitiems — nežinaš. Tačiau rytojaus dieną jie sužinojo, kad vienkiemis sudegė kartu su šeimininkais, vienas policajus nukautas, kitas sužeistas. Policajai, matyt, buvo ne vietiniai, Voiciko iš veido nepažinojo, ir lemtingasis susitikimas su jais liko paslaptis, kurios jis neketino kam nors sakyti. Aišku, malonumas iš to buvo menkas, bet guodė mintis, kad tai dar ne išdavystė, kad kiti išdavę daugiau negu kažkokį ten vienkiemį su trim gyventojais. Bet argi jis išdavė? Jis tik priverstas, grasinamas sušaudymu turėjo parodyti, kur gavo maisto, ir nejaugi jo kaltė, kad policajus vienkiemyje pasitiko šūviais pro duris? Jis per nelaimę išbuvo policijos naguose kokį pusvalandį ar valandą, bet ir to užteko, kad pražudytų tris žmones.

Tuo tarpu Suščenia SD sėdėjo dvi savaites ir drįsta sakyti, kad nepasidavė. Ištverė, nenusilenkė. Pažįstame tokius tvirtuolius, irzdamas mąstė Voicikas. Palaužė ir užverbavo, kitaip nė negalėjo būti.

Na ką gi, dabar tikriausiai jau vėlu buvo rodyti budrumą, jis Suščenią paleido, beje, su ginklu, su Buravo naganu,—

kad tik dabar ant kelio negavus iš jo į kaktą kulkos. „Po velnių! — susikeikė Voicikas. — Koks nelabasis užleido ant manęs šitą išdaviką!“ Kuo labiau jie artėjo prie partizanų girios, tuo didesnis nerimas ėmė Voiciką, ir vis per tą Suščenią.

Suščeniai nuėjus. Voicikas, palaukęs gal dešimt ar kiek daugiau minučių, irgi atsikėlė, dar kartą pasiklausė vakarinės miško tylos — lyg ir niekur nieko. Miške temo, jau reikėjo gerai pasižiūrėti, kad čia pat juoduojančią kelmą atskirtum nuo jaunos pušelės. Po kojomis šiušėjo, šlamėjo lapai, ir jis taikėsi žengti tyliau. Tykiai išlindęs iš krūmyno į progumą, priėjo prie gilios kelio iškasos, pasižiūrėjo iš viršaus į vieną galą miglos užkloto plento, į kitą. Pastovėjo dar kiek ir smulkiais žingsneliais ėmė leistis stačiu šlaitu žemyn. Ties šlaito viduriu kažkaip kerėpliškai paslydo numintais kulnais, ir jo šautuvai užpakalyje susidaužė buožėmis. Susidaužė visai tyliai, bet čionai, virš plento, taukštelėjimas nuaidėjo baisingai skardžiai, ir Voicikas išsigandęs pažvelgė į šoną, į kitapus kelio. Ir tą pačią akimirką nustrė — ant kito iškasos krašto migloje šmėkšojo dviejų žmonių siluetai. Kiek galėjai įžvelgti pro miglą, vienas žiūrėjo į lauko pusę, o kitas, laibai susiveržęs diržu ir aukštas, neramiai mostelėjo ranka.

— Stok!

Nemikliai pasisukęs ant žolėto šlaito, Voicikas akimirksniu suvokė, jog įkliuvo. Kažkodėl jam netgi pasivaideno, kad antrasis šalia to ilgšio — Suščenias, vadinasi, užrodė, pritykojo galų gale! Voicikas šoko lipti šlaitu aukštyn, karabinas nukrito nuo peties, ir, vos tik jam spėjus nutverti jį už diržo, miglotas sutemas užpakalyje nutvieskė skardžios automato serijos ugnis. Kulkos krito į šlaito žolę, viena, dzingtelėjusi į karabiną, vis dusliau zvembdama, nulėkė šalin. Iš paskos jau rėkė pikti, įsasmūs balsai, vėl sutratėjo serija, rodos, vos ne į nugarą; šlaito kraštas buvo jau visai arti, miške jis gal būtų išsigelbėjęs. Bet liko kokie penki metrai, ir dar vienos serijos kulka skaudžiai smogė po metrai — tarytum kas suvarė į krūtinę karštą virbalą. Šautuvai irgi kažkur nulėkė, bet šautuvų jam tikriausiai neberekėjo, suprato, kad yra nukautas. Nukautas beprasmiškai,

kvailai, per savo neapdairumą. Kam jis paleido Suščenią...

Voicikas atsidūrė žolėse palei pat griovį, akis uždengė tamsi migla; jis sunkiai atsiduso, krūtinėje sukliurkė, ir iškvėpti pasidarė nebeįmanoma. Netoliese pasigirdo vyrų balsai, iš pradžių šūkčiojo ant plento, paskui arčiau — jo jau ieškojo. Voicikas laukė, kada išgirs pažįstamą Suščenos balsą, kad galėtų galutinai įsitikinti savo klaida, bet neišgirdo. Garsiau už kitus aidėjo storas bosas, matyt, persišaldžiusio žmogaus, kuris susijaudinęs kažkam aiškino:

— Kad tu žinotum, atsigrėžiu — stovi! Ak tu, rupūže, ir kad rėšiu!.. Kurgi jis čia dabar? Eikš arčiau...

— Palauk tu!

— Štai kur jis... Guli! — piktai džiaugdamasis, sududeną ant kelio bosas, bet tai buvo ne Suščenia, nors balsas Voicikui ir pasirodė labai pažįstamas, kažkur girdėtas, tik-tai jis dabar negalėjo prisiminti kur.— Štai šautuvas! Na, argi nesakiau...

Visai netoli sušlamėjo kelkraščio žolės, sudunksėjo žingsniai, nuo kurių Voicikui skausmas nusmelkė krūtinę. Paskui jis greta išgirdo slopų, kimų alsavimą.

— Va banditas! — garsiai šnopšdamas, suriko kažkas ir smarkiai spyrė jam batu į šoną.

— Gatavas?

— Gatavas, rodos...

Policajai stovėjo šalia, pasilenkė, dar porą kartų niuktelėjo į šoną, bet Voicikas nesujudėjo, net neatsimerkė, viskas šiame pasaulyje jam pasidarė svetima ir bjauru. Peršautame kūne dar ruseno truputėlis blėstančios gyvybės, nors pats kūnas jam nebepriklausė — sukaustytas aštraus krūtinės skausmo, nuo kurio aptemo visas pasaulis, jis nebegalėjo nė krustelėti.

— Va dėklas... Tuščias, velniai rautų. O kur naganas?

— Paieškok. Gal žolėje...

Išgirdęs klausimą dėl nagano, Voicikas suprato, kad Suščenos čia nėra. Suščenia nagano neieškotų. Jie paėmė jį už diržo, atsegė sagtį ir ištraukė diržą iš po kūno. Paskui jį apvertė ant kito šono, ėmė nuvilkinėti durtinį. Voicikas nesipriešino ir, rodos, net nekvėpavo, vos tvėrė iš skausmo ir beveik nieko daugiau nebejautė. Tuo tarpu jam užlaužė

ranką, smarkiai trūktelėjo rankovę. Policajus susikeikė, ir Voicikas staiga prisiminė: tai Chmelevskio sūnėnas Drabina, ilgakojis džiūsna, kuris prieš karą kūreno krosnis miestelio pirtyje. Tai jis padėjo Kacerinai Ivanaunai pjauti malkas, tas pačias, kuriomis Voicikas pasidalijo su Chmelevskio našle. Kartą jie net pasišnekėjo per tvorą, kai Voicikas bėgo dirbti į vykdomąjį. Dabar Drabina, rodos, nepažino Voiciko, bet Voicikas jį atpažino ir, pavėluotai gailėdamasis, pagalvojo: štai pražiopsojom dar vieną niekšą, o dabar žūstu. Va nuo šitokių rankos...

Policajai gerai iškratė jo kišenes, ištraukė piniginę su dokumentais, šaukštą, gerą lenktinį peiliuką su dviem geležtėmis. Voicikas dar buvo gyvas. Krūtinėje nebekliurkė, kraujas pro palaikio megztinėlio skylę tyliai ir nekliudomai almėjo ant šaltos žemės. Pagaliau policajai pasišalino, ir jis liūdnai pagalvojo: reikės mirti. Jausdamas, kad mirtis ateis negreitai, sunerimo — geriau būtų iš karto. Bet negalėjo nei surikti, nei sudejuoti, tiktai gulėjo kaip lavonas ir laukė galo.

Pagaliau bjaurus, alpus silpnumas ėmė niaukti sąmonę, tarpais Voicikas apalpdavo, paskui vėl pajusdavo po savimi šaltą, šlapią žolę ir suprasdavo, kad dar gyvas. Šmėstelėjo mintis, kad jie nuėjo, ir vėl akimirką sužibo viltis: o jeigu?.. Gal dar išsigelbės. Gal Suščenia... Tačiau jis nebepabaigė galvoti, minčiai dar visai neišaiškėjus, netoliese kažkas pasikeitė, sudunksėjo žemė, kad net nusmelkė nugarą — kažkas skubėdamas žingsniavo artyn.

— Jis gi su pusbačiais! — garsiai nuaidėjo nakties tamsoje, ir Voicikas gavo smarkų spyrį į kelį.

— Tik greičiau! — atsiliepė nuo plento.

Policajus, matyt, prie jo atsitūpė — Voicikas tai suprato iš to, kad jis uždusęs sušnopavo visai greta, — ir ėmė nuavinėti pusbačius. Vieną numovė per jėgą, neatvarstęs, audamas kitą, iš pradžių pirštais nutraukė susimazgiusį varstį. Ir tuo momentu, matyt, jam kažkas pasigirdo, policajus sukluso, piktai ir bjauriai nusikeikė:

— Ak tu žalty... Gyvas dar!

— Pribaik, ir drožiam! — ataidėjo iš tolo vis to paties Drabinos balsas. Šalia spragtelėjo spyna, ir Voicikas tesu-

spėjo krūptelėti, kai į veidą tvykstelėjo akinamai šviesus žaibas...

Plataus drumzlinio dumbravo pakraščiu Suščenia laimingai perėjo per kelią, peršoko per negilų griovį ir vargais negalais užkopė ant priešinio žolėto šlaito. Užpakalyje ir ant kelio visur buvo tyku, iš tolo per miglą jo pastebėti negalėjo, o arti, rodos, niekur nieko nebuvo. Miškas liko už iškasos; o šitoje plento pusėje tuoju už telegrafo stulpų ir retučių krūmokšnių apačioje driekėsi šienaujamos pievos rėželis. Už jo migloje pilkavo alksnyno ketera — ten, kaip prisiminė Suščenia, tekėjo Resos upelė. Norėdamas kuo greičiau pasišalinti nuo plento, Suščenia nudrožė tiesiai, per pievą, manydamas, kad Voicikas greitai jį pasivys. Tačiau Voicikas kol kas nesivijo, ir jis negaišuodamas pasislėpė retuose krūmokšniuose, kur ant pliko kauburėlio nusivertė nuo savęs Buravą. Toliau žemyn leidosi lėkšta nuokalnė, apaugusi jaunuolynu, o klonio apačioje pro miglą blykčiojo neplatus upės vingis. Reikėjo pasidairyti vietos, kur per ją persigauti. Bet pirmiausia jis turėjo palaukti Voiciko.

Kai tik Suščenia, lengviau atsidusęs, atsitiesė šalia gulinčio ant žemės Buravo, užpakalyje ant plento nuaidėjo slopus riksmas — nesuprantamas, bet, kaip pasigirdo Suščeniai, grėsmingai įsakmus, ir tuoju pat sutratėjo serija, po jos kita, trečia. Suščenia iš pradžių pasilenkė, prigludo prie žemės, paskui, prisiminęs, kad turi naganą, drebančiomis rankomis išplėšė jį iš kišenės. Valandėlę svarstė, ką reikia daryti — slėptis, sprukti ar bėgti gelbėti Voiciko, kuris tikriausiai pakliuvo į spąstus. Nutilus serijoms, pasigirdo keletas šūktelėjimų, deja, per tokį atstumą jis nieko negalėjo suprasti — net kokia kalba rėkia. Laimė, tie balsai ne artėjo, aidėjo tiktai iškasoje, tenai tratėjo ir šūviai; kulų švilpesio nebuvo girdėti, vadinasi, šaudė ne į tą pusę. Pagaliau Suščenia ryžosi ir su naganu rankoje išsėlino iš alksnyno.

Migloje vos įžiūrima pieva plynojo dyka, Voiciko niekur nebuvo, ir Suščenia vėl sunerimo: ką gi jam daryti?

Tuo tarpu šaudyti ant kelio nustojo, iš miglos tylos dar kurį laiką aidėjo tolimi dusloki balsai, bet nebe riksmas — matyt, tenai anie šnekėjosi, tiktai kokia kalba, kaip ir iš

pradžią, nebuvo galima suprasti. Pagaliau driokstelėjo pavienis šūvis, ir viskas nutilo. „Ką ten jie padarė? Ką padarė?“ — blaškėsi Suščenos galvoje įkyri mintis. Beje, ką padarė, nesunku buvo atspėti, bet jis nenorėjo tikėti spėjimais, vis žvelgė į krūmelius po stulpais ir laukė, kada iš tenai pasirodys Voicikas. Bet Voicikas nesirodė; iš nuovargio ir nuo ilgo žiūrėjimo Suščeniai ėmė ašaroti akys. Taip tuščiai belaukdamas, jis nė nepastebėjo, kaip visai sutemo, vakaro sutemos apsiautė tolumoje visus iki vieno krūmus, aukštą pušyno sieną anapus plento ir pamažu užklojo neplatų pievos rėžį; viršuje, kiek šviesėlesniame dangaus fone, juodavo alksnių šakos. Trumpas nerimastingas triukšmas prie kelio, matyt, nurimo, balsai nuščiuvo, ir išvis tenai viskas nutilo. „O gal jie nuvažiavo?“ — pagalvojo Suščenia. Bet motorų ūžiant negirdėjo, nebent automobilių tenai nė nebuvo. Bet kas gi tada tenai buvo?

Vis dar nerimaudamas, Suščenia sugrįžo pas Buravą, kuris viskam abejingas sustingęs gulėjo ant šono. Čia pastovėjo, pagalvojo, kad gal Voicikas pasirodys kur nors kitoje vietoje. Deja, veltui laukė. Miškų platybėse įsiviešpatavo miglota naktis, nuo upės traukė žvarbi drėgmė, o Voicikas taip ir nepasirodė. Bet kur dabar turėjo dėtis Suščenia? Jis jau žinojo, kad Voiciko greičiausiai nebesulauks, ir pajuto baimę: negana, kad Buravas, bet dar ir Voicikas! Ką jam dabar vienam daryti, kur ir kuo kliautis?

Jis išėjo iš krūmų, vėl pastovėjo, pasiklausė. Jam buvo galima nesislėpti — nakties tamsoje net iš arti vargu ar būtų jį kas pamatęs. Sparčiu žingsniu Suščenia nuėjo per žolę išilgai pievos, paskui apsigalvojęs pasuko atgal. Jo dėmesys tolydžio kryo tenai, kur buvo likęs Voicikas. Bet jis vis dvejojo: tenai galėjo tūnoti vokiečiai, tykodami jo arba Voiciko, jeigu tam pasisekė pasislėpti. Pasvarstęs Suščenia vis dėlto ryžosi. Tiesa,ėjo ne tiesiai kaip iš pradžių, o pasuko į šoną, krūmų pakraščiu iš tolo aplenkė pievą ir prie paremto telegrafo stulpo pasiekė iškasą. Šlaitas čia buvo platesnis, o iškasa gerokai gilesnė, dieną iš čia tikriausiai toli galėjai apžvelgti kelią. Tačiau dabar, naktį, nieko nebuvo matyti nei toli, nei arti, iškasoje, lyg bedugnėje prarajoje, tumulais slinko balzgana migla. Atsitūpęs Suščenia pasidairė, pasi-

klausė. Paskui su naganu rankoje atsargiai, kad nepaslystų, nulipo prie kelio, perbėgo per drėgną jo žvyrą ir šlaitu užkopė į kitą pusę. Niekas jam nešūktelėjo, ir jis, dažnai stabčiodamas, patraukė į tą nelemtą vietą, kurėjo pirmą kartą. Žolėtuose iškasos šlaituose ir toliau nieko nebuvo matyti, todėl labiau pasitikėjo nuojauta, akla laime. „Rodos, kažkur čia,— spėliojo paėjėjęs virš šlaito.— Arba kiek toliau...“ Taip svarstydamas, pastebėjo žemai pro miglą silpnai blyksintį klaną ir apsidžiaugė — tikriausiai tenai buvo tas pats dumbravas, pro kurį neseniaiėjo. Bet prie valkos lyg ir nieko nebuvo, Voicikas, aišku, galėjo pereiti per kelią bet kur kitoje vietoje, galėjo apskritai neišeiti iš miško... Ir vis dėlto Suščenia dar porą kartų perėjo virš šlaito — niekur nieko. Beje, Voicikas galėjo pasislėpti miške arba jie galėjo nušauti jį ir pasiimti. Taip, jie turėjo daug galimybių, o štai jam, Suščeniai, matyt, nebeliko nė vienos.

Apimtas šitokių nelinksmų minčių ir nerimo, jis ėmė lipti žemyn. Ir staiga koja užmynė žolėje kažkokį minkštą daiktą — tarytum gyvą. Greitai pasilenkė — tai buvo kepurė. Standi milo kepurė su kietu sulenktu snapeliu — pažįstama Voiciko kepurė. Tarytum išsigandęs šito radinio, Suščenia ėmė blaškytis po šlaitą, nulipo žemiau, pabėgėjo palei griovį ir išmindytose pakeelės žolėse aptiko žmogų. Lyg tamsi skarmalų krūva jisai aukštiekninkas gulėjo ant žolės, pro suplėšyto vilnonio megztinio skyles blausiai bolavo aštrūs pečiai.

Šliaužiodamas keliais, Suščenia greitai jį apčiupinėjo — tai buvo Voicikas, jau visas šaltas, kaip ir žemė, ant kurios gulėjo. Šautuvo šalia nebuvo, durtinys — nuplėštas, pusbačiai — irgi, nuo vienos kojos dryksojo ant žolės išsivyniojęs autas, kita koja buvo basa. Šonuose karojo išverstos tuščios kelnų kišenės — tie, matyt, ieškojo ginklo ar kokių daiktų, nušovė ir paliko.

Tirtėdamas iš baimingo susijaudinimo, Suščenia atsisėjo, paskui, apglėbęs per pusiau menką nukautojo kūną, užsivertė jį ant pečių ir greitai perbėgo per plentą. Kiek sunkiau buvo užkopti ant šlaito. Bet aplinkui tebeviešpatavo nakties tylą, net neūžė viršuje laidai, ir jis, garsiai šno puodamas, tekinom pasileido per pievą į paupį.

Eidamas paskutinius metrus prie krūmuoto kauburėlio, kur gulėjo paliktas Buravas, jis, staiga suimtas nuovargio, vos besilaikė ant kojų. Tik sukaupęs paskutines jėgas, nepargriuvo krūmuose ir su vienu nukautuoju ant pečių vargais negalais atėjo prie kito. Kartu su našta krito žemėn ir ilgai negalėjo atsikelti. Jėgos, rodos, išseko visiškai, kaip ir viltys, viskas atsidūrė absoliučiai beviltiškoje aklavietėje, ir tik jis pats beprasmiškai tebegyveno. Bet kas iš to, kad jis gyvas? Kaip išgelbėjo savo gyvybę ir išvis, ar verta ją gelbėti? Kam bus nauda iš tos jo gyvybės? Kas ja džiaugsis, jeigu net pačiam ji nebeteikia džiaugsmo, o vien baisias begalines kančias?

Vis dėlto, kiek pagulėjęs, jis pasivertė ant šono, atsisėdo ant drėgnos kauburio šlaito žemės, ištiesė kojas. Pro miglą ir plikas medžių šakas nakties tamsoje kažkur žemiau blausiai ribuliavo mieguistai tekanti upė, o šalia ramiai gulėjo du nukautieji. Keistas dalykas, pagalvojo Suščenia, jie jojo į stotį nušauti jo, bet jis štai liko gyvas, o jie abu mirę. Ir užvis keisčiausia, kad jis nejautė nė mažiausio džiaugsmo. Lyg ir pats jau būtų miręs.

Pasiekęs rankomis Voiciką, Suščenia rūpestingai pavertė jį ant nugaros, paskui atsiklaupęs ir apglėbęs per pažastis jo liesą, beveik berniokišką kūną, patraukė taip, kad gulėtų lygiai su Buravu. Du partizanai lyg rikiuotėje — petys į petį. Tiktai vienas ilgas, o kitas mažiukas. Abu be viršutinių drabužių, be kepurų. Tuščiomis, be ginklų, rankomis.

Ginklą turėjo jis — juodą milicijos naganą su septyniais šoviniais būgne. Bet kam dabar jam tie septyni šoviniai? Jam reikėjo tik vieno. Kad galėtų suvesti paskutinę gyvenimo sąskaitą. Arba išsikapstyti iš aklavietės, kurioje jį užspeitė karas. Gyventi sąžiningai, kaip visi, kaip lygus su kitais žmonėmis jis nebegalėjo, o nesąžiningai — nenorėjo. Turėjo žmoną, daug giminių, augo sūnelis Grišačka, kaip buvo galima gadinti jiems gyvenimą? Bet nesugadinti, matyt, jau buvo neįmanoma. Nors ir nenorėjo, kaip galėdamas stengėsi, kad taip neatsitiktų. Ką jis dar galėjo padaryti?

Bet, matyt, viskas turi savo prasmę ir savo dėsnius. Žmogus ne viską gali. Kartais tiesiog ničnieko negali. Juk

žuvo štai šitie žmonės, partizanai ir patriotai, kuo jis geresnis už juos? Mirties valandą jis buvo kartu su jais ir tikriausiai jau vien dėl to nusipelnė tokios pačios dalios. Tegul jam dovanoja žmonės, žmona Anelia, sūnelis. Jis visada stengėsi būti geras tėvas ir vyras, bet karas, o gal pikta lemtis, pasidarė stipresni už jį. Vienas dievas nežino, kaip jis mylėjo juos ir kiek prisikentėjo — taip pat ir už juos. Tikriausiai viskas būtų buvę kitaip, jeigu ne ta jo meilė jiems, meilė, kuria taip niekšišškai pasinaudojo tie, kurie užspeitė jį akla-vietėje. Vokietis Grosmajeris sugadino jam gyvenimą, bet nepaėlaužė jo valios. Jo laisva valia — bene vienintelė jame išlikusi niekam nepavaldi. Vis dėlto mirti jis pasirinks pats... Tegul bent tai paguodžia jį sunkiausią valandą. Kitokios paguodos sau jis nebematė...

Žvarbią miglotą naktį būrelis Dėdės Sašos partizanų brigados minuotojų tykino prie plento minuoti Resos tilto. Vyrų vakare kiek pasiklydo ir išėjo prie plento į šoną nuo tilto. Kad nereikėtų vėl naktį klaidžioti ir kad greičiau pasiektų vietą, patraukė šlaito pakraščiu. Ėjo tylėdami, atsargiai, pėda į pėdą paskui vedlį — būrelio vyresnįjį, kariuomenės seržantą iš apsuptinių. Kaimų arti nebuvo, policija naktį miško keliais nelabai važinėjo. Bet vis dėlto...

Bet vis dėlto truputį šone ir atokiau staiga padrioksėjo šūvis, negarsiai pokštelėjo, ir vyrai visi kartu pritūpė. Daugiau šūvių nepasigirdo. Už kelio miglotoje tamsoje tyliai juodavo šilas, kitoje pusėje, už pievos, apskritai nedaug ką galėjai pamatyti. Kažkur aukštai, už debesų, jau buvo patekėjęs mėnuo, naktis darėsi kiek šviesesnė, bet vis tebesnaudė užklota pilkos miglynų skraistės.

— Taip sau, išdykauja kažkas... Kvailys kažkoks,— tyliai pasakė einantis įpėdžiui vyresniajam. Vyresnysis įtariai pakraipė galvą su pilote, pasiklausė ir, nieko daugiau neišgirdęs, atsargiai nuėjo toliau virš šlaito.

Kiti nugūrino iš paskos.

Didžiausias rūpestis jų laukė priekyje.

TURINYS

NEGANDOS ŽENKLAS	5
MIGLOJE	263

БЫКОВ Василий

ЗНАК БЕДЫ. В ТУМАНЕ

Повести

Перевёл с русского Альгимантас Антанавичюс

На литовском языке

Серия современной прозы народов СССР. «Огни»

Издательство «Вага», 232600 Вильнюс, пр. Гедимино, 50

BYKAVAS Vasilis

NEGANDOS ŽENKLAS. MIGLOJE

Apysakos

Redaktorius *V. Mickienė*

Viršelio dailininkas *S. Šarkinas*

Meninis redaktorius *A. Nekrošius*

Techninis redaktorius *R. Berteškaitė, R. Lukaševičiūtė*

Korektorė *L. Girevičienė*

ИБ № 5241

Duota rinkti 1989 02 08. Pasirašyta spaudai 1989 05 29. Leidinys 12357. Formatas 84×108/32. Popierius spaudos Nr. 2. Garnitūra „Literatūrinė“ 10 punktų. Fotorinkimas. Iškilioji spauda. 19,32 sąl. sp. l. 19,64 sąl. spalv. atsp. 18,75 apsk. leid. l. Tiražas 25 000 egz. Užsakymas 335. Kaina 1 rb 40 kp.

„Vagos“ leidykla, 232600 Vilnius, Gedimino pr. 50

Spausdino „Spindulio“ spaustuvė, 233000, Kaunas, Gedimino 10

Bykavas V. V.

Bi205 Negandos ženklas; Migloje: Apysakos / Iš rusų k.
vertė A. Antanavičius.— V.: Vaga, 1989.— 360,[3]
p.— (Žiburiai: [Ž]).

ISBN 5-415-00197-2

Baltarusijos TSR liaudies rašytojo V. Bykavo apysakoje „Negandos ženklas“ pasakojama apie nedidelį baltarusių kaimą, apie nelengvą jo žmonių gyvenimą karo negandų metais, apie jų likimą, kuriame kaip vandens lašelyje atsispindi visos baltarusių tautos likimas Didžiojo Tėvynės karo metais. Apysakoje „Migloje“ žvalgas Buravas su kitu partizanų gauna ypatingą užduotį — likviduoti išdaviką Suščenią. Bet ar tas žmogus tikrai išdavikas ir ar iš tiesų jį reikia nušauti? „Vokiečiai, karas ir gyvenimas įvarė“ žmogų į aklavietę, ir kas dabar įrodys, kad esi nekaltas?

4702120201—189

B ————— Neskelbta
M852(08)—89

BBK 84 Balt-44
MBBK T(Baltar)

1 руб 40 коп